
LVGDVNI BATAVORVM
Ex Officinâ Francisci Moya
1658

CHRISTOPHORI FORSTNERI AUSTRII,

Ad libros ſex priores Annalium

C. CORNELII TACITI NOTÆ POLITICÆ.

Quibus pleraque omnia, quæ reliquis quoque Taciti libris continentur, ſuis quæque locis explicantur.

Adjuncta eſt in fine, ejuſdem

ORATIO,

Habita Venetiis in Excellentiſſimo Collegio, Menſe Julio, anno CIↃ IↃ C XXV.

Adjectus etiam Liber omiſſorum ſingularis ejuſdem.

Editio ultima, prioribus longè emendatior, & copioſo rerum Indice locupletior.

NAPOLI

LUGD. BATAVORUM,
Apud FRANCISCUM MOYARDUM,
CIↃ IↃ CLV.

SERENISSIMO

IOHANNI

CORNELIO

VENETIARUM PRINCIPI,

P. F.

NImium erat, Sereniſſime Princeps, quòd ſuperiore anno cum Excellentiſſimo Senatu tam benignas mihi in publico aures præbuiſti. Tu verò tanquam merito gratiam habuiſti, meque ultro Equeſtri veſtro Ordini adſcripſiſti. Ego quidem, quam mihi domi curta ſupellex ſit, non ignoro: ſed non oportuit me pro maximo beneficio, quia æqualem non poſſem, nullam gratiam rependere. Et hæ ad Cornelium Tacitum notæ politicæ ad Cornelium Principem, etiam me non mittente ultrò ibant. Pręterea, civilis prudentię doctor, cum quo li-

bentiùs, quam cum Prudentiſſimi Senatus Veneti ſapientiſſimo Principe verſaretur? Denique peſſimum Imperatorem, & ſcelera, flagitiaque cum factis promerer, locis occultantem, in altiſſima Europæ ſcena, coram optimo Principe produxi: quò utiliſſima comparatione fœda flagitiorum facies, & ex diverſo virtutum tuarum pulcherrimus ſplendor pulcherrimum Orbi ſpectaculum repræſentarent. Vale. Patavii XII. Calend. Octobr. CIↃ. IↃ. CXXVI.

Serenitatis Tuæ

humillimus cliens

Chriſtophorus Forſtnerus Auſtrius,

Ad

AD

LECTOREM.

H*Vmaniſſime Lector, exhibemus tibi nitidiſſima Editione Viri Clariſſimi, Præſtantiſſimique* Chriſtophori Forſtneri *Notas in Principem Politicorum* CORNELIUM TACITUM, *opus eruditum & nunquam ſatis laudatum. Non opus eſt ambitioſe muneri noſtro pompam addere. Ipſe hic liber totiens excuſus ſatis ſeipſum commendat. Ridere illos ſoleo, qui verborum phaleras libris ſuis præfigunt, in ipſo autem veſtibulo credulum Lectorem fruſtrantur. Hic acrem, ſubtilem, igneam Taciti amplecti licet prudentiam ſimul & mirari. Et quia magnus in Politicis artifex non niſi erecta & magna ingenia admittit, ad ejus normam hic formavit ſuam Politicam Cl. Forſtnerus, notiſque eximiis inſtruxit, ſimulque facem hiſtoriæ accendit. Non hic de interpunctionibus literarum deliberatur.*

Febriculoſa res eſt iis adhærere, quæ nulli uſui ſunt. Sed quid majus quam Principem formare, atque arcana dominationis detegere? Præceptis illis devincitur totum genus humanum. Sicut ſummus ille gubernator univerſi cuncta vehit, ita cives ſuos ſapiens Princeps. Qui Principem ſalubribus monitis inſtruit, regit, flectit ipſum quoque Principem. Ingredere itaque hoc mecum Palatium, virtutes Principum oſculare, flagitia deteſtare, denique artem illam hic diſce, qua feliciter Reſp. reguntur, conſervantur. Vale, & inſtituto noſtro fave.

Erudite Hospes
qui hunc Librum manu teris, oculo percurris, ad Taciti medullam accede.
Per has Notas ille tibi obſcurus alioqui & implexus notior & planior fiet.
Per has ad Tiberianas technas, ut declines, non ut fallas, pertinges.
Ad hanc Cynoſuram tu
& in malefida popularis auræ ſtatione,
& in dubio Principalis malaciæ ſalo,
invidiam inter & gratiam,
tutus enavigabis.
Hic denique ediſces
& alios regere pro imperio, & te ipſum pro dignitate.
Te felicem Tacite hiſce notis.
Te feliciorem Forstnere hac Taciti notitia.
præconia ſua ultro tibi commodat Locutius.
non jam Tacitus, ſed merito Locutius.
ut
poſthac nulli ſis tacendus ori:
utque
Notæ placeant nunquam ſine
laude loquendæ.

Laurent. Pignorius
amico eruditiſſ. ponebat.

MI lector, hanc variæ lectionis ambitioſam tabulam non hîc ſuſpendiſſem; niſi, dum imprimitur liber, quidam de ſchola homo nullum à me bonum authorem laudatum, &, ut ipſe loquebatur, *allegatum* dixiſſet. Trajanum Boccalinum eſſe caput & caudam meæ ſcriptionis. Primùm equidem non miror, Boccalinum inter bonos ſcriptores non cenſeri iis, quibus præter Avicennam & Averroem nihil bonum eſt. Deinde, quare Principum artes, regnorum arcana, aulæ genium deſcribenti Scotus, Albertus Magnus, & cætera quamvis magna, ſcholis tamen nata ingenia, teſtes producendi fuerint, non video. Quid enim, nec Reginonem, nec Eginardum, nec Abbatem Urſpergenſem, nec Othonem Friſingenſem, nec Nauclerum, nec omnes denique hiſtoricos laudavi; quia nec omnes ad inſtitutum meum faciebant. An verò etiam Beroſus & Metaſthenes, & nugator Annius, & Turpini fabula, & ex recentioribus ille, qui Fæſularum antiquitatem aſſerturus L. Catilinam in ea urbe Miſſam Spiritus Sancti audiviſſe ſcribit, *allegandi* erant? Iuſtus Lipſius in notis ad ſua politica pauciſſimos ex omni hiſtoricorum numero recenſet, quos comparandæ prudentiæ magiſtros putabat. Nunc, quanto pluribus ego doctoribus uſus ſim, ex hac tabula vide, & vale.

Ai-

Andreas Alciatus I. C. in hiſtoria Mediolan.
Ariſtoteles in polit.
Auguſtinus in lib. de Civitate Dei & confeſſionibus.
Ammianus Marcellinus.
Arrianus.
Achilles Tatius.
Æneas Sylvius.
A. Gellius.
Ant. Maria Gratianus.
Albericus Gentilis.
Ant. Perezius.
Andr. Maurocenus.
Antonius Contius I. C.
Arnoldus Clapmarius.
SS. BIBLIA.
Blondus.
C. Cæſar.
Claudianus.
Clemens Alexandrinus.
Chriſtophorus Beſoldus.
Columella.
Caſſiodorus.

Corie-

Coriolanus Cepio.
Carolus Sigonius.
C. CORNELIUS TACIT.
Dio Caſſius.
Dionyſius Halicarnaſſæus.
Euripides.
Florus.
Frontinus.
Feſtus.
Fr. Guicciardinus.
Fr. Balduinus I. C.
Fr. Bocchus.
Gerardus de Roo.
Georgius Phranzes Protoveſtiarius Conſtantinopolit.
Guilielmus Neubrigenſis.
Herodotus.
Heliodorus.
Helmoldus.
Hieronymus Coneſtaggius.
Iuſtinus Trogi Epitomator.
Impp. Conſtitutiones.
Iulius Paulus I. C. falsò pro Patavino habitus.

Io.

Io. Barclajus,
Io. Bodinus.
Io. Boterus.
Io. Baptiſta Cinus.
Io. Baptiſta Hadrianus.
Io. Baptiſta *Pigna.*
Io. Cuſpinianus.
Iacobus Cujacius I. C.
Iuſtus Lipſius.
Io. Baptiſta Egnatius.
Iac. Auguſtus Thuanus.
Iulianus Goſelinus.
Leonardus Aretinus.
Lucanus.
Lactantius.
Lampridius.
Lazarus Superantius.
Laurentinus Pignorius.
M. Cicero.
Marcianus I. C.
Mamercus Panegyriſta.
Martialis.
Nicetas Choniates.
Nicephorus Gregoras.

Nico-

Nicolaus Marchiavellus.
Orland. Malavolta.
Ovidius.
Pomponius I. C.
Plutarchus.
Polybius.
Plinius uterque.
Philoſtratus.
Polyanus.
Pomponius Mela.
Polydorus Virgilius.
Paulus Paruta.
Paulus Æmilius.
Pandolfus Colenutius.
Paulus Iovius.
Petrus Iuſtinianus.
Petrus Matthaus.
Paullus Manutius in deſcriptione Tranſylvaniæ.
Q. Curtius.
Saluſtius.
Seneca Philoſophus.
Seneca Tragœdus.
Suetonius.

Sta-

Statius,
Spartianus,
Sozomenus,
Sextus Aurelius Victor,
Scipio Amiratus in diſp, ad Tacitum & Hiſtoria Flor,
Scipio Gentilis I, C,
T, Livius,
Thucydides,
Theophylactus Simocat,
Tryphonius I, C,
Trajanus Boccalinus,
Thomas Dempſterus.
Thomas Campanella.
Tiberius Decianus I. C,
Velleius Paterculus,
Valerius Maximus,
Virgilius,
Vopiſcus,
Ulpianus I. C,
Ubbo Emmius,
Xenophon,
Xiphilinus,
Zonaras,

CHRI-

CHRISTOPHORI FORSTNERI AUSTRII NOTÆ POLITICÆ

Ad Librum I. Annalium

C. CORNELII TACITI.

URBEM *Romam à principio Reges habuere*) quemadmodum principio rerum, gentium, nationumque imperium penes Reges fuit, teſtante Juſtino, (*lib. I.*) & Salluſt. (*in Catilin*) his verbis: igitur initiò Reges; nam in terris nomen imperii id primum fuit. Quibus Ariſtoteles adſtipulatur, *XI. Polit.* fuerat, inquit, antiqua Civitatum gubernatio paucorum & regia. Et his omnibus antiquior ſcriptura ſacra, interprete D. Auguſtino *XV. de Civitate Dei XX.* Cainum cum ſucceſſoribus, & poſt terrarum illuvionem Nembrot Reges fuiſſe aſſerit. Inde ſua Principatui antiquitas, & ex antiquitate dignitas conſtat.

Conſulatum L. Brutus inſtituit.) Monarchia ſive legitimus Principatus, cùm in tyrannidem degenerat, corrigitur ariſtocratico, ſive optimatum imperio. Plerumque enim

qui optimates ab unius tyrannide patriam liberarunt, ipſi ſibi dominatum adſciſcunt: ut apud Trogi Epitomatorem, qui Magos ſuſtulerant ipſi ſorte de imperio certant.

Dictaturæ ad tempus ſumebantur) Omnis imperii arcanum eſt, præcipuos magiſtratus temporarios facere: qua de re alibi commodior monendi locus erit. *infr. ad lib. II. ad verba: cæterum Tiberio &c.*

Qui cuncta diſcordiis civilibus feſſa, nomine Principis ſub imperiũ accepit.) Popularis dominatus cum ſeneſcit, in anarchiam & omnium rerum confuſionem tranſit: ejuſque non aliud remedium eſt, quàm potens unius dominatus. Certè Roma in ea conditione erat Cæſaris & Auguſti temporibus, ut impoſſibile eſſet, recuperare libertatem. Omnia factionibus laborabant. Salva eſſe Roma non poterat niſi beneficio ſervitutis. *Seneca V. de benef. XVI.* Non enim ultra ferre poterat libertatem. Tot millia hominum pugnabant, non an ſervirent, ſed cui. *Sen. II. de benef. XX.* Quid tibi vis? M. Cato, exclamat in epiſtolis Seneca, jam non agitur de libertate: jam peſſundata eſt: quæritur, utrum Cæſar, an Pompejus poſſideat Rempublicam. Quid tibi cum iſta contentione? nullæ tuæ ſunt partes, dominus eligitur. Hoc intuitu Pomponius I. C. (*in l. II. ff. de orig. Jur.*) neceſſe fuiſſe ſcribit, per unum conſuli Reipublicę: &

Tacitus

Tacitus noſter ; paulò inferius : *non aliud diſcordantis Patriæ remedium fuiſſe, quàm ut ab uno regeretur* : & alibi (1. *hiſt.*) *pacis interfuiſſe, omnem poteſtatem ad unum transferri.* Non enim gradu, ſed præcipiti curſu à virtute deſcitum, ad vitia tranſcurſum : vetus diſciplina deſerta, nova inducta ; in ſomnum à vigiliis, ab armis ad voluptates, à negotiis ad otium erat converſa civitas. (*Vell. Pater II.*) omnia virtutis præmia ambitio poſſidebat. (*Salluſt. in Catilin.*) ſuſpectum erat provincialibus Senatus populique imperium, ob certamina potentium, & avaritiam magiſtratuum ; *invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, poſtremò pecuniâ turbabantur.* (Tacit. I. Annal.) *Rebus modicis facile æquitas habebatur, poſtquam ſubacto orbe, & æmulis urbibus, Regibuſque exciſis ſecuras opes concupiſcere vacuum fuit : prima inter Patres plebemque certamina exarſere : modò turbulenti Tribuni, modò Conſules prævalidi ; & in urbe ac foro tentamenta civilium bellorum. Mox è plebe infimâ C. Marius & nobilium ſæviſſimus Lucius Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Cornelius Tacitus, II. Hiſtor.*

Multi mirantur, Romanos auſpiciis L. Bruti, ejectis Tarquiniis felici auſu libertatem adipiſci potuiſſe : M. verò Brutum occiſo Cæſare idem decus appetentem, infeliciter rem

tentaſſe. Nec abſque cauſa mira videri debet iſta fati diverſitas. Quippe Tarquiniorum regnum temporum vetuſtate coalitum erat, & radices egerat: Cæſaris novella poteſtas. Primis temporibus exigua Populi Romani potentia; Cęſar in maximam urbem inciderat. Libertatis bonum vetuſtiſſimis Romanorum, uti aſſuetis regiæ dominationi incognitum; poſtremi ſe ſuoſque majores multis ſæculis in libertate vixiſſe meminerant. Quæ omnia faciliorem M. Bruto libertatis recuperationem, difficiliorem Lucio efficere debebant. Verum enim verò cùm Lucio Bruto tyrannos ejicere ſine tumultu, ſine cęde (quod in converſionibus Rerump. aut nunquã aut rarò accidere ſolet) contigerit: Marcus verò eodem ardore recuperandi libertatem à tyranno occupatam armatus nihil profecerit: diverſorum effectuum diverſas fuiſſe cauſas cõſentaneum eſt. Roma primis tẽporibus de urbis ſuę pomœrio propagando eoque contra finitimorum invidiam tuendo ſolicita, ingenti, ac prope incredibili libertatis ſtudio tenebatur: nec erat paucorum ambitio, nec partium ſtudia, quæ inſequentibus temporibus invaluêre. Omnium ordinum conſilia, cogitationes, opera denique patriæ ſalutem & amplitudinem ſpectabant. nondum ſolutiore mollitie ſobria vetuſtas infecta, nec ambitioſis menſis, nec flagitioſis quęſtibus inhiabat: ſed unaniman-

ti ar-

ti ardore ſummi, & infimi inter ſe congruentes ad ſpecioſam pro Rep. mortem tanquam ad portum aliquem tranquillum & placidum properabant. (*Ammian XXXI*) Poſtea morum corruptela ab armorũ perpetuo ſtudio (quod cum libertatis æternitate pugnaſſe alibi oſtendemus) & militum enormi licentiâ orta eſt. His enim imperatores, ut promptam illorum operam contra inimicos ſuos, & interdum cõtra ipſam quoque Remp. haberent, effrænem libertatem permittebant. Indę reliquos quoque ordines pervaſit malum. Qui magiſtratus ſibi aut ſuis petebant, donis & omni ambitu ſuffragia civium emercabantur; ipſe quoque Senatus non jam aut publicę rei memor, in factiones diſceſſerat, & adhærebat partium ducibus auctoribuſque novitatum. Unde omnia confuſionis plena erant: *nihil uſquam priſci & integri moris*: (C. Tacitus 1. Annal.) nec qui virtute præſtabat; ſed quo ditior quiſque & inſolentior, eò facilior ipſi ad honores aditus patebat. Dum ergo Roma à factionibus immunis libertati ſtudebat, urbiſque dignitatem, & imperii amplificationem unicé ſibi propoſitam habebat; pronum fuit Lucio Bruto totum populum tàm egregii facinoris ſocium habere; & ſemel partam libertatem retinere: quod corruptâ Republicâ quæ niſi beneficio ſervitutis ſalva eſſe non poterat, M. Bruto impoſſibile fuit. Prætereà

magna diverſitas non modò inter primos Romanos, & ultimam Romuli fæcem fuit, ſed & inter illos, qui dominationem affectabant. Tarquinii enim ſuperbiâ, inſolentiâ, crudelitate omnium in ſe odia provocaverant. Cæſar verò militem donis, populum univerſum comitate, ſpectaculorum epulorumque magnificentiâ, & profusâ largitione ſuum fecerat: quibus viribus fultum cùm occidiſſet Brutus, nil aliud actum eſt quam quòd Cæſari, qui clementiâ regnum ſe ſtabiliturum putaverat, Octavius ab illo adoptatus, in eundem militum, plebiſque favorem ſucceſſit; qui cùm Cæſaris exemplo didiciſſet, tyrannicas vires indulgendo, ignoſcendoque everti; ſecurius remedium exiſtimavit, uti ſæviſſimis nobiliſſimorum civium proſcriptionibus: quibus factum eſt, *ut ſeq. & domum & pacem ſeſtentaverit*: (Tacit. 1. Annal.) denique imperium tanquam rem hæreditariam, nemine contranitente, in Tiberium tranſmiſerit.

Ex quo liquet, verum eſſe quod quidam tradit, civitatem corruptis moribus viventem & à primis inſtitutis degenerantem, etſi tota tyranni familia extinguatur, nunquam ſe in libertatem aſſerere poſſe. Quamquam autem nullum poteſt eſſe illuſtrius documentum, quàm quod modò de Romanis attulimus: ſunt tamen & alia hinc inde in hiſtoria, non veteri tantùm, ſed & recenti, quæ idem oſtendunt.

ſtendunt. Athenæ perpetuis converſionibus ſubjectæ erant: & Solon, qui Remp. optimis legibus formaverat, illam adhuc vivus Piſiſtrati tyrannide oppreſſam vidit. Nam corruptio illius populi facultatem ſubminiſtrabat omnibus, qui occupare libertatem volebant. Syracuſæ cùm breve tempus libertas affulſiſſet, in antiquam ſervitutem reciderunt. Mediolanenſes mortuo Philippo ViceComite(*Blondus Amir. in hiſt.*) & Florentini, occiſo Alexandro Duce(*Ioann. Baptiſta Hadrianus in hiſt.*)novis dominis in prædam conceſſerunt. Ut veriſſimè Coſmus Medices Cardinali Salviato dixerit, in tanta opum inæqualitate, morumque corruptione Florentinam Remp. non amplius eſſe libertatis capacem, quæ optari potius quàm ſperari debeat (*Cinus l. de vita Coſmi*) Cęterę Italiæ civitates, ex quo ſe obedientiæ Imperatorum Romanorum ſubduxerunt, fræno, quo regerentur, potenti deſtitutę, non tanquam liberæ, ſed ut in factiones miſerè ſciſſæ, egerunt. Et Guicciardinus (*lib. XIII. hiſtor.*) ob tot principatus, in quos diſtracta eſt Italia, & diverſa imperantium conſilia, quibus quiſque ſuam potentiam augere aut tueri cupit, penè impoſſibile eſſe fatetur, pacatam eam agere. Et alius ait, nullam provinciam verè felicem eſſe, niſi unius ſive Reip. ſive Principis imperio contineatur. De Senenſibus ſpeciatim notat Guicciardinus (*I. hiſtor.*) magis

gis nomen tenuiſſe libertatis, quàm vim ac poteſtatem. Diſtractos enim perpetuo in multas factiones, illi parti ſubjectos fuiſſe, quæ pro conditione temporum, & auxiliis innixa exterorum Principum, ſuperior eſſet. De Mutinenſibus apud Joan. Bapt Pignam in hiſtoria Principum Ateſtinorum (lib. IV.) atrociſſimi caſus, & ſæviſſimę tragœdiæ narrantur quas hîc enumerare nimis longum foret. Friſii à Rollonis Normanni diſceſſu, continuatâ libertate patriis legibus Remp. adminiſtrabant: Imperatorem Romanorum ſummum Principem reverebantur: ejuſque Legatum, qui diffuſis Reip. membris uno imperio legitimo colligandis concordiam ordinum tueretur, è medio ſui creabant; Poteſtatis nomine, Italorum more, ei impoſito. Pòſt conſuetudine Præfectum hunc ſupremum creandi intermiſsâ aliquoties, cum ſeorſim ſibi conſulere membra ejuſdem Reip., inciperent, unumque corpus in partes plures ſcinderetur: libertas quidem, in hoſtē externū conſenſus, cætera omnia paria: ſed vitio ferè communi immodicę libertatis domi non ſemper eadem quies aut concordia. Nam inter familias nobiles, quæ opibus & auctoritate eminebant, æmulationes ſæpius exortę in factiones (Vetcooperorum & Scringiorum, barbara & infauſta nomina) populum diſtrahebant; armaque civilia ſumpta, ac in mutuam perniciem

exer-

exercita: donec tandem ad orientem Friſia, decoctâ libertate in Grethanę familię (ex qua orientalis Friſię Comitum origo) ditionem, cæteræ partes Ultrajectinis & Monaſterienſibus Epiſcopis, Ducibuſque Saxoniæ, mox Geldris, poſtremò Burgundis cederent (v. Ubb. Emm. in hiſt. Friſ.)

Donec gliſcente adulatione) tria ſunt hiſtoricæ veritatis impedimenta, inſcitia, adulatio, odium. Veritas, inquit Tacitus (*I. hiſt.*) pluribus modis infracta: primùm, inſcitiâ Reip. ut alienę: mox libidine aſſentandi, aut rurſus odio adverſus dominantes. Et hîc: Tiberii, Cajique & Claudii, ac Neronis res florentibus ipſis ob metum falſæ; poſtquam occiderant, recentibus odiis compoſitæ ſunt.

Sine ira, & ſtudio quorum cauſas procul habeo) nota, hiſtorias veriſſimè ſcribere, qui non immixti geſtis, quę ipſi ſcribunt, amoris odiique cauſas nullas habent. Mihi Galba, ait Tacitus, (*I hiſt.*) Otto, Vitellius, nec beneficio nec injuriâ cogniti, &c.

Poſtquam Bruto & Caſſio cæſis) nota, obſecro, nota, quibus artibus, qui Rerump. libertatem opprimunt, utantur. Devicerat Auguſtus diverſarum partium duces; ſed & illos quorum ope inimicos oppreſſerat: uſitatâ Magiſtratuum appellatione relictâ, militem donis, populum annonâ, cunctos otii dulcedine pellexerat. Interim ſentiente, aut

contradicente nemine munia Senatus, Magiſtratuum, legum, ad ſe trahebat. Ferociſſimi per acies aut proſcriptione ceciderant: Cæteri ex ſervitio honores, ex contumacia exitium ſperabant, aut timebant. Provinciæ; quæ ſuperbè & avarè habitæ erant, mutationem ſtatus amabant. Porrò Auguſtus recens imperium multiplici liberorum & propinquorum ſubſidio firmavit. Eadem erant veterum Magiſtratuum vocabula: & ipſe Auguſtus uſitatâ principis appellatione contentus. Juniores poſt Actiacam victoriã, etiã ſenes plerique inter bella civium nati. Nullus penè reliquus, qui Remp. viderat. Verè Trajanus Boccalinus (*I, Ragguag.* LXXXIV) primæ hujus paginæ Annalium Taciti præceptis à Medicis feliciſſimè curatum eſſe cancrum populi Florentini ait. Junge his quæ diximus, & compone Coſmi Medicæi acta ut à Joanne Baptiſta Hadriano, & ejuſdem nominis Cino ſcribuntur: jurabis ex Taciti ſcholâ prodiiſſe. Adverſæ factionis duces, Strozius, Valerius, cæterique ad montem Murium capti, & deinde carnificis manu cæſi. Veteres Reip. inane ſimulacrũ in XLVIII. viris conſiſtebat. Eædem Magiſtratuum appellationes, quæ ſtante Rep. Duodecim collegia, ſex Procuratores, octo practici, Montium officiales, Camerlingi & cæteri. Verùm ipſe Princeps vi ipsâ horum omnium munia ad ſe traxerat. Excubiæ, arma,

cætera aulæ. Miles ex Germanis lectus in forum, miles in curiam comitabatur. Nobiles Florentini, quantò quis ſervitio promptior, opibus & honoribus augebantur. Piſæ, aliaque Florentini dominii oppida, cùm antè Magiſtratuum avaritiâ lacerarentur, & alias etiam inviti parerent, hanc mutationem non abnuebant. Plebs Florentina, ingenito erga Nobilitatem odio, & jam ſub Alexandro, annonâ, ludis, & otii dulcedine capta ſuperiores Reip. turbas, velut præteritam maris tempeſtatem ex ſecuro littore gratiſſimo horrore recordabatur.

Ad tuendam plebem) quicunque dominatum appetiverunt, libertatem & plebis patrocinium cupiditatibus ſuis obtenderunt: De quo alibi dicam.

Populum annonâ) conſentit Italorum adagium, quo dicunt, panem in foro, juſtitiam in tribunali, ſecuritatem ubique, boni imperii ſigna eſſe. Coſmus ſuperior Medices, cum Joannem Annibalis F. Bentivolum ad Bononienſem principatum capeſſendum dimitteret, inter cætera Reip. gerendę præcepta tria hæc præcipua dediſſe dicitur annonæ curam ſedulò ageret: omnibus nullo diſcrimine jus diceret: ab alienis uxoribus abſtineret. (*Ioh. Bapt. Pigna VII. hiſtor. Ateſtin.*) Cæterum quantum interſit, paſcere plebem, quamque illi aberrent, qui ab expilatione & inopia ci-

vium Principum ſalutem dependere arbitrantur, alibi quoque tractavimus.

Quæ vi, ambitu, poſtremò pecuniâ turbabantur) ita aſſolet in corrupta Republica. Vis, ambitus, pecunia omnia poſſunt. Quàm vellem! non hac infirmitate Europę noſtræ provinciæ penè omnes laborarent. Niſi me omnia fallunt, funus erunt; aut vehementiſſimâ, & ingratiſſimâ medicinâ pellenda erit tanti morbi vis.

Subſidia dominationi) numeroſa proles ſubſidium aulæ, ac dominationis, & munimentum Regni bonis authoribus (*Sueton. Tacit. hîc & 4. & 5. hiſtor.*) dicitur: contra principis orbitas contemnitur. (*Alexander Magnus apud Q. Curt.*) Ubi enim certùs ſucceſſor eſt pravæ aliorum ſpes cohibentur (*Tacit.* III. *Annal.*) Inde Tacitus *plenam Cæſarum domum cupitis Seiani moram attuliſſe* ait (III. Annal.) *Non legiones, non claſſes perinde firma imperii munimenta ſunt, quàm numerus liberorum.* (*Tacit.* 4. *hiſtor.*) Hinc pium juxtà & prudens cõſilium eſt, ab iiſque ſemper Principibus uſurpatũ, qui imperium recens partum firmaſſe in familia memorantur; imperium in filii natu grandioris manus conſignare, titulos & dignitates ſervare. Divus Auguſtus ſororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes ſuos, poſtremò Tiberium privignum, in proximo ſibi

faſtigio

faſtigio collocavit. (*Tacit. I. Annal. & I. hiſtor.*) Ioannes Comnenus Alexium filium ut ambitioſorum quorundam motus, & multorum ad quoſdam regii generis viros concurſum reprimeret, vivus ab exercitu imperatorem ſalutari juſſit(*NicetasChoniates* 1. *Annal.*) Hugo Capetus, ad quem à Caroli Magni familia Francium regnum tranſiit, ne in nondum firmato regno, exoreretur, tantâ mortalium cupiditate rerum novarum moles, Robertum filium ſibi cooptavit.(*Paulus Æmilius lib*. 3. *de rebus geſt. Franc.*) Coſmus Hetruriæ Dux imperium vivus filio tradidit. (*Io Bapt. Cin.* 7. *de vita Coſmi. Thuanus lib*. 35.) Apud Perſas olim non licebat Regi in expeditionem proficiſci, niſi prius ſucceſſorem nominaſſet. (*Herodot. lib* 7.) Poſtremò eo fine plerique Principes Chriſtiani ſucceſſuros ſibi titulis quibuſdam, quibus certus ſucceſſor velut digito demonſtretur, inſignire ſolent: In Imperio Germanico Romanorum Reges, in Gallia Delphini, in Britannia Walliæ principes vocantur, Olim in Cypri Regno primogenitus, Galileæ. (*Coriolan. Cepio. lib.* 3. *de geſtis Petri Mocenici.*) & in Neapolitano regno Salerni Princeps (*Scipio Amirat, in vita Ioannæ Reg. Neap.*) appellabatur. Ut meritò Alexander Magnus reprehendatur, quod rogatus, quem imperii hæredem faceret? non nominatim aliquem dixerit, ſed digniſſimum.

Quâ

Quâ voce, veluti claſſicum inter amicos ceciniſſet, aut Eridos pomum immiſiſſet, ita omnes in æmulationem conſurrexerunt, ut infeſtiſſimis odiis, belliſque, & inauditis parricidiorum ſceleribus, ſe mutuo proſecuti ſint. (*Iuſtinus*) Eſt tamen caſus, quo nominare ſucceſſorem exitioſum eſt: de quo vide Arnoldum Clapmarium (3. *de Arcanis Rerump.* 10.)

Senem Auguſtum devinxerat adeò) plerunque ſenes juvencularum amoribus obnoxii ſunt: Auguſtus tam ſapiens, tam cordatus Princeps neglectæ ſuæ ſoboli per adoptionem inductum prætulit. Sapientiſſimus mortalium Salomon Rex uxorum delinimentis perſuaſus Veri & unici DEI noſtri cultu relicto ad fictitiorum Deorum religiones animum vertit. Suleimanus Turca Roxolanæ Uxoris perſuaſione inductus Muſtafam filium ſtrangulari præcepit. Alia infinita, ne ſimilitudo ſatietatem pariat, prudens prætereo.

Abolendæ magis infamiæ) ſæpè Principes bellis feſſi pacem quidem tacitè ſuſpirant, ceterum eam ab hoſte petere neutra pars ex dignitate ſua eſſe putat. Quo caſu apta ratio eſt, alium præbere ſe medium, qui monendo, rogando, denique quovis modo tanquam invitos ad ea cogat, quæ potiſſimùm uterque cupit. Ita neuter indecore pactus videbitur. Anno Chriſti M. D. XXXVII. Leonora Franciæ,

ciæ, & Maria Hungariæ Regina ſorores germanæ inter Carolum Quintum Cæſarem, & Franciſcum Galliæ Regem octo menſium inducias pepigerunt. (*Hadrian.* 11. *hiſtor.*) Anno M.D.xxxxiv. Ferdinandus Rex iiſdem Principibus medium ſe interpoſuit. Anno M.D.xcviii. Clemens octavus Pontifex inter Philippum Hiſpaniarum, & Henricum Gallorum Reges pacis proxeneta fuit. (*Petrus Matth.* 1. *hiſtor.*) Et olim Turcarum imperatorem veritum, ne ob amiſſam Eubœam Chriſtiani Principes communibus viribus in ſe irent, interventu novercæ, Chriſtianis ſacris addictæ, cum Venetis pacem tentaſſe accepimus. (*Coriolanus Cepio lib.* 1. *de geſt. Petri Mocenici.*) Denique cum ſuperioribus annis inter Paulum V. Papam & Remp. Venetam exortæ diſcordiæ eſſent, Cæſar, Galliæ, & Hiſpaniæ Reges variis cautionibus, quibus utriuſque ſervaretur authoritas, pacem firmarunt: quæ res noviſſimè ſumma & fide & prudentia deſcripta eſt à Petro Sarpo (cujus verum nomen eſt Paulus ex ordine monachorum Servorum.).

Eadem Magiſtratuum Vocabula) quando Remp. formæ convertuntur, & vel in Optimates populum vel transferre ſummam poteſtatem tyrannis cogit: vel, ne collidat optimates ambitio, ne unam gentem factiones dividant, in Regem confertur purpura, ſolium,

ſce-

ſceptrum; quia id ſine legum & conſuetudinum mutatione fieri nequit: umbra ſaltem relinquenda eſt, & ſimulacrum ejus, quod adimitur. Jus imperii valeat; inania tranſmittantur. Ita poſt exactos Româ Reges, quia quædam ſacra per ipſos Reges factitata erant, nec ubi Regum deſiderium eſſet Regem Sacrificulum Romani creaverunt. (*Livius* 2.) iterum cùm ad unum Reſp. perveniſſet, levibus adhuc & tenuibus regię poteſtatis munimentis, Auguſtus eadem magiſtratuum vocabula reliquit quidem: at ipſe munia Senatus, magiſtratuū, legum in ſe tranſtulit nullo adverſante. Titulorum inania contempſit; uſitatâ Principis appellatione contentus. Romani, Latini nominis populis ſub fœderis nomine dominati ſunt. Et ſimili fraude prætexto fœderis & protectionis titulo olim magnum Friſiæ partem Groningani ſub imperium ſuum redegerunt. (*Vbbo Emmius* 31. & 32. *hiſtor. Friſ.*) C. Cæſar (*Dio Caſſius lib.* 43.) Tiberius (*Tacit.* 1. *Annal.*) & Nero (*Suetonius in Nerone cap.* 17, *Tacitus* 14. *Annal.*) Senatum privatarum cauſarum judiciis occuparunt; quò ipſi tutiùs & liberiùs dominatu fruerentur. Carolus Martellus, cùm Franciæ regnum non affectaret modò, ſed revera teneret quoque: regios titulos averſatus eſt, Princeps Nobilitatis appellari contentus. Quâ arte Pipino filio Regnum obtinuit. (*P. Æmil. lib I. in fine.*

fine.) Ulricus Grethanus, primus orientalis Friſię Comes, cùm eam dignitatem ab Imperatore Frederico III. inſciu Friſiorum populo accepiſſet; nec diploma in lucem producere, aut profiteri novũ honorem apud ferocem & libertatis retinentiſſimum populum auderet: tempori rem in præſens invidiæ futuram reſervavit. A priori vivendi inſtituto minime receſſit; comis, benignus, placidus: non domini, ſed Rectoris Friſiæ orientalis nomen præferre, Comitis titulum prorſus diſſimulare, Generoſi appellationem interdũ admittere, interdum ne hanc quidem poſcere: denique talem ſe comparare, ut auctoritate potius quàm imperio regere, ſæpiuſque litium arbiter quàm judex eſſe videretur. Quibus artibus factum, ut admirabili ſtudio & ipſum & poſteros populus ſemper proſecutus fuerit. (*Vbbo Emmius* 24. *hiſtoriæ Friſiæ.*) Carolus Quintus Imperator Florentinæ Reip. formâ immutatâ, ſpecioſo ac plauſibili libertatis nomine relicto, eandem unius imperio ſubjecit. (*Ioannes Bapt. Hadrin. I. hiſto. Ioannes Bapt. Cinus lib.* 1. *de vita Coſmi. Maurocenus lib.* 4. *hiſtor. Venet.*) Ut mirer ego quid in mentem veneritFlorentino illi, in diſputationibus ſcribenti, in converſionibus regni in popularem vel Optimatum ſtatum, relinquendam eſſe priſtinæ formæ aliquam ſpeciem; verũ quando à populo vel optimatibus ad

ad unũ transfertur rei ſumma, omnia ita immutanda eſſe ut priſtini ſtatus, neque veſtigium ultrà extet. Certum quidem eſt, effectu Remp. omnino mutari, & quæ antè ſenatui, vel populo competebant, arbitrii Principis fieri; qui in Republica potentes fuerant, premi aut extingui; denique, quod Critias apud Xenophontem (*II. hiſtor græc.*) ait, nullas Rerump. mutationes ſine hominum cæde contingere: inde tamen non conſequitur, umbram ſaltem prioris ſtatus conſervandam nõ eſſe: quod vel unius Auguſti actis comprobatur. Suſtulerat ille proſcriptione crudeliſſimâ, quoſcunque conatibus ſuis obnitentes deprehenderat: munia legum, Magiſtratuum ad ſe traxerat: denique unus omnia poterat.

Omnia Cæſar erat---

Et nihilominus prioris Reipublicæ, libertatis ſpeciem aliquam reliquerat. Sed de hoc ſuprà quoque diximus.

Bona libertatis) cujus non ultra capax erat Roma:

Plures) boni ſcilicet & qui tuta & præſentia quàm vetera & periculoſa malebant.

Alii cupere) quibus nimirum in turbatis rebus unica ſpes.

Scelus Vxoris ſuſpectabant) ſemper enim de morte Principum atrocia quæque finguntur, cædes, venena, alia; vel amore in defunctum, vel odio in ſuſpectos.

Vxori

Vxori Martiæ aperuiſſe) Miniſtrorum & rebus Principis ſui ſanctiſſimum eſſe debet, & oblivioni ſimillimum ſilentium. Plurimos ſecretorum profanatio perdidit. Exemplo eſt Fabius Maximus, de quo hîc Tacitus, & Plutarch. in lib. περὶ ἀδολεσχίας. Granio Marcello inevitabile crimen fuit, *fœdiſſima quæque ex moribus Tiberii ſparſiſſe*. (*Tacit. hoc libro*) Coſmus primus, Hetruriæ Dux, Sforzam Almenum Peruſinum ferventiſſimâ apud ſe gratiâ; quòd de ſecretis ſuis amoribus imprudenter quædam vulgaſſet, ſuâ manu occidit. (*Ioannes Bapt Cinus lib.* 8. *de vita Coſmi*. Plus eſt, quòd neceſſitate interdum adigi videntur Principes, ut ſecretorum ſuorum arbitros, quamquam fidiſſimos, & in nullo peccantes violare cogantur. Quod quidem à proditione parum abeſſe videtur. Alaimus ex Siciliæ Proceribus, cùm contra Petrum Aragonium Carolum Regem arcanis literis evocaſſet; comperto literas illas in Petri manus perveniſſe, Garſiam Nicoſium ſibi à ſecretis, qui illas ſcripſerat, ne vel præmiorum ſpe, vel tormentorum metu rem proderet, occidit; projecto capite in mare & reliquo trunco in arcano domus ſuę ſepulto. Ut proinde neſcio quis à Lyſimacho Rege gratiam petere juſſus ſapientiſſimè mihi precatus videatur, ne ſecretorum ſuorum quicquam ſibi communicaret.

Lati-

Lætique interdum nuntii vulgabantur, donec proviſis quæ tempus monebat, ſimul exceſſiſſe Auguſtum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit.]velociſſima eſt de Principum morte fama: quam etiam ſæpe ante mortem vulgatam eſſe notavimus. Credimus (*inquit Ammianus* 18.) neque enim dubium eſt, per aërios tramites famam præpetem volare. Antequam Maximus tyrannus occiſus eſſet in Gallia, Romæ in circo Maximo populus incertum ratione quadam percitus an præſagio, Sylvanus devictus eſt, magnis vocibus exclamavit. (*Ammian. Marcellin.* 15. *hiſt.*) Menſe Aug. anni Christi. MDXCVIII. Hiſpaniæ Regis mors in Gallia nuntiata, demum Septembri menſe inſecuta eſt. Elizabetha Angliæ Regina, quo primum die decubuit, in Gallia Mortua dicta fuit. (*Petrus Matth.* 6. *hiſtor.*) Denique exceſſum D. Matthiæ Imperatoris,quo ego tempore Viennæ Auſtriæ fui, in ipſa urbe aliquot antè horis, quàm is contigit, vulgari memini. Ne igitur interregni tempore res turbentur, illi qui ſecretorum regiorum arbitri ſunt, mortem Principis celare debent,atque ſupprimere,uſque dum neceſſariis omnibus proviſit,de certo ſucceſſore ſit tranſactum. Agrippina in morte Claudii Cæſaris cunctos aditus cuſtodiis clauſit; crebroque vulgavit, ire in melius valetudinem Principis: quò miles bona in ſpe ageret. (*Tacit.* 12.

cit. 12. *Annal*) Valentiniano Cæſare mortuo, Merobaudes, ne Gallici milites ad ſeditionem prolaberentur, preſſo Principis exceſſu Sebaſtianum militari favore ſublatum, & eò maxime tunc cavendum, longius amandavit: & ocius Valentinianum Valentiniani F. quadrimum lecticæ impoſitum in caſtra adductum, ſexto poſt Parentis obitum die, Auguſtum ſolemni more nuncupavit. (*Ammian. Marcell. lib.* 30.) Suleimano Turcarum Imperatore in caſtris ad Zigetum mortuo, Muhametes purpuratus, ne res vulgaretur, Medico occultè necato, tam diu rem ſecretam habuit, donec Filius Selymus Conſtantinopolim advolans, in ſede imperii paterni conſideret. (*Ant. Maria Gratian.* 1. *de bell. Cypr.* & *Annal. Hungar.*) Chriſtiani Oldenburgici Comitis in urbe ſua à Saxonibus obſeſſi mors ſicut ipſe æger præceperat, miro ſtudio celata tantiſper eſt, donec hoſtiles copiæ, moræ tædio, quod futurum ipſe proſpexerat, dilaberentur. (*Vbbo Emmius* 7. *hiſt. Friſiæ.*) Denique hoc modo Molucri Scirifii, Maurorum Regis in prælio contra Sebaſtianum Luſitaniæ Regem expirantis, (*Hieron. Comeſtagg.* II. *de Conjunct. Portug. cum regno Caſtiliæ*) Amurathis Turcarum Imperatoris, & Caroli Mansfeldii ad Strigonium defuncti mors per aliquot dies latuerit.

Primum facinus novi principatus fuit,
Poſthumi

Poſthumi Agrippæ cædes:) tyranicæ Politicæ neceſſaria lex eſt, tollere omnes, qui meliori jure in occupato regno nituntur: quâ de re paulò inferius dicam. Debuit igitur Tiberius, qui fraude, & novercalibus artibus procuratâ adoptione in familiam Auguſti irrepſerat, univerſum Auguſti ſanguinem cædibus & venenis perſequi.

Neque imperaſſe ſe) qui aularum flagitiis, & principum ſceleribus inſtrumenta ſe præbent, nec ipſis, quibus infandum addixere miniſterium, grati ſunt. *Graviorum facinorum miniſtri, quaſi exprobantes adſpici ſolent.* (*Tacit.* 14 *Annal.*) Ita Anicetus, qui cędem Agrippinæ juſſu Neronis patraverat. Levi poſt admiſſum ſcelus gratiâ, dein graviore odio fuit. (*Tacit.* 14. *annal.*) Inde turbæ ex rapinis & expilationibus miniſtrorum ortæ nulla ratione expeditius componi poſſunt, quam ſi iſtorum artifices ſcelerum, velut publicæ victimæ cæſi meritiſſimo afficiantur ſupplicio, & in horum locum alii, accepti populo incorruptiſque moribus ſubſtituantur. Fere enim fit, ut vix unquam Princeps, ſæpius miniſtri & amici incuſentur: & læſi cives more canum, lapidem, non jacientis manum mordeant. Et hoc commune bonorum, malorumque Principum remedium eſt. Nam & illi quæ ſe inſciis ab improbis geſta ſunt, cęde ſontium expiant, & hi ſua peccata, alienum cri-

crimen, alienam invidiam faciunt. Commodus Imperator ſeditionem plebis Cleandri peſſimi hominis ſupplicio cõpeſcuit. (Dion. lib. LXXIJ.) Cæſar Borgias crudeliſſimus hominum, ut ſævitię famam à ſe averteret, Remirum Orcum, quo præcipuo tyrannidis inſtrumento uſus fuerat, capite plecti juſſit. Tiberius ſævitię ſuæ miniſtros, *ut perverti ab aliis nolebat, ita plerunque ſatiatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraves afflixit.* (*Tacit.* 4. *Annal.*) Contrà imprudenter Valentinianus Cæſar gregariorum etiam levia puniebat errata, præfectorum verò flagitia progredi ſinebat in majus; & ad querelas in eos motas, plerunque obſurdeſcebat. Inde in Britanniis ſeditiones, in Africa clades, & in Illyrico vaſtitates emerſerunt. (*vide Ammianum Marcellinum lib.* 29. & 30.

Ne arcana domus) omnia imperia, ſua, quibus innituntur, fundamenta habent: certas, inquam, conditiones, & ad illas accommodatas leges regulaſque, quarum obſervatione illorum ſtat ſalus: quas ideò arcanas vocamus, & nemini notas eſſe convenit, niſi ipſis Principibus, & qui ſecreti Senatus pars ſunt. Auguſtus, teſte Tacito, & Suetonio, Tiberio imperii breviarium reliquit. Sanctiſſimus Hebręorum Rex Davidis filium Salomonem ſibi ſucceſſurum de iis, quę ad regni ſalutem maximè pertinere viſa ſunt, monuit. Denique Caro-

Carolus Quintus Imperator filio Philippo II. & Hic Philippo III. ſecreta imperii adminiſtrandi mandata, dederunt. Hæc arcana non eſſe vulganda, ſapienter hîc monet Criſpus. Imperia regnaque famâ ſtant: nec è re eſt, hoſtes aut dubios amicos ſçire, quæ noſtræ vires, quæ debilitas, quæ conſilia ſint. Cleomenes Spartanus, ut aſſerit Plutarchus in illius vita, quod Ægyptii regni arcana perdidiciſſet, in illo regno juſſu regiorum miniſtrorum occiſus eſt. Apud Venetos nullum majus piaculum eſt, quam nimia cum Senatoribus, & his, qui Senatui à ſecretis ſunt, familiaritas. Nolunt enim illi, (& ſapientiſſimo ſane conſilio) ab externis ſuæ Reip. ſecreta explorari. Malunt haberi ruſtici, inhumani, contemptores, quàm Reipublicæ ſuæ arcana vulgari.

Neve vim Principatus reſolveret, cuncta ad Senatum vocando.] Ea imperandi conditio eſt, ut non aliter ratio conſtet, quàm ſi præter Principem nulli reddatur. (*Tacitus hîc*) Lex & Princeps, qui animata lex eſt, jubeant, non diſputent. Juſſa, velut ex abdito cœlorum fulmina, vereantur omnes: nec unde aut quare veniant, curioſâ, nec profuturâ indagatione inquirant. Perit ſua principi Majeſtas, reſolvitur Principatus vis, ſi factorum rationem reddere cogatur.

Cuncta per conſules incipiebat, tanquam vetere

vetere Republ.) De ſimulacris rerumpublicarum dixi quædam ſupra ad verba: *Eadem Magiſtratuum vocabula* &c.

Ex formidine, ne Germanicus &c.] meritò Tiberio formidandus erat Gemanicus. 1. quòd verus ſanguis Auguſti erat: ipſe contrà per uxorium ambitum, & ſenili adoptione irrepſerat. 2. quòd in ejus manu tot legiones, immenſa ſociorum auxilia. 3. quòd mirus ejus apud populum favor. Omnia non ſine ratione Tiberio ſuſpectanda. Nam nec ſecurus eſſe poteſt Princeps, maximè qui vi fraudéve occupavit alienum imperium, ſuperſtite priorum regum progenie: & in illorum qui armorum potentes ſunt, manu eſt, ut regnet Princeps, ut pereat. Illi vim imperii, illi nervos poteſtatis cùm tenere ſe cernunt, vix pares erunt ſtimulis, ſollicitantibus integritatem ſuam, & quantum poſſint, ſi audere velint, ſuperbè monentibus. Mens potentiæ conſcia, & regii faſtigii dulcedinem delibans, adulantium vota, cinctum fortibus viris latus ad quid non impellent? Denique populi favor indignatione replet Principem, æmulum ferre neſcientem: indeque multis exitio fuit incautus populi amor.

O funeſtus multis populi
diruſque favor.

exclamat Seneca (*in Octavia*:) & Tacitus (3. *Annal.*) breves, inquit, & infauſti Po-

 puli,

puli Romani amores. Exemplum, præter infinita, quæ profana hiſtoria ſuppeditat, quæque alibi recitamus, extat in S. Scripturis, de Davide, quem, ex populo gratus eſſe cœpit, *Saules Rex perpetuo odio proſecutus eſt. Poſuit eum Saul, inquit Sanctus Spiritus, ſuper viros belli, & acceptus erat in oculis univerſi populi, maximeque in conſpectu famulorum Saul.* & paulò poſt ſubjungit: *non rectis ergo oculis Saul reſpiciebat David à die illa, & deinceps.*

Teſtamentum illatum] alii conſilio inſtitit Agrippina Neronis mater, quæ Claudii teſtamentum recitari non permiſit: *ne antepoſitus filio privignus, injuria & invidia animos vulgi turbaret.* (*Tacit.* 12. *Annal.*) Sed credo ſanum fuiſſe utrumque conſilium. Verebatur Agrippina invidiam Populi, cui Nero primâ juventâ par non erat. Tiberius judicium Auguſti meritus videbatur; & tantis rebus exercitus, maturâque prudentiâ inanes rumores timere non poterat.

Iactantiâ gloriâque ad poſteros] mihi ſanè hoc Auguſti conſilium minimè probatur; vanæ ejuſdem gloriæ deſiderio ſucceſſorum ſalutem periculo expoſuiſſe. Fallitur qui hoc beneficio conciliare ſibi ſuiſque adverſarum partiū primores voluiſſe ſcribit, neque inanis iſta ſubſtitutio tertio gradu facta unquā exitum habitura videatur, cùm Auguſti domus

tot

tot munimentis inſiſteret. Et è contrario ſcriptos tertio gradu ad improbas ſpes concipiendas, & Auguſti hæredes primo ſecundoque loco ſcriptos tollendos movere poterat. Ambitioni omnis feneſtra claudenda. *Primæ dominandi ſpes in arduo ſunt; ubi fueris ingreſſus, adſunt ſtudia & miniſtri.* Jactantia verò & gloria ad poſteros, quæ cauſa à Tacito affertur non movere ſola debeat Auguſtum, ut anceps, & vel ad ſalutem vel exitium ambiguum uſurparet conſilium.

Ea ſola ſpecies adulationis ſupererat] quę ſcilicet libertatem præ ſe ferebat, cùm re ipſa adulatio eſſet. Cujus exemplum extat infrà lib. 3. annal. ubi cum Tiberius L. Ennium ob frivolam cauſam majeſtatis poſtulatum inter reos recipi nollet, Atejus Capito, quaſi per libertatem, non debere patribus eripi vim ſtatuendi ajebat, neque tantum maleficium impune habendum. Sanè lentus eſſet Imperator in ſuo dolore, Reip. injurias ne largiretur.

Libertatis improſperè repetitæ] vide ſupra ad verb. *Cuncta diſcordiis civilibus feſſa*, &c.

Cum occiſus Cæſar aliis peſſimum, aliis pulcherrimum facinus videretur] etiam noſtri ævi homines de cæde Cæſaris variè judicant; & de juſtitia, vel iniquitate tyrannicidiorum variè diſputant. Sed in iſto controverſiarum genere temerarium eſt, ſed & intutum pronunciare. Interim ſecuriſſima

eſt noſtri Taciti ſententia; bonos Principes optandos: qualeſcunque, non aliter ac ſterilitatem, hyemem, cæteraque naturæ mala tolerandos. Etiam magnum contra percuſſores tyrannorum, aut quorumcunque Principum, prejudicium eſt occultum DEI judicium. Miramur ſępè, & cum horrore occulto intuemur DEI Opt. Max. juſtitiam, Principum, hoc eſt, vicariorum ſuorũ injurias cędeſque ſeveriſſimè vindicantem. Plenæ ſunt omnes hiſtoriæ talium exemplorum. Sed ego maximè eminentia adducam. Percuſſorum Cæſaris neque triennio quiſquam amplius ſupervixit, neque ſuâ morte defunctus eſt. Damnati omnes, alius alio caſu perierunt pars naufragio, pars prœlio: nonnulli ſemet eodem illo pugione, quo Cæſarem violaverant, interemerunt. (*Sueton, in Iul. cap. ult.*) Rudolphus Sueviæ Dux, cùm contra Henricum IV. Imperatorem, dominum ſuum conſpiraſſet, in prœlio dextram, quâ illi fidei jusjurandum præſtiterat, amiſit: ex eóque vulnere mortuus eſt. (*Helmoldus in Chronico Slavor. lib.* I. c. XXVIII.) In actis poſteriorum Imperatorum Conſtantinopolitanorum evidentiſſima divinæ Nemeſis indicia cernuntur: quæ huc adſcribere nimis longum eſſet. Adolpho Naſſovio, in prœlio ad Spiram cæſo, quotquot vel ſocii fuerant fœderis contra eum initi, vel fœderatis auxilia tulerant, pœnas dederunt. Comes de Hagerloch occiſus

ſus: Otto de Ochſenſtein ſubmerſus áquis: EpiſcopusMoguntinus in ſella ſedens apoplexiâ extinctus: Epiſcopi Argentinenſis latus gladiô famulus hauſit; Comes de Leiningen phrenitide correptus: & Albertus Auſtriacus, qui ipſi ſucceſſit à fratris filio Ioanne trucidatus eſt: qui tamen &ipſe cum conjuratis ultionem divinam ſenſit. Nam Walterus deEſcembach totâ vitâ paſtorem agens poſt triginta annos miſerè moriturus nomen ſuum manifeſtavit. Rodolphus de Wart equi caudæ alligatur, & fractis rota membris necatus eſt. Ioannes profugus per ſylvas & ferarum latibula Piſis tandem perpetuo carceri mancipatus eſt: Ulricus de Palm Baſileæ latitans, in domo, quæ vocatur Converſarum, miſerè obiit, (*Cuſpinianus in Adulpho & Alberto*) De exercitu illo ingenti, qui deſerto Mauritio ad Phocam tyrannum deſcivit, adeoque miſerrimæ necis Mauritio cauſa fuit; alii in conflictu, alii ultricibus fulminum ignibus, alii fame & egeſtate, alii denique gladio periere. Auget miraculum, quòd cùm Heraclius, qui Phocam proximè ſecutus eſt, copiarum numerum iniiſſet, duos omnino ex tanta multitudine, quæ dominum prodiderat, ſuperſtites invenit. (*Theophilactus Simocata* 8. *hiſtoriarum*) Gabriel Comes Mongomerius cùm Henricum. II. Galliæ Regem in equeſtri certamine imprudēs lethali vulnere, læſiſſet, poſt

quindecim annos, revera nullo alio crimine nocens, ſecuri percuſſus eſt. (*Thuanus*) Quo inſigni exemplo omnes diſcant, ſolo caſu non conſilio tantùm nocentes effici, quicunque vel imprudentes perniciem pincipibus attulerint.

Quod idem dies accepti quondam imperii princeps, & vitæ ſupremus; quod Nolæ in domo & cubiculo, in quo pater ejus Octavius, vitam finiviſſet.) ſunt qui certos ſtatoſque dies ſibi ſuiſque felices, aut infauſtos eſſe, ſive verâ ſive ſuperſtitioſâ obſervatione notarunt. Turcæ totum menſem Auguſtum conatibus ſuis felicem eſſe, autumant. Illo Magnus Iſmael in Calderanis campis, & Campſo Gaurus, Memphiticus Rex ad Singam devicti, & Metone in Peloponneſo à Bajazete in poteſtatem redacta, Zigetum captum eſt; &, quod majorem facit mirationem, IV. Cal. Septemb. qui vulgo eſt viceſimus nonus Auguſti, & Rhodus & Buda, & Belgradum expugnata & Ludovicus Rex ad Mohazium cæſus eſt. (*Thuanus lib.* 37.) Anno Chriſti MD. LXVII. Gotha, & in ea Ioannes Fridericus Saxe, die quam Miſericordias Domini vocat Eccleſia, captus eſt: qua die ac penè horâ antè viginti annos Ioannes Fridericus Septemvir, ejus parens apud Mulbergam à Carolo V. acie victus atque captus eſt. Cæterùm, ut temporibus, ita perſonis quoque, certa omnia ineſſe creditur.

Indeque

Indeque notatum eſt, regna, & imperia plerumque vel concidiſſe, vel ſaltem inſignem ſubiiſſe mutationem, ſub principibus cognominibus primis imperii auctoribus. Perſarum regnum ſub Dario & Cyro cœptum, altero Dario imperante, corruit. Idem accidit in Macedonico regno; cujus prima incrementa fuerunt ſub Philippo Alex. finis Philippo Perſei patre. Libera Roma facta eſt, auctore L. Bruto; in dominationem recidit, temporibus M. Bruti. Conſtant. Magnus imperii Bizantini fundator fuit: quod everſum atque ad Turcas tranſlatum eſt, imperante Conſtantino ex familia Palæologorum; & horum uterque matrem habuit, Helenam nomine. Balduinus primus ex Latinis eripuit Conſtantionop. imperium Grȩcis; Grȩci ab altero Balduino id receperunt. Primus Veteris Romæ poſt everſam libertatem Dominus Octavius Auguſtus fuit: ultimus Auguſtulus, cui imperium extorſit Odoacer Herulus. Ezelini Patavinorum tyranni condita ab Alberico gens in eodem nomine deſiit. Urbano II. Pontifice Maximo Hieroſolyma recepta à paganis, Urbano III. reciderunt in ſervitutem. Heraclius Cæſar de Coſdroe Perſiſque Sanctam Crucem recuperavit; Heraclio Patriarcha rurſus amiſſa eſt, Primo Luſitaniæ Comiti nomen fuit Henricus: ultimo Rege Henrico defuncto, ad Hiſpanos illud regnum tranſiit. Hæc quid ſunt, quam,

Sydus, & occulti miranda potentia
fati?

Ad arma civilia actum, quæ neque parari poſſent, neque haberi per bonas artes) Quemadmodum caloris vi non modo ſicca, verùm etiam quæ in propinquo ſunt, humida, abſumuntur, ita bella, etiam quæ juſtâ causâ ſuſcipiuntur, nefanda quæque opera, cædes, ſtupra, ſacrilegia ſecum trahunt. Nemo Martem ita in poteſtate habet, ut nuſquam exorbitet. Nulla ducis prudentia, nulla induſtria, nulla ſeveritas tanta unquam fuit; quæ hoc potuerit efficere; ut quod natura noxium eſt, fieret innoxium. Ubi tantum armorum (*Verba Theodori Gothorum Regis ſunt apud Æmilium lib.* 1. *de reb. Franc.*) corporumque ſub ſignis ſtabit, quis cruori legem dabit, unde, & quantus fluat? Ad iſta facinora qui ſponte provolat, nullam illorum poteſt à juſto DEO ſperare veniam: nec qui neceſſitate trahitur excuſatur, ſi non animum habet, bellum pace commutandi, ubi prima fuerit occaſio: in civilibus maximè armis, quæ, ut noſter Tacitus ait, *neque parari poſſunt, neque haberi per bonas artes. In Pace cauſa & merita ſpectantur; ubi bellum ingruit, innocentes ac noxii juxtà cadunt.*

Non aliud diſcordantis Patriæ &c.) dixi ſupra ad verba, *cuncta diſcordiis civilibus feſſa* &c.

Prin-

Principis nomine) vide ſupra ad verba, *eadem Magiſtratuum vocabula* &c.

Pauca admodum vi tractata, quo cæteris quies eſſet.) hæc nos paulò poſt explicabimus.

Vita ejus varie extollebatur &c.] de vivo Principe vix unquam vera dici ſcribive poſſunt. Virorum enim, ſicut Vellejus ait, ut magna admiratio, ita difficilis cenſura eſt. Quamobrem ſuſpecta non ſine ratione habentur rerum geſtarum monumenta, quæ de ſpirantibus adhuc Principibus litteris conſignantur. Hiſtoria de vivo ſcripta premenda eſt: ejuſque evulgatio in eam temporum felicitatem differenda. quâ ſentire quæ velis, & quæ ſentias, dicere liceat.

Vt ab uno regeretur] certa regula traditur, non ad inſtitutionem modò, ſed & reformationem Rerump. unius imperium neceſſariò requiri: & nullam Rempublicam, nullum regnum, ſive à primis initiis rectè inſtitui, ſive jam antè male formatum & inſtitutum novis plane legibus rectè emendari poſſe, niſi hujus rei poteſtas ab uno ſolo dependeat. Multitudo igitur conſulentium potius apta eſt conſervandis legibus, quàm iis excogitandis ferendiſque. Cleomenes exactis Ephoris ad ſe Spartanæ urbis, in qua nullus tunc legibus locus erat, imperium traxit. (*Plutarchus in Cleomene*). Auguſtus Cæſar, occiſo Antonio,

amoto Lepido, ſui juris Romam facit? & hac ratione Romuli cædem fraternam, & Titii Tatii necem, tanquam neceſſariam conſtituendæ Romanæ Reip. defendit aut excuſat Machiavellus. Impie! ſceleſtè!

Proſcriptionem Civium, diviſiones agrorum; ne ipſis quidem qui fecere laudatas.) in novo Principatu aliis remediis Tyrannus, qui vi aut fraude dominationem occupavit, inſiſtere debet; aliis legitimus Princeps, qui jure, legibus aut moribus regno potitur. Quamquam non ab omni violenti conſilio tyrannis argui poteſt. Sunt quædam ſolius tyrannidis propria, quædam bonis Principibus cum tyrannis communia: & ſolo fine bona vel mala. A me nemo requirat, juſta ab injuſtis, moderati Principatus & tyrannidis ſubſidia munimentaque ſeparatim tradere. Nimiæ temeritatis, ſed & capitalis audaciæ foret, cenſorem me conſtituere ſine ſuffragio, actionum, quas niſi à Maximo DEO judicari nefas eſt. Mihi propoſitum, ut alibi (quod ſemel profiteri ſat eſt,) ita hîc quoque, non quæ Principes decent, ſed quæ facere ſolent, hiſtoriâ monſtrante viam, tradere, nulla hic juris, æqui bonique quæſtio. De facto, de conſilio Principum tractatur: juris diſceptatio aliis relinquitur. Igitur, cùm naturali ratione convincamur, quibus quidque artibus comparatum eſt, iis facilè conſervari: conſequitur, vi fraude

que,

que, aut omnino invitis gentibus (quod & ſine injuſta vi, fraudeque contingere poteſt) parta imperia, violentis modis conſervari: & ut alicubi Seneca inquit, ſcelera ſceleribus tuenda eſſe. Si enim verum eſt, Principes ante omnia operam dare debere, ut regnent ſine æmulo; & ſi nunquam ſecurus eſt Princeps, in novo regno, quam diu vivunt qui inde exacti ſunt, vel qui fortiori jure in illo niti ſe exiſtimant: quis non videt, *periculum ex miſericordia*, (*Tacit. 3. hiſt.*) & tollendum omnimodo eſſe ſanguinem priorum Regum, ſæviendum in inſignes viros, atq; adeò omnem formidoloſam Virtutem; denique lictores, delatores, carnifices, cruces, ſecures unica incolumitatis munimenta eſſe: cùm clementiâ nunquam extingui poſſit odii ſemel concepti rabies, & deſiderium perpetuum vindicandi vel ſuas vel patriæ injurias. Quod vel ſolius Cæſaris exemplo manifeſtum eſt; qui indulgentiâ ſuâ illorum, quibus incautè ignoverat, conjurationibus locum fecit. Contrà Tiberius Cæſar, cùm ſe in Auguſti familiam irrepſiſſe, alioſque ex Auguſti ſanguine ſe potiores ſupereſſe ſciret, indeque omnem magnã Virtutem odiſſet, timeretque; ferro & venenis ſibi ſecuritatem peperit, crudeliſſimus hominũ, & lutum ſanguine maceratum. Auguſtus quoque Cæſar, mitiſſimus alioquin Princeps, non feritate animi, aut innatâ crudelitate, ſed

neceſſitate, quæ violentos regnorum occupatores tenet, adactus, ad ſæviſſimam Nobilitatis Romanę proſcriptionem deſcendit. Unde Tacitus hoc loco, *proſcriptionem Civium, diviſiones agrorum, ne ipſis quidem qui fecere, laudatas fuiſſe*, ſcribit.

Ut non mirum ſit, quoſdam Tyrannorum non modò tranquillo imperio gaviſos, ſed & ſuâ morte obiiſſe. Cùm enim hi omnem crudelitatem in Regni primordiis plerumque uno impetu effuderint: *& quædam vi tractarint, quo cæteris quies eſſet*, accidit plerumque, ut homines dementati nova Principis benignitate atque munificentia præteritæ ſævitiæ obliviſcantur. Quod jam allato Auguſti exemplo, & Agathoclis Siciliæ Regis, qui quamquam fraude cædibuſque Syracuſarum tyrannidem habebat, tamen nullius unquam inſidiis aut conjuratione petitus legitur, manifeſtum fit. Cæterum qui cruore delectantur, qui Regni ſui non auſpicia modò, ſed continuata tempora ſuppliciis inſigniunt, quibus miſerum ſenectusis inſtrumentum eſt, perpetuò exercitæ crudelitatis recordatio, non modò ſi violenter occupaverunt imperia, ſed & legitimi Principes ſuorum conſpirationibus, & plerumque violentâ morte in hiſtoria memorantur. Et in his illud Satyrici verũ eſt.

Ad generum Cereris ſine cæde, & ſanguine pauci.

Diſcen-

Deſcendunt Reges, & ſiccâ morte Tyranni.

Tiberius tamen, quamquã totâ vitâ crudeliſſimus & ſuâ morte defunctus & nullas in caput ſuum conſpirationes expertus eſt. Sed erat ille tectâ ſemper crudelitate, *& ſubdolus fingendis Virtutibus* (*Tacit.* 4. *Annal.*) & Sejanum, cæteraque ſævitiæ inſtrumenta ipſe, ubi ſatis uſus erat, pervertebat; nec niſi ultimis vitæ ſuæ annis, in ſcelera ſimul ac dedecora, quæ tamen Caprearum diverticulo procul Româ occultabantur, prorupit, Verùm enim vero, quod quoſdam Principum crudelitate ſemel effuſâ regnum ſibi firmaſſe diximus, id quidem Auguſti atque Agathoclis exemplis ſatis comprobatur: ſed ſunt in contrarium quoque qui infauſto exitu idem tentarunt. Ferdinandus Albæ Dux Belgarum Pocerum primos, Egmondanum & Hornanum capite plexit; arbitratus *nihil auſuram plebem, principibus amotis* Quam autem infeliciter ſucceſſerit hoc conſilium; novit orbis. Prudentius olim Vitellius Iulium Civilem periculo, quod ei ab iratis militibus impendebat, *exemit præpotentem inter Batavos*, inquit Tacitus (*lib.* 1. *hiſtor.*) *ne ſupplicio ejus ferox gens alienaretur.* Ecce domeſticum illius gentis exemplum; cujus imitator eſſe debuerat Albanus. Athenarum Dux à Florentinis ad ordinandã Rempublicam ſuam vocatus, cùm iiſdem inſiſteret

ſiſteret modis, per ſeditionem urbe pulſus eſt. (*Leonardus Aretinus Scipio Amiratus in hiſtoria Florentina.*) Nicolaus Carrarienſis ſupplició Conradi Vigontii, exulis quidem, ſed prævalidi clientelis in urbe Patavina, animos civium ita exaſperavit, ut vocato Cani-Scaligero urbem tradiderint. (*Ioh. Bapt Pign. 4. hiſtor. Ateſtin.*) Sciendum igitur, Tarquinianum iſtud conſilium decapitandi ſumma papaverum nemini proſperè ſuccedere, niſi qui iiſdem, quibus Auguſtus & Agathocles, ſubſidiis ſe inſtructum ſciat. Erat Agathocles Carthaginenſium fultus claſſe, qua patriæ ſervitutem imponere facile ipſi fuit. Auguſtus præter favorabile Cæſarum nomen legionibus armatis & Aquilis Romanis, quibus imperii ſalus continebatur, nitebatur. Ille ſuum nutũ ſpectabant, quos olim pro Roma ſtrinxerant gladios, tunc in illã expedire parati erant: ut facillimum foret, iiſdem armis, quibus nobilitatem ſuſtulerat, populares quoque ſeditiones, ſi quæ exortæ fuiſſent, comprimere. Cæteri, quorum non eſt eadem conditio, quales Albanus & Athenarum Duces fuerunt, cùm quæ crudeliter egerunt, vi armiſque defendere non poſſent, indignationi & furori populari expoſiti remanent. In his igitur ſecurior modus eſt, alere diviſiones illas inter Populum & Optimates, quæ libertate fugatâ Dominum accerſiverant, & paulatim,

tim, nec ſentientibus jugum imponere: quod quibus artibus obtineri poſſit, ex iis, quæ alibi docebimus, apparebit.

Quamquam fas ſit privata odia publicis utilitatibus remittere] exempla magnanimorum hominum, qui ſuas injurias Reip. condonarunt, retulit ad hunc locum Scipio Amiratus, quæ non tranſcribo.

Pompejum imagine pacis] Sextus Pompejus bello contra Octavium tenebat Siciliam & Sardiniam, tuebatur ſe locis firmis, & famem inopiamque Italiæ importabat. Vinci nunquam potuit, niſi brevi pace. Ea pacta cum illo eſt; exules recepti, & vires abductæ, corruptus ejus miles, & quid dicam? terribilis ille, & paulò antè Neptunus, vix unâ navi effugit, cervices gladio præbuit; & intra annum extinctum totum bellum. Vetus hoc novum fieri poſſe ac debere, in bello nupero Regis Hiſpaniarum contra Belgas fœderatos ſuaſit Juſtus Lipſius in conſulatione, quæ extat apud Rudolphum Boterum in hiſtoria. Bellum, inquit Lipſius, cum Batavis hactenus infelix, nec nunc felicius, niſi in tota facie rei aliquid immutetur. Loca valida omnia habent, loca opportuna, militem exercitatum, & ſatis bonum, victoriis animoſum; ordinem aliquem in ærario, & tota gubernatione, quamdiu bellum & metus eſt, haud facile ſolvendum. Ut iſta remittantur, & amittantur, pax

aliqua

aliqua ſit & quies: quæ nunquam in talibus bellis inita ſine bono aperto Regis. Majeſtas illa nominis, & occultum in animis vinculum illos, trahit, aut potius extrahit, qui malè abierunt: quidam gaudebunt, datum ſic regreſſum. Centeni aliquot homines aut milleni ad Regem ultrò redibunt, ſi occaſio redeundi ſuggeratur. Hæc præſidia hoſtibus detrahimus: & amplius in plebeja aut pluriũ illa gubernatione occaſiones inter ipſos diſſidiis damus. Mihi crede, habent odia, factiones, & ſua vulnera: ſed occuluntur ea omnia, impendente magno illo metu, qui æqualiter tangit omnes. Remitte paululum: ad ingenia & vitia ſua redibunt: ut boves inſtante lupo coëunt, capita & cornua jungunt: abeunte quiſq; ſibi paſcit. Hæc Lipſius: cujus conſilium hactenus ſecuti videntur Hiſpani; nec omnino irrito conatu. Vix ab Rege metus ceſſerat, cũ prorupere in diſſidia, & factiones Proceres & Populus. Plus Hiſpanus duodecennalib: induciis quã quadraginta annorũ bellis profecit. Et ſimili conſilio callidiſſimus dolorũ fabricator Tiberius Germanicũ monet: ſe novies à Divo Auguſto in Germanias miſſum, plura conſilio quàm vi perfeciſſe. Sic Sugambros in deditionem acceptos, ſic Suevos, Regemque Maroboduum pace obſtrictum. Poſſe & Cheruſcos cæteraſque rebellium gentes, quando Romanæ ultioni conſultum eſſet, *internis diſcor-*

diſcordiis relinqui. (*Tacit. II. Annal.*)

Ex quo verum eſſe aparet, inſtrui belli artibus in noſtram perniciem, cum quibus aſſidua & continua bella gerimus. Fortuna belli artem victos quoque docet. (*Q. Curtius.* 7.)

Inde apud Thucydidem (lib. I.) Corinthii bellum gerendo cũ Athenienſibus (ij tunc rei navalis peritiâ cunctis Græcis longè erant ſuperiores) ſe quoque bellicarum rerum ſcientiã adepturos ſperant. Ipſi Athenienſes agreſtes primum & armorũ rudes, bellando cum Perſis bellare didicerunt. Ægyptii diuturnitate bellorum, ac toties viribus cum Chriſtianis Hieroſolymitanis collatis artes bellicas apprehendêre, (*Paulus Æmil.* 7.) Veteres Germani longâ adverſus Romanos militiâ inſueverunt ſigna ſequi, ſubſidiis firmári, dicta Imperatorum accipere. (*Tacit* 2. *Annal.*) Cum Ageſilaus in bello contra Thebanos vulneratus eſſet, Antalcidas, bonum factum! exclamavit. quidni hanc mercedem recipiat ab illis, quos arma tractare docuit; Lycurgus legibus ſuis prohibuit adverſus eoſdem ſæpius pugnare. (*Plutarch*) Cum enim acerrima illa virtus ſit, quam ultima exprimit neceſſitas, nihil tàm triſte aut difficile eſt, quo non ad pulchra vulnera, contemptumque mortis excitentur hi, qui pro aris focifque, pro liberis & uxoribus dimicare coguntur. Itaque ipſis periculis prudẽtiores fiunt, & à fortuna mul-

tis

tis rebus ereptis, uſum accipiunt benè conſulendi. Inde Turcarum Imperatores nunquam diuturnum cum Chriſtiano aliquo principe bellum geſſiſſe, Ioannes Boterus, & Trajanus Boccalinus teſtantur; quadruplici, opinor, fine. Primò, ne innumerabilibus exercitibus, quibus diù alendis nulla regna, nullæ provinciæ ſufficere poſſunt, ſubacti populi ita affligantur, ut longo poſt tempore ſpiritum atque vires recipere nequeant, adeoque imperantibus inutiles ſint. Deinde ne longo bello fortem, invigilantem & ad omnia intentum hoſtem efficiant: utque poſtea redituris ſecurum & pace emollitum adoriri liceat: & ipſi veteranum ſemper militem, noſtri novum inexpertumque habeant. Tertiò, quia longo uſu didicerunt illi, malè ſanum eſſe conſilium, gentes numero infinitas, locorum ſpatio immenſas percurrere, quę deinde obtineri nequeant. Corpora enim noſtra pingueſcere edendo pauca, & benè digerendo: vomitu reddere, qui ſupra ventriculi vires ingerunt. Subactas gentes, non eodem quo vincuntur, prælio domari. Tempore, induſtriâ, pace opus eſſe. Denique verendum quoque Turcis eſt, ne nimiis progreſſibus, & ſuſpectâ finium propinquitate Principum Chriſtianorum alto ſomno ſepultorum potentem indignationem in ſe concitent: eamque fuiſſe cauſam Trajanus Boccalinus ſcribit, ob quam
ab

ab ultimis in Hungaria bellis deſtiterunt Turcę; ne ſcilicet Viennæ Auſtriæ, fortiſſimi Germaniæ & Italiæ propugnaculi amiſſio Germanorum & Italorum terribilem vim irritaret.

Itali bellicam ſuam ſcientiam ab illis, quæ ultra Alpes ſunt, gentibus, habent. Ante Caroli Galliæ Regis in Italiam adventum, cùm in bellis longè major eſſet gravis armaturæ equitum, quàm peditum uſus, & tormenta muralia ad trahendum vehendumq; incommodiſſima, quamvis crebra prœlia committebantur, tamen intra paucos ſtrages conſiſtebat, interdum ne unus quidem cadebat. Etenim ferreis laminis totis coopertis, mortis periculum, ſi quando equis dejicerentur; deditione effugere facillimum erat. Oppida aut caſtella, non quidem defenſorum peritiâ, ſed obſidentium ignaviâ tàm facilè ſervabantur, ut nulla eſſet adeò parva aut neglecta ſedes, quæ vel maximas hoſtium copias per multos dies non ſuſtineret; adeòque difficillimũ eſſet, aliis poſſeſſa occupare. (*Guicciardinus 15. hiſtor.*) Hiſtoriæ Florentinæ ſcriptor ait, tantam exercituum illâ tempeſtate ignaviam fuiſſe, ut vel unus equus caput aut caudam movendo hoſtibus terrorem incuteret. In prælio quodam inter Venetos & Florentinos quamvis id ab exoriente ſole ad mediũ uſque diem protraheretur, nemo tamen ex tantis copiis occubuit, equi tantũ aliquot vulnerati,

& præ-

& præterea equites aliquot capti ſunt. In alio quodam prœlio capta equitum tria millia, ac mille pedites: quatuor omnino cæſi, vulnerati triginta. (*Petrus Iuſtinianus 7. hiſtoriæ Venetæ.*) Iterum alibi, cùm quatuor horas duraſſet pugna, præter unum equitem, nullus occubuit: atque ne is quidem vulneribus confectus, ſed equo excuſſus & contritus animam efflavit. Porrò, quæ in acie militum iſtorum fuit imbellia, eadem erat in expugnandis oppidis aut caſtellis ignavia. Quamvis exigua arx maximos exercitus ſuſtinere poterat. Itaque præſtabat ſingulis in turribus præſidia collocare: quippe modica ad id impenſa ſufficiebat, & ab validiore hoſte campo pulſi retinebant tamen arces (*Pign. 4. hiſtor. Areſt.*) Alphonſus Rex Neapolis Fluvianum Caſtellum exiguum nec ſitu nec opere, nec idoneis defenſoribus munitum ante trigeſimũ diem expugnare non potuit. Caſtellinum nulla re ad ſuſtinendam obſidionem inſtructum, cum quadraginta quatuor dies oppugnaſſet, cum ignominia linquere coactus eſt. Tanta nimirum ferocia exercitibus, tantum periculum à bellis iſtius temporis erat, ut municipia, aut caſtella quæ hoc ſeculo, tanquam nullo modo ad defenſionem comparata, deſeri conſpicimus, tunc temporis, quaſi nulla ratione expugnari poſſent, defenderentur. Verùm ubi Carolus Rex in Italiam primùm pedem intulit,

tulit, novarum gentium terror, peditatus ad aliam belligerandi rationem inſtructi ferocitas, & præcipuè tormentorum tonitrua tanto univerſam Italiam terrore repleverant, ut iis, qui acie ſe opponere non audebant, nulla relicta eſſet ſalutis ſpes. Quippe ubi ad urbium oppugnationem ventum erat, homines imperiti in deditione ſalutem quærebant: & ſi defenſio parabatur, eundem intra diem cœpta patrataque obſidio. Sic Regnum Neapolitanum & Inſubria eodem ferè die & oppugnata & victa. Sic Veneti unico profligati prœlio omni continentis imperio ceſſerunt. Sic Gallis nec conſpectis quidem Mediolanum hoſtes deſeruerunt. Ergo cœperunt deinde hominum ingenia, offenſionum acerbitate perterrefacta, ad pugnandi rationes inveniendas acui; oppida aggeribus, foſſis, aliiſque operibus bellicis muniri: unde urbes ad maximam ſunt redactæ ſecuritatem, & homines univerſas belli artes perdidicere.

Sed Lepidum ſpecie amicitiæ deceptos) O igitur miſeram ſæpè Regum potentiam! in qua raræ felicitatis eſt ad bona privatorum, nec ſuſpecti commercii humanitatem pervenire. Privatorum liminibus vera amicitia includitur; Pax gentium & incolumitas regnorum non amicitiâ vicinorum, non fœderibus, ſed armorum motu ſuſtinetur. Et profecto intuenti mihi, quæ in aula geruntur, & Princi-

pum

pum ſortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda, & denique totum aurati liminis genium; videtur illud ſimile tabernæ, in qua fuci venduntur, ubi nihil eſt ſyncerũ; omnia perſonata, ad fallendum facta. Fervicaciſſima ars aularum eſt, amorem fingere. Omitto dicere infidas ſpes, & trepidos metus, & nunquam quieta aulicorum vota. Ipſorum Principum inter ſe geſta vide: fucis ſcatens & dolis, quos neceſſitas & imperii ſalus & penè honeſtum jubent. Rara eſt inter illos vera, nec utilitatis ſpe rumpenda amicitia; & quę ut inter priuatos, ſolâ Virtutis pulchritudine placeat. Et quamquam alio mercimonii genere dehoneſtari creditur familiæ claritudo; tamẽ amicitiis tanquam negotiatione, augere rem, regium habetur; ut nec fœdera, nec ſanctiſſima fidei pignora, ſuo vinculo, niſi utilitas ſubſit, ligent. Hinc non minus veré quàm falsè & argutè Boccalinus dixit, fumum vendere privatis interdictum, ſolorum Regum mercaturam eſſe: (*Boccal cent.* 11. *cap.* 65.) & alibi, omnes lineas actionum regiarum concurrere in unum centrum, quod eſt evacuare ſocii loculos, & inde implere ſuos. (*cent.* 1. *cap.* 3.) Inde etiam ſolemne eſt Principibus, qui occultas ſimultates inter ſe gerunt, donec in aperta bella iſtæ erumpant, interim donis, & muneribus, & legationibus nova regna, conjugia, victorias, nati regni hæredem gra-

tulari,

tulari, & omnia benevoli animi ſigna utiliſſimâ ſimulatione præferre.

Pòſt Antonium Tarentino Brundiſinoque fœdere.] In fœderum conventione mutua quidem defenſio aut publicum bonum prætenditur; ſed quin ſuum quiſque commodum ſpectet minimè in ſocietatē venturus periculorum alienorum, niſi magnum inde ad ſe emolumentum perventurum ſperaret, dubitari non debet, diverſi enim ſociorũ fines ſunt, qui animos & vires plerumque in diverſa trahunt, ex communi aqua in ſuũ quiſque fundum ducit. & dum quiſq; ſuis rebus conſulit, commune bonum negligitur. Subſidia neque paria, neque eo tempore quo conſtitutum eſt, ſubmittuntur. Hinc ſuſpiciones, querelę, animorum alienatio; hinc diffidia, & fœderis diſtractio ac deſertio. Inde Guicciardinus (2. *hiſtor.*) inquit, fœdera inter multos icta eã firmitate non eſſe, ut ſperari non poſſit, unum fœderatorum aut remiſſiorem fore, aut ab aliis disjunctum iri: cùm citò primi impetus deferveſcere, citò varietate ſententiarum inter eos exortâ fides debilitari ſoleat. Plus dicit alius quidam, ſicuti Romanis olim ſalutare remedium contra Tribunitiam ambitionem fuit ipſa multitudo Tribunorum; ob quam ſemper illorũ unus in partes ſenatus pertrahi potuit, qui deinde collegis intercederet; ita ſemper Principi auxilio etiã eſſe poſſe ipſam hoſtium

hoſtium in ſuam perniciem fœderatorum multitudinē; quorum unus, indulgendo ei, quæ privatim ſibi quærit, facile à fœdere abduci poſſit. Quo intuitu Franciſcus Sforza Ludovico XI. Franciæ Regi Procerum ſuorum rebellione agitato ſuaſit; ut in diſſimili cujuſque cauſa ſingulis eorum ſuam ſpem objiceret. nihil denegaret. Ita res illorum retrò ituras; ac arte disjecto præſenti belli conatu cætera proclivia fore reb. ex ſententia componendis. (*Æmilius lib.* 10. *de reb. geſt. Franc.*) Et eodem reſpectu apud Guicciardinum dicitur, pœnitentiâ ductos Venetos quod Faventiæ reſtitutione Pontificem à fœdere cum Maximiliano Cæſare, & Ludovico Galliarum Rege inito non alienaſſent, Denique pro generali regula quidam (*ſ. Iov. in vita Sforz.*) tradit; cum uno ex tribus hoſtibus pacem, cum altero inducias, cum tertio bellum faciendum.

Pleraque igitur fœdera, vel quòd uni partium ſatis factū eſt, vel quod non ea quę ſperabatur inde redundet utilitas, vel quod turpi lucri cupiditas iſta deniq; detegatur, diſſolvuntur. Exempla ſunt, de Athenienſibus & ſociis apud Thucydidē; (lib. 6.) de fœdere inter Macedones, Achæos, & Epirotas icto, apud Polybium; (lib. 4.) item inter Anglos & Hiſpanos contra Galliæ Regem apud Guicciardinum; (lib. 11.) à quo poſt acquiſitum Na-

varræ Regnum reſiliit Ferdinandus Hiſpanus nec adigi potuit ullo modo, ut arma ſua Anglis ultrâ jungeret. quo factum eſt, ut ipſis etiam re infectâ domum redire neceſſe fuerit. Nec felicius ſucceſſit fœdus inter Alexandrũ VI. Pontificem, Reges Galliæ, Hiſpaniæ, Luſitaniæ, & Rempub. Venetam contra Turcas magnâ hominum expectatione concluſum. Venetis quidem cum Gallis in Mari Ægeo quædam proſperè ceſſerunt; ſed primo anno reliquorum fœderatorum vires fruſtrâ expectatæ & ſequenti totũ fœdus ſpongiâ confoſſum eſt; propter diſſidia ob Regni Neapolitani diviſionem inter Gallum & Hiſpanum exorta. Ludovicus XII. Galliæ Rex, poſthabita, quam cum Venetis ſanxerat, amicitia, in eorum exitium penè omnes Europæ Principes excivit, & Franciſcus I. Rex cùm illi pacificationis cum Cæſare ſpes affulſiſſet, neglectis Venetis ſolus cum Carolo convenit, amica Rep. expoſita graviſſimis periculis. Ex Conjacenſi fœdere, quo Franciſcus Galliæ Rex, Clemens Pontifex Maximus ac Reſp. Veneta ſociatis armis libertatem tueri, ac nimiæ Cæſaris potèntiæ obſiſtere decreverant, nullus initio erat, qui tot copiarum terrâ marique paratu brevi Italiam in priſtinum ſtatũ reſtituendam non arbitraretur: re tamen atque experientiâ, ut ſæpè aliàs, ita tunc quoque compertum eſt, fœdera plus auctoritate & famâ,

quàm viribus poſſe. Nam præter Laudem Pompejam occupatam, & Cremonam deditione receptam nihil memoratu dignum geſtum eſt; dum auxiliorum dilatione nihil ſatis tutò tentari poterat. A fœdere illo, quod inter Pontificem Max. Hiſpaniarum Regem, & Rempub. Venetam adverſus Turcas initum eſt, primi omnium Veneti, quòd Hiſpanum ſuas tantũ utilitates conſectari ſuſpicarentur, recedere coacti ſunt. quo facto ingens illa ad Naupactũ victoria nihil omnino rei Chriſtianæ profuit: & noſtri acquiſitis navibus regna amiſerunt. Et ſanè ſanctiſſima hæc Reſpub. quæ etiam infidelibus fidem ſervat, ſæpius injuria temporum, amicitias mutare, & ſervandæ publicę rei cauſa, ne frangeretur in ſcopulis, obliquare curſum coacta eſt. Quod nos docet Paulus Paruta Eques & Procurator S. Marci, hiſtoriæ ſcriptor prudentiſſimus, quoque nullus Guicciardini profundam ſapientiam civilem felicius expreſſit. Is (5. *hiſtoriæ Venetæ*) Dominicum Triviſanum, primum illius Reip. Senatorem, & S. Marci Procuratorem his verbis in Senatu perorantem inducit: cogimur parere neceſſitati temporũ, & ſæpe mutare voluntatem, propoſitum, amicos, & inimicos; ſuſpectam habere omnem externam potentiam, timere multa, fidere paucis, & perpetuâ vigilantiâ aliorum actiones obſervare, ut ad illas inſtituamus noſtras; habentes

in iſta

in iſta inconſtantia unum conſtantiſſimum & firmiſſimum propoſitum ; conſervationem ſtatus noſtri, & magnitudinem Reipublicæ. Hæc Triviſanus: cui adſtipulatur Leonardus Hemus homo gravis, conſilii, ut vocant; Sapiens, domi foriſque variis pro patria negotiis exercitus. Ejus hęc ſunt apud eundem Parutam(VIII hiſtor.) verba: Non dubitavimus accedere modò huic, modò alii, quomodo nobis ſuadebat temporum ratio & utilitas noſtra. Tertius decimus nunc annus eſt, cùm Regi Franciæ fœdere juncti eſſemus. Verùm adoleſcentibus Cæſarianarũ partium viribus in Italia, nec comparentibus Francicis auxiliis, ut impoſſibile videretur impetum hoſtis ſuſtinere, Cæſaris fortunæ ceſſimus: ſecuti conſiliũ quod nobis ſuggerebat ſecuritas rerum noſtrarum, Cęſaris deſideriis morem gerentes reſiduum Gallicorũ exercituum Italiâ ejecimus. Verùm paulò poſt reſurgente Gallicâ factione, cum ipſe Franciſcus Rex expeditionem ſuo ductu adornaret, relicto, quod cum Cæſare nobis intercedebat, fœdere, veterem cum Gallo amicitiam confirmavimus: cui cùm adverſè omnia & contra opinionem ſucceſſiſſent; diſſipato exercitu, & ipſo Rege capto, ut victoris potentiæ in tempore obviam iremus, denuò cum Cęſare pacti ſumus: cujus magnitudo atque potentia cum inciperet eſſe ſuſpecta, ut primum in Franciæ Rege

jam tunc liberato experiendorum armorum cupidinem advertimus, ſocios nos illi prębuimus exigendis ex Italia Cæſarianis. Hæc non omninò duorum annorum ſpatio geſta ſunt. Et certè ſapiens fuit conſiliũ ſervire temporibus: hoc enim Remp. ſervavimus eique cum dignitate pacem reſtituimus. Hæc Hemus.

Nuptiis ſororis illectum] quod de fœderibus dictum eſt, etiam in affinitatibus Principum fieri aſſolet. Sparguntur à Regibus filiæ, aut ſorores, in eos quos fallere amicitię ſpecie volunt, vel ad tempus placare: nihilque deinde ſui ſanguinis pignoribus, nihil nominũ, quæ mutuò inierunt, reverentiâ moti, pacem & bella ex temporum & fortunę ęſtimant ingenio. Ita Arrubas, Rex Moloſſorum, dum ſperat affinitate Philippi Macedonum Regis incrementa Regni, proprio regno ab eodem privatus in exilio conſenuit: (*Iuſtin.* 8.) Hac arte ab Auguſto Antonius *Triumvir nuptiis ſororis illectus ſubdolæ affinitatis pœnas morte exſolvit:* (*Tacitus hîc.*) & Saules Hebræorum Rex Michaëlam filiam Davidi ſibi inviſo in matrimonium tradidit, quò promptius ipſum ſubverteret. Privatorum eſt, eligere matrimonia ex amicitiæ affectu vel morum concordia; Regibus iſta ſuavitas exuenda. Horum enim ea fortuna eſt, ut nunc indignos & exoſos per ſanctiſſima fœdera ſibi conjungant, nunc omnium nexuum jura omniſque ſanguinis ne-

neceſſitudinem inhumana crudelitas negligat. Chariſſimus eſt, qui præcipuâ utilitate potentiam alit; & affinitates pulcherrimæ cenſentur, quæcunque Regnum ſtabiliunt. Carolo VIII. Galliæ Regi Margarita Maximiliani imperatoris filia deſponſa erat: quam ille, cum jam aliquot annorũ moram in Gallia feciſſet, non aliam ob cauſam repudiavit, quàm ut Annam cum ampliſſima dote Britanniæ Armoricæ, quæ morte patris ſine maſcula prole defuncti ad eam devolvebatur, uxorem ducere poſſet: (*Guicciard. 1. hiſtor.*) quam deinde viduam factam Ludovicus XII. repudiata priore uxore, quæ Caroli VIII. ſoror fuerat, eandem ob cauſam ſibi conjugem fecit quæſitô colore, quaſi prior illa ingratiis ſibi à fratre collocata fuiſſet. (*Guicciar. Lib. 3 hiſtor. vide Boccalin. Cent. 2. cap.* 87.)

Lollianas, Varianaſque Clades.] mos eſt vulgo, fortuita ad culpam trahere. de quo commodior dicendi locus erit infrà libro quarto.

Conſulti per ludibrium Pontifices.] Ita Principes religione ludunt; omnium actionum ſuarum auctorem Deum faciunt; Religionis & juſtitiæ titulo ambitionem ſuam velantes. Suum quiſque bellum ſacrũ prædicat, hoſtes quiſque ſuos impios dictitat, ſuam quiſque cauſam ſanctam nominat. In ore omnium ſanctum piumque verſatur: conſilio, conatu, animo ſecus agitur. Theologi, (*conſilium*

conſcientiæ vocant) & Iuriſconſulti venalē ſtylum propenſioni Principum ſuorum accommodant. Plura dicam inferius hoc ipſo libro.

Comparatione deterrimâ ſibi gloriam quæſiviſſe) Auguſtus Tiberio, luto ſanguine macerato imperium tradidit, quo ipſe deſiderabilior fieret: (*Suetonius in Tiberio cap.* 21.) & ut hic loquitur Tacitus, *quoniam arrogantiam ſævitiamque ejus introſpexerat, comparatione deterrimâ ſibi gloriam quæſivit.* Et ipſe Tiberius gaviſus dicitur, ſuccedere ſibi Caligulam; quem deleturum flagitiorum ſuorum memoriam, ſcelerum magnitudine ſperabat. (*Dio Caſſius lib.* 58.) Improbum conſilium! Non alio magis approbatur animi magnitudo, quàm quòd optimus Princeps non timeat eligere meliorem. (*Plinius in Paneg. ad Trajan.*) In Principe, qui electo ſucceſſore vitâ conceſſit, una, eademque certiſſima divinitatis fides eſt; bonus ſucceſſor. (*Iuſtin. lib* 12.) Virtutes ſucceſſoris glorioſiſſimum ſunt defuncti Principis epitaphium. (*Simocata* 1. *hiſtor.*) Natricem ſubjectis, & Phaëthontem regno ſuo educat, qui impium filium ſucceſſorem habet. (5. *Sueton. in Calig. cap.* 2.) Reges, qui prolis ſuæ educationem negligunt, Remp. negligunt; cujus ſalus à bona Principis inſtitutione pendet. Minora ſunt belli mala quàm pravæ inſtitutionis: quippe illa non niſi ad tempus durant; hæc, quoad vivit Prin-

Princeps. (*P. Matthæ. in vita Philippæ Catanenſis.*)

Quàm arduum, quam ſubjectum fortunæ, regendi cuncta onus.] Vera quidem res eſt, ſed ſi modo vera fatemur, omnibus iſtis difficultatibus ardentior eſt dominandi lubido.

Quibus unus metus, ſi intelligere viderentur,] non evulgaſſe modo Principum arcana, ſed in ea invitis illis penetraſſe, ſæpè capitale fuit tam infeliciter ſagaci. Nemo ſine certo exitio Tiberii ſenſuum abdita explorare poterat. (*Tacitus hic. Dio Caſſius lib.* 57.) P. Ovidius, cùm neſcio quid, quod Octavius Auguſtus nollet, in ſecreto vidiſſet, ſolum vertere juſſus eſt. Hinc ejus vox.

Cur aliquid vidi? cur noxia lumina feci;

Livia Auguſta interrogata quibus artibus Auguſtum ſibi conciliaſſet; duabus, reſpondit: quod nec curioſè inquiſivi in illius facta, & quamvis nota ejus adulteria diſſimulavi. (*Dio* 58) adde quæ dixi ad lib. 2. verb. *haut cunctatus eſt ultrâ Germ &c.*

Cum proferri libellum recitarique juſſit] Suetonius in Auguſto capite ultimo librũ iſtum, de quo hîc Cornelius noſter, Breviarium Imperii appellat. Opes publicæ, inquit Tacitus, continebantur, quantum civium, ſociorumque in armis: quot claſſes, regna, provinciæ, tributa, aut vectigalia, & neceſſitates ac largitiones. Quibus verbis gemina ſunt,

illa apud Ciceronem; (3. *de legib.*) Eſt Senatori neceſſarium, noſſe Rempublicam; idque latè patet, quid habeat militum, quid valeat ærario, quos ſocios Reſp. habeat, quos amicos, quos ſtipendiarios, qua quiſque conditione ſit, lege, fœdere &c. Apud Thebas Ægyptias ſtructis molibus legebantur indicta gentibus tributa, pondus argenti & auri, numerus armorum equitumque & dona templis, ebur atque odores, quaſque copias frumenti & omnium utenſilium quæque natio penderet. (*Tacit.* 2. *Annal.*) Aſſuerus Perſarum Rex negotiorum regni diaria legiſſe ſcribitur. (*Eſter.* 6.) Amurathes Turcarum Imperator omnium imperii negotiorum memorias ſcriptas habebat: tributorum, vectigalium; onerum, regnorum, virium; quas menſæ ad id deſtinatæ in arcano cubiculo impoſitas perpetuò volutabat. (*Lazarus Superantius in Ottomano*) Has regni vires, hos nervos ita deſcriptos, ſoli Regi, & qui ei ab arcanis conſiliis ſunt, notos eſſe convenit. Vulgus Scholaſticorum tripertito illo Theſauri politici opere, & aliis quibuſdam ſchedis hinc inde à falſariis quibuſdam divenditis, omnem politicam ſapientiam contineri putat. Plura quidem ibi tradita Reip. gerendæ præcepta contemnenda non ſunt: ſed opes publicas, tributa, vectigalia, arma, vires, onera, aut, ut ipſi vocant expenſas, certo pondere, numero, menſura, definire

definire ineptæ præſumptionis eſt. Ut enim taceam, quod, ut dixi, ſolis Principibus nota ſunt; etiam mutantur perpetuò, augentur, minuuntur, iſta, de quibus loquimur, regnorum munimenta. Pace, bellis, peſtilentia modò omnium bonorum affluentia, modo vaſtitás inducitur. Ut ſtultiſſimi hominis ſit, ex præteritorum temporum obſervatione de hodierna regnorum conditione judicare. Impius Hetruſcus de Germanica & Gallica Rep. ſingulares libellos ſcripſit, mendaciſſimos falſiſſimoſque ſi ad hæc tempora exigas. Sed credo non abhorrentia à ſui ævi conditione ſcripſiſſe.

Addideratque conſilium, coërcendi intra terminos imperii incertum metu, an per invidiam.] crediderim ego, metu potiùs feciſſe. Acceperat in Germania cladem Varianam: belli ambigua expertus erat: longa pace Urbs, Italia, Provinciæ reſpirabant: exteri Reges amici ſociique Populi Romani appellabantur. Quo rerum ſtatu firmando novo Principatui pax opus erat, non nova bella. Cætera, quæ de coërcenda inter terminos imperiorum magnitudine dici poſſunt, alibi diſſeruimus.

Pridem inviſus, tanquam ductâ in matrimonium Vipſaniâ M. Agrippæ filiâ, quæ quondam Tiberii Uxor fuerat, pluſquam civilia agitaret.] Inviſi Principibus fuere ſemper, qui

ex regio ſanguine ductis uxoribus regio faſtigio imminere viſi ſunt &, quod plus eſt, etiã generos ſuos odio habuiſſe quidam leguntur. Saules Hebræorum Rex promiſſas Davidi filię nuptias cum protelare amplius non poſſet. ex eo timere generum cœpit. (1. *Regum* 18.) Cum Batſabæa Salomonis Regis Mater alteri filiorum Adoniæ Abiſacen, quæ patris olim ſenectutẽ foverat, in matrimonium petiiſſet, Salomon, quare poſtulas reſpondit Abiſacen? pete & regnum. (3. *Regum* 2.) Tiberius Agrippinam maritum petentem repulit; *non ignarus, quantum ex Republica peteretur.* (*Tac.* 4. *Annal*) Et idem Tiberius Seiano Liviam Druſi olim uxorem negavit. Falleris, inquit ille, Seiane, ſi te manſurum in eodem ordine putas, & Liviam, quæ Cajo Cæſari, mox Druſo nupta fuerat eâ mente acturam, ut cum Equite Romano ſeneſcat. (*Tacit.* 4. *Annal.*) Vitellius metu & odio Dolabellam, quod Petroniam uxorem ejus in matrimonium accepiſſet, Interamnæ interfici juſſit. (*Tacit* 2. *hiſtor.*) Philippus Vicecomes filiam Franciſco Sforziæ toties promiſſam, non niſi vi coactus collocavit. (*Blond. hiſtor. ab inclinat, Rom. Imp. decade* 3. *lib.* 4. *&* 5. *Io. Bapt. Pigna. lib.* 6. *&* 7. *hiſtor. Ateſt.*) Carolus Audax Burgundiæ Dux cùm modo Calabriæ Ducì, modo Allobrogum Principi, modo Maximiliano Auſtriæ Duci, modo aliis, ſpem nuptia-

rum

rum filiæ ſuæ faceret, nulli tamen uſque dùm vixit eam deſpondere voluit. (*Philippus Comineus* 3. *de vita Ludovici* 11.) Infinitis aliis exemplis in hiſtoria paſſim obviis ſuperſedeo.

Pollioniſque Aſinii Patris ferociam retineret.] Antonius Contius, & Albericus Gentilis (*in l.* 5. *Cod. de leg. Iul. Majeſt.*) ex Ioanne Andrea referunt, juſtè vereri Principem proditionem & ſcelus eorum, quorum parentes ſibi vel prædeceſſoribus hoſtes fuerunt. Exempla notantur hæc. Bruti Regum exactoris progenies poſt quingentos annos in necem Cæſaris novi Regis conjuravit. De tribus Corneliis, Sullâ, Cinnâ, Lentulo notum eſt ex Saluſtio. Jam & Sp. Caſſius, & L. Caſſius, C. Caſſius Chærea, & Avidius Caſſius hîc ſunt: quorum primus damnatus hoc crimine pœnas luit: (*Livius*) ſecundus in principibus conjurationis Catilinariæ fuit, (*Saluſt. in Catilina*) tertius auctor conjurationis in Cæſarem: (*Sueton in Iulio cap.* 80.) quartus princeps conſilio & manu in necem Caligulæ: (*Sueton. Dio lib.* 59) quintus denique damnatus conjurationis in Marcum. (*Xiphilinus lib.* 71.)

Divitem, promptum, artibus egregiis, & pari famâ publicè ſuſpectabat.) Apud Tyrannos, *nobilitas, opes, omiſſi geſtique honores pro crimine ſunt.* (*Tacit.* 1. *hiſtor.*) Sed & boni Principes nimùm eminentes viros

ſuſpectos habent; quâ de re, & in eam remediis aptiori loco fuſiſſimè diſſero.

Dixerat capacem, ſed aſpernantem:] & hoc elogium ipſi ſalutem attulit. Sub Principibus, Tiberii ſimilibus inertia pro ſapientia eſt. *Ex nulla re major ſecuritas, quam inertiâ.* (*Tacit. in Agric.*) Dicam alibi.

Scaurum, cui implacabilius iraſcebatur, ſilentiô tranſmiſit.] fulmina nubium denſitatem difficiliùs eluctantia violentiùs cadunt.

Ejuſque curatiſſimis precibus protegeretur.] Celſæ in aulis poteſtates, videntes incitationem Principum ad multorum augeri diſcrimina, maturitate & conſilio iras mollire debent, non adverſando jurgandoque cùm parùm congruit, ad rabiem evibrare eas. Quemadmodum Galli Cæſaris uxor, Megæra quædam mortalis, inflammatrix ſævientis aſſiduè, humani cruoris avida, nihil mitiùs quàm maritus, ſtridebat in exitium multorum præceps: cum eum potius lenitate fœmineâ ad veritatis humanitatiſque viam reducere utilia ſuadendo deberet; ut in Gordianorum actibus factitaſſe Maximini truculenti illius Imperatoris legimus conjugem. (*Marcellinus lib.* 14. *hiſtor.*)

Neque populus ademptum jus queſtus eſt, niſi inani rumore:) ſimile eſt, quod ſuprà dixit Tacitus: mortuo Auguſto paucos bona libertatis *incaſſum* diſſeruiſſe: & alibi; Mennium

ſedi-

ſeditioſos milites in hyberna reduxiſſe, *turbidos, & nihil auſos.* Ita ferè ſemper, ubi capita duceſque deſunt. Nullum ex inani queſtu & murmure vulgi periculum eſt. Nihil unquam agere, nihil edicere, aut ſtatuere Reges poterunt, quod quidam ex populo non improbent & carpant; ſed inani rumore.

Intermiſerat ſolita munia.] militares ſeditiones plerumque ex otio, abundantia, & ſolitorum munerum intermiſſione oriuntur. *Polybius lib.* 1.) cujus exemplum hîc eſt in Pannonicis legionibus: quas ſeditio inceſſit, nullis novis cauſis, niſi quòd vacabant aures peſſimorum hominum ſermonibus, *& mutatus Princeps licentiam turbarum, & ex civili bello ſpem præmiorum oſtendebat:* Inde miles luxum & otium cupere, diſciplinam & laborem aſpernari. Continuo igitur labore ſubigendi ſunt milites; etiam in ipſo otio. Otii vitia negotio diſcutiuntur. Quo intuitu vallum, foſſas, pabuli, materiæ, lignorum adgeſtus adverſus otium caſtrorum excogitata Tacitus ait. (*infra hoc libro.*)

Procax lingua.] cujus farinæ homines alibi Tacitus *pravè facundos* appellat: ſeditionum fomenta, imò cauſæ. Ut non ſine ratione rerum potentes odio habeant illos, qui verborum potentes & in vulgus gratioſi habentur.

' *Niſi novum & nutantem adhuc Principem precibus, vel armis adirent.*) Plerumque

novi

novi Domini importunis poſtulationibus obruuntur, & parùm in tempore incipientes eorum curæ onerantur. Sed prudentes Principes in illo regnandi exordio, & fortunæ dementamento nihil concedent, cujus eos pòſt pœnitere poſſit. Congratulationis illa tempora ſunt, non negotiorum.

Enimvero militiam ipſam gravem, infructuoſam: denis in diem aſſibus animam & corpus æſtimari. hinc veſtem, arma, tentoria, hinc ſævitiam Centurionum, & vacationes munerum redimi. at hercule verbera, & vulnera, duram hyemem, exercitas æſtates, bellum atrox, aut ſterilem pacem, ſempiterna.] hæ querelæ haut vanæ juſtiùs à noſtris militibus uſurpari poſſent. Veteres certa ſtipendia, prædæ partem, munera ducum, Imperatorum donativa habebant; noſtri poſt ſanguinem fuſum, poſt truncos artus, cùm non egenæ tantùm vitæ ſubſidium, ſed & præmia fortitudinis ſuæ invidenda meriti eſſent, ſtipem oſtiatim petentes conſpiciuntur. Lachrymabile & miſerandum hodiernæ militiæ dehoneſtamentum! infelix documentum ingratitudinis Principum! Et nihilominus ubi primùm ſtrepit tympanum, concurrunt miſelli, ignoti inter ſe ignoranteſque; purgamenta urbium ſuarum, guloſi, maximi mulierum mœchi, laborũ fugientes; nomina ſua in militiam profitentur; non ſanè quòd alios prȩda onuſtos

onuſtos domum reduces viderint, (quippe maxima pars aut in illo carnis humanæ macello cæditur, aut nudo corpore, detritis tegminibus, & gladio in ſcipionem mutato redit) ſed ſive fatali vecordiâ, ſive ignaviâ eunt; non in hoſtem, ſed *hoſpitibus tantum metuendi* (*Tacit.* 3. *hiſtor.*) & in ruſticorum gallinaria egregiam pugnam edituri.

Peteretque militibus miſſionem ab ſexdecim annis. cætera mandaturos ubi prima proveniſſent.) Prudenter in hoc quidem militum vulgus. Inconſulti hominis plura ſimul petere. Præterquam enim quòd qui rogatur, offendi poteſt, in ejus quoque arbitrio erit, ex multiplicibus precibus, negatis, quæ profutura, leviora concedere. (*Bocc.* 2. *c.* 81.

Ad terrorem cæterorum adfici verberibus] quæ remedia ſint in rebelliones, alibi tradidi.

Triſtiſſima quæque maximè occultantem] Neceſſaria cladium & rerum adverſarum diſſimulatio eſt. Solet enim vulgus improſperis æquè ac proſperis immodicum, ſpe, metu turbari; principi, magiſtratibus caſus, etiam qui nullâ humanâ ope provideri potuerunt, adſcribere: tributa, bellorum nervos, recuſare. Quæ ut vitentur, & recentibus conſiliis lapſa reſtaurentur, neceſſarium eſt, ſupprimere atrocia. De Galliæ quibuſdam civitatibus Cæſar teſtatur (6. *de bell. Gall.*) habere legibus

bus ſancitum ſi quis quid de Rep. à finitimis rumore aut famâ acceperit, ut ad magiſtratũ deferat, neve cum alio communicet; quod ſępè homines temerarios atque imperitos falſis rumoribus terreri, & ad facinus impelli, & de ſummis rebus conſilium capere cognitum ſit. Magiſtratus, quæ viſa ſunt, occultant, quæque ex uſu judicaverint multitudine produnt. Alexander quoque Magnus dicitur acceptâ clade mortem denunciaſſe his qui acta vulgaſſent. (*Q. Curt.* 7.) Et Scipio ab Syphace legatos, fruſtrà auxilium à ſuo Rege expectari nunciantes, eadem lætitiâ excepit & dimiſit, ac ſi optata nunciaſſent; ita ut milites in propinquo auxilia eſſe, & legatos reverti, ut maturarent, arbitrarentur. (*Liv.*) Aliud exemplum ſuppreſſi de infelici Africana pugna & nece Sebaſtiani Regis nuncii extat apud Coneſtaggium in hiſtoria belli Luſitanici (*lib.* 2.) Ita tamen mala diſſimulanda ſunt, ut interim remedia malorum quærantur. Secus ſi fiat taciturnitas malorum nutrimentum erit: ut eam vocat caſtiſſimus amorum ſcriptor. (*Heliodor.* 4. *Æthiopic.*) Quemadmodum Vitellius, tractis ad Cremonam ſuis partibus nuncios cladis occultans, ſtultâ diſſimulatione remedia potiùs malorum, quàm mala diſtulit. Conſultanti vires ſupererant, ſpeſque: ſed è contrario læta omnia fingens, falſis ingraveſcebat. (*Tac.* 3. *hiſtor.*)

Ad-

Addendũ hîc eſt illorum Principum conſilium, qui literas hoſtium, quibus militum civiumve fides ad ſcelus ſolicitabatur, ſupprimere tutiùs judicarunt. Sapienter omninò! Etſi enim ſatis benevolentiæ & fidei ſuorum confidat Princeps: tamen non ſunt imbuendæ aures promiſſionibus, & corruptionibus. Patet vel unius inſidiis vitas nihil nefas avaritiæ eſt. Quod ſi verò plurib. innotuerit proditionis merces, in parte conſilii erit Eumenis Regis factum. Epiſtolæ ſparſæ erant totis caſtris, quibus, qui Eumenis caput ad Antigonum detuliſſent, maxima præmia definiebantur. Eumenes vocatis ad concionem militibus primò gratias egit, quod nemo inventus eſſet, qui ſpem cruenti præmii fidei ſacramento anteponeret, deinde callidè ſubnectit, confictas has à ſe literas ad experiendos ſuorum animos. Hoc facto, & in præſens dubios fidei deterruit, & in futurum providos, ut, ſi quid tale accidiſſet, non ſe ab hoſte corrumpi, ſed à duce tentari arbitrarentur. (*Juſtin.* 41.)

Nullis certis mandatis] Varii adeò, & incerti rerum eventus ſunt, ut plerumque pravis ſucceſſibus maximarũ rerum momenta vertantur, quę nullis humanę prudentiæ ratiocinationibus ante videri queunt. Ut indè ſatius ſit, miniſtros Principum nullis certis mandatis ex re capturos conſilium ad negotia dimitti. Quod in bello, ducibuſque maximè opus eſt,

eſt. C. Cæſaris hæc apud Dionem (lib. 38.) verba ſunt: quibus domi ſedentibus movetur bellum, ita ut querelæ initiò per legationes fiant; utique tunc neceſſe eſt, de eo deliberari, & ſciſci, deinde exercitus & imperatores mitti: ſed quæ jam egreſſis eductiſque copiis bella exoriuntur, ea non in diſceptationem adducenda, ſed tanquã ipſa neceſſitas approbaverit, juſſeritque antequam ingraveſcant præoccupanda ſunt. Hoc modo Romæ poſtquam intervenienteSCto populus bellũ ſemel decreviſſet, ejus adminiſtrandi poteſtas Conſuli tradebatur: Senatus ſibi pacis tantùm firmandæ jus reſervabat; cætera in imperatoris poteſtate erant;dimicare,aut abſtinere pugnâ, obſidere urbes, ſolvere obſidia, & quæ ſunt his ſimilia.Itaque Cæſarem Tranquillus ſcribit,regibus atque provinciis per terrarum orbem aliis captivorum millia dono obtuliſſe, aliis citra Senatus populique auctoritatem, quò vellent, auxilia ſubmiſiſſe. (*Suet.in Iul. c.* 21.) Quod ſi Senatus conſuli ſe ab Imperatoribus de ſingulis belli actibus voluiſſet, minore utique curâ & induſtriâ ea curaſſent,quę ad victoriam faciebant:quod & rei benè geſtæ gloriam & cladis infamiam cum Senatu communem habituri fuiſſent. Et cum nullâ minus, quam, quâ putatur,viâ procedat bellum (*Thucyd.* 1.)& multa,quæ nunc non apparent, ex intervallo bellum aperiat: (*Liv.* 28.) evidens

dens eſt, neminē emergentibus caſibus commodius rectiuſque ſtatuere poſſe, quàm qui præſens negotiis intereſt: amittique rerum gerendarum occaſiones, ſi hinc inde mittendo Senatus aut Principis exquiratur voluntas. Olim in Rep, Florentina & Venetiis hodie (*P. Iuſtinian. 6. hiſtor, Venet. Thuan.* 47.) qui ad bellum mittuntur non ſuis relinquuntur conſiliis: ſed arbitrium de ſumma re certis finibus circumſcriptum domo ſecum afferunt in caſtra; ut ſæpè ne quidem tormenta bellica illi ad feriendos muros, vel aliô locô, modôve aliô collocare audeant, quam quô mandatum ipſis eſt: nec niſi graviſſima defuncturis pœna juſſa Senatus tranſcendere licet. Quod ut ſalutare eſt in iſto Optimatum ſtatu, ita egregias benè gerendæ rei occaſiones ſæpè corrumpit. In populari ſtatu tardior adhuc conſultantium conſenſus, & ex eo difficilior placitorum exſecutio eſt. Res gerendæ hæc duo, celeritatem & ſilentium poſcunt; quorum utrique inimica eſt multitudo. Florentini pro hujus mali remedio habuerunt, ex omni civium numero præſtantes aliquot viros deligere, futuros rerum & conſiliorum bellicorum arbitros, ne ſingula ad multitudinem referendi neceſſitas eſſet. *Leon Aretin in hiſtor. Florent.*) Et Senis aliquando 18. Viri cum liberrima poteſtate conſtituti, qui belli negotia procurarent. (*Orland, Malavol.* 4. *hiſt. Sen.*)

Magnâ

Magnâ apud Tiberium auctoritate, rector juveni, & cæteris præmiorum periculorumque oſtentator.]Varia ſunt artium vitæque genera, quorum quodque ſuos habet cultores ac veluti myſtas. Peritus quis eſſe poteſt artis medendi, aliarum rudis: & qui ſcitiſſima carmina ſcribit, eum artiũ Reip. gerendæ imperitum eſſe, haut rarum eſt. Præcipua igitur rerum cura eſſe debet; quemque miniſtrorum iis adhibere negotiis, ad quæ natura & inſtitutione facti ſunt: exemplo Conſtantii Imperatoris, qui neminem in regia rebus gerendis repentinũ adhibuit, ſed qui poſt decennium officiorum magiſterium, vel largitiones vel ſimile quippiam eſſet recturus; apertiſſimé noſcebatur. Et valdè rarò contigerat, ut militarium aliquis ad civilia regenda tranſiret; contraque non niſi pulvere bellico indurati præficiebantur armatis. (*Ammian* 21.)Et ut hic laudem, ita notam meruit Ludovicus XI. Franciæ Rex, quòd Sartorem pro Feciali, pro legato tonſorem, Medicum pro Cancellario haberet. (*Bodin.* 6. *de Rep.*). Conſtantinopoli pontifex aliquando fuit(Patriarcham dicunt) literarum & omnis ſcientiæ adeò rudis, ut ne elementa quidem literarũ pingere ſciret: ſed quòd Oeconomicę ſolertiæ magiſter erat, & agros colere, plantare arbores, curare vineas, ædificia ſcitè ſtruere norat, quicquid granaria quicquid cellas vinarias implet, ſolertiſſimè

pro-

procurabat, ſummo ſacerdotio dignus fuit judicatus, peſſimo errore. (*Niceph. Gregor. 7.*) Ludovicus Sforzia callidiſſimus alioqui Princeps, in eo tamen turpiter lapſus eſt, quòd Galeatio Sanſeverino perito utique equorum domitori, ſed inexperto duci exercitus & belli contra Galliæ Regem curam commiſit. Quaſi idem ſit, generoſum tractare equum, aut in ludicris certaminibus haſtam frangere, & exercitibus præeſſe. (*Guicciard. 4. hiſtor.*) error etiam in Eugenio Papa notatur, quòd Balthaſaris Offidani operâ in maximis pace belloque negotiis uteretur; hominis nullâ neque prudentiæ neque virtutis laude inſignis, quàm quòd, quo tempore Eugenius urbe profugerat, ipſe Hadriani molem cuſtodiviſſet. (*Pigna. 6. hiſtor.*) Carolus V. Imperator ſuarum in Italia partium fortunā penè evertit, quòd Didacum Mendozam, ſummâ apud ſe gratiâ, ſed imparem omninò tanto oneri rerum Italicarum procurationi admovit: documento Principibus, quàm pernicioſus ſit illorum error, qui in eligendis miniſtris magis gratiam quàm virtutem & meritum ſpectant. (*Io. Baptiſt. Cin. 3. de vita Coſmi.*) Sebaſtianus Luſitaniæ Rex ab illis qui pueritiam, & juventam ejus rexerant, præter temeritatem & nimiam ſui confidentiam nihil didicerat. Se ſolū mirabatur; ſuas opes vireſque magnifaciebat. (*5. Coneſtag. in hiſtor. belli Luſit. Trajan. Boccal.*

Boccal. cent. 1. *c.* 54) Imprudens juvenis, & non niſi magiſtris ſuis tractabilis, negotiorũ, caſuùmq; humanorum ignarus ſegni numero, quem armis oneraverat, & monachorum aliquot audaciâ Mauros debellari poſſe rebatur. Exemplum cæteris Principibus non de ſchola homines (quibus præcipua cauſa eſſe debet, intimare Principibus cœleſtis iræ timorem, commendare religionis cultum, expellere animis cupiditates quę Reges, ac Principes ſummis illecebris, præmiiſque invitant ad peccandum; non è cathedra in tribunal, ex ſuggeſtu in publicorum negotiorum curam involare, & regnandi præcepta præſcribere, quæ in ſcholis tantùm libriſque ab omni negotiorũ uſu ſemoti contemplari aſſueti ſunt) non hos, inquam, ſed egregiæ fortitudinis duces, & expertæ prudentiæ Senatores eſſe, à quibus Principum adoleſcentia ſit regenda.

Illi, quoties oculos ad multitudinem retulerant vocibus truculentis ſtrepere: rurſum viſo Cæſare trepidare.] Cauſa & Imperatorum majeſtas magna ſæpè in bellis momenta ſunt; & rebelles, quantumvis potentes, cùm ad ſuæ militiæ ignobilitatem reſpiciunt, animos demittunt.

Cùm arbitrium Senatus & patris obtenderet] Familiaris Principibus ars eſt, temporis lucrandi causâ pacem, fœdus, tranſactionem *ſpecioſis & irritis nominibus jactare:* (*Tacit.* 2. *hiſtor.*)

hiſtor.)homines ſuos mittere; qui ubi innexis ſtudio difficultatibus, aut conceſſis levioribus negotium eò uſque protelaverint, ut interim licuerit domino providere rebus ſuis, cùm ad cauſæ caput ventum eſt, non poſſe de eo ſine novo mandato agere, ajunt. Quomodo Carolus V. Imp. amicorum fœderatorumque deſideria ſæpè fruſtratus eſt, quòd illorum poſtulatis ſine Ordinum Imperii auctoritate ſatisfieri poſſe negaret. Ubi largiri flagitioſum, & negare periculum eſt; differre remedium eſt. Cætera dixi ad lib. 4.

Quòd is ante alios & gloria belli firmare Druſum credebatur.] Id fatum eſt omnium, qui in aulis plurimum auctoritatis habent, ut, ſive qnod ita credant homines; ſive quôd ipſum Principem incuſare, plenum periculi arbitrentur, omnium facinorum reos agant gratioſos.

Vt ſunt mobiles ad ſuperſtitionem perculſæ ſemel mentes] Nulla res multitudinem efficacius regit, quàm ſuperſtitio; alioquin impotens, ſæva, mutabilis, ubi ſemel religione capta eſt, meliùs vatibus, quàm ducibus paret. (*Q. Curt.* 4.) Hoc philtro dementarunt ſubjectos ſibi populos Numa Pompilius, (*Lactant.* 1. *divin. inſtit.* 22.) Scipio Africanus, L. Sulla, Q. Sertorius, Minos, Piſiſtratus, Lycurgus, Zaleucus, quod apud Valerium (1. c. 2.) legimus, qui cum Diis Deabuſve con-

colloquium conſortiumque fingebant. Midas quoque Phrygiam religionibus impleviſſe dicitur, quibus tutior omni vitâ, quàm armis fuit. Sanè Polybius (lib. 6.) ridet ſuperſtitiones, quas tamen ad retinendam in officio multitudinē accommodatiſſimas eſſe cenſet. Non putandum eſt, inquit idem, (lib. 10) Lycurgum adeo fuiſſe religioſum, ut in omnibus Apollinis conſilio uteretur, neque Scipionem ſomniis & Deorum colloquiis inſtructū fuiſſe: ſed hæc illi finxerunt, quod ſine Deorum auſpiciis populum periculoſa auſurum, & paradoxis fidem adhibiturum non credebant. Quod ſi tanta vanæ & falſæ ſuperſtitionis vis eſt, ut miſeros mortales eâ luſerint antiqui Principes, legumque latores, vel ipſe potiùs malus dæmon; quid non faciat in animis noſtris vera noſtra, ſanctaque religio? Sanctus ille terrarum ac ſyderum auctor, ipſe Unigenitus Summi Patris Filius a Spiritu Sancto in Virginis utero conceptus mortalitatis miſeriis ſpontè ſubjectus denique ſua morte (immane redemptionis pretium!) *in peccatis mortuis*, & ſub Diaboli regno captivis, vitam & libertatem peperit, ſibique ęternorū aliquando gaudiorū, regnique cohæredes adſcivit. Hæc religio, hæc immenſi beneficii conſcientia non dulci amoris œſtrô abripiat humanas mentes? non irrequietâ quadam cupiditate nos teneat placendi tam magno amatori, tàm bene-

beneficio patri? non pro cultu illius, pro aris tuendis in pulchra vulnera, decoramq; mortem ruamus? Non humanæ fortitudinis, ſed à Deo inſpiratæ conſtantiæ fuerunt, quæ, qui primi poſt Chriſtum vixerunt, pij homines pertulerunt. Prius carnifices tormenta defecerunt, quàm ipſos conſtantia. Ad equuleos, ad gladium, crucemque & cæteris mortalibus horribilia ſupplicia ipſi feſtinantes contendebant; calcantes abdicanteſque è contrario, quę homines habent pretioſiſſima, honores, opes, gratiam cæteraque quibus ambitio aut avaritia pretiū fecerunt. Hæc ſola, veraque religio rectrix eſt humanæ vitæ, juſti injuſtique norma, perturbationum gubernatrix, franum in proſperis, in adverſis ſolatium, ſpes in dubiis, unica denique mentis domina. Cœca Gentilium ſuperſtitio, falſęque religiones, ut primo impetu à credulis promptè recipiuntur; ita ij aliis, qui eundem hamum objiciunt, capi faciles ſunt. Qui enim ſemel erroribus credere aſſueverunt, vani, mutabiles, infidi recentiſſimo cuiq; verſabiles animos applicare ſolent. Ex diverſo noſtra religio uni firmiſſimo fundamento IESU Chriſto inædificata intellectum ab errorum tenebris, voluntatem à pravorum affectuum tyrannide liberat; denique ſola homini veram erga Deum pietatem, in ſuperiores reverentiam, in æquales amorem atque benevolentiam infundit. Et abſque hoc

D vincu-

vinculo eſſet, quo hominum ſocietas maximè continetur: nec ferrô, nec cætera pœnarum acerbitate ſatis coercita foret improborum licentia, aut tuta innocentia. Calliditas aut potentia peccantium omnia judicia aut eludant aut perfringant: conſcientia & cœleſtium minarum metus cohibent. Quis enim putet Sanctum Numen, quod omnium eſt origo virtutum, & fas rectumque mortalium animis ingeneratâ ratione præſcripſit, iis vitiis delectari, quibus paſſim naturam corrumpimus? Non poteſt hanc, quam cernimus, legem naturæ dediſſe niſi juſtiſſimus auctor: juſtus autem ille non erit, ſi feret abire impunè tot ſcelera. Ubi igitur amor recti, & ambitus gratiæ divinæ tetigit animum: nihil illi antiquius eſt, quàm recedere à vitiorum periculis, jam tot mortalium exitio infamibus. Carolus Magnus Imperator (exemplo monſtrandum eſt, quod de religionis vi dixi) cùm Saxonum pervicaciſſimos animos & nullâ unquam vi, nullâ pœnarum ſeveritate fractos (exempli cauſa unâ vice ad terrorem cæteris injiciendum quatuor mille, & quingentos, eoſque dedititios ſevero & attroci ſupplicio ſuſtulerat) mollire non poſſet, non, ut priùs, præfectos iis impoſuit, qui regiam poteſtatem ac vim referrent: ſed ut quamque partē bello denuò devicit, Epiſcopis à ſe creatis, hominibus piis ac religioſis aſſignavit, qui & docerent populum,

lum,&auctoritate potiùs ac nomine venerando, quàm imperii ſpecie præeſſent. Succeſſit conſilium: & ferro indomiti religioni ſuccubuerunt. (*Vbbo. Emm. 4. hiſtor. Friſic.*) Et ab omni ævo bellorum quamtumvis impiorum cauſam prætenderunt homines religionem. Sua quiſque arma ſancta prædicat, ſuam cauſam religioſam. Deus, pietas, cultus divinus prætexuntur. Quibus ſanctis nominibus hodieque multi utuntur non alio fine, quàm ut unius populi animos dividant, inimicos debilitent, in ſociis Regnis ſibi factiones parent, & animum & amorem alii debitum ſibi furentur. Ferdinandus Aragonius Hiſpaniç Rex omnes ſuas cupiditates colore religionis texit. (*Guicc. 12. hiſt.*) Pipinus tranſlato à Merovæi ſtirpe in ſe Franciæ regno; ut non magis invictas ipſius vires formidarent populi, quàm religionem revererentur, Stephanum Romanum Pontificem, à quo coronaretur, inungereturque Româ in Galliam traduxit. (*Paul. Æmil. lib. 2. de reb. geſt. Franc.*) Apud Turcas caput ac princeps religionũ Muphtis eſt à Rege delectus. Is magnam obtinet auctoritatem. Illum tanquam oraculum adeunt. Et quamvis præcipiendi atque imperandi jus nullum habeat: tamen cuivis ex lege illum conſulere licet. Brevi reſponſo in oraculi modum, quid cenſeat, ſignificat; tantumque in eo ponderis eſt, ut illi contradicere ſit nefas. Graviſſi-

viſſimis de rebus, quæ ad ſummam imperii pertinent, Rex juſtitiæ ac religionis opinionē affectans ab illo ſententiam poſcit: ut religione tactos populos ad ea, quæ animo meditatur, conficienda facilius flectat: licet is aſſentando plerumque propenſione Principis exploratâ, eam, quæ placere poſſit, ſententiam teneat. (*Lazarus Superant. in Ottom. M. Anton. Gratian. lib.* 1. *de bello Cypr. Andr. Mauroc.* 4. *hiſtor. Venet.*) Sed hæc religionis improba oſtentatio non eſt nova. Ita enim Jeroboamum Regem novam introduxiſſe religionem ſacri libri tradunt, ne templi Hieroſolymitani, & antiquæ religionis majeſtas populos, qui ad ipſum deſciverant, regi ſuo reconciliaret. (3. *Reg.* 12.) Et initio belli Peloponneſiaci ſacrilegii Athenienſium vindices ſe profeſſi ſunt Lacedæmonii (*Thucid.* 1.) & Philipp. Macedoniæ Rex, dum velut è ſpecula libertati civitatum Græciæ inſidiatur, avidè arripuit Phocenſium ſacrilegium & expeditionis contra illos à civitatibus cæteris ſibi datum ſummum imperium; non tàm ſceleris ultionem expetens, quàm occaſionem quærens, quâ victos victoreſque pariter ſuo imperio ſubjiceret; quod & obtinuit facilè. (*Juſtin.* 8. Et hoc quidem religionis mercimonium in profanis Ethnicorum regibus prudentia videri poſſit; Chriſtianos autem Principes ea decet ſententia; timorem & amorem DEI OPT. MAX.

Max. feliciſſimam eſſe gubernandi populos artem; neque ſine ultimo ſcelere nomine divino abuti licere ad regendas ambitionis & avaritiæ nefarias artes.

Et quæ caſus obtulerat in ſapientiam vertenda ratus.) Omninò ſimile eſt, quod, qui novi Orbis hiſtoriam ſcripſere, tradunt: Chriſtophorum Columbum populis illis, cùm lunæ defectionem prævidiſſet, cœleſtis iræ formidinem injeciſſe, eoſque ſibi in omnibus obtemperantes feciſſe. Eſt viri, & ducis non deeſſe fortunæ præbenti ſe, & oblata caſu flectere ad conſilium. (*Liv.* 38.)

Etſi qui alii bonis artibus grati in vulgus. & paulò inferiùs: *commotis per hæc mentibus & inter ſe ſuſpectis tyronem à veterano &c.*] has & alias ſedandarum ſeditionum artes congeſſi ad lib. 4.

Fortioribus remediis agendum] Benè conſultum hòc quidem in caſu; cùm militem ſuperſtitio urgeret, & per Druſi artes illi ſuſpecti diviſique inter ſe eſſent, ut non facilè denuò coituri viderentur. Cæterùm falli ſæpè vehementiorum ſuaſores conſiliorum, ex iis conſtat, quæ dixi ſupra ad verb. *ne ipſis quidem, qui fecere laudatas* &c. Certè Blæſus, cùm quoſdam ad terrorem cæterorum adfici verberibus, claudi carcere juſſiſſet, flagrantiorem inde vim fecit, & plures ſeditioni duces dedit. Valtherus Athenarum Dux, Florentinorum

tyrannus, cum in ſe conjuratum reſciviſſet, unum ex ſuſpectis comprehendi juſſit. Unde cæteri arreptis armis illum urbe ejecerunt. Guilielmus Pazzus, cùm Aretinos defectionem parare præſenſiſſet, non libratis ſuis aut rebellium viribus inermis Aretium profectus, cum ex conjuratis unum carcere claudi juſſiſſet, à cæteris ipſe captus eſt.

Sublatis ſeditionis auctoribus.] v. s. ad verb. ne ipſis quidem qui fecere laudatas.

Terrere, ni paveant &c.] Plebs aut humiliter ſervit, aut ſuperbè dominatur. (*Liv. lib.* 34)

Veniſſe tempus, quo veteranis &c.) Hæc ſeditio ex iiſdem, quibus ſuperior, cauſis cœpit, quòd mutatus Princeps licentiam turbarum, & ex civili bello ſpem præmiorũ oſtendebat: & quod audito Auguſti fine, & initiis Tiberii duces ob juſtitium aut gaudium intermiſerant ſolita munia. Ut indè ſuperiores notæ hîc nos à novo labore ſublevare poſſint.

Sua in manu ſitam rem Romanam &c.] v. quæ dixi ad lib. 4.

Id militares animos altiùs conjectantibus præcipuum indicium magni atque implacabilis motus, quòd neque disjecti vel paucorum inſtinctu, ſed pariter ardeſcerent, pariter ſilerent; tantâ æqualitate & conſtantiâ, ut regi crederes.] Piraticum bellum à Pompejo Magno confectum glorioſiſſimis ejus facinoribus connumera-

meratur, quod piratæ certis legibus inter ſe adſtricti, & ut Dio Caſſius ſcribit, veluti Remp. quandam habebant. Et ſuperiori ſeculo magna atque implacabilis militum Hiſpanorum in Belgio ſeditio habita, cùm illi diſtributis muniis caſtrenſibus ſub certis ducibus leges ordineſque ſibi ſtatuerent; quibus inter ſe obligarentur.

Quantò ſummæ ſpei propior, tantò impenſius pro Tiberio niti] Ambigo, bonitate & certo animi conſilio an metu recuſaverit imperium Germanicus. Ut ſanè ab omni crimine abſuerit, non tamen ita ſe geſſit, ut non ſuſpectare de eo Tiberius debuerit. Civile ingenium, mira comitas, indulgentia, liberalitas Cæſaris virtutes fuere; (ſi tamen virtutes ſunt, quibus patriæ libertatem ſubvertit.) quas in Germanico Tacitus & alii laudant. Aſperum eſſe, ſeverum inexorabilem militaribus flagitiis Hannibal, Corbulo, aliique quorum intemerata fuit fides, duces prætulerunt. Cùm in Orientem Germanicus à notis exercitibus traductus eſſet, multa tùm quoque grata in vulgus uſurpavit; ſine milite incedere, pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu. Quid? quòd contra Auguſti inſtituta, non ſponte Tiberii, Alexandriam introiit; (*Tac. infr. lib.* II.) quòd Agrippina compreſſit ſeditionem, cui nomen Principis obſiſtere non potuit? non ſimplices eæ curæ, ubi fœmina

manipulos interviſit, ſigna adit, largitionem tentat. (*infr. hoc lib.*) ſuſpecta quoque popularitas fuit, ambitioſè filium ad concilianda vulgi ſtudia gregali habitu circumferre, Cæſaremque Caligulam appellare. Denique capitalis imprudentia fuit, de ſuo miſſionem, ſtipendia, præmia militibus largiri, quæ non accipi niſi à Principe, aut Principis nomine par eſt. Ut inde Proculus quidam apud Ammianum Marcellinum. (*lib.* xv.) Sylvanum neceſſitate compulſum principatus inſignia ſuſcepiſſe ex eo arguat, quòd paulo antè donatum ſtipendio militem, Conſtantii Imperatoris nomine allocutus ſit, fortis eſſet & fidus. unde apparuiſſe, ſi præſumere fortunæ ſuperioris inſignia conatus eſſet, auri tam grave pondus daturum fuiſſe ut ſuum. Iulianus quoque quòd petenti cuidam gregario, ut barbam detonderet, dediſſet aliquid vile, calumnias multorum effugere haut potuit. (*Ammian.* XVII.) Deniq; Gonſalvus Magnus, quòd præmiis & largitionibus favorem Regi debitum ſibi quæſiviſſet, gratiâ illius excidit. Ut non vano metu Tiberius, ſi caſus daretur, auſurum Germanicum ſuſpectare potuerit: qui cùm Galliæ, Hiſpaniæ, Italia, quod cuique promptum, arma, equos, aurum offerrent, armis modò & equis ad bellum ſumptis, propriâ pecuniâ militem juvit. Fidus ſanè fuerit: prudens certè non fuit, qui tantas affectati imperii

perii

perii ſuſpiciones præbuit, aut cùm ſemel cœpiſſet, non complevit. Omne conſilium tepidum in iſto caſu capitale eſt. *Nullus in eo conſilio cunctationi locus eſt, quod non poteſt laudari niſi peractum* (*Tac.* 1. *hiſt.*) *Privatis cogitationibus regreſſus eſt: & prout velint plus minuſve ſumitur ex fortuna. Imperium cupientibus nihil medium inter ſumma aut præcipitia.* (*Tac.* 11. *Hiſt.*) Regna non in rem actione civili vindicantur, non tribus Prætoris verbis adjudicantur, ſed cruentis plerumque judiciis repeti ſolent: in quibus actio bellum eſt; judex gladius, probatio victoria; ſententia denique & rei judicatæ exſecutio mors aut ſervitus. Alii homines ut veſtes, ſic honores & dignitates, impunè induunt, exuuntque: regna non niſi cum vita deponuntur. In ſolium intrantes caput inferunt: inde niſi protractus pedibus efferri non poteſt.

Arguere Germanicum omnes, quòd non ad ſuperiorem exercitum pergeret] Et fortaſſis ſeditioſus exercitus hoc modo à Duce velut pro derelicto habitus, agnito dedecore ad ſanitatem rediiſſet. Certè Alexandro Magno ſimile huic conſilium proſperè ſucceſſit. Poſtquam enim à ſeditioſis cognitum eſt, Perſis ducatus datos, barbaros in varios ordines diſtributos, atque Macedonica iis impoſita nomina; ſe verò ignominioſe penitus rejectos eſſe; non jam ampliùs

conceptum animis dolorem perferre potuerunt; ſed concurſu in regiam facto, interiori duntaxat retentâ tunicâ, arma ante januam pœnitentiæ ſignum, projecerunt; ac præ foribus ſtantes intromitti ſe, ſibique ignoſci ſuppliciter atque flentes orabant, utque Rex ſuppliciis ſuis potiùs ſaturet ſe, quã contumeliis. ipſos niſi veniâ impetratâ non diſceſſuros. (*Quint. Curt.* 10) Alphenus Varus præfectus caſtrorum in exercitu Vitelliano ſeditionem militum compreſſit, vetitis obire vigilias centurionibus, omiſſo tubæ ſono, quo miles ad belli munia cietur. Inde torpere cuncti, circumſpectare inter ſe attoniti, & id ipſum, quod nemo regeret, paventes, ſilentio, patientiâ, poſtremò precibus ac lacrymis veniam quærebant. (*Tacit.* 2. *hiſt.*) Julianus Cæſar turbas militares minitando diſceſſurum ſe ad vitam privatam ſedavit. (*Amm. lib.* 25.) Denique ipſe Germanicus, cùm uxorem tantùm & filium in Treveros mittere pararet, movit truces militum animos, *Nihil æque flexit*, ait Tacitus, *quàm invidia in Treveros*, *&c.*

Quia plerumque ad concilianda vulgi ſtudia eo tegmine pedum induebatur.] Nihil præter virtutem & vitium magnoperè nos moveat in noſtris vel externis gentibus. Ridemus quidem plerumque aliorum populorum veſtes; ſcilicet nec dum ex animo imagine noſtræ conſuetudinis deletâ. Sed cùm ipſo tempore

iis

iis placemur: apparet non ipſo vitio, ſed ignoratione noſtrâ diſplicuiſſe primùm viſa. Hominis igitur prudentis eſt, tranſire in mores & veſtitum illorum, cum quibus verſatur, Et inde laudatur Alcibiades in veſtiendo, convivando, converſando accommodaſſe ſe genti, cum qua erat; hacque comi facilitate gentium regumque amorem ſibi conciliaſſe. Ubi Athenis degebat, jocis, ludis, equis domandis, & reliquæ urbanæ lautitiei ſtudebat: Lacedæmone, quicquid molle fuerat, in Spartanam duritiem mutabat. Cum Thracibus pugnando & bibendo vitam agebat. Apud Perſas deliciis & luxu nulli cedebat. Hippolitus Medices Clementis VII. Pontificis in bello Hungarico legatus Hungaris peracceptus erat, quòd interdum equo ad ipſorum morem inſtrato, ipſe quoque Hungaricè veſtitus, obequitaret.

Pœnas de ſingulis in hunc modum exercuit.] Iſte mos puniendi noxios per commilitinones noſtro ævo reductus videtur. Solent enim rei plerumque à commanipularibus ſclopetis trajici. militari vocabulo *archibugiare* vocant. Iſtius quoque belliei moris apud Ammianum mentio fit, (*lib.* 29.) his verbis: priſco more militibus dedit occidendos.

Vt avellerentur caſtris] ſimili conſilio Alexander Farneſius ſedatâ periculosâ illâ Hiſpanorum militū ſeditione, eos confeſtim in Galliam auxilio fœderatis miſit; ne reliqua

quoque caſtra contagione inficerent.

Vbi avaritiam aut crudelitatem conſenſu objectaviſſent, ſolvebatur militia] O ſalubre inſtitutum! quod ſi ſervarent non in caſtris modò, ſed & togatis officiis noſtri Principes, næ pauciores habituri eſſent, furti, peculatus, & concuſſionum reos judices & præfectos. Sed alibi locus commodior erit dicendi, quibus remediis judicantiũ pravitas coërceri queat.

Immotum adverſus eos ſermones, fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque ſe remque publicam in caſum dare] Prudentis eſt, non modo non periculis & labore, ſed nec infamiæ timore & vanis rumuſculis à conſtantia dimoveri. Stultus merito haberetur, qui Julio menſe iter faciens non ferret locuſtas ſtridentes. Hoc intuitu apud Thucydidem (lib. 1.) Archidamus ſuos Spartanos laudat, quod eorum, qui adulationibus laudibuſque eos ad pericula concitârent, blandimentis non moverentur: nec eorum, qui pudore illos & doloris ſenſu inflammare tentent, verbis à propoſita morum conſtantia dimoverentur. Quincti Fabii præcipua laus eſt, quòd quamvis vulgi rumoribus timidus & ignavus argueretur, tamen à ſententia, quâ cunctando Hannibalem vinci poſſe ſperabat, abduci ſe minimè paſſus eſt. Memorabilia ſunt verba, quibus Æmilio Coſ. ad bellum proficiſcenti, adverſus ſiniſtram interpretationẽ firmitudinem

nem perſuaſit; Duobus ducibus, ajebat, unus reſiſtas oportet. reſiſtes autem adverſus famam, rumoreſque hominum, ſi ſatis firmus ſteteris: ſi te neque collegę vana gloria, neque tua falſa infamia movebit. Gloriam qui ſpreverit, veram habebit. Sine, timidum pro cauto, tardum pro conſiderato, imbellem pro perito belli vocent. Malo te ſapiens hoſtis metuat, quàm ſtulti cives laudent. Et ab tali conſtantia profecta ſunt illa Quinctii Cincinnati verba; Vellem equidem vobis placere, Quirites, ſed multò malo, vos ſalvos eſſe, qualicunque erga me animo ſitis futuri. Militum maximè liberioribus vocibus dux ſuccenſere nō debet. Etſi enim vel in agmine deficientis, & fatigati, vel in acie periclitantis, vel in tabernaculo ægri aliqua vox aſperior eſt excepta: merentur tamen fortibus factis, ut ea debeat dux tempori magis imputare quàm animo. Cùm quid accidit triſtius, omnes rei ſunt; corporibus ſuis, qui utique non oderunt, infeſtas admovent manus: parentes liberis occurrant, & ingrati & inviſi ſunt. Contrà cum donis onerantur, cum præmiis onuſti revertuntur, quis ferre militares animos poteſt; quis illam alacritatem continere? Militantium nec indignatio, nec lætitia moderata eſt. Ad omnes affectus impetu rapiuntur; vituperant, laudant, miſerentur, iraſcuntur. Sed omnes cogitationes, omnes inter ſe loquentium voces,

ſignum

ſignum tubâ datum componit. In ſuos quiſque ordines currit, & quicquid irarum in tabernaculo conceptum eſt, in hoſtium effunditur capita. Et propterea Joannem Comnenum contemptu & ignorantiæ ſimulatione militum murmura proſecutum ſcribit Nicetas Choniates(1. *Annal.*) Cæterum de tota hac quæſtione, num Principi conveniat ferre de ſe loquendi libertatem, doctiſſimi Fratres tractant, Scipio & Albericus Gentiles; alter in diſputatione ad titulum Codicis Juſtinianei, *Si quis Imperatori maledixerit*: alter in ſecundo de Conjurationibus. Quibus adde Cremutii Cordi orationem apud Cornelium noſtrum. (4. *Annal.*) Variè enim, ut Principum ingenia vel mitiora fuere, vel ſeveriora, linguæ violentia, temeritaſque verborum vel contempta vel punita fuit.

Non omittere caput rerum] Erat Roma caput & ſedes Imperii orbis æterna. (*l.* 3 *C. de Coſſ.*) Unde ab Ammiano Marcellino Urbis æternæ glorioſo inſignitur titulo: à Martiali terrarum Dea gentiumque; à Tullio tertia Catilinaria, arx gentium; in diſſertatione Hadriani Imperatoris & Epicteti, fons imperii orbis terrarum, mater gentium, regum poſſeſſio, Pacis æternæ conſervatio dicitur. Erat in illa urbe Capitolium, ſedes Jovis, Palladium, & Ancile, imperii pignora. Et inde jus petierunt gentes, nationeſque univerſæ.

Ibi,

Ibi, nec alibi Orbis Dominum fieri poſſe diu populis omnibus perſuaſum erat: & evulgato hoc imperii arcano, poſſe etiam alibi quàm Romæ Cæſarem fieri (*vid. Tacit.* 1. *hiſtor.*) à Senatu in exercituum furioſam libidinem & inſanas licitationes poteſtas legendi Imperatores ipſius imperii exitio tranſiit: nec tamen uno momento. Plerumque enim grande momentum in nomine Urbis & prætextu Senatus ineſſe putabatur. Inde Otho ad milites (*infr.* 1. *hiſt.* concionatur: *Senatus nobiſcum eſt; ſic fit, ut hinc Reſp. inde hoſtes conſtiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc urbem domibus, & terris & congeſtu lapidum ſtare creditis? Muta iſta & inanima intercidere ac reparari promiſcuè poſſunt: æternitas rerum & pax gentium, & mea cum veſtrâ ſalus incolumitate Senatus firmatur. Hunc auſpicato à parente & conditore urbis noſtræ inſtitutum & à Regibus uſque ad principes continuum & immortalem ſicut à majoribus accepimus, ſic poſteris tradamus.*

Hæc reverentia, quæ ergà metropolin civibus ingenerata eſt, Principem movere debet, ut non niſi extremis urgentibus neceſſitatibus regiam urbem, quæ veluti cor eſt unde reliqua membra vires accipiunt, deſerat. *Neque enim decorum Principi, ſi una alterave civitas turbet omittere urbem, unde in omnia regimen.* (*Tacit.* 3. *Annal.*) Quæ ratio eſt, obquàm

quam Tiberius ire & opponere tumultuantibus legionibus majeſtatem imperatoriam noluit. Diverſi conſilii ſtoliditatem evidenter monſtrat Uguccionis Fagivoli infelicitas. Is cùm Piſis pranderet, Lucam à ſe defeciſſe audivit. Cùm igitur properè conſcenſo equo præſentiam ſuam rebellibus opponere vellet, vix egreſſus urbe, aliâ rebellione Piſas quoque amiſit: (*Author vitæ Caſtrucii Caſtrac.*) adeoque uno prandio, (quod deinde Canis Scaliger falsè dicebat) duas urbes abligurivit. (*Orland. Malavolt. in hiſt Senens.*) Certè ſedis Imperatoriæ in Orientem à Conſtantino facta tranſlatio, verſus Occidentem provincias hoſtibus nominis Romani proſtituit. Illæ enim quaſi pro derelictis habitæ barbaris animos fecerunt, ut velut vacuam poſſeſſionem apprehendentes obvia quæque invaderent. *Leon. Aretin.* 1. *hiſtor. Flor. Io. Bapt. Pig.* 1. *hiſt. Ateſt*)Cumque ſeculorum lapſu Germani (ad quos Imperii ſplendor pervenerat) vel ob expeditiones in Palæſtinam vel alias ob cauſas procul Italiâ degerent, & domeſticis curis abſtracti ad Italicarum rerum procurationem animum advertere non poſſent, extiterunt, qui domi præpollentes urbium ſuarum dominium occuparunt. Hoc modo Scaligeri Veronà & Tarviſio, Paſſerini & mox Gonzagæ Mantuâ, Garrarii Patavio, Turriani, & poſt Vicecomites Mediolano, Ateſtini Ferrariâ,

riâ, Mutinâ & Regio Lepidi, alii aliis urbibus potiti ſunt. Clemens V. Pontifex nomen Pontificium & dignitatem Româ in Galliam tranſtulit. Inde in regno Pontificio repentè novi domini exorti ſunt. Malateſta Ariminij Ordelaphus Forojulii, Manfredus Faventiæ, Polentanus Ravennæ, Vicanus Viterbii, Ceſenæ Sinibaldus, Urbini Feltrius, Camerini Varanus, alii alibi dominationem occuparunt, Tanti Gallicana manſio Pontifici ſtetit. (*v. Leon. Aretin. & Scip. Amirat. in hiſt. Florent. Pign. in hiſt. Ateſt. Bernard. Corius in Mediol. hiſtor. Taurell. Saraina in hiſt. Veron. Hieron. Rubeus in hiſt. Ravenn. Flau. Blond. in hiſt. ab inclinat. Imp. hinc inde.*

Cui major è longinquo reverentia] major alibi commoditas erit dicendi, quibus artibus Principes auctoritatem famamque ſibi concilient.

Quos igitur anteferres? ac ne poſtpoſiti contumelia incenderentur.) Octav. Farneſius cùm urbium ſuarum Parmæ & Placentiæ æmulationes ſciret, ne poſtpoſita altera contumeliâ incenderetur, nomen ſuum, ſicubi ſcribere neceſſe erat, hoc modo ſignaſſe dicitur; Octavius Farneſius Dux P. & P. Mamertini & Parnormitani hodieque acerrimis ſtylis de Principatu inter ſe digladiantur? nec Rex ullô præjudicio horum illorumve intentionem probat, aut improbat. Conſentaneum eſt, iſtam

iſtam contentiunculam inter duas regni Siculi urbes dignatione & opibus primas ſtudio foveri.

Adoleſcentibus excuſatum quædam ad patrem rejicere] vide quæ notata ſup. ad verb. Cum arbitrium Senatus & patris obtenderet.

Nam in pace cauſas & merita ſpectari: ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios juxtà cadere) Ubi tantum armorum corporumque ſub ſignis ſtabit, quis cruori legem dicet, unde & quantus fluat? adde quæ notavi ſup. ad verb. *ad arma civilia actum &c.*

Et quidam bonorum cæſi] Arma multitudini ſine moderamine tradita nunquam benè uſurpantur. Finis eſt, ſeditioſos, improbos coërcere: Quiſque publicæ vindictæ ſpecie ſuas injurias exſequitur. *v. plura ad lib.* 4.

Sex & viginti ſocias cohortes, octo equitum alas, quarum eâ ſeditione intemerata modeſtia fuit] Auxiliarium ſociarumque cohortium intemeratam fuiſſe hac ſeditione modeſtiam Tacitus aſſerit. Ex quo verè affirmabo mixtos ex variis gentibus, ingenio, & linguâ differentibus exercitus ut facilè inter ſe in æmulationes conſurgunt, ita rariſſimè ſimul & uno conſenſu contra ducem aut ipſum principem moveri. Hannibal, cùm in hoſtium terrâ annos tredecim procul à domo variâ fortunâ bellum gereret, exercitu mixto ex colluvione omnium

omnium gentium, quibus non lex, non mos, non lingua communis, alius habitus, alia veſtis, alia arma, alii ritus, alii propè Dii eſſent, uno quodammodo vinculo ita illos colligavit, ut nulla unquam ſeditio extiterit. (*Liv.* 38.) Quod ſi verò contigerit, ut varium ejuſmodi exercitum rebellionum nefas contaminet: difficillimus labor eſt, eum ad officium revocare. Quod Carthaginenſes experti ſunt, qui, ut eſt apud Polybium, mercenariorum ſuorum rebellione in extremum perdendi ſtatus periculum venerunt. Notabo hic etiam ſingulare hoc præceptum politicum; in ſeditionibus aut conjurationibus opprimendis utendum eſſe peregrino milite: ne linguę commercio aut contagione factionis cum his hæreat, in quos armatur.

Feſtam eam Germanis noctem, ac ſolemnibus epulis ludicram] Feſti dies, nundinæ, nuptiæ, belli facinoribus & arcanis conjurationibus apta ſunt. Stilico Gothos paſcha feriantes oppreſſit (*Æmil.* 5.) Primum Belgarum fœdus contra Hiſpaniarum Regem in nuptiis Montignii factum eſt. (*Coneſtag.* 1. *hiſtor. de bell. Belgic.*) & Hugonotarum San-Bartholomæana cædes in nuptiis Navarræi peracta. (*Coneſtag.* 5. *de bell. Belgic. Thuan.* 52.)

Profana ſimulet ſacra, & celeberrimum illis gentibus templum, quod Tanfanæ vocabant

bant, ſolo æquantur) quod jure gentico adverſum fuiſſe videtur: quippe quo obſervatur, ut qui aliorum regionem cum armis ingrediuntur, templis in ea temperent. (*Thucyd.* 4.) Sævire quidem, & hoſtium caſtella, portus, urbes, villas, naves, fruges devaſtare, aliaque his ſimilia, quibus illorum vires atterantur, noſtræ confirmentur, leges ac jura belli permittunt: ea verò deſtruere, quæ nec propriis rebus emolumenti quicquam afferunt, nec hoſtibus detrimenti, ut ſunt templa, porticus, ſtatuæ, aliaque hujuſmodi, rabioſi hominis eſt ac planè furentis. (*Polyb.* 5)

Nullo metu, non antepoſitis vigiliis] ambitioſæ diligentiæ eſſet, quæ de vitioſa ſecuritate omnibus, in ore & calamo ſunt, hîc congerere. Mihi multas chartas impleſſe ſapientia non eſt.

Tiberium lætitiâ curâque affecere] v. ſup. ad verb. quantò ſummæ ſpei proprior &c.

Nec alia tam intima Tiberio cauſa, cur Rhodum abſcederet] Adulteriis parari, & firmari regna quibuſdam creditum eſt:(*v. quæ dixi infr. ad lib* 3.)Præterea & quidam eodem fine conjugum reginarum compertam impudicitiam infami lenocinio toleraſſe leguntur. Iuliam filiam Auguſtus Cæſar Tiberio uxorem dederat, fœminam ultra fidem humanam laſcivam, effrenem, viri contemptricem. Grave quidem Tiberio erat ſufferre proter-

viam

viam iſtam: ſed imperii Romani ſpes(immane tolerantiæ præmium!) & ne ſoceri animum à ſe abalienaret, ipſum oneri ferendo parem fecerunt. Ne tamen præſens ſuis oculis intueri cogeretur illam contumeliam, quam neque vindicare licebat, neque ferre poterat, philoſophiæ & otii cauſa, ut ferebat, Rhodum ſucceſſit. Hæc prudentia vocatur. Ex diverſo Iacobum Borbonium ſtultitiæ arguunt. quod libidinis Ioannę II. Neapoleos Reginę, à qua regnū illud dotale habebat, ut privatę feminę admiſſa punire in animum induxiſſet, Unde & uxorem & regnum perdiderit. Ita judicant quibus *omnia ſerviliter pro dominatione* agere prudentis eſſe perſuaſum eſt.

Neque ipſe abhorrebat talibus ſtudiis] Veteribus auctoribus celebrati Reges atque Reſpub. ludorum ſpectacula efficaciſſimum regnandi inſtrumentum habuerunt; & conſervandi pacē publicamque quietē, quam facilè conſervant inter ſe populi, quibus perpetuus lætitiæ ſol nullis adverſitatum nubibus impeditus(modò ne ad luxum, qui proſperis rebus inſinuare ſe ſolet, & ſecuritatem, prolabantur) affulget: & ex contrario mortale conſilium prudentibus æſtimatur, infauſtâ trucique modeſtiâ velut cruci perpetuò affixos aut equuleo tenere populos. Sed in his omnibus modus eſſe debet. Tyrannidis mitiſſimum arcanum eſt, velle luxui eſſe deditos, quorum

ferocia

ferocia imperantium arbitrio obſtatura timetur: omnia indiſtinctè duella prohibere pœniſque vindicare: in præcipuis urbibus ingentibus ſumptibus vaſta extruere theatra, amphitheatra, circos, lacus in quibus ſaltationes, venationes, ludi, naumachiæ exerceantur; quarum rerum inſanâ dulcedine ubi ſemel inescatur vulgus, neque reipub. curam ullam habere, neque militaris decoris, honeſti gloriâ tangi ſolet, Tunc omne quod vivunt vino & teſſeris impendunt; & luſtris; & voluptatibus & ſpectaculis; eiſque templum & habitaculum & concio & ſpes omnis Circus eſt maximus. (*Ammian. Marcellin.* 28.) Ita poſt Neronis mortem apud plebem ſordidam & circo & theatris ſuetam ſummum erat Neronis deſiderium; eoque pronior in Othonem favor, ut imitatione luxus Neroni ſimilem, (*Tacit.* 1. *hiſtor.*) Trucidato per inſidias Alexandro Florentinorum primo Duce, plebs de recuperanda libertate ne cogitavit quidem; mœſta, & rumorum avida; quod Alexander annonâ, ludis & omni popularitate cunctos in ſui amorem rapuiſſet. (*Cinus* 1. *de vita Coſmi*) Cyrus Lydis arma & equos ademit, cauponaſque & lenocinia exercere juſſit: & Ariſtodemus Cumanorum tyrannus civium ſuorum liberos ad viceſimum uſque ætatis annum fœminarum more educari juſſit, vagâ indutos & muliebri tunica, capillis calamiſtratis,

ſtratis, capite ſertis redimito, omni denique habitu mulierem mentientes. (*Dionyſ. Halicarn. 6. Rom. antiq.*) Iiſdem illecebris Scytharum animos ſibi devinxit Ioannes Comnenus Imp. (*Nicet. Choniat.* 1. *Annal. adde quæ de eadem gente ſunt, apud Niceph. Gregor.* 2. *hiſt.*) His non omninò abſimilia ſunt, quibus mitigandis Britannis uſum eſſe Cn. Agricolam ſcribit Tacitus; *Sequens hyems*, inquit ille, *ſaluberrimis conſiliis abſumpta: namque ut homines diſperſi ac rudes, eoque bello faciles, quieti & otio per voluptates aſſueſcerent hortari privatim, adjuvare publicè, ut templa, fora, domos extruerent; laudando promptos, & caſtigando ſegnes. ita honoris æmulatio pro neceſſitate erat. Iam verò principum filios liberalibus artibus erudire, & ingenia Britannorum ſtudiis Gallorum anteferre: ut qui modò linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiſcerent. Inde etiam habitus noſtri honor, & frequens toga paulatimque diſceſſum ad delinimenta vitiorum; porticus & balnea, & conviviorum elegantiam. Idque apud imperitos humanitas vocabatur, cùm pars ſervitutis eſſet.* Literarum ſtudia emollire, atque adeò effeminare animos credita ſunt. Gothi magnum librorum numerum, cùm jamjam ignem ſubjecturi eſſent, intactum reliquerunt; quòd illis ſtudiis hoſtes ſuos imbelles factos crederent. Catoni quoque ſolenne fuit dicere, Roma-

Romanos tunc Remp. perdidiſſe, quando Græcas literas amplecti cœpiſſent. Idem auctor Senatui fuit, ut tres Oratores, qui nuper Athenis venerant, è veſtigiò domum remitterentur; quippe verebatur, ne Romana juventus, ſcientiarum illecta dulcedine, à militiæ ſtudio & laboribus abſtraheretur.

Populum, per tot annos molliter habitum nondum audebat ad duriora vertere.] Prudentes Principes nunquam ab uno extremo ad alterum tranſiliunt: de quo benè hic Amiratus; melius Malvezzus. Adde quæ ego ſuprà dixi ad verba: eadem magiſtratuum vocabula.

Civile rebatur miſceri voluptatibus vulgi.] dixi ad lib. 2. ad verb. prompti aditus, obvia comitas &c.

Nihil auſuram plebem, Principibus amotis] periculoſa ſententia: quam expoſui, s. ad verb. proſcriptiones civium &c. & ad verb. fortioribus remediis agendum.

Gener inviſus, inimici ſoceri: quæque apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infenſos erant] ita infr. (*lib.* 4. *hiſt.*) Iulius Briganticus. ſorore Civilis genitus, ut fermè acerrima proximorum odia ſunt; inviſus avunculo infenſuſque.

Nam ſpes inceſſerat diſſidere hoſtem] Populos inter ſe diviſos diſſentienteſque adoriri ſucceſſit interdum, ſępè laceſſenti nocuit. Cogitanti mihi, quæ diverſi eventus cauſæ fuerint

rint, ſuccurrit, vocatos ab alterutra diſcordium parte proſperè moviſſe, ſuâ ſponte alienam in ſe pugnam derivantes ſuo ſibi, quod dicitur, jumento malum quæſiviſſe. Quippe primo caſu & noſtris & alterutrius partis armis ſociatis facilè eſt, infirmiores opprimere: & ea odiorum civilium rabies eſt, ut partium altera, quæ externos vocat, plerumque neglectâ propriâ ſalute, nihil quàm æmulorum exitium quærat. Adeò penatum & patriæ caritas civium diffidiis concedit, ut everti patriam, ſibique alienũ jugum accedere homines malint, quàm popularibus concedere. Exterorũ præda eſſe prçoptant, quàm cùm popularibus quietè agere: & quod ſuis viribus conſequi non poſſunt, excidio patriæ quærunt; peregrinis gentibus æmuliſque non magis ad bellum, quàm ad prædam & veluti patriæ poſſeſſionem accitis. Altero verò caſu, cùm utramque partium externus hoſtem habeat: non idem ſperari debet eventus. Imò probabilius eſt, deſcenſuros ad conſilium, quod unicum ad ſalutem ſupereſt, civilia odia ponendi, conjunctiſque viribus eundi in hoſtem: quem omniũ libertati tendere inſidias, facilè omnes advertunt. Vejentes & Hetruſci cùm diſcordes Romanos aggreſſi eſſent, victi ſunt; Philippus Vicecomes Mediolani Dux ſçpiùs Florentinorum furoribus imminens, cùm ultrà vicies centena millia nummum aureorum ex-

pendiſſet, nihil omnino profecit. Hiſpani, à Franciſco Galliæ Rege in ſuis finibus laceſſiti, confeſtim rebellionem ſæviſſimam animoſque ſuo Regi infenſos poſuere. (*Guicc.* 14.) De Gallis Chriſtophorus Morus homo civili prudentiâ quàm maximè inſignis dicere ſolebat; illos perpetuò inter ſe digladiari, ſeſeque mutuis vulneribus conficere: verùm cùm viderint, Hiſpanos inde occaſiones captare, ſuiſque commodis intentos, ſtatim in commune contra externum hoſtem conſpirare. (*Pet.Matth.*) Tutiùs igitur eſt, diſſentiente inter ſe una gente, quieſcere; dum mutuâ ſe cæde conficiant. Ita miſeri patriã viris, armis, cæteriſque belli nervis exhaurientes tibi pugnabunt; nec deinde ſupervenienti reſiſtere poterunt. Conſilii quoque pars eſt debiliori parti occultè ſubmittere auxilia, ſed quæ trahendo in longum bello ſufficiant. Quomodo Alcibiades Tiſſaferni ſua ſit, ne nimis enixè Lacedæmonios juvaret. quippe memorem eſſe debere, alienam ſe victoriam, non ſuam inſtruere. eatenus bellum ſuſtinendum, ne inopiâ defereretur. Nam Regē diſſentientibus Græcis arbitrum pacis ac belli fore; & quos ſuis non poſſit, ipſorum armis victurũ. Domeſticis itaque bellis Græciam obterendam, ne externis vacet; exæquandaſque vires partium, & inferiores auxilio levandos, commeatus maligne præbendos; claſſem regiam non

non totam mittendam; ne aut victoriam daret, aut neceſſitatem deponendi belli imponeret. (*Iuſt. lib. 5. hiſt. Xenophon. 1. hiſtor. Græc.*) Plura ex veteri hiſtoria non addo; ex nova unum. Cùm Piſtorienſes inteſtinis diſſenſionibus laborarent, & Florentini modò huic modo alteri factioni faverent; brevi eo res deducta eſt, ut Piſtorienſes pertæſi tot moleſtiarum ſponte ſe ſuaque omnia in Florentinorum poteſtatem traderent.

Barbaris, quantò quis audacia promptus, tantò magis fidus, rebuſque motis potior habetur] ita lib. 5. hiſt. *turbidus miſcendis ſeditionibus, & pleriſque gratus vecordi facundiâ.* & inf. eod. lib. *atrociora Inguiomerus* (ſuadebat) *& læta barbaris.*

Proditores etiam iis, quos anteponunt, inviſi ſunt] exempla vide apud polyhiſtores.

Gloriæ ac libertatis, quàm Segeſtem flagitioſæ ſervitutis, ducem ſequerentur.] adi ad notas ad lib. 3. verb. ob magnitudinem æris &c.

Cæcinam cum 40. cohortibus Romanis, diſtrahendo hoſti per Bructeros ad flumen Amiſiam miſit] Hæc eſt illa noſtris moribus tantoperè laudata virium hoſtilium diviſio; quam ſatis apto vocabulo Diverſionem appellant: cùm, ne unâ mole bellum ingruat, nos quoque noſtris & fœderatorum viribus diſtributis, pluribus locis hoſtem laceſſimus: eique qui

nobis bellum intulerat, domi ſuæ negorium feceſſimus. Quomodo Romani, maximis ſuis neceſſitatibus, & extremis, cùm ab Hannibale non ſemel victi eſſent, dimiſſis, quibus ſummopere indigebant, exercitibus, ducibuſque, denique ſummâ ærarii inopiâ, & in Italia, & Hiſpania, & Sicilia & Græcia uno eodem tempore cum Carthaginenſibus bellum geſſerunt. Quod ſane unicum ipſis ad ſalutem ſuperfuit conſilium. Demus ſane, fingamuſque Marcellum, & Scipiones, & ubique Carthaginenſibus oppoſitos milites in Italiā contractos: ſed tunc, & Sardinia & Sicilia in hoſtium poteſtatem concedebant; & ex Hiſpania Hasdrubali, quo minùs fratri auxilio veniret, nihil obſiſtebat, & Philippi Regis minæ impunitæ erant. Ita augeſcente vi Romana Hannibalis quoq; arma potentiora fiebant; & fortuna pro Carthagine, Romanis adverſa. Conſultius igitur fuit Sardiniam & Siciliam ſervare; grande momentum, ſubjectæ forent aut hoſtes: tum auxilia, quibus deficientibus Hannibalē procul à patria in hoſtico bella cientem, ſine alia vi corruere neceſſe erat, ſuccidere. Sanè nullâ vi ex Italia abſtrahi potuit Hannibal, niſi cum Scipio, ille qui poſteâ Africanus uſurpatus eſt, ipſam Africā patriamque hoſtium adortus eſt. Venetis quoque ſalutare fuit idem conſilium. Prælio victi erant à Genuenſibus, ut Romani à Carthaginenſibus:

bus: & hoſtis urbi imminebat. Excidium ita depulſum eſt. Facto cum Bernabove Vicecomite fœdere, Genuenſes ſummâ vi domi ſuæ aggreſſi ſunt. Inde factum, ut, quæ ſuis, qui Foſſam Clodiam occupaverant, ſubmittere auxilia parabant Genuenſes, domi retinere cogerentur: & civitas in Venetorum poteſtatem rediret. Sed de his parcè dicendum mihi eſt, ne fortaſſis Hannibal aliquis me Sene Phormione dementiorem juvenem vocare poſſit. Plura dixit Paulus Paruta libro primo diſputationum politicarum capitulo ſexto.

Quadrageſimum id ſtipendium Cæcina parendi aut imperitandi habebat: ſecundarum, ambiguarumque rerum ſciens, eoque interritus] Miratur Dio Caſſius Coccejanus (*lib.42.hiſt.*) hiſtoricus profectò prudentiſſimus, & immeritò à Juſto Lipſio in catalogo prudentiæ Doctorum (*in not. ad polit.*) præteritus, quid cauſæ fuerit, quòd Pompejus Pharſalicâ acie victus, neque priſtinæ virtutis, neque multitudinis illorum, qui prælio ſupererant, memor, neque eo ſecum perpenſo, quòd ſæpè leviſſimo momento fortuna illos, quorum afflictæ res ſunt, in integrum reſtituere ſoleat, animum deſponderit, & omnem omnino à ſe ſpem abdicaverit; cùm tamen ſuperioribus temporibus ſummâ animi conſtantiâ uſus benè ſemper in adverſis rebus ſperare conſueſſet. Cauſam dixerit, quamquã

in alio ſubjecto Theophylactus Simocata, (2. *hiſt.*) his verbis; *φοβεραὶ αἱ μεταβολαὶ παρὰ τὰς ἐλπίδας συῤῥεύσασαι. μετὰ γὰρ τῶν πραγμάτων καὶ τὰς γνώμας ἀμείβουσιν.* i. mutationes inopinæ terrent animum, quando cum rebus ipſas quoque cogitationes & conſilia invertunt. Conſentit Polybius (*lib* 2.) cujus hæc ſunt verba: multi ſunt, qui, quando de ſumma rerum decertaturi ſunt, ea tantùm ob oculos ſibi ponunt, quæ ex victoriâ commoda conſecuturi ſint; & ſuavi futuri boni titillatione ratiocinantur, quàm jucundè illis bonis uſuri ſint: caſus verò ſiniſtros non conſiderant, nec quid in omnem eventum fieri debeat, ſecum animo volvunt. Inde accidit, ut multi, cùm victi eſſent, turpiter ſe geſſerint. Hæc Polybius. Et ipſe Dion in hanc ſententiam concedit. Pompejus, inquit, quòd multis modis ſe Cæſare ſuperiore eſſe perſuaſum haberet, nihil omninò prævidit. Neque enim idoneo loco caſtra poſuit; neque refugiũ ſibi, ſi ſuperaretur, paravit: cumque rem extrahere, atque ita victoriam ſine prœlio obtinere poſſet (nam & ſingulis diebus copiæ ejus augebantur, & rerum neceſſariarum copia ipſi ſuppetebat) tamen ſigna contulit. Unde factũ eſt, ut præter opinionem victus, neque conſilium, neque ſpem fortunæ denuo periclitandæ capere potuerit. Idem ſcribit de Spartanis Thucydides (*lib.* 4.) Pylo & Cytheris præter opinio-

opinionem ab Athenienſibus occupatis, tanto in univerſum metu & ſtupore perculſos, ut non in commune conſulere, non congredi cum hoſte auderent; quicquid ultrà aggrederentur, infauſtum inauſpicatumque fore, inidoneo in bellis timore, augurantes. Quemadmodum autē improviſi caſus dejicere animum ſolent: ita repentina & inſperata felicitas plerumque in inſolentiam vertit. Ex quo ſequitur, eos qui variis fortunæ caſibus jactati & exerciti ſunt, *ſecundarum ambiguarumque rerum ſcientes*, neque adverſis in rebus omnem ſpem abjicere, neque in proſperis quicquam de animi conſtantia remittere. Non poteſt athleta magnos ſpiritus ad certamen adferre, qui nunquam ſuggillatus eſt. Ille qui fudit ſanguinem ſuum, cujus dentes crepuerunt ſub pugno, qui ſupplantatus adverſarium toto tulit corpore, nec projecit animum projectus; qui, quoties cecidit, contumacior ſurrexit, cum magna ſpe deſcendit ad certamen, (*Senec. Ep.* 13.)

Iuvit hoſtium aviditas, omiſsâ cæde prædam ſectantium) O quantum decus paratum erat, ſuperioribus annis noſtris exercitibus; cum ad Agriam profligatis Turcis etiam Imperatoris Ottomanici capiendi ſpes erat, niſi militum aviditas prædæ præproperas manus admoviſſet. *Obſtitit vincentibus pravum inter ipſos certamen omiſſo hoſte ſpolia conſectan-*

di. Sed vanùm eſt, exercitum nulla diſciplinâ imbutum, diſtitutum ſtipendiis tenere velle.

Fortè equus abruptis vinculis vagus & clamore territus quoſdam occurrentium obturbavit. tanta inde conſternatio inrupiſſe Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas &c.] Ludibria mortalium! quæ univerſa quidem vitæ tempora conditioneſque, ſed bellorum maximè fortunam nobilitant: in quibus una vox, aut nutus, aliave vanitas partium ſucceſſus mutavit. Aratus Achæorum Imperator cum quibuſdam civibus de Cynætheorum urbe ſibi tradendâ pactus erat: & convenerat, ut ille inſidiis cum exercitu prope urbem lateret nec antè moveret, quàm in tumulo, qui ante portam erat, hominem palliatum, circa medium diei, conſpiceret. Id ſignum fore movendi. Venit Aratus, & conſcios exſpectat. Ecce autem circa quintàm diei horam, civis quidam, cujus oves non procul urbe paſcebantur, paſtorē acceſſurus urbe egreditur, tumulumque palliatus aſcendit, oculis paſtorem veſtigaturus. Aratus falſo ratus ſignum ſibi dari, properè imo præproperè ad urbem advolat; ſed excluſus portis omnique ſpe, confuſus abiit. (*Polyb.* 10.) Simillimum eſt caſui, qui hîc à Tacito refertur, quod ſcribit Paulus Æmilius in ſexto Hiſtoriæ Franciæ. Chriſtiani Ptolomaida obſidebant. Saladinus non pro-

cul

cul à noſtrorum exercitu cum ſuis copiis conſederat. Pugnabatur; & ad noſtros inclinabat victoria, cùm quidā ex noſtris equitibus ante ſigna res gerens in pedes ſe excepit, & equus ſolutus in caſtra refugiebat. Sublato à circumſtantibus clamore, ut prehenſis habenis ſiſteretur, qui rem ignorabant, de anteſignanis actum rati, ceſſerunt, & ſuâ fugâ reliquam turbarunt aciem. Arnulfus Cæſar Romā diu fruſtrà obſeſſam per occaſionem leporis forte in urbem refugientis cepit; Romanis ſtationibus ludicro hoſtium inſequentiū clamore atque impetu tanquam vero conterritis. Hoc ſolum deerat, urbi Orbis terrarum victrici dedecus, ut à lepore capta diceretur. (*Sigibert. in Chron.* (Peruſiæ olim duæ factiones erant in Oddos & Balionos diviſæ; hi ſuperiores, illi exules. Sed cùm (quæ civilium diſſenſionum viciſſitudo eſt) una nocte quorundam conjuratione Oddi in urbem recepti eſſent, & in ipſorū manu eſſe victoria videretur; una vox eam illis eripuit. Obtinebat illorum temporum mos, ut publicæ civitatum viæ catenis noctu clauderentur. Præmiſerant igitur exules quendam è ſuis, qui clavâ ferreâ obices clauſtraque perfringeret. Qui cum inſequentium, ſeſeque mutuò prementium impetum non ferret, & multitudine penè obrueretur, ut retrocederent, exclamavit. Vox iſta cùm ad proximos initio, inde ad extremum quoque

agmen perveniſſet: ita omnium animos fregit ut ab hoſtibus pelli primos rati, ſeque ad fugiendum moneri, effuſiſſimâ fugâ, quà venerant, abirent.

Hoſti facilè excidium, & paucos & ſemermos cogitanti, ſonus tubarum, fulgor armorum, quantò inopina, tantò majora offunduntur: cadebántque; ut rebus ſecundis avidi, ita adverſis incauti.] Quamquam ſufficere poterant, quæ paulò ſuperius dixi; tamen & operæ pretium erit, quædam alia hîc apponere, non aliena loco. Nulli in bello conatus feliciorem exitum ſortiuntur, quàm de quibus hoſtis minimè ſuſpicatur. Omne enim ſubitum hoſti formidabile eſt. (*Xenophon.* 3. *Cyropæd.*) Inde C. Cæſar hyberno tempore, & ut Tranquillus loquitur, ſpurciſſimis tempeſtatibus vel infido ſe æquori committere, vel alias ad expeditionem proficiſci ſolebat, quo incautioribus hoſtibus ſuperveniret. (*Dio Caſſ.*) Iulius Agricola, cùm contra Monam inſulam pergeret, deficientibus navibus, depoſitis omnibus ſarcinis, lectiſſimos auxiliarium, quibus nota vada, & nandi uſus, quo ſimul ſeque & arma, & equos regunt, ita repentè immiſit, ut obſtupefacti hoſtes, qui claſſem, qui naves expectabant, nihil arduum aut invictum crederent ſic ad bellum venientibus. (*Tacit, in Agric.*) Recentibus exemplum eſt in Hiſtoria Italica. Novaria oppidum à Gallis obſeſſum

ſum ab Helvetiis defendebatur. Sed cùm Altoſaxium celebrem bello ducem poſterâ die majori cum militũ numero expectari ab hoſtibus Galli cognoviſſent, deſperatâ expugnatione caſtra ab urbe lapidem moverunt. Et ſanè ſpes erat victoriæ ob ſtipendiorum & commeatuum anguſtiam propinquæ. Verum irrita facta illa eſt facinore Mottini, unius è tribunis Helvetiorum, ob audaciam plane ſtupendo. Is convocata ſuorum concione vehementi oratione hortatur, irent, & ultro hoſtes in ſuis caſtris adorirentur. rem, quanto difficilior & periculi plenior videbatur, tanto feliciùs exituram. In partibus eſſe noctem, illatos tumultus & terrores geminaturam. Igitur provectâ jam nocte, cùm in vallum eniterentur, primùm à tormentis ingentẽ cladem acceperunt. Nec minùs tamen illi incredibili ferociâ non vulneribus, non periculis, ſolâ morte ſiſtebantur;& neque cadentium & pereuntiũ miſerabili ululatu deterriti pertinaci teſtudine ad locum, in quo tormenta diſpoſita erant. ſuccedebant. Atrox ibi facies rerum! Utrimque infeſta nox, incertis per tenebras, quid oppugnare potiſſimum oporteret, vel tueri, donec Germani milites, qui in Gallicis caſtris ſtipendia facientes fere ſoli illâ nocte egregiam pugnam ediderant, oriente jam ſole amiſſis tormentis cederent. Ergò victoria penes Helvetios fuit tanta fama toto orbe cele-

 brata,

brata, ut multi conſiderata conſilii audaciâ, mortis certiſſimæ contemptu, ferociâ pugnæ, & felicitate ſucceſſus non dubitaverint anteferre facinus iſtud omnibus fortibus factis, quę Gręcas atque Romanas implent hiſtorias. Scilicet, pugnaſſe paucos contrą multos ſine equitę, ſine tormentis, nullâ adductos neceſſitate (quippe Novaria extra periculum erat, & poſtero non parvam ſuorum manum ſibi acceſſuram ſperare poterant) denique gloriam cum periculo, quàm ignobilem ſecuritatem maluiſſe. (*Guicc.* XI. *Hiſt. Parut.* I. *hiſt.*)

Addam hic quod Ioannes Marnixius (*ſect.* 7. *axiom.* 15.) præcipit, uſitata & communia ſtratagemata aſſiduò revolvere: quæ, quo magis contemnuntur, eò faciliùs fallant.

Poſtremò & illud hîc obſervandum eſt, civitates recens captas receptas eſſe ſæpiùs, non aliâ magis occaſione, quàm hoſtium ſecuritate, & quòd victis in præcordia poſſe redire virtutem non putarant illi. Quomodo Fr. Sfortia Brixiam aliquot poſt diebus quàm capta erat, recepit. (*P. Iuſtinian. in hiſt. Ven. & vide ejuſmodi conſilium Teutiapli Elei apud Thucyd. lib* 3.)

Sed fœmina ingens animi, munia ducis &c.] non me vanè oſtentabo, hiſtorias illuſtrium fœminarum recitando, quas Ioannes Boccacius, Balthaſar Caſtilionæus, aliique congeſſerunt.

Accen-

Accendebat hæc onerabatque Sejanus] alibi locus erit dicendi de aulicis æmulationibus.

Propriâ pecuniâ militem juvit] v. s. ad verba. quantò ſummæ ſpei proprior. &c.

Cuncta mortalium incerta , quantoque plus adeptus foret,tantò ſe magis in lubrico dictitans] Illuſtrat hanc ſententiam elegantiſſimus locus apud Ammianum Marcellinum (*lib.* 14.) quem hic adſcribam : Verſabiles fortunæ motus, qui ludunt mortalitatem ; nunc evehentes quoſdam in ſydera, nunc ad Cocyti profunda mergentes: cujus rei cum innumera ſint exempla,pauca tactu ſummo tranſcurram ; Hæc fortuna mutabilis & inconſtans fecit Agathoclem Siculum ex figulo regem , & Dionyſium gentium quondam terrorem Corinthi literario ludo præfecit. Hæc Adramitenum Andriſcum in fullonia natum ob pſeudo-Philippi nomen evexit: & Perſei legitimum filium artem ferrariam ob quærendum docuit victum. Eadem Mancinum poſt imperium Numantinis ſummâ atrocitate Veturium & Claudium Corſis ſubſtravit, feritati Carthaginis Regulum.Iſtius iniquitate Pompejus poſt quæſitum Magni ex rerum geſtarum amplitudine cognomentum ad ſpadonum libidinem in Ægypto trucidatur. Et Eunus quidam ergaſtularius ſervus ductavit in Sicilia fugitivos. Quàm ſplendido loco multi nati,

ti nati, eadem rerum dominâ connivente, Viriati genua ſunt amplexi, vel Spartaci? quot capita, quæ horruere gentes, funeſti carnifices abſciderunt? Alter in vincula ducitur, alter inſperatæ præficitur poteſtati, alius à ſummo culmine dignitatis excutitur. Quæ omnia ſi ſcire quiſquam velit, quam varia ſunt & adſidua, arenarum numerum idem jam deſipiens & montium pondera ſcrutari poterit.

Leges Majeſtatis reduxerat) Capita legis Iuliæ, quæ olim Cornelia fuit, majeſtatis quæ hic à Tacito relata, latius explicantur à Scævola, Ulpiano, Martiano in l. 1. 2. 3. 4. D. ad Iul. Majeſt.

Facta arguebantur, dicta impunè erant] ſimilis locutio eſt lib. 3. Annal. *vana à ſceleſtis, dicta à maleficiis differunt*: ſanè apud bonos Principes. En auream Impp. conſtitutionem: Si quis modeſtiæ neſcius & pudoris ignarus improbo, petulantique maledicto nomina noſtra crediderit laceſſenda, ac temulentia turbulentus obtrectator temporum noſtrorum fuerit: eum pœnæ nolumus ſubjugari, neque durum aliquid nec aſperum volumus ſuſtinere: quoniam ſi id ex levitate proceſſerit, contemnendum eſt; ſi ex inſania miſeratione digniſſimum; ſi ab injuria, remittendum. Eugè! belle! Non repeto, quæ dixi ad verba: immotum adverſus eos ſermones &c.

Falanio

Falanio objiciebat accuſator, quod inter cultores Auguſti, qui per omnes domos in modum collegiorum habebantur, Caſſium quendam mimum corpore infamem adſciviſſet: quodque venditis hortis ſtatuam Auguſti ſimul mancipaſſet &c.] ſimilia, imò magis ridicula, quam animadverſione digna ſunt, quæ apud Conſtantium Imp. pro majeſtatis crimine valuiſſe Ammianus Marcellinus ſcribit. (*lib.* 16.) Nam ſi quis ſuper occentu ſoricis, vel occurſu muſtelæ, vel ſimilis ſigni gratiâ conſuluiſſet, aut anile incantamentum ad leniendum adhibuiſſet dolorem; reus, unde non poterat opinari, delatus raptuſque in judicium pœnaliter interibat. Si qui remedia quartanæ, vel doloris alterius collo geſtaret, ſive per monumentum tranſiiſſe veſpere malevolorum argueretur indiciis: ut veneficus, ſepulchrorumque horrores, & errantium ibidem animarum ludibria colligens, pronunciatus reus capitis, peribat. (*Ammian. lib.* 19.) Quidam Agentium in rebus in Hiſpania ad cœnam invitatus, cùm inferentes veſpertina lumina pueros exclamaſſe audiſſet ex uſu, Vincamus, interpretatus atrociter delevit nobilem domum. (*Ammian. lib.* 16.) Eadem ſub Valentiniano & Valente peſtis. in chartis clari cujuſdam municipis genitura Valentis cùm inventa eſſet; quamquam is fratrem ſuum Valentem quemdam fuiſſe, dudumque obiiſſe

do-

docuiſſet,quaſi Principis conſtellationem collegiſſet, trucidatus eſt. (*Ammian*.,29.) Adoleſcens quidam viſus in balneis admovere marmori manus utriuſque digitos alternatim, & pectori, ſeptemque vocales literas numeraſſe,ſtomachi remedium id arbitratus, in judicium tractus percuſſus eſt gladio poſt tormenta. (*Ammian*. 29.) Philoſophus quidam Coeranius eâ causâ tormentorum immanitate occiſus eſt; quod ad conjugem ſuam familiariter ſcribens Græco ſermone addiderat: σὺ δὲ νόει καὶ στέφε τὴν πύλην. (*Ammian*.29.) Illud oblitus ſum, quod Conſtantii imperio accidit. Fauſtinus Viventii Præfecti Prætorio F. quod petenti per jocum cuidam Nigrino, ut eum Notariũ faceret,reſpondiſſet,hominẽ ridens:fac me imperatorẽ, ſi id impetrare velis; cum Nigrino & aliis interfectus eſt.(*Am*.30.)

Granium Marcellum prætorem Bithyniæ, Quæſtor ipſius Cæpio Criſpinus majeſtatis poſtulavit, ſubſcribente Romano Hiſpone: qui formam vitæ iniit, quam poſtea celebrem miſeriæ temporum, & audaciæ hominum fecerunt. Nam egens ignotus &c.) O peſtem humani generis! & optimo ditiſſimoque cuique exitiabile malum: eòque formidabilius, quòd non tyrannicas tantùm, ſed & bonorum ſæpe Principum aulas inhabitat. Sub initium belli civilis inter Vitellium & Veſpaſianum,cum nihil æquè fatigaret, quàm pecuniæ conquiſitio: eos

eſſe

eſſe belli civilis nervos dictitans Mucianus, jus aut verũ in cognitionibus, ſed ſolam magnitudinem opum ſpectabat. paſſim delationes, & locupletiſſimus quiſque in prædã correpti. (*Tacit* 2. *hiſtor.*) Aurelianus Imp. poſt Gallienum & lamentabiles reip. caſus exinanito ærario torrentis ritu ferebatur in divites; & Valentinianus Auguſtus poſt procinctus Parthici clades indigens magnitudine impenſarum, ut militi ſupplementa ſuppeterent & impendiũ, crudelitati cupiditatem opes nimias congerendi miſcebat. (*Ammian. lib.* 30.) Quæ ut armorũ neceſſitate & ærarii anguſtiâ & à bonis principibus uſurpata vix ac ne vix quidem excuſata ſunt; ita reliqua ſcelera, omnemq; improbitatẽ excedunt, quæ potentes quidã in aulâ viri, quorũ plus-habendi cupido ultra mortalem modũ ſeſe attollit, in vitã, & fortunas aliorũ audent; eò crudelius plerumque quò difficilius pluriũ, quàm unius ingluvies ſatiatur. Hiantes amicorũ in magna fortuna cupiditates ipſa Principũ facilitas intendit: *cum apud infirmum & credulum minore metu & majore præmio peccetur* (*Tacit.* 1. *hiſt.*) Colligunt ſe quatuor vel quinque viri, atque unũ conſiliũ capiunt ad Principẽ decipiendũ; dicunt, quid probandũ ſit. Princeps, qui domi clauſus eſt, vera nõ novit; cogiturque hoc tantùm ſcire, quod iſti loquuntur; facere judices, quos non oportebat; amovere à Rep. quos retine-

retinere debebat. denique bonus, optimus, cautus, venditur Imp. Quæ Diocletiani Cæſaris quærela eſt apud Vopiſcum. Præcipuè tamen detecta in Principem conjuratione aliquâ & civilis belli victoria graſſari ſolet iſta latronum improbitas. Si quis enim militarium vel honoratorum, aut nobilis inter ſuos rumore tenus inſimulatus eſt, foviſſe conjuratorum aut rebellium hoſtiumve partes, trahitur: & inimico urgente, quaſi ſufficiente hoc ſolo, quod nominatus ſit, aut delatus aut poſtulatus, capite, vel mulctatione bonorum, vel exilio damnatur. Qui divitiis honeſtè partis affluunt, qui prædia, villas, hortos, & amœna ſeceſſuum habent; parùm eſt, imò
5 pro lucro deputandum, ſi ad venditionem coguntur. Optimis conditionibus facta venditio ejus rei eſt, quæ niſi demittatur, vi auferri poteſt. Potentiores, quod jure conſequi nequeunt, vi extorquent.

--- cuicunque monile
Contextum gemmis, aut prædia culta fuiſſent:
Ruffino populandus erat: dominoque parabat
Exitium fœcundus ager: metuenda colonis!
Fertilibus laribus pellit; detrudit avitis
Finibus aut aufert vivis, aut occupat heres.
Congeſtæ cumulantur opes, orbiſque ruinas

Accipit

Accipit una domus: populi ſervare coacti:
Plenaque privato ſuccumbunt oppida regno.
Claudian. lib. 1. *in Ruffin.*

Intentatur crimen aliquod grande, & morte piandum. Immiſſi deinde in rei ædes repertoria & indices conficiunt: ubi inter charas, & ſecretiorum literarum evolutiones facile eſt ſubdere aliquid, quod innocentis famam oneret. Illud pòſt profertur in judicio, recitaturque & ex eo velut infallibili teſtimonio convictus miſer damnatur. Tum quoque, ſi quæ defenſiones ad Principē perferendæ ſcribuntur, ſupprimuntur. neque profectò, ſi, ut ille loquitur, quis aſcendat quadrigas Jovis, effugere poterit nefarias noxioſiſſimorum hominum artes. Et propterea cauti Principes, ne calumniis & improbitati veluti feneſtras aperirent, punitis, quos manifeſta ſcelera ad ſupplicia vocabant, de cōplicibus inquiri noluerunt. Theodoſius occiſo Valentiniano quodã ſeditioſorum duce de conjuratis quæſtionem agitari noluit; ne formidine ſparſa per multos reviviſcerent provinciarum compoſiti turbines. (*Ammian.* 28.) Et Tiberius Cæſar, alioqui ſanguinis humani ſitientiſſimus, quamquam multi è domo ſua, equiteſque ac Senatores ſuſtentaſſe opibus, juviſſe conſiliis Pſeudo-Poſtumum Agrippam dicerentur, in illos haut quæſivit. (*Tacit.* 2. *Annal.*) Sanè inquiri in nocentes, nemo, qui quidem rectè ſapiat, repre-

reprehendet. Nec enim abnuimus, ſalutem legitimi principis propugnatoris bonorum & defenſoris, unde ſalus quæritur aliis, conſociato cunctorum ſtudio muniri debere. Sed illud lugubre eſt, & deplorandum, illos, qui inquirendis reis, in majeſtatis maximè crimine, conſtituuntur, *datâ calumniæ indulgentiâ* (*Ammian.* 19.) mandatorum terminos ſupergreſſos fluminis modo fortunis complurium ſeſe repentinos infundere; (*Ammian* 14.) & cum malis bonos, cum nocentibus innoxios trahere atque jugulare. Venationem diceres! quippe ut quis vel carne, vel pretioſâ pelle venatori placet, in retia pertrahitur. nec latronum intereſt, quid quiſque deliquerit. Multi præterea publicæ vindictæ ſpecie privatas offenſas & ſuas injurias ulciſcuntur.

Subſerviunt iſti latrocinio, velut venatici canes venatoribus, homines quidam egentes, ignoti, irrequieti, complicandis calumniarum nexibus indiſſolubiles: artium cruentarum diri magiſtri, & ut laniſta ex equuleo & carnifice quæſtum fructumque captantes: (*Ammian.* 13) homines cum gemitu nominandi; (*Ammian.* 22. & 28) ſpiritus ferini latrones quibus invitis nullus poteſt reperiri inſons; (*Ammian.* 28) noxię & harenariis feris magis maleficæ beſtiæ; (*Ammian.* 29. & 28) omnium ærumnarum coagula, (*Am.* 29) cruciarii; (*Ammian.* 29.) diſpendiis communibus

nibus paſti; (*Amm.*30.) odorandi vias periculorum admodum ſagaces; (*Amm.* 14.) tartarei denique malorum omnium fabricatores; (*Amm lib.*29.) qui dum occultis libellis ſævitiæ principum ant amicorum ejus adrepunt, mox clariſſimo cuique ant ditiſſimo periculum faceſſunt, *potentiam apud unum aut paucos, odium apud omnes adipiſcuntur; ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis ac poſtremo ſibi invenientes.* (*Tac. hîc*) Horum alii ignoti & vilitate ipſa parum cavendi ad colligendos rumores per urbes deſtinantur, relaturi, quę audiunt; & honoratorum circulis adſiſtendo, pervadendoque divites, domos, quicquid noſcere poſſunt latenter intromiſſi per poſticas in regiã nunciant: id obſervantes conſpiratione concordi ut fingant plurima, & cognita duplicent in majus. Unde accidit interdum, ut ſi quid in penetrali ſecreto nullo citeriore ejus vitę miniſtro pręſente paterfamilias uxori in aurẽ ſuſurraverit, id poſtridie ſciat Princeps. (*Amm.* 14.) Adduntur haut rarò cuſtodes, qui incõſultas voces excipiant; *nuncios, introitus, aperta, ſecreta velut in annales referant*, convivialiũ denique fabularum ſimplicitatẽ odiosè exaggeratam in aulam deportent. *Tac.* 2. *annal.*) Aliud ſycophantarũ genus eſt, qui cum illo, quem ſubverſum volunt, jaciunt fortuitos ſermones, ut fraudis amoveant ſuſpicionem: tum blandiuntur illi,

quo

quò captent benevolentiam; poſt aliquid rerum ſuarum arcanarum illi committunt, ut fidem mereantur ſinceritatis. His artibus irretitus ille bonus animi ſui ſecretũ prodit, quod illi per calumnias auctum ad Principem deferunt. Solent etiam tales interdum per amicitiæ ſpeciem de ficto periculo præmonere, ut odium aut diffidentiam ſerant: quomodo Agrippinam Germanici viduam doloſè monuit Sejanus paratum ei venenum, vitandas Tiberii epulas. Tunc inter miniſteria vitę ſecretioris Principum aures occupantur, & negotia torquentur, verbiſque premuntur aut elevantur, & parvo negotio deflectuntur aut intenduntur; quemadmodum ſemper ex ſupercilio aut remiſſione dicentis ſubitam efformamus, & maximè efficacem in mentibus imaginem rerum, quas primum audimus.

His artibus cùm in caſſes pertracta præda eſt, accuſatores ſuborrantur, & die funeſtis interrogationibus pręſtituto imaginarii judices reſident, adhibitis juris conſultis & ſcribis; omnibus, quæ ſint agenda, dicenda, pronuncianda prædoctis. (*Ammian.* 14.) Leges & jura, & Catonianę vel Caſſianę ſententię pętenduntur: agitur autem, quod agitur, ad voluntatem prætumidæ poteſtatis. (*Amm.* 26.) Poſthæc intenduntur equulei, expediuntur plumbea pondera, cũ fidiculis & verberibus; reſultant omnia truculentæ vocis horroribus:

inter catenarum ſonitus, tene, comple, claude, abde, miniſtris triſtium officiorum clamitantibus. (*Ammian.* 29.) Poſtremæ in hac ſcena partes carnificis ſunt: & cùm nulla ſit crudelior ſententia, ea, quæ eſt, cùm parcere videtur, aſperior; nihil acerbius eſſe poteſt, quàm quod pœnam à judicibus ex præſcripto legum latam clementiſſimi Principis miſeratione mitigatam præfert damnatio. Inde qui carnificis ictui ſubſternitur, gratia Principis à cruce aut igne, aliove majore ſupplicio liberatus dicitur; & clementiæ prætextu, ad proſcriptiones & exilia, & bonorum publicationes, & quæ leviora vocantur, quamvis ſunt aſperrima, venitur: & ut ditentur alii, genere nobiles, facultatibus locupletes, urbium ſuarum ornamenta, acti patrimonio præcipites truſique in exilium, conſumuntur angore, aut ſtipe precariâ victitant; nec modus ullus exitialibus malis interponitur, donec principem & proximos opum cædiumque tædium ceperit. (*Amm.* 20. 6.) Poſtremò accuſatoribus, & delatoribus, ſpolia, ſacerdotia, & procurationes, tam opulentæ venationis præmia perſolvuntur; quibus tamen aut ſibi ipſis exitium denique inveniunt, aut ſaltem poſteritati ſuę. Sed impoſſibile eſt omnes nefandorum ſcelerum latebras inquirere. nihil enim eſt ſupra improbitatis ingenium. Exempla illarum quas diximus delationum, & quæ innocenti-

centibus inſidiantur, artium, quamquã plurima ex omni hiſtoria adduci poſſent; ego tamen; cum in tàm triſti argumento jam fortaſſe nimis longus fuerim, pauciſſima referam; quorum primum apud Tacitum extat, & Dionem Caſſium. T. Sabinus illuſtris Eques Romanus, ob amicitiam Germanici, nefanda fraude jam tunc ſubláti inviſus erat Tiberio & Sejano; cujus favor nōn niſi ſcelere quæri poterat. Igitur Latiaris, Portius Cato, Petilius Ruffus, M. Opſius conveniunt, ut Latiaris, qui modico uſu Sabinum contingebat, ſtrueret dolum, cæteri teſtes adeſſent, deinde accuſationem inciperent. Initiò igitur Latiaris in Tiberium, in Sejanum maledicta, de Germanico honorifica loqui, quibus paria Sabinus rependit: hique ſermones tanquam vetita miſcuiſſent, ſpeciem ratæ amicitiæ fecerunt; ac jam ultrò Sabinus ad Latiarem dolorem ſuum effundebat. Conſultant deinde, quos memoravi, quo modo Sabini dicta plurium auribus acciperentur. Et placuit tectum inter & laquearia tres Senatores, haut minùs turpi latebrâ, quàm deteſtandâ fraude, ſe abſtrudere, aureſq; rimis admovere. Intereà Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum trahit: & ſimul præterita, inſtantia, novoſque terrores cumulat. Eadem & ille, & diutiùs & acriùs: quando mœſta, ubi ſemel prorupere, difficiliùs retinentur.

nentur. Tres illi dicta ad Cæſarem deferunt. Sabinus necatur. Similis hiſtoria extat apud Nicetam Choniaten (*lib.* 3. *annal.* de Theodoro Styppiote per amicitiæ ſpeciem à quodam Camatero Logotheta inducto, ut de Imperatore, qui ad id poſt aulæa latebat, verba quædam incautiora proferret. Sextus Marius Hiſpaniarum ditiſſimus ſaxo Tarpejo dejectus eſt: nec dubium erat magnitudinem pecuniæ malo vertiſſe. (*Tacit.* 6. *annal.*) Agrippina Statilium Taurum, opibus illuſtrem, hortis ejus inhians pervertit. (*Tacit.* 15.) Urſicinus apud Conſtantium Imperatorem Equitum Magiſter ab Euſebio cubiculi præfecto variis oppugnatus eſt artibus: nullis cauſis niſi quod domo ſua, quam Antiochiæ habebat, moleſtiſſimè flagitanti cedere nolebat. (*Ammian. Marcell.* 28.)

Tripolitani continuis Auſturianorũ (gentis rapto vivere ſuetæ) incurſionibus infeſtabantur, connivente Romano, Africæ Comite, homine nequiſſimo, quamvis ſæpius implorato: qui fretus affinitate Remigii tunc magiſtri officiorum, hoſte pejus provinciam vaſtabat. Ergo Tripolitani extrema veriti, legatos ad Imperatorem mittunt, lacrymoſas provinciæ ruinas expoſituros. Quo comperto Romanus quendam ad Remigium, rapinarũ participem equo velociſſimo vectũ præmittit, orans operam det, ut ſibi ab Imperatote

Tripolitanorum querelæ cognoſcendæ deferantur. Quamvis autem iſta machinatio non ſuccederet, miſſo in Africam Palladio quodam, qui ſtipendia militi ſolveret, & de Tripolitanorum clade inquireret: invenit tamen Romanus aliam viam extricandi ſe ex hoc ſibi imminenti periculo. Militib. perſuadet, ut advenienti Palladio, in aula potenti viro, ſtipendii quod pertulerat, magnam partem acceptam ferrent: quod & factum eſt. It Palladius, videt luctuoſos provinciæ cineres, & fumantes penè adhuc recenti incendio agros: Romanique deſidiam increpans, relaturum ſe cuncta ad comitatum Principis minatur. Quibus ille minis haut ſanè territus, ſe quoque indicaturum dixit, quòd Palladius militi deſtinatum ſtipendium in ſuum quęſtum verterit. Quid fit? Palladius conſcientiâ perterritus, cum Romano in miſeros provinciales conſpirat;& reverſus Valentinianum Imp. impiis artibus fallit, Tripolitanos ſine cauſa queſtos affirmans. Quare Imp. impoſitum ſibi à Tripolitanis indignè ferens, non modò querelis illorum aures non præbuit ſed & legatos capitali ſupplicio affici juſſit.

Hæc peſtis, hæc pernicies cùm ſatis in privatorum vitam ac fortunas ſæviit, cùm Principi plerumque plus odiorum & invidiæ, quàm opum contulerit, tandem, niſi obviam eatur, in ipſius Principis exitium vertit. Quicquid

quid enim ſcelerum, quicquid rapinarum & concuſſionum iſti nebulones exercent, quodcunque injuſtitiæ genus committunt, quicquid denique peccant, id ſub regio nomine peccant. Et ut maximè Princeps nefariorum iſtorum operum liberetur ſuſpicione: conniventiæ tamen aut ſocordiæ opinionem, ex qua contemptus, & ex contemptu odium, certiſſimæ principatus peſtes oriuntur; effugere non poterit; populi ſubjecti, ubi veſtem regiam ſuamque pellem à gratioſis in aula inter ſe dividi ſatis diu tulerint, tandem horum avaritiam, & illorum lethargum acerbis remediis excutere ſolent.

Hæ tales ac tantæ inſidiæ; quibus evitandis nec optimus Princeps ſatis cautus eſſe poteſt; audaciter dicam nullâ providentiâ declinari poſſunt, niſi Princeps omnem calumniarum occaſionem præcidat, quantum fieri poteſt ipſa omnia cognoſcere ſtudeat, pleraque ipſe omnia tractet; vel ſaltem in miniſtrorum ſuorum fidem piiſſimâ diffidentiâ diligenter inquirat; quomodo Dagobertus Francorum Rex urbes circumiens jus ipſe dicebat, orbos liberos, viduas tenuiores, egentes à potentiorum vi aſſerebat; (*P. Æmil. 1. hiſt. Franc.*) & Alfonſus Calabriæ Dux in hunc finem ſupra portam palatii (locum hodieque monſtrant advenis Neapolitani) ex ære Campano nolam ſuſpendi juſſit; quã qui pulſaſſet, illicò vel ad

Regem admittebatur, vel ad illum, qui ab Rege ad audiendum mittebatur. Veneti quoque certis temporibus quoſdam Quæſitorum titulo in provincias ſibi ſubjectas cum vitę neciſque poteſtate mittere ſolent, qui in ambitionem & avaritiam magiſtratuum animadvertant, & à potentioribus oppreſſos ſublevent. (*Mauroc.* 18. *Hiſt. Ven.*) Sed hic cavendum eſt, ne quod ſupra de Palladio diximus, quęſitores in eodem crimine hæreant cum his in quos mittuntur. Porrò delatores ſiſtendi ſunt, illiſque imponendum, ut fidem faciant ejus rei quam detulerunt. Idque etiam reſcripto Divi Pii, & aliorum principum continetur, ut Irenarchæ (quorum munus erat apprehendere reos, interrogare, cum elogio ad magiſtratus mittere) dictorum fidem faciant. (*Marcian. Ic. in l* 6. *de cuſtod. & exhib reor.*) Et quando eo ventum eſt, ut delatores neceſſarium regni inſtrumentum putentur; conſultum erit plures ignotos inter ſe ignoranteſque habeantur: qui ſi conſentientia retulerint, credi iis fortaſſe poterit; diverſa dicentibus fides abnuenda, & ulteriùs inquirendũ ſi quo modo veritas in lucem produci poſſit. Iucundum quoque ſcitu & memoratu dignum eſt; diſpoſitorum equorum originem ab hoc fine eſſe, ut, cùm latè regnari cœptum eſſet, reges quid in diſſitis quoque regionibus rerum gereretur, cognoſcerent. Et fallit Orlandus Malavolta

in

in Hiſtoria Senenſi, ab Auguſto curſorios equos diſponi cœpiſſe ſcribens. Eſſe enim id inſtitutum multò antiquius ex Xenophonte conſtat, qui id Cyro attribuit (*lib* 8 *Cyrop.*) Locum, quia notabilis eſt, adſcribam.
„ Etiam aliud quiddam excogitaſſe Cyrum
„ cognovimus, quod ad imperii magnitudi-
„ nem pertinet, unde celeriter intelligeret,
„ qui rerum etiam longè remotarum ſtatus
„ eſſet. Cum enim conſideraſſet, quantum
„ itineris equus agitatione diurna conficere
„ viribus integris poſſet; equorum ſtabula
„ parari curavit, & in eis equos conſtituit,
„ cùm illis, qui eorum curam gererent. Or-
„ dinavit & quovis loco hominem, qui tùm
„ ad recipiendum literas allatas, tùm ad tra-
„ dendũ eas aliis idoneus eſſet, quique defati-
„ gatos equos & homines exciperet, & recen-
„ tes ſubmitteret. Atque hoc in itinere ne
„ noctu quidem ceſſari dicitur, ſed nuncio
„ diurno ſuccedere nocturnũ Hæc Xenophon:
unde *Poſtarum*, ut vocant, antiquitas conſtat. Sed & hoc inſtitutũ id imperfectionis habet, quòd Princeps non raro mendacibus literis & relationibus decipi poteſt; & hoc tantùm ſcire cogitur, quod aliis placet. Idem Malavolta, quem dixi, in eo quoque errat, quod cum poſt Auguſti tempora uſus diſpoſitorum equorum evanuiſſet, reductum eſſe à Vicecomitibus Mediolanenſibus ſcribit. Legimus enim Iuſti-

nianeo Codici inſertas Conſtantini, Iuliani, Valentiniani, Valentis, Theodoſii, Arcadii, Honorii Leonis, & Anaſtaſii de curſu publico conſtitutiones, & ipſe Iuſtinianus equorum publicorum in Novella conſtitutione triceſima mentionem facit.

Siniſtros de Tiberio ſermones habuiſſe.] v. 5. ad verb. uxori Martiæ aperuiſſe.

Quo loco cenſebis Cæſar? ſi primo, habeo, quod ſequar; ſi poſt omnes, vereor ne imprudens diſſentiam.] Erat moris in Rep. Romana, dicendæ in Senatu ſententię initium fieri à Coſ. & iis, qui alios dignitate anteibant, (*Gell. lib.* 14. *cap.* 7.) Quod poſtea mutatum eſt, & primi rogati ſententiam, qui nondum geſſerant magiſtratus. (*Dio.* 39.) ne puta primi illi vel cæteris dicendi libertatem ſubtraherent, vel auctoritate non judicio ſequentes in ſuas partes traducerent. Inde Tacitus: (3. *annal.*) *Exemit (Tiberius) etiam Druſum conſulem deſignatum dicendæ primo loco ſententiæ: quod alii civile rebantur, ne cæteris adſentiendi neceſſitas fieret &c.*

Iudiciis adſidebat in cornu tribunalis &c]. Ius ipſi dixiſſe memorantur Auguſtus Cæſar. (*Suet. in Aug. c.* 33.) Tiberius (*Suet. & Tac. hic.*) Claudius (*Suet. in Claud.* 14.) Veſpaſianus. (*Suet. in Veſp.* 21.) Trajanus. (*Plin. in Paneg.*) alii: ſed temporum noſtrorum arrogantia, ſimplicem iſtam veterum facilitatem

tatem reſpuit : & inde ſcholaſtica politica quæſtionem hodiè fecit politicam ; an princeps ipſe pro tribunali jus dicere debeat? Mihi non vacat iſtam litem examinare. Dignum ſanè majeſtate Principis videtur, curare, ut judices, & magiſtratus ſanctè & innoxiè impoſito ſibi munere fungantur. Ipſum autem ordinario tribunali præſidere, quod memorati fecere Principes, & alienum à dignitate regia foret ; & curam Principis publicæ res, non privatorum litigia expoſcunt. Sint igitur magiſtratus, ſint judices, ad quos privati confugiant; ſed ſint quoque principes, qui judices judicent.

Erogandæ per honeſta pecuniæ cupiens, quam virtutem diu retinuit, cùm cæteras exueret]. Sublevare miſeros, donare benemeritis, mediocribus ſtipendiis excellentiſſimum quemque in ſua arte colere, quin egregium ſit, & Principi neceſſarium, nullus, opinor, dubitat ; verùm regiâ largitione, & magnificentiâ exinanito ærario, cum illud maximè repentino ingruente bello, aliave neceſſitate extraordinariis & violentis tributorum exactionibus replendum eſt ; ut paucorum benevolentia, ita omnium odium acquiritur. Unde conſideranti mihi Principum publicas opes & viciſſim pace belloque neceſſitates atque onera, non abſurda videtur Macchiavelli ſententia parſimoniam liberalitati præ-

ferentis; liberalitati, inquam, quæ celebre Principis nomen faciat, quæque privatam benignitatem longè tranſcendat. Egentibus enim ſubvenire, merita compenſare, virtutibus & artibus ſtipendia conſtituere, non tàm liberalis donatio, quàm obligationis diſſolutio eſt. Sed corrupto hominum judicio fit, ut in Principibus non innocens prodigalitas magis laudetur, quàm parſimonia etiam cùm alieni abſtinentia conjuncta. Parſimoniam pro avaritia appellant; & luxuria ſpecie liberalitatis imponit. (*Tac.* 1. *hiſt.*) Ferdinandus Catholicus nimiæ tenacitatis arguebatur: ſed calumniam mors Regis detexit: cum poſt quadraginta duos imperii annos nullòs cumulaſſe theſauros deprehenſus eſſet. (*Guicc.* 12. *hiſt.*) Verùm, ut dixi, melius eſt, comparcere, quod neceſſariis temporibus expendas; quàm expendere, quod novâ injuriâ à ſubjectis populis repetas. Nec mihi hic aliquis Cæſaris aut Alexandri munificentiam objiciat. Ille enim regni parandi gratia & pro dominatione pecuniæ parcere noluit; hic verò, cùm perpetuis bellis inſudaret, ex præda & hoſtilibus ſpoliis victoriarum ſocios ditare & poterat & debebat. Alia nunc temporum ratio eſt.

Cupidine ſeveritatis in his etiam, quæ ritè faceret, acerbus] v. quæ nos ad lib. 6. verb. mirumque morem &c.

Ad

Ad oſtentandam ſævitiam, movendaſque populi offenſiones conceſſam filio materiem] quò ſcil. ipſe amabilior fieret, & acceptior populo: Certè idem Tiberius Caligulam ſibi ſucceſſurum eâ maximè causâ gaviſus eſt, quòd ab illo ſua ſcelera ſuperatum iri ſperaret. (*Dio Caſſ.* 8.)

Centeſimam rerum venalium &c.) pudet referre, quam excreverint, in Italia maximè, venalibus rebus impoſita vectigalia. Hereditates quoque & dotes & legata, quorum olim viceſima pendebatur, non delibantur hodiè, ſed magnam illorum partem fiſcus rapit.

Militare ærarium eo ſubſidio niti] C. Cæſar duas res eſſe prædicabat, quibus & quæreretur, & conſervaretur, & augeretur potentia, milites ac pecuniam. (*Dio Caſſ.* 42.) Impoſſibile eſt, ſine bello tutos nos ſemper eſſe, & militem ſine ſtipendio alere. (*Dio.* 52.) Neque enim quies gentium ſine armis, neque arma ſine ſtipendiis, neque ſtipendia ſine tributis haberi queunt. (*Tac.* 9. *hiſt.*)

Optimè rebus mortalium conſuluiſſe naturam, quæ ſua ora fluminibus, ſuos curſus; utque originem, ita fines dederit] Fluminum derivationes vix unquam benè ſucceſſiſſe perpetuá obſervatione notatum eſt, nec enim ſibi vim inferri natura patitur.

Id quoque morum Tiberii fuit, continuare

imperia &c.] ſit ne Principi aut Rebuſpub. utilius imperia & magiſtratus continuare, deque modis omnibus, quibus eminentium *v*irorum ſpiritus atque potentia deprimuntur, alibi latiſſimè differam.

Finis Notarum politicarum in librum primum Annalium

C. CORNELII TACITI.

CHRI-

CHRISTOPHORI FORSTNERI AUSTRII NOTÆ POLITICÆ

Ad Librum II. Annalium

C. CORNELII TACITI.

Q*UI petitum Româ acceptumque Regem, quamvis gentis Arſacidarum, ut externum aſpernabantur*]. Alienigenam dominum nemo patitur lubens; *(Curt. lib. 7.)* & placidius eſt, ſuis parere. Et vix nulla ratio eſt, quæ glorioſis factis nomen ſuum extenderit, niſi ductu atque auſpicio ſuorum Principum, ſuorumque ductorum. Aſſyrios, Perſas, Macedonas, Romanos, Francos, Vandalos, Gothos vide cæteroſque Martios populos: ex ſuo ſanguine Principes, atque duces habuerunt. Iſraëlitas Maximus Deus ex ſuis fratribus regem legere juſſit; & lege regiâ Germanorum cautum eſt, ne niſi Germanus ad Imperium vocetur. Exterorum imperia rarò diuturna fuere. Omitto vetera. Angli Franciæ poſſeſſione, quam olim tenuerant, omninò exciderunt. Franci Siciliam, Neapolitanum regnum, & inſubriam ſui olim dominii provincias nec ipſi diu retinuerunt; adeò

adeò ut præter majorũ ſuorum ſepulchra nihil ibi reliquum habeant. Denique certũ mihi eſt, ubi vel ſubjectorum ferocia, vel æmulorum maligna cura imminet, nunquã extero ſecuram fore regni poſſeſſionem. Certè Hiſpaniarum Rex Italicarum provinciarum dominium non niſi plurimâ arte politicâ, immensâ pecunię vi, & perpetuis militum & caſtellorũ præſidiis ſervat; nec id efficere poteſt, quo minùs modo à Gallis, perpetuis Hiſpanicę potentiæ æmulis, modò ab ipſis Italicis Principibus, vel apertâ vi, vel arcanis artibus laceſſatur. Prætereà, diverſi ſint populorũ mores, diverſa ingenia, diverſæ leges; quidam etiam *nec totam libertatem, nec totam ſervitutem pati poſſint*; (*Tac* 1. *hiſt.*) nec niſi pactionibus adſtrictum Principem recipere ſoleant; peregrinus Princeps, quâ apud ſuos gubernandi ratione uſus fuerat, etiam hîc uti volet; quam tamen ſubjecti ferre vel nequeunt, vel dedignantur. Inde murmura, querelæ, & ad privilegia atque immunitates provocatio; denique ubi nõ ſubvenitur, *remediũ ex bello.* Certè armorũ contra Principem ſuum ſumptorum nõ aliam magis fuiſſe cauſam Batavi aſſerunt, quam quod Rex ea ratione, quam in Hiſpania uſurpabat, etiam in Belgio regendo contra privilegia & immunitates populorum uti vellet. (*Hieron. Coneſtag.* 1. *de bell. Bel.*) Ita Friſii, cum Saxonibus tùm temporis Dominis ſuis rebel-

rebellaſſent, cauſam agere juſſi, armorum tumultuumque non aliã fuiſſe cauſam reſponderunt, quam in novello dominatu præter jus & pacti fidem poſtulata, perque vim & contumeliam exacta tributa; quęque in principatu, ac populo imperiis ſueto ferri non poſſent, ea, populo libero & contumeliarum impatienti, irrogata. (*Vbbo Emm.* xxxix. *hiſt. Friſ.*) Quapropter ego Trajano Boccalino aſſentior, affirmanti, unam eſſe rationem feliciter imperandi populis, qui Optimatum electione, & ſub certis conditionibus in alterius Principis ditionem veniunt, ſi nimirum à pactis illis Princeps ne latum quidem unguem diſcedat, neque ex legibus, moribus, & inſtitutis ſubjectorum quicquam immutet, aut imminuat; indeque politicarum artium & arcanorũ magiſtros, qui naturâ & inſtitutione liberam & nullo vinculo ligatam dominationem amant, parum huic Principatui aptos eſſe. prudentes ædiũ conductores uti cœnaculis qualia ſunt. Princeps ergo talis vetuſtã omnibus in novo regno faciẽ relinquere debet, veteres ſervare, leges & magiſtratus atque officiarios; nec privilegiorum immunitatumq, ullam tentet vel abrogationem, vel imminutionem. En, jure civili quoq; Proconſul ejuſque legatus jubentur eam provinciæ partem ingredi, per quam ingredi moris eſt, magni enim facere provinciales, ſervari ſibi conſuetudinem iſtã, & huj-

juſ-

juſmodi prærogativas.(*Ulpian. in l 4 de offic. procons.*) Et relatum eſt de Priſco quodam, qui cum à Mauritio Imperatore Dux exercitui contra Hunnos præpoſitus eſſet, & ſub adventum in caſtra, neglecto priſco more nec equo deſcenderet, nec militẽ comiter ſalutaret, ita gravem totius exercitus offenſam incurrit, ut lapidibus alioque telorum genere impetitus vix ſalvus evaſerit. (*Theophylact. Simocat.* 3. *hiſt.*) Contrà prudentiæ laudem meruit ampliſſimam Philippus II. Hiſpaniarum Rex, quod cum ſcripturam, qua delictorum gratiã Luſitanis recenter ſubactis faciebat, publicaret, Luſitanicâ linguâ illã confici juſſit, ſolos Luſitaniæ Regum titulos uſurparit, cæteris omiſſis: denique cum ſoleret ſubſcribere diplomatis hæc verba; *Ego Rex*; hic tantùm ſcripſerit; *Rex* cum quinque punctis, :·: quæ Luſitani vulnera appellant: prorſus ad morem Luſitaniæ Regibus uſitatum. (*Coneſtag* 4 *de conjunct. regni Luſit. cum regno Caſt.*) Qua animi moderatione ſi in Belgio quoque uſus eſſet idem Rex, hodieque illas provincias imperio ſuo teneret: quarum abalienatio non aliunde proceſſiſſe videtur, quã ab ambitione Cardinalis Granvellani, introductione novorum Epiſcoporũ decretis inquiſitionis Hiſpanicæ, & peregrinorum ad honores, cum quadam incolarum injuria evectione. Et ut ſummatim dicam, quod per exemplorum multitudi-

tudinem eunti prolixè dicendũ foret,fuit hęc ferè ſemper, eſtque hodiè penè unica civiliũ armorum cauſa quòd Principibus perſuaſum eſt,immunitates,& prærogativas populis non alio fine concedi,quam pueris plorantibus ceraſa,& crepundia auferenda rurſus, cum plorare deſierint. Inde contra leges & mores patrios & privilegia factũ ab altera partium altera ſemper conqueritur. Hincque peregrinos in politica ſcientia eſſe illos conſtat, qui ſtuprum violenter illatũ Lucretię cauſã fuiſſe putant exigendorum ex Urbe Roma Regum. Occaſio fuit, non cauſa; quemadmodum id jam ante à N. M. & boccalino obſervatum eſt. Cauſa mutati ſtatus fuit Tarquinii tyrannis,& Senatus auctoritas contra vetera inſtituta ad unum traducta;denique mutata prioribus Regibus uſitata Rempub. adminiſtrandi ratio. Spectabant igitur Romani etiam ante illatum Lucretiæ ſtuprum ad rebellionem, & occaſionibus,ſi quæ ſe darent,imminebant: alias utique venaturi, ſi Lucretiæ pudorem nunquam violaſſet Tarquinius.Porrò eæ, quas diximus, difficultates externi principâtus non ſunt illis in regnis, quæ dominatui aſſuetæ integram ſervitutem nullis adſtrictã modis aut legibus ferre queunt. Ut enim difficilis eſt horum acquiſitio, ita facilis conſervatio: Mirum ſanè parùm intelligenti rerum civiliũ videri poſſet, quid cauſæ ſit, quod defuncto Alexandro

in

in medio rerum ſuarum curſu nullô tot regnorum herede certô relicto, nulli in tot populis numero infinitis, ſpaciis immenſis, immanitate barbaris, motus extiterint, niſi quos ducum Alexandri ambitio excitavit. Sed ſi quis conſideravit gentes illas à Perſicis Regibus dominico quodam imperio, & à ſatrapis qui à regibus in provincias precarjo jure mittebantur, rectos eſſe, mirari deſinet. Nec enim libertatem ſibi eripi indignantur, qui ſemper ſervierunt. Eadem Turcici regni conditio eſt; quæſitu difficilis: ubi indeptus fueris, facilis retineri. Ut enim in ejuſmodi deſpotico principatu non ſunt ſperandæ diſſenſiones illæ civiles, quæ externo principi aditum in illud facere poſſint: nec muneribus, promiſſiſve corrumpi queunt ſatrapæ, quippe mancipia ſui Regis; aut, ſi maximé corruptionibus paterent, non poſſent in ſuas partes pertrahere populos, ſolam Regis & domini majeſtatem reverentes; ita cui contingeret pellere Turcas in retinendo illo imperio parvo labore & ingenio opus haberet. Nam & populi ſervire aſſueverunt: & Satraparum ſine populorum ſequela vanî eſſent conatus.

Cæterum unum adhuc ſupereſt, quod objici poteſt illi, quod ſuprà dixi, neminem libenter externos dominos pati. Nam Sarmatarum gens reges ſibi externos præficere jam dudum ſolita eſt. Inde Jagellones ex Lituaniâ, & ex Tran-

Tranſilvaniâ Batoreos, & poſtremo Sereniſſimum Sigiſmundum Regem ſuum ex Suecia vocavit. Verum hujus moris fortaſſis ſingulares habent rationes: quarum ſanè non minima eſt, ut, cum in nobilitate æmulationes ſint vehementiſſimę, nolintque quemquam ſupra cæterorum conditionem evehi, æqualitas quædam conſervetur. Ita malunt ſibi alienum jugum accedere, quam civi & olim æquali obedire; tanquam parendi vilitas augeſcat, ſi te notis ſubmiſeris, & ſublevetur peregrinitate dominorum. Præterea ea Procerum prudentia eſt, ut mediocris potentiæ & exiguarum virium dynaſtas, vel omnino eos principes ſibi adſciſcant, quos vel animi moderatione cognitos, vel procul diſſitos timere non debeant. Hæ ſunt, quibus ſingulare, & à cæteris nationibus abhorrens Polonorum inſtitutum nititur, rationes; quæ ſi cui ſatis faciant, ego ſanè Sarmaticam iſtam politicam aliter non defendam.

Vononem vetuſtiſſimum liberorum] de primogenitura juris publici conſulti ſcriptitant; quorum commentationes videbis.

Lætantes, ut fermè ad nova imperia.] Nota, vulgi morem, lætari ad nova imperia. Quippe ſemper nova neſcio qua beatitudinis ſpecie ſe nobis cōmendare ſolent, & homines à novo principe largitiones, privilegia, immunitates, denique aureos montes expectant.

Me-

Mediolanenſes à Ludovico XII. Galliarum rege defecerunt: eâ cauſa, quod ſpe liberalitatis, quam ſibi in Rege enormem imaginati erant, fruſtrabantur. (*Guicciard.* 4. *hiſt.*) C. Cæſar, quod neq; opera conſummare, quæ inſtituerat, neque populi expectationem, quam de adventu ſuo fecerat, privatis opibus explere poſſet, turbare omnia ac permiſcere civili bello coactus eſt. (*Sueton. in Iul c.* 40.) Eandem etiam inter alias cauſam fuiſſe motuum bellicorum ſuperiori ſeculo in Belgio cœptorum ſcribit Hieronymus Coneſtagius in prudentiſſima (quicquid alii judicent) de bello Belgico hiſtoria: (*lib.* 1.) Et idem in hiſtoria de conjunctione Luſitaniæ cum regno Caſtulonenſi (*lib.* 8.) refert, victis Luſitanis etſi omnium ratio habita fuerit, quorum aliquod in Regem meritum eminebat, & aliis dignitates, aliis annuæ penſiones, aliis aulica officia collata fuerint; tamen tantam fuiſſe præmia expoſcentium ob aliquam notabilem operam multitudinem, ut non univerſis regni tributis iis ſatis fieri potuerit.

Accendebat dedignantes & ipſe diverſus à majorum inſtitutis, raro venatu, ſegni equorum cura, quotiens per urbes incederet lecticæ geſtamine, faſtuque erga patrias epulas: irridebantur & Græci comites, ac viliſſima utenſilium annulo clauſa. Sed prompti aditus; obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia &c.] Magna

gnæ prudentiæ eſt, ita mores ſuos componere, ut nec ſeveritas amorem, nec facilitas auctoritatem minuat. Tractemus igitur hic, quando locus nos invitat, quibus modis auctoritatem princeps ſibi conciliare poſſit. Eorum igitur, quæ verendum populis Regem faciunt, duo præcipua ſunt, Virtus, & externus morum decor: & virtus iterum, vel aliena, vel ſua. Principis propriæ virtutes ſunt, ſagacitas in pernoſcendis civium animis, peritia bellicarum artium, pacis tuendæ ſolertia, adverſus ſubitos caſus præparatio, dexteritas obſecundandi temporibus, maturitas in deliberando, celeritas in exſequendo, conſtantia in agendo, in promiſſis veritas, in cœptis magnus animus, in factis inconcuſſum animi robur, in divinis exacta ſacrorum & religionis cura, denique in univerſæ vitæ curriculo morum æqualitas & conſtantia. Hæ virtutes munimenta ſunt magnitudinis regiæ: hæ populos veneratione implent; hæ principem tutum ſanctumque præſtant. Has Princeps captatis locorum & temporum occaſionibus oſtentare debet, exemplo Scipionis; qui non veris modò virtutibus mirabilis, ſed arte quoque ab juventa in oſtentationem earum fuit compoſitus (*Liv.* 26). Si vero earum ſplendor vitiorum quorundam fuligine obfuſcetur, celare nævos, nec publicè peccando ſcelerum licentiam facere Princeps debet. Alie-

Alienam virtutem intelligo illorum, qui circa Principem ſunt, quique ab illo vel publicis vel palatinis officiis præficiuntur, vel denique ejus ſtipendio vivunt. (*v. Io. Barclai.* 1. *Argen.*) Multum quippe refert, qui cuiq; adhibeantur negotio; & ex horum conditione dominorum fama eſt vel excelſa, vel in deterius. Quare quicquid præclarum eſt in regno, quicquid extra regnũ, in regiam velut in cœlum ſtellæ, coëmatur. Domitandis alius equis, alius pugilatu ſit nobilis: ille ædium mollendarum celebretur peritiâ, aut derivandis in ſimulacra fontium aquis; vel ſi qua ars alia ſuo aut ſeculi genio valet. Si qui ſunt duces, qui militarem impetum ratione compoſitũ habent, aut formâ proprium, ſi alicubi latent raræ eruditorum faces, quæ vel publicæ prudentiæ aptæ, vel ſolis libris natæ apud præſentes & poſteros ex ira vel favore dividere mortalibus famam poſſunt: ſtatim emantur, etiam quanti ſeipſos vendere volent, ſi viliùs fortè non poſſint. Ipſa ſtipendiorum magnificentia commendabit miniſtrum, & gloriam poſſidentis. Finge ego, artificiis, literis, armiſque præcipuos conveniſſe ad unũ Principem; quis deinde toto orbe de regia illa ſermo? quis eam ignorabit? principi ipſi quanta operis merces? ut excedet mortalium ſortem? ut vivus & ſoſpes multo certiùs, quàm per odores & aquilam erumpentẽ ex funere ſe ſentiet conſecra-

ſecratum? Nec eſt, quod ſupervacuâ ſolicitudine defuturos ex ærario ſumptus vereamur. Parciùs aucupium procuretur, ſtabula tanquam in Sybaritano exercitu ſaltatoriis equis (*v. Angel. Politian.* 15. *Miſcell.*) ne ferveant; ne reparetur jactura ingenti pecunia, ſi quem de venaticis canibus aper percuſſerit; ne Andronici Imperatoris exemplo (*Nicephor. Gregor.* IX. *Phranzes Protoveſt.* 1.) canes ampliùs mille quadringenti, accipitres mille, & qui hos curent, homines totidem alantur; ne tantum auri in tot viliſſimos homines, qui implere regum domos ſolent, profundatur: removeantur adulatores, ſtulti, moriones, nani naturæ monſtra, fruges tantùm nata conſumere: in arctiorem numerum; & ad duorum, triumve amanuenſium laborem reducantur vana nomina & munia illorum, qui à memoria, à ſcriptionibus, à ſecretis dicuntur. Quod ſi fiat, ſemper ſupererunt pecuniæ, opes publicæ, theſauri qui Principum majeſtati famulentur.

De geſtuum externorum majeſtate & gravitate, cæteroque corporis cultu, vitæque inſtituto nihil certi tradi poteſt. Ignotæ enim virtutes pro vitiis accipiuntur. Et Vononis exemplo monemur, in externis iſtis non eſſe *diverſi à majorum inſtitutis*. Generaliter tamen monendi ſunt Principes, ſermone utantur paucorum verborũ, inceſſu tardo, veſte gravi.

Re-

Receſſus etiam & rarus in publico conſpectus multis placet. Quippe continuus aſpectus minùs verendos magnos homines ipſa ſatietate facit. (*Liv.* 30.) & *majeſtati major ex longinquo reverentia eſt*: (*Tacit.* 1. *Annal.*) & omne ignotum vulgò habet aliquid ſacri atque magnifici: Inde Aſſyrii reges perpetuâ ſolitudine majeſtatem venabantur; & olim apud Germanos Velledam, fatidicam regiâ poteſtate virginem, coram adire alloquique omnibus negatum. Ipſa editâ in turri: delectus è propinquis conſulta reſponſaque ut internuncius numinis portabat. (*Tac.* 4. *hiſt.*) Contrà nimiâ popularitate peccaſſe memorantur Iulianus Imperator (*Ammian. Marcell.* 25.) & Henricus III. Galliæ Rex (*Thuan.* 66.) Omninò autem egregiè majeſtatem humaniſſimis moribus, ſed qui non temerarent tantum faſtigium, temperavit Fridericus Daniæ Rex. Sæpiùs amicos, quaſi ſepoſitâ Regis perſonâ ad ſales & jocos, & in quæ liberior animus ruit, provocabat; monens, laſcivirent ſecum, & jucundè ineptirent, dum Rex abeſſet. Poſtquam ſatis luſum fuerat, reſumptâ regiâ gravitate, Heus, amici, inquit, mittamus nugas: rex enim rediit. Non igitur majeſtas humanitatem excludit. Illa populos in cultum ſuorum regum, hæc in amorem & benevolentiam advertit. Solet enim morum facilitas, inquit Nicephorus Gregoras (6. *hiſt.*) in altiore dignitatis gradu facile omnium

omniũ animos ſibi reddere obnoxios: quemadmodum veris amœnitas & floſculorum ſuavitas omnium oculos in ſe vertit. Et hoc Indorum ſapientum effatum eſt; principem, quò ſublimior eſt, eo humaniorem ſi ſe inferioribus præbeat, cariſſimum omnibus futurum. Stultus eſt auceps, qui tubarum clangore aut tympanorum ſtrepitu volucres in retia pellicere ſperat. Quare prudenter quidam judicare videntur (*Trajan. Boccal.*) Hiſpanos, ſi ingenii acumini, fortitudini, avaritiæ & ambitioni humanitatem & morum facilitatem ſociare ſcirent, poſſe non vanè orbis terræ dominatum ſperare, quem ipſis impoſſibilem reddat nullum ferens, & à nullo ferenda illorum ſuperbia & faſtus.

Specie amicitiæ inlectum] v. quæ ſcripſi s. ad lib. 1. ad verba; *Lepidum ſpecie amicitiæ &c.*

Cæterum Tiberio haut ingratum accidit, turbari res Orientis, ut eâ ſpecie Germanicum ſuetis legionibus abſtraheret, noviſque provinciis, impoſitum dolo ſimul & caſibus objectaret] Hinc inde Cornelius noſter modos & remedia docet, quibus & mali Principes nimios priuatorũ ſpiritus, & formidoloſam ſibi vim cohibuerunt, fregeruntve. Ego illo labore ſemel defungi ſatius duco. Igitur eminentes viri, & ultra privatorum conditionem potentiâ, divitiis (tyrannis virtus quoque metuitur)

&

& opibus pollentes, non abſque cauſa & Principibus, & liberis, ſuiſque legibus viventibus Rebus publicis metuendi habentur. Ea enim eſt magnorum, cætera ſummis virtutibus excellentium hominum natura, idque ingenium, ut cupiditatibus ſuis, & ambitioni maximè, quæ ſapientibus quoque noviſſima exuitur, modum ſtatuere vix unquam ſciant, & ideò alienâ debeant inhiberi poteſtate, qui exceſſerunt ſuam. Themiſtocles ad imperandum natum ſe prædicabat; (*Plutar. in Themiſt.*) & Iaſonis dictum refertur, miſerum ſe vocantis, quòd non regnet; (*Ariſt.* 3. *polit.*3) & Alcibiades in concione populi Athenienſis, non eſſe iniquum, dixit, ſi quis magno animo præditus cæteris æquari nolit. (*Thucyd. lib.*6.) Denique Hiſtoriæ Florentinæ ſcriptor non veretur dicere, eſſe in ſingulis Rebus publicis familias fatales, quæ earum exitio naſcantur. Nimirum nemo eſt, qui, etſi non verbis, tamen apud animum ſuum non probet C. Cæſaris dictum;

Nam ſi violandum eſt jus, imperii gratia
Violandum: aliis rebus pietatem colas.

Sæpè eſt audita Alexandri Magni vox, Antipatrum Macedoniæ à ſe præpoſitum, dum ipſe in Aſia bellum gereret, regium affectare faſtigium: majoremque eſſe præfecti opibus, ac titulo Spartanæ victoriæ inflatum omnia à

ſe

ſe duas afferentem ſibi. (*Q. Curt.* 10.) In Repub. Romana, unde omnium rerum magnarum exempla meritò petuntur, quid factiones, & in medio foro primùm armorum civilium tentamenta, mox introduxit aperta inter cives bella, & antiqui moris corruptionem, & denique libertatem evertit, niſi paucorum nimia potentia? qui cùm continuatis imperiis populi inconſultum favorem acquiſiviſſent, tandem illo in ipſum patriæ exitium uſi ſunt. Hinc neque Cæſar ſuperiorem, neque Pompejus parem ferre potuiſſe dicitur. De divitiis immenſis privatorum quæ regiis opibus pares aut ſuperiores erant, quibus exercitus ſuos faciebant, & plebem donis, ludis, ſpectaculis ſibi devinciebant, incredibilia narrantur. Quid enim? putemus civili modeſtiâ vivere potuiſſe, qui plura flumina poſſidebant, in ſuo orientia, in ſuo cadentia? (*Sen. de tranq. an.* 2.) quorum è numero erant, qui, ut Athenæus (*6. dipnoſoph.*) affirmat, decem aut viginti millia ſervorum habebant? ab unius è plebe hominis opibus de cæteris conjici poteſt. Is erat C. Cæcilius Claudius Iſidorus, de quo hæc C. Plinii (*lib.* 33. c. x. *hiſt. nat.*) verba adſcribere lubet. C. *Aſinio Gallo, C. Marcio Cenſorino Coſſ. C. Cacilius Claudius Iſidorus teſtamento ſuo edixit: quamvis multa bello civili perdidiſſet, tamen relinquere ſervorum quatuor millia, centum,*

 ſede-

ſedecim; *juga boum tria millia*, *ſexcenta*? *reliqui pecoris ducenta, quinquaginta millia*: *in numerato. H. S. ſexcenties*: quæ ſumma ſecundum Lipſii calculum facit millies, quingenties mille Philippicos; hoc eſt, ut nunc loquimur, unum millionem cum medio. Porrò à civili modeſtia omninò alienum erat, integras provincias, clientelæ jure obnoxias habere. quomodo Sicilia Ciceronem patronum habuit, (*Cic.* 14. *ad Attic.*) Bononia Antonios, (*Sueton. in Auguſt.* 16.) Sparta Claudios, (*Sueton. in Tib.* 6.) alii alios. Sed erit alibi locus dicendi plura de Romanæ Reip. vitiis. Nunc ad alia pergimus. Michael Palæologus; adeptus publicæ pecuniæ tractandæ facultatem, cùm eâ in milites, & plebem diviſâ omnibus ſe gratioſum feciſſet, ſublato vero herede imperium Conſtantinopolitanum ad ſe traxit (*Niceph. Cregor.* 3. *hiſt. Georg. Phranzes Protoveſt.* 1. *hiſt*) Ultimi ex Meruvæi familia Francorum Regis remiſſione curarum & ignavis voluptatibus felicitatem metiebantur; omni vi dominationis in Magiſtros equitum tranſlata. Unde eò ventum eſt, ut ſi reges tantæ potentiæ frænum injicere in animum induxiſſent, jam non inhibere potuiſſent coalitas vetuſtate, atque ideo velut legitimas vires. Et Pipinus ſibi ſuiſque tantum opum atque virium circumdedit, ut poſteris, uſque ad Pipinũ alterum, præter nomen nihil

ad

ad regnum defuerit. (*P. Æmil. 1. 2. de reb geſt. Franc.*) Henricus II. Angliæ Rex poſt redactam in poteſtatem ſuam Hiberniam, illi regno Hugonem quendam cum ſummo imperio præfecit; qua ille poteſtate elatus etiam ipſi Regi obedientiam exhibere contempſit: & majora auſus fuiſſet, niſi in tempore à famulo, jubente, certe ſciente Rege ſublatus fuiſſet; quemadmodum ſcribit in Hiſtoria de rebus Anglicis ſui temporis Guilielmus Neubrigenſis; (*lib.* 3.) qui idem alibi de fratre Richardi Regis inquit: *indulta Ioanni tetrarchia fecit eum ambire monarchiam*. Medicæorum familia magnitudinis ſuæ fundamenta jecit incredibilibus divitiis, quas Coſmus ſenior collegerat; inde Laurentii virtute & prudentiâ tantoperè crevit, ut poſteri, in eam majeſtatem, quam hodiè videmus, oppreſſa libertate, aut licentiâ verius patriæ, adoleverint. (v. *Cin. lib.* 1. *de vita Coſm.*) Vidit & recens hujus rei exemplum ſuperior ætas in Scirifiis, qui nunc in Africa rerum potiuntur. Cum enim Scirifius Haſcenes cum filiis, religionisMahumetanę in remotioribus provinciis docendæ cauſa àRege Feſſano tympanum & vexillum, & aliquot equites impetraſſet, quibus cum circumire, & populos, officii ſui admonere poſſet: ab his initiis Regi non formidandus modo fuit, ſed & eum regnò, quod poſteri ejus hodieque tenent, exuit. (*Thuan.* 7.

Gallici denique regni nuperæ turbæ, quas meminiſſe non indigenis modo, ſed externis quoque animus horret, prudentum judicio ab niimis procerum opibus cœperunt. Et jam olim Ludovicus XII. Rex dicebat, potentum depreſſione ſuam ſecuritatem firmari. (*Guicc.* 4. *Hiſtor.*)

Quid ergò remedii eſt in hujus farinæ homines, & ut Tacitus (1. *Annal.*) loquitur, *plus quàm civilia agitantes?* Ut quod ſentio, dicam, difficillimum eſſe reor, Rerumpub. converſiones quæ ab ambitione quorundam accidere ſolent, ullâ prudentiâ, ulliſve conſiliis præcavere. Etenim principia & fundamenta principatus, dum jaciuntur, difficillimè animadverti poſſunt: cùm turbidi homines & rerum novarũ appetentes primùm ſibi clientelas comparare, & beneficiis, liberalitate atq; comitate alios ſui ſimiles, quoſdam incautos & rerum neſcios devincire ſoleant, Quæ res quia quandam habent virtutis ſpeciem, occulunt malignitatem ſuam, nec ſine iniquitatis cujuſdam opinione coerceri poſſunt. Si verò adultum ſit malum, & ſuis viribus ſubſiſtat, vix eſt, ut remedia non ſint ipſo morbo periculoſiora: ut inde Hetruſcus politicus forſan non imprudenter moneat, ubi malum aliquod timendum Reip. tantoperè auctum fuerit, ut in difficili ſint remedia, ſatius eſſe ferre aliquandiu, & imminere occaſionibus, quàm

quàm intempeſtiva violentiâ incaſſum ſe opponere. Non placent, qui in futuros morbos firmo corpori medicamenta infundunt, ſolicitantque ſopitas ægritudinis cauſas, nec ullo tempore pejus quàm inter ejuſmodi luctam ſuccenſas. Quot mala, quot funera vidimus hominum per ejuſmodi medicamina incitantium reſides, & velut oblitos nocere humores? Atque illis ſimiles ſunt, qui placidis rebus quærunt in futuras tempeſtates formidoloſa remedia, quæque ambiguo exitu poſſunt rectam Reip. valetudinem tàm perdere quàm ſervare. Creſcente Romæ Urbis potentia, vicini populi, qui naſcens malum in herba opprimere debuiſſent, ſerò nimis errorem agnoſcentes, fœdus inter ſeſe pro libertate contra Romanos icere, quo facto non modò non emendarunt priorem errorem, ſed altero addito Romanis, quorum amicitiam pacis artibus ſibi conciliare poterant, in ſe concitatis, malum repræſentarunt, quod fortaſſe longè adhuc aberat. Cùm M. Antonius Triumvir, hoſtis à Senatu judicatus, ingentibus copiis Cæſarem quondam ſecutis formidabilis eſſet: ſuaſit Cicero, ut Octavius cum novo exercitu adverſus Antonium mitteretur. Etenim fore, ut audito Octavii, Cæſaris ex ſorore N. nomine confeſtim ſint ad eum legiones tranſituræ. Prudens ſanè conſilium! ſed quod Antonius alio conſilio eluſit. Co-

gnito enim periculo, Octavium in ſuas partes pertraxit: iique ambo conjunctis armis & viribus Remp. oppreſſerunt. Coſmus Medicæus ſuperior tam potens in Rep. Florentina erat, ut & proditionis ſpecies videretur, non coercito eo Reip. proſpicere, & periculoſum, quietum adhuc irritare. Erat tùm inſignis prudentiæ fama Nicolaus Uzanus, qui, donec ipſe vixit, nunquam durius aliquid in Coſmum decerni paſſus eſt: quod prævideret, ſi quid tale committeretur, ruituram Reip. libertatem. Eo vitâ functo, diſceſſerunt reliqui ab illius monito, & Coſmum Florentiâ ejecerunt; qui paulò pòſt à factione ſua revocatus, Florentiæ principatum invaſit: quò non perveniſſet, niſi ſuorum civium injuriis eò provectus fuiſſet. Idem in C. Cæſare obſervare licet, qui primùm Pompeji ipſius favore adjutus eam ſibi potentiam acquiſivit, quæ civitati Romanæ poſtmodum terrori fuit. quæque ad minuendam hanc potentiam Pompejus ſerò nimis inutili curâ futuri movit, & Pompejum & libertatem Romanam funus fecerunt. Fit igitur plerumque ut quorundam imprudentia, & aliorum inerti conniventiâ radices denique agat ambitio, & aut omnibus in medicinam deſit animus, aut ea non niſi ſerò, & inutili cura

cùm mala per longas invaluere moras,

tentetur. Sed ſunt tamē à prudentibus notata reme-

remedia,quibus tantum malum ſuperari poſſit; alia quidem, ubi unum, vel paucos opes & potentia ſupra cæterorum conditionem regio faſtigio propè nimis admoverunt; alia iterũ, ubi integri alicujus regni proceres, immunitatibus, præfecturis, viribus ſuperbi in reges propellunt cientque potentiam, quam tamen ipſi condiderunt. De prioribus primo loco dicam. Quibuſdam igitur ſæva & crudelia placuerunt conſilia, qualia Periander aliquis, aut Tarquinius ſuggereret: ut nimirum ſumma papaverum deſecentur. Hoc modo Alexander Magnus ad Perſicum bellum proficiſcens, omnes novercæ ſuæ cognatos, quos Philippus in excelſiorem dignitatis locum provexerat, interfecit: ſed nec ſuis, qui apti regno videbantur, pepercit; ne qua materia ſeditionis, procul ſe agente in Macedonia remaneret; & regis ſtipendiarios conſpectioris ingenii ad commilitiũ ſecũ traxit; ſegniores ad tutelã regni reliquit. (*Juſtin.* XI.) Conſtantius Imp. cunctos ſanguine & genere ſe contingentes ſtirpitus interemit. (*Amm.* 21.) In hiſtoria Conſtantinopolitana obſervare licet, claros viros vel oculis privatos, vel in monaſteria detruſos. Et tradunt noſtri homines cautionẽ, hos tales pravè gratos vulgo, plebis ductores eodẽ in carcere cuſtodiri, puniri, & ſepeliri debere. Quippe plebejorũ ſuppliciis aliorũ audaciã terreri; inſigniũ hominũ cæde

accedendi. Unde Albani Ducis imprudentiam arguunt, quòd Egmondanum & Hornanum medio in foro, & in conſpectu populi, qui illos tantopere amabat, capite multare ſuſtinuit. (v. *Boccalin. cent. 2. cap.* 44) Aliter Veneti, quorũ annales tradunt, cùm olim inter nautas & populum periculoſiſſima orta eſſet ſeditio, quæ neque per lictores neque magiſtratus ſedari potuiſſet, eam tandem interventu P. Lauredani, qui anno ſuperiori Imperator bello maritimo fuerat, illicò conquieviſſe. Verùm hanc nautarum obedientiam adeò ſuſpectam Senatui fuiſſe, ut Lauredanum carceri incluſum mori coëgerit. Tacitus quoque libro primo, ſeditioſorum duces cæſos intra tabernaculum ducis obrutos dixit: & infrà hoc eodem libro ſcribit Tiberium Pſeudo-Agrippæ pœnam palàm non auſum, in ſecreta palatii parte interfici juſſiſſe, corpuſque clam auferri. Athenienſes adverſus opibus, virtute, vel merito eminentes Oſtraciſmo utebantur; (v. *Carol. Sigon. 2. de Repub. Athen.*) cautione profectò minus honeſta, & quæ parùm ab illa Epheſiorum lege qua quis frugi eſſe vetabatur, differre videtur. Sanè Ariſtoteles (3. *Polit.* 9.) etſi fateatur, ineſſe Oſtraciſmo qualemqualem juſtitiam civilem: tutius tamen arbitratur providere ab initio, ne tali medicinâ ſit opus. (*ad de Paul. Parut.* 1. *diſcurſ. cap. ult.*) Minùs enim difficile eſt, dignitates, opeſque quamvis.

vis bene meritis denegare, quàm collatas adimere; quippe illi quod nunquam habuerunt, non adeptos ſe patientius ferent: hi verò honores quibus aſſueti ſunt, perpetuis machinationibus recuperare tentabunt. Unde, qui civitatibus pulſi ſunt, quod maximè ſuperioribus ſeculis in Italia, cùm factionibus omnia ſcaterent, accidit; ſemper inſtrumenta ſe præbuerunt affligendi patriam ſuam. Tutius igitur eſt, impedimenta objicere inſtrumentis nimiæ potentiæ, convellere fundamenta, quibus illa nititur, & velut ſubtractis alimentis ignem ambitioſum extinguere. Illi igitur, cujus privatum modum egreſſæ ſunt divitiæ, dignitates, curationes, legationes conferantur damnoſæ, ſumptuoſæ, & quæ ſine rei familiaris diſpendio obiri nequeant. Si favore plebis nitatur aliquis, ille derivandus eſt iiſdem aut majoribus beneficiis aut illecebris in ipſum Principem aut Rempublicam. Qui nomen, famam, & gloriam habet, arduis & periculoſis objici debet expeditionibus, ut, ubi non ſucceſſerit negotium, & eventus ſpei non reſponderit, minuatur auctoritas, quã à rerũ geſtarũ excellentia meruit. Is, cujus in aula, aliove certo loco nimia potentia eſt, ſpecie honoris in longinquas regiones amandari poteſt. Si armis fulciatur alicujus magnitudo, eum vario prætextu ab exercitibus & militia ad honoratiſſima quæque officia, ſed quæ poteſtate

omni careant, in aulam transferendus eſt. Quomodo Conſtantius Cæſar Urſicinum in Oriente equitum magiſtrum ſibi ſuſpectum ad ſe venire ſummo cum honore mandavit; ea ſpecie, ut pro rerum tunc urgentium captu diſponeretur concordi conſilio; quibus viriũ incrementis Parthicarum gentium arma minantium conſilia frangerentur. (*Ammian. Marcell.* 15.) & idem Iuliano Cæſari Herulos, Batavos, Petulantes, Celtas, & cætera auxilia, quaſi iis in Parthico bello opus haberet, ademit: (*Ammian. Marcellin.* 20.) Mucianus, quia propalàm primus Antonius opprimi nequibat, multis in Senatu laudibus cumulatum, ſecretis promiſſis oneravit, citeriorem Hiſpaniam oſtentans, diſceſſu Cluvii Rufi vacuam: ſimul amicis ejus tribunatus præfecturaſque largitus eſt. dein, poſtquam inanem animum ſpe & cupidine impleverat, vires abolet; dimiſſa in hyberna legione ſeptimâ, cujus flagrantiſſimus in Antonium amor. (*Tacit.* 4. *hiſt.*) Ferdinandus Conſalvus, ille qui MagnusCapitaneus vulgò uſurpatur, proNeapolitano regno Regi ſuo ſubjecto eam retulit gratiam, ut rex ademptis illi exercitibus & munitis locis, eum in Hiſpaniam abduxerit, ubi inglorius obiit. (*Guicciard.* 4. & 7.) Et hanc ingratitudinem, quia neceſſaria eſt & ſecuritati publicæ conſulit, quodammodò excuſatione dignã pronunciant noſtri politici.

Porrò

Porrò alia cautio eſt, arcere tumidi ſpiritus homines ab omni magiſtratu & imperio; ſed curationibus tamen, legationibus, aliiſque honoribus admovere, quibus honoratiores quidem ſint, nihilo tamen valentiores. Ita Bragantiæ Dux, qui nomine uxoris in Luſitaniæ regnum jura ſibi quædam competere putabat, poſt illud regnum à Philippo Hiſpaniæ Rege ſubactum, creatus quidem eſt *Aurei velleris eques*, & inuſitatis honoribus affectus; (nam & in templo proximus Regi conſiſtere juſſus eſt) nihil tamen obtinuit, quod vel opes ejus vel potentiam augere potuiſſet. (*Hieron. Coneſtag.* 8 *de bello Luſit.*) Iterùm alia cautio eſt, ut ſi in magnum virum conferre imperium ſit neceſſe, ipſius pravę cupiditates collegâ addito coerceantur. Quo conſilio: cum Conſtantius Imp. Gallum Cæſarem ad ſe evocare vellet, diſſuaſerunt alii: quippe diſcedente Cæſare Urſicinum in Oriente perniciosè relinquendum, nullo futuro, qui prohiberet altiora meditantem. (*Ammian.* 14.) Alii, quos inter doctor meus Chriſtophorus Beſoldus eſt, pręcipiunt, magnos viros ad uxores ducendas, & liberos ſuſcipiendos adigi, quorum intuitus patrem reddat amiciorem Reipublicæ: & hoc præceptum Henricum IV. Galliæ Regem in Bironio incautè neglexiſſe. Sed mihi tam nocere poſſe videtur iſtud remediũ, quàm prodeſſe. Nam à voto relinquendi opes atque po-

tentiam liberis, ubi honeſta non ſuccedunt, facilè ad ſcelera tranſitur; & niſi ſint poſt nos, ad quos improbitatis utilitas redeat, non placet incerta & cum periculo, aut brevis denique felicitas. Auguſtus inter alia dominationis arcana etiam hoc habuit, ne cui Senatorũ extra Italiam ſine ſuo permiſſu peregrinari liceret: (*Dio* 52.) eo, puto, fine, ne militum provincialiumve ſtudia ambitioſè conciliarentur. Movet, quòd Gallia Narbonenſis & Sicilia ab hac prohibitione exceptæ erant; (*Tacit.* 12. *Annal.*) quæ fraudibus ob Principis & Urbis viciniam non ita commodæ videbantur. Præcipuè tamen Ægyptum Auguſtus ſepoſuit, vetitis ingredi Senatoribus; ne fame urgeret Italiam, quiſquis eam provinciam, clauſtraque terræ ac maris, quamvis levi præſidio adverſus ingentes exercitus inſediſſet: (*Tacit. hoc lib.*) Unde & Veſpaſianus, quando Ægyptum, clauſtra annonæ obtineret, poſſe Vitellii exercitum egeſtate ſtipendii frumentique ad deditionem ſubigi, ſperabat. (*Tacit.* 3. *hiſt.*) Qua etiam ratione inductus Auguſtus, non ex Senatorib. aliquem, ſed ex equeſtri ordine præfecit Ægypto. Ita enim viſum expedire, provinciam aditu difficilem, annonæ fœcundam, ſuperſtitione ac laſciviâ diſcordem ac mobilem, inſciam legum, ignarã magiſtratuum, per aliquem ex equeſtri ordine, non Senatorio, retinere, (*Tacit.* 1. *hiſt.*);

hiſt.) Eadem ſolicitudo ante Auguſtum exercuit quoque Alexandrum Magnum, qui in plures præfecturas Ægyptum diſtribuit; miratus naturam & munimenta regionis, & intutum exiſtimans, unius imperio totum regnum committere. (*Arrian. 3. hiſt.*) Aurelianus quoque Imp. cùm Saturnino limitis orientalis ducatum dediſſet, ſapienter illi mandavit, ne unquam Ægyptum videret. Cogitabat enim Gallorum naturam, (& erat Saturnius natione Gallus) verebaturque ne ſi perturbidam civitatem vidiſſet, quo eum natura ducebat, ſocietate quoque hominum duceretur. (*verba Vopiſc. in Saturn.*) Porro ſaluberrimum eſt conſilium, maximeque neceſſarium, omnes magiſtratus, omniaque imperia potiora facere temporaria, ne in unius manibus diu reſideant. (*v. N. M. 3. diſc. 24.*) Eo quippe ingenio ſunt homines, ut poſtquam multum temporis in poteſtate tranſegerint, patriis moribus haut quaquam ſibi vivendum ducant. (*Catulus apud Dion. 36.*) Qui ſemel imperandi dulcedinem deguſtarunt, privatã vitam paulo magis plerumque quàm animę à corpore ſeparationem horrent, & privatæ domus anguſtias, ut crudele patibulum abominantur. Quietem & tranquillitatem regno prȩferre paradoxon ſupra omnem modum odioſum; ſententia, quã omnes ore verſant, & nemo pectore credit. Accedit, quòd, ut rectorem

ctorem à Principe accipiunt provinciæ, hunc illico venerantur, ei aſſueſcunt, tam conſtanter hunc eſſe Præfectum, quàm illum Regem intelligunt. Imo & propiùs ille civibus incũbit, propiùs urget affectus; contumaces aut amantes propius damnat, vel colit. Maximè nobilium ſtirpes adeo ejuſmodi provinciarũ Rectoribus accedunt, ſpe, convictu, manſuetudine captæ, ut deinde vel in Regem promiſſam fidem exerceant. Hæc munera, ſi parvi temporis fierent, non illis coaleſceret inveterata vis; nec cives breviſſimo defuncturos imperio præter fas amarent, aut timerent. Et quantũvis anguſti temporis honores cupidè commendabit ambitio. Denique Princeps aut Reſp. in plures liberalitatẽ dividere poterunt, vacuis ſępè provinciis, in quas alios atq; alios pro meritis temporibuſque ſufficiant. Inde Romę olim lege cautum fuit, ne quis omnino prætor anno, aut Conſul biennio amplius à ſuo magiſtratu continuo imperaret. (*Dio* 43.) Et Florentiæ olim lex fuerat, ne *Prior* Reip. (is ſummum honorem gerebat) intra triennium, ex quo magiſtratu abierat, eundem petere poſſet. (*Leonard. Aretin.* 4. *hiſtor. Florent.*) In eâdem urbe cautum aliquando fuit, ne Reipub. Vexillifer (*Gonfalonerium* vocabant) in perpetuum crearetur; ſed annua eſſet illa dignitas. (*Guicciard.* XI. *hiſtor.*) Cùm Gallus Aſinius cenſuiſſet, in quinquennium

ma-

magiſtratuum comitia habenda; eam ſententiā altius penetrare, & arcana imperii tentari Tiberius arbitrabatur. Nempe ſuperbire homines annuâ deſignatione; quid ſi honorem per quinquennium agitent? (*Tacit. infr. hoc. lib.*) Regnum Aſſyrium ad mille annos ſtetit inconcuſſum, non aliam ob cauſam, quàm quòd militię præfecti quotannis mutarentur. (*M. 1. art. milit.*) nec aliam ob rationem, poſt extinctam Cęſarum familiam in Imperio Romano tot bella civilia inter ipſos duces, totq; ducum conſpirationes contra Imperatores exortæ ſunt, quàm quòd iidem iiſdem exercitibus perpetuò præfecti eſſent. Ad hoc reſpicit hoc loco Cornelius noſter, cū Tiberio non ingratum accidiſſe ſcribit, turbari res Orientis; ut eâ ſpecie Germanicum ſibi ſuſpectum & inviſum ſuetis legionibus abduceret, noviſque provinciis imponeret. Et ſi verè rationē ponimus, non aliam magis rem libertatem & publicam rem Romanorū invertiſſe invenieemus, quàm imperii prorogationem. Quid enim aliud Sullas fecit & Marios, quā tot mandata bella, totq; conſulatus exiguo intervallo? quid Decemvirorū inſaniam aluit, quàm perpetua, contra mores patrios prorogata poteſtas? Quid Cæſarem tyrannum & patrię libertatis invaſorē fecit, quàm perpetua, contra leges dictatura? Deniq; hujus rei domeſticū exemplū occurrit in meâ Germaniâ. Regio erat olim

olim ſub Imperatoribus armis,opibus,potentiâ ingens; nunc ex quo Optimates commiſſas ſibi quondã provincias in principatus mutaverunt, & beneficia,quę feuda hodiè dicimus, prima inſtitutione temporaria, & cũ perſona cui conferebantur,expirantia in ſobolẽ tranſmiſerunt - domino Pene tota excidit. Hoc enim modo populorum & gentium mentes, quas vis quædam ingenita ad ſuorum Principum cultum advertit, antè in unius reverentiam intentæ ad iſtos vicarios, & mox dominos acceſſerunt. Hactenus de continuatis imperiis. Poſtremò conſilii quoque pars eſt, præpollentes,cùm delinquunt, quod ob arrogantiam illorum ſæpè fieri ſolet,ſeveriùs punire; tollere illis aut minuere immunitates,& privilegia, publicare bona, removere ad tempus officiis; & ſi quæ ſunt his ſimilia. Et hac arte Veneta Reſpub. ac Hetruriæ Magnus-Dux ut plurimum utuntur.

Nunc ſupereſt,ut demonſtrem,quibus modis non ſingulorum opes,ſed unius Provinciæ magnatũ, qui libertatis quadam imagine elati Regis quoq; imperia contemnere poſſunt, potentia contundatur. Sanè nunquam mihi juſtum videbitur, Optimates, qui certis legibus parent, & vetuſto jure immunitatibus gaudent, abſoluto velle imperio ſubjicere. Hoc enim nihil aliud eſſet, quam ex legitimo principatu formare tyrannidẽ, (v. *quæ dixi ad*

ini-

initium hujus libri.) Sed fit interdum, ut quidam nunquã ſui gradus ſatis patientes, & juſtam quoque modeſtiam reſpuentes, ſpecioſo libertatis titulo abuſi, & populorũ ſinceritate corruptâ, movere debeant Regũ curas ad inveniendas uſurpandaſque cautiones, quibus iſti dediſcant tumidos & ſeditioſos ſpiritus. Et ut his artibus abutantur interdum Principes, quibus jus faſque ad ſuũ arbitriũ exigere mos eſt; cautionis tamen loco erit, noſſe machinationes, quibus ſubverſis juribus & moribus antiquis unius legibus ſoluta poteſtas ſtabilitur. Quô quidẽ in argumento cùm paraſsẽ dicere non pauca; vidi Ioannem Barclaiũ, amœniſſimi ingenii virum, & quem ſuo merito omnis elegantię compendium mihi vocare videor, ita prudenter, atque nervoſè verſatum eſſe, ut addi nihil poſſit. Igitur dubitanti mihi, an poſt tantum Homerũ Iliada ſcribere ſuperſederem, aut ſaltẽ, ne quid deſiderari poſſet, mea adderẽ; ea ſententia ſedit, deſcribere hunc in locum integram Barclaii diſſertationem. Veniam, imo laudem merebor, quod quę meis verbis tàm benè, tã eleganter dicere deſperabam, alienis, quibus prudentius, elegantiuſve nihil dici poteſt, proponere voluerim. Introducit ergo Cleobulum, regii conſilii præſidem, Regi ſuo ita loquentẽ: Quamdiu lenitas in virtutibus erit, non dicêris ullo vitio impuliſſe labentem in clades Siciliã. Lenitate,

te, inquam, tuâ, malignitas fatorum in tuas & patriæ clades abuſa eſt. Illa facilitas, & indulgentia in Magnates, illa tua tuorumque majorũ incauta in eos profuſio prodidit præcipuas imperii vires, aperuitque injuriis deſpectam dignitatem. Iam quidem perculſi ſunt: jam ſilebunt defeſſæ factiones. Aſt, ubi reſpirarint, expecta alios fluctus, niſi ventos pluſquã Æolico utre tenueris. Pugnabunt erumpere; & quamdiu nimis poterunt illi, nunquam ſatis Reges poteritis. Nec in tyrannidem te adorno. Ipſis quoque conſules, ô Rex, ſi efficies, ut timore, aut faſtidio culpæ, paulatim inquietos mores dediſcant. Tum Meleander: Scio, inquit, ex his nubibus fervere pleraſque procellarum. Sed vires eorum hominũ adultæ ſunt, & ipſo tempore ac patientiâ Regũ jam propè legitimæ. Hos itaque accidendo vel injuriam facere credar, quia natam ante me potentiam percellam; vel nimio in conatu regias vires jam ſæpè delibatas, & quarũ infirmitatem celari intereſt, inconſultò experiar. De ſucceſſu, reponit Cleobulus, meliùs ominare; dum ordine & per partes evellas eam ſegetẽ, quâ ipſi luxuriant. Sed nec crede, iniquam fore cauſam, & quam Dii homineſque non probent, ſi pugnabis pro regiâ dignitate, & Siciliam à parricidio prohibebis, quo ipſa ſe furiis mactat. Quinam illi ſint, vide; unde proceſſerint; quæ illos machinę faſtigio tuo admoverint. Utcunque

que ſe jactenti majorū tuorum beneficio opes comparavere, in præfecturas miſſi ſunt, regiæque amicitiæ indulgentiâ hoc culmen condiderunt, ex quo hodiè ſive ipſi, ſive eorum poſteri certant in Reges. Tua ſunt ergò tela, quibus laceſſeris, tua acies tot mucronum, cœcâ diſcordiæ manu infelicitatem ſui auctoris voventium. Si merentur, ſi ferre felicitatē ſuam non poſſunt; ab iis duntaxat recipe, quod à vobis acceperunt. Nudos medius fidius relinques, cogeſque obliviſci ſpirituū quibus nunc intumeſcunt, veſtras apud ſe mirati divitias, ſuæ verò ſortis ignari. Ac, quò maturius conſulas ſceptro, vide quàm multum coaleſcat illorum in vos imperium; quam publicè, quàm periculoſo conſenſu hæc velut jura peccandi nunc afferant. Inter ſe æmuli, inimici, tamen vix libènter accipiunt, à Rege ullum premi. Quiſquis ergò rebellat, cæteri adſunt, vel publicè, vel privatis affectibus. Nunc cauſæ ſe addunt, nunc tempore utuntur jam ſatis occupato, quo alio jurgandi prætextu diſtrahant Regē. Alii tuum latus, tua caſtra non deſerunt; ſed lento & per ambages fracto regiorū conſiliorum aut militum uſu, diu volunt rebelliū contumaciam conferri viribus ſceptri; ne videatur indignū Regibus aut impar eſſe periculum, aſſueſcatque populus vereri hos motus & pati. Ita ſibi ipſis & exemplum faciunt, & exitum ornant, ſi ita iraſci in Regem contigerit.

gerit. Hanc conjurationē niſi antevertis conſiliis, quantū aberis à Merganiæ (Germaniam intelligit,)fato. Regio erat ſub uno formidanda: nunc ſegnitie vel patientiâ imperantium adeò in varios Principes lapſa,ut domino tota exciderit. Quanquam recenti memoriâ tenes; Rex,quid hæ poſſint factiones; permittes hîc tamen earum cunabula, & ingenium percenſeri Nam & accendi te volo, vel parari ad patientiam haut dubiæ cladis. Igitur,ſi quos attollis præter veterum Optimatum libidinem, tanquam de eorum bonis ſit,quod largiris,excedunt ab aulâ : queruntur ſe contemptos ; in arces, præſidia, quæ iis credidiſti,confugiunt. Fortunas populi deflent;exanimati regni ſanguine paucas hirudines repleri:non ferendam eorum ſuperbiam,qui faſcinato Principi illudunt,vetereſque & emeritas ſtirpes inexperto recentis potentiæ gaudio calcant. Frequens hæc quidem,ut noſti, diffidendi eſt ratio,proruendiq; ad civilia arma. Sed & aliæ præterea cauſæ illis ingeniis faciunt defectionis audaciam. Diu ipſis largitus ceſſes utcunque magiſtratus,præfecturas jam plenis necdum tamen ſatiatis negaveris ; iis arcana omnia non credas; habeas alios fideliores tibi : non acceſſeris odiis,quibus æmulos devovent. Illicò indignè haberi ſe putant ; frendentque tanquā contumeliâ violati. Alii, ut reverentiam ſibi concilient, & quid poſſint, Regem admoneant ;

quæ-

quærunt offenſionis materiã, & gratis ineunt conſilia in publicam pacem. Cæterùm, quæcunque illos occaſio tollat in rixam, viribus, quas vos Reges tribuiſtis, ſuccincti, mox, clientes armatoſq; inveniunt, eò prolixiùs quòd hæc ſecedendi facinora ſemper inulta ſunt, & plerumque pręmia habent. Sic erecti, ſic velut in ſuo regno collecti, opimiora ad concilian-dam pacẽ à vobis Regibus extorquent, quàm ſi ipſis obſequiũ & fides manſiſſet. Veſtro interim auro, veſtriſque ſtipendiis (quis ferat?) militant acies, quas in vos educunt. Ærario veſtro feroces, aut rationẽ imperii depoſcunt à vobis, aut regnandi modũ præſcribunt. Veſtri coloni ſunt, veſtri cives, qui plus quã externis tumultibus per hæc bella eruuntur. Quid deinde? emitis pacẽ, Reges; his prodeſt, peccaviſſe. Vos in regno nunquã bonâ fide pacato expectatis ſoliciti, ex quo cinere ſe flamma refundat; cui placeat gloria novæ litis; quę fœderũ tabulæ jam pleniſſimis libris addendæ ſint. Minimum putem, quod hæc bella, hæ paces exterarũ gentium ludibriis evileſcunt; quodque minor quàm pelago fides eſt, ſive quietem agimus, ſive tumeſcimus. Majora ſunt vulnera, quibus viſcera patriæ lancinant illi mores. Robur enim maximæ gentis, & cui, ſi hæc abſint incommoda, nulla non ceſſerit, hic aſſiduus & peſtilens ventus affligit. Pereunt urbanæ & ruſticæ opes, quaſcunque pro-

provincias turbo afflaverit. Conſumitur impetus animorum, & prudentum, quos multos habemus, ſolertia, digna Orbi imminere, his domi pacandis tota vix ſufficit. Inſtituuntur præterea animi juventutis ad audaciā & contemptū majeſtatis infandamque dulcedinem belli civilis, in quo furor & aviditas ſubitas pugnas, & præſentia præmia habet. Ita domeſtico facinore marceſcit, quicquid ad terrorē exterorū Dii Siciliæ noſtræ tribuerant. Neque putes hæc eſſe rudimenta flagrantium animorum, qui caſtrenſi diſciplinâ eruditi, æſtus inter ſe conceptos mox in peregrinum hoſtem validius effundant. Utinā hæc ſolatia ſaltem eſſent civilis inſaniæ. Sed ne iſthic tyrociniū ad fortitudinem aut militiam credas: cogita, quam ſæpè plus vanitatis & minarum hi turbines habeant, quàm juſti laboris in caſtris. Conveniunt illæ cohortes in arcibus, urbibuſque obnoxiis; facilem civem, aut imparatos agreſtes diripiunt. Hæc plerumque fortitudinis ſumma. Acies raræ, nulla aut ſubita diſcrimina: quia obnoxiè placantur, & ante fortunam armorum ab facinore donatos dimittitis. Sed etiam, ut bella hæc durent, ut ſęviant mutuę turbę: at interim miles optimę patriæ ſpoliis ſaginatur, & in bonis miſerorū civiū bello quàm pace delicatior, latrociniis magis quam conſtantiâ, robore, arte imbuitur: ut ad diſciplinam deinde veri & ſobrii

Martis

Martis & externis regionibus interdum infœcundis frangatur enervi faſtidio, doceatque diverſiſſimos eſſe labores, prædatoris & militis. Temnimur interim, ô Rex: & ſi quid in vicinos minaris, robori minùs ſuo quã malis noſtris fiſi, tuos conatus deſpiciunt. Largitione tantillâ facilè credunt excitare de Siculis, qui civili ſeditione te implicent. Sic tradunt te iis debellandum, per quos tuis auſpiciis debuerunt everti. Nobiliſſimæ genti infamiam an perniciem hoc plùs creent, ipſe exiſtima. Vis denique quod tui cives queri poſſunt, hîc audire? Componendis his fluctibus olim populus ad regiam poteſtatem reſpexit. Ne collideret Optimates ambitio, ne unam gentem factiones dividerent, eſſetque timendum à civibus, quod hoſtes ſolent minari, tranſtulere in Regem purpuram, ſolium, ferrum. Quod ſi adhuc in regno vexantur reipub. malis, quid precii illis erit traditi ſui juris, exutiq; imperii? aut illos in libertatem reſtitue, aut domeſticam præſta quietem; propter quam libertatem reliquerunt. Meleander ad hæc verba ingenti ſuſpirio pectus concuſſit: facilius argui morbum poſſe, reſpondit, quàm expelli medicina. Iam ſe Eriſtenem & Oloodemum (hi factioſorũ præcipui à Barclajo finguntur) ferro ultum. Lycogenem occubuiſſe. Si ad illud exemplum quotidiè ſeveritatem res exigunt, ſibi ipſi in odium venturam poteſtatem, quæ

ſanguine

ſanguine Optimatum alenda ſit. Summa in illis indoles, inquit, animi vigor, multæ virtutes. Scilicet extinguam aut premam hęc ſydera? omnia autem? ſed illud inhumanum, & fortaſſe ſupra regias vires. Quænam igitur? nempè ſuſpecta. At vero & ſolæ ſuſpicionis pœnas luere eſt indignum; & præterea ſæpe nullum eſt ante tumultus ſuſpicionis veſtigium. Impetus in vividis mentibus præceps haut raro ſimul cogitat, ſimul excit hos motus. An omnes habebo meâ rigiditate averſos? vivamne feræ inſtar in ſolitudine? an potiùs novis hominibus regiam implebo? acerbius mehercule ipſo malo remedium! Deos & fata ſpero, poſtquam ſumus emoliti acerrimam tempeſtatem, pro habenâ reverentiam noſtri fore expertis, quid poſſimus. Saltem Cleobule, quàm mitiſſima conſilia habes, expromе. Tùm Cleobulus. Faveo tibi, ô Rex: id eſt, proceres, quantum licet, tecum excuſo. Læti in illis & ingentes ſunt animi; & hæc ipſa quæ arguimus, magnæ indolis notæ ſunt; & ſi legum habenis teneretur, rebus publicis ſalutaris nunc, quia illam paſſi eſtis laſcivire, eorum quæ cogitat, quæque audet, inclino in vos Reges invidiam. Cæterum cum virtutes ac vitia non plus ex merito æſtimentur, quàm ex populari judicio: nihil mirum, ſi conſuetudo & peccantium claritas atque ſucceſſus nobilitaverit hanc culpā: quam ſi premi &

mi & eripi cupis, revocanda eſt paulatim ad ſuorum natalium vilitatem. Hoc autem efficies, primùm nominis veri dedecore: ut apud te perduellio, conjuratio, perfidia nominetur; non, ut ſolet, magnitudo animi, prudentia, ſocietas, publici boni cura. Deinde, ut qui à te ſeceſſerint, ſaltem efflagitatæ veniæ humilitate frangantur: cùm nunc (miro gentibus ritu) damnare te ſoleas, publicis profeſſus codicillis, hos eſſe innocentes. Nam ſi rei non fuerunt ſumptis armis, certè tu reus, in quem illa ſumpſerunt. Triſte dictu. Si hæc poſtrema exceperis arma, in quibus ſimpliciter victor es, vide ſub te & patre tuo turbas. Omnes eâ cautione dimiſſæ ſunt, (innuit Barclajus ſuperioris ſeculi turbas in regno Francico) ut terras populatas, conſcriptos milites, cætera defectionis facinora nimia ſimulatione, & prodente captivitatem imperii imputaretis vobis. Juſſu hæc veſtro, aut veſtri gratiâ eſſe patrata publicis chartis ſuſtinuiſtis inſcribere. Sed durum eſt premere iſtas ſtellas. Etenim nec obrui illas, ac nec tegi oportet inhumana ratione. Luceant ô Rex: dum meminerint, cui Soli lumen hoc debeant, nec caliginem faciant tuo orbi. Ferè neceſſe videbatu; alicujus ſanguine lui hoc crimen. Extorſit atrocitatem remedii à tua bonitate cùm Oloodemo Eriſthenes, & infelix vindex Lycogenes cæterorum animos aliquandiu ſui me-

moriâ tenebit. Quiſquis autem temporum iſtorū oblitus in hunc ludum primus deſcendet, ocius hominem preme, non tardis, non incertâ conſultatione libratis conatibus. Ipſe tibi expeditionem deſume, ne duorum ducū prævaricatio illam cauſam inutili mora conficiat. Si audebis, ſi non cunctaberis, multi majeſtatis reverentiâ capti tuum auſpiciū ſequentur; qui dubitare incipient de ſuo officio, ſi & videberis deliberare, an impunè poſſis offendi. Tunc nitendum, ne timidâ remiſſione ſpirituum videaris iſtorum temporum oblitus, aut veniam petere extincti Lycogenis. Conſentias cum impetu iſto, ut tuus eſſe potius videatur quàm fortunæ. Fœdera, leges, pacta cum armato rebelli nec audi. Unum ſit pœnitenti remedium, ſi ſupplicet, ſi ſupercilium ponat, ſi ſe & cauſam damnet. Lenitatis tuæ erit ſic compoſito indulgere, niſi nimis pernicioſe erraverit, aut in neceſſitatē diſtulerit pœnitentiæ larvam. Sed ignoſce ea lege, ut aliquid ipſi in mulctam decedat. Si provinciam à te habet, partem ex ea deliba, quam alteri tradas: ſi arces aut ſuas aut regias, unam ex iis futuræ fidei pignus cape. Timebunt alii ſpolia dare ad regiam gazam, qui nunc contrario voto æs, faſces, præſidia audent in precium pacis exigere. Cave autem dare hos reos precibus cognatorum, qui apud te in illos militaverint. Nam vix ulla vulgarior fraus eſt, quàm

quàm iſtorum optimatum non ſtudio, non vero affectu, ſed velut ſortibus ſe in adverſa dividentium caſtra. Fratres, affines, patrueles, hic pro te, ille cum factioſis ſtabit: ut victoria aut favore in utramlibet fortunam ſecuri ſint. Hos te maximè ſuſpectos habere æquum eſt, ò Rex; & ſi anxiè pro cognatis ſuis orant propemodum hoſtes. De ducibus factionum hæc ſentiam. Sed quid illi abſque militum manu? Hi ſunt ſanguis, hi nervi tumultuum; nec in eos impunè ſeveritatem omiſeris. Quos igitur placidis rebus ſeu præſidiarios milites ſeu prætorianos conſcripſeris, ſi defectione oborta præfectos forſitan ſuos in Regem ſequentur; iis infamis ſit miſſio. Cingulum ponant. Nullus pœnitentium clamor, nullę procerum preces te moveant. Diſcant non tam Præfectos venerari, quàm te in illis. quippe hos ſecum à te ali, à te pendere. Ita exercitus, quos in pace educas, ſyncerè erunt tui; nec te magnates creditarum fiducia copiarum deſpicient. Si qui autem concitato tumultu, nullis ſtipendiis tibi devincti, ad factionem acceſſerint, his mitiora imperari non abnuerim. Simplicis defectionis rei ſunt. In eos, ſi lubet, manſuetudinis, obtine famam: modò veniam te dediſſe non ſe ingratiis uſurpaſſe, intelligant. Hæc Barclajus.

Qui idem alio locō duo eſſe dicit, quibus Proceres in Regem ſuum armantur, ſolicitan-

turque ad ambitum; longum imperium,moſque conſtituendi rectores provinciarũ in eam legem, ut non antè magiſtratu, quàm vita decedant: alterum, munitionum, arcium, præſidiorum numerum nimis magnũ. De primo ſuprà dixi. Arces & munimenta magnatum ambitionis aggeres merito vocantur. Plerumque enim arcium rectores dominive à ſceptris deficiunt; plerique motus ex his clauſtris erumpunt,aut in illa tutos habent receptus: invitante ad peccandum tot munimentis foſſiſque ſuperbâ rebellandi ſecuritate. Unde Henricus II. Angliæ Rex omnes Procerum arces mœnibus nudavit. (*Boter. 4. della ragion di ſtato. 6.*) Quod & Græci dirutis ſuſpectarum urbium muris,&Romani quoque facere ſoliti ſunt. Neapolitanum regnum caſtellorum,turriumque frequenti ſupercilio tumebat: & erant optimates tanti factione & viribus, ut quod plerumque infelix potentiæ genus eſt, Reges terrerent. Nunquã penè ſine motu illa, alioquin feliciſſima regio fuit. (*v. Pandulf. Collenut. Ioan. Iov. Pont. Barthol. Fac. in hiſt. Neap.*) Dejecti nunc Reges, nunc Proceres; donec arcibus pleriſque everſis magnatum quoque robur variâ Regum arte (v. *Th. pol. par.* 3. *apotel.* 72.) ſuppreſſum eſt. Porro & illud addendum eſt,quorundam ſententiâ primogenituræ jus,quo moribus quorundam regnorum excluſis minoribus fratribus ad ma-

jorem

jorem ſumma bonorum paternorum defertur, intutum Regibus eſſe. Cùm enim illo jure nimiæ & interdum privatam fortunam excedentes divitiæ ad unum confluant, fieri non poteſt, ut ille tantarum opum vi ſuccinctus non ſeipſum mirari, & vel in Regem potentiam ſuam expedire audeat. Unde plurima ſunt illorum exempla, qui deſpectâ ſemper ſacroſanctâ majeſtate capita ſe duceſque ſeditionibus præbuerunt, patris patriæ populorumque patroni ambitioſiiſſimis titulis ſibi ſumptis. Denique in Gallia] (ſive in invidiam Regis confictum, ſive verum fuerit) regiorum conſiliorum, quibus Procerum potentia infringeretur, aliquando hanc fuiſſe ſummã in vulgus jactabatur; proceres ante omnia de medio tollendos, & nobiles ſenſim carpendos. Ad tollendos autem magnates & nobilitatem in ordinem cogendam placere, ut bellum religionis colore alatur. nam ſic paulatim ad internecionem eos, præſertim, quò quiſque generoſior eſt, deleri poſſe; neque defuturas artes, quibus ij, queis belli fortuna pepercit, in pace opprimantur. Intereà dum bello & pace in id incumbitur, cautè ſervandum eſſe, ne Rex dignitates, honores, munia publica iis, aut in eorum gratiam cuiquam conferat; invidioſas & ſumptus periculique plenas præfecturas aut delegationes ipſis reſervet: penſionibus & honorariis, quantum licebit, ſubtra-

ctis: quo vaſta illa corpora, tanquam alimento negato ad maciem paulatim deducantur, ac poſtremò concidant. In primis publica regni comitia, quæ tantùm ad firmandam ordinum potentiam ſpectant, omninò prohibenda eſſe; & ſeverè caſtigandos, tanquam publicæ quietis turbatores, qui ad illa proclamabunt. Sublatis proceribus, & labefactatâ nobilitate in civitatibus & urbibus eos petendos, qui per bella à regiis partib. non ſteterint; quib. ſublatis facile fore, ut toto regno civitates munitæ mœnibus & propugnaculis nudentur, & arces procerum atque nobilium diruantur. (*Thuan.* 57)

Denique ſatis apta ratio eſt titulis ſuperbientes inflatoſque deprimendi, ſi tituli illi vulgentur, noviſque conferantur hominibus. Ita parvi fient, qui olim ſummi honoris loco ambibantur. Hoc modo, ſi ſint, qui ducum, comitum, baronum appellationibus ſe attollunt; ſume ex tuis hominibus, quos tanquam ob merita & fidem iiſdem afficias honoribus. Evileſcent illa nomina multitudine, & ignobilitate candidatorum.

Tractare prœliorum vias, & quæ ſibi tertium jam annum belligeranti ſæva proſpera eveniſſent &c.] Bella armis & ducum conſilio geruntur, pugnando in acie; non figuris quæ ab hominibus rei bellicæ imperitis in charta notantur, aut virgâ in pulvere deſcribuntur.

Acies

Acies ſchola eſt, exercitus diſcipuli, arma pennæ, quæ tinctæ hoſtili ſanguine hiſtorias ſcribunt in carne. Unde neceſſe eſt revolvere ſic geſta in bello, non in muſæo. N. M. etſi de re militari ſatis benè ſcripſiſſe videtur, tamen, petente Urbini Duce nullam earum, quas docuit, aciem ordinare ſuſtinuit. (*Cl. Beſold. in polit.*)

Flumen Viſurgis Romanos, Cheruſcoſque interfluebat, ejus in ripa cum cæteris primoribus Arminius adſtitit, quæſitoque an Cæſar veniſſet, poſtquam adeſſe reſponſum eſt, ut liceret cum fratre conloqui, oravit.] Oportet cautiſſimum eſſe Principem, alioſque magnos viros in congreſſibus & colloquiis, ne ſe imprudenter in hoſtium manus miſiſſe dici poſſint. Iuſtituto colloquio inter Cerialem Civilemque, adverſarum partium duces, ſciſſo Vahalis fluminis ponte in ejus abrupra progreſſi colloquuti ſunt. (*Tacit. 5. hiſt.*) Ludovicus XI. Galliæ Rex cum ſuo Equitum Magiſtro, quo cum ſimultates exercebat, in colloquium deſcenſurus pontem amni cuidam imponi juſſit; in eo medio cancellatæ velut feneſtrę factę; ut conſpici inter ſe exaudirique colloquentes poſſent, ac dextræ interjungi. (*P. Æmil. 10.*) Ludovicus Sfortia Mediolani Dux cum Gallię Rege non aliter congredi valebat, quam in fluminis cujuſdam medio, ubi pons aut navibus aut alia ex materia ita ſtru-

ctus eſſet, ut inter utrumque firmum ac robuſtum ex lignis vallum intercederet. (*Guicc. 2. hiſtor.*) Poſtremò notatu digna eſt Franciſci I. Galliæ Regis cura, qua, cùm ex carcere Hiſpanico rediiſſet, ſibi proſpexit. Rex Lanojo Neapolitano Pro-rege, Alarcone militum duce & quinquaginta equitibus comitatus ad ejus fluminis, qui Hiſpaniam à Gallia dividit, ripam venit. Eodem tempore ac penè momento Lautrecus cum duobus Regis filiis, futuris obſidibus, & pari equitum numero in oppoſita ripa conſtitit. In medio amnis vacua navis erat anchoris firmata. Ad hanc Rex ſcaphâ cùm Lanojo, Alarcone, & octo aliis, qui omnes brevibus erant armati telis, trajecit: & ab adverſa ripa Lautrecus cum obſidibus & octo aliis pari armatura ad alterum navis latus ſe contulit. Deinde Lanojus & Alarco cum Rege & octo comitibus navem conſcenderunt; idem ilicò factum à Lautreco & ſuis pari numero. Poſtquam omnes in navi conſtiterunt, Lautrecus Delfinum ex ſua ſcapha in navim tranſtulit; qui Lanojo, & ab hoc, Alarconi traditus in Hiſpanicam ſcapham imponitur; eodemque momento alter regis filius Dux Aurelianenſis in navim acceptus eſt. Quod ubi factum eſt, dicto citiùs Rex in ſuam ſcapham deſiliit; & ad ripam vectus, Turcico equo miræ pernicitatis raptim conſcenſo in tutum abiit. (*Guicc. 16.*)

Simile

Simile quiddam & vicinum notabo, moris eſſe, ut cùm duo Principes conveniunt, is, qui dignitate anteit, prior ad conſtitutum locum veniat: Honoris enim quædam ſpecies eſt, quòd alter poſterior, & ad hunc accedere videtur (*Guicciard. in hypomnes.*) Cum de colloquio inter Leonem X. Pontificem Maximum, & Franciſcum Galliæ Regem conveniſſet: Rex biduo poſtquam Pontifex adveniſſet, Bononiam ingreſſus eſt. (*Guicciard.* 12.) Margarita Caroli Cæſaris amita, & Aloyſia Franciſci regis mater, quòd pari dignitate viderentur, eodem momento per diverſas Cameraci portas contiguas ædes, ex quarum unâ in alteram aditus erat, ingreſſæ ſunt. (*Guicciard.* 19) Carolus Cæſar Clementem VII. Pontificem jam antè ingreſſum Bononiam, (*Maurocen.* 3. *hiſtor. Venet.*) & alio tempore Paulum III. Piſas (*Ioan. Bapt. Cin.* 2. *de vita Coſmi*) ſecutus eſt. Franciſcus Rex, cùm Pontifex Maſſiliam veniſſet, quamvis eadem nocte officii cauſa ipſi affuerat, tamen urbe poſt excedens poſtero die cum comitatu aulico in urbem rediit. (*Guicciard.* 20. *hiſt. Maurocen.* 4. *hiſt. Venet.*) In congreſſu Philippi Hiſpaniæ & Sebaſtiani Luſitaniæ Regum ad Guadalupam, poſteriores Luſitani acceſſerunt &c. (*Coneſtagg.* 1. *de conjunct. Portug. cum regn. Caſtil.*)

Flavius aucta ſtipendia, torquem, & co-

ronam, aliaque militaria dona memorat] Ridiculus hîc eſt Amiratus, dum Principes dona militaria Romanis olim uſitata, qualia fuerunt coronæ civicæ, obſidionales, navales, ex quercu, lauru aut gramine factæ in uſum reducere hortatur, rem à ſeculi genio abhorrentem, adeoque impoſſibilem. Aurea nunc ſunt tempora, non qualia ſub Saturno Rege fuerunt, ſed quibus dives Pluto imperium tenet.

Pleraque ſermone latino interjaciebat &c.] Pertinet ad Principis & Reip exiſtimationem, ne in judiciis, in tribunalibus, in congreſſibus denique quibuſvis, aliâ linguâ etiam peregrini utantur, quàm noſtrâ. Magiſtratus populi Romani quantopere ſuā populique majeſtatem retinere laboraverint, hinc cognoſci poteſt, quòd illud ſummâ conſtantia cuſtodiebant, ne Græcis unquam niſi Latinè reſponſa darent. quin etiam ipſa linguæ volubilitate, quâ plurimū valent, excuſsâ per interpretem loqui cogebant, non in urbe tantū, ſed etiam in Græcia & Aſia; quò ſcilicet latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur. (*Valer. Max.* 2. c. 2.) Cautum etiam Romę fuerat ante Ciceronis tempora, ne quis oraret Græce; (*Valer. d. l.*) & decreta à Prætoribus latinè interponi neceſſum erat. (*Triphonin. I. C. l.* 48. *de jud.*) Tiberius Cæſar in Senatu non niſi cum excuſatione monopolii

verbo

verbo uſus eſt. (*Suet. in Tiber.*) Superiori ſeculo Hiſpaniæ Rex Mauris neceſſitatem impoſuit non ſuâ ſed Hiſpanicâ lingua ſermonem conferendi. Denique apud Bohemos & Moravos lex eſt, ne cui Illuſtri vel Equeſtri ordine nato cujuſquam hereditatem cernere, prædiave, quæ nos *Landgutter* appellamus poſſidere liceat, niſi linguæ Slavonicæ perito.

Diſtantibus locis invecti, ut hoſtem diducerent] dixi ad lib. 1. verb. *diſtrahendo hoſti per Bructeros &c.*

Propinquo ſummæ rei diſcrimine, explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret, ſecum agitabat. Tribunos & centuriones læta ſæpius, quàm comperta nunciare, libertorum ſervilia ingenia: amicis ineſſe adulationem: ſi concio vocetur, illic quoque quæ pauci incipiant, reliquos adſtrepere. penitus noſcendas mentes, cùm ſecreti & incuſtoditi inter militares cibos ſpem aut metum proferrent. Nocte cœpta, egreſſus augurari, per occulta & vigilibus ignara comite uno, contectus humeros ferina pelle, adit caſtrorum vias &c.] Dixi ad librum primum, quàm rarò Principes verum reſciſcant; quibuſque modis falſas delationes cognoſcere poſſint. Mutato habitu, & diſſimulata perſona in circo, in civium panegyribus expiſcari, qui de ſe, deque miniſtris ſermones ferantur, (quod feciſſe etiam bonos Principes Joannes Bote-

 rus

rus docet) (1. *della ragion. di ſtato* 17.) periculo non caret; nec itaque mihi probatum.

Accipere omen, & matrimonia ac pecunias hoſtium prædæ deſtinare) Omni ſcelere major improbitas, religione non alio fine uti, quàm regnandi inſtrumento; quo de argumento ad ſuperiorem librum multa dixi. Quod autem Scipio Amiratus hîc falſum eſſe putat, Romanos abuſos religionibus, & interdum auſpicia interpretatos ex uſu incidentium negotiorũ, id vel ſolo ſupra laudato Polybii teſtimonio confutatur. Quid enim apertius, quàm quod ille fatetur Scipionem falſo Deorum colloquia finxiſſe? quod ridet ſuperſtitiones, quas tamen tenendis in officio populis neceſſarias aſſerit? An neſcimus, haruſpicum & augurũ fraudes apud Romanos decantatiſſimas fuiſſe; ut miratus non nemo fuerit, illos, cum in publico congrediuntur, memoriâ fallaciarum, quibus omnes ludunt, riſum tenere poſſe. An non denique certum eſt, multa vana ſub celebri nomine librorum Sibyllinorum (quorum reſponſa jactabant ſemper Romani) vulgata? (*Tacit.* 4. *Annal.*) Nec in contrarium movet, quòd multi Romæ ante Doctrinam Deos ſpernentem nati ſunt. Nam & tunc, ut poſterioribus ſeculis religiones confingebantur; & Numa, primus ſuperſtitionum magiſter Ægeriæ Nymphæ arcanos congreſſus falsò jactabat. Sed illud intererat, quòd quamdiu tecta

fraus

fraus erat, Deorum metus animos quamvis falsâ obſtrictos & inani ſuperſtitione tenebat; patefactis dolis, veteres ceremonias, & meliorum ignari omnē Numinis cultū ſpreverunt.

Aliud ſibi reliquum, quàm tenere libertatem aut mori ante ſervitium?) Rectius deſperatio, quàm, ut ſolet, ira fortitudinis cos appellatur. Neceſſitas uni quatuor hominum vires confert. Uſitatum fuit, eſtque magnis belli ducibus, ad eam neceſſitatem ſuos milites adigere, ut aut virtute ſalutem tenendam, aut moriendum ſibi eſſe intelligant. Solet enim abrupta ſæpè diſcrimina ſalutis ultima deſperatio propulſare. Inde Alexander Magnus militibus ſuis, perveniſſe eò, dicebat, unde fugere non poſſent, tot terrarum ſpatia emenſis, tot amnibus, montibuſque poſt tergum objectis, iter in patriam & penates manu eſſe faciendum. (*Q. Curt.* 4.) C. Cæſar ancipiti prœlio equos dimittebat, & præcipuè ſuum, quò major permanendi neceſſitas eſſet, auxilio fugæ erepto. (*Sueton. in Iul. c.* 60.) Corcyræi exules, ut fugæ ſpem omnem ſuis adimerent, navibus, quæ eos advexerant, ignem injecerunt; (*Thucyd.* 3.) quod idem Ferdinandus Corteſius in nova Hiſpania, & Guilielmus Normanus cùm in Angliam trajeciſſet, fecerunt. Et hos ſuperioribus annis in Belgio Mauritius Naſſovius, dimiſſis navibus, quibus in hoſticum tranſierat, imita-

imitatus videtur. Carolus Martellus, cum innumerabili Saracenorũ multitudine pugnaturus præconium circummiſit, & ipſe, à quibus in extendente jam ſe acie exaudiri potuit, pronunciavit, juſſu ſuo clauſas eſſe Turonum (erat ea urbs vicina loco, ubi pugnabatur) portas, neminem, niſi victorem recepturas. Hinc Ligerim, illinc hoſtes claudere. (*P. Æmil.*) Prudenter ſanè! Qui enim receptum habent, quos ager & terra aliqua per tuta & pacata itinera fugientes accipiunt, timidis & ignavis eſſe licet; quibus verò unica ſpes eſt, nullam ſperare ſalutem, neceſſe eſt fortibus viris eſſe, & inter victoriam mortemque certâ deſperatione abruptis aut vincere, aut, ſi fortuna dubitabit, in prœlio potiùs, quàm in fugâ mortem oppetere. Denique veriſſimum eſſe judicandum eſt Thucydidis(IV)effatum, ubi pugnare & fugere peræque honeſtum eſt, & ſine pudore flagitii; ſine cura ducum abire, fugere licet, non eſſe fortitudini locum. Cæterùm de toto hoc argumento diſſerit acutus Hetruriæ Doctor (ſic Lipſius illum vocat) in diſputationibus ad Livium. (*lib.*3. c. 12) Sed ut noſtris ejuſmodi fortitudinis neceſſitas injicienda eſt, ita hoſtes vel incluſi, vel in fugam effuſi ad deſperationem adigendi non ſunt: ne ſpe melioris fortunæ excluſi etiã mala timere deſinant. In quem ſenſum Scipionis laudatur ſententia, viam hoſtibus, quâ fugiant,

mu-

muniendam: &, ut Italorum proverbium habet, argenteum pontem faciendum. Illud denique hîc adnotandum eſt, ſeditionum auctores, ut omnis reconciliationis ſpes procul amandetur, & ut Tacitus (4. *hiſt.*) loquitur, *quo minore ſpe veniæ creſcat vinculum ſceleris.* inſigni aliquo facinore multitudinem maleſanam obſtringere ſolere; ut ne quidem ſi affulgeat aliqua ſpes redeundi in gratiam cum Principe aut offensâ patria, acceptare eam liceat, oculis obverſante horribilis ſceleris conſcientiâ.

Repertis inter ſpolia eorum catenis, quas in Romanos, ut non dubio eventu, portaverant.] Ita ſolet ſummus Deus dejicere, quicquid vanè ſe attollit. M. Antonius Cretam invaſit cum ingenti quidem victoriæ ſpe atque fiducia, adeò ut plures catenas in navibus quàm arma ferret; ſed irrito conatu. (*Flor.* 3.) Ætoli Mygdoniorum, (*Polyb.* 2.) & ſuperioribus temporibus Hiſpani Britannorum opes ſpe devoraverant: ſed utrobique hians corvus deluſus eſt. Gedanenſium in bello, quod cum Polonis geſſerant, tantam fuiſſe confidentiam arrogantiamque memorant, ut quidam cauponibus quatuor Polonos pro uno capone promitterent. Iſabellam Claram Eugeniam Belgarum Principem in nuperâ obſidione Oſtendanâ votum feciſſe ajunt, non ſe priùs interulam mutaturam, quàm capta foret Oſtenda.

dæ. Capta quidem eſt Oſtenda, ſed non niſi poſt tertium obſidionis annum: nec mihi credibile ſit, Principem triennium & ultrà uno induſio uſam.

In modum trophæorum arma, ſubſcriptis victarum gentium nominibus impoſuit. Haut perinde Germanos vulnera, luctus, excidia quàm ea ſpecies, dolore & ira adfecit. &c.] Plus doloris victo afferunt, trophæa, & exultatio hoſtium, & triumphalis pompa, quàm ipſa victoria. Apud Ammianum Marcellinum (*lib.* 16.) cadentes prœlio Sarmatæ non tam mortem dolore, quàm Romani militis lætitiam horrendo ſtridore monſtrabant. Et aliud exemplum eſt de Maximiliano Cæſare apud Guicciard. (*lib.* 8.) Et item aliud de Belgis apud Coneſtagg. (4. *de bell. Belg.*) Hinc inductus primò mos erigendi trophęa ex materia, quę nõ perpetuò duraret; ut, qui bello viciſſent, hi trophæũ quidem ſtatuerent, victoriæ teſtimoniũ præſens: cæterùm via non præcluderetur redeundi in gratiam, dum alterius partis gloria, alterius infamia conſecrata longævo aliquo monumento foret. Et propterea, qui prima lapidea & ænea ſtruxerunt trophæa, reprehenſi ſunt; (*Alber. Gent.* 3. *de jur. bell.* 1. *ex Plutarch.*) ut &, qui ultra mortem inimici odia extenderunt. Benè ille ex Germanis Imperator, qui cùm hoſtem ſuũ nimis precioſo monumento conditũ audiiſſet, non invidere ſe reſpondit.

Velle,

Velle, ut omnes inimici ſui ita ſepulti eſſent.

Nihil ex iis Cæſari incognitum. conſilia, locos, prompta, occulta noverat, actuſque hoſtium in perniciem ipſis vertebat] Ut cuniculi, maximum utiq; in rebus bellicis momentum, detecti nocent: ita Principum conſilia in vulgus edita,& nō,quâ decet, religione ſecretè habita hoſtes potiùs quā illos inſtruunt. Conſo, quem conſiliis præſidere Romani arbitrabantur, Romæ ara ſubterranea fuit, ut ſignificaretur, conſilia occulta eſſe debere. (*Io. Roſin.* 2. *antiq. Rom. ex Plutarch.*) Apud perſas nemo conſiliorum regiorum particeps erat, prҽter quoſdam Optimates taciturnos & fidos; apud quos Silentii quoque colebatur numen. (*Amm.* 21.) Metello Macedonico dicere ſolemne fuit, ſe interulā, quҽ conſiliorū ſuorum conſcia foret, corpore direptam in ignem conjecturū, (*Val. Max.* 7. c. 4.) Inde quibuſdam Principibus & Rebuſp. diſſimulandi & ſimulandi artes in tanto pretio fuerunt. Tiberio; *Tacit. Dio Caſſ.*) Ludovico XI. Galliæ Regi; (*Boter.* 2. *della ragion. di ſtato*) Alexio Comneno Imperatori. (*Nicet.* 1.) Lacedæmonii dicuntur omnia Reip. ſuæ arcana occultaſſe; ita ut copiarum numerum, quem alii inſitâ ingenio humano vanitate oſtentant, ſcire nemo potuerit. (*Thucyd.* v.) Et inter omnia Reip. Venetæ inſtituta præclariſſima, quibus illa in hunc uſque diem, raro Ariſtocratici imperii exemplo viget floret-

floretque, non aliud mirabilius eſſe Trajanus Boccalinus aſſerit, quàm quòd, cùm paucis concredita Reip. ſumma tyrannidi viam ſternat, indeque Veneti præcipua rerum Senatui Rogatorum, qui pluſquam ducentis & quinquaginta nobilibus conſtat, permittant; ſummum tamen horum omnium, & ſimillimum oblivioni ſilentium, ſummamque fidem experiantur, nullâ mercede venalem, nullis perviam proditionibus. Mirabile eſt, quod Io. Baptiſta Egnatius libro ſecundo de exemplis illuſtrium virorum Venetæ civitatis tradit, Carmaniolam bello Mediolanenſi Venetorum Imperatorem, cùm quaſi de pace cum Philippo Vicecomite ageretur, per octo menſes de illius proditione quotidiè anquireretur; nunquam tale aliquid ſuſpicari potuiſſe; priuſque captum, damnatumque fuiſſe, quàm ſuſpectum ſe eſſe ſenſerit.

Quod arduum ſibi, cætera legatis permiſit.] Benè quidem Germanicus, ut dux & imperator. Cæterum non idem in Principe probatum; cujus cùm ea ſit conditio, ut præcipua rerum ad famam dirigere debeat, æquum eſt, non niſi tuta & cum certa gloria conjuncta ſibi ſumere; ardua, periculoſa, ancipitia legatis permittere; ut ſi cœpta non ſucceſſerint, non Principis infelicitas, ſed miniſtri imprudentia videatur.

Orabatque inſiſterent cædibus, nil opus captivis.

vis, ſolam internecionem gentis finem bello fore]
Et paulo ſuperius.

Nec minor Germanis animus, ſed genere pugnæ & armorum ſuperabantur] Multis verbis, duobus capitulis Scipio Amiratus, quod nemo unquam negavit, nec dubitationem ullam habet, ideoque tribus verbis notari debebat, adſtruit; genus pugnæ & armorum magna in bellis momenta eſſe.. Nobis alia diſſerenda occurrunt. Paulus Foxius apud Thuanum(*lib.59 hiſt.*)reprehendit uſitatam noſtris ducibus belligerandi rationē; quâ per tumultuaria prœlia de receptu ingenioſè cogitatur: receptâ inter duces ſententiâ, è pugna recedentes denuò pugnare poſſe: ut bellum potiùs cauponari quam geri videatur. Veteres ſtatariâ pugnâ tàm obſtinatè pugnaviſſe, ut paucis prœliis, atque adeò interdum uno debellaretur. Quæ ſententia ſanè quam multis placet. Ajunt Romanos magnis viribus bella geſſiſſe, quò breviori temporis ſpacio conficerentur; hoſti obviam profectos ſtatim dimicaſſe; victis leges tuliſſe. Noſtrorum ducum more ducendo bellum, exhauriri ærarium, colonos agris auferri; oppida, urbes, provincias, regna, incolis ſpoliari, & ad miſerandam vaſtitatem redigi: nec niſi laſſata utrinque crudelitate de pace cogitari, &, ut Tacitus, (*in Agric.*) loquitur, *ubi ſolitudinem fecerint, pacem appellari.* Nihil paucorum hoſtium

ſtium cæde profici. Quippę animos fieri ad ultionem ardentiores, in conſiliis adverſariorũ explorandis ſagaciores, in capiendis iiſdem prudentiores, in diſciplinæ ſervanda ducum imperiis obedientiores: acriori denique diſciplinâ plerumque victos, quàm victores agere: hos irâ, odio, ultionis cupiditate ad virtutem accendi; illos per faſtidiũ hebeſcere. Inde celeritatem in priſcis ducibus tantoperè laudatã, & in aliis culpatã deſidiam & oſcitantiam. C. Cæſar, ajunt, nullum unquam hoſtem fudit, quem non caſtris quoque exuerit. ita nullum perterritis ſpatium dabat. (*Sueton. in Iul. c. 60.*)

---in omnia præceps
Nil actum credens, cùm quid ſupereſſet agendum.
Inſtat atrox. (*Lucan. 2.*)

Idem civile bellum ccc. equitibus v. cIↃ. peditum auſpicatus tanto ardore geſſit, ut 60 dierum ſpatio univerſam Italiam occupaverit. Cùm Syracuſarum civitas Athenienſium obſidione liberata eſſet; cives tanquam perpetrato bello abiiſſe hoſtes gratulabundi ſecũ gauderent; Hermocrates Syracuſanus, cujus apud Thucydidẽ non unum eſt inſignis prudentiæ ſpecimen, non committendũ ratus, ut tantus exercitus digreſſus alia inſulę parte conſideret, & denuò negotiũ faceſſeret, inſtandũ hoſtibus, eoſque ad internecionem delendos ſuaſit. & adfuit fortuna conſilio. (*Thucyd. 7.*) Hoc eodem

eodem in bello Niciæ ſegnis cunctatio, Athenienſium res evertit. Cùm enim is adventu ſuo ingentem famam & ſui terrorem Siciliæ intuliſſet: Catanæ in hybernis deliteſcens, in contemptum venit, & hoſtibus animos reſumendi ſpatium dedit. (*Thucyd.*7.) Eadem negligentia Hannibalem perdidit; cujus animum ſera nimis pœnitentia ſubiiſſe dicitur, quod non cruentum ab acie Cannenſi militem ad urbem continuò duxiſſet. (*Liv.*) Idem error in Braſida Spartano notatur à Thucydide, (*lib.*4.) & in Ludovico Andegavenſi à Leonardo Aretino (*in hiſt. rerum Ital. ſui temp.*) atque Ioanne Baptiſta Pigna. (4.*hiſt. Ateſt.*) Cùm enim ab eo Ladiſlaus Apuliæ Rex victus, evaſiſſet: ſolitus eſt ille deinde ſæpius dicere; eâ, qua profligatus ſit die & ſui corporis & totius regni poteſtatem in hoſtium manibus fuiſſe; alterâ die corporis quidem poteſtatem amiſiſſe, regni tamen dominos eſſe potuiſſe; tertiâ verò nec jam ſui nec regni habuiſſe copiam.

His ita ſentientibus nec ille mos placet, quo crebrò, omiſſis aciebus, morâ facimus in obſidione oppidorum, caſtellorumque. Ajunt receptũ eſſe inter belli peritos, eum, qui copiis prævalet, & agrum hoſtilem in ſua poteſtate habet, ſuperiorem bello videri: & victoriã ſequi deditionem oppidorũ: nullumq; eſſe tam valide munitum locum, qui interclusis auxiliis & commeatuum ſubvectione expugnari ne-

nequeat; contrà ſæpiùs infirma loca defendi, quòd auxiliorum ſpe ſuſtententur. Alexandri Magni vox eſt; bello vicimus, ſi prœlio vicerimus; (Q. Curt. 4.) & Germanici orantis, *inſiſterent cædibus, nil opus captivis; ſolam internecionem gentis finem bello fore.* (*Tacit. hic*) Franciſci Sfortiæ bellicoſiſſimi imperatoris ſententia fuit: devicto hoſtili exercitu debellatum eſſe: at expugnatis urbibus & caſtellis ſæpe bellum longè majus ſuperfuiſſe. (N. M. v. *hiſt Flor.*) Tacitus noſter (4. *Annal.*) Tiridatis àTiberio inParthos miſſi errorem notat. quòd, ſi ſtatim interiora regni petiviſſet, oppreſſa cunctantium Parthorum dubitatio; & omnes in unum cedebant, adſidendo caſtellum, in quod pecuniam & pellices hoſtis contulerat, dedit ſpatium exuendi pacta. Alterum in eodem regno exemplum eſt Bardanis, qui dum in Seleucienſes ut patris ſui defectores ira magis quàm ex uſu præſenti accenſus implicatur obſidioni urbis validæ, & munimentis objecti amnis, muroque & commeatibus firmatæ; hoſti reſtaurandi belli occaſionem præbuit. (*Tacit.* XI. *Annal.*) Joh. Andegavenſis cùm ad oppida quædam regni Neapolitani ſubſtitiſſet, nec confeſtim exercitum ad urbem regni caput admoviſſet. victoriam corrupit, & vel ipſius Ferdinandi hoſtis teſtimonio facultatem occupandi regni prorſus amiſit. (*Ioh. Bapt. Pign.* 8. *hiſtor. Ateſt.*) Ludovicus

XII. Gal-

XII. Galliæ Rex ab Henrico VII. Angliæ Rege in tantas anguſtias conjectus erat, ut deſperatis rebus ſuis in Britones Armoricos fugam meditaretur. Sed ſalutem ipſi hoſtium negligentia attulit, qui obſidione Terroanæ urbis quinquaginta dies occupati animo reſumendo tempus dederunt. (*Guicc.* 12. *hiſt.*) Maximilianus Imperator, ſi triduo maturius ad mœnia Mediolani exercitum duxiſſet, omnium judicio ad deditionem Gallos compuliſſet: hærenti in obſidione Aſulæ oppidi, Helvetii, præſidii cauſa Mediolanum ingreſſi victoriam ademerunt. (*Guicc.* 12. *Parut.* 3. *hiſt. Venet.*) Anno Chriſti cIↄ.Iↄ.xxv. Pontificis & Cæſaris exercitus, qui paulò antè Parmâ inglorius, ac pene in fugam verſus abſceſſerat, neque Inſubrum vicos nedum urbes attigerat, nobili audacia prœlio depugnans horæ momento ingentem victoriam eſt adeptus. (*Andr. Mauroc.* 1. *hiſt. Venet.*) Et nuperrimè exercitus noſtri Cæſaris emenſus Bohemiam, quà à ſuperioris Auſtriæ finibus ad Pragam uſque extenditur, eadem die & fugavit Palatinum Fridericum, cepitque regiam urbem, quam intra paucos dies univerſum regnum, exceptis duobus tribuſve munimentis, ſecutum eſt. Denique Philippus II. Hiſpaniæ Rex intra L. dies toto Luſitaniæ regno potitus eſt, non aliam magis ob cauſam, quàm quòd vehementi vigilique cura & ingentibus

ſumpti-

ſumptibus in id bellum incumbens, ad regni caput, Antoniique nothi factionem debellandam ſpectabat. Exercitus maturè, & vivo adhuc Luſitaniæ Rege Henrico collectus, in finibus regni occaſionibus imminens ocioſus deſidebat; ſed maluit Philippus ſuſtinere ſumptus iſtos ſpecie ſupervacuos, quàm incurrere periculũ, quod certũ ſibi videbat, ſi moriente Henrico imparatus foret. Conſilium profectò regia animi, alere exercitum maximâ impenſâ, & ſumma cum moleſtia ſubjectis populis incubantem; nec tamen ſcire, quo eventu, quove fructu. Quid enim, ſi Philippum interea mors abſtuliſſet? quid ſi Henrico vitam fata produxiſſent? (nemo enim adeo ſenex eſt, ut non poſſit adhuc annum ſupereſſe) quid denique ſi regni proceres (cujus ſpei non planè incertus erat Rex) ſponte in ipſius poteſtatem concederent? fruſtra erant ſumptus, & ſine cauſa ſuſcepti labores. Sed maluit Rex in omnem eventum ſibi proſpicere.

Quanquam igitur rationem habeant, quæ hactenus diximus, & meritò culpandi ſint, qui bella nullo honoris aut publicæ ſalutis intuitu, ſed privati emolumenti ſpe trahunt, hoſti condonantes occaſiones; præoptanteſque diu cũ imperio eſſe, quã citò vincere: quiq; ſe nõ armis ſed precio ſubmoveri patiuntur; & velut ex compoſito alter alterius viciniã & congreſsũ devitantes plerumque diverſis in locis præ-

prædonum more in miſeros agreſtes ſævire tantum ſolent: tamen ex diverſo egregiam laudem merentur, qui cunctationem afflictis rebus ſalutarem temeritati prætulerunt. Quæ enim neceſſitas eſt, belluarum ritu in perniciem non neceſſariam ruere? quid ſi vires noſtræ trahendo bellum adoleſcant, contrà hoſtis minuantur? nemo prœlium, niſi malè ſanus ſuadeat. Quemadmodum igitur viris & viribus ſuffulti eſt, inſtare, premere, urgere, otium non pati, non deſidere, ſed agere, ferre res hoſtium, omnia denique tentare, ut ad manus deveniatur: ita imbecillioris partes ſunt, fruſtrari impetus, moras nectere, illudere vim hoſtium, trahere tempus, opperiri, dum aliqua neceſſitas pecuniæ, aut commeatuum, aut defectus ſupplementorum, dum denique tędiū & longa dies hoſtem conficiat. Porrò quamvis parùm utilitatis, & minus gloriæ habeat mos ille, quo noſtrī duces, cùm ſatis in ruſticos deſævierunt, ne nihil egiſſe videantur, interdum caſtellum aliquod vel oppidulum oppugnant, capiuntque; quod mox ſuperveniente hoſte, nullo negotio recipitur; ut ſæpius obſervatum ſit, ter quaterque caſtellum aliquod captū, iterumque eodem bello amiſſum eſſe: attamen munitas urbes, hoſtilis annonæ conditoria, armorum fabricas, exercituum refugia, vel etiam minora loca, ex quibus noſtris commeatuum ſubvectio, pabulatiove infeſta

 red-

reddi poſſit, poſt terga intacta relinquere, nulla ratio perſuadere poteſt: Poſtremò ne erremus, monendi ſumus, longè aliam hodiè eſſe conditionem temporũ, ac olim *& genere pugnæ armorumq;* differre noſtra ab antiquis ſeculis; ut quã rariſſimè, & non niſi certa victoriæ ſpe, aut neceſſitate ſumma coactũ in aciẽ & prœlium deſcendere prudentis ſit militum ductoris: ex quo factum etiam eſt, ut cùm nos noſtrique patres viderimus Principes, animi magnitudine, rerum militarium ſcientia, potentia denique ſingulares; nullus tamen illorũ ea geſſerit, perfeceritque, quæ in antiquis tanquam fabulis ſimilia portenta miramur. Alexander Magnus pauciſſimis annis Perſas vicit, univerſum Orientem domuit, populos denique quorũ in obſcuro ignotoque tunc fama erat, armis ſuis exterruit. Pompejus Romanis ſubjecit Pontum, Armeniam, Cappadociam, Mediam, Iberiam, Syriam, Ciliciam, Meſopotamiam, Arabiam, & Judæam. C. Cæſar ferè trecentos populos Romano imperio adjeciſſe ſcribitur. Quid eſt nunc in noſtrorũ aut ſuperiorum temporũ hiſtoria, quod cum his in comparationẽ venire queat? Non abiit adhuc ſeculum; cùm Carolum V. Romanorum Imperatorem, Franciſcũ Galliæ Regem, & Suleimanum Turcam parentes noſtri viderunt, aut meminerunt; principes animi robore, viribus & opibus potentiſſimos, & ſi dicere licet,

licet, honoris gloriæque avidiſſimos. Sed horum facinora cum antiquorum geſtis componere velle, nimioperè abſurdum foret. Exercitus erat lectiſſimus, quem Carolus Suleimano Auſtriã invadenti oppoſuit: ſed is Viennæ muris nunquam abſceſſit, ſatiſque habuit non vinci. Bellum Germanicum, etſi anceps & terribile, victoriaque primùm penes Carolum ſteterit, tamen exitum poſtremò eum habuit, ut reſtituenda captivis proceribus & Imperio malè uſurpata libertas fuerit. Contentiones inter Carolũ & Franciſcum non minoribus odiis quã viribus exercitę utriuſque opes attriverunt: &, quanquã poſtremò prævaluiſſe videatur Cæſaris fortuna; tamen nec Francico regno inde deceſſit, aut Carolo accrevit quicquam, quo unius ditiones minuerentur, alterve imperii ſui terminos extenderet. Expeditiones Africanæ, tanquam difficiles magnoque ſuſceptæ animo, & multis cum periculis obitæ plus gloriæ, quàm utilitatis habuerunt. Quanquam etiam infelix poſterioris ſucceſſus magnam partem obſcuravit famam ex priore acquiſitã. Suleimanus ſanè res maximas geſſit, ſed nullo modo veterũ factis æquiparandas: nec adeò intuitu potentiæ regni Ottomanici totque annorũ, quibus imperio præfuit, admodum glorioſas. In Pannonia diverſis expeditionibus longũ tempus, & maximas opes conſumpſit; nec tamen niſi partem illius pro-

vinciæ ſibi ſubjecit. Rhodum acquiſivit: ſed quæ gloria eſſe poteſt tanto Principi, paucos viciſſe equites, nullius potentiæ, & ab aliis derelictos, ne dicam proditos? Penetravit cum exercitu in Perſiam: ſed quid illâ expeditione effectum eſt, niſi quòd percurſatis, quæ obtineri nequibant, amiſſaque majore & meliore exercitus ſui parte remenſus eſt ea, quæ fecerat, ſpatia? Tantæ igitur tamque mirabilis differentiæ vera cauſa non aliunde peti debet, quam ex diverſo *genere pugnæ & armorum*, quo ab antiquis nos differimus. Nullum hodiè ſaltem in Europa, regnum eſt, nulla pene provincia, cujus præcipuæ urbes, locaque majoris momenti, novâ muniendi arte non in
I. eam ſecuritatem exædificata ſint, ut quamvis pauci potentiſſimi exercitus impetum ſiſtere poſſint. Hinc fit, ut cum militaris ratio jubeat redigere ante omnia in poteſtatem limitum munimenta, cæteraque regni præſidia, in quibus militiæ ſeminaria ſunt, ex quibus adverſæ vires in nos effunduntur, nobiſque ſupplementa, commeatuſque, intercipi poſſunt, neceſſe ſit in unâ expugnandâ urbe aut arce, multum temporis, viriumque conſumere: ideoque nequeant expeditiones, ea facilitate celeritateque ad exitum perduci, qua antiquorum bella, quæ non habebant iſta impedimenta.

Et

Et ſanè quomodo non interrupto curſu victoria progredi poteſt, quæ tot difficultatibus implicatur? Inde Franciſci vires Perpiniani oppugnatione debilitatæ, & Caroli potentia Sandeſiriana obſidione ita labefactata eſt, ut nec ille in Hiſpaniam, nec hic in Galliã ultrà progredi potuerit. Suleimanus cum innumerabilibus copiis ingreſſus Pannoniam cum ad Budam hæreret, tardè nimis Viennam, quæ interim ad defenſionem parare ſe poterat, adortus eſt. Ex diverſo Alexander Magnus, cùm tribus præliis Darium ſuperaſſet, confeſtim toto ejus regno potitus eſt; & penetratis intimis regionibus ad Oceanum uſque nihil obvium habuit, quod ſtupendum victoriæ curſum remoraretur præter flumina aut deſerta, quibus regnum natura munierat. Et qui res ab eo geſtas ab oblivionis injuria vindicarunt, duo opinor, apud Indos loca memorant, quæ fortunæ ipſius inſtar rapidiſſimi fluminis decurrenti interceſſerunt. Pompejus, cùm Mithridatem inſequeretur, peregrinando magis quã pugnando tot trophæa fixit: ut liqueat inde, nullis incurriſſe munimentis, quæ victricium armorum curſum retardarent. Major fuit C. Cæſari labor in ſubjugandis Gallis, Helvetiis, & Germanis, ſed hoc magis ob arduos ſitus à natura factos, & gentium ferocitatem, quam quod munitæ civitates ipſi reſtiterint. Et hic tamen decennii ſpatio ferè tre-

centos populos domuit. Hæc igitur prima cauſa eſt, ob quam negatum noſtris Principibus eſt tot prœliis, totque victoriis no-
II. men ſuum immortalitati conſecrare. Altera eſt tormentorum, quæ à ſono bombardas appellamus, inventio. Res profectò tàm ſtupenda, tàm terribilis, tonitrua etiam ſereno emiſſa cœlo, ut non amplius ferro, ſed igne geri bella dici poſſit. Tàm igitur formidabilis machina, ejuſque horribile experimentum facit, ut duces rariùs ad prœlia deſcendant, malintque cunctando, arteque quàm apertâ vi fortunam laceſſere. Quo & accedit, quòd neceſſitas iſtorum tormentorum, ſine quibus nec ſecuros ſe, nec oppugnare urbes, nec acie depugnare poſſe noſtri duces arbitrantur, omnem expeditionem facit lentiorem, prolixioremque. Nam & ob molem, & pondus non niſi à magno jumentorum numero difficillimè de loco in locum tranſve-
III. huntur. Denique & illud bene conſiderandum eſt, Alexandrum, & Romanos duces, qui factis ſuis hodieque nobis ſtuporē propinant, incidiſſe in Reges populoſque omnibus rebus ſe inferiores, debilioreſque. Alexander Magnus Darium vicit, copiarum numero & regnorū multitudine quidem ſuperiorem: ſed neque ſuâ, neque ducum, exercituumve virtute parem Alexandro.

dro. Cæteri Orientis populi, quàm fuerint imbelles, omniſque militiæ inexperti, hiſtoriis docemur. Pompejo quoque contra mollitiem Aſiaticam facile bellum erat. Cæſari ſanè res fuit cum ferociſſimis & in eam diem indomitis nationibus; ſed ſuâ virtute, & vi Romana quævis obſtantia perrupit. E contrario advertere licet, Principes, quorum paulò antè meminimus, virtute, prudentiâ, viribus penè pares fuiſſe: ut alter alterum, quamvis ſummis viribus niterentur, interdum prœlio quidem, non tamen univerſo bello vincere potuerit. Suleimanus Caroluſque quamvis ad Viennã utrobique numeroſiſſimis exercitibus invicem oppoſiti eſſent, tamen nec hic à mœnibus urbis digredi, aut ille ad urbem propiùs accedere voluit: pari ab utraque parte exiſtente alterius metu. Habebat Alexander exercitum lectiſſimum, duces militeſque qui ſub patre Philippo bellis innutriti conſenuerant: Romanorũ vero diſciplina, inſtitutaque militaria paria in orbe terrarũ non habebant. Ita prona adverſus imbelles victoria erat. Noſtri Principes propriâ deſtituti militiâ externis & mercenariis militibus, quibus neque boni intellectus, neque mali cura, quique nullâ vulnerum patientiâ, ſine pudore flagitii, ſine cura ducum abeunt fugiuntque, bella gerunt. Et inde pari utrinque vitio, nec ab una parte, quàm ab alterâ fortioribus militibus,

in æquo plerumque fortunam eſſe conſentaneum eſt.

Invictos & nullis caſibus ſuperabiles Romanos] de Romana potentia, ejuſque cauſis fuſiſſimè diſputabo ad lib. 4.

Addit munificentiam Cæſar, quantum quis damni profeſſus erat, exſolvendo) Similis gratitudo extat in Senenſium annalibus: qui in bello, quod contra Florentinos Anno Chriſti cIↃ cc LX. geſſerunt, Germanis à Manfredo Siciliæ Rege auxilio miſſis donativum præbuerunt, IↃ. libras, præter ſumptus in curam vulneratorum ex publico præſtitos. Decretum Conſilii publici in archivo Senenſi hodieque his verbis extat: *conſilium eſt in concordia, quòd vulnerati medicentur omnibus Communis Senenſis. & quòd medici cogantur medicare vulneratos pro competenti precio, & ſalario, & ſolvatur de pecunia Communis. Et quòd Mariſcialco & militibus Theutonicis pro remuneratione probitatis; quam fecerunt heri, contra inimicos Communis Senenſis debeant donari, & dari de pecunia Communis 500. libræ denariorum Senenſium: & quòd hoc non intelligatur pro menda equorum & armorum, ſed pro remuneratione probitatis, quam fecerunt, tantùm.* Quæ verba integra adſcripſi; teſtimonium virtutis & fortitudinis Germanicæ, & gratitudinis veterum. Iidem illi Senenſes in pugna ad Arbiam læſos vulneratoſque publico

ære

ære ſanari juſſerunt,& præter illorum temporum conſuetudinem in templis ſepulturam permiſerunt. (*Malavolt, 6. hiſt. ſen.*) Venetæ quoque Reip. pietas hac in re in hiſtoriis laudatur. Sed hodie non eſſet, quod de ſeculi noſtri malitia quereremur, ſi damna tantùm, non etiam ſtipendia,& dein in diem aſſes,quibus corpus & anima militis æſtimatur, non perſolverentur. Ubi primos numos, quibus ſeipſos in militiam miſeri vendunt, acceperint,reliqui ſtipendii parum aut nihil vident, & nihilominus miramur inobedientiam, & furta, & latrocinia, & ſeditionem militis adeò crudeliter, adeò avarè habiti: non tàm Principum culpâ quam miniſtrorum dolo & ſcelere. Verùm ut ad corporis ſanitatem non capitis tantùm habitudo, ſed & cæterorum membrorum petinet: ita non ſatis eſt, Principem, quæ ſuarum ſunt partium, facere, niſi miniſtrorum quoq; fides & ſedulitas reſpondeat. Pecuniæ rerum gerendarũ nervi dicuntur. Earum verò tractandarum curam, ſi vulturiis togatis,& viris piceas habentibus manus commiſerit Princeps: inter perpetuas exactiones & tributorũ invidiam ſemper egens erit. Ludovicus XII. quanquam ad bellum contra Hiſpanum largiſſimum omnium rerum neceſſariarum apparatum feciſſet; tamen ob Quæſtorum ſuorum rapacitatem, qui regem

in ſtipendiis militum circumvenientes, & commeatus impedientes, non parùm exercitum minuerant, inferior hoſtibus Neapolitano regno cedere coactus. (*Guicciard. 6. hiſt.*) Eadem Franciſci Regis in Ducatu Mediolanenſi fortuna fuit; cum tercenties mille numi aurei Lautreco militiæ Duci mittendi dolo Reginæ matris & fraudibus miniſtrorum in alios uſus verterentur. (*Guicc.* 10. 4.) Nec rarum eſt pecunias in militum ſtipendia vertendas per luxum & aleam à tribunis & centurionibus prodigi. Iterum alia fraudis ratio eſt, quâ legiones, cohortes atque vexilla non eo, quo debebant, numero explentur, Ipſi pro integro numero ſtipendia percipiunt. Quo eodem dolo utuntur in illis, qui aut in acie aut alio mortis genere abſumpti ſunt; quorum & ipſi, tanquam viverent, ſtipendia exigunt. Ita anno à Chriſto nato cIↃ IↃ LXX I. præfecti Veneti ficta pro veris nomina inducentes peſſimo facinore ſtipendia rapuerunt: adeoque hæc peſtis increverat, ut multa oppida debito militum præſidio exuerentur. Igitur Torquato Hieroſolymitano equiti, qui graviſſimè eâ in re deliquerat, medio foro inter geminas columnas cervices abſciſſæ: & ne fraudibus in poſterum locus eſſet, bini ad eam rem curatores (cõmiſſarios vulgò appellant) ſunt deſignati. Porrò ſunt, qui turpi nundinatione annonæ, earumque rerum, quibus milites veſtiuntur,

viliſſi-

viliſſimo lucro inhiant. Panem, farinam, frumenta, pannos, calceos magni vendunt, quæ ipſi vel ex præda, vel vili precio empta habent. Quâ lucri cupiditate Marchio Melenianus facinorum ſuorũ gloriam maculavit. (*Io. Bapt. Cin. de vit. Coſmi.*) Sed nihil eſt ſupra quorundam hominum, militari ærario præfectorum fraudulentas artes, quibus militi, interdum à pluribus annis debita ſtipendia exiguo ære redimunt; ipſi deinde tanquam integra ſolverint, integra à Principe repoſcentes. Ita duces cum quæſtoribus, & his cum illis in miſeri militis exitium conſpirant. Iſti per latrocinia diteſcunt; milites interim detritis tegminibus, aut nudo omninò corpore verbera, vulnera, duram hyemem, famem, egeſtatem perferunt. Principis invidia eſt niſi ille facinorum præmium latronibus iſtis patibulum det, quod ut peſſimum & publicum furum genus merentur; Coſmi Medicæi Magni Hetruriæ Ducis exemplo, qui Matthæũ quendam tributorum exactorem, quòd fraudulenter iſtud officiũ tractaverat, ſuſpendi juſſit. Cumque ex nobilitate Florentina alius illam curationem ſibi peteret: Coſmus ſe nec poſſe nec debere id concedere reſpondit. Florentinus ille non contentus reſponſo cauſam denegati muneris ſciſcitabatur. Cui Coſmus: maximo amore, reſpondit, quo te proſequor, moveor, ne petitioni tuæ annuam.

Atqui replicat ille, ſi me amares, non paterer repulſam. Imò, Coſmus inquit, pateris repulſam tuo bono, ne, ut Matthæus, ille, longa fias litera. Sciebat enim hominem ex fraudibus compoſitum, & priore illo nequiorem eſſe.

Poſſe & Cheruſcos: cæteraſque rebellium gentes, quando Romanæ ultioni conſultum eſſet, internis diſcordiis relinqui] Quomodo conſiliis & aſtu externæ res, procul habitis armis, ſubvertantur dixi. s. ad lib. 1. verb. *Pompejum imagine pacis &c.* & plura dicam ad lib. 6. Annal.

Iuvenem improvidum & facilem inanibus, ad Chaldeorum promiſſa, magorum ſacra, ſomniorum etiam interpretes impulit.] De ſomniorum & prædictionum fide miranda ſcripſit Lipſius in monitis politicis. Sed capitale eſt, de ſalute Principis, vel de ſumma Reip. reſpondere, aut conſulere. (*Iul. Paull. v. ſentent.* 21.) Apud Viſigothos qui ſuper Principis genitura vel fato ſcrutatus erat, flagellis cæſus cum omnibus bonis fiſco addicebatur. (*Frid. Lindenbrog. ad lib.* 29 *Ammian. Marcell.*) Romæ ſaga quædam Marii temporibus in exilium miſſa proditur; quod ſe totius prœlii adverſus Cimbros prædicturam eventum diceret. (*Plutar. in Mar.*) Libo Druſus, de quo hîc Tacitus, eandem ob cauſam conſultorum magorum, nova moliri creditus mori

ada-

adactus eſt. Et facta tunc de Mathematicis Magiſque Italiâ pellendis Senatus conſulta, eorumque è numero L. Pituanius ſaxo dejectus eſt. (*Tacit. hoc lib.*) Valens Imperator ſub uno proloquio juſſit occidi omnes, qui de ſuo ſucceſſore ſpiritus conſuluerant; nec modò qui conſuluerant, ſed omnes, qui aliquid eâ de re inaudierant, nec ad ſe detulerant. (*Ammian. Marcell.* 29.) Ego plura exempla retuli ad librum ſuperiorem. Fiebant ejuſmodi dæmonum implorationes per annulum quendam & cætera, quæ plus quàm ſatis eſt, explicatè prodidit Ammianus Macellinus libro nono, & viceſimo. Annuli iſti Græcis vocantur *γεγοητευμένοι*: quales fuerunt, quos Execeſtus Phocenſium tyrannus habuit, & quorum ſtrepitu de rebus ſuis admoneri ſolitus eſt. (*Clemens Alexand.* 1. *Stromat.*) & illi Iarchæ Indorum Regis donati Apollonio Thyanæo (*Philoſt.* 3 *de vita Apoll.*) quibus & celeberrimus ille Gygis annulus accenſendus eſt. (*Herod. Cic.* 3. *offic.*) Perſæ conſulebant illas mulieres, quæ ex incubo prægnantes dæmonem in utero circumferebant. (*Theophilact. Simocattæ* 2. *hiſt.*) Sed omne ejuſmodi divinandi genus, ſive ex aſtris illud fit ſive alio ſortium genere, legibus interdictum eſt, Ratio prohibitionis duplex; una principum ſecuritatem concernens, altera univerſalis. Turbant ejuſmodi de Rep. prædictiones

nes animos parentum, & inanes ac interdum ſceleratas ſpes ſubjiciunt incautis. (*Dio Caſſ. lib.* 52.)

----Nos pravum ac debile vulgus
Scrutamur penitus ſuperos: hinc pallor, & iræ
Hinc ſcelus, inſidiæque, & nulla modeſtia voti.

Inde Hadrianus Imperator obſtruxit venas fatidicas Caſtilii fontis ſaxorum ingenti mole; ne ut ipſe ſe imperaturũ præcinentibus aquis compererat, etiam alii ſimilia docerentur. (*Ammian. Marcell.*) Altera cauſa eſt, quod fallunt plerumque magicę ſortes: & qui veriora dixiſſe videntur magi, non ab aſtris, ſed à Geniis & execrabili ſpirituũ familiaritate habent. Hi enim tranſacta inter homines ſecretaque accuratè explorant, & ſagaciter de futuro conjiciunt. Vel etiam, quemadmodũ ſi cœcus vim lapidũ ſpargit, aliquando imprudens tangit metam; ſic dum multa paſſim harioli mentiuntur, nihil mirum eſt, ſi nonnunquam fortuna illorum audaciam commendat. Denique crediderim, Deum eſſe, qui in vindictam impiæ crudelitatis nonnunquam repræſentet mortalibus ea ipſa, quæ ſibi non à Deo, ſed à ſyderibus metuerunt. Sed ut dixi, ſæpiſſimè fallunt vaniſſimæ artis jactatores, (v. *D. Auguſtin.* 7 *Confeſſ.* 6. *Pic. Mirand. contra Aſtrolog. Io. Barclai.* 11. *Argen.*) Quod appoſito

ſito exemplo demonſtrat in monitis politicis Iuſtus Lipſius. De Alexandro Epiri Rege nota eſt hiſtoria ex Livio. Ego alia tria addam. Iulianus Cæſar Phrygiam ſibi fatalem fore oraculo didicerat. Sed ignorabat miſer, locum in Perſia, ubi cæſus eſt, Phrygiam appellari. (*Ammian.* 25.) Murzuflo Byzantiorum tyranno fatidici reſponderant, urbem non niſi per Angelũ capi poſſe. Turris erat contigua mœnibus, quæ Angeli dicebatur, quòd ibi nuncii cœleſtis ſignum ſitum erat. Per iſtam irruperunt in urbem Franci, cæterique Latini Græcorum hoſtes (*P. Æmil. lib. 6 de reb. geſt. Franc.*) Refert Guilielmus Neubrigenſis, (*lib. 6. hiſt. Angl.*) Stephanum quendam, quem ipſe Richardi Regis Procuratorem Andegavenſem vocat, abſente Rege improbas ſpes concepiſſe, deniq; de ſuis fatis dæmones conſuluiſſe. Cumque initiò quæſiviſſet, viſuruſnè iterũ eſſet Regẽ, idque negaſſet impoſtor ſpiritus: iterùm rogavit, quamdiu cum imperio futurus eſſet? Reſpondit dæmon, quamdiu vives. Denique ſciſcitanti, ubi moriturus eſſet, reſpondit, in Pluma. Cœpit igitur Stephanus confidenter expilare populares: quippe de regis reditu ſibi videbatur ſecurus, & ſolerter caverat, ne ullibi locorũ plumæ inſideret, incubaretve. Sed cùm paulò pòſt in obſidione caſtelli cujuſdam captus eſſet, miſer ibi miſerè trucidatus eſt. Erat autem caſtello nomen Pluma.

O lu-

O ludibrium! Mirum itaque eſt, Paulum V. Pont. Mathematicorum & Aſtrologorum vitæ exitum ei intra paucos menſes prædicentiū, nugis adeò deditum fuiſſe, ut veneficii metu nulla niſi à ſororiis parata obſonia ſumeret, denique eo procederet vanus metus, ut fratres Borgheſii tres ac viginti profeſſionis illius homines intra ſuas ædes coactos Pontificis fata ſcrutari juberent. (*Andr. Maur. 16. hiſt. Ven.*)

Haud cunctatus eſt ultrà Germanicum, quanquam fingi ea, ſeque per invidiam parte jam decori abſtrahi intelligeret.) Peſſimo loco eſt miniſter Principis niſi pati injurias ita poteſt, ut non videatur ſenſiſſe. Stultitia eſt profiteri iras & indignationem, ubi vindictæ locus eſſe non poteſt. Non igitur aliud remedium eſt injuriarum à majore illatarum, quàm ſi non intelligantur. Deprehenſis artibus ſuis, rerum domini per vim & palàm exſequi ſolent, quod fortaſſis aliàs patrare horruiſſent. Quare cùm vel maledici ſermones, vel error aut culpa Principis gratiam avertunt, abditâ arte celanda eſt fortunæ fuga, ut nec ipſe reus videatur ſenſiſſe. Tum aſſiduus in regia, quamvis occultis ludibriis quotidiè ſæviet infenſus dominus, tamen ferendi conſtantia, novis officiis & obſequio vincat iræ pertinaciā. Hoc modo Alfonſus Ferrariæ Dux, cum Pontifex ipſum ditione ſuâ exuere in animo haberet, & ad id Epiſcopum Ventimilium miſiſſet; intellectis

inſidiis

inſidiis non modo non queſtus eſt de Pontifice, ſed ultrò Ventimilio apud Pontificem ſtructarum ſibi inſidiarum accuſato, ab ipſo auxilia rogavit. (*Guicc.* 13)

Cæſar indicium haut aſpernatus congreſſus abnuit.) Delatores, & qui rumores ad Principes gerunt occultè, cum ipſis Principibus congredi non debent: quippe ex arctâ & frequenti converſatione cognoſcentur & cavebuntur tanquam delatores.

Cunctaque ejus facta, cùm prohibere poſſet, ſcire malebat.) Quod in detegendis conjurationibus admitti poteſt. Sed aliàs tyranni eſt malle punire, quàm providere, ne pœnis opus ſit. Porrò dominationis regiæ arcanum eſt; in illis populis, qui nec totam ſervitutem, nec totam libertatem ferre poſſunt, connivere primis ſeditionum furoribus, &, cum prohiberi poſſet, locum dare ſceleri, ut poſtea tanquam juſtâ vindictâ ſpoliari poſſint immunitatibus, privilegiiſq;, quibus velut acutiſſimis ſpinis Principum oculi punguntur; & veluti belli jure ex dimidiâ libertate, in quâ vivebant, in ſervitutem rapti, dedititiorum jure tractentur. Magna erant jura, libertates ac immunitates Aragonenſium: quas ipſi poſt Hiſpaniam à Juliano Comite ob ſtuprum filiæ à Roderico Rege illatum proditam, & totis Iɔcc. annis à Saracenis poſſeſſam juris ſui eſſe ſ ???ti ſibi dixerunt, cõdito ſupremo magiſtratu, qui

tisAntonii Perezii odiis occaſionem Eſcovedi è medio tollendi captaverat,ſic ex Perezii calamitate, quæ ſeditioni Cæſar auguſtanorum (quippe Aragonius erat Perezius) cauſam dederat, privilegiorum civitatis imminuendorum, quibus jam pridem inſidiabatur, commoditatem ſibi oblatam avidè arripuit: & exercitu ſummâ celeritate conſcripto, miſſoque in Aragoniam, atque ſublatis è medio libertatis vindicibus,& firmatoInquiſitionis palatio. quod extra mœnia urbis erat,& tanquam arte urbi cum idoneo præſidio impoſita,populi jura atque libertatem infregit. Hiſtoriam prolixè narrat Iacobus Auguſtus Thuanus libro centeſimo quarto.

Abnuentibus cunctis, cùm diverſa prætenderet &c.] Inde amici fugiunt, unde probantur. (*Senec Epiſt*. 9.) &c.

Ita moderans,ne lenire,neve aſperare crimina videretur.] Principem ab omni acerbitatis ac truculentiæ ſuſpicione abeſſe decet. Et quoniam gratioſiſſima ſunt præmia,pœnæ contrà odioſiſſimæ, ipſum omnia præmia tribuere convenit; magiſtratus, inquam, imperia, ſacerdotia, curationes, munera, beneficia,reſtitutiones; pœnam vero irrogare nemini, ſed earū impoſitionem magiſtratibus integerrimis ac prudentiſſimis committere.(*Bodin*.4. *de Rep*.6.)Quo referendū eſt Thomæ Campanellę(9. *de monarch.Hiſp.*)conſiliū;inſtituendū

eſſe

eſſe judicium, quod ipſe *Gratiæ tribunal* vocat, ad quod appellare liceat condemnatis ad mortem: idque conſtare debere ex ipſo Rege, ejus conjuge, atque primogenio, & denique præcipuo religionis antiſtite. Verùm ſi quis ſequi hoc conſilium velit, ei providendum erit, ne cujuſquam appellatio recipiatur, niſi cujus delictum eſt, cui ignoſci poſſit. Nam qui majora ſcelera condonat, in juſtitiam peccat: qui punit, famam, quam quærit, clementiæ, amittit. Igitur hîc quoque Tiberius ad extremum Libonis preces reſpondit, ut *Senatum rogaret.* (*Tac. hic.*)

Juravitque Tiberius petiturum ſe vitam quamvis nocenti, niſi voluntariam mortem properaviſſet. Quemadmodum Nero quoque dicebat, Torquatum quamvis ſontem & defenſioni meritò diffiſum, victurum tamen fuiſſe ſi clementiam judicis expectaſſet. Crocodili lacrymæ!

Bona inter accuſatores dividuntur] v. notas ad libr. 1. verb. *qui formam vitæ iniit. &c.*

Auctu imperii adoleviſſe etiam privatas opes &c. dicam ad lib. 3.

Non id tempus cenſuræ]Quippe apud ſe penſitabat Tiberius, vix coërceri tàm profuſas cupidines poſſe, ex coercitione forſan plus damni in Rempub. ferri:indecorum attrectare, quod non obtineretur. Denique populum tot per annos molliter habitum nondum audebat ad duriora vertere. *In-*

Inter quæ L. Piſo ambitum fori, corrupta judicia, ſævitiam oratorum, accuſationes minitantium increpans, abire ſe & cedere urbe, victurum in aliquo rure teſtabatur] Hæc etiamnum optimi cujuſque querela eſt. Unde factum, ut jura & judicia, res ſanctiſſimas & humano generi ſaluberrimas cuncti abhorreant, abominentur, deteſtentur: vereque dici poſſit, tres eſſe Juſtitiæ capitales peſtes, corruptos judices, longas ac penè æternas lites, & denique advocatorum inſcitiam improbitatemque. De ſingulis quædam ad hunc locum notabo. Initiò igitur referam aliquot ſordibus & corruptionibus judicum tollendis aut coercendis remedia. Primum eſt, ne tribunalia turpiſſimo mercimonii genere, velut ad licitantium arbitria proſtituantur; ſed gratis, ſed benemeritis conferantur. Accipere enim aliquid à ſuſcepturis magiſtratum, teſtante Juſtiniano Cæſare, (*Nov.* 8.) omnis nequitiæ principium eſt, & terminus. Neque enim fieri poteſt, quin vendere ſibi licere quis putet, quod emit. Hinc homicidia, adulteria, rapinæ; hinc commerciorum confuſio; hinc legum contemptus; quovis quamvis pœnam auro redimi poſſe confidente. Quæ omnia tantò veriora ſunt, quantò, qui honores emunt, non ob virtutes ſed divitias I.

in

quærentiq; Imperatori, quid pręter morẽ hic veſtitus? reſpondit, ut peregrè eam,& ableger à te ad Imperatorem Conſtantinopolitanum, Caligeros aliquot(hi Græci monachi ſunt)arceſſiturus,ut nobis jus dicant; quoniam omnes tuos judices vis occiſos. Cui Imperator,ô mi Æthiopille, inquit,nunquid illi ſunt periti legum noſtrarum? & non ſunt,oportunè reſpondet Halis Purparatus, ô Domine, cur igitur peritos tollis? nam refert Bajaſetes cur malè judicant? Iterùm Halis,ego, Domine, cauſam edam. Hi noſtri ſtipendium è publico nullũ percipiunt: capiunt igitur mercedulas à privatis.Hoc corrige, & illi corrigentur. Placuit conſilium Bajaſethi, & decrevit, ut, cui hereditas țot millium aſprorum (id genus monetæ Turcicæ eſt) veniſſet, is in ſingula millena Cadio ſuo daret vicenos;in matrimoniorum & ejuſmodi contractibus item vicenos.Ita Juſtitiæ ſubventum.Tertia in hanc rem cautio III eſt, ne quis patriæ ſuæ adminiſtrationem ſortiatur:in quâ multum gratię neceſſitudinum ſuarum daturus pręſumitur.(*Paul. v. ſent.* 12. §. 5. *ibique. Cujac. vid.tit. C. ut nulli pat.ſu.adm.&c.& ibi Gothof.*) Quod non tantùm jura civilia Romana, ſed & in Gallia Philippus Pulcher, & Carolus V. Reges conſtituiſſe dicuntur. Et olim popu-

nianus quoque (*Nov.* 8.) judicibus jusjurandum præſcripſit, quod ipſe alibi, (*Nov.* c11.) horrendiſſimum vocat. Verba illius huc adſcribam: Juro ego per Deum omnipotentem, & Filium ejus unigenitum, dominum noſtrũ JESUM Chriſtum, & Spiritum Sanctum, & per Sanctã glorioſam Dei genitricem & ſemper Virginem Mariam, & per 4. Euangelia, quæ in manibus meis teneo, & per Sanctos archangelos Michaëlem, & Gabrielem, puram conſcientiã, germanumque ſervitium me ſervaturũ ſacratiſſimis noſtris Dominis Juſtiniano & Theodorę conjugi ejus, occaſione traditę mihi ab eorum pietate adminiſtrationis: & omnem laborem ac ſudorem cum favore ſine dolo & ſine arte quacunque ſuſcipio in commiſſa mihi ab eis adminiſtratione de eorum imperio atque Republica: & communicator ſum ſanctiſſimæ Dei Catholicę & Apoſtolicæ Eccleſiæ: & nullo modo vel tempore adverſabor ei, nec aliũ quemcunq; permitto, quantum poſſibilitatem habeo. Juro quoque juſjurandum, quod nulli penitus neque dedi neque dabo occaſione dati mihi cinguli, neque occaſione patrocinii, neq; promiſi, neque profeſſus ſum de provinciâ mittere, neque mittam, neque occaſione dominici ſuffragii, neque famoſiſſimis præfectis adminiſtrationẽ habentibus, neque iis, qui circa eos ſunt, neq; alii hominum ulli: ſed ſicuti ſuffragio perce-

cingulum, ſic etiam purè me exhibebo circa ſubjectos piiſſimorum noſtrorum dominorũ: contentus iis, quæ ſtatutæ ſunt mihi de fiſco, annonis. Et primùm omne habebo ſtudium, ut fiſcalia vigilanter ſuſcipiam, & in devotos quidem & indigentes neceſſitate cum omni exigam vehementia, nequaquam ſubinclinatus, neque ob hoc lucrum ipſum conſiderans, aut per gratiam vel odium exigens aliquem, citra quàm competit, aut concedam alicui. devotos autem paternè tractabo, & ſubjectos piiſſimorum noſtrorum dominorum illæſos undique, quantum poſſibilitatem habeo, cuſtodiam: & æquus in cauſis utrique parti, & in publicis diſciplinis ero, nullique parti, citrà quam juſtum eſt, præſtabo: ſed exequar univerſa delicta, omnem æquitatem ſervabo, ſecundum quod mihi viſum fuerit juſtum: & eos quidem, qui innoxii ſunt, undique innoxios illæſoſque conſervabo, noxiis autem imponam ſupplicium ſecundum legem; & omnem juſtitiam, ſicut jam dictum eſt, in publicis & privatis contractibus eis ſervabo; & ſi comperero, fiſcum injuſtitiam pati, non ego ſolum hoc ago, ſed etiam ſemper mihi aſſidentem talem ſtudebo aſſumere, & circa me omnes; ut non ego purus quidẽ ſim, qui verò circa me ſunt, furentur, & delinquant. Si quis autem inveniatur circa me talis, & quod fit ab eo, me ſanare, & eum expellere. Si verò non hæc omnia

ita

ita ſervavero, recipiam hîc & in futuro ſeculo in terribili judicio magni Domini Dei & Salvatoris noſtri Jesu Christi, & habeam partem cum Iuda, & lepra Giezi, & tremore Cain; inſuper & pœnis, quæ lege eorum pietatis continentur; ero ſubjectus.

Quintum erit remedium, ut pœnæ conſtituantur graviſſimæ in eos, qui pecuniâ aut gratiâ corrupti malè judicarunt. Hinc leges Romanæ de repetundis, de falſo, de vi, & cæteræ. Hinc ſapientiſſima illa, nec minus tamen cum irreparabili juſtitiæ damno neglecta Zenonis lex, (*l. un. C. ut omn. jud. tàm civ. &c.*) aliquoties à Iuſtiniano repetita; (*Nov.* 8. 109. 46. 123.) quâ cavetur, ut provinciarum præſides, aliique magiſtratus, poſt depoſitam adminiſtrationem, quinquaginta dies in loco, quo magiſtratum geſſerint, permaneant; quò pateat omnibus facultas, ſuper rapinis aut concuſſione, aliiſque criminibus conveniendi illos. Et ſimile eſt Genuenſium inſtitutum, apud quos V. viri ſunt, *Syndicatorum* nomine; quorum officium eſt, in omnes magiſtratus, finito officio, inquirere; & in male geſtæ Reip. damnatos animadvertere. (*Carol. Sigon. l.* 1 *de vita Andr. Auriæ.*) Et ſuperioribus annis (1612.) tres Quæſitores cum vitæ neciſque poteſta- V.

te, in loca, quæ Orientem verſus Venetis parent, à Repub. miſſi ſunt, qui in magiſtratus, ſi quæ fortè adverſus leges feciſſent animadverterent, & à potentioribus oppreſſis ſubvenirent. (*Andr Mauroc* 18 *hiſt.*
VI *Venet.*) Sextò denique neque illud prætereundum eſt, Tiberii temporibus Severum Cæcinā in Senatu cenſuiſſe, ne quem magiſtratum, cui provincia obveniſſet ſua uxor comitaretur; quia quoties repetundarum aliqui arguerentur plura uxoribus objectarentur; his ſtatim adhæreſcere deterrimos quoſque, ab his negotia ſuſcipi, tranſigique (*Tacit.* 3 *Annal.*) Quemadmodum anno Chriſti CIↃ IↃ. CL. Lemoſii Comes Neapolis, & Machedæ Dux Siciliæ Proreges uxorum nomine comparatis, atque inſtructis navigiis piratarum more excurſionibus maria fœdarunt. (*Maurocen.* 16. *hiſt Ven.*)

Nunc ad litium diuturnitatem tranſeo, quam alteram juſtitiæ peſtem dixi. Alterna hodiè ſunt jurgia: ut ſi cum ſumptibus ſit conferenda moleſtiarum ratio, gravius putes ſic vincere, quàm confeſtim damnari. Nam & modum & numerum prægreſſæ ſunt artes ac nomina, quibus miſerrimos clientes patroni & judices fruſtrantur. Articulatim & lentè hos diſcerpunt, qui ſemel perire potuerant. Sæpè itur ad judices,

cau-

cauſa narratur, aliquot anni abeunt, nec dum conteſtatio litis facta eſt Iudicibus hîc non vacat, hîc omiſſo litigioſo negotio hærent patroni in cauſis minoribus, quæ nunc ſponte, nunc eorum ſtudio naſcuntur è primâ. Hæc præludia adornant, his proclamant inauditis iter ad verum Iudicibus eſſe non poſſe Sic dubia ex dubiis feruntur: ſic immani dilatione pereunt litigantes, magnâ in inſontes inopeſque injuriâ Nam qui in divitem inimicum pauper inciderit, tàm longo & ſumptuoſo itinere conficitur; procumbitque denique laſſus: nec recuperato jure inultus, ęmulo minus ſuo, quam huic prolixę æquitati iraſcitur. Ne quęre cur tàm diu Iudicibus placeat, & patronis, ad ſe delatos cruciari. Nempe ex morâ & tempore ſua opera æſtimatur Sic patronis, inquã, creſcit, ſic Iudicibus merces. Multa ſcripſiſſe, multa audiviſſe (quanquam ea præſtabat compendio fieri) acerrimè vendunt; eò pejores quod quæ peccant; ipſi juſtitiæ imputant. Pręterea conſuetudine videndi miſeros, & deinde faciendi, exuunt humanitatis ſenſum; aut potius miſerum eſſe non credunt, litigare. Ita duri ad queſtus parùm ſupplicibus moventur, & ab iis tantùm culti, ſaltem amant longiora in ipſos exercere imperia. De remediis contra litium prolixitatem alii, ſed benè ac eleganter noviſſimè ſcripſit ſub ficto nomine quidam Pomeraniæ Ducibus à conſiliis. Libro titu-

lum fecit Parthenius Litigioſus. Ex illo petenda ſunt, quæ hîc dici poſſent, ac deberent. Non tamen omittendum eſt, primum ac præcipuum, quo litium tempora breviora fiant, eſſe curam Principis: cujus eſt cum interminatione pœnarum edicere (ſed hoc graviter, nec, ut ſolemus, terroris mox evaneſcentis imagine) ne ulla lis ultra certum tempus, quod ipſe præſtituat, apud judices hæreat. Iuſtinianus noſter civilibus litibus triennium (ſpatium ſat longum) præſcripſit. (l. 13, C. *de judic.*) Labentibus ſeculis ſpecie æqui in reorum auxilium inventa ſunt ea, quibus denique ſimplicitas legum occubuit, fruſtrationes, reſcripta, & quæ ſemel conſtitui poterant velut religioſo ordine in varios dies dilata. Hæc verò quia Iudicibus & patronis ad lucrum ſunt, jam neglecto reorum commodo tam ſanctè obſervantur, quaſi judiciis cives, non hæc illis inventa ſint. Porrò in arctiorem numerum & ad duorum triumve amanuenſium laborem reducantur vana nomina & munia illorum, qui à ſecretis, à ſcriptionibus dicuntur, (& horum maximè intereſt, diu lites vivere) homines ſcientes formularum, jurgiorumque præceptores: qui velut licitâ crudelitate, & jam ipsâ conſuetudine excuſatâ de clientum miſeriis, ex injuriâ populi, ex clade & ſanguine miſerorum perenni paſtu ſaginantur. Denique cum cauſarum patroni ſint

maximè

maximè, qui vitam imò immortalitatem litibus conciliant: illorum maximè audacia refrenanda eſt. Antiquis temporibus florebant elegantiæ priſcæ patrociniis tribunalia: cùm oratores concitæ facundiæ attenti ſtudiis doctrinarum, ingenio, fide, copiis ornamentiſque dicendi pluribus eminebant; ut Demoſthenes, quo dicturo concurſus audiendi cauſa ex totâ Græcia fieri ſoliti ſunt: & Calliſtratus, quem nobilem ſuper Oropo cauſam perorantem idem Demoſthenes Academiâ cum Platone relictâ ſectatus eſt; ut Hyperides & Æſchines, & Andocides & Dinarchus & Antiphon ille Rhamnuſius, quem ob defenſum negotium omnium primũ antiquitas prodidit accepiſſe mercedem. Nec minùs apud Romanos Rutilii, & Galbæ & Scauri, vitâ, moribus, frugalitateque ſpectati, & ſequentibus ætatibus cenſorii, conſulareſque & triumphales multi, Craſſi & Antonii, Scævolæ poſt exercitus proſperrimè ductos, poſt victorias, & trophæa, civilibus ſtipendiorum officiis floruerunt; laureaſque fori ſpecioſis certaminibus occupantes, ſummis gloriæ honoribus fruebantur. Poſt quos excellentiſſimus omnium Cicero orationis imperioſæ fulminibus ſæpè depreſſos aliquos judiciorum eripuit flammis. At nunc videre eſt ubique violenta & rapaciſſima genera hominum, per fora omnia volitantium: qui cum immaturè è ſcholis eruperint, plerunque

ita rudes ſunt, ut nunquam ſe libros habuiſſe meminerint: & ſi in circulo doctorum authoris veteris inciderit nomen, piſcis aut edulii peregrinum eſſe vocabulum arbitrantur. Sed condonari hoc poſſet, ſi ſaltem ſuæ, quã profitentur, ſcientiæ peritiores eſſent. Nunc adeò perverſa & inepta plerumque ſtudiorum ratio eſt, ut non mirandũ ſit ex malè culto ingenio nullos aut malos provenire fructus. Sunt, qui neque latinã linguam vel mediocriter docti, neq; humanioribus literis vel leviter tincti ad jus addiſcendum malè ſanum animum applicant. Ubi cùm difficultatem, & ſine aliarum literarum ſubſidio innavigabilem Oceanum perſpexerint, aut infeliciter cœpto labori ſuccumbunt, aut, ne nihil egiſſe videantur, ordinem judiciorum, & ſcribendorum teſtamentorum contractuumque formulas ediſcunt. Inde in forum & ad jurgia provolant, cùmque cauſarum merita non intelligant, in ſolis judiciorum ſolemnibus hærentes, infelices & imperiti nautæ vectorem, qui ſuas illis fortunas commiſit, perditum eunt. Vidi homines, qui cùm elementa juris à Juſtiniano cupidæ legũ juventuti tradita ne primoribus quidem labris deguſtaſſent, Bartholum & Baldum manibus verſabant. Alius erat qui cùm Jaſonem ex bibliotheca quadam peteret, ſcripto profeſſus eſt, commodatò accepiſſe *Iaſonis opera in novem ſoluminibus*. Hi ut altius videantur jura calle-

callere, Bartolum ubique loquuntur & Baldum, & Menochium, & Cardinalem Tuſcum: adeò ut in pervulgatæ alicujus juris regulæ probationem ſexcentas plerumque proferant auctoritates. Quidam cum reſponſum ſuum cœpiſſet, à verbis: *In nomine Domini noſtri* JESU CHRISTI, AMEN: addit legem I. C. de offi. præf. præt. Afric. & centeni alii regulam illam Logicam, poſitâ causâ ponitur effectus, ſimileſque innumeris legibus & auctoritatibus ICtorum firmant. Etiam qui doctiores ſunt, cùm quos nobis Juſtinianus libros reliquit, vel tanquam antiquatos faſtidiunt, vel ut nimis difficiles horrent, ubi certis quibuſdam quæſtionibus controverſiiſque ventilandis diſputandiſque annos aliquot tranſegerint, egregios ſe eſſe JCtos credunt. Denique pro Pandectis & Codice & juris univerſi ſcientia certos habent illuſtriũ quæſtionum ſcriptores. Quaſi non illi ipſi viri clariſſimi methodi aut controverſiarũ potiùs enodandarũ causâ ſcripſerint illas diſputationes, quàm quòd iis univerſum jus comprehendi arbitrarentur, aut certè nimis ſuperba foret opinio. Digeſſerunt in ordinem univerſi juris titulos & ſumma capita: verũ non & univerſum jus, quod ſub illis titulis continetur. Inde plerumq; accidere videmus, ut cùm iſti modo tàm egregii diſputatores, poſt illas quæſtiones *pro & contra* ſæpius diſputatas, *reſolutaſque*

in forum tranſeunt, ad non magnæ difficultatis propoſitas facti ſpecies reſpondere, niſi petito ad deliberandum evolvendoſque juris libros, ſpatio, nequeant, mirenturque, ſe hærere. Quaſi ducentis, trecentiſve quæſtionibus univerſi juris ſcientia contineatur. Immensũ eſt & infinitum id, in quo verſantur Jureconſulti, nec ad finem, quem præcipuum illi habere debent, reſpondere ſcilicet de jure, & conſulenti civitati inſtar oraculi eſſe, niſi multis vigiliis, aſſiduâ nec perfunctoria librorum de jure ſcriptorũ lectione, & denique nõ niſi magno judicio pervenitur. Secundarium juriſperiti officium eſt, teſtamentorũ contractuumque formulas concipere, & judiciorum formulas ſcire: præcipuum verò, primumque ad propoſitam facti ſpeciem, in oraculi modum, quid ſcriptæ leges, quid mores, quid æquum jubeat, reſpondere. Carolum Molinæum J.Ctum accepimus, cum Tubingæ ageret, in collegio J.Ctorum ubi de jure reſpondendum eſſet, auditis cæterorum ſententiis, qui laborioſè erutis ex abdito argumentis pro ſua ſententia depugnabant, probata plerumq; illorum, qui primi dixerant, ſententiâ, juris textum addidiſſe adeò evidentem, adeò clarum, ut cæteri longiori diſputatione plerumque ſuperſedendum ſibi arbitrarentur. Tanta homini memoria, tantum erat judicium. Nunc miſelli *diſputatores*, ut *ad caſum propoſitum*

tum reſpondere poſſint, tractatus & commentarios, & gloſſas, & deciſiones, & conſilia evolvere neceſſe habent donec inveniant *caſum in terminis*. Non igitur mirum eſſe debet, tam paucos eſſe conſultos æqui & juris: & ex diverſo imperitos advocatos, patronos, ſcriptores, judices adeò numerum ſuperare, ut penè pauciores ſint agricolæ, pauciores qui in mercatura verſantur, regnumve cuſtodiunt: eò quidem majori reip. detrimento, quòd ſi inter pauciores, ſed ſpectati candoris advocationũ munus eſſet, tot illa ingenia, quæ noxia calliditate ſe corrumpunt, melioribus ſtudiis ornarent patriam; diſciplinas & artes aut proderent novas, aut inventas excolerent. Ea igitur prima in advocatorum multitudinem cautio Principi ſit, ut ne promiſcue in numerum recipiantur, qui inopia juriſperitiæ ora mercenaria procudentes per proſtitutas frontes vileſq; latratus ad effrenatã deflectunt conviciandi licentiam; vel inter ſolicitudines judicũ per multa diſtentas, irreſolubili nexu vincientes negotia, laborant, ut omnis quies litibus implicetur, & nodoſis quæſtionibus judicia circumſcribantur. (*Amm.* 30.) Sed pauci ſint, & qui judiciis ſufficiant, non ordinis modò judiciarii omniſque ad litigandum articuli periti, ſed & ipſam cauſam legum, juris, rationis ſuffragiis defendere apti. Sint denique boni viri, & qui magis honeſtum quàm pecu-

niam ament. Tum ad quos patronos cauſæ deferuntur, ij Deo Opt. Max. in ſingularũ litium exordio faciant ſacramentum, nullam ſe cauſam, quod ſciant, iniquam oraturos (v. *Thom. Demoſt.* 1. *de juram.* 10) Quos ſi hanc fidem fefelliſſe conſtiterit, aut clientem prævaricatione læſiſſe: præter infamiã genus ſupplicii excipiat, cujus timor apud paria auſuros pluſquã omnis religio poſſit. Illud denique utiliſſimã lege cavendũ eſt, ne quid à clientibus patroni accipiant, priuſquam lis finem acceperit. Ita fiet, ut patroni moras oderint, & contentione ad metam, dũ ſibi ſic ſtudebunt, aliis proſint.

Audiente hæc Tiberio, & ſilente] Solemne eſt ſapientibus Principibus, libertatẽ dicendi aliis permittere, poteſtatem ſtatuendi ſervare ſibi.

Haud dubium erat, eam ſententiam altiùs penetrare, & arcana imperii tentari] Relatus eſt hic locus ſup. hoc libro verb. cæterùm Tiberio haud ingratum &c.

Quò magis mirum fuit, quòd preces M Hortali, nobilis juvenis in paupertate manifeſta, ſuperbius accepiſſet.] Sive malignitate, ſive, quòd verius puto, nolebat Tiberius, ut beneficii gratia, quam à ſolo Principe accipere par erat, Senatui deberetur. Et hoc eſt, quod Tacitus paulò inferius ait, *inclinationem Senatus, incitamentum fuiſſe, quò promptius adverſaretur.* Prudentia igitur fuit, non malignitas; quod ex eo quoque conſtat, quòd Tacitus-

tus de Tiberio ait, *Senatorum cenſus juviſſe.*

Nepos erat oratoris Hortenſii, inlectus à Divo Auguſto liberalitate decies ſeſtertium ducere uxorem, ſuſcipere liberos, ne clariſſima familia extingueretur] Et tamen idem Auguſtus ſæviſſimâ proſcriptione nobiliſſimum quemq; ſuſtulerat. Adeò & tyrannum,& bonum principem tàm benè expreſſit. Nimirum erant imperii initia violenta; conſiliaque omnia ad oppreſſionem libertatis Romanæ ſpectantia, neceſſarium igitur quædam vi tractare, quò cæteris quies eſſet. Ubi quies erat,& ferociſſimis per acies aut proſcriptione ſublatis, cæteri nobilium, quantò quis ſervitio promptior, opib: & honoribus extollebantur: ad bonorum principũ artes tranſire pars conſilii fuit, *&c. ærarium: quod ſi ambitione exhauſerimus, per ſcelera ſupplendum erit*] v. quæ ſcripſi ad lib. 1. verb. *erogandæ per honeſta pecuniæ cupiens &c.*

Langueſcet alioqui induſtria,intendetur ſocordia, ſi nullus ex ſe metus aut ſpes: & ſecuri omnes aliena ſubſidia expectabunt, ſibi ignavi nobis graves.] Trajanus Boccalinus alicubi ait, bonas literas in paupertate natas, in eadem, tanquam ſuo elemento proprio vivere. Poëtas maximè à Regib. nullis aut mediocrib. debere coli præmiis. victum & veſtem illis ſufficere, ex abundantia bonorum corporis exiſtere penuriam bonorũ animi. ex otio eos

mar-

marcere. Quemadmodum nimia in gallinis obeſitas eas reddit infœcundas; ita poëtas deliciis & otio corrumpi. Poëtas denique non natura, ut canes, ſed fame coactos, velut aſtures & falcones, venatum ire.

Avitæ nobilitatis etiam inter anguſtias retinens) Prudentes aulici inter officioſæ demiſſionis verba, ſive cum ſuperioribus ſive cum æqualibus agant, nihil artis omittere debent, quò altorum ſpirituum retinentes non videantur aliis viles.

Crebreſcit vivere Agrippam) de his qui falſas Principum defunctorum perſonas induerunt, moveruntque credulos aut turbidos, eoque nova cupientes, dicam ad lib. 5.

Speculati noctem incuſtoditam, acceptâ idonea manu vinctum clauſo ore in palatium traxere) Optimum ſanè conſilium. Quippe exſpectare, donec vana credelitas tempore ipſo vaneſceret, in novo imperio, & apud promptas turbidorum, eoque nova cupientium aures, anceps & intutum. Si milite ſervum ſuum coërcere, eique magis anxiè aut publicè iraſci voluiſſet; nimio ſupplicii ſolatia erant, Imperatorem æmulatione uſſiſſe. Aptiſſimum igitur fuit dolis hominem capere. Ita & ſecuritati & auctoritati conſultum erat. Non multi adhuc anni ſunt, cum Pontifex Magnus & Hetruriæ Dux in rebellem ſuum Alfonſum Piccolomineum juncta moverunt arma, quę ſanè

res

res nimis magno fuit honori ei, qui Principes ſuos tàm procaciter laceſſiverat.

Nec Tiberius pœnam ejus palam auſus, in ſecreta palatij parte interfici juſſit, corpus clam auferri] Retuli hanc cautionem puniendi homines populo acceptos clàm & in ipſis carceribus ſuprà hoc eodem libro.

Et quanquam multi è domo principis, equiteſque ac Senatores ſuſtentaſſe opibus, juvaſſe conſiliis dicerentur, haud quæſitum.) Relatus eſt hic locus ad lib. 1. verb. *Granium Marcellum. &c.*

Breves & infauſtos populi Romani amores] dixi ad lib. 1. verb. *ex formidine ne Germanicus &c.*

Nec ideò ſinceræ caritatis fidem adſecutus, amoliri juvenem ſpecie honoris &c.] Iſtam artem nos quoque alibi notavimus, inviſos aut ſuſpectos honoris ſpecie removere. Et in aulis ſingularis calumniantiũ ratio eſt, accuſatoriã diritatem, ut quidã loquitur, laudib. peragere. Laudant, quos odio habent, ut maligna deinde inferentibus ſit pronior fides. Præterea, quos æmulos habent, hoc modo à latere Regis qui cujuſque virtutis ſpectator & arbiter eſſe poterat, amovent. Quomodo Apelles, omniũ ſecretorũ Philippi Macedonię Regis arbiter, præcipuæ dignationis viros laudando, quòd digniſſimos eſſe diceret, qui in caſtris verſarentur, periculis & caſibus doloſe obje-

ctavit.

ctavit. (*Polyb.* 4.) Et Agrippina, qui centurionũ tribunorumque ſortem Britannici miſerebantur, removit fictis cauſis, & alios per ſpeciem honoris. (*Tac.* 12. *Annal.*) Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in Senatu laudib. cumularum ſecretis promiſſis onerabat, citeriorem Hiſpaniam oſtentans (*Tac* 4. *hiſt.*) Iulianus à Conſtantio Cæſar factus, inque Germanias miſſus eſt, ut inter ferociſſimos illos populos periret. (*Amm. Marcell.* 16.) Theodorus Stiptiotes eodem prætextu Ioannem Hagiotheodoritam magnum in Manuelis Imperatoris gratiâ virum è regia in extremum angulum Præturæ Peloponneſi exegit. (*Nicet Choniat.* 1. *annal.*) Ruigomezius Sylva Albæ Ducem in Belgii procurationis petitione cæteris prætulit; non reipublicæ curâ, aut amore Ducis, ſed ut æmulum procul aula haberet. (*Io. Bapt. Cin.* 7. *de vita Coſmi.*)

Inviſus Tiberio, quod eum Rhodi agentem nullo officio coluiſſet.) Cum Principibus, eorumque conſanguineis reverenter agendum eſt, in quacunque ſint conſtituti fortuna: quia *brevi momento ſumma verti poſſunt*: (*Tacit.* 4. *annal.*) & qui jam prodeſſe & juvare nequeunt, forſan olim nocere poterunt. Documento eſt Archelaus Rex, de quo hîc Tacitus, quem ſubvertit Tiberius, nullam aliam ob cauſam illi infeſtus, quàm quod Rhodi agens nullo officio ab eo cultus eſſet. Nec id Archelaus per ſuperbiam

biá omiſerat, ſed ab intimis Auguſti monitus quia florente C. Cęſare, miſſoque ad res Orientis intuta Tiberii amicitia videbatur. Quo magis veſani ſunt, qui nullâ cognitâ causâ gratuitas ſibi accerſunt inimicitas. Ludovico Hutino in Galliis Rege Engerranus quidam intimâ apud Philippum Pulchrum gratiâ à popularibus author graviſſimi tributi indicendi inſimulabatur. Sed cæteri plus mali imprecari ei, quàm creare poterant. premendi hominis princeps inventus eſt ex ipſa regiâ Carolus Valeſii Comes, Ludovici Regis patruus. Cauſa atrocis odii, quòd, dum apud Pulchrum controverſia eſſet inter ſummos Normaniæ proceres, alteri Engerranus, alteri Carolus aderat Exortâ contentione exardeſcentibus ſtudiis mentiri Carolum Engerranus dixit Id verbum nobilitati gravius omni vulnere in memoria Caroli eousque ſedit, ut vivo Pulchro fratre exequi dolorem non auſus, in rudimento regni Ludovici Hutini ultionem petierit. Peculatus reum agere placuit Ad Luparam ductus interrogatuſque de pecunia publica, regnique tributis exactis, reſpondit per magnam partem ad ipſum Carolum Valeſii Comitem perveniſſe. Quo reſponſo magis irritatus Carolus non deſtitit, donec furcâ ſuſpenderetur Engerranus. *P. Æmil.* 8.) An. Chriſti clↄ. Iↄ, LXXXII. Mahumetes Hodabendes Perſarum Rex bellū moliebatur contra filium Aban, rebellionis apud ſe de-

ſe delatum præcipuè ab Merize Salma inter ſatrapas principe: qui regnandi olim ſub altero filio, cui ille filiam ſuam in matrinonium tradiderat, ad inſaniam cupidus, expeditionis contra filium patri author erat. Sed exitus hic fuit, ut Abâ in gratiam à parente recepto, omiſſoque bello tota irarum moles in Salmam incumberet; iſque ut damnoſæ expeditionis pericnla & incommoda lueret, capite plecteretur. (*Thuan.* 78.) Ex quo apparet, ſuo ſibi, quod dicitur, jumento malum quærere, qui Principum maximè propinquorum ſimultates per calumnias alunt, & exacerbant. Nam ferè uſu venit, ut illi reconcilientur, & depoſitas iras in miniſtros primarios vertant, ac velut ex pacto alteri ab alteris, inviſos ſibi ad pœnam depoſcant. Nec modò ita belli concitatores ac velut tubæ hoſtium iræ dediti, ſed & boni fidique ſæpè amici à Principibus proditi ſunt. Exemplum eſt cruentà illa Triumvirorũ proſcriptio. Cùm enim illi poſt varia inter ſe geſta bella conveniſſent de invadendâ Rep. nefandâ proditione, quiſque ſuarũ partium præcipuos inimicorũ, quos illi offenderant, ultioni dediderunt; vendentes auctionanteſq; ſibi quondam amiciſſimos velut ſub haſta poſitos. (*Dio Caſſ.* 47.) Franciſcus Simonetta cùm Franciſco Sforziæ fidem ſuam egregie probaſſet, & eodem animo eſſet in Galeatium Franciſci Filium, cujus tutelam cum matre

matre vidua adminiſtrabat; ab offenſis Galeatii fratribus Ticini trucidatus eſt. Cũ enim ille, ut pupillo principatũ ſervaret, fratres ejus & Robertũ Sanſeverinatem Mediolano expuliſſet, mater paulo poſt tranſactis controverſiis Simonettam illis tradidit, quem, ut dixi, crudeliter occiderunt. Hoc metu ſubitariæ, & in conſiliariorũ exitium deſituræ reconciliationis multis libertas eripitur, etiam fidis, ſed dum impune licet, & ſibi, ante quàm Principi. Scilicet illi prudentes, quorũ conſilio in rebus dubiis utuntur Reges, non ſic auſpicantur publicas curas, ut privatã ſuæ ſalutis ſolicitudinem deponant. Itaque cùm in alios conſuluntur (civilibus maxime bellis) eorum offenſam veriti, ſæpe remiſſas ſententias & frigidas dicunt: ne ſi quid acriùs ſtatuerint, illi ipſi, in quos dicunt, poſtquam ut mos eſt, in aulâ reconciliati florebunt, aut factione & armis ſuperiores evadent, in ultionẽ ſervent animos, ac deniq; ruina immerentum exſatient. Indè Tacitus (*lib.* 1. *hiſt.*) ait, Calerium Trachalem, cujus ingenio Otho in rebus urbanis utebatur, in oratione, quam Othoni præſcripſit, ſibi metuentem contumeliis in Vitellium abſtinuiſſe. Et tertio Hiſtoriarum idem Tacitus cùm Senatores Romanos de CæcinæVitellianarum partiũ ducis defectione compoſitâ indignatione conqueſtos dixiſſet, addit: *nulla in oratione cujuſquam, erga Flavianos duces ob-*

trecta-

trectatio. errorem imprudentiamque exercituum culpantes Veſpaſiani nomen ſuſpenſi & vitabundi circumibant. &c.

Si intelligere crederetur, & vim metuens) v. quæ ſcripſi ſup. hoc libro ad verb *haut cunctatus eſt ultrà Germanicus* &c.

Tiberius demoverat Syriâ Creticum Silanum, per affinitatem connexum Germanico] Quod ita neceſſarium erat ob ſuſpectum Tiberio Germanicum. Sed & ceſſante iſto reſpectu parum ſecura res eſt, procurationes, munimenta, exercitus eſſe in manibus plurium perſonarum ſanguine junctarum. Indeque Veneti in majoribus civitatibus ſuo dominio ſubjectis juſtitiæ curam, & armorum præfecturam, diverſa officia, diverſis tribuunt. Et olim Senis conſtitutum erat, ne duo ex eadem familia eodem tempore in magiſtratu eſſent, (*Orland. Malavolt. lib. 3. hiſt. Sen*)

Præfecerat Cn. Piſonem ingenio violentum.) Inter cæteras artes, quibus nimii quorundam ſpiritus franguntur, notavi alicubi hanc quoque addere nimirum illi ſuſpecto collegam velut inſpectorem, qui ſpes illius coërceat.

Druſus in Illyricum miſſus eſt, ut ſueſceret militiæ, ſtudiaque exercitus pararet &c] Alibi dixi egregios duces, prudenteſque Senatores eſſe, quibus Principum adoleſcentia regenda committi debeat. Hoc loco quadruplex notan-

notanda cauſa eſt, ob quã Tacitus Druſum in Illyricum ad exercitus miſſum dicit. Primò, ut aueſceret militiæ: deinde, ut ſtudia exercitus pararet: tùm, juvenem urbano luxu laſcivientem meliùs in caſtris haberi: & denique quòd Tiberius tutiorem ſe rebatur utroque filio legiones obtinente. Plura non addo, quod Scipio Amiratus hoc argumentum benè tractet. (*lib.* 2. *diſc.* 10.)

Vacui externo metu, gentis aſſuetudine, & tùm æmulatione gloriæ, arma in ſe verterant) Communis opiniò eſt, Carthaginem deſtructam cauſam fuiſſe civilium bellorum, quæ poſtmodùm Romanos exagitarunt. Sed alibi aptior erit demonſtrandi locus, non excidium Carthaginis, ſed corruptam Reip. formam tot mala generaſſe.

Arminium pro libertate bellantem favor habebat] Et hic idem tamen abſcedentibus Romanis & pulſo Maroboduo regnum affectans libertatem popularium adverſam habuit. Videbis quæ dicam ad librum 4.

Longâ adverſus nos militiâ inſueverant ſequi ſigna &c] retuli hunc locum ſup. lib. 1. verb. *Pompejum imagine pacis &c.*

Inguiomerum tenens, illo in corpore decus omne Cheruſcorum, illius conſiliis geſta, quæ proſpere ceciderint, teſtabatur] Sæpe vir unus & una fortuna, ſi rebus adſpirent, res magnas & mirabiles efficere poſſunt. (*Polyb. lib.* 8.

lib. 8.) Romani cùm ingenti exercitu, terrâ marique Syracuſas obſiderent, ſi quis unum urbi ſenem, Archimedem, adimeret, confeſtim urbe ſe potituros ſperabant: illo verò præſente ne accedere quidem propiùs ad mœnia audebant. (*Polyb. d. l.*) Mortuo Braſidâ, cujus ductu atque auſpicio feliciſſimè cum Athenienſibus pugnarunt Spartani, quod, quę ille cæperat, à ſe perfici poſſe deſperarent, ad pacis mentionem deſcenderunt. (*Thucyd.* ɤ) Et ita ferè ſemper accidere ſolet, ut cæſis præſtantiſſimis belli ducibus, amittantur muniтiſſima loca, ſolvantur obſidiones, fundantur acies, animi exercitibus minuantur contraque creſcant hoſtibus. Epaminondæ virtute ex infimis incrementis Thebarum civitas ad ſpem imperii Græciæ erecta eſt: ſed poſtquam ille deceſſiſſet, vires quoque Reip. cum illo conciderunt. Nam ſicuti telo ſi primā aciem perfregeris, reliquo ferro vim nocendi ſuſtuleris; ſic illo velut mucrone teli ſublato, rei quoque publicę vires hebetatę ſunt: ut non tàm illum amiſiſſe, quàm cum illo interiiſſe omnes viderentur. Nam neque hunc ante ducem ullū memorabile bellum geſſerunt nec poſtea virtutibus, ſed cladibus inſignes fuere: ut manifeſtum ſit patriæ gloriam & natam & extinctam cum illo fuiſſe. (*Iuſtin.* 6.) In uno Alcibiade tantum fuit momenti, ut maximi imperii Athenienſium ſubverſi & rurſum recepti

auctor

auctor eſſet; & unde ſtetiſſet, eo ſe victoria transferret; fieretque cum eo mira quædam fortunæ inclinatio. (*Iuſtin.* 5.) In bello, quod inter Meſſenios & Achæo, geſtum eſt, Philopœmenes Achæorum imperator (quem quidam ultimum Græcorum ſcitè vocat) captus eſt; non quia pugnando vitæ pepercerit, ſed dum ſuos in prælium revocat, in tranſitu foſſę equo præcipitatus à multitudine hoſtium oppreſſus eſt. Quem jacentē Meſſenii ſeu metu virtutis, vel verecundiâ dignitatis interficere auſi non fuerunt. Itaque velut in illo omne bellum confeciſſent, captivũ per univerſam civitatem in modum triumphi circumduxerunt, effuſo obviam populo, ac ſi ſuus non hoſtium imperator adventaret; nec victorem Achæi avidius vidiſſent, quàm victum hoſtes viderunt. Igitur eundẽ in theatrum duci juſſerunt, ut omnes contuerentur quem potuiſſe capi incredibile ſingulis videbatur. Inde in carcerẽ ducto verecundiâ magnitudinis ejus venenum dederunt. (*Iuſtin.* 32.) Inſuperabilis virtus! Licuit hoſtibus de capite vitaque Philopœmenis ſtatuere. Virtus Philopœmenis de hoſtibus triumphavit. Hannibali etiam hoſtes tantam ineſſe vim cenſebant, ut etſi omnia alia circà ruerent, eo tamen ſalvo ſalvæ Pœnorum res viderentur. Vivo alexandro milites ipſius putabant, quantalibet vis omnium gentium conſpiret impleat armis viriſque totum orbem,

orbem, claſſibus maria conſternat, inuſitatas belluas inducat, Alexandrum poſſe illos præſtare invictos. (*Q. Curt.*) Mortui tanta adhuc erat veneratio, ut Argyraſpides omnes alios duces faſtidirent; ſordidam militiam ſub aliis poſt tanti Regis memoriam exiſtimantes. Hungari regnante Henrico Aucupe in Saxoniam excurrentes, cunctaque cædibus, incendiis, rapinis miſcentes, Bremâ quoque exuſtâ ad littus uſque Oceani penetrarant: cùm Henricus nullo milite inſtructus ferociſſimæ genti occurrere non auderet. Verùm capto nobili quodam ex Hungaris viro, ut illum redimerent, in novem annos inducias paciſci non dubitarunt *Vbb. Emm. 6. hiſt. Friſ.*)

Delectus eſt M. Aletus è prætoriis, ne conſulari obtinente Aſiam, æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur.] Bella duorum ducum auctoritate parium auſpicio geſta raro feliciter exire aliis obſervatum eſt. (v. *N. M. 3 diſc. 15 Scip. Amirat hic.*) Verùm num dominatio ſtabiliatur ſerendo alendoque inter ſubjectos diſcordias, nondum adhuc definita quæſtio eſt. Certè in Ægypto conſultò variis ſuperſtitionibus permiſſum olim erat vulgus, ne à ſe invicem diffidentes in Regem conſpirarent, ut ex Diodoro Siculo refert in eruditiſſima tabulæ Iſiacæ explicatione vir omnis antiquitatis peritiſſimus, noſtri ævi Varro, Laurentius Pignorius. Iulianus Cæſar reli-

religionum libertatem permiſit, ut diſſenſionum augeſcente licentiâ non timeret unanimantem poſtea plebem. (*Ammian.* 22.) Catonem denique ſemper contentiunculas aliquas inter ſervos callidè foviſſe ajunt. (*Plutarch.*) Mihi ea de re ita videtur: ut nunquam niſi ex accidenti civium diſcordiam publicæ rei Principique prodeſſe putem primùm, ſi tyrannus ſit, qui regnat, & odio habitus à populo tunc enim, ut contendentibus civibus ipſe ſecuriùs vacet dividendi ſunt, quos timet: deinde, ſi quorundam nimia ſit opibus, factionibuſque potentia: quæ aptiori ratione infringi nequit, quàm ſi inter illos diſſidia, contentioneſque, quibus ſe invicem conſumant, aut ſaltem quibus occupati in Regem conſpirare nequeant, diſſeminentur. Verum enim verò hæc cautio morbum arguit imperii, Principiſque debilitatem, qui cùm virtute, viribuſque deſtituatur, ad iſtas ignobiles, ne dicam probri plenas artes confugere cogitur: quæ tamen, etſi ad tempus juvent, poſtremò fallunt. Nam ſi bellum ingruat, quæ partium Principem ſibi minùs æquum putat, hoſti accedens illius vires auget. Ut taceam in una civitate cœpta partium ſtudia, quarum quælibet ſibi amicos, ſocioſque quærit, non unis mœnibus contineri, ſed contagione alias quoque regni partes inficere. (*v. N. M.* 3. *diſc.* 27. & *in Princ. c.* 20.)

L Pro-

Provincias internis certaminibus feſſas refovebat] quo ipſo clarius evadit, à magnis & ſuâ vi nixis principibus non arte ſtudioque dividi in factiones provincias ſubjectas.

Per ambages, ut mos oraculis &c.] v. quæ dixi ad hunc lib. verb. *juvenem improvidum &c.*

Neque tamen mitigatus Piſo.] Beneficia eò uſque læta ſunt, dum videntur exſolvi poſſe ubi multum antevenêre, pro gratia odium redditur. (*Tacit.*) Quædam beneficia odimus. (*Q. Curt.*) Denique & violentum Piſonis ingenium, & accepta à Tiberio mandata inſectandi Germanicum impediebant illum, quò minùs tantum beneficium agnoſceret.

Largitione, ambitu &c.] confer cum hoc loco, quæ de Othone lib. 1. Hiſt. dicuntur; & obſerva, quibus artibus ab ambitioſis animorum ſinceritas corrumpitur.

Inclinabat in Zenonem &c.] Quemadmodum de Vonone in hujus libri principio dixit Tacitus, accendiſſe dedignantes Armenios diverſum à majorum inſtitutis, raro venatu, ſegni equorum curâ, ita ex diverſo ejuſdem nationis favor inclinabat in Zenonem, quòd is primâ ab infantiâ inſtituta & cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres plebemque juxtà devinxerat.

Quædam ex regiis tributis deminuta, quo mitius

mitius Romanum imperium ſperaretur,] Utilis namque novis imperiis eſt clementiæ fama. Cæterum de tributorum exactionibus alibi dicendi locus erit.

Daturumque honori Germanici ut ripam Euphratis accederet] v. notata ad hunc libr. 5. verb. *flumen Viſurgis &c.*

Nam Auguſtus inter alia dominationis arcana &c.] Hoc arcanum quale fuerit, explicavi hoc eodem libro ad verb. *cæterum Tiberio haut ingratum accidit* &c.

Inliciens Germanos ad diſcordiam] explicabo ad librum 4.

Et Maroboduus quidem Ravenna habitus, ſi quando inſoleſcerent Suevi, quaſi rediturus in regnum oſtentabatur.] Apta ratio tenendi hoſtes in perpetuo metu, de quo dicam ad lib. 6.

In ea diviſione arva & urbes & vicina Græcis Cotyi, quod incultum, ferox, adnexum hoſtibus Rheſcuporidi ceſſit.] Facile, qui prudens erat, conjicere poterat, parùm duraturum ejuſmodi fœdus; vitio primùm humani ingenii, dominationis avidi; unde ſævus regnandi amor

-- & ſummo dulcius unum
Stare loco, ſociiſque comes diſcordia regnis.
Stat. 1. Theb.

Deinde quòd nimis iniqua erat diviſio;& quę neceſſitate, temporiſque injuriâ coactus quis

promiſit, non niſi eadem neceſſitate cohibente ſervari ſoleant. Nulla recentium beneficiorum memoria inter duos principes, qui hereditaria odia habent, nulla fides, promiſſa denique nulla efficere poſſunt, ut pactionem ſibi damnoſam, hoſti utilem quiſquam ſervet (*Guicciard.* 15.) Non chartæ & ſcripturæ, ſed vis ac neceſſitas Principem ad ſervandam fidem adigit. (*N. M.* 8. *hiſt. Flor.*) Et generaliter memoriæ veteres nos docent, in extremis caſibus icta fœdera poſtquam partes verbis juravêre conceptis, repetitione bellorum illicò diſſoluta. (*Ammian. Marcell.* 25.) De Græciæ civitatibus Thucydides (*lib.* 1.) ſcribit: ſi quando juramento ſe invicem, præſenti conſtricti neceſſitate, adegiſſent, tàm diu id ratum fuiſſe, dum nullum aliunde ſubſidium ſperare poterant: ubi alteri parti fortunæ aliquaſpes affulſiſſet, protinus alios per fidẽ deceptos magis, quàm ex aperto aggredi jucundius fuiſſe; hiſque malis artibus ſuperiorem induſtriæ famam conſecutum. Manuel Comnenus Imp. monenti, ut cum Turcis inita pacta ſervet, parùm ſe ea curare, quæ neceſſitate promiſſa eſſent, reſpondit (*Nicet. Choniat.* 6. *Annal.*) Cum olim Hero Eſenſis ex Friſiæ Proceribus armis ab Ezardo Friſiæ orientalis Comite victus ſervaturum ſe pacta ad aram juraret, Ulricus Dornumanus Heronis frater ad aſtantes verſus, atque ego juro vobis, inquit,

inquit, fratrem meum nihil eorum, quæ promiſit, præſtiturum. (*Vbbo Emm. lib.* 57. *hiſt. Friſic.*) Franciſcum Galliæ Regem non aliam habuiſſe repetendi belli contra Carolum V. Cæſarem cauſam, quàm quòd ad conditiones, quas captivus iniiſſet, ſervandas minimè ſe teneri diceret. (*P. Iuſtin. Andr. Maurocen. Io. Bapt. Hadrian.*) Et ipſe Carolus, cum ab ipſo promiſſorum fides repoſceretur, obſecundaſſe tempori reſpondit. (*Thuan.*) Carolus IX. Galliæ Rex, quicquid de religionum libertate antè caviſſet, pro tempore ſtatutum, non, ut perpetuum eſſet, Hugonotis reſpondit. (*And. Maurec.* 8. *hiſt. Ven.*) Denique Margaretha Parmenſis vi adactam Belgis ſe quædam conceſſiſſe, excuſavit. (*Coneſtag.* 1. *hiſt. de bello Belg. Thuan.* 38.)

Quæ cum ita fieri ſoleant, non tamen ita fieri debere pronunciare auſim: & juriſgentium eſſe, etiam ſervare, quæ vi bellicâ coactus promiſeris. Nam quod in N. M. in diſputationibus (*lib.* 3. c. 42.) negat; ego videre nequeo, quibus ejus ſententia argumentis evinci queat. Quod enim ita conſuetudine inter Principes obſervari tradit, ut quæ neceſſitate coacti pepigerunt rata non ſint: eam ego conſuetudinem ratione carentem & pravam eſſe arbitror; quæ perjuriis & fallaciis viam aperiat: cum ferè ſemper altera pars coacta ad tranſactionem deſcendat, & raro æquis atque

integris utrinque viribus ad pacem perveniatur. Illud autem, quod de Romanis, turpem illam cum Samnitibus ad furculas Caudinas initam pacem aſpernantibus affert, nihil omninò, ad rem facere videtur: cum non quia vis & coactio illi conventioni cauſam dederit, ſed quia Conſul neſcio S. P. Q. penes quem paciſcendi arbitrium erat, pepigerat, retracta illa fuerit: quòd inde apparet, quia ignominioſi pacti authores teneri judicabant Romani, eoſque, hoſtibus dediderunt. Quod ſi retentis captivis, miſſis Romam legatis cum Senatu populoque quodcunque fœdus feciſſent Samnites, illi ſtare debuiſſe Romanos dubium non eſt.

Sed quia quod jam diximus, ferè à pactis reſilire ſolent Principes; illos qui in publicarum rerum adminiſtratione verſantur, exactiſſimo ſtudio, & ſcrupuloſâ curâ examinare decet, utrum, cum quibus fœdere, pace, induciis junguntur, hoc ſeriò velint, an temporum iniquitati cedentes, ſimulata ineant pacta; quò veris amicis ſecurè uti poſſint, fucatos vero recentibus ſubinde neceſſitatum vinculis impeditos teneant. (*Polyb.* 3) In quem finem idonea cautio eſt, ut à parte ſuſpectâ munitæ urbes aut arces aliquot velut pignora in alterius partis, vel ſi hoc minus tutum videatur, in tertii cujuſdam veluti ſequeſtris, manus conſignentur ad tempus.

Illud

Illud autem monendi ſumus, hac curâ opus non eſſe, ubi ſub clypeo, quod ajunt, paciſcuntur partes, ubi integris utrinque viribus, aut parùm acciſis coëunt. Tutiſſima enim reddit fœdera mutuus metus: quippe qui ea rumpere vult, dum ambigit, an ſuperior eſſe poſſit, abſterretur. Et firmiſſima eſt inter pares amicitia: qui autem metu magis quàm benevolentia ſubjiciuntur, repertis authoribus animos tollunt, & novis ſemper intenti ſunt occaſionibus. Porro ſolent quoque majori benevolentiæ atque amicitiæ vinculo contineri eę pacis leges quas ęquiſiſſimas fortunâ & cauſâ ſuperior victo tulit. Quod Privernates à Romanis victi ſignificare voluerunt. Cùm enim Conſ. ex illis quæreret, ſi pœnam remitterent Romani, quam cum ipſis pacem habituri eſſent, reſponderunt illi: ſi bonam dederitis, firmam & perpetuam; ſin malam, brevem & incertam. (*Liv.*) Et ſanè Romanis ſemper ea placuerunt conſilia, quibus eo hoſtis adigeretur, ut aut nocere non poſſet, aut non vellet. Cùm Camillus Latinos viciſſet, his verbis in Senatu oravit: Dii immortales ita vos potentes hujus conſilii fecerunt, ut, ſit Latium, an non ſit, in veſtra manu poſuerint. Itaque pacem vobis, quod ad Latinos attinet, patere in perpetuum vel ſæviendo, vel ignoſcendo poteſtis. Mirè huc facit hiſtoria de Herennio Pontio apud Livium. (*lib* 9.) Is, ubi

accepit ad furculas Caudinas inter duos ſaltus clauſos exercitus Romanos, conſultus ab nuncio filii, cenſuit omnes indè quàm primùm inviolatos mittendos: quę ubi ſpreta ſententia eſt, iterumque eodem remeante nuncio conſulebatur, cenſuit ad unum omnes interficiendos. Cùmque hæc inter ſe tàm diſcordia reſponſa læſi animi ſignum viderentur, conſilii ſui cauſas adjecit. Priore ſe ſententiâ dixiſſe, quod optimum duceret, cum potentiſſimo populo per ingens beneficium perpetuam firmare pacem amicitiamque: altero conſilio in multas ætates, quibus amiſſis duobus exercitibus haut facilè receptura vires Romana res eſſet, bellum differre voluiſſe: tertium nullum conſilium eſſe. Cùm alii Principes percontando exquirerent; quid ſi media viâ conſilium caperetur, ut & dimitterentur incolumes, & leges iis jure belli victis imponerentur? iſta quidem ſententia inquit, ea eſt, quæ neque amicos parat, neque inimicos tollit. Huic genuinum eſt, quod Franciſcus I. Galliæ Rex in Hiſpania captivus dixiſſe fertur, trium ſe optionem Carolo Cæſari facere; aut ſe æterno carcere vinctum ſervaret: aut pro ſua magnanimitate priſtina libertate donaret; aut ſi tanta Burgundiæ potiundæ cupiditas animo ejus inceſſiſſet, pactionibus, quibus placeret, adſtrictum dimitteret. Carcerem ſe fortiter laturum: pro libertatis dono gratum omni

vitâ

vitâ memoremque tanti beneficii futurum: iniquis legibus dimiſſum nunquam bonâ fide amicitiam culturum; ſed arreptâ primâ occaſione omnia hoſtilitatis ſigna editurum eſſe. (*Andr. Maur. 2. hiſt. Ven.*)

Ex quo ſequitur, ſaltem politicè veram eſſe illius ſententiam, qui dixit, homines magnos aut non fodicandos, aut, ſi cœperis occidendos eſſe. Omne medium hîc in vitio ponitur; & omne extremum laudabile eſt. Quam ob rationem Franciſcum Momorantiũ reprehendit apud Thuanum in hiſtoria Princeps Condæus, quod Cardinalem Lotharingum per injuriam ingreſſu Lutetiæ prohibitum non minùs pòſt ſalvum dimiſerit, quippe, ſi joco egerit. nimis acerbè; ſi feriò, nimis remiſſe actum. Henricum quoque Luſitaniæ Regem notant ſcriptores, quòd neſciverit uti vel ſumma clementia, vel ſumma iracundia (*Coneſtag: 3. de conjunct. Port. cum Caſt:*) Non itaque ſine ratione Cardinalis Alexandrinus Pontificis juſſu captus, aliorum, ut animum à mœrore allevaret ſolatia & hortamenta reſpuens, & extrema quæque veritus, reſpondit; viros magnos non fieri captivos, ut dimittantur; nec vinculis ſolvi, qui carcerem non meruiſſent. (N. M. v. *hiſt. Flor.*) Læſi dimitti ſemel poſſunt, at ſemper meminiſſe injuriæ. Cyrus Darii Nothi Perſarum Regis filius ex carcere, in quem ab Artaxerxe fratre conjectus erat, intercedente

matre imprudenter dimiſſus periculoſiſſimum fratri bellum fecit. (*Xenophon.* 1. *de exped. Cyri min.*)

Illud etiam hinc conſequitur, ſtultiſſimos eſſe, qui minis, & hoſtilem animum oſtendentibus, verbis temperare non poſſunt. Nec enim inde debilior fit hoſtis, & teſtante Seneca, (*in Medea*) *profeſſa perdunt odia vindictæ locum*. Qua in re notatur Galeatius Sforza, quod minitaretur vel potentiſſimis regibus, quorũ aliquam in ſe injuriam agnoſceret: eoq; conſiliorũ ipſius initium & finem ſimul cognita. (*Io. Bapt. Pign* 8. *hiſt. Ven.*) Et eandem imprudentiam in Alfonſo Calabriæ Duce arguit Guicciardinus in hiſtoria. (*lib.* 1.) Ludibria quoque & contumeliæ ut plurimùm efferatos & obſtinatos reddunt hominum animos. Clotarius II. Francorum Rex contra Saxones bellum movit, quod ſe nondum L annos natum velut extrema canicie vetulum jumentum appellaſſent. (*P. Æmil.*) Inter Francos Slavoſque atrociſſimũ bellum ortum eſt, quod Francorũ legatus fœdus cum canibus (ita Slavos vocabat) ictum, ſanctum eſſe non debere dixiſſet. (*P. Æmil.*) Saraceni eadem verbi contumelia laceſſiti, funeſtâ rabie exarſere. Qui Heraclio ex ea gente militabant, veſtem militarem ex uſu poſcebant. Eunuchus corruptiſſimo ſeculo fiſco præfectus: quid, inquit, reliquũ eſt Romano militi, quod dari his canibus poſſit? Eã

ſemi-

ſemiviri petulantiam tam indignè tulere ipſi viri armatiq;, ut confeſtim deficientes Arabia ac finitimis gentibus concitatis formidabili Saracenorum potentiæ initium dederit, (*P. Æmil.*) Ludovicus XII. Galliæ Rex Helvetios, quos ruſticos intra montes natos contumelioſè vocaverat, in ſe concitavit; maximo rerum ſuarum damno. (*Guicc. 9*) De Narſete notius eſt, quàm ut memorari debeat. Groninga urbs anno Chriſti cIↃ IↃ v I. à Saxonibus obſidebatur: & jam eo anguſtiarum ob commeatuum inopiam pervenerat, ut non multū abeſſe deditio videretur; cùm oppidani ſuorum contumeliis aſperati ad ultima quæque animos obfirmarunt. Vitus Drachſtorpius Saxonicorum Dux oppidanis, ſi quos deprehenderat, poſt verbera & cæteras injurias aures amputabat, ſtigmata inurebat, vultus turpabat; mulierculis veſtem imam cū induſio ſupra nates præſcindebat, atque ita remittebat in urbem. Aliquando accepto homine pauperculo famis cauſa ex urbe oppreſſo, uxore comitante, & vinculis conſtricto, cū ob inopiā ſe redimere nō poſſet, tandem Viti juſſu ſtigmatis mulieri genæ ſignatæ, viro præſciſſæ aures, & pro emblemate pileo ejus affixæ: tum haleces duæ, fruſtellumque panis & ſalis modicū ad pectus ſuſpenſa. Ita ornatus, manibus ad tergum revinctis, in ludibrium remiſſus in urbem, Conſulibus hęc munera à Vito ferre juſſus eſt. Quę

cùm videret populos, fremere, deteſtari ſævitiam hominum, omnia potius ferenda, & in ferrum ruendum, quàm ſævæ ac barbaræ gentis imperium ſubeundum. Nec multò poſt ſe ſuaque odio Saxonum & neceſſitate coactiEdſardo Comiti dediderunt; qui illato in urbem præſidio atque commeatu ſolvere obſidionem Saxones coëgit. (*Vbbo Emm. 42. hiſtor. Friſ.*) Concludamus igitur in omnibus actionibus tam publicis quam privatis; belli paciſque eò annitendum eſſe, ut, cum quibus agimus, nobis nocere aut non poſſint, aut non velint.

Nihilæque Tiberium anxium habebat, quàm ne compoſita turbarentur] Nam & Auguſtus, auctor utriuſque regni ſi ſperneretur, contumelia Tiberium quoque tangebat: & nova imperia pace, quâ ſtabiliantur, opus habent. FerdinandusAragonius, quanquam cauſas habebat juſtiſſimas bello petendi Ludovicum Sforzam: nunquam tamen id voluit; ne quietem Italiæ, quam reb. ſuis neceſſariã videbat, turbaret. Quem finem ab illo tempore, quo Florentia ultimum capta eſt, ſemper propoſitum ſibi habuerunt Itali Principes, ideoque exorientia bellorum ſemina omnes in herba opprimere laboraverunt, & Galliæ Regibus ſpes omnis recuperandi inItalia olim poſſeſſa præciſa. Poſſidentis Hiſpani partis pacificè frui interérat Gallo, amiſſa niſi bello repetere non licet, Ergò quibus tranquillitas & quies curæ, Hiſpa-

Hiſpanis ſuarum provinciarum poſſeſſionem hactenus ſemper aſſeruerunt. Sed parum aberat, quin nuperrimè inquies & ambitioſum illius nationis ingenium Italos ad alia, & à prioribus diverſa conſilia impelleret.

Molliter reſcriptum] profeſſa perdunt odia vindictæ locum ; quod paulo ſuperius dictum eſt. Germani dicunt : *Wer Vogel will fangen, muſz nit mit Prugl darunder werffen.*

Maluit patrati, quàm incœpti facinoris reus eſſe] Ea mens eſt omnibus ſceleratis. Similis Othonis (1. *hiſt.*) ſententia *acrioris viri eſſe meritò perire.*

Circumdata hinc regi ſpecie honoris valida manus] Modus cuſtodiendi capiendique magnos homines, quibus non ſemper ad tergum religari manus queunt: quem cautiſſimè in effectum deduxit ſceleſtiſſimæ ſævitiæ homo, Cæſar Borgias, cum ſpecie honoris captos Urſinos & Vitellos Senogalliæ trucidavit. quam tragœdiam ſingulari libello deſcripſit graphicè Nicolaus Machiavellus.

Cum magnitudinem & gravitatem &c.] v. notata s. ad verb. accendebat dedignantes &c.

Haut ignavo ad miniſteria belli juvene Piſone, quanquam ſuſcipiendum bellum abnuiſſet.] Idque fidi miniſtri officium eſt, ut, ſi contra ſuum conſilium contraria ſententia

præ-

prævaluerit, ejus exſecutioni non minùs, quàm ſi ſua probata eſſet, invigilet.

Non pugnaturi militibus ubi Piſonem ab ipſis parentem quondam appellatum vidiſſent] Labile ſpei fundamentum! ſtultum fidere illis, qui, *unde utilitas oſtenditur, illuc libidinem transferunt.* (*Tac.* 15. *annal.*

Tum Sentius occanere cornua] Inclinata res niſi ſtatim erigatur ſiſti non poteſt. cœperat ſeditio ſi ſpatium cæteris cogitandi dediſſet, forſitan ſequebantur commilitones. Romani ad motus extra urbem propellendos bellum aliquod ſimulabant aut parabant. Et Sylla ſpectante ad ſeditionem milite trepidum nuncium de hoſtis adventu finxit, itaque diſcuſſit periculum. (*Front. lib.* 1 *c.* 9.)

Non receptæ conditiones] quo firmatur, quod s. diximus eò redigendos hoſtes, ut nocere aut nolint aut non poſſint. Clemens Octavus inter alias tranſactionis cùm Cæſare Ateſtino leges hanc quoque prudenter addidit, ut ille intra ſtatutum tempus quicquid patrimonii (allodialia vocant bona) in ditione Ferrarienſi poſſideret, divenderet.

Nec obſtitit falſis Tiberius, donec tempore & ſpatio vaneſcerent] ſimili locutione ſuprà hoc eodem libro dixit: *an inanem credulitatem tempore ipſo vaneſcere ſineret.* Ratio hujus ſententiæ eſt, quod, ut alibi Tacitus ait, vera viſu & morâ, falſa feſtinatione invaleſcunt.

Actum

Actum & de ſacris Ægyptiis Iudaicíſque pellendis.] Locus invitabat tractare hic illam tantopere de religionum libertate, exagitatam quæſtionem. Sed profectò horreo me immittere tam vaſto gurgiti. Igitur nunc quidem, cùm non omninò liqueat, ampliandum cenſeo.

Binoſque numos ſe additurum]. v. quæ dixi ad. libr. 4. verb. *pacem exuere &c.*

Acerbeque increpuit eos, qui divinas occupationes ipſumque dominum dixerant.] Et re verâ oderat pudendam iſtam adulationem Tiberius Nunc eò ventum eſt ut Optimus Maximus Deus nullo ſingulari titulo appellari poſſit: quem non hominum ſibi ambitio arrogaverit.

Finis Notarum politicarum in librum ſecundum Annalium

C. CORNELII TACITI.

CHRI-

CHRISTOPHORI FORSTNERI AUSTRII NOTÆ POLITICÆ

Ad Librum III. Annalium C. CORNELII TACITI.

V*Iolenta luctu, & neſcia tolerandi*] In tota hac exequiarum funebri pompa, Agrippinæ, cæterorumque ex Romano populo imprudens notanda eſt indignatio: qui cùm ſcirent omnes, lætam Tiberio Germanici mortem malè diſſimulari; ipſi velut in contumeliam Principis majori luctu defunctum proſequebantur: *concidiſſe Remp. nihil ſpei reliquum clamitabant*; *promptius apertiuſque, quàm ut meminiſſe imperitantium crederes.* Ita qui libertatem fugatam videbant nunquam tamen ſub rege & domino ſe eſſe cogitabant: cùmque in ſervitute liberis linguis uti, & imperare ſubjecti vellent; Tiberium ſuâ naturâ crudeliſſimum in majorem ſævitiam exaſperaverunt. Prudenter apud Lucanum (*lib.* 3.) Cotta:

Libertas, inquit, populi, quem regna coërcent,

Liber-

Libertate perit: cujus ſervaveris umbram,
Si, quicquid jubeare velis.

Et quid ipſum magis accendere potuit, quàm intempeſtiva hominum in Agrippinam ſtudia; cùm decus patriæ, ſolum Auguſti ſanguinem, unicum antiquitatis ſpecimen appellarent, verſique ad cœlum ac deos, integram illi ſubolem, ac ſuperſtitem iniquorum precarentur. Non potuit non Tiberius, ut qui male quæſitum imperium non niſi violentis artibus conſervare valuit, morte Agrippinæ & ſubolis imminens ſibi malum avertere. Tutiſſimum igitur eſt illud Qu. Curtii præceptum, *obſequio mitigare imperia.*

Inferius majeſtate ſuâ rati, ſi publicè lamentarentur] Principes, tanquam minimùm fortunæ imperiis ſubjectos oſtentare ſe decet; &, ut quidam ait, non flere niſi hæc quinque: ruinam regni ſui, exiſtimationis famæque jacturam, populorum ſuorum egeſtatem & miſeriam, malorum proſperitatem, & denique ſapientum mortem.

Ne omnium oculis vultum eorum ſcrutantibus falſi intelligerentur] Veritas enim viſu & morâ, falſa abſentiâ & ex longinquo valeſcunt,

Magnitudinem mali perferre viſu non toleravit.] Sæpè luxiſſe quorundam ſcelere peremptos, exitio fuit tam intempeſtivè piis. Dolor, caritas, omnis affectus abſcondendus.

dus. (*Tacit.* 13. *annal.*) Prudentior itaque mater Antonia, quàm uxor Agrippina, *violenta luctu & neſcia tolerandi.*

Facilius crediderim, Tiberio & Auguſta, qui domo non excedebant, cohibitam: ut par mœror & matris exemplo avia quoque & patruus attineri viderentur.) Ita ſemper ſocietate culpæ tutiores nos eſſe putamus. Quomodo Alexander cùm barbaram mulierem duxiſſet, & in cæteros quoque Perſarum mores tranſiſſet, amicos etiam longam veſtem auream purpuream que ſumere juſſit, ut communi facto crimen levaretur. Voluit quoque Perſas & Macedones connubio copulari: hoc modo & pudorem victis & ſuperbiam victoribus detrahi dictitans. (*Iuſtin.* 12. *Q. Curt.* 8.)

Principes mortales, Remp. æternam eſſe] Bona verba! Ita ad ereptæ libertatis damnum etiam ludibriũ plerumque adjungitur: jactantur plerumque à libertatis occupatoribus *ſpecioſa verbis, re inania aut ſubdola: quantoque majore libertatis imagine teguntur, tantò eruptura ad infenſius ſervitium* (*Tac* 1. *annal*) Auguſtus uſitata magiſtratuum appellatione contentus, & Tiberius ſuum regnum Rempub vocare audet. Florentia, & Senæ pactâ libertatis incolumitate dominos acceperunt. Sed nec verum eſt, mortales eſſe Principes; illis præcipuè in regnis, ubi fortuna regnandi in una ſtirpe collocata eſt. Nam tunc præteritorum

rum

rum Regum reverentia adeò vivit in poſte-ris, ut vel cunæ puerorum in purpuram nato-rum tacitâ confeſſione ſortis noſtræ nos tan-gant; nec iis parere indignemur, quos priuſ-quam lucem ſubeant, ſcimus naſci ut impe-rent. Ut non falſo quidam dixerit, Franciæ Reges non mori.

Nam vulgatum erat, miſſam à Cn. Sentio fa-moſam veneficiis Martinam, ſubitâ morte Brun-diſii extinctam &c.) O quàm multa in aulis aliter geruntur, quàm in vulgi notitiam per-veniunt! quot ſunt flagitia, quot ſcelera, quo-rum deinde probationes ſubvertuntur! Adul-teria, veneficia, & infanda quæque parando aut firmando regno uſurpantur. Auguſtus cum Druſilla, Tertulla, Terentilla, Ruſilla, Salvia Titiſcenia, & ut quidem ipſi M. Anto-nius objicebat, omnibus conſuevit; quod ami-ci ejus excuſabant, non libidine ſed ratione commiſſum: quò facilius conſilia adverſario-rum per cujuſque mulieres exquireret. (*Tran-quill. in Aug.* c. lxix.) Ælius Seianus cum Ro-mano imperio flagitioſa ſpe, cui Druſus Ti-berii F. obſtabat, inhiaret, Livillam Druſi uxo-rem, ut amore incenſus, adulterio pellexit: & poſtquam primi flagitii potitus eſt, neque fœ-mina amiſsâ pudicitiâ alia abnuerit, ad con-jugii ſpem, conſortium regni & necem ma-riti impulit. Atque illa venenum ei dedit, quo paulatim irrepente, ut fortuitus morbus aſſi-

mu-

mularetur, poſt aliquot dies periit. (*Tac.* 4. *annal.*) Sabina Poppæa famæ nunquam pepercit, maritos & adulteros non diſtinguens; neque affectui ſuo aut alieno obnoxia. unde utilitas oſtenderetur, illuc libidinē transferebat. (*Tac.* 13.) Agrippina, quò Neroni filio imperium conciliaret, Pallantem libertum flagrantiſſimâ apud Claudium Imperatorem gratiâ ſtupro ſuo illigavit; decus, pudorem, corpus, cuncta regno viliora habens. (*Tac.* 12. *annal.*) Claudium ipſum veneno ſuſtulit, audaciſſimo ſcelere. Delegerat venenorū artificem Locuſtam quandam, *diu inter inſtrumenta regni habitam.* Ejus mulieris ingenio paratum virus, cujus miniſter è ſpadonibus fuit Halotus, inferre epulas, & explorare guſtu ſolitus. Infuſum igitur delectabili boletorum cibo venenum. Sed cùm ſoluta alvus ſubveniſſe videretur, exterrita Agrippina, & quando ultima timebantur, ſpreta præſentiū invidia proviſam jam ſibi Xenophontis medici conſcientiam adhibet; qui tanquam niſus evomentis adjuvaret, pinnam rapido veneno illitam faucibus ejus dimiſiſſe creditur: haut ignarus, *ſumma ſcelera incipi cum periculo, peragi cum præmio.* Vocabatur interim Senatus, votaque pro incolumitate Principis conſules, & ſacerdotes nuncupabant; cum jam exanimis veſtibus & fomentis obtegeretur, dum res firmando Neronis imperio componuntur. Iam primùm

Agrippi-

Agrippina velut dolore victa & ſolatia conquirens, tenere amplexu Britannicum, veram paterni oris effigiem appellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque & Octaviam ſorores ejus attinuit, & cunctos aditus cuſtodiis clauſerat, crebroque vulgabat, ire in melius valetudinem Principis: donec eadem fama & mortuum Claudium & Imperatorem Neronem tulit. O illuſtre ſcelus! Cui geminum, quo Britannicus ſublatus eſt. Venenum parari juſſerat Nero, miniſtro Pollione Iulio prætoriæ cohortis tribuno, cujus curâ attinebatur damnata veneficii nomine Locuſta, quam diximus, multâ ſcelerum famâ. Primum venenum Britannicus ab ipſis educatoribus (nam ut proximus quiſque neque fas neque fidem penſi haberet, olim proviſum erat) accepit; tranſmiſitque exſolutâ alvo parùm validum. Sed Nero lenti ſceleris impatiens, minitari tribuno, jubere ſupplicium veneficæ: quod dum rumores reſpiciunt, dum parant defenſiones ſecuritatem morarentur. Promittentibus dein tam præcipitem necem quam ſi ferro urgeretur, cubiculum Cæſaris juxta decoquitur virus, cognitis antea venenis rapidum. Epulante igitur in Neronis conſpectu Britannico, quia cibos potuſque ejus delectus ex miniſtris guſtu explorabat, ne omitteretur inſtitutũ, aut utriuſque morte proderetur ſcelus, talis dolus repertus

tus eſt. Innoxio adhuc ac præcalida, & libata guſtu potio traditur Britannico. Dein, poſtquam fervore aſpernabatur, frigidâ in aquâ affunditur venenum; quod ita cunctos ejus artus pervaſit, ut vox pariter ac vita ipſum linqueret. (*Tacit.* 13. *Annal.*) Denique Coſmus quoque Magnus Hetruriæ Dux Biagii venefici opera Iulium Alexandri Ducis filium occidere voluiſſe à Cardinali Cibo inſimulatus eſt; quanquam Coſmus id crimen quæſtione de Biagio habitâ, eoque poſt ea dimiſſo purgaſſe viſus eſt. (*Io. Bapt. Cin.* 2. *de vita Coſm.*) *Adeò maxima quæque ambigua ſunt; dum alii quoquo modo audita pro compertis habent, alii vera in contrarium vertunt & gliſcit utrumque poſteritate.*

Piſo præmiſſo in urbem filio, datiſque mandatis per quæ Principem molliret] Contumaciæ ſpecies, non innocentiæ fiducia habetur, cum quis irati Principis conſpectui nimis audacter ſe oggerit. Plerumque etiam innocentes recenti invidiæ impares ſunt. Relinquendum eſt rumoribus tempus, quo ſeneſcant. (*Tac.* 2. *Annal.*)

Ad Druſum pergit, quem haut fratris interitu trucem quam remoto æmulo æquiorem ſperabat] en quomodo ſcelera ſoleat comitari ignorantia atque imprudentia. Piſo ſcelere ſuo, ex quo ſolus imperii hæres reſtabat Druſus, meruiſſe illius favorem ſibi videbatur; nec cogitabat

tabat miſer, graviorum facinorum miniſtros quaſi exprobantes adſpici: & Druſum, ſi maximè iſto ſcelere gauderet (quanquam fatres, dum uterq; vixerat egregiè concordes erant) debuiſſe omninò ulciſci tantam improbitatem: ſi non honore vel amore Germanici, ſaltem tradito Principibus more, *munimentum ad præſens, in poſterum ultionem.* (*Tac.* 1. *hiſt.*)

Exceptum comiter juvenem ſuetâ erga filios familiarum nobiles liberalitate auget,] Conſtantiæ eſt, delatos apud ſe, ſed inter reos nondum adhuc receptos, non terribili vultu, aut verbis iracundis velut præjudicio damnare; ſed integrum ubique judicium oſtentare, & præ ſe ferre, malle falſa & inania, quorum quis inſimulatur.

Fuit inter irritamenta invidiæ domus foro imminens, feſto ornatu, conviviumque & epulæ &c.] O quam verum eſt, quod Ammianus Marcellinus (*lib.* 14.) inquit, manum injectantibus fatis ſolere hebetari & obtundi ſenſus hominum. Piſo in Druſo, quem necis fraternæ vindicem metuere debebat, ſpem ſalutis ponit. Ecce unum cœci judicii ſpecimen. Idem delatus apud Principem, quod vulgus militum per licentiam corrupiſſet, in itinere crebrò ſe militibus qui ex Pannonia in urbem ibant, oſtentavit. En alterum. Mox Tiberi devectus navem tumulo Cæſarum, cui paulo ante Germanici reliquiæ illatę erant, appulit.

ecce

ecce tertium! Denique die & ripâ frequenti, magno clientium agmine ipſe, fœminarum comitatu Plancina, & vultu alacres inceſſere. Erat quoque domus foro imminens, feſto ornatu conviviumque & epulæ, & celebritate loci nihil occultum. En quartum. Debebat Piſo, ut abſolveret Tiberium, ſaltem falſo metum fingere, vitataque hominum frequentiâ ſilentem mœſtamque ingredi domum. Nunc iſtâ pompâ, iſtâ alacritate, epularumque hilaritate, non criminis invidiam in Tiberiū transferebat? non demonſtrabat, eſſe ſibi Auguſtæ conſcientiam, eſſe Cæſaris favorem, ſed in occulto? & periiſſe Germanicum nullos jactantius mœrere, quàm qui maximè lætabantur? Antonius Perezius, de quo pòſt plura dicemus, nullâ magis re invidiam & Regis & judicum in ſe movit, quàm quòd quanquam reus, & inceſſu & veſte omnique munditie confidentiam, adeoque Regis in perpetrato facinore conſcientiam argueret.

Integramque cauſam ad Senatum remittit.] Prudenter! Non enim ut præmia, ſic pœnæ ab ipſo Principe irrogari debent. Magiſtratibus id invidioſum munus relinquendum eſt. Ergo, ſi damnandus erat Piſo, à Senatu hoc fieri melius erat: ſi abſolvendus, itidem à Senatu: ne, ſi à Principe; gratiæ id datum, & conſcientiæ ſceleris innexum homines putarent.

Populus

Populus plus ſibi in Principem occultæ vocis, aut ſuſpicacis ſilentij permiſit.] Unde apparet, non infimos tantum aut mediocris conditionis homines, ſed Principes quoque, omneſque eorum actiones perpetuæ etiam viliſſimæ plebis cenſuræ, & ut nunc loquuntur, Syndicatui, ſubjectos eſſe. *Groſze Herren muſſen vil von ſich reden laſſen.* Sed benè habet, quòd, qui malè loquuntur, ſaltem male facere nequeunt.

Patris ſui legatum atque amicum.] Notabile eſt hujus orationis artificium, quo Tiberius ſine miſeratione, ſine irâ æquabili temperamento cavebat, ne quo affectu perrumperetur.

Ipſa, donec mediæ Piſoni ſpes, ſociam ſe cujuſcunque fortunæ, & ſi ita ferret, comitem exitii promittebat. Vt ſecretis Auguſtæ precibus veniam obtinuit, paulatim ſegregari à marito, dividere defenſionem cœpit.] Quos idem metus, eademque jungit neceſſitas, in eoſdem fortunæ caſus conjurant: ſed ubi ſeparari cauſæ cœperunt, & uni mitioris fortunæ ſpes ſit; vix unquam tanta fides eſt, ut neglecta ſalute alieni exitii comes eſſe malit. Non defuere, qui credebant, Paullinam Senecæ uxorem, donec implacabilem Neronem timuerit, famam ſociatæ cum marito mortis optaviſſe; deindè oblata benigniori ſpe blandimentis vitæ evictam (*Tacit.* 15. *annal.*) *Spes vitæ plerum-*

M *que*

que magnos animos infringit. (Tacit. 5. hiſt.) Das Leben iſt heylig.

Audire me memini ex ſenioribus, viſum ſæpiùs inter manus Piſonis libellum, quem ipſe non vulgaverit; ſed amicos ejus dictitaſſe, literas Tiberii, & mandata in Germanicum continere; ac deſtinatum promere apud patres, Principemque arguere, ni eluſus à Sejano per vana promiſſa foret.] Vix credibile eſt, Tiberium poſt tantam rerum experientiam ſceleris mandata ſcripto Piſoni tradidiſſe; ſcilicet, quo olim coargueretur. Et tamen interdum vulpes quoque capiuntur. Certè Philippus II. Hiſpaniæ Rex codicillos ad Antonium Perezium ſcriptos non niſi multâ arte extorſit. Hiſtoriam quòd huic Piſoniano miniſterio ſimillima eſt. ex Thuano & ipſius Perezii *Relationibus* adſcribam. Annæ Mendozæ Cerdę RodericiGomezii Sylvæ viduæ, feminæ pulcherrimę, impotenti Rex amore flagrabat, & conſcium ejus Perezium fecerat: qui heri ſui indulgentia non benè uſus, dum Regis nomine ultrò citroque commeat; & ipſe eam deperire cœpit. nec illa novum amatorem abnuere dicebatur. Incidit illud in tempus, quo Ioannes Eſcovedus Ioannis Auſtrii conſilia in Belgio moderabatur. Is Eſcovedus in Conſalvi, Antonii patris, Perezii domo olim educatus, dein Roderici Gomezii Sylvæ commendatione ad opimiorem fortunam evectus cùm in Hiſpaniam

niam ſub id veniſſet, & Antonium Perezium, Ioannis Auſtrii conſiliis ſummè adverſari ſciret, ut ei omnem gratiæ locum præcideret, ab injuriâ benè meriti de ſe viri occaſionē ſumpſit & de ejus & Annæ amoribus non bello ſermones ubique ſpargi ad Regem detulit. Quod maximè Philippi animum pupugit, qui cùm Perezium rivalem ferre non poſſet, & alioqui Eſcovedi ſuſpectam fidem habens, quod Ioannis Auſtrii animum ad majora, quàm vellet, audenda inflammaret: alterum alterius ope de medio tollere apud ſe ſtatuit. Itaque cùm de Eſcovedo in arcano conſultaretur, facile ſibi à Perezio, qui conſilio intererat, perſuaderi paſſus eſt, ut Eſcovedus potius immiſſo percuſſore interficeretur, quàm ad Auſtrium in Belgium remitteretur. Verùm ut rei invidiam à ſe amoliretur, cædem exequendam ipſi Perezio commiſit. Qui, quod ſibi mandatum erat, tàm prompto animo perfecit, ut potiùs Annæ, ultione ardentis ob detectos Regi ſuos amores, deſiderio ſatisfeciſſe, quam, Regis voluntati obtemperaſſe videretur. Eſcovedo per ſicarium ſublato rivalis reſtabàt; quem à vidua liberiſque Eſcovedi, nec non Annam in jus vocari, & utrumque cuſtodiæ injurioſè mandari eò libentius Rex tulit, quòd omnem illius cædis invidiam in Perezium, qui impotenti feminæ ea in re morem geſſiſſet, derivari videret. Verùm cùm Philippum Perezius ſępe

per literas moneret, ut auctoritatem ſuam interponeret, neque ejus ratione, quod ipſius juſſu feciſſet, ſe vexari pateretur: ille codicillis crebrò miſſis bono animo eſſe juſſit, & negotiũ brevi ex animi ejus ſententia confectũ iri pollicitus eſt. Quos omnes codicillos Regis ipſius manu exaratos diligenter ſervavit Perezius, & longo poſt tempore publicavit. Cùm igitur cuperet Rex rem tegi, auctor ei fuit, ut cum vidua liberiſque Eſcovedi ageret, ut ab accuſatione deſiſterent, quod interventu Didaci Chavis, qui Regi à ſacris confeſſionibus erat, facile obtentũ eſt. Poſt reconciliationem prima accuſatio aliquandiu quievit: & Perezius Mantuæ Carpetanorum domi ſuæ manere juſſus ablatis ſtipendiis & honorariis negotia publica per amanuenſes ſuos, ut antea, toto ſexennio adminiſtravit, quo tempore elapſo omiſsâ priore accuſatione, cenſurę dica Perezio intentatur: quòd ab Hetruriæ Magno Duce munus x cIↄ aureorum accepiſſet: quòd cum Anna Mendoſa parùm honeſtè verſatus eſſet: quòd Joanni Auſtrio multa, quæ premi par erat ſcripſiſſet: quòd denique in epiſtolis, quæ ad Regem ignotis literis mittebantur, cùm eas interpretabatur, multa addere, multa detrahere ſolitus eſſet. Dum judicium peragitur, crebro ad eum Didacus Chaves ventitabat, & de ejus exitu ſecurum eſſe jubebat, tantũ diligenter caveret, ne codicillos à Rege

ſcri-

ſcriptos, quod facere poterat, ad exonerandum ſe proferret. Quod cùm ſedulo feciſſet Perezius, tandem ſententia in eum perſcribitur, qua tanquam criminum objectórum peracto reo lis æſtimabatur xxx clↄ. aureorum: utque ab officio remotus biennium in carcere, eoque exacto, octennium procul aula ageret. Sed in arcano promiſſum eſt, ſi Regis codicillos redderet, ſententiam in irritum caſuram. Perezio autem recuſante reddere codicillos, lictores ad eum mittuntur, ut ſententiam executioni mandarent: à quibus ex templo, in quod confugerat, vi abſtractus & in Turneganam arcem truſus eſt: ubi totos tres menſes ferreis catenis vinctus admodum ſeverè à Turriano Avila habitus eſt; donec literis ſanguine ſuo ſcriptis uxori mandavit, ut arculas & ſcripta ſecreta Barajæ Comiti ad id miſſo traderet. Sed priùs convenerat, ut codicilli, qui ad cauſam Perezii magis faciebant, ſeponerentur. Tamen quaſi Regi illa reſtitutione ſatisfactum eſſet, Perezius carcere ad tempus liberatus eſt. Sed cum denuò Eſcovedi vidua & liberi accuſationem omiſſam reſumpſiſſent; rurſus cauſa decimo, poſtquam cœperat, anno agitata eſt: cui & rurſus Chaves intervenit. reoque ſuaſit, ut cædem Eſcovedi fateretur; cæterum cædis patrandæ cauſas non ediceret. Perezius id regi invidioſum, cujus ratione cædis cauſas non aperiri cuncti

procul dubio interpretarentur, ſibi verò periculoſum futurum reſpondit: ac potiùs videri, ut cum uxore ac heredibus defuncti pecuniâ data tranſigeretur. Quod & Regi placuit; ſive quòd revera tunc ita expedire cenſeret, ſive ut grandi pecuniâ exſolutâ tantundem homini ſibi inviſo incommodaret. nam xx. cIɔ. ducatorum in id depenſa ſunt. Tamen poſtea mutavit, & à Vaſco Præſide perſuaſus, ut judicium tranſactione finitum inſtauraretur, mandavit. nam ad exiſtimationem ſuam pertinere, famâ cædis Eſcovedi, quaſi juſſu ſuo patratæ jam ubique ſparsâ, ut judicio publico invidiam ejus amoliretur. Sed cùm nihil fateretur Perezius, neque adduci poſſet, ut quicquam ad exonerandum ſe in Regem diceret, à Vaſco quæſtioni ſubjectus conſtantiâ primò ſervavit, ſed cruciatibus ad extremum victus, rem, ut erat, confeſſus eſt, codicillorum exempla protulit, quibus confeſſiones ſuas firmabat. Cùm igitur Perezius ſe ad exitium peti videret, contrà quàm illi initio à Rege miniſtriſque ejus promiſſum fuerat; de cuſtodibus fallendis cogitare cœpit: & ope uxoris ac Ægidii Meſæ Aragonii per diſpoſitos equos in Aragoniam transfugit: xxx. leucas, ut erat adhuc à tormentis debilis, uno die emenſus. Inde in Franciam, ubi non ante multos annos mortuus eſt, tranſiit. Hæc ita ex Thuani hiſtoria & ipſius Antonii Perezii Relationibus narra-

Digitized by Google

narravi. Sed, ut, quod ſentio, dicam; mihi in iſta narratione quædam parùm veriſimilia videntur; quæ nunc non excutio.

Et cùm accuſatores ac teſtes certatim perorarent, reſpondente nullo, miſeratio quàm invidia augebatur] Ut felicitas & proſpera fortuna invidiam, ſic miſeria condolentiam generat. Et hinc interdum plùs inimicorum perſecutione, quam amicorum auxilio juvamur. *Nihil*, ait alicubi Tacitus, *æquè reo profuit, quàm potentia accuſatoris.* & hoc libro; *Quirinus poſt dictum repudium adhuc infenſus, quamvis infami ac nocenti miſerationem addiderat.* Livia Auguſta, cum florentes privignos per occultum ſubvertiſſet, miſericordiam erga afflictos palam oſtentabat. (*Tac.* 4. *Annal.*

Pudore abſolutæ Plancinæ placabilior.] nunquam faciliores homines ſunt, placabilioreſque, quàm poſt gravem aliquem errorem commiſſum; quem invidiæ molliendæ cauſa aliis honeſtè factis, aut emendare aut tegere laborant.

Mihi quantò plura recentium ſeu veterum revolvo, tantò magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obverſantur.] Mihi quoque ſæpè animum ſubit mirari caſus humanos & prudentiæ noſtræ incertitudinem, cum rerum geſtarum monumenta volventi, & quotidiana rerum mortalium ludibria conſide-

ranti haut rarò occurrunt conſilia, quæ cùm imminenti malo averruncando facere deberent, noxia maximè, & accelerandæ ruinæ fuerunt; non ſecus ac in humano corpore medicamentum uni parti adhibitum perniciosiores ſæpe majoriſque periculi morbos in aliis partibus efficit. Ex diverſo videmus, alios intempeſtiva temeritate vel inſcitiâ ſubdente calcaria periculis ſe immiſiſſe, auſos, aggreſſos, viciſſe, triumphaſſe: & fortunam temeritatemque feliciùs judicaſſe, quàm inter momenta prudentię incertam laborantemque ſolertiâ. Alexandri Magni bellica facinora pleraque quid aliud fuerunt, quàm felix temeritas, & fortunæ indulgentia? In quo ego à magno Philoſopho (*Plutarch. in lib. de fort. Alex. & lib. de virt. & fort. Alex.*) diſſentio. Iam in Romana Repub. terminorum pugna quid aliud fuit, quàm alea imperii quâ omnia dabant in unum jactum, & paucis viris poteſtatem faciebant perdendi omnia, quæ majores ſui pepererant? Sed fortuna pro Romanis pugnavit. Polybius hos tales homines, quibus inter perpetua fortunæ obſequia omnia ſuccedunt: aliquid homine majus eſſe dicit; divinos, admirandos, & Deorum amicos. (*Polyb. 10*) Quomodo Cerialis à Tacito (*5. hiſt.*) *ſubitus cònſilio, ſed eventu clarus* dicitur; *cui adfuerit fortuna, etiam ubi artes defuiſſent*. Ioannes quoque Bentivolus præcipuum immeritæ

tę felicitatis exemplum eſt. Is quadraginta annos, quibus Bononiam tenuit, nunquam cujuſquam ex ſuis obitum luxit: ſemper cum ipſe tùm filii militiæ honoratæ ſtupendis & maximis honoribus ab omnib. Italiæ Principibus affecti: omnibus rebus, ex quibus ſibi periculum imminere videbatur, feliciſſimè ſe expedivit. Et hanc tamen felicitatem in ſolidum fortunæ debebat; cùm communi omniũ judicio nec ingenii, nec prudentiæ, nec fortitudinis aliqua laude inſignis eſſe. (*Guicciard.* 7.) Ex contrario, exempla etiam ſunt infauſtæ prudentię, & quam ſæpius ſuperior aliqua vis infeſtiſſima pertinacia urſit, aut evertit. Sunt homines, qui tanquam *fugitivi Dei* & terram & aërem, & mare, omniaque elementa adverſa ſibi experiuntur. (*Niceph. Gregor.* 7. *hiſt. ubi omninò vide*) Hannibalem vide, illum, cui ego juſtius, quàm Vlyſſi Homerus Palladem conciliatricem & individuam comitem addidero. Is poſt Cannenſem pugnam dominabatur in, Italia nec quicquam ferè niſi Roma reſtabat. Percuſſerat fœdus cum Philippo Macedonum Rege. Aſdrubal frater cum valido exercitu jam ſuperaverat Alpes, in Italia erat. Quis non actum eſſe diceret de Romanis toties victis? Sed infra Deum prudentia fuit, qui omnia cogitata, conſulta, facta contra Carthaginem torſit. (*Liv. Flor. Polyb.*) Quin & interdum unum factum, idemque

conſilium huic ſalutem, honorem, opes, alii exitium peperit: planè, ut qui magnorum hominum cenſores ſe faciunt, plerumque ex ſolo eventu famam & infamiam, temeritatis & fortitudinis nomina dividant. Tiberius & Cajus Gracchi fratres, quod inconſultâ temeritate populi gratiam conſectabantur, merito optimatũ conjuratione ſublati dicuntur. Cajus Cæſar quod popularitate & largitionibus vulgo acceptus ad ſummam potentiam pervenit, fortis ſapientiæ vir prædicatur. Alexander Magnus in milites ſeditioſos ſive conſilio, ſive iracundiâ ferox proſiliit, & qui loquenti pervicaciſſimè obſtrepuerant, ad ſupplicium ipſe rapuit; eadem majeſtate in plectendis tutus, quâ in mulcendis non fuerat. Ex conſternatione militum minas ponentium hoc conſilium in virtutis famam ivit. Galba autem Imperator, dum compeſcere milites ſtudet, in medio foro confectus eſt. temerarius igitur audit, quòd ſe furentium multitudini immiſerit.

Igitur quò intentiùs, quæ dixi, recolo; eò firmior ſe animo meo inſinuat ſententia: eſſe fatum, & numen, & ſanctam Immortalis Dei curam: quâ per cauſas medias, variè nexas, omnia temperantur, ſuaviter, ſapienter, utiliter. Vt non immunis ab impietatis crimine illorũ mihi videatur opinio, qui exploſâ omni fatorum & fortunę poteſtate, ingenio, prudentiæ, humaniſque artibus nihil non tribuunt.

Quo-

Quomodo Carolus Audax Burgundiæ Dux omnem ſuam felicitatem prudentiæ & virtuti ſuæ adſcribebat; quâ arrogantiâ illum Numinis iram concitaſſe, ſapientiſſimè judicat in Hiſtoriâ Cominæus. Et Ludovicus Sfortia tantum ſapientiæ ſuæ tribuebat, ut alios celebrari indigniſſimè ferret: ſuis artibus hominum mentes, quocunque vellet, impelli poſſe, ſibi perſuadens: Sed in carcere anguſto, & cogitationum ſuarum vaſtitatem, & ipſam denique vitam claudere coactus eſt. Impiè igitur N. M. fatum flumini receptis imbribus ſuperbè decurrenti & obvia quæque ſternenti comparat: cujus vis ut vallis aggeribuſque coerceri poteſt, ita hominum conſilia fortunæ fatoque, hoc eſt, ipſius Dei decretis obſiſtere poſſe. Fluminum impetum apertis campis valere, & fata virtute conſilioque deſtitutos tantùm populos urgere. Impia ſententia! Fatum eſt, quod de quoque noſtrûm fatus eſt Deus. Ergo, quod juſſit Dèus, quod conſtituit, quod ratum eſſe voluit, noſtris conſiliis impediri poteſt? mutari poteſt? verti poteſt? Minimè quidem: aut ſi impediri, mutari, verti poteſt, non erat fatum, non decretum Dei, nec enim jubet Deus aut decernit, ut fiat, quod non fit. Ergò conſilia, actionesque noſtræ divinâ inferiores ſapientiâ certis limitibus velut alveis includuntur, intra quos fluant. Non fata noſtris conſiliis, ſed noſtra conſilia fato reguntur.

Quis enim quæſo, ita hominum conſilia ludit? quis in contrarium torquet? unde mirabiles rerum, & plerumque contra conſulta eventus? unde inopinata illa, quæ actionibus hominum aut raro in exſpectatiſſima interveniunt? quæ ſtupemus, quæ occulto quodam & religioſo horrore nos perfundunt. Unde denique è contrario felix multorum temeritas (ſi tamen temeritas eſt, iſta cui ſuperi ita favent fortunata audacia) & beata imprudentia & perpetuus fortunæ famulatus? Deus eſt ille Optimus, ille Maximus; qui non poſtquam terras & ſydera fecit, creatorum curam omiſit; ſed arbiter eſt ac rector omnium: quæ gaudet & amat interdum præter opinionem (non enim præter rationem) accidentibus regere & vel ſic oſtendere vim illam omnia gubernantem ac moventem. Aurea Cambyſis apud Xenophontem ſententia eſt: *humana ſapientia nihilò certius, quod optimum eſt, deligit, quam qui hoc agit, quod incerta ſors obtulerit. Verùm Dii immortales omnia norunt, & præterita & præſentia, & quis ſingulorum ſit exitus.* Et illa Nicephori Gregoræ, (qui mihi vel ob id ſolum cariſſimus & gratiſſimus auctor eſt, quòd pleroſque eventus ad primam illam cauſam refert. (4 *hiſt.*) *Abſtruſus quidam error eſt humanæ prudentiæ inſultans, ſurſum & deorſum trahens omne conſiliorum ſtudium, & veluti teſſeras evertens firmis decretis nixas delibe-*

deliberatione. Neque verò iſta noſtra opinio Stoicam in Naturalibus hominis actionib. neceſſitatem adſtruit, aut liberum in profanis negotiis arbitrium infringit. Conſultat enim homo, agitque ex naturæ ſuæ viribus; ſed conſiliis & actionibus hominis ſupernè imminet inſpector Deus, qui per illas ſecundas cauſas (nec ſanè ſine illis; quippe non ignavis, ſed agentibus, omniaque tentantibus, annuente Deo, cuncta proſperè ſuccedunt (ipſe prima rerum omnium Cauſa omnia flectit, torquet, dirigit ad eventum ſibi placitum. *Cæptorum eventus ſuperæ ſibi vindicant poteſtates. (Ammian. 25.) Divina Nemeſis ex abdita quadam æternitate omnia deſpectat terrena. Hæc ut regina cauſarum & arbitra rerum, hæc diſceptatrix urnam ſortium temperat, accedentium vices alternans: voluntatumque noſtrarum exorſa interdum alio, quàm quo contendebant, exitu terminans multiplices actus permutando convolvit. (Ammian.* 14.) Et quòd ipſe M. fatetur, conſilia, niſi in occaſiones & felicia tempora inciderint, exitu deſtitui, quid aliud eſt, quàm conſilia à Deo & fortuna regi? Unde enim occaſiones, unde tempora expediendis conſiliis apta, niſi à fortuna. Fortunam autem non eam intelligo, quâ appellatur, quicquid incertum eſt; quam ideò cæcam deam, quàm levem fingunt; ſed ſummam illam Mentem; quæ omnia ſuo arbitrio

con-

conſtituit, quæ naturam condidit, quæ rebus cauſas dedit, eaſque perpetuò abditiſſimâ ratione propagat, & eventibus donat ſtatis certiſque, etſi humanis mentibus incognitis. Neque enim ſi ignorant in media tempeſtate nautæ, quis finis fluctibus, quis exitus vento, ideò Deo certum non eſt, ſolvenda ratis ſit an ſervanda. Deniq; quòd bonis conſiliis & fortibus viris ſtare dicuntur & florere regna, negari quidem non poteſt; ſed hæc ipſa bona non aliis contingunt, quàm quos fortuna magnis rebus & fatalibus incrementis deſtinavit. Cæteris quorum vult vertere aut evertere ſtatū, eadem ſubtrahit. *Manum injectantibus fatis ſolent hebetari ſenſus hominum & obtundi.* (*Amm. Marcell.* 14.) Plura poſſem exempla proferre. Sed unum erit pro omnibus. Cùm urgentibus fatis Roma â Gallis capienda eſſet, primam bello cauſam tres Fabii dederunt: qui cum de pace inter Cluſinos & Gallos acturi â Senatu miſſi eſſent, contra jus gentium pro Cluſinis contra Gallos prœlio decertarunt. Porrò, quò minus impedimenti Gallis objiceretur, jam antè Furium Camillum, tantum imperatorem populus Romanus fatali furore in exilium Ardeam depulerat. Advenientibus Gallis civitas, quæ ſæpius adverſus Fidenatem & Vejentem, minores hoſtes, Dictatorem creaverat, extremis urgentibus periculis id neglexit. Fabii, quorum temeritate bellum con-

contractum erat, ſummę rerum præerant: qui tumultuario exercitu raptim ductu ad undecimum lapidem hoſti occurrentes, non loco caſtris capto, non præmunito vallo, non Deorum ſaltem memores, auſpicato inſtruunt aciem: &, ut ſummatim dicam, nec milites nec imperatores faciebant, quæ ex diſciplina Romana eſſent. Cùm pugnandum eſſet, penè prius fugerunt, quam vidiſſent, hoſtem; integri, intactique. Maxima pars ex fuga Vejos pervenere: unde ne nuncium quidem cladis Romam miſere. Qui Romam elapſi ſunt, ne quidem clauſis urbis portis in arcem refugerunt. Quis non miretur nunc, populum Romanum optimis legibus, & acerrima militari diſciplina inſtitutum tàm turpiter ſui oblitũ? Ut ſi quis animo comprehendat, res ab ipſo antè præclarè geſtas; non ab eodem populo, ſed alio hęc adverſus Gallos facta credere poſſit. Repeto Ammiani effatum: eoque conſigno hunc locum; *manum injectantibus fatis ſolent hebetari ſenſus hominum & obtundi.* Nemo igitur ſuæ nimium fidat prudentiæ.

Famâ, ſpe, veneratione potiùs omnes deſtinabantur imperio, quàm quem futurum Principem fortuna in occulto tenebat] Simile modo quodam eſt, quod veluti miraculum in Philippi II. Hiſpaniarum Regis in Luſitaniæ regnum ſucceſſione ſtupemus. Emanuel Rex tres uxores duxerat, & ex

omni-

omnibus liberos ſuſtulerat. Ex prima Michaëlem, qui ſi vixiſſet, certus hæres omnium iſtorum regnorum erat, quæ nunc Hiſpaniarum Rex tenet: ſed is obiit puer. Ex ſecunda ſex maſculos, duas filias genuit. E tertiis nuptiis filium filiamque ſuſtulit An non fundata videbatur hæc domus in tot regni fulcris? Iam ad liberos iſtorum ſi venias, quanta ſeries? Viginti duo erant, qui Philippum anteibant, & ſucceſſione legitimè arcebant. Sed omnes illi prę-mortui ſunt, ut facerent unum totius Hiſpaniæ caput. (*I. Lipſius in monit. & ex. pol.*)

Decumum quemque ignominioſæ cohortis ſorte ductos fuſte necat.) de illo decumandi more Tacitus quoque meminit, libro quarto & decimo annalium. Ratio ſeveri illius juris eſt, *quod habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra ſingulos utilitate publica rependitur.* (*Tacit. lib. 4. annal.*) Sed iſtam politicam, credo non agnoſcet mitis magiſter ac dominus noſter JESU CHRISTUS

Quæſitumque per Chaldæos in domum Cæſaris.] v. notas ad lib. ſuperiorem, verb. *juvenem improvidum. &c.*

Neque enim ceſſurum niſi damnandi officio] Alicubi notavimus: ut à Principum manu præmia, ſic à magiſtratibus pœnas diſtribuendas eſſe. Non igitur malè fecerat Tiberius, qui nolebat

nolebat filium judicio, quo certa videbatur rei condemnatio, primùm ſententiam dicere.

Eximit etiam Druſum conſulem deſignatum dicendæ primo loco ſententiæ] v. notas ad lib. 1. verb. *quo loco cenſebis, Cæſar ?*

Sibi tamen adverſus eum integras parentis ſui offenſiones: neque reditu Silani diſſoluta, quæ Auguſtus voluiſſet.] Ex quo apparet, rarò Principes, etſi pœnam remittant, culpæ etiam oblivifci.

Pœna poteſt demi; culpa perennis erit. Ovid.

Quod vel maxime in delictis quæ in Principis majeſtatem peccant verum eſt. Quippe nec pœnitentiâ culpa diluitur, nec pœna unquam remittitur; & cùm ſemper difficile ſit, antiquarum inimicitiarum fidam ſtabilire reconciliationem; (ſiquidem eam impediri neceſſe eſt aut ſuſpicione, aut vindictæ cupidine) ita ſtolidiſſimus eſt, & parũ ſalutis ſuæ amans; qui cùm in Principem ſuum nefaria eſt molitus, in gratiam poſt receptus ſinceram credit reconciliationem, quæ plerumq; ſimulata eſſe ſolet. Inde Leo X. Pontifex Hiſpaniæ Regis oratori pro Alfonſo Petrucio Cardinali, qui inſidias vitæ Pontificis ſtruxerat, ſed pòſt acceptâ ſecuritatis fide Romam venerat, datam fidem imploranti reſpondit; nullam fidem quantumvis ampliſſimam, & *munitam clauſulis fortibus & ſpecialibus* porrigi ad ſecuritatem delicti contra vitam Pontificis maximi com-

commiſſi. Igitur Alfonſus noctu in carcere ſtrangulatus fuit. Hadriano & Franciſco Soderino Cardinalibus conſciis illius ſceleris quamvis ignoverat Pontifex; tamen uterque diffiſus reconciliationi Româ abierunt. Et Soderinus quidem Fundis uſque ad Leonis exceſſum occultus delituit. Hadrianus clam urbe excedens poſt illum diem neque viſus cuiquam mortalium, neque quid illo factum fuerit, cognitum eſt. (*Guicc.* 13.) Nimirum cum nihil turpius, ſit, & magis deteſtandum, quàm patriæ ſolum teri ſceleſtis veſtigiis illius, qui ſcelus anhelans peſtem ejus meditatus eſt; minore utique flagitio putant ſe Principes negligere promiſſorũ fidem, quàm juſtitiam depoſcentem invictimam tale devotũ caput. Sed hęc ratio ſatiſne firma ſit, ob quam fidẽ ſuam & jurisjurandi religionem poſthabeant Principes, alii viderint. Mihi certè potius juris quadam ſubtilitate, quàm bono & æquo niti videtur. Verùm, ut dixi, ea Principes opinio tenet, ut non putent teneri ſe ullo fidei vinculo. Et inde Trajanus Boccalinus. (*Cent.* 2. *c.* 11.) ait non inveniri Principem tàm inſigni clementia, quę rebellionum nefas oblivíſci poſſit. Majeſtatis crimen eſſe peccatum, cujus pœnitentia recipiatur nulla, cujus pœna remittatur nunquam, cujus infamia durat æternum. Nec dedecus æſtimari, vindicare rebellionem, cui ſemel ignoverint Reges; ſed ſummum honorem,

rem, ſed obligationem ſtrictiſſimam, quam dignitati ſuæ debent. Et alibi; quæ offenſarum oblivio inſignem reddit Principem perenni clementiæ & benignitatis laude, eam demum veram fidamque eſſe; fictam contrà, quæ Principi ignaviam & injuſtitiam quotidiè exprobrare videtur.

Relatum deinde de moderandâ Papiâ Poppæâ, quam ſenior Auguſtus poſt Iulias rogationes incitandis cælibum pœnis & augendo ærario ſanxerat.] Papiæ legis capita Iuſtus Lipſius in commentariis ad Tacitum, hoc loco, & Iacobus Cujacius in paratitlis Codicis Iuſtinianei ad titulum, de caducis tollendis, referunt. Etiam Franciſcus Balduinus ad legem Papiam ſingularem tractationem edidit. Nobis quibus intra politices ſepta manendum, ſola legis ratio notanda eſt: quæ duplex. Prima, ut bellis civilibus amiſſo incredibili civium numero, qui ſupererant, liberis procreandis & ampliando civibus imperio operam darent; lege Papiâ propoſitæ ſunt pœnæ his qui cœlibes eſſent, ne hereditates aut legata caperent, niſi intra dies C. à morte teſtatoris nuptias facerent. Tanta enim erat civiũ penuria, ut Conſules ipſi Pappius, & Poppęus cœlibes & orbi eſſent, non inventis maritis aut patribus idoneis, qui eis anteponerentur. (*Dio. Caſſ. 56.*) Nam in honoribus adipiſcendis, ut, Dio Caſſius tradit (*lib. 53.*) patres orbos, mariti cœlibes excludebant.

debant. Altera legis ratio, propoſitarumque cœlibib. & orbis pœnarum eſt, ut ærarium, quod tot bellis exhauſtum erat, repleretur. Lata igitur lex eſt, ut & imperium hominibus & ærarium pecunia abundaret. Valuit autem ad Severi Imperatoris ævum, qui non abrogavit quidem, ſed imminuit: ſicut ex Tertulliano demonſtrat Lipſius. Conſtantinus deinde cœlibatus pœnas omnino ſuſtulit: cujus tamen conſtitutio in Juſtiniani Codice non extat. Sed ejus meminerunt Euſebius in vita Conſtantini Magni & Sozomenus lib. 1. & ex recentioribus Franciſcus Balduinus libro ſecundo commentariorum de legibus Conſtantini Magni.

Multitudo periclitantium gliſcebat, cum omnis domus delatorum interpretationibus ſubverteretur] ſic paulò inferiùs: *ſed altiùs penetrabant:* (delatores) *urbemque & Italiam quod uſquam civium, corripuerant: multorumq; exciſi ſtatus, & terror omnibus intentabatur.* Et Plinius in Panegyrico ad Trajanum: vidimus delatorum indicium quaſi graſſatorum, quaſi latronum. Non ſolitudinem illi, non iter, ſed templum, ſed forum inſederant: nulla jam teſtamenta ſecura, nullus ſtatus certus, non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum Principum avaritia &c. Quæ addenda ſunt illis, quibus graphicè, opinor, & vivis coloribus, delatorum improbitatem, & Princi-

pum

pum ſive avaritiam ſive ſocordiam depinximus ſuprà ad librum primum.

Nulla adhuc mala libidine] ita Ovidius. (1. *Metam.*)

Proque metu populum ſine vi pudor ipſe regebat.
Nullus erat juſtis reddere jura labor.

Provenere dominationes.] Quibus in ſcholis otium eſt, inquirunt, quę prima omnium cauſa fuerit, quæ diſperſos vagoſque mortales in unũ coëgerit. Ignem alius, alius neceſſitatem metumq; aut ſapientum eloquentiam, vel denique naturã ſocietatis appetentem collegiſſe homines ajunt. Et qui imperiorum originem à vi & injuriis potentiorum deduxit, à pleriſque vapulat. injuriâ quidem, ut ego opinor. Neque enim ille homines vi coactos in unum conveniſſe ait; ſed cùm illi ita collecti æquali jure agerent, ambitione potentiorũ dominationem ſubiiſſe. Quæ ſententia Taciti quoque eſt hoc loco affirmantis: poſtquã exui æqualitas & pro modeſtia ac pudore, ambitio & vis incedebat proveniſſe dominationes. Et certè, ubi per ſpecies iverimus, regnorumque præcipuorũ ortus & incrementa viderimus: fraudem & vim & multis latrocinia potentię initia fuiſſe apparebit. Primus in orbe dominantiũ Nembrotus, *fortis coram domino venator*, vi ignotã ante illa tempora mortalibus dominationem introduxit, ut minime inficetè ipſum

Poli-

Politicorum patrem vocet Laurentius Pignorius V. Cl. in commentario de ſervorum miniſteriis. Secuti Ninus & Semiramis armis imperium propagaverunt. Ab Aſſyriis ad Perſas Cyrus avo ereptum imperium haut ſane juſto titulo tranſtulit. Et Alexander Magnus petiti bello orbis terrarum quam cauſam habuit, niſi immenſam dominandi libidinem? Quid de cæteris interim hinc inde, quorum aliquod in hiſtoria nomen eſt, regnis aut rebuſpub. dicam? De Athenienſibus Thucydides ſcribit, (*lib.* 1.) libere profeſſos, non ſe alias actorum ſuorum defenſiones quærere, quàm quòd ſciant, ſemper moris fuiſſe, inferiorem à ſuperiore premi: & neminem unquam tanti æquitatem feciſſe, ut ejus cauſa occaſionem extendendi imperij, è manib. dimiſerit. Iterum affirmarunt, Deos ſe ſecundum leges colere: in cæteris vivere omnium mortalium ingenio; ut quibus prævalent, imperio premant: eam legem neque ſe primos tuliſſe, neque latâ primos uſos eſſe: ſed jam ante omnium populorum uſu comprobatam accepiſſe. (*Thucyd.* 5.) Lyſandrum dicere ſolitum referunt, veritatem quidem mendacio meliorem eſſe, ſed utriuſque tamen pretium uſu definiri; ideoque pueros quidem talis, viros autem jurejurando ludere. Et Ageſilaus dixiſſe fertur, juſtum eſſe, quodcunque Spartæ prodeſſet, Hinc illud Euripidis in Androm.

εἰσι

ἔνοικοι Σπάρτην δόλια βουλευτήρια
Habetatores Spartæ doloſus Senatus.

Menno Theſſalus ad ea quæ vellet efficienda viam maximè compendiariam arbitrabatur, pejerare, mentiri, fallere. Simplicitatem & candorem pro ſtupore habebat. Perjuros, injuſtos, ſui ſimiles ut iiſdem artibus munitos verebatur: juſtos bonoſque contemnebat. (*Xenoph. 2. de exped. Cyr.*) Theſſalorum perfidia proverbio notata eſt; ut ex Suida obſervat libro ſecundo, de juramento. cap. 14. Thomas Dempſterus. Jam ſi de Romanis ferenda ſententia eſt, nihil apertius eſt, quàm, ſi juſtitiam illi curaſſent, etiam, ubi illa utilitate carebat, lupercal manſuram illam, quæ tantòperè celebrata eſt, æternam urbem. C. Cæſar apud Dionem Caſſium (*lib. 38. hiſt.*) teſtatur, Romanos in eam magnitudinem, qua illa tempeſtate erat, ædificaſſe urbem ſuam fortunas ſuas tanquam alienam periculis objectando, alienas tanquam ſuas uſurpando. Et M. Tullius (3 *de Rep.*) gloriatur, populum Romanum ſociis defendendis ad ſummũ potentiæ cacumen eniſum; quibus interdum commodi ſui cauſa, quàm fœderis, auxilia ferebant, eaque lentè & tardè, ut aut ſe ſuaque dederent (quod Campani bello Samnitico coacti fecerunt) aut, ſi potentes eſſent, cladibus attererentur. Socios promptè recipiebant eos, quorum ſitus ad res novas, & motus opportunus

nus erat; & quoſdam non tam ob ſupplicum preces, quàm quòd occaſio offerebatur laceſſendi & invadendi alios, in quos cauſæ belli quærebantur, quorumque nullæ aliâs in ſe injuriæ extarent. Poſtquam armis ſociorũ ſuam auxere potentiam, tandem ipſos ſocios, qui tùm demum ſerò nimis ſervitutem, in quam lapſi erant, animadverterunt, non ut fœdere junctos, ſed ut dedititios tractare cœperunt. Quod autem Camillorum, Fabriciorum, Scipionũ aliorumq; nomina ob tantopere fidem celebrata legimus; dicendum eſt, ex ſuo, non urbis ingenio bella geſſiſſe, & Remp. adminiſtraſſe. Nec in ipſorum, ſed totius populi manu rei Romanæ ſumma ſita erat; quod ex eo conſtat, quod apud Livium libro tertio refertur. Aricini atque Ardeates de ambiguo agro cum ſępe bello certaſſent, multis invicem cladibus feſſi, judicem populum Romanum cepêre. Cum ad cauſam orandam veniſſent, concilio populi à magiſtratibus dato, magnâ contentione actum. Jamque editis teſtibus, cùm tribus vocari, & populum inire ſuffragium oporteret, conſurgit P. Scaptius de plebe, magno natu: & ſi licet, inquit, Conſules, de rep. dicere, errare ego populum in hac cauſa non patiar. Cùm ut vanum eum negarent conſules audiendum eſſe, tribunos appellat; qui dedêre cupidæ audiendi plebi, ut quæ vellet Scaptius diceret. Ibi infit, annum ſe tertium

&

& octogeſimum agere, & in eo agro, de quo agitur, militaſſe, cum ad Coriolos ſit bellatum, agrum de quo agitur finium Coriolanorum fuiſſe, captiſque Coriolis jure belli publicum populi Romani factum. Conſules cùm Scaptium non ſilentio modò ſed cum aſſenſu etiam audiri animadvertiſſent; deos hominesque teſtantes flagitium ingens fieri patres acerſunt: cum his, circumire tribunos, ne peſſimum facinus priore exemplo admitterent, judices in ſuam rem litem vertendo, ſed plus cupiditas & author cupiditatis Scaptius valuit. Vocatæ tribus judicaverunt, agrum publicum populi Romani eſſe. Cyprum Ægypti Regibus P. Clodius Romanus juvenis ademit, non genere, quàm audaciâ & expulſi Ciceronis invidiâ nobilior. Is captus à piratis pretium ad ſe redimendum à Ptolomæo petiit, quod illiberaliter miſſum prædones ipſi aſpernati, Clodium gratuitò dimiſerunt; iratum regi, à quo tàm parvo æſtimatum ſe querebatur. Creatus Romæ tribunus plebis legem pertulit, quâ Cyprus Romani populi provincia eſſe jubebatur. Et continuo miſſus eſt in inſulam M. Cato, qui eam ordinaret, atque Romam aſportaret regios theſauros: qui tantæ opulentiæ fuiſſe dicuntur, ut eorum fama domini rerum populi cupiditatem ſolicitare potuerit. Rex accepto injuriæ nuncio, indignatus tantum uni inſe civi licuiſſe, mortem ſibi conſcivit. (v.

Plut. in Cat. min.) Placet Ammiani Marcellini de hac Cypri occupatione verba adſcribere: *nec pigebit avidè magis hanc inſulam populum Romanum invaſiſſe, quam juſtè. Ptolomæo enim rege fœderato nobis & ſocio, ob ærarii noſtri anguſtias juſſo ſine ulla culpa proſcribi, ideoque hauſto veneno voluntaria morte deleto, & tributaria facta eſt, & velut hoſtiles ejus exuviæ claſſi impoſitæ, in urbem advectæ ſunt per Catonem.* (*Ammian.*) Ex quo apparet fruſtrà & falsò foris juſtum imperium, & domi æquitatem in ſuis Romanis laudare Saluſtium: inſcios denique eſſe veterum monimentorum, qui, tanquam ſumma ubique antiquis fidei, juſtique & æqui religio fuerit, dolos omnes & fraudes & perfidiam hujus aut ſuperioris ſeculi inventum imperitè arbitrantur. Tam enim non ſunt nova, quæ impius N. M. dominandi arcana. ſceleſtaſque artes notavit, quam non eſt, eſſe homines bonos & malos. Non dicam uſurpata duntaxat veteribus, quæ nos inventa N. M vocamus (id enim ex ſuperioribus manifeſtum eſt) ſed probata etiam, & à maximis viris defenſa. C. Marius Capſam validum Numidiæ oppidum deditione ceperat, cæterùm oppidum incenſum, Numidæ puberes interfecti, alii omnes venum dati, præda militibus diviſa. Id facinus contra jus belli admiſſum Saluſtius (*in Iugurth.*) fatetur, ſed idem defendit; quia locus Iugurthæ opportunus, Romanis

nis aditu difficilis, genus hominum mobile, infidum, antè neque beneficio neque metu coërcendum fuerit. Quid autem hoc aliud eſt, quàm dicere, turpe factum, ſed utile? Saxonum, quo tempore cum Romanis bella gerebant, legati, pactis tandem cum Valentiniano & Valente Impp. induciis, domum abeuntes ex inſidiis ad unũ omnes cæſi ſunt. Funeſtum ſcelus! ſed quod tamen defenſorem invenit egregium & ſapientiſſimum ſcriptorem Ammianum Marcellinum. cujus hæc libro octavo & viceſimo leguntur verba: *ac licet juſtus quidem arbiter factum incuſabit perfidum ac deforme: penſatô tamen negotiô non feret indignè manum latronum exitialem tandem copiâ datâ comptam.* Et libro triceſimo malè fidum quidem ſed utile commentum vocat hoc factum, Idem libro ultimo, facinus illud, quo Gothi antea ſuſcepti diſperſique per varias civitates & caſtra, univerſi tanquam vexillo erecto, uno eodemque die expectatione promiſſi ſtipendii ſecuri ad ſuburbana producti occiſi ſunt, prudens conſilium & ſalutarem efficaciam appellat. Cornelii Taciti noſtri annales & hiſtorias quis non æſtimat? illum omnes habent pro doctore Principum, pro aulicorum pædagogo, hiſtoricorum anteſignano, prudentiæ parte, oraculo civilis diſciplinę, coriphæo politicorum. Et tamen quâ aliâ re inſignior eſt ejus hiſtoria, quàm ſimulationibus

& diſſimulationibus, fraudibus, veteratoriis artibus, quibus olim & nunc inſtrumentis regnandi Principes utuntur? quid frequentius in eadem hiſtoria, quàm libertorum potentia atque impotentia, adulatorum flagitium, ſimiliaque portenta, quibus atria principum aulæque non ſecus ac ridicula Ægyptiorum ſacra (v. *V. Cl. Laurent. Pignorium, in admiranda tabulæ Iſiacæ explicatione*) crocodilis, ibibus, & cercopithecis refertæ ſunt? Conſpirationes præterea, proditiones, univerſumq; flagitiorum ac ſcelerum genus ita tradit, ut vivis coloribus depinxiſſe videatur. Conſtat igitur hinc, vano labore defungi, qui Græcorum Romanorumq; bella cæteraque geſta ad æqui juſtique regulas exigere ſolent. Tantum autem abeſt, ut noſtrum ſeculum, noſtroſque mores excuſare velim, ut, ſi licet, liberè profitear, callidos dolos, & reliqua perfidioſę politicæ capita, quantumvis publicè damnata ſint, re tamen vera eſſe argumentum, & caput & caudam totius ſcenę aulicę. Qualia enim, obſecro, ſunt quædam multis Principibus uſurpata imperiorum ſophiſmata? Tacito dominationis flagitia, noſtris politicis ſtatus rationes dicta. Nefandi doctores, execrandi conſultores, qui hæc talia Principibus ſuggerunt! Quaſi Deus noſter Sanctiſſimus, quam Regibus impoſuit mortalium regendorũ provinciam ſine ſubſidiariâ ſcelerum cohorte admini-

niſtra-

niſtrari poſſe noluerit. Infinita ſunt à Theologis ſcripta volumina, quæ de *conſcientiæ caſibus* notiſſimo vocabulo inſcribuntur: in quibus etiam minutiſſimæ actionum humanarum, contractuum, & delictorum rationes non quales mortalium judicia ſubeunt, vel effugiunt, ſed quales coram tremendo Immortalis Judicis tribunali judicantur, tantâ tamq; exactâ diligentiâ examinantur, ut ſæpiùs vel teruncii causâ Numinis iram pœnaſque poſt hanc vitam animas manere juſtiſſima ſeveritate pronuncient. Res profectò ſanctiſſima! ſed quæ hoc habet imperfectionis, quòd privatorũ ferè conſcientiam attinet, Regũ tranſmittit. Operæ Pretium eſſet, docere magnos homines, divinas leges etiam ipſis latas, & inferorum ſedes non plebeja tantùm ſcelera, ſed Regum etiam ambitionem & avaritiam expectare. Diſquirendum eſſet, an jure gladius regius hypothecam uſurpet in omnes illorum Principum ditiones, qui potentiâ minùs valent? an ſalvâ pietate ſuam ſecuritatem Principes collocent in inopia & miſeria civium ſuorum, per mille tributorum & exactionum rapinas comparatâ? an juſtitiæ, ſine quâ magna regna magna latrocinia ſunt, conveniat inter immeritas gentes odiorum ſemina jacere? principum ſociorum amicos largitionibus ad proditi domini ſcelus ſolicitare? multare interdũ in cautionem innoxios? vulgi negli-

gere injurias, ſi bello utiles viri eas intulerint? an denique Deo uti benigno poſſint qui ambitione vel avaritia ducti, bellis & occiſarum gentium glorioſo delectantur ſcelere: qui vel ob læſam authoritatem & ut hodiè loquuntur *reputationem* ſuam, vel oppiduli alicujus commoditatem, imò qui nullam ob cauſam hominē rem ſacram & Dei imaginem viliſſimi purgamenti inſtar ad cædem exponunt, & homicidiis atque rapinis divina humanaque omnia miſcent. Nimirū pro ciconia pietatis, & hippopotamo juſtitiæ typo, quę duo Ægyptiorum Regum ſceptra inſigniebant, vulpes & leo, fraus & vis ſceptra ferè regere ſolent. Ut non inſubtiliter quidam Satyricus leges olim ſanctiſſimè habitas, *honeſtè vivere, alterum nòn lædere, ſuum cuique tribuere*, non minus quàm legē ÆliamSentiam & IuniamNorbanam prorſus hominum moribus ſublatas eſſe dicat, mireturque eas non inſertas eſſe legum abrogatarum libris. Nec minùs argutè alius, qui ſapientum de honeſto & turpi, de virtutibus & vitiis ſententias ſimiles eſſe dicit, vetuſti operis numiſmatis, quę quamvis magni æſtimentur, & tanquam rarum aliquid magnificentiam poſſeſſoris oſtendant, non tamen contractuum humanorum inſtrumento funguntur. Denique LudovicusGonzaga Nivernenſis apud Thuanum liberè profitetur, ſi rogentur Principes, quo titulo tot provincias

teneant,

teneant, non aliud, quod reſpondeant habituros, quàm eas ita à majoribus accepiſſe: & ſi lex ſit, ut Princeps à majoribus poſſeſſa, quorũ aliã poſſeſſionis cauſam ediſſere nequeunt, reſtituere teneantur, ad ſummas anguſtias pleroſq; qui nunc latè regnant, adductum iri.

Nobis Romulus, ut libitum, imperitaverat &c.) Pomponius I. C. (*in l. 11. ff. de orig. jur.*) tradit, initio civitatis populum ſine lege certâ primûm egiſſe: omniaque manu à Regibus gubernata. Ipſum tamen Romulum leges quaſdam curiatas ad populum tuliſſe: quarum etiã Dionyſius Halicarnaſſæus & Plutarchus & Feſtus meminerunt. Collegit illas, & commentario illuſtravit diligentiſſimus pariter ac eruditiſſimus Franciſcus Balduinus: cujus ad illum commentarium præfatio ita ſcripta videtur, ut hunc Taciti de principiis juris locum explicare voluiſſe videatur.

Numa religionibus & divino jure populum devinxit) v. quæ dixi ad lib. 1. verb. *ut ſunt mobiles &c.*

Queis etiam Reges obtemperarent.) Nunquam mihi placuit philoſophia, quæ paucis ſyllogiſmis omnium Regum ſceptra laceſſere & periculosâ curioſitate diſputare audet: an legibus ſolutus ſit Princeps? quatenus præceptis ejus parendũ? quæ conditiones tyrannũm faciant? an malus Princeps è medio jure tolli poſſit? & quæ conſimilis audaciæ quæſtiones ſunt.

Corruptiſſimâ Repub. plurimæ leges.] Iniquus & ingratus mihi uſtus Lipſius videtur, qui neque Iuſtiniano ob compoſitos juris, quo utimur, libros, nec Lothario Imperatori ob reductos eoſdem in lucem uſumque hominũ multam deberi gratiam arbitratur. Nec enim verum eſt quod ipſe ait, ex multis legibus ortas eſſe tot litigia, tot patronorum fraudes, juriſque cavillationes. Hominum ea improbitas eſt: haut minor, imò major futura, ſi paucioribus uteremur legibus. Quippe leges pleræque ex occaſione latæ ſunt, ut darent formam finemque controverſiis, quæ ex juris ſcripti defectu emergebant. Nunc quod introductum eſt ad finiendas lites, ad ſtatuendum jus certum, ad præcidendas juriſperitorum diſputationes; quomodo dici poteſt diſputationi litibuſque cauſam dare? aut quomodo dici non debet, majores ſemper patronorum advocatorumque fore fraudes, ſi pauciores forent leges, quam quæ negotiis ſufficerent? ſi omne jus in incerto eſſet, ideoque patronorum diſputationem exigeret. Quæ enim certo jure nituntur, certamque ſemper habuerunt interpretationem, nullâ hominum fraude, niſi etiam judex corruptionibus pateat, eludi poſſunt. Fraus, & cavillatio in incertis valent. Porrò, quod ajunt, ut multi medici peſtilentis aëris, ſic multas leges ægræ civitatis eſſe argumentum: verũ id quidem eſt. Sed non ęgra civitas aut cor-

rupta eſt, quia multas habet leges: ſed multæ ſunt leges, quia ægra Civitas eſt. Felix vitæ facilitas, quâ *vetuſtiſſimi mortalium nullâ adhuc malâ libidine, ſine probro, ſcelere, eoque ſine pœna aut coërcitationibus, agebant.* Sed morbis tamen graſſantibus remedia prudenter eſſe quæſita, & ex malis moribus bonas eſſe natas leges aliquod eſt in malis ſolatium: & habenda Romanis boniſque Imperatoribus gratia, qui ad hujus vitæ turbas componendas tantum nobis reliquerunt & conſilii, & judicii & æquiſſimæ rationis. Jesus Christus Dominus ac Legiſlator ſummus, ipſa Patris Sapientia duas nobis ex cœlo leges attulit: *diligito proximum ut teipſum.* & : *quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*: quibus univerſa Chriſtiana juriſprudentia continetur. Verùm cum in tanta hominum improbitate, humanæque naturæ imbecillitate rari ſint qui ita affectibus expurgatum habeant animum, ut eâdem caritate alios ac ſe proſequi velint; oportuit, ubi mali radix extirpari non potuit, ſaltem caveri, ut quàm minimè ſerperet, noceretque. Itaque leges latæ ſunt, non quæ bonos perfectoſque homines efficiant, ſed quæ ne mali eſſent, providerent. Nec pertinet huc quod Tacitus corruptiſſimâ Rep. plurimas leges fuiſſe aſſerit. Non enim is horum verborum ſenſus eſt, quaſi multæ leges corruptam Remp. faciant ſed in corruptâ Rep. Romana

plures latas eſſe leges non tuendæ libertati & firmandæ concordiæ. *ſed diſſenſione ordinum, & apiſcendi inlicitos honores aut pellendi claros viros, aliaque ob prava.* Nam in repub. factionibus ſciſsâ leges non ad publicam utilitatem, ſed pro ambitione illorum qui plus poſſunt ferri uſitatum eſt. Ergo, ut verum eſt, corruptiſſimâ Repub. plurimas leges fuiſſe: ita non licet converſione propoſitionis dicere, plurimas leges facere corruptiſſimam Remp.

Gravior remediis, quàm delicta erant] quomodo etiam de Sulla Lucanus ait. (*lib.* 2.)

--- dumque nimis jam putrida membra recidit;
Exceſſit medicina modum; nimiumque ſecuta eſt.
Quà morbi duxere, manus perire nocentes
Sed cùm jam ſoli poſſent ſupereſſe nocentes:

Suarumque legum auctor idem ac everſor.] ab omnibus annotatum eſt, quod Cleon apud Thucydidem ait, (*lib.* 3.) ſatius eſſe malas ſed immotas habere leges, quàm bonas, & inſtabiles. Nam & ſua legibus reverentia perit: *& ſuper omnibus negotiis meliùs atque rectiùs olim proviſum: & quæ convertuntur in deterius mutantur.* (*Tacit* 14. *annal.*) vide tamen quæ ſcripſi ad lib. 6. verb. *reputante Tiberio &c.*

Et in continua per viginti annos diſcordia, non mos, non jus, deterrima quæque impunè, ac multa

multa honeſta exitio fuere.] Hi corrupti ſtatus popularis fructus ſunt, in quo ſæpe ad imperitos aut ignavos populi levitas defert faſces: ubi factionibus, invidiâ, impetu rapiuntur vulgi ſtudia: ubi ad ſeditiones, ad furorem, ad captandi populi atque fallendi conſilia aptare ſe ſolent improbæ ac factioſæ mentes: adulatione, obſequio, ſuavitate orandi: ubi plerumque ingens virtutis ſpecimen eſt, ab imperita multitudine male mulctari; ubi denique *deterrima quæque impunè ac multa honeſta exitio ſunt.*

Atque ille quanquam prompto ad capeſſendes honores aditu Mæcenatem æmulatus ſine dignitate Senatoria multos triumphalium conſulariumque potentia anteiit.] Procerum in aulis duplex conditio eſt, alii Crateres, alii Hephæſtiones ſunt. Quidam, qui nullis magiſtratuum, dignitatumve appellationibus inſignes, ſummâ tamen & intimâ amicitiâ Principum animis inhærent; alii, per quos Princeps præcipua reipublicæ momenta procurat, quibus externas res atque civiles credens, in arcanis conſiliis potiſſimum fidem habet. Hi verò quamvis ſic ad ſe trahant ac propemodum ſuas faciant altas illas & ſalutis omnium curas, ut non tàm Rep. egeant, quàm ſuis officiis deinde Reſpublica; tamen primi illi, apud eos maximè Principes, qui à negotiis abhorrent, ferè plus poſſunt. Interdũ voluptatem conſe-

ctari, jocis ludiſque incumbere illis ſolis licet. Etiam ſupercilio in dominos uti, & penè regnare (modica tamen nec longa contumacia) Princeps haud rarò accendit; quàm amare volentes, tam amari. In tam altum producti, & tam amati à Principe, quod non obtineant? quas non opes cumulent? ut ſi à tanto deinde apice excidant, ſaltem felix priſtinæ potentię monimentum ad reliquæ vitæ ſecuritatem duret. (v. 10 *Barcl. in Icon. anim.*

Copiaq; & affluentia luxu propior. Superat tamen vigor animi, ingentibus negotiis par; eò acrior, quo ſomnium & inertiam magis oſtentabat.) Et hi habentur homines ad regiæ mores facti, qui verſatilem animum omnibus negotiis, ſeriis juxta ac ludicris applicare valent. *Die in alle Sattel gerecht ſein.* contrà ineptos æſtimant, qui in lupanari caſtitatem, & inter temulentos bacchantium cœtus ſobrietatem profiteri volunt. Et ſanè Hetruſcus Politicus (quamquam impiè) neceſſarium eſſe ſcripſit, poſſe, ſi occaſio tulerit, eſſe crudelem, infidum. Quomodo Sejanum Tacitus deſcripſit. (4. *Annal.*) *Corpus illi*, inquit, *laborem tolerans, animus audax, ſui obtegens, in alios criminator: juxta adulatio & ſuperbia, palam compoſitus pudor, intus ſumma apiſcendi libido: ejuſque causâ modò largitio & luxus, ſæpiùs induſtria ac vigilantia &c.* Et de Sapore Rege Perſarum Ammianus Marcellinus: (*lib.* 28)

cum ſibi conduceret humilis aut elatus. Tacitus de Licinio Muciano: *luxuriâ, induſtriâ, comitate, arrogantiâ, malis boniſque artibus mixtus, nimiæ voluptates, cum vacaret: quotiens expedierat, magnæ virtutes. palam laudares, ſecreta malè audiebant. ſed apud ſubjectos, apud proximos, apud collegas variis illecebris potens &c. lib. 1. hiſt.*) Idem de T. Vinio: *pravus aut induſtrius eâdem vi, prout animum intendiſſet.* (1. *hiſt.*) Et de Veſpaſiano, Titoque ejus filio: *tribuni centurioneſque & vulgus militum induſtriâ, licentiâ, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, adſumebantur.* (1. *hiſtor.*) Ego; ut induſtriam, ſolertiam, vigilantem ſemper & intentum rebus animum probo, ita iſtam virtutum & vitiorum callidam mixturam tanquam Chriſtianę pietati & honeſtati civili adverſam non laudem, ſed vituperium, imò pœnam mereri arbitror. Certè Deus, cui *ſimplices & ſinceri corde* placent, non impunitam ſinet

Somnum & inertiam magis oſtentabat.) Quod ſub tyranni, cui omnis magna virtus formidabilis eſt, imperio omninò neceſſarium eſt. Tunc enim *inertia pro ſapientia* habetur. L. Brutus affectæ mentis vitium ſimulavit (*Liv.* Domitianus ſimplicitatis ac modeſtiæ imagine ſtudiũ literarum & amorem carminum ſimulavit, quò Titi fratris æmulationi ſubtraheretur. (*Tac.* 4. *hiſt.*) Mahumetes Tertius Tur-

carum

carũ Imperator, cùm privatus adhuc degeret, ob arrogantiam & ferocitatem, patris animũ tanta ſuſpicione pupugit, ut is filium è medio quavis ratione tollere conſtitueret. Cujus rei cùm à matre Mahumetes certior factus eſſet, adeò vitæ inſtitutum ſeu mutavit, ſeu mutaſſe ſimulavit, ut venereis immerſus voluptatibus nullius magnæ cogitationis capax amplius videretur. Ita à patre ſuſpicionem, à ſe periculum abegit. (*Laz. Snperant. in Othom.*

Fato potentiæ rarò ſempiternæ: an ſatias capit aut illos cum omnia tribuerunt, aut hos cùm jam nihil reliquum eſt, quod capiant.) Ut rutilans fulguris nictus, quamvis cum fragore tonitruum uno eodemque momento nubes perrumpat, priùs tamen oculos ferit, quàm tonitru audiatur: & ut antè ſanguis quàm hiatus vulneris cernitur: ita apud Reges delati plerumq; antè ruunt, quàm ſe ruere ſentiant. *Ignis amoris regii plurimos in cineres redegit.* Cauſas & remedia adeo præcipitis mali indagare operæ pretium eſt. Prima eſt inſtabilis Fortunę genus, nunquam conſtanti beneficio quenquam dignatus: *fato potentiæ rarò ſempiternæ.* II. Altera eſt levis Principum, & vel nullo vel levi fundamento nixa, atque temerè plerumque in hos aut illos propendens inclinatio: quæ cùm fervet maximè, neſcio quo fato nunquam tepida plerumq; in frigidiſſima priſtinę gratię oblivione deſinit. Nã Reges ſi

verum

verum loqui licet,apud quos ſemper aliqui nimiũ poſſunt, ferè mutabili amandi dulcedine feruntur in diverſa. Caſu amicitias auſpicantur, tædio deponunt: & novâ familiaritate reficiunt animũ in veteris conſuetudinis nauſeâ faſtidientem. Quidam ex iis, ut in morbis ex calore in contrariũ frigus rapti finem amoris odiũ faciunt, intempeſtivis affectibus ſemper captivi aut crudeles. Modeſtiores ſunt, qui contenti ſuperducere neglectis ſed non violatis prioribus, novos amores; tamen indignatione, ambitu, rixis regiam ſuam implent. Diutiùs quidem ſed non tutiùs aut fidelius amant, qui ad negotia & ſublimitatem curarũ caligare ſe conſcii, admovent oneri quem potiſſimũ putant, nec res magis quàm ſeipſos ei tradunt; triſtiſſimo ſæpè fato. quia vix ſapientiùs eligere,qui ſe regat, quàm ſeipſos regere norunt.Cæterùm non amare modò hunc ſolent, ſed vereri,ſuſpicere, timere objurgantem : donec iſte oblitus ſe precariò regnare tyrannidẽ nimis intenderit; aut ipſe Rex eodem errore ingenii neſcientis libertatẽ,alium mirari inceperit (10. *Barcl.* 1. *Arg.*) Inde ſi Princeps ita facilis ſit, & quocũq; ſe applicet, ut brevi ita cœcâ & vehementi amicitiâ incũbat, qui ab eo amantur;memores inundari ſe altiſſimo æſtu, ſed in ſuũ Oceanũ ſtatim redituro,quàm avidiſſimis pectoribus de illa felicitate bibere ſolent.Neque enim laſſare hunc

amorem

amorē: flagitatis muneribus timent qui etiam nisi tempeſtiva celeritate excipitur, ut vina ętatē non ferentia, inutili veterno conſeneſcit (10. *Barcl. in Icon. anim.*) Sane opulentiſſimæ venationis genus eſt explorare intimos Regū motus, eoſque vel vera vel ficta imitatione exprimere. Ita enim naturâ comparatum eſt, ut quibus quiſque ſtudiis capitur, ea in aliis amet. Infinita dulcedine ligata eſt ab omni parte gratia inde nata. Sed non durabilior illa eſt, primi veris floribus, qui quanquā varia & diſcolori amœnitate intuentiū oculos & animos rapiant, tamen mox decidunt. & hominū cæterorumque animantium pedibus calcantur. Nam ut haud facile duos invenias homines, qui per omnia eadē velint, ſentiantque: ita ſtudia, moreſque hominum tempore, conſuetudine, fortuna mutantur, atque adeo ſæpè in contrarium tranſeunt. Porrò ubi ex eo aliquis amatur, quòd aulicis flagitiis & inclinationibus Principis miniſtrum ſe prębet; accidit plerumque, ut levi poſt admiſſum ſcelus gratia, dein graviore odio fit. *Nam graviorum facinorum miniſtri quaſi exprobrantes adſpici ſolent.* (*Tacit.* 14. *Annal.*) Ipſi quoque Principes, quamvis id ſemper velint, quò eós licèntia, quò cupiditas vocat, poſtremò tamen ad honeſtum vel inviti reſpectant, & publicâ civium famâ pudefacti ſuum peccatum ſua flagitia in eo puniunt, qui turpibus miniſteriis mollivit

livit viam; quã ad vitia ducentem obſitamque infamiã pudor prohibebat experiri. Quanquã autem Principũ inclinationes, tanquam nullis cohibitæ pœnis, varię ſint, præcipuę tamen & communiores ſunt, Amor, Crudelitas, Avaritia. Amor, ut affectuum vehementiſſimus, ita leviſſimus eſt & quàm maximè inconſtans. Ut inde qui ſe ſocios, teſteſque & miniſtros iſtis obſcœnitatibus præbent de gratiæ diuturnitate malè ſecuri eſſe poſſint. Crudelitatis miniſtri ut exprobrantes à Principibus adſpiciuntur, adeoque haud rarò omnis ſævitiæ infamia in hos exoneratur; quod Remiri Orci, Antonii Perezii, Cn. Piſonis exemplo alibi demonſtravimus. Avaritia, quamvis cum annis creſcat; tamen magiſtros iſtos excoriandi populos non tam amare, quàm quod ſibi utiles ſciunt, illis utuntur Principes; quos oblatis in eam operam recentibus, affligere poſtmodum ſolent. Quemadmodum Veſpaſianus Procuratorũ rapaciſſimum quemque ad ampliora officia ex induſtria ſolitus eſt promovere; quò locupletiores mox condemnaret; quibus quidẽ vulgò pro ſpongiis dicebatur uti, quod quaſi ſiccos madefaceret, & exprimeret humentes. (*Sueton. in Veſp.*) Et cum frequentiſſimæ ſint populorum ob tributorum acerbitatem avaritiamque Principum rebelliones, non eſt accommodatior ratio ſedandi illas, quàm ſi ſævienti populo iſti exactionum tributorum-

rumque novorum inventores objiciantur.

III. Prẹterea apud infenſum virtuti & gloriæ ſuorū Principem certiſſima exitii cauſa eſt ipſa virtus. Nihil enim ille magis metuit quā quâ deſtituitur, virtutem. Hæc illi vultus Gorgonei torvitas eſt. Hinc illa Neronis, apud Senec (*in Octav.*) vox; quicquid excelſum eſt, cadat. Nobilitas, opes, omiſſi geſtique honores pro crimine ſunt. (*Tac.* 1. *hiſt.*) ſiniſtra erga eminentes interpretatio; nec minus periculum ex magna fama quàm ex mala: (*Tac. in Agr.*) & ex nulla re magna ſecuritas, quàm inertia. (*Tac. in Agr.*) Apud unum Tacitum innumera ſunt illorum exempla, quibus non crimen ullum, aut querela læſi cujuſquam, ſed virtus, gloria, familiæ claritudo, & multa militaris fama exitio fuerunt. Iulianum quoque Cęſarem inviſum Conſtantio reddiderunt quaſi per benevolentiam ab invidis ac malevolis jactatæ voces; IULIANUS ALEMANNIAM DOMUIT; IULIANUS URBES GALLIÆ INCITAVIT &c. (*Mamer. in Paneg*) Et aliud ſimile exemplum de Alexio Protoſtratore extat apud Nicetam Choniaten quarto annalium. Aſſyriorum Rex ille, cum quo Cyrus major bellum geſſit, & quem apud Danielem Vatem Baldaſſarem vocari opinor, Gobriæ Satrapæ filium haſta transfixit, non aliam ob cauſam, quàm quòd in venatione urſum & leonem certo ictu percuſſerat, cum

regis

regis jaculum aberraſſet. (*Xenophon* 4. *Cyrop.*) Idem alterius cujuſdam purpurati filio teſticulos eximi juſſit: quòd regia pellex illum inter egregia pulchritudinis exempla cenſuerat, felicemque fore dixerat, quam ille conjugem habiturus eſſet. (*Xenoph.* 5. *Cyrop.*) Et ſanè hoc omnibus Principibus ingenium, hęc natura, ut ſe potiorem haut æquo animo ferant. Hadrianus Imperator, quamvis eſſet oratione & verſu promptiſſimus omniumque artium peritiſſimus: tamen illarum profeſſores ſemper ut doctior riſit, contemſit, obtrivit. (*Spartian. in Hadrian.*) Valentinianus eruditos omnes odio perſequebatur, & divites & nobiles, & fortibus detrahebat: ut ſolus videretur egregiis artibus eminere. (*Amm. Marcell.* 30.) Ludovicus de Sylva vir erat prudentiſſimus, & Emanueli Luſitaniæ Regi in paucis charus. Illum Rex, cùm à Pontifice veniſſent, literæ latinè quàm elegantiſſimè ſcriptæ, reſponſum componere juſſit; ſe quoque (affectabat gloriam benè ſcribendi) idem tentaturum. Ludovicus, quanquam invitiſſimus cum Rege ſuo de ſcientiæ principatu contenderet; neceſſitati tamen paruit, & ſcriptum à ſe reſponſum poſtero mane Regi, qui & ipſe idem conatus erat, tradidit. Rex ut vidit illud legitque, convictus ſuo elegantius eſſe, reſponſi loco ad Pontificem mitti mandavit, ſuppreſſo nec oſtenſo cuiquam ſui ingenii

conatu. Ludovici tamen vehementiſſimis precibus dedit, ut inſpicere liceret; qui exiens aula, nunquam eò reverſurus, domum feſtinus perrexit: &, quanquam meridies eſſet, pro ſe, duobuſque filiis tres equos inſtrui juſſit: deductoſque ne quidem prius ſumpto prandio filios in apertam quandā planiciem his verbis allocutus eſt: cariſſima pignora, alibi nobis noſtra fortuna conſectanda eſt. hîc enim, uti Rex me illo plura ſcire cognovit, non eſt, ut benè nobis fore ſperemus. *Anton. Perez. in Epiſt. quadam Hiſpanica ſcripta ad Lermæ Ducem.*) Rodericus Gomezius Sylva, qui in Philippi aulâ omnia poterat, à prudentiſſimo quodam ſene accepiſſe ſe dixit ex ſacris literis acceptum præceptum: *coram rege noli videri ſapiens.* Et Albæ Dux ajebat, Sylvam illum, non quòd aliis conſilio & gerendæ reipublicæ ſcientiâ præſtaret, tantum apud Philippum valuiſſe, ſed quòd illo præcepto ſapientiſſimè utebatur. In conſiliis, quibus Regem ſuū inſtruebat, in colloquiis, quę cum illo habebat, caviſſe, ne ſcire ſuum Regis prudentiam ſuperare videretur. Primū & principale inſtrumentum, quo Principis animus ad audiendi patientiam diſponitur & præparatur, eſſe adulationis, quæ ſapidiſſimus ingenii humani paſtus eſt, particulam; quâ Principes ſolos ſe ſapientes haberi, ſolos rerum & conſilii potentes perſuadeantur. Indeque Sylvam, quanquam

quam procuraret, ut boni eventus conſiliorum ſuorum fructus haberentur: talem nihilominùs negotiis ſpeciem circumdediſſe, ut illa cœptorum felicitas non tàm à ſua prudentia, quàm fortunæ indulgentia quadam, comitante ſedulitatem fidemque ſuam proveniſſe videretur. Hac arte Regis erga ſe amorem in majus provexiſſe; non aliter ac in ludo, qui fortunæ victoriam debet, ſive indignatione victi lucrum reportat; qui ſuis artibus vicit, inimicitias plerumque ſortitur. (*Anton. Perez. d. ep.*)

Sed nec ſemper injuria Principum gratiam mutat. Sæpè etiam illi ipſi gratioſi ſua culpa ſibi fortunę fugam admovent, ſeriùs, ſi ſaperent, receſſuram. IV. Quidam ex iis non æſtimato domini ingenio, cauſam, qua amantur, negligunt colere. Alii adhuc cruda & recentia domini ſtudia, tanquam nondum præparati ventriculi robur importuno uſu obruunt. Quoſdam ignoratio ſatietatis decepit: qui quanquam circumfluentes omnis fortunæ muneribus tamen dominum in novę alicujus amicitiæ illecebras declinantem, tanquam injectis manibus retinent, proclamantque ad promiſſi amoris vindicias. Ita qui de gratiæ ſtatione recedere ad magnificum otium poterant, rapi malunt, quàm abire. Quid væſaniã dicam, cùm in levia ingenia hæc felicitas cadit; quæ adverſus minores humanitatem, adverſus

verſus majores reverentiam exuere ſolent. Novimus, quàm benè Solis curru Phaëthon uſus ſit, aut Icarus pennis. Quidam nullo tot munerum, totque benefi iorum, quibus ornati ſunt, reſpectu in ipſum Principem ſcelerata conſilia inire auſi ſunt. Cujus rei exemplum, ut infinita alia prætercam, eſt in Sejano; de quo libro ſequenti plura notabimus. Sunt, qui dum ab externis Principibus penè ut pares ambiuntur, non intelligentes ſollicitari ſe ad proditi domini ſcelus, conſilia, quæ tegi oportebat, aliis enunciant. Alii ſuperbia, faſtu, avaritia odium Optimatum, aut populi in ſe concitant. Omnis enim error. omne in adminiſtranda repub. delictum, omnis victigalium, tributorum, aliorumque onerum impoſitio gratioſis in aula viris, &, ut Amm. loquitur (*lib.* 28.) *formatoribus imperii* adſcribitur. Quibuſdam capitale fuit, objeciſſe & exprobraſſe merita. Nam eò uſq; læta ſunt merita, dum videntur exſolvi poſſe, neque exprobrantur; ubi multum antevenêre & ambitioſè jactantur, pro gratia odium redditur. Nihil citius ſeneſcit gratia, & memoriâ beneficiorum; quæ quò majora ſunt, eò ſępiùs ingratitudine penſantur. Quippe qui ea remunerando perſolvere aut non vult aut non poteſt; vel oblivione vel animo ſuo imperando, ut credat non tanta fuiſſe, qualia æſtimantur, illorum memoriâ abjicit. Poſtremò, quos

eò reductos ut alienò beneficio indigerent, pudet, accepiſſe ſe illud indignantur; adeò, ut plus apud illos poſſit odium ob eam, in quàm inciderant neceſſitatis memoriã, quam beneficii accepti recordatio. Non igitur benè rebus ſuis conſulunt, qui meritorum diuturnique ſervitii ſuperbiâ fidentes verbis etiam & querelarum acerbitate Principum ſuorum ingratitudinem arguere audent. Horum enim ea natura eſt, ut cogi nolint. Etiam quæ debent, cùm ſolvunt, liberalitati adſcribi volunt; & qui repoſcit inciviliter quod expectare debebat, pro gratia odiũ & exitium invenit. C. Silius, cùm immodicè jactaſſet, ſuum militem in obſequio duraſſe, cùm alii ad ſeditiones prolaberentur, nec manſurum Tiberio imperium, ſi ſuis quoque legionibus cupido novandi fuiſſet, ad mortem adactus eſt. Deſtrui enim per hæc fortunam ſuam Cæſar, ſeque imparem tanto merito rebatur. (*Tacit. 4 annal.*) Quo accedit & illa ratio, quòd benè geſta etiam à ſuis ducibus ſibi adſcribi Principes volunt. Apud Romanos bellorum duces trophæis non ſuum ſed Principis nomen inſcribebant. (*Tacit. 2. annal ubi de Germanico,*) Et in operibus publicis, qui nomen ſuum ſine Principis mentione ſcripſiſſent, majeſtatis tenebatur obnoxius (l. x. C. *de oper. publ.*) Et Germanis ſua fortia facta gloriæ Principis tribuere præcipuum ſacramentum erat. (*Tacit.*

cit. in German.) Apud Mauritium Imperatorem Georgius quidam ad Perſarum Regem pro pace legatus magnum adiit periculum, quòd imprudenter gloriatus eſſet, Regem Perſarum non Imperatori, ſed ſuæ prudentiæ pacem indulſiſſe. (*Theophilact. Simocatt.* 8.*hiſt.*) In Belgio cùm Ferdinandus Albæ Dux ſtatuam ſibi cum ſuperba inſcriptione poſuiſſet, dejici illam Philippus Rex juſſit. (*Coneſtag.* 4. *hiſt. de bell. Belg.*) Et Conſalvus Magnus cum liberalitatis terminus incautè tranſgreſſus Neapolitani à ſe ſubjugati regni proceres donis, beneficiis, denique comitate à genio Hiſpanorum tantoperè aliena, ſibi devinxiſſet, & quæ Regem decebant, ipſe geſſiſſet, abductus ex regno in Hiſpania inglorius obiit (5.*Boccal. Cent.* 38.) Ut non ſine ratione Cyaxares Medus apud Xenophontē (5.*Cyrop.*) dicat, injurias populo ſuo illatas tolerare ſe poſſe; magna beneficia non poſſe. Quemadmodum enim, inquit ille ſi quis canes tuos tales paſcendo curandoque reddat, ut illum magis quàm te norint, aut ſi quis miniſtros tuos beneficiis tales efficiat, ut ipſius eſſe malint, quàm tui, aut ſi quis uxorem tuam obſequiis ſic demereatur, ut tandem efficiat eam ſui magis, quàm tui amantem, ingrata tibi futura eſt & invifa beneficentia: ita injuriam Principes exiſtimant illa, quibus populorum ſtudia in alium derivantur, beneficia. Apud Auguſtum duo erant ferventiſſima gratia,

tia, M. Agrippa, & Cornelius Gallus. Et hic quidem inſolenter elatus, ſtatuas ſibi per univerſam Ægyptum ponere, ſua acta pyramidibus inſcribere, denique eò vecordiæ labi, ut in ipſum Auguſtum vaniſſimis verbis detonaret. Igitur exulare juſſus damnationem morte voluntariâ prævenit. At M. Agrippa, etſi Cæſari glorioſarum actionũ auctor & præcipuus adjutor eſſet, nihil tamen ejus gloriç ſibi arrogabat: honoreſq; in ſe collatos non in ſuum commodum, ſed in Auguſti & reipublicæ gloriam convertebat: operibuſque publicis à ſe extructis non ſuos, ſed Auguſti titulos inſcribebat. (*Dio Caſſ.* 53.) Commiſſa pugna navali cum Sexto Pompejo, ſatis habuit fugaſſe hoſtes, nec eos ultra inſecutus eſt. Dicebat enim, hunc eſſe pleriſque Principibus morem, ut nolint quenquam ſeipſis præſtantiorem haberi: ideoque eos pleraſque res, ubi haud magno labore ſit ſtatura victoria, ſuo ductu atque auſpicio gerere, contrà difficilia & impedita aliis committere: ex quibus ſi ſe illi feliciter expediverint, titulum rei benè geſtæ tamen ſibi ſolis adſciſcere. Proinde duo hæc eum, qui incolumitatis ſuæ curam gerit, obſeruare debere: ut negotio difficili præfectus id, ſi fieri poteſt, à ſe amoliatur: quod ſi nequeat, benè geſtæ rei nomen Principi conſervet. (*Dio* 49.) Agrippæ mores Cn. Agricola expreſſiſſe videtur, qui nunquam in ſuam famam geſtis ex-

ultavit; ad authorem & ducem, ut miniſter fortunam retulit. Ita virtute in obſequendo, verecundiâ in prędicando extra invidiam, nec extra gloriam erat. (*Tacit. in Agric.*) Ex Britannia maximis rebus geſtis reverſus Romam, ne notabilis celebritate & frequentiâ occurrentium introitus eſſet, vitato amicorum officio noctu in urbem, noctu in palatium venit: exceptuſque brevi oſculo & nullo ſermone turbæ ſervientium immixtus. Et ut militare nomen, grave inter otioſos aliis virtutibus temperaret; tranquillitatem atque otium penitus auxit; cultu modicus, ſermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus: adeò, ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem æſtimare mos eſt, viſo aſpectoque Agricola quærerent famam, pauci interpretarentur. (*Tac. in Agric.*) Eſt igitur omninò neceſſarium, gloriam egregii cujuſque facinoris non noſtræ prudentiæ aut virtuti, ſed Principi adſcribere: tantum abeſt, ut ei ſervitia noſtra exprobrare liceat. Quemadmodum enim, qui catenis alligati ſunt remigio, cùm, ut loquitur Comicus, mortui boves incurſant terga ipſorum, non reverberando, non minis, non querelis, quicquam proficiunt: ſed mœſtâ oculorum humilitate, & miſerabili, omnibuſque precibus efficaciori intutu, atque interdum piſcis aut cancrorum maritimorum à ſe captorum dono navarchum ad pietatem commovent;

vent; ita qui ad immitia aularum tranſtra condemnati ſunt, dominorum injurias, contemptum; oblivionem non murmure & apertâ indignatione excipere debent: ſed acceptis conſtantis fidelitatis remis éverberare fluctuũ adverſantium pertinaciam; iſtaque cônſtantiâ Principis oculos ad officiorum ſuorum memoriam advertere; qui tam diu fuiſſe immemorem fidiſſimę ſervitutis, erubeſcet tandem, & uſuras ob moram maximas præſtabit.

V. Inclinatum ad lapſum ſuâ vel alienâ culpa impellit omnino æmulatio & invidia, perpetuus excellentis virtutis comes, omnis magnitudinis tortor & carnifex. Accedunt populorum murmura & querelæ, quibus tanquam teſtibus utitur invidia: quæque animum Principis quantumvis vehementi amori obnoxiũ mutare, quæ judicium ejus non minus, quàm furioſa ventorũ rabies maris tranquillitatem commovere poſſunt. Nec effugium eſt hîc niſi per innocentiam & modeſtiam. Innocentiam volo, ut aulicus omnia domini negotia procuret cum fide, & ex commodo ipſius domini. Modeſtiam omninò requiro, quòd invidia ut ſuperbiâ & arrogantiâ accenditur, ita minuitur aut extinguitur humanitate, affabilitate, comitate, familiâ domi ut non ſordida, ita nec ſplendida nimis. Cardinalem Spinoſam, cui nihil non tribuebat Philippus Hiſpaniarum Rex, æmuli everterunt, incitando Regios mi-

 niſtros,

niſtros, clientes, univerſos denique, ut ſolum colerent, ſolius ædes frequentarent, ſolius juſſa ſpectarent, adeò ut nec Regi, niſi Cardinalis adnuiſſet, parerent. Igitur ab Rege aulâ dimiſſus eſt. Antonius Perezius à cæleſti nuncio, veri Regis miniſtro in hoc malum accepiſſe ſe remedium ait: quod extat in S. Ioannis Apocalypſeos capite decimo nono. Cùm Ioannes Apoſtolus ad pedes Angeli cujuſdam illum adoraturus ſe abjicere vellet, Angelus interceſſit his verbis: *cave feceris, conſervus tuus ſum*. Inde aulicus quoque quod ſibi utile, ſumat, & quanto demiſſiori cultu adorari ſe à gentibus videt, tantò magis illos ſibi nocituros honores repellat; & non magis alios, quàm ſe Principis miniſtrum eſſe cogitet. Si enim, (ita argumentatur Perezius) Optimus Maximus Deus, cujus infinita gloria eſt, qui unico nutu necavit omne animal orbe aquis ſubmerſo, & cùm tempus adveniet ignibus vaſtis torrebit incendetq; mortalia, cunctaque in antiquum chaos vertet; ſi, inquam, omnia potens Deus ſocium adorationis, quâ ſolus colendus eſt, non admittit: quantò minus Reges & Domini mortales, quorum eſt ita limitata poteſtas, ut in comparatione divinæ potentiæ nulla ſit, quenquam ſibi æqualem ferent animo? Adſit ergo aulicus negotiis quieta cum induſtria: nec pediſſequorum, cæterique domeſtici inſtrumenti ſuperbiam affectet, aut clientũ lon-

gum

gum ſemper poſt ſe agmen trahat, imò, ſi ſapiet, invidiæ minuendæ causâ, non admittet vana iſta.

VI. Poſtremò, ſi tàm gratioſus virtute & fortunâ meruerit, ut Principi, cujus favorem nullis intermixtum ſimultatibus ſemper habebat, ſuperſtes ſit: accidit tamen plerumque, ut illa gratiæ hereditas in ſucceſſorem non tranſeat. Nam & ea negotiorum interdum ratio eſt, ut hi tales imperiorum formatores, ſive imprudentiâ, ſeu conſultò, & haut raró Principis cui plerumque ſuſpectus eſt, quicunque proximus regno deſtinatur, voluntate ſucceſſorem offendant: quarum offenſarum acris deinde in vindictâ memoria ſervatur. Et ſi maximè hoc non fuerit, qui novus Princeps eſt, ſuis, qui privatum coluerant, vicem reddere, ſibique notiores & propiùs hærentes honoribus, dignitatibus, muneribus conciliare ſtudebit. Opes denique cumulatæ, & invidioſa defuncti Principis liberalitas vel æmulos vel ſucceſſorem ad repetendum, unde inopię cauſa eſt, accendere poſſunt. Et ſanè à me nemo remedia huic malo diſcet Nam qui adhuc privatum offendit, quibus officiis regnantem ſibi reconciliare poteſt? cùm plerumque acceptæ olim injurię memoria adverſus recentia beneficia prævaleat. Exigi aulâ, procul negotiis haberi ad magnificum, aut ſaltem non inops otium dimitti non pœna æſtimari, ſed præ-

mium debet. Denique contra invidiam, quæ ex immenſis opibus oritur, niſi illæ occultari aut elevari poterunt, *una defenſio occurrit, quòd muneribus Principis obniti non debuimus.* (*Tacit.* 14. *Annal.*) Aut, quanquam id durum ſit, traditis, quorum fulgore præſtringimur quies redimi debet. Ea voluntariæ ceſſionis gratia erit, ut relictis neceſſariis vitæ inſtrumentis ſaltem non egenum ævum (nam & avaritiæ crudelitatiſque famam metuet Princeps) tranſigi neceſſe ſit.

Exempla & hiſtorias illorum, qui ſive ſuâ, ſive aliena culpâ ex ſummo aulę loco in imum præcipitati ſunt, ſi referre omnia, aut pleraque vellem, juſti voluminis opus foret. Notæ ſunt Parmenionis, Clyti, Philotæ indignæ neces apud Q. Curtium. Sejani hiſtoriam Tacitus & Dio Caſſius recenſent. Memorantur Plutianus apud eundem Dionem, Vetronius Thurinus apud Lampridium; Apelles apud Polybium, Beliſarius apud P. Crinitum (ſi tamen vera ſunt, quæ ille de eo jam ſene oſtiatim ſtipem colligente ſcribit in libris de honeſta diſciplina) Stippiota Theodorus apud Nicetam Choniaten; apud recentiores Petrus de Vineis, Alvarus de Luna, Thomas Vuolſæus, David Rizius, Antonius Perezius, Paulus Scalichius; alii. Denique ludorum ejuſmodi frequentia ſtuporem mitigavit. Pauci adhinc anni plura nobis, quàm lubrica aulæ via ſit, documenta

ob

ob oculos poſuerũt. Meminimus, in Gallia Birónium & Concinum Ancræ Marchionem; in Hiſpania Lermæ Ducem; in Anglia Somerſetum; in Belgio Olden Barneveltum; in Germania Melchiorem Cleſelium; omnes de ſumma dignitatis arce deturbatos: & hic tamen nunc ſummo cum honore Viennam rediturus ſperatur: quod olim quoque Ulrico Ciliæ Comiti accidit. Is cùm diu Ladiſlaum dominum ſuum rexiſſet, tandem jubente Rege, nitente Auſtriâ nobilitate, & præcipuè Eizingero; comitante illum, ne â plebe violaretur, Alberto Brandeburgenſi; probroſis dictis oneratus, aula exceſſit. Idem tamen Regi poſtea reconciliatus, qui paulò ante cum ſumma ignominia in exilium abierat, triumphantis more Viennam ingreſſus eſt, etiam extra urbem ipſo Rege obviam eunte: contrà Eizingerus, qui principem regiæ gratiæ locum conſecutus eum dejecerat, urbe egreſſus in voluntarium abiit exilium. Et fertur Comes cognito Eizingeri diſceſſu laudaſſe hominem, quòd in tempore iratis aulæ nubibus tergum ſubduxiſſet. (*Gerard. de Roo. 4. Annal. Auſt. Æn. Sylv. Hiſtor Boëm. c. 61. &* 63.) Alia exempla lubens omitto. Unum tamen, cùm quod varios fortunæ ludos habeat: tum etiam quod Scipionis Amirati libellus de vita Ioannæ in Paucorum manibus verſetur, præterire non debui. Ioanna II. Nea-

polis Regina Guilielmo Auſtriæ Principi (Pandulfus Gollenucius in Hiſtoria Neapolitana (*lib. 5.*) Vocat Ducem de Sterliche) nupta. marito defuncto, cùm Neapolin rediiſſet, aliquot poſt annos Ladiſlao fratri ſine prole defuncto, in illo regno ſucceſſit. Poterat eſſe feliciſſima, niſi inhoneſtus amor, quo erga Pandolfum (Pandufellum appellat Io. Bapt. Pigna) quendam ardebat, miſeram eſſe voluiſſet. Erat ille eximia pulchritudine, cui induſtriam cæteróſque laudabiles mores junxerat: quibus adeò ſibi Reginam devinxit, ut ſui & curarum regiarum oblita, omnia prædam fecerit amatoris. Sanè validus erat illorum temporum rumor, etiam vivente fratre & marito cum illo conſueviſſe. Tandem cùm Regina populi & procerum ſeditionibus agitata, motuum ſedandorum, & invidiæ, quæ Pandolfo ex nimia potentia & ſuſpecta cum Regina familiaritate oriebatur, extinguendæ cauſa Iacobo ex familia Ducum Borboniorum nupſiſſet: illi primum novi regni facinus fuit, invîſum æmulum è medio tollere. Reginam quoque & lecto & menſa excluſam penè in cuſtodia habuit. Verùm imprudentia atque ignavia Regis, & fides quorundam Optimatum eam hac moleſtia exemerunt. Etenim Iulius Cæſar Capuanus præcipuus occidendi Pandolfi Regi auctor, nullam meritis ſuis haberi gratiam indignatus, Reginæ in occulto promiſit

ſua ſe

ſua ſe manu, ſuo gladio regis inviſi hauſturum latus. Sed plus poterat in femina priſtinæ injuriæ recordatio, & cariſſimum ſibi caput neci datum, quàm propriæ cura ſalutis. Preſſis igitur conſiliis, & lacrymis faciem rigans prehendere Cęſaris manum, gratias agere, ad pulcherrimum liberatæ reginæ facinus hortari, denique rogare, ut elapſo triduo redeat: velle ſe de ratione exequendæ rei cum illo conferre. Abit ille, & Regina ad maritum, eique Cęſaris conſilia aperit facturam ſe, ut ſuis auribus ordinem cogitati ſceleris ex ipſo Cæſare percipiat. Motus periculo Rex præſtituta die in Reginæ cubiculo poſt lecti ſtragula occultatus omnia ex Cæſare audit, ad quæ dolor, & ultio, & loci, ut putabat, ſolitudo incitabant, Itaque per ſatellites comprehendi juſſus Cæſar mox ſecuri percuſſus eſt. Quo facinore deterriti alii abjectis de liberanda Regina conſiliis, tuta quàm gloriam cum periculo malebant. Nam quem tàm eſſe dementem, ut miſerias ſuas amantem, & fideliſſimos ſibi infeſto marito prodentem juvare velit? Sed duo erant, Ottinus Caracciolus, & Annichinus Mormiles, (Mormellus Collenucio dicitur) homines, in quibus antiquam nobilitatem ingentes virtutes æquabant; qui altiùs in reginæ conſilia penetrantes, quare Cæſaris cogitata aperuiſſet, conjecêre. Initâ igitur in Regem conſpira-

tione reſtituere Reginam priori libertati inſtituerunt. Cæterum in tanto facinore feminæ conſcientiam, deterriti recenti Cæſaris exemplo, & innatam cum omni ſequiori ſexui, tùm ipſi Reginæ, levitatem, verebantur. Commodùm Magiſter Equitum cum regni viribus admotus quoſdam compeſcendos aberat, & quidam ex aulicis, in paucis Regi carus, adornabat nuptiarum feſtivitatem; cui ut Reginæ quoque intereſſe liceret, orarunt conjurati, nec id Rex abnuit. Ergò ſolemni pompa ſero diei finita, reverſuram in palatium Reginam Caracciolus & Mormiles inconditta multitudine plebis ſtipati, circumdedere; monentes, nolle nobilitatem populumque Neapolitanũ, ut ipſa ad Regem, aut veriùs in carcerem moleſtiſſimum redeat. Iret, & viris ſe permitteret aſſerturis illam in priſtinum decus, & pro reddendo regij capitis inſigni nihil non auſuris. Improviſa hæc Reginæ erat, ſed gratiſſima violentia. Verſa igitur fortuna illa ſui nunc juris Regem ea conditione habebat, qua ipſe Reginam antè. Sed non poterat ad bonam mentem reverti; quæ ſemel pudicitiam voluptatibus immolaverat. Otium enim, & ex felicitate licentia fecere, ut oculos primùm, mox animum adverteret ad Ioannem Caracciolum, avita nobilitate, corporis decore, denique militari laude inſignem virum. Sed multa hominis virtus, & qualeſcunque expirantis

rantis pudoris reliquiæ ruentem libidinem cohibebant: quæ tamen poſtremò deſiderii ſui explicandi atque explendi hanc viam invenit. Noverat Regina, (quod idem de Ferdinando Gonzaga tradit Iulianus Goſelinus) Caracciolum naturali quodam horrore mures averſari. Igitur quadam die cùm latrunculorum ludo in conclavi, regio cubiculo proximo ſe oblectaret, ex compoſito ancillarum una murem veſtium plicis inſinuavit: quem cum ille primo excutere, dein fugere tentaret; omnes ſibi præter eam, quæ ad Reginę cubiculum aditum faciebat, portas clauſas vidit. Turbatus cubiculum regium irrumpit, & petita præda in caſſes incidit. Regina pavorem viri jocosè exagitans, & ne ſcilicet vexationi ſe ſubducere poſſet, in illum invadens arctiſſimis ligat amplexibus. Quid verbis opus eſt? Intelligebat Reginæ vota Caracciolus: placuit amantibus ſequens nox amoris furto. Ea ſcena dum luditur, regina novis optimatum & populi ſeditionibus agitatur. Sforzias maximè, vetus militiæ, & Ottinus Caracciolus, liberatę reginę titulo ſuperbus pręreptũ ſibi principem gratiæ locum dolebant. Nam Regina Ioannem Magnum regni Seneſcalcum, quæ proxima à Regibus dignitas eſt, fecerat. Sed & hos motus immerita Reginæ felicitas compoſuit. Interim fama de illius impudicitia apud Italiæ Principes, omnia, ut ſolet, in majus

 provexe-

provexerat. Quidam perditos feminæ mores miſerebantur: aliis inde contemptus; Pontifici juſta indignatio. Qui pacis artes, quàm vim & arma valitura arbitratus convenit cum Regina, ut maritum cuſtodiâ eductum reciperet. Ioannes per ſpeciem honoris Romam vocatus. Sforzias contra Bracciũ Pontificis hoſtem Eccleſiæ Romanę Vexillifer dictus eſt. Ita diſſociatis æmulis, & adultero procul relegato, honori reginæ & regni ſaluti conſultum videbatur. Verùm Sforzias cùm animadverteret, reginam parũ æquo adverſum ſe animo eſſe; ut quem abſentię Carraccioli cauſam putabat; omni ope adniſus eſt, ut is reduceretur; ſatius ratus aliquo eſſe apud Reginam loco, quàm nullo, Quod & facilè perfecit. Cæterum quam ex amatoris reditu hauriebat Regina voluptatem, eadem Regis mariti tædium & averſationem & poſtremò odium animo ipſius inſinuavit. Unde ille ignominię & ludibriorum, quibus ſæviebat quotidiè infenſa uxor, impatiens in Galliam abiit, ibique monaſticam vitam profeſſus eſt. Jamque læta viduitas Joannæ contigiſſe videbatur: cùm ecce denuò Pontifex illi ſuccenſens, quòd Braccium Eccleſiæ hoſtem ad ſua ſtipendia accíviſſet, Ludovicũ Andegavenſem ad ſuſcipiendũ regnum vocavit. Unde Regina conſiliorum egens in ultimum ſubſidium Alfonſum Aragoniæ & Siciliæ Regem filii loco adoptavit. Sed mox ſimultate

multate inter illos ortâ, & irritâ facta prætextu ingratitudinis adoptione, in locum ejus evocavit Ludovicum, quem diximus. Opinio eſt, non magis ut haberet quem Alfonſo opponeret, quàm ut Caraccioli nimios ſpiritus compeſceret, animum ad Ludovicum paulò antè hoſtem vertiſſe. Quippe is ex familiaritate ſumpta arrogantia & mox contemptu reginæ parum ejus dignitatis reverens videbatur. Et aderant callidi in aula homines, qui adhuc dubitantem iraſci propellebant. Nondũ odio erat ille, ſed amari deſierat: cùm tandem ſupervenit, quod exitiũ maturavit. Vetus illi cupido erat, filium ſuum evehendi ad Salernitani principatus dignitatem, qua de re cùm appellaſſet Reginam; certus, ut opinabatur, haut refragaturam: illa, cujus animum, ut diximus, Caraccioli ſuperbia, & invidorum ſermones mutaverant, repulit nimia petentem. At ille non aſperitate modò verborum, & intemperantia linguæ; verùm etiam, ut ferebatur, alapâ repulſam ultus eſt. Quare Regina ingentem animo iram coquens cum fidiſſimis conſilium iniit capiendi hominis. Committitur negotium quibuſdam ex præcipua nobilitate: qui, ne regina inſita levitate animum mutaret; & Seneſcalli, ſi priſtinum gratiæ locum reciperet, vindictam veriti, tutius eſſe ſtatuerunt occidere. Præmittitur quidam Germanus Reginam ex Auſtria ſecutus: qui ædium

ædium foribus immaniter pultatis reginam ex catharro in vicinia mortis agere nunciat. Reſeratâ portâ irrumpunt conjurati; & proſtratum humi Caracciolum aliquot vulneribus conficiunt. Hic fuit exitus hominis, qui dum per flagitium partâ potentiâ ſuperbè, & in illius, cujus eam beneficio habebat, contumeliam utitur, non magis alieno ſcelere, quàm ſuâ ſtultitiâ periit.

Domitius Corbulo Prætura functus de L. Sulla nobili juvene queſtus eſt apud ſenatum, quòd ſibi inter ſpectacula gladaitorum loco non deceſſiſſet.) Otioſa quæſtio eſt, virtus nobilitati, an hæc illi præſtet? Nec enim vera nobilitas alia quàm virtutis nota à plebe diſcriminari debet. Et antiquitus honor & cultus & nobilitas in virtute præcellentes delatus ab iis, qui ad tam ſanctum ſplendorem obſtupeſcebant. Hoc priſcis temporibus unum erat remediũ emergendi è latebris vulgi, cùm omnes initio pares eſſe natura juſſiſſet. Idem deinde honos nobilium filiis habitus; primùm à paternis clientibus, deinde ab omnibus, qui ineſſe in iis ſemina paternę virtutis arbitrabantur. Ita virtus erat, quę nobiles faciebat. Nunc qui propriâ diſtituti virtute nihil aliud ad ſui commendationem habent quàm inanem majorũ memoriam, quem honorem, quem cultum merentur? Venerabilis iſta majorum virtus ex qua præter memoriam nihil in poſteris ſupereſt,

eſt, ſimilis eſt magnificentiſsimis ædibus, ex quibus præter latrinam nihil ruina aut incendium reliquum fecit.

Illud etiam hîc notandum venit, ægrè ſeniores juvenibus cedere; adeoque imprudenter juvenes admoveri muneribus, & dignitatibus, quibus etiam ſenes ſubjecti ſunt. Novimus quàm benè Sebaſtiano Venerio cum Ioanne Auſtriaco convenerit: cùm ille hunc puerum, hic illum importunum ſenem appellarent. Pro Venerio ætas, pro Auſtrio impoſita dignitas erat. (v. *M. Ant. Gratian. de bell. Cypr.*) Fit etiam interdum, ut ſenes parere indignentur; & juvenes jubere erubeſcant &c.

Haud perinde publicè uſui habitum, quam exitioſum multis.] dixi ad lib 1. verb. *Granium Marcellum &c.*

Ne quem magiſtratum ſua uxor comitaretur &c.] de hoc conſilio aliiſque, quibus corruptionibus ſordibuſque jus dicentium obviam iri poſſit, plene dixi ad lib. 11. verb. *Inter quæ L. Piſo ambitum fori &c.*

Bellum formidine morentur] Rediculum eſt, quòd cum in exercitibus belliſque omnia in horrorem terroriſque imaginem compoſita ſint; videanturque & audiantur ubique arma, viri, equi, turbæ, tympana; ultima in vilia ſcorta deſinant. In caſtris Romanis capitale erat eſſe feminam: ſicut demonſtrat in Antiquitatum libris Thomas Dempſterus: cujus

viri

viri nuperrimæ morti non poſſum, quin hîc ingemiſcam.

Sævum, ambitioſum, poteſtatis avidum.] Egregia encomia mulierum, à viro profecta, cui concors conjugium, & ſex ex una liberi. Quid Socrati ſimilis de Xantippe aliqua diceret?

Caſtigatis oblique patribus, quod cuncta curarum ad Principem rejicerent.] Erat hoc dominationis arcanum; Senatum privatarum cauſarum judicatu obtinere; quò Principes dominatu liberiùs fruerentur. Tac. infr. hoc libro. *Sed Tiberius vim Principatus ſibi firmans imaginem antiquitatis Senatui præbebat, poſtulata provinciarum ad diſquiſitionem patrum mittendo.*

Avunculum eſſe Sejani Blæſum, atque eò prævalidum.] Digna Manio Lepido, quem Auguſtus capacem imperii (*Tacit.* 1. *Anal.*) haud vanè dixerat, prudentia, *cedere majori*; & donare, quod bonis conditionibus vendi nequit. Stolidæ præſumptionis eſt, competere cum iis, qui potentiorum favore nituntur.

Neque quemquam in Capitolium, aliave urbis templa perfugere, ut eo ſubſidio ad flagitia utatur.] Scimus tamen hodieque quibuſdam in locis vetuſtatem aſylorum magis tutam improbitatem præſtare, quàm juſtis ſolatiis explicare humanitatem. Ita ipſa Dei templa ſcelerum cuſtodiam agunt, ad audaciam novorum

rum facinorum, & infamiam religionis. Statuebantur primitus aſyla, & in illis ſecuritas erat, qui non tàm ſcelere noxii, quàm humana imbecillitate lapſi veniam & miſerationem, quàm pœnam merebantur. Nunc flagitia hominum, ut Optimi Maximi cæremoniæ proteguntur. (*Tacit. infr. hoc lib.*) Modus igitur præſcribendus; & hominum non item ſcelerum ſecuritati providendum eſt.

Neque luxus in juvene adeò diſplicebat, huc potius intenderet diem ædificationibus, noctem conviviis traheret, quam ſolus & nullis voluptatibus avocatus mæſtam vigilantiam, & malas curas exerceret.) Ita hominum judicia ſunt, in juvenibus lætam voluptatibus adoleſcentiam excuſare; contrà querulam ſemper ſenum naturam, & faſtidientem omnia cenſuram damnare. Ut enim arbores, quæ multo ſucco in inutiles ramos exuberant, tandem matureſcente illa luxurie feliciſſimos proventus alere poſſunt; ita juvenes nimio æſtu exultantem liberumque animum nactos, tandem juſta & ad ſapientiam ſufficiente moderatione reſidere. Senes, dum præterita tempora ſola beata prædicant, dum juventutis exerrantem, ſed in orbitam olim redituram licentiam damnant, validioribus plerumque vitiis obnoxios eſſe: tunc mala conſilia, *iram, & ſimulationem, & ſecretas libidines* (*Tac. 1. annal.*) agitare, tunc improbas cupiditates ordinare &c.

Ob

Ob magnitudinem æris alieni rebellionem cæptavere : & poſt : *per conciliabula & cœtus ſeditioſa diſſerebant* : & poſt : *egregium reſumendæ libertati tempus &c.*] Duæ ſunt præcipuæ regnorum peſtes, Ambitio, & Deſperatio. Sed hæc illâ pejor, quippe ambitio occaſionibus intenta lentioribus procedit conſiliis, quibus obviam iri poteſt; deſperatio ultimis conſiliorum præcipitiis, quibus *aut petit aut perdit*, animum aperit. Sed abrupta illa conſilia vel ex imminentium metu procedunt; vel ex æris alieni magnitudine. Ex flagitiis ac pœnæ metu ſanè maxima peccandi neceſſitudo eſt. Tunc igitur *periculis per pericula quærere remedia*, & manifeſtis flagitiis *ab audacia ſubſidium petere* optimum dicitur. Quibus *ambiguæ domi res*, (*Tacit.* 1. *hiſt.*) *& afflicta fides in pace eſt, turbatis rebus alacres, & per incerta tutiſſimos ſe putant* (*Tacit.* 1. *hiſt.*) *domeſticis malis excidium patriæ opponere.* (*Tacit.* 5. *hiſt*) *& privata vulnera, Reip. malis operire* ſolent. (*Tacit.* 1. *hiſt.*) Publica quiſque ruinâ mavult occidere, quàm ſuâ proteri. Qui in Domitiani necem conſpiravit, interceptarum pecuniarum reus fuit. (*Sueton. in Domit. c.* 17.) In Gallia Sylvanus deſperatione ad rebellionem compulſus. (*Ammian. Marcell.* 15.) Catilinam Saluſtius, & C. Cæſarem Plutarchus & Suetonius, ære alieno coactos tyrannidem affectaſſe teſtantur. Sed hujus farinæ hominibus ea conſue-

tudo

tudo eſt, privatis neceſſitatibus aut ambitioni libertatem & tyrannidis depulſionem obtendere Nec quiſquam alienum ſervitium & dominium ſibi concipivit, ut non iſtud gratioſum in vulgus libertatis vocabulũ uſurparet. Ut imperium evertant, libertatem præferunt: ſi perverterint, libertatẽ ipſam aggredientur. Sed quacunq; ſpecie ſcelus tueri & ornare moliuntur; diu eſt, quod eandem alii rebelles maculaverunt. Sandrocottus poſt mortem Alexandri Magni, velut cervicibus jugo ſervitutis excuſſo, præfectos ejus occidit. Author libertatis fuerat: ſed titulum libertatis poſt victoriam in ſervitutem vertit. ſiquidem occupato regno populum, quem ab externa dominatione vendicaverat, ipſe ſervitio preſſit. (*Juſtin. lib.* 15.) Arminium pro libertate pugnantem favor habebat: ſed idem pulſo Moroboduo & adſcedentibus Romanis regnum affectans libertatem popularium adverſam habuit. (*Tac.* 11. *Annal.*) Vice comites, patritii Mediolanenſes immanibus illis partium ſtudiis, quę totam Italiam in Guelforum & Gibellinorum nomina dividebant, pulſis Guelfis, civitatis dominationem occupaverunt (*Guicciard.* 1. *hiſt.*) Olim in Friſiis, quod animo quiſque ſuo minus honeſtum conceperat, id penitus abditum honeſtiſſima ſpecie ſtudii defendendæ libertatis popularis obtegebat. Omnes bonum publicũ jactabant: plerique ſub hac larva ſuos affectus, ſuam-

ſuamque cupidinem in aciem producebant. (*Vbbo Emm.* 21.*&* 22.*hiſt.Friſ.*) Gallici regni proceres nefariam contra Regem ſuum conſpirationem *Boni publici bellum* appellabant. (*P. Æmil.* 10) Solent hi tales gentium turbatores *per conciliabula & cœtus ſeditioſa diſſerere*. Ad præcipua oppida non uno prætextu divertentes, magiſtratus in ſecreto, aut exhibito convivio hilariores monent, ne publicam libertatem prodant. Peſſimis conſiliis infeſtari patriam, meminiſſent ſe in regno, non ſub tyrannide eſſe. Nec in principem quicquam addunt, niſi ita perplexè, ut vel ipſi id poſſint excuſare. Cùm his verbis incitatos vident, quaſi familiarius agentes imperfectum aliquid inter ſuſpiria, vel publicè, vel præcipuis in aurem loquuntur; ut piâ ſolicitudine plura timere videantur, quàm quæ audeant evulgare. Inde plurimi in hos, ut patriæ columina aſpicere, curâque ſubtriſti Principem faſtidire occipiunt: cùm præſertim jactetur plerumque in populis, nunc contemptis popularibus ad publica negotia acciri peregrinos; qui nobilitatem & avitas opes jactantes domi æterna majorum vilitate, vel furnariis purgandis (*Rauhfangkehrer*, *Caminfeger*) vel aliâ miniſteriorum ſorde ſuſtentaverint jejunæ vitæ ſupplicium: nunc tributa & portoria augeri: cædes denique imminere ab infeſto Principe. His artibus in civile bellum impulſi miſeri

miſeri non ſentiunt ab initio, graviora ſe ſub rebellibus pati, quàm antè ſub regibus toleraverant. Tandem errore diſcuſſo, quid rebelles ſint, & quid Rex fuerit, triſtiſſima æſtimatione penſant; cum non agnoſcit utilitatem promiſſam patria multâ ſtrage deformis. Pellitur pietas, jura negliguntur. Infidæ ſunt euntibus viæ: domus vicique paſſim rapinis, furore, incendio affliguntur, ſola denique caſtra in ſqualentibus campis fulgentia. Ac ut membra, quæ violentia de naturali ſede demovit, non niſi per violentiam in articulos ſuos redeunt: ita provinciæ quæ hoc modo ab obſequio diverterant, priùs errorem multis cladibus expiare neceſſe habent, quàm antiquæ & à ſe projectæ rectitudini reddantur.

De continuatione tributorum.] Hæc frequentiſſima omnium ab omni ævo rebellionum cauſa: de qua dicam ad lib. 4.

Tulere auxilium, quò diſſimularent defectionem.] Ea civilium armorum conditio eſt, ut rebellium duces non omnes ſuos ad aperta facinora educant. Aliqui remanent circa Principem; lævis animis & illinc quidem militant, iſthinc favent. Sic infeſta omnia Principibus; infidæ procerum ſententiæ; conſilia ad hoſtem delata, neque domi quàm in campis minus periculum.

Aſpernatus eſt indicium aluitque dubitatione bellum] nihil tutò in hoſte deſpicitur: quem ſpre-

ſpreveris; valentiorem negligentia efficiet. (*Q. Curt.* 6.) Viri fortis eſt, ut nihil timere, ita nihil contemnere (*Liv.* 6.)

Nobiliſſimam Galliarum ſubolem, liberalibus ſtudiis ibi operatam (occupaverat) *ut eo pignore parentes, propinquoſque eorum adjungeret.*] Egregia firmandi principatus, tenendique in officio populos ratio. Simile Alexandri conſilium eſt, qui Indiam & inde Oceanum petiturus, ne quid à tergo, quod deſtinata impedire poſſet, moveretur, ex omnibus provinciis xxxcIↄ. juniorum legi juſſit; obſides ſimul habiturus & milites. (*Q. Curt.* 8.) Hannibal parto Hiſpaniæ Regno, quò res ſuas Carthaginenſiumque firmaret, ex interioribus civitatibus delectæ juventutis aliquot millia Carthaginem, non tàm præſidium, quanquam id prætendebat, quàm obſides fidei Hiſpanorum miſit. (*Polyb.* 3.) C. Cæſar occupatâ aliquâ urbe arma, equos, obſibes exigebat; obſides legens omnes, qui aut manu prompti, aut boni conſilio videbantur. In Britannos expeditionem movens robur Gallorum ſecum abduxit. Xenophon Seuthæ Thracum Regi ſuavit, à Thinis, populo nuper à ſe victo, obſidum loco acciperet, quibus ad lędendum plurimum eſſet virium. (*Xenoph.* 7 *de exped. Cyr. min*) Auguſtus Cęſar à quibuſdam novum genus obſidum, feminas exegit; quod negligi marium pignora ſentiebat. (*Sueton. in Aug.* 21.)

Com-

Commodo Imp. mos erat retinere apud ſe liberos illorum, qui in provincias abibant. Et Philippus I. Franciæ Rex Procerum Vaſconum liberos per ſpeciem honorum aulicæque gratiæ pro obſidibus abduxit. (*P. Æmil.* 3.) Et in Æthiopum Regis aula, Regis aula, regum ſtipendiariorum filii, prætextu militiæ & miniſteriorum palatinorum, re autem vera obſides educantur. Heraclius Imperator, quatuor millia delectæ juventutis ex Saracenorum nobilitate excitos militi ſuo junxit, per ſpeciem militarium munerum; re ipſa habiturus obſidum loco. (*P. Æmil. in Dagob.*) Carolus Magnus Friſiorum à ſe devictorum militare robur in expeditionem contra Saxones aſſumpſit. (*Vbbo Emm.* 4. *hiſt. Friſ.*) Polybius (*lib.* 1.) Carthaginenſium imprudentiam arguit, quòd mercenariorum, quibus cum poſtea bellum ipſis fuit, uxores liberoſque dimiſerant: quibus obſidum loco uti potuiſſent. Denique Guicciardinus (1. *hiſt.*) Piſanorum rebellionem, quæ cùm Carolus VIII. Galliæ Rex cum exercitu in Italiam venit cœpit, præcaveri potuiſſe à Florentinis ait, ſi illi, quod alias in leviſſimis moribus ſoliti erant, Piſanorum præcipuos Florentiam evocaſſent.

Non multum huic arti diſſimile eſt illud Sophiſma, quo Hiſpaniarum Rex Genuenſes tenet; quoque primum Carolus V. Imp. uſus

eſt

eſt. Cùm enim ille Andreâ Auriâ intercedente arcem urbi imponere, hoc eſt jugum civibus non poſſet; (*Carol. Sigon. 2 de vita Andr. Aur.*) Genuenſium pecuniam, quâ ferè illorum opes conſtant, mutuò ſumpſit, eamque gravi fœnore pavit: ſicque hominum quæſtus dulcedine illectorum opes ſenſim ad ſe contraxit; & urbem in ære ſuo, hoc eſt civium ſtudia in poteſtate habuit. (*Thuan. 61.*) Et hoc reſpectu hodieque liberiùs Genuenſibus quam Mediolano imperare Hiſpaniarum Regem aſſerit Thomas Campanella (14. *de Monarch. Hiſpan.*) cùm Genuę nihil decernitur, niſi volente aut ſciente Rege: verentibus civibus, ne, ſi ſecus faciant, poſſeſſionibus & reditibus quos in Hiſpania habent ampliſſimos, ſpolientur. Simili ratione Raguſiis hodieque Turcarum Imperatorem, & olim Florentinis Galliæ Regem imperaſſe idem Camp. teſtatur. Et eadem arte olim Leuconem uſum, Polyænus (6. *ſtratag.*) Eumenem Plutarchus (*in Emm.*) ſcribunt. Verùm, quod de Hiſpanis, dixi; ſanè ita erant ſuperiori ſeculo decantati Hiſpaniarum theſauri, ut ſtuperent timerentq; tantam opum vim ceteri etiam armati Principes. Sed multa ſunt, quæ ſolâ famâ ſtare priſtinas divitias evincunt. Quid enim? cur tanto ſuo cum diſpendio à Genuenſibus mutuas accipit pecunias Rex? Scilicet, ajunt, ut ita velut pignori nexàm habeat illius Reip fidē. Sed quærere

rere libet,cur,ut pignori teneat RexGenuenſium animos, pignori mancipet regnorũ ſuorum reditus, tres aut quatuor annis antè, quã ipſe eos perceperit? quæ politica,quæ œconomica ratio hoc præcipit? cur uſuras ſtipulantibus Genuenſibus promittit tam magnas, tam enormes? cur tot ab Hiſpanicis exercitibus ob non repręſentata ſtipendia audiuntur querelæ? tot ſeditiones? tot defectiones? Ego ſanè aliorum relationibus didici, ex Indiis annuatim vix,ut nos numeramus,tres milliones ad Regem,reliqua ad privatos ſpectare:ipſam Hiſpaniam ſterilem & deſolatam: Eccleſiaſticos decimis ac ſubſidiis nimis gravari: regni Proceres magnã partem decoxiſſe; deniq; Hiſpanos mercatores petentiRegi vix quingenta millia aureorũ contribuere poſſe; ut ęre alieno,quoCarolusV.&PhilippusII.ſpontè obſtricti Genuenſes tenebant,hodièRexHiſpanię Genuenſibus inevitabili neceſſitate teneatur.

Odio præſentium. & cupidine mutationis ſuis quoque periculis lætabantur.] Extremum malorum, deploratæ reip. argumentum, ubi tædio odioque præſentium & mutationis cupidine ſuis quoque periculis lætantur afflictæ gentes, miſeram pacem vel bello benè mutari arbitrantes.

Intolerantior ſervitus iterùm victis.] quippe durioribus conditionibus jugum iteratò ſubeunt. Et inde Principes, qui reſtrictâ po-

P teſta-

teſtate cæteriſque legibus imperant, callidâ arte rebellionum initia non ſtatim reprimere, ſed *alere dubitatione* ſolent: quò deinde victis & deprehenſis in ſcelere, quaſi jure belli adimi immunitates, & quibus ſuperbiebant, privilegia auferri poſſint.

Quantò pecunia dites & voluptatibus opulentos, tantò magis imbelles] Mercaturæ exercitium, cum ſolo lucro fines ſuos metiatur, abjectos facit animos, odio habet bellorum diſpendia, & vitioſum pacis deſiderium ingenerat. Ex quo conſequitur, urbes populoſas artium manuariarum & mercimoniorum exercitio facile in officio contineri. Harum enim maximè intereſt, eſſe pacem, cujus beneficio negotia florent, vigentque, nec ullis carminibus aut incantamentis feliciùs populorum benevolentia conciliari poteſt, quàm pace & diteſcendi ſubminiſtratis occaſionibus. Itaque parùm illi Reip. ſuæ converſiones animadvertunt, modò mercaturæ ſuæ utilitate & lucri dulcedine non priventur. Alterum quod hic noto, eſt, bella, quæ cum Rebuſp. à Regibus geruntur, trahendo & cunctando plerumque felicia Principibus exire. Quantumcunque enim illa cupidè decernantur: tamen ſuſcepta ob ſumptus (quos naturaliter civitates horrent) moleſtias & commerciorū impedimenta mox gravia eſſe incipiunt. Indeq; vel ob ſtipendia parcè præbita, vel commea-

tuum

tuum inopiam, vel parùm amicam de ducibus opinionem, quos plerumque aut conſpirare cum hoſte, aut ſui commodi cauſa trahere bellum ſuſpicantur, quantumvis magnos exercitus diſſolvi neceſſe eſt. Tertium, quod hîc obſervo, eſt; longè aliam veteribus, Imperatorumque conſtitutionibus cauſam fuiſſe, cur Nobilibus mercimoniis interdiceretur, quàm hodiernis Gallorum, Germanorum, Sarmatarum, Hiſpanorum moribus, negotiationibus Nobilitatem excludentibus. Majores noſtri mercaturæ exercitium dignioribus ideò non concedebant, quia *perniciofum urbibus*, & potentiam nobiliorum obſtituram commerciorum libertati cenſebant. (l. 3. C. *de commerc.*) Noſtris autem perſuaſum eſt, vile, atque nobili generoſitate indignum iſtud eſſe exercitium. Quæ opinio, non tam quòd omninò vera ſit, quam quod ea principum arte primùm ſeminata, nunc etiam alatur, invaluit. Cùm enim illi magnitudinem ſuam atque ſecuritatem in armis conſiſtere ſciant; nec ignorent, Nobilitatem ſemel deguſtatâ lucri ex mercimoniis provenientis dulcedine abjectis armis negotia mercatilia ſectaturam: neceſſarium fuit, eam illis ſententiã paradoxo proximam infundere, quâ acquirere ſibi emendo vendendoque vilè & abjectum, aliis latrocinari glorioſum eſſe crederent (v. *Bocc. cent.* 2. *cap.* 39.)

Neque decorum Principibus, ſi una altera-

ve civitas turbêt, omiſſa urbe &c.] v. not. ad librum 1. verb. *non omittere caput.*

Auctorem C. Cæſari pravitatis & diſcordiarum arguebat] v. quæ dixi ad lib. 2. verb. *inviſus Tiberio, quod eum Rhodi agentem &c.*

Sed cæteris haut læta memoria Quirinii erat.] Falluntur Principes, qui quâ indigni quidam apud illos gratiâ florent, eandem apud omnes eſſe arbitrantur.

Vana à ſceleſtis, dicta à maleficiis differunt.] Ita ſ. lib. 1. *facta arguebantur, dicta impunè erant.* v. quæ dixi ad lib. 1. verb. *immotum adverſus eos ſermones &c.*

Neque carcer, neque laqueus &c.] Egregia ratio monendi potentiores; non intempeſtivis contradictionibus, & contumaci libertate illos irritare, ſed quo ab inſanis audiamur pacatiores, primum eoſdem ſimulare affectus. Nec enim ita ſub primum impetum ullâ prudentia conſiliove tractabilis eſt. Hoc modo Otho Marium Celſum ad ſupplicium à militibus expoſtulatum, ſimulatione iræ vinciri juſſum & majores pœnas daturum affirmans præſenti exitio ſubtraxit. (*Tacit. I hiſt.*)

Factum Senatuſconſultum, ne decreta patrum ante diem decimum ad ærarium deferrentur, idque ſpacium vitæ damnatis prorogaretur.] Theodoſius imperator triginta dies à die latæ ſententiæ conſtituit, intra quos ſententia capita-

pitalis executioni non mandaretur. (l. 20. C. *de pœn.*) Imperium nihil eſt, niſi cura ſalutis alienæ: bonique moderatoris eſt reſtringere poteſtatem, reſiſtere cupiditati,& implacabili iracundiæ; noſſeque, ut Cæſar Dictator ajebat, miſerum eſſe inſtrumentum ſenectutis recordationem crudelitatis:ideoque de vita & ſpiritu hominis, qui divinitatis pars eſt laturum ſententiam diu multumque cunctari debere, nec præcipiti ſtudio,ubi irrevocabile factum eſt, agitari. Apud Proconſulem Aſię Dolabellam Smyrnea materfam. filium proprium & maritum necaſſe confeſſa eſt, quòd filium ſuum ex priore matrimonio ſuſceptum ab eis occiſum comperiſſet: & comperendinata, cùm conſilium, ad quod ex more delata eſt, anceps quid inter ultionem & ſcelus ſtatui debeat, hæſitaret, ad Areopagitas miſſa eſt. Hi causâ cognitâ centeſimo pòſt anno cum accuſatore milierem adeſſe juſſerunt: ne aut abſolverent veneficam, aut filii ultricem punirent. Ita nunquam tardum exiſtimarunt, quod eſt omnium ultimum (*Ammian. Marcell.* 29. *Valer. Max.* 8. c. 1. *A. Gell. lib.* 12. c7.) Cunctator eſſe debet, qui judicat de ſalute hominis. Alia ſententia poteſt corrigi; de vita tranſactum non patitur immutari. (*Caſſiodorus* 7. *var.* 1.) Laudandus igitur Mauritius Imp. tardiſſimus ad irrogandam capitis pœnam; quod delicta pœnitentiâ quàm ſupplicio ſanari melius

 lius

lius putaret (*Theophilact. Simocatt.* 1. *hiſt.*) In quam ſententiam etiam apud Thucydidem (*lib.* 3.) eſt elegantiſſima Diodati Athenienſis oratio, lectuque digniſſima.

Adverſum luxum, qui immenſum proruperat, ad cuncta queis pecunia prodigitur.] Quod idem ſanè de noſtris temporibus vere dici poteſt. Galli, Germani, Itali, Hiſpani, Sarmatæ præcipuè luxus infamia laborant. Sed in his populis alibi procerum tantùm & nobilitatis id malum eſt, alibi etiam ad oppidanos homines pervenit. *Creverunt eluvies, & gurgites prærupti conviviorum, & epulares triumphi, uſusque abundantis ſerici; & textiles auctæ ſunt artes, & culinarum ſolicitior cura; & ambitioſa ornatarum domorum ſunt ſpatia.* (*Ammian. Marcell.* 22.) A ſerico perventum eſt ad aureas & argenteas veſtes; ab his ad texta ſerica, quę margaritæ & varii generis lapilli implent per ſuos colores diſtributi. Quid catenas dicam, & gemmea cingula, & adamantinas fibulas, & bina ternaque patrimonia mulierum auribus pendentia? & ferventia ſaltantibus equis ſtabula, & miniſtrantium exercitus? & quid non? Digna principibus imò neceſſaria cura foret, providere, ne dites familiæ, aut claritudine inſignes ſtudio magnificentiæ prolabantur. Sed opinor, ex aliorum inopia ſecuritatem ſibi conciliari nunc perſuaſum eſt Principibus.

Omit-

Omittere potiùs prævalida & adulta vitia, quam hoc adſequi, ut palàm fieret, quibus flagitiis impares eſſemus] Nocet ſæpè antiquus rigor, & nimia ſeveritas, cui jam pares non ſumus. (*Tac.* 1. *hiſt*) Eleganter de dictatore Sulla Lucanus: (*lib.* 2.

--dumque nimis jam putrida membra recidit.
Exceſſit medicina modum: nimiumque ſequta eſt,
Qua morbi duxere, manus, perire nocentes,
Sed cùm jam ſoli poſſent ſupereſſe nocentes.

In omni vitæ genere ſunt, quæ à priſtinà ſanctitate & majorũ innocentia ita degenerarunt, ut coërcitio fortaſſis plus damni in Remp, latura ſit; prævalidis ita & adultis vitiis, ut qui ulcus hoc tangat, non aliud effecturus ſit, quam ut palàm fiat, quibus vitiis impares ſimus. Non poſſum hoc efficaciùs dicere, quam expreſſit hac ſua ad Senatum oratione Tiberius: quæ tamen de ſolo luxu eſt, & ſumptuariæ legis contemptu. Sed alterum quoque exemplum eſt in militia noſtra, quæ in tantam degeneravit licentiam, ut nullis modis ad veterem diſciplinam revocari poſſe videatur. Quippe connivendo intenduntur flagitia, & ſeveritatem non fert inveterata licentia. Marchio Marignanus, præſtantiſſimus ducum, qui ſuperiori ſeculo floruerunt, quòd duos ex

tribunis, meritos ſanè, in quibus exempla faceret ſupplicio capitali affeciſſet, adeò cæteros offendit, ut multi duriciem ejus, & perpetuos labores cauſati miſſionem flagitaverint. (*Io.Bapt. Cin*, v. *de vita Coſmi*) Pius V. Pontifex Maximus, cùm mulieres, quæ corpore quæſtum Romæ faciunt, certæ urbis regioni incluſas degere juſſiſſet; ex eo ſæpiùs monitus eſt, adulteria, inceſtus, & cætera quæque infanda frequentiùs patrari.

Divites ſatias in meliùs mutet.] Quanquam ea inveterati hujus mali vis eſt, ut mediocribus remediis ſiſti non poſſit: attamen Principis exemplum fortaſſis validius eſſet, quàm pœnæ ex legibus & metus. En morbum Tiberii judicio prævalidum & omni medicina fortiorem Veſpaſianus ſuſtulit; non pœnis, non legibus, ſed ſuo exemplo: antiquo ipſe cultu, victuque Obſequium inde in Principem & æmulandi amor. Alterum conſilium eſt, pœnas luxui ſtatuere, & omnibus rebus quibus ille inſtruitur, vectigalia tributaque imponere: utique multò majora, quàm frumento, cæteriſque rebus, quibus neceſſariò etiam pauperes utuntur. Quidam odio habebunt inſaniam tanti emendam: aut ſi nec tunc reſipuerint, ſaltem ex prodigalitate ſua jactantium etiam ad Principem pars perveniet.

Magnitudo famæ exitio erat] v. quæ dixi ad lib. 2. verb. *cæterum Tiberio haut &c.* &

ad

ad hunc lib. s. verb. *fato potentiæ &c.*

Obſequium inde in principem & æmulandi amor &c.] De principis exemplo ejuſque vi in animis civium nemo eſt, qui non aliquid adnovaterit. Ego igitur, in quibus ab aliis præventus ſum, non tango.

Ne Regis aut dictatoris nomen aſſumeret] v. quæ dixi ad lib. 1. verb. *eadem magiſtratuum vocabula.*

Ne ſucceſſor in incerto foret] v. quæ notavi ad lib. 1. verb *ſubſidia dominationi.*

Nec omnia apud priores meliora.] quod eleganter, ut omnia, demonſtrat in principio libri ſecundi Balthaſar Comes Caſtilionęus, & ſingulari opere Secundus Lancellotus Peruſinus. (*in libro quem Hoggidi inſcripſit.*)

Ad diſquiſitionem patrum mittendo] v. ſ. lib. 1. verb. *Eadem magiſtratuum vocabula.*

Impunitas aſyla ſtatuendi] dixi s. hoc eodem lib.

Non ex rumore ſtatuendum] Cùm Delphidius orator, documentorum inopiâ apud Iulianum exclamaſſet : Ecquis Cæſar, nocens eſſe poterit uſquam, ſi negare ſuffecerit? Iulianus reſpondit: Ecquis innocens eſſe poterit, ſi accuſaſſe ſufficiet? (*Amm. Marc. adde l. ult. C. de accuſat.*

Excitari quoſdam ad meliora &c.] dicam ad lib. 6.

Et Pontificis maximi arbitrio plus quam bine-ctium abeſſet: dum ne diebus publici ſacrificii, neu ſæpius quàm bis eundem in annum.] Tanta cura ſacrorum fuit, etiam qui nulla ſacra habebant. Nunc *beneficiati* interdum Eccleſiis ſuis penè tàm rari ignotique ſunt, quàm Hiſpaniarum Rex populis, quos in Indiis imperio ſuo tenet. Paulus IV. Pontifex vitam religioſam profeſſis in cœnobia, unde qualibet ex cauſa exierant, præſtitutâ die nulla mora aut excuſatione adhibita, redire præcepit: ni id facerent, à ſacrorum communione excluderentur; quæ ſacerdotia obtinerent, Apoſtolicæ ſedi cederent; obtemperare detrectantibus, ut ab aliis internoſcerentur, pileo aut galero lineum album filum imponere juſſit. Adeòque ſeverè in eo edicto exequendo enitebatur, ut complures in Pontificis ditione ſatellitum manu in vincula truderentur; alii in triremes conjicerentur. Sed tanta ex eâ lege hominum turbatio ac tumultus Venetiis maximè, quam urbem, qui edicto parere nolebant aut non poterant, ad triginta millia, ut tutiſſimum perfugium elegerant, exortus eſt, ut plerique deſperatione adacti in Turcarum oras proficiſci, vel in Germaniam migrare ſtatuerent; quidam in ædibus deliteſcentes rei exitum, ac Pontificis propinquum lethum expectarent. (*Andr. Maurocen.* 8. *Hiſtor. Venet.*)

Pompeji theatrum igne fortuito hauſtum Cæ-ſar

ſar extructurum pollicitus eſt.) Auguſtus inveniſſe Romam lateritiam, & relinquere marmoream gloriatus eſt. (*Suet. in Aug.*) Et ſanè ædificandi ſtudium non ſolùm ingenuam quandam habet voluptatem, ſed & magnificentiam principum auget, cives ad architecturam, ſculpturam, picturam aliaſque egregias artes excolendas invitat, pauperes denique inde quotidiano labore victum ſibi procurant. Vias publicas lapidibus ſternere, flumina pontibus jungere, muros civitatum reficere, adque eam redigere ſecuritatem, quam diabolicæ oppugnandi artes atque inſtrumenta hodiè requirunt; munimenta locis opportunis, templa item & Noſodochia, Gerontocomia, orphanotrophia conſtituere, porticus & Bibliothecas aperire: denique ſiſtere ruinas, ſolitudinem pellere, ingentia opera eodem, quo extructa ſunt, animo, ab interitu vendicare &c. Hæ ſunt ſtructuræ principis curas exercere dignæ. Inſania Neronis fuit, domum ædificare, in qua haut perinde gemmæ, & aurum miraculo eſſent ſolita pridem & luxu vulgata: quàm arva, & ſtagna, & in modum ſolitudinum hinc ſylvæ, inde aperta ſpacia & proſpectus.

Cæteros quidem ad ſpem alliceret, arma ſine noxa ponendi, ipſius Ducis quoquo modo potiretur.] Optima ratio ſimilia extinguendi incendia. Princeps furoris præteriti omnibus

gratiam faciat, ſi qui defectionis pœnitentes ad ipſum tranſiverint. Quicquid hactenus eſt delictum, nullum forum, nullam legem vendicaturam. Hanc veniam ſuâ fide publicè ſanciat. Excutiet pleriſque iſta benignitas & in contrarium, ſi perſtiterint, metus, inſaniam. Multi per circuitus dilabentur. hi commilitones ſequentur, illi trahent. Ducis ita deſtituti potiendi facilis erit aliqua ratio.

Capitonis obſequium dominantibus magis probabatur.] dixi ad Principium hujus libri.

Præfulgebant Caſſius atque Brutus eo ipſo quòd effigiès eorum non viſebantur.] Fruſtra laborat invidia conſpicuas & laude dignas actiones ſua malignitate obſcurare: & egregiis facinoribus *negatus honor gloriam intendit.* (*Tac.* 4. *annal.*) Labeoni quod præturam intra ſtetit, commendatio ex injuria, Capitoni, quod conſulatum adeptus eſt, odium ex invidia oriebatur. (*Tac. hic*) Ælio Lamiæ non permiſſa provincia dignationem addidit. (*Tac.* 4. *annal.*)

Finis Notarum politicarum in librum tertium Annalium C. CORNELII TACITI.

CHRI-

CHRISTOPHORI FORSTNERI AUSTRII NOTÆ POLITICÆ

Ad Librum IV. Annalium C. CORNELII TACITI.

C*Vm repente turbare fortuna cœpit.*] Neſcio quo fato fiat, ut nunquam fortuna eandem uni faciem uſque ad extremum vitæ oſtendat. Nihil de Crœſo dicam aut Polycrate: quorum uterque cùm felicitatem ſuam ipſi mirarentur, alter ſuſpendio periit, alter à vivicomburio parum abfuit. Carolus Magnus à Saracenis magna clade in deſcenſu montis Pyrenæi affectus: diſcere potuit, deficere ſuam fortunam. Nec Quinti Caroli ad extremum fida conſtanſque fuit felicitas. Nam & per duces ſuos detrimenta accepit, & à Germanis fugatus, & Mediomatricum urbem fruſtrà tentavit. Suleimano denique ut valida in rempub. Turcicam fortuna, ita domi improſpera fuit, ob æmulationes aut ambitionem filiorum, quos morte quoque punire neceſſe habuit. Sed nec in Perſas expeditio priori gloriæ reſpondit. Ita quæ

in

in vegeta ætate viget floretque, in ſenibus marceſcit, felicitas.

Sævire ipſe, aut ſævientibus vires præbere.] Dicam ad librum ſextum, quî fiat, quod ſenes, in quibus langueſcere cholera debebat, ad crudelitatem inclinatiores ſunt.

Mox Tiberium variis artibus devinxit adeò, ut obſcurum adverſum alios ſibi uni incautum intectumque efficeret] Merito miratur Tacitus, Tiberium tantâ experientiâ, tantâ prudentiâ adeò à Sejano falli potuiſſe; hujuſque rei cauſam non Sejani ſolertiæ, ſed Deûm iræ in rem Romanam adſcribit. Et ſanè indigna res eſt, Principes, qui ſępenumerò non extraneorum modò, ſed filiorum quoque & proximorum ambitionem ſuſpectam habent, nec dominationis ſocium ullo modo ferre queunt; vel ſua ſtupiditate, vel aliena fraude eò adduci, ut ſe infamia faciant ſervorum ſuorum mancipia. Res miraculo proxima, illos, qui ante ſuſceptum principatum ſpiritus ambitione inflatos, animum extremè dominationis ſitientem prętulerant, poſt, abdicato quaſi à ſe omni imperio, pudendâ metamorphoſi, omnem potentiam aliis tranſcribere. Miraculum, cujus non magis, quàm quòd magnes ferrum trahit, cauſam reddi poſſe Boccalinus ait. Et tamen exemplorum frequentia, cùm demere ſtuporem deberet, auget. Ecce Galba trium nequiſſimorum arbitrio regebatur. (*Suet. in Galb.*

Galb. 14) Claudius ab uxore & liberis, ut à parvo Æthiope Elephas circumagebatur. (*Sueton. in Claud.* 28.) Joanna I. Neapolitana regina ad Philippæ Catanenſis (fuerat hæc olim fullonis uxor, cujus hiſtoriam ſingulari libello ſcripſit Petrus Matthæus Galliæ Regis Hiſtoriographus) & Ioanna II. ad illorum nutum imperabat, quibus corporis ſui inhoneſtam permittebat uſuram. (*Guicciard.* 1. *hiſt. Scip. Amirat. in lib. de vita Ioannæ. II.*) Conſtantius Imperator apud Euſebium cubiculi ſui præfectum plurimum valebat. (*Ammian. Marcell.* 18.) Franciſcus II. Franciæ Rex Guiſiis omnia tribuebat. (*Thuan.* 24. 25.) Apud Carolum V. Gonzaga, Mendoza, & Epiſcopus Atrebatenſis (cujus pater ferrario fabro apud Veſontionem in Sequanis natus erat. (*M. Anton. Gratian. lib.* 5. *de bell. Cypr.*) omnia poterant. (*Thuan lib.* 8.) Carolus VIII. Franciæ Rex ad Guilielmi Briſſoneti & Stephani de Vers arbitrium vivebat. (*Guicciard.* 1. *hiſt.*) Suleimanus à Ruſtane Baſſa pendebat. (*Thuan.*) Clemens VII. Pontifex à Nicolao Scombergio Germano, & Ioanne Matthæo Gyberto, quò vellent, ducebatur. (*Guicciard.* 16.) Philippus II. Hiſpaniarum Rex Antonio Perezio. (*Thuan. T. C.* 9. *de Monarch. Hiſpan.*) & Epiſcopo Atrebatenſi, (*Conneſtagg.* 1. *de bell. Belg.*) nimium credebat. Philippus III. Lermæ Duci à ſervi-

tiis

tiis erat. (*Euphorm. in Satyr.*) &c.

Sed quàm lubrico loco ſtent hi tales, quàmque ſint faciles cadere, ad ſuperiorem librum dixi. Nunc videamus, quid ex hac effusè amandi caligine redundet, in ipſos Principes. Primũ non opus eſt dicere, hos tales, de quibus nobis ſermo eſt, ferè majores ſpiritus ſumere, quàm quos deindè facilè coerceant ipſi rerum domini. De hoc enim ſatis abundè dictum eſt. ad librum ſecundum. Tùm æmulos, aut prioris aulæ veteres miniſtros variis cauſis, & alios per ſpeciem honoris removere laborant: ſuiſque clientibus regiam implent. Quomodo Sejanus inrepebat paulatim militares animos, adeundo, appellando: ſimul centuriones ac tribunos ipſe deligebat: neque ſenatorio ambitu abſtinebat, clientes ſuos honoribus aut provinciis ornando. Ipſum quoque Principem ab intimâ publicarũ rerũ cognitione, quàm maximè poſſunt, excludunt. Nam tunc omnia tutiſſimè poſſunt, cum domini rerũ ignoratione & credulitate in ipſos laborant. Summâ induſtriâ adnituntur, né quis Principem propiùs adire, & erroris ipſum admonere poſſit. Præterea paulatim negotia, populi adcurſus, multitudinem adfluentiũ increpare, extollere laudibus quietem & ſolitudinẽ artis eſt. Ita enim Principes plerumque ad vitam amœnis locis degendam, ad hortorum villarumque delicias ad venationis intemperantiam impelluntur.

Tùm

Tùm hi tales literarum ab exteris, à legatis miſſorum arbitri ſunt: hi peregrinorum Principũ oratores primi audiunt: hi denique nihil, quàm quòd placet, ad Principem referunt. In hac verò libertate, quas cum exteris amicitias, ſi velint, non obruant aut injurias atque fraudes præcorrupti non mulceant? Quippe tantæ potentiæ viros clàm vicini Principes ſolent vel muneribus aggredi, vel, quod valentiſſimũ ambiendi genus eſt, penè tanquã æquales ſic colere, ut vix intelligant ſe ſollicitari ad turpiſſimã ſervitutem. Favores, præmia, & honores, quibus aliorũ Principũ amicos quidam afficere ſolent, tentamenta ſunt fidei, quâ penè pluſquàm conjugali Principi ſuo tenentur miniſtri. Nam horũ animi, horum ſtudia ita cum Principis dignitate conjuncta eſſe debent; ut, quod pudicarum mulierũ eſt, non modò non amare alium, ſed ne oculis quidem laſcivis intueri debeant. Qui igitur muneribus, qui honoribus coli ſe patiuntur, tàm pretioſo concuſſi fulgure atque excæcati nihil præter tàm munificũ largitorem vident, eique ſe vel cum domini ſui proditione mutuas vices debere putant: aut, ſi leviſſimè ſcelerati ſunt, nec omninò his machinis conceſſerint, ſaltem debilitatam fidem non opponent illius conſiliis, quem illicito fœdere ſic amabunt. Porrò cum illi, qui in immenſũ regiâ manu ſubvecti ſunt nimiæ potentiæ invidiâ laborent, ſicque tegantur

gantur à Domino, ut peti niſi per illius latus non poſſint: licentius turbæ fiunt; Rex ipſe vellicatur, & ſub alieno nomine proterviùs vapulat:ac avaritię flagitiorumque alienorum infamiam ſubit. Denique nihil ad cæcitatis humanę contemplationem flebilius eſt,quàm cùm Reges immenſis donis amari ſe putant: cùm potiùs, ſi quid in illis, quos ſic extollunt, verę amicitię antè fuit,plerumque imprudens liberalitas extinguat. Quamdiu enim Regum amici ſenſu fruuntur lætę quidem fortunę,ſed modicæ, & velut fragiliores hederæ arbore egent, in quam recumbant; tamdiu patronum incolumem volunt; vel quòd ab eò pendeant, vel ſaltem quòd ab ejus calamitate nihil utilitatis expectent. At poſtquam validiori trunco, ſuæ magnitudini nituntur, ſenſim ramos expediunt ab arboris nexu,quâ fulciente iverunt in altum; ut vel ea cadente ſtare ſublimes poſſint. Suas, inquam, res à Principis ſalute feſtinant ſejungere,quemque illi debent amorem, ſibi impendunt. Quippe Principem ſciunt ab amandi furore revocatum poſſe horrere ad ſuos errores, & quam condidit potentiam, ultrò metuere: denique propemodum eſſe fatale,ut poſtquam Rex ſummo illi faſtigio quemquam admovit, alteruter ruat. Iam tùm ergo ab ipſo cavere incipiunt, & futuræ æmulationis ſuſpicionem præſentibus dolis vendicant; eò commiſſa negotia flectentes, non quo Regis

gis exiſtimatio vel utilitas inclinat, ſed unde ſibi ſecuritas in fortunam,& proditum Regem affulget. Unde Suleimanno Turcarum Imperatori dicere ſolemne fuit, Principem uno miniſtro non niſi ſemel uti debere. Fidem quippe miniſtri eò uſque ſinceram eſſe, quo domini gratiam aſſecutus fuerit. poſt id non ultrà domini ſalutem, ſed ſuum commodum ſpectare. Et tamen fatendum eſt, hujus infidelitatis cauſam ſæpè in ipſis Principibus eſſe; quorum ingratitudo facit, ut miniſtri negotia flectant, unde ſibi utilitas redundat. Cùm enim Principes non niſi cùm pluit penulâ uti velint, & focum, quo ſe hyeme foverant, æſtate redeunte negligant; hoc eſt, cum non ultrà, quàm ipſorum operâ indigeant, ſuos miniſtros curent: illi quoque ita ſibi demandata negotia gerunt, quo ipſis nunquam carere dominus poſſit: aut, ſicut piſcator, ubi ſe ſatis opulentum videt, damnat ingratum laborem, retia rumpit, ſcapham comburit: ita qui in aulis rem fecerunt, malunt ad otium ſecedere, fruique partis, quam ſterilibus impoſterum officiis Principem demereri.

Corpus illi laborum tolerans &c.] v. ſ. verb. *copiaque & affluentia &c*

Numeroque & robore & viſu inter ſe fiducia ipſis, in cæteros metus creſceret] Nullum eſt contra militares ſeditiones efficacius remedium, quam ſpargere & dividere militem,

tem, nec unquam concedere, ut magnus exercitus otioſus deſidens ſeipſum mirari poſſit. Ita Tac. 1. Hiſt. de Germanicis exercitibus: *ante bellum centurias tantùm ſuas turmaſque noverant: exercitus finibus provinciarum diſcernebantur. tùm adverſus Vindicem contractæ legiones, ſeque & Gallias expertæ, quærere rurſus arma, novaſque diſcordias. &c.* & 2. hiſt. *fremere miles, & vires ſuas circumſpicere, ſeptem legiones ſtatim &c.* & eodem libro: *militari aſtu, cohortes turbidas, ac ſi unà forent, prævalidas, diſpergendi, partem Batavorum ire in ſubſidium jubet.* Druſus quoq; Pannonicarum legionũ ſeditionem ſuſpiciones ferendo, legionem à legione diſſociando compreſſit (*Tac.* 1. *An.*) Et Vitellius prætorianas cohortes, è quibus ipſi metus erat, ſeparavit. Sed quoniam ad librum primũ de ſeditionibus & conjurationibus dicere omiſimus: operæ precium erit nunc quædam adnotare. Primùm illud ſciendum eſt, cùm periculoſa conſilia, quò accuratius perpenduntur, eò ſegniùs conſtitui atque expediri ſoleant: fieri plerumque, ut omnes conjurationes, quibus conficiendis aliquid ſpacii intercedit, evulgentur. Quod eo magis fit, ſi inter plures inita ſit conjuratio. Cùm enim cuncta præmio & metui pervia ſint, difficillimè ſecretũ inter tot homines reticeri poteſt; timidos maxime & imbelles. quippe & viros inter armorum ſtrepitum educatos, cæ-

dibuſ-

dibuſque innutritos ſæpè in ejuſmodi conatibus animũ perdidiſſe accepimus. Id etiam de conjurationibus notandũ eſt, ſolere eas nundinarum, nuptiarum, feriarum aliarumque celebritatum tempore expediri. Ita Claudius Civilis ſpecie epularum ſacrum in nemus vocatos ad conſpirandum contra Romanos invitavit. (*Tac. 4. hiſt.*) & Belgæ Bruxellis in Montignii nuptiis in Hiſpaniarũ regem conjurarunt. Et Hugonotæ ſpecie nuptiarum Navarræi Pariſios ad ſuum exitium allecti ſunt. (*Conneſtag. 1. & 5. de bell. Belg. Thuan.* l. 2.) Cæterum de inſtruendarum conjurationum ratione, earumque difficultate Florentinus in diſputationibus ad Livium latè diſſerit: quibus autem conſiliis cauti Principes illas repreſſerint, neque Florentinus ibi tractat, nec ab aliis, quod ego quidem ſciam, niſi leviter oſtenſum eſt. Quo diligentiùs nobis in hoc argumento elaborandum. Quanquam igitur vis interdum ſuccedat: tamen & ſæpiùs ea rerum conditio eſt, quæ violentum iſtud remedium non ferat. Quid enim ſi magna ſit alicujus Catilinæ potentia? quid ſi ipſa plebs in pauciores concita inſaniat, & plurium vecordia conſtantiam eximat? Blæſus cùm quoſdam ad terrorem cæterorum adfici verberibus, claudi carcere juſſiſſet, flagrantiorem inde vim fecit, pluresque ſeditioni duces dedit. (*Tacit. 1. Annal.*) Dux Athenarum, Florentinorum ty-

tyrannus, cùm in ſe conjuratum reſciviſſet, unum ex ſuſpectis comprehendi juſſit. Unde cæteri armis arreptis illum urbe ejecerunt. Guilielmus PazzusFlorentinus,cùmAretinos defectionem parare præſenſiſſet, non libratis ſuis aut rebellium viribus, inermis Aretium profectus, cum ex conjuratis unum in carcerem conjici mandaſſet, à cæteris ipſe captus eſt.Neceſſe igitur eſt, menſurare vires ſuas, & ubi dubius eſſe poteſt exitus, aliis, quàm violentis inſiſtere conſiliis. Primum itaque nihil omninò, quantumvis leve videatur,ſpernendum eſt, unde Reip.benè vel malè eſſe poſſit. Parva ſcintilla contempta magnum ſæpè excitavit incendium.nihil tutò in hoſte deſpicitur: quem ſpreveris,valentiorem negligentia efficiet. Viri fortis eſt, ut nihil timere, ita nihil contemnere.E leviſſimis vaporibus nubes generantur; quæ deinde atrociſſimas effundunt tempeſtates. Quare prudenter M Cicero Fulviæ, feminæ licet indicium, in Catilinaria conjuratione, minimè rejecit. (*Salluſt. in Cat.*) & contrà infeliciter juxtà ac imprudenter Philotas detectam ſibi à vili ſcorto conjurationem contra Alexandrum celavit. (*Q. Curt. 6*) Nihil eſt in diſtrictis negotiis tam leve, quod non interdum etiam contra ſperata magnarum rerum momenta afferat. In ſuo quemque periculo magnum animum habere decet: cum ſalute Principis aut Reip. time-

timetur, credulum eſſe convenit; etiam vana deferentes admittere. Pòſt, ubi fraus nondum quidem detecta, at ſuſpecta tamen eſt: omnibus modis operam dare oportet, ut in penitiorem cognitionem veniamus. Quod ubi factum, injicienda ſeditioſorum aut conjuratorum conſiliis mora eſt; ut ita omnia detegantur, nobiſque muniendi noſtri tempus ſuppetat. Et pertinet huc, quòd quidam monet, objiciendam eſſe conjuratis falſam occaſionem, quâ alio tempore commodius, atque nunc conjurationem explicare ſe poſſe autument: quo ſophiſmate etiam Romani uſi ſunt. Nam cum duæ legiones, quę Capuæ in hybernis erant, contra Campanos conjuraſſent; Romani ſparſerunt famam legiones etiam ſequenti anno ibidem hybernaturas. Inde conjurati ſpatium nactos ſe rati maturius conſultandi, diſtulere ſcelus, donec Rutilius Coſ. mederi malo potuit. (*Liv*. 8.) Hanc artem aliæ excipiunt, quas per exempla docebimus. Romani ad motus extra urbem propellendos bellum aliquod ſimulabant, aut parabant. Hoc modo tribunitios furores repreſſerunt: (*Plutarch. in Camill.*) & Sylla ſpectante ad ſeditionem milite trepidum nuncium de hoſtis adventu finxit. (*Front. lib* 1. c. 9) Et ſimilis de Theagene Athenienſi extat hiſtoria apud Polyenum. (7. *Stratag*)

ConſtantiusCæſar auro per turbulentos ſeditio-

ditionū concitatores diſtributo rebellionem ſedavit. (*Amm. lib.* xiv.) Et Iuſtinianus factiones ob colorum diverſitatem ortas compreſſit, ſeditionis auctoribus corruptis. (*Zonar.*) Piſander & Druſus ſuſpiciones ſerendo periculū ſeditionis diſcuſſerunt. Et ſanè non exigua prudentię pars eſt, etiam in juſto bello, proditionis ſuſpectū reddere illum, cui maximè publica hoſtium res innititur, vel aliunde illi conflare invidiam; eamque notam ducum artem Tacitus (iv. *hiſt.*) appellat. Lacedæmonij, cùm ſcirent, Periclis ductu atque auſpicio Athenienſes bellum Peloponneſiacum geſturos, & viri virtutem metuerent, ſacrilegium hoſtibus exprobrarunt, ejuſque ſe, ni expiaretur, vindices profeſſi ſunt. Quod non eum in finē dicebant, quòd Athenienſes moveri poſſe ſperarent, ſed ut Periclem, cujus mater etiā ſceleri, quod objectabatur, participaverat, inviſum populo redderent. (*Thucyd. lib.* 1.) Eadem arte Hannibal, cùm in agros Romæ vicinos ignem immiſiſſet, & ad Q Fabij ſegetes ventum eſſet, cæteris omnibus clade atque incendio vaſtatis, iis tantum abſtinere juſſit; ac etiam cuſtodes adhibuit, qui inde capere quicquam prohiberent. (*Liv.* xxii. *Plutarch. ut Fab.*) Cerialis quoque idem factum extat apud Tacitum in quinto Hiſtoriarum. Et cùm Pericles ob hoſpitii & familiaritatis jus, quod ſibi cum Archidamo hoſtium Rege intercedebat,

bat, vereretur, ne is, cùm civium ſuorum agros ureret, ſuos intactos ſineret, ſeque in proditionis ſuſpicionem adduceret: initiò præmonuit populum, Archidami ſe olim hoſpitio uſum: neque ſibi fraudi eſſe debere, ſi ille fortaſſis & agris ſuis parceret; malle ſe publicos illos fieri, inque civitatis cenſum redigi (*Thucyd.* II. *Iuſtin.* III.)

AlfenusVarus in exercituVitelliano caſtrorum præfectus ſeditionem compeſcuit, vetitis obire vigilias centurionibus, omiſſo tubæ ſono, quo miles ad belli munia cietur. Inde torpere cuncti, circumſpectare inter ſe attoniti, & id ipſum, quòd, nemo regeret, paventes, ſilentio, patientiâ, poſtremò precibus ac lachrymis veniam quærebant. (*Tacit.* II. *hiſt.*) Et quòd occiſo per inſidias Alexandro Florentiæ Duce populus Florentinus pro recuperanda libertate arma capere non potuit, ea inter alias cauſa fuit; quod jam ante Clemens Pontifex Baſilicam, ad quam in ejuſmodi turbis plerumque concurſus fieri ſolebat, militum præſidio munierat, & vexilla atque ordines, in quos urbana plebs deſcribi ſolebat, adempti erant: ita ut nec caput turbandis rebus, nec locus, nec rei gerendæ ratio in expedito eſſet, (*Io. Bapt. Cin. lib.* I. *de vita Coſm.*)

Sultani Ægyptii, infinitam hominum Cairum incolentium multitudinem ſuſpectam habentes, præaltis urbem foſſis diſtinxerunt;

ademturi hoc modo infido populo coëundi facultatem. Et inter eas cauſas, quibus Venetiarum per tot ſecula conſtantem pacem atque tranquillitatem nullæ unquam civium conjurationes ſollicitarunt, eam vel præcipuam arbitratur Io. Boterus, quòd interfluentibus paſſim aquis (canales vocant) in multas veluti partes diviſa ſit civitas.

Super hæc Romani plebem ſeditioſã in colonias deducebant; (*Liv.* x) eique agros dividebant: quo ab ſeditioſis conſiliis, quę ex ocio proveniunt, ad agriculturam verteretur. (*Dio* 38.) Militem ſeditioſũ per provincias ſparsũ externis bellis illigabant. (*Tac.* III. *hiſtor.*) Et ſimile quiddam eſt, quòd hodiè quieti imperii Helvetiorum, præter democratiæ morem turbis & ſeditionibus minimè obnoxii, eam eſſe præcipuam cauſam quidam putant, quod illi ſtipendia apud exteros Principes facere ſoliti hoc modo egerere poſſint, quicquid in ſuis urbibus turbidum: quam eandem ob cauſam Magnum Hetruriæ Ducem claſſem perpetuò alere Trajanus Boccalinus ſcribit, cui milites & remiges attribuat urbium ſuarum purgamenta. Paucos ante annos, Viennę Auſtrię nulla penè abibat ſeptimana, quâ non unus aut plures furtis & latrociniis inſignes gladio percuterentur, longave fierent itera. Nec id mirum in urbe magna, populoſiſſima; omni mercimoniorum genere, & Cæſaris aulâ

ſplen-

ſplendidiſſimâ; in qua non magis virtutum, quàm vitiorum collegia, &, ne parum dixerim, cœlum cum tartaro mixtum. Nunc in eadem urbe ferias agunt cruces & patibula, & omnis ſuppliciorum ſeveritas in caſtra migravit. Cujus rei ego non aliam reddo cauſam, quam quòd ex quo bellorum incendio correpta eſt univerſa Germania, non illius exſtinguendi cauſa, ſed ut ex incendio, ruinâ, naufragio patriæ raperent, agerent, ferrent peſſimi fures, accurrerunt plerique omnes, quibus ob egeſtatem & flagitia maxima peccandi neceſſitudo erat.

Affines ſunt populorum traductiones, & veluti tranſplantationes; quarũ plurima ſunt exempla. P. Æmilius, ſubtracturus Macedonibus omnem rebellionum materiem, primores gentis cum univerſa familia in Italiã tranſportavit. Conſtantius Imper. Sarmatis alias ſedes dedit. (*Ammian.* XVII.) Philippus Macedonum Rex, ut pecora paſtores nunc in hybernos, nunc in æſtivos ſaltus traiiciũnt: ſic ille populos & urbes ad libidinem ſuam tranſtulit. (*Juſtin.*) Auguſtus Cæſar Suevos & Sicambros deduxit in Galliam, & in proximis Rheno agris collocavit. (*Suet. in Aug.* XXI.) Io. Comnenus Triballos à ſe victos in Orientem traduxit. (*Nicet. Chon.*) Carolus Magnus Saxonum toties rebellantium nobilitatem partim in Italiam, (*Boter.* v. *de rat. ſtat.* 6.)

partim in Galliam Belgicam,(*Æmil. 2. de reb. geſt. Franc.*) partim in Daciam traduxit: unde origo civitatibus Saxonicis in Tranſylvaniâ. (*Paull. Manut. in deſcript. Tranſylv.*) Anno cIↄ. Iↄ. cIx. Philippus III. Hiſpaniarum Rex Maurorum ad C,ac xxcIↄ. ex Hiſpania triremibus Caroli Auriæ in Africam tranſportavit. Et quanquam non deerant, qui factum carperent, quòd tot hominum millia ſacro baptiſmate abluta quorum laboribus Hiſpania creverat, bonis exuti & ſeminudi in peregrinas oras ejicerentur: tamen ea tanti non eſſe Hiſpani aſſerebant, ut propterea Regis, Regnique ſalus periculo exponenda ſit: (*Maurocen.* 18. *hiſt. Venet.*) Molucus Scirifius Mauritaniæ Rex ante prœlium cum Sebaſtiano Luſitaniæ Rege commiſſum, ducibus ob proditionem ſuſpectis milites ſuos ademit, & totidem qui ſub alio duce antè meruerant, reddidit. (*Coneſtag.* 2. *de conjunct. Portug. &c.*

Græci ſuſpectas urbes mœnibus nudare ſolebant, idque Athenienſes apud Chios, Thebani apud Theſpienſes fecerunt(*Thucyd.* 4.) Idem Cyrum feciſſe Xenophon tradit. (4. *Cyrop.*) Et Romanos idem ſecutos eſſe conſilium, hiſtoriæ tradunt. Henricus II. Angliæ Rex omnium magnatum arces mœnibus nudavit: & ſuperiori ſeculo Leo X. Pontifex præcipuarum urbium muros, quos Urbini Dux munierat, ſolo æquavit. (*v. quæ dixi ad lib.* 2.)

Eteoni-

Eteonicus Lacedæmonius, cùm milites ipſius de occupandâ Chio, ubi hybernabant, conſpiraſſent, & conjurationis ſignum, quo ſe internoſcere poſſent, calamum geſtarent; aſſumptis quindecim, quorum adhuc intemerata fides, ac per oppidum obambulans, primum, qui calamum geſtabat, interfecit. Oborto tumultu & quærentibus nonnullis, quæ cædis cauſa fuiſſet, nunciari Eteonicus juſſit, eo factum, quòd calamum habuiſſet. Quo audito univerſi calamos abjecerunt; & compreſſa ſeditio eſt. *(Xenophon. 2. hiſt. Græc.)*

Cùm Hanno Carthaginenſis regnum affectaret, & evertere Rempub. interficere Senatum in animum induxiſſet, & quo nefanda conſilia faciliùs regerentur ſceleri patrando ſolemnem nuptiarum filiæ diem legiſſet, quâ plebi epulum in publicis porticibus, Senatui in ædibus ſuis præberet, & poculis veneno illitis ſecretius Senatū ac ſine arbitris interficeret, orbamque Rempubl. ita ad ſe traheret: Senatus re per miniſtros proditâ, quando ille armis & clientelis plus valebat, decreto nuptiarū ſolemnibus, & pompis modum ſtatuit; quo ejus conſilia evanuerunt. *(Iuſtin. 21.)* Cùm Cęſar ad edendum munus gladiatorium multiplici undique comparatâ familiâ inimicos exterruiſſet; cautum eſt legibus de numero gladiatorum; quo ne majorem cuiquam Romæ habere liceret. *(Suet. in Iul. 10.)*

Henricus III. Galliæ Rex, cùm in ſe ſub ſpecie fœderis contra Proteſtantes conjuraſſe Guiſiũ comperiſſet; fœderi prudens ſubſcripſit; ſed Principatum fœderis, imperiumque armorum, quod conjurati in Guiſium transferre cupiebant, ſibi ſumpſit. (*Thuan.* 63.)

Dionyſius Syracuſanns, cùm de inita in caput ſuum conjuratione reſciviſſet, cauponem quendam ad ſe vocatum, & poſt ſecretum colloquium pręmio quaſi delati indicii, affectum dimiſit. Prudenter! nam & cùm C. Cæſar in Senatum iturus, ea die, quæ illi ſuprema fuit, in Cn. Pompilium conjurationis complicem incidiſſet, diuque cum illo collocutus fuiſſet; veriti ſunt cæteri conjurati, ne is Cæſari ſeriem cogitati facinoris aperuerit. Et ſanè quicunque talia conſilia animo volvunt, eo ſunt ingenio, quoſcunque ſociare ſermonem vident, de ſe loqui putent.

Porrò ubi ad manifeſtam intemperiem res devoluta fuerit, populares viri, & qui plebem obnoxiam habent, multum ad exundantem plebis furorem intra modeſtiæ alveum reducendum valent. æquis enim auribus audiuntur, qui amici putantur.

--Magno in populo, cùm ſæpè coorta eſt
Seditio, ſævitque animis ignobile vulgus;
Iamque faces & ſaxa volant, furor arma miniſtrat:
Tùm pietate gravem, ac meritis ſi fortè virum quem

Con-

Conſpexere; ſilent, arrectiſque auribus adſtant.

(*Virg.* 1. *Æneid.*)

Nota ſunt exempla L. Valerii Poplicolæ, M. Horatii, & Menenii Agrippæ apud Livium. Julium Cæſarem Tacitus & Suetonius referunt exercitus ſeditionem uno verbo compeſcuiſſe, Quirites vocando (aliàs commilitones ſolebat) qui ſacramentum ejus detrectabant. Arbetion, veteranus dux, cùm ValensImp. nullo pacto ad officium ſeditioſos milites reducere poſſet, paucis verbis truces animos leniit. Cùm enim omnibus profectior natu, & dignitate ſublimior oſtendiſſet reverendam caniciem, & publicum graſſatorem Procopium (ſeditionis authorem) appellaſſet, milites verò filios, & laborum priſtinorum ſocios, oraſſet, ut ſe magis ſequerentur feliciſſimis ductibus cognitum, quàm profligato nebuloni, deſtituendo jam & caſuro morem gererent: extemplo mutatis animis ad priſtina ſigna redierunt. (*Amm Marcell.* 26) Erat olim Florentia univerſa in duas factiones diviſa, quarum una à monacho Monialis, altera à rabie, quâ ferebatur, Rabioſa vocabatur. Ventum eſt ad arma, & victi Moniales; quos inter erat etiam P. Antonius Soderinus: ad cujus ædes diripiendas cùm concurrerent victores, fortè domi erat frater, Epiſcopus Volaterranus. Is audito tumultu, indutus epiſcopali ha-

habitu, & Pontificali mitrâ reverendus ad armatos prodiit, & cùm reverentiâ vultus, tùm gravitate atque eloquentia eos continuit, ne domum fratris diriperent. Res profectò admirabilis! poſſe efferatos animos, vi & armis invictos, aptâ oratione mulceri. Aptam cum dico, eam intelligo, quæ, quamvis horrida & militaris, animis tamen temperandis appoſita eſt. Illa enim umbratilis ex declamatorum & philoſophorum ſchola deridiculo erit. Qui enim Deum non curant, qui ſpe, ſcelere, armis turbati ſunt, ad iſtam ineptam philoſophiam non componentur. Quod à Muſonii Rufi Stoici exemplo diſcimus, qui apud milites Flavianos bona pacis & belli diſcrimina differens, pleriſque ludibrio, pluribus tædio fuit: nec deerant, qui propellerent, proculcarentque ni admonitu modeſtiſſimi cujuſque, & aliis minitantibus, omiſiſſet intempeſtivam ſapientiam (*Tacit.* 3. *hiſt.*) Et falsè Trajanus Boccalinus, cum introduxiſſet Menenium Agrippam Apollini promittentem alia longè lepidiore fabula quàm qua Romanorum animos conciliaverat olim, Belgas cum Hiſpanis in gratiam reducturum, deriſum ab Apolline dicit. Nec enim eandem eſſe animorum humanorum, quæ olim felicitatem: non cruentiſſimis tragœdiis XL. annos in Belgii theatro exhibitis ſatiari potuiſſe diram ſanguinis ſitim. parum ergò fabularum levitatem profuturam.

For-

Fortaſſis etiam interdum conſultum erit, virum auctoritate præſtantem, bonum, prudentem, multitudini turbidæ in ſpeciem ducem ſe præbere, qui pro imperio cædes, rapinas & cætera ſeditionum mala prohibere, aut ſaltem mitigare poſſit. Tacitus libro primo Hiſtoriarum: *fit temeritatis alienæ comes Spurinna, primo coactus, mox velle ſimulans, quo plus auctoritatis ineſſet conſiliis, ſi ſeditio miteſceret.* Anno Chriſti CIↃ. IↃ. XLVIII. gravis tumultus per univerſam Aquitaniam fuit: cumque ſeditioſi in urbe Burdigala Georgium Chaſſanæum Curiæ Præſidem, virum gravem & qui gratia apud plebem plurimum valebat, ſibi ducem per vim ſumpſiſſent: ille arreptâ ſenſim auctoritate bonos cives, quaſi etiam in ſocietatem adſcitos, multitudini ſeditioſæ immiſcuit: ut hoc modo rapinæ cædeſque cohiberentur, & perditorum hominum audacia refrænaretur. Quanquam autem non diu fallebat Chaſſanæus: tamen ille in quamlibet frementes, imperatoris jure uſus, præcipuos ex ſeditioſis, captatis occaſionibus, quaſi dicto minùs audientes per commilitones confodi juſſit. Ita paulatim per quatriduum deſęviente furore, motus utcunque ſedatus eſt, donec Momorantius à Rege cum exercitu miſſus ſeditionem ulturus, veniſſet, atque omnia, pro ea, quam ampliſſimam obtinebat, poteſtate compoſuiſſet. (*Thua.* v.) Ubi Senatum No-

lanum metus accepit, ſi palam plebi, quæ ad Annibalem propendebat, contrà tenderent, reſiſti multitudini concitatæ non poſſe, clàm ſimulando dilationem mali invenerunt, placere ſibi defectionem ad Annibalem ſimulantes. Ita diſtulerunt, donec Marcellus veniret. (*Liv.* XXXIII.) Simile quiddam de Othone & Vitellio memoratur, qui ſævitiam militum pleroſque ad cædem depoſcentium ſimulatione vinculorum fruſtrati, multos exitio ſubtraxerunt. (*Tacit.* I. *hiſtor.*)

Verùm enimvéro, ſi his remediis locus non ſit, ſi omninò ad vim & arma decurrendũ ſit: acriter ibunt magiſtratus in rebelles, eorumque duces extremo afficient ſupplicio. Alexander Magnus frendens de tribunali deſiliit, & in mediũ ſeditioſorum agmen ſe immiſit: notatos quoque, qui ferociſſimè oblocuti erant, ſingulos manu corripuit, nec auſos repugnare tredecim aſſervandos cuſtodibus corporis tradidit, Quis crederet, ſævam paulò ante concionem obtorpuiſſe ſubito metu? & cùm ad ſupplicium videret trahi, nihil auſos graviora quam cæteros; (*Q. Curt.* X.) In Germania legiones tumultuabantur, ob quendam à Hordeonio Flacco in carcerem conjectum. Conſcendit tribunal Vocula legatus mirâ conſtantia, prehenſumque militem ac vociferantem duci ad ſupplicium juſſit. & dum mali pavent. optimus quiſque juſſis paruêre. (*Tac.* IV. *hiſt.*)

Im-

Imperante Conſtantio, cùm plebs Romana excita ab inquietis hominibus ſeditioſa ad Septizonium (locus is fuerat in urbeoNymphæ Marci Imp. celeber) conveniſſet: Leontius Præfectus Urbi, quamvis omnibus dehortantibus, ne ſe violentæ multitudini immitteret. adeoque pluribus illum, tanquam in abruptũ feſtinantem periculum, deferentibus, magnâ animi præſentiâ in medium perditorũ nebulonum cuneum ſe immiſit, & inſidens vehiculo cum ſpecioſa fiducia, acribus oculis & minacibus circumſpexit, authoremque tumultus inter alios eminentem vaſto corpore, rutilis capillis arreptum, vinctis poſt tergũ manibus ſuſpendi juſſit Vulgus omne paullò antè confertum per varia urbis membra dilapſum evanuit. (*Ammian. Marcell.* xv.) Et quanquam oratione Marci Imper. expreſsũ ſit, ut tametſi provocantis in cauſa capitis appellatio non fuerit recepta, pœna tamen ſuſtineatur, quoad Princeps reſcripſerit ad literas præſidis & libellum rei: tamen ſi fuerit ſeditio prærupta, factioque cruenta, quæ moram non admittat; non pœnæ feſtinatione, ſed præveniendi periculi cauſa, tunc eum punire permittitur, deinde ſcribere. (*Vlpian.* I C. *in* l. v. §. ix. D. *de injuſt. rupt. irrit. fact. teſt.*) Sed his violentis remediis non niſi deſperatis cęteris, & in ſubſidium utendũ eſt. Nec enim ſemper ſuccedere ex iis quæ ſuprà de vi diximus, con-

gat. Multitudo tamen ſemper excuſata ſit; quæ non tàm conſilio, quàm impetu & alieno ſcelere abripitur: quod ad librũ primum quoque monui. Alibi quoque dixi, ſeditiones à potentum in aulâ avaritiâ aut ſævitiâ ortas deditione illorum, qui tam immaniter populi indignationem moverunt, ſedari: quod hîc non repeto. Illud addo, in locum ſceleratorũ iſtorum alios incorruptis moribus, gratos populo ſubſtitui debere. Quomodo Agrippina Senecam ab exilio in aulam tranſtulit; id *lætum in publicum rata.* (*Tacit.* XII. *Annal*) Et Franciſcus Olivarius prudentiſſimus & integerrimus vir à Cardinali Lotharingio ad ſummam regni Galliæ Cancellariatus dignitatem in eum finem evectus eſt, ut moderati imperii ſub optimo legum moderatore ſpem populo faceret. (*Thuan.* XVI. *&* XVII.) Quanquam hoc ipſo plus Senecæ atque Olivario, quàm aliis illuſum eſt. Uterque enim fœdiſſimam ſervitutem ſervire coactus, quod vitę reliquum erat, inter ludibria & pericula ſub impotenti dominatu tranſegit: ut appoſitè Senecam, in Octavia Tragœdia alter Seneca, vel quiſquis ille fuit, ita loquentem introducat.

Quid me potens fortuna, fallaci mihi
Blandita vultu, ſorte contentum mea
Alte extuliſti? graviùs ut ruerem, edita
Receptus arce, totque proſpicerem metus?
Meliùs latebam procul ab invidiæ malis

Remo-

Remotus, inter Corſici rupes maris:
Vbi liber, animus, & ſui juris mihi
Semper vacabat ſtudia recolenti mea. &c.

Laſcivire militem diductum] Sed & dicere debebat, in ſuperbiam, arrogantiam & rebellionem prolabi contractum militem. Hoc eſt illud conſiliorum genus, non quidem ſubtile aut callidum, ſed ſubitaneum, celere, captum ex tempore, gratâ quadam argutiâ, velut merces quædam per ſe inanes ipſo artificii fuco imponens. Huic venuſtati, ſi accedat corporis gratia, quæ, ut Heliodorus in Æthiopicis (*lib* 4) inquit, omnium ad ſe benevolentiam blandâ quadam violentiâ trahit, vel ſuadentis dignitas, & præter hæc non immodica, ſed ſecura audacia: regnat plerumque iſta conſiliorum levitas, & veram exactamque ſapientiam in egregiis, ſed tardis hominibus ſuo ſtrepitu obruit. Verum iſta extemporanei ingenii promptitudo plerumque veræ prudentiæ & magnis negotiis ſuffecturæ expers eſt. Nam ubi ſuſtuleris iſtis hominibus ſubitas fractaſque ſententias: tum ſterilitatem egenarum mentium, nec ſufficientem ad veram longamque ſapientiam haut dubiè contemnes. Rapta iſta & tumultuaria conſilia illis tantum placent, quibus tædium eſt longâ ſed tutâ ratiocinatione penetrare in intima & quaſi viſcera negotiorum. Quos equidem ſimillimos eſſe puto illis hominibus, qui exter-

na ædificii ſpectantes, intus lacunaria auro gravia, maculoſam marmorum varietatem, & cętera artificis miracula propiùs inſpicere negligunt. Ideoque ſuperficiaria iſta ſapientia plerumque dignum ſua temeritate negotiis exitum, & pœnitentiam quidem, ſed ſeram invenire ſolet. Tale conſilium fuit, quo de capite Magni Pompeji Ægyptius ille pronunciavit, *mortuum non mordere*. Et Alexander regiæ totius Orientis, unde tot gentes jura petebant patrię tot Regum, unico quondam Græciæ terrori ebrius faces ſubdidit; impellente eum ad tantum dedecus vili ſcorto, Thaide, quæ expectare hanc ultionem Græcos, quorum urbes barbari deleviſſent, dicebat. Prima factionum apud Florentinos initia ab iſtiuſmodi temeritate cœperunt: cùm Moſca quidam Lambertus conſultantibus de vindicanda injuria à Bondelmontio illata, necandum eſſe diceret; addito Italorum proverbio (*coſa fatta capo hà*) quâ rem perpetratam caput habere ajunt. (*Leon. Aret. lib.* 1. *hiſt. Florent. Scip. Amirat. lib.* 1. *hiſt. Florentinæ.*) Denique parùm abfuit, quin Neapoli regiæ urbi ignem injiceret Petrus Aragonius; inductus illorum ſermonibus, qui potiorem eſſe cineribus ſuis ſepultam quàm amiſſam urbem ſcurrili dicterio jactabant. (*Scip. Amir. in vita Ioannæ II Reginæ Neap.*)

Et quia vi tot ſimul, corripere intutum, do-

lus

lius intervalla ſcelerum paſcebat. & inferiùs: *ſed magnitudo facinoris metum, prolationes, diverſa interdum conſilia, afferebat*) Plerumque difficilem exitum habent conſilia, quorum executio in partes diviſa eſt, & quæ circumſtantiarum varietate intricata ſunt. Ab initio quidem videntur facilia: verùm tractatu difficultatis plena, exitu periculoſa eſſe ſolent. Nam ut radii horarum indices, quot rotis & ponderibus aguntur in deſtinatos curſus, tot aberrantibus inſtrumentis mendaci monſtratione fallunt: ita ſi ex infinitis rebus, quæ ſubtilia componunt conſilia, una ſe conditio ſubtraxerit, fallere ea neceſſe eſt. Neque venena, neque adulteria, neque ulla potentia ſatis munire Sejanum potuit, quò minùs iiſdem artibus vinceretur, quibus alios petierat. Ex hoc conſequitur, populos cæteris ingenio præſtantes rerum novandarũ perpetua cupiditate teneri, ideoque crebrioribus reipublicæ converſionibus obnoxios eſſe. Nimia enim diſſerendi ſubtilitate, & huic adjuncta ingenii oſtentatione, quam ſibi ſemel perſuaſerunt opinionem, mordicus tenent, & ab ea dimoveri probroſum arbitrantur. Quod universè aſſerit apud Thucydidem (*lib.* 3.) Cleon Athenienſis: & ſpeciatim de Megarenſibus, Syracuſanis, Athenienſibus, Florentinis, Genuenſibus affirmat Bodinus, (4. *de Rep.* 1.) Qui idem teſtatur, Athenienſes C. paulò minus annis quinquies,

quies, Florentinos ſepties Reip. Statum mutaſſe: id autem nec Venetis accidiſſe, nec Helvetiis, qui ingeniis minùs valent. Nec igitur ſubtilia ingenia novandis rebus quàm gerendis aptiora, dubiis & periculoſis expediendis negotiis adhibenda ſunt: nec committenda iis munia excuſationum, temporum extrahendorum, actionum cum illo, qui nobis etſi cauſa inferior, viribus tamen ſuperior eſt, & omnium illorum negotiorum, quæ affectus requirunt ſedatos, & neceſſariam ſimulationem. In primis autem ab imperiis malè affectis, vel nondum confirmatis procul habenda ſunt. Ut enim in ægris corporibus vel minimo motu noxii humores concutiuntur; ita quietis ingeniis infirma imperia turbantur. Sunt tamen utilia in conſiliariorum collegio, ut collegarum ingenia exerceant, & exterorum artes obſervent.

Hanc ut amore incenſus, adulterio pellexit.] v. quæ ſcripſi ad lib. 3. verb. *nam vulgatum erat, miſſum &c.*

Quanquam arduum ſit, eodem loci potentiam & concordiam eſſe. Poëtis, hiſtoricis, nemini non dicta ſententia. Matthæus Vicecomes, dictitantibus fratribus in familiari colloquio regnum egregium quid eſſe; verum eſſe, reſpondit, ſed ſine ſociis. Ex quo fratres ſibi metuentes illum veneno ſuſtuliſſe dicuntur. (*Io. Bapt. Pig. 4. hiſt. Ateſt.*)

Ple-

Plerumque inopes ac vagi ſponte militiam ſumant, percenſuitque curſim numerum legionum, & quas provincias tutarentur.] Ex iſto Taciti indice, quanta fuerit Romana potentia, quæ armorum vis, qui inexhauſtus militiæ fons, intelligere licet. Non erit alienum, quædam differere de *armorum ſtudio*: quæque ex illo magnis imperiis bona malaque, utilia aut perniciosa accidant. Quâ ex diſputatione de maximis rebus pendet judicium. Inde, quæ, cauſa fuerit, quòd Romani tot prœlis fuſi; nunquam tamen univerſo bello ſuperati ſunt quæque res Romanam potentiam ad ſummũ faſtigium provexerint, & quę ex contrario libertatem peſſum dederint, diſcemus. Intelligemus, quibus ex cauſis Veneta Reſp. optimis legibus inſtitutiſque formata imperii ſui terminos non ita longè lateque, ut Roma, proferre potuit. Dicemus de Turcicæ potentiæ fundamento, deque ejus caſu interituq; conjiciemus. Alia quoque ſcitu rariſſima digniſſimaque tangemus. Igitur quanquam Romani imperii magnitudinem alius juſto imperio, alius civili ſapientiæ alius Reip. formæ boniſque legibus, alius ſociorum defenſioni, alius privatorum virtuti, alius alii rei tribuant: mihi tamen aliud videtur. Nam nec juſtitiam multùm fuiſſe cordi Romanis alibi docuimus, & prudentes virtutiſque ſtudioſos aliæ quoque Reſp. habuerunt, & ſocios alii defenderunt.

derunt, & bonis legibus, formaque Reip. Veneti præſtant: nec tamen in eam potentiam, quam in Rep. Romanâ ſtupemus, quiſquam veterum, noſtrorumque Regum aut Rerump. conſcendit. Statuo igitur, præcipuam & penè unicam magnitudinis Romanæ cauſam fuiſſe, armorum ſtudium, & omnia Reip. inſtituta non ad civilis vitæ tranquillitatem, ſed gloriam & imperii amplificationum introducta. Non dicam Romanos armorum & pugnæ genere, atque militari diſciplinâ aliis omnibus populis prævaluiſſe. Nam ut id negari nequit, ita pluries Romanos prœliis ſuperatos confiteri cogimur. Illud mirandum eſt, & ſine exemplo, eos ita extra fortunæ aleam fuiſſe, ut cæſi, fuſi, fugati, nunquam tamen vincerentur, ſed ſemper fortiores validioreſque reſurgerent, tandemque de hoſtibus ſibi paulò ante inſultantibus triumpharent. Nimirũ ea erant civitatis inſtituta militaria, ut poſt maximos cæſos exercitus, ſemper majores in hoſtem educi potuerint. Quod quo pacto fieri quiverit, quàm breviſſimè potero, explicabo. Dico igitur, triplicem fuiſſe fontem, ex quo validiſſima Romanarum copiarum flumina, quæ orbem terrarum inundarunt, proruperunt; Tribus, Colonias, Socios. Hodiè cùm tympanum ſtrepit, coëunt protervi, ocioſi, legum impatientes, parentibus immorigeri, maximi mulierum mœchi, aleatores, urbium ſuarum

rum ſex & purgamentum: quibus neque boni intellectus eſt, neque mali cura: qui neque in victoria decus, neque in fugâ flagitium putant. Romani verò ex tribubus, coloniis, ſociis militem habebant electum, belli & munerum militarium gnarum, acie invictum, & qui annos non plus ex faſtis quàm ſtipendiis ſuis numerabat. Ut Romani exercitus à noſtris differant, quod navis, quæ probatis trabibus eſt compacta, ab eâ quam intempeſtivè exciſæ arbores & omnia non penſatis vitiis ligna componunt. Ergo in 35. Tribus deſcriptus erat populus Romanus: quo nomine veniunt, non tantùm qui muris urbis includebantur, ſed multò magis, qui extra urbem in Latio. Campania, Hetruria tribubus adſcripti erant. Quippe urbanus populus non niſi in quatuor tribus diviſus erat, Suburanam, Eſquilinam, Collinam, Palatinam: cæteræ, ut demonſtrat Franciſcus Bocchus in libris de magnitudine Romanâ, una & triginta extra urbem erant; appellationem ſortitæ vel ex locis, ubi degebant, ut Cruſtumina, Vejentana, Ocriculana &c. vel à fluminibus, ut Arnienſis, Anienſis &c. vel præcipuis Romanis familiis, ut Cornelia Fabia, Sergia &c. Hic erat populus ille Romanus, qui leges ferebat, qui magiſtratus creabat, qui bella aut pacem decernebat: ex hoc univerſo cenſebantur legebanturque in militiam.

litiam quicunque bello apti erant, nec licebat cuiquam detrectare militiam. Hi ad comitia in urbem confluebant, jus ſuffragiorum habebant, magiſtratus & honores ſuſcipiebant. Hi veri & originarii cives Romani erant. Quanquam etiam fuerunt, qui ex privilegio, cùm longiùs Româ abeſſent, in tribuum nomina adſciſcebantur: quomodo Ateſtini in Romiliam, Veronenſes ac Tergeſtini in Publiliam, Patavini & Brixienſes in Fabiam, Mediolanenſes & Comenſes in Ufentinam, Bergomates in Vituriam conjecti ſunt. (*Io. Bapt. Pigna* 1. *hiſt. Ateſt.*) Quantus autem ex his tribubus militum numerus confici potuerit, ex eo conſtat, quòd interdum cc. interdum ccc. millia, & quod excurrit, cenſa ſunt civium capita. Cenſebantur autem ij tantum, qui ferendis armis habiles erant, adeoque ad militiam deſtinabantur. Ita enim Livius de primo cenſu, qui actus eſt Servio Tullio Rege: *millia* 80. *eo luſtro civium cenſa dicuntur. adijcit ſcriptorum antiquiſſimus Fabius Pictor, eorum qui ferre arma poſſent, eum numerum fuiſſe.* Nam ſi univerſi connumerentur, pueri, ſenes, cæterique non niſi capite cenſi, ſupra quindecies centies mille homines in tribubus fuiſſe Franciſcus Bocchus conjicit. Qui tamen numerus, cùm civitatis Romanæ jus ab Imperatorib. nimis vulgatum eſſet, eò excrevit, ut Claudio Cæſare (niſi codices vitioſi ſunt: certè in Medicæo M.S.

M. S. iſtos numeros aliter ſcriptos ipſe Florentiæ vidi) cenſa ſint civium LXVIII. centena & XLIV. millia. (*Tacit.* XI. *annal.*)

Jam in coloniis quantum momenti fuerit ex eo, quod T. Livius libro ſeptimo & triceſimo refert, colligi poteſt. Belli Punici ſecundi tempore triginta populi Romani coloniæ erant. Ex iis duodecim, cùm omnium legationes Romæ eſſent, negarunt eſſe, ſibi unde milites pecuniamque darent. Novâ re conſules icti rem ad Senatum detulerunt. ubi tantus pavor animis hominum injectus eſt, ut magna pars actum de imperio diceret. Sed cùm cæteræ XXIII. coloniæ in fide perſtitiſſent; reſumpſerunt animum patres Et notabile eſt, quod Livius pronunciat illarum coloniarum ſubſidio tum imperium populi Romani ſtetiſſe.

Denique ſociorum auxilia quantum Romanis contulerint, ex eo conjici poteſt, quòd anno Vrbis conditæ CCCCXV. Latini gloriabantur, Romanos ſociali exercitu adjuncto duplicare vires ſuas; ideoque Conſulem alterum ex Latio, alterum Româ creari, & Senatus partem æquam ex utraque gente eſſe poſtulabant. (*Liv. lib.* VIII.) Sociale bellum quod populus Romanus cum Marſis, Picentibus, Pelignis, aliiſque Italiæ populis ſuis ſociis geſſit, Plutarchus in Syllâ magnum vocat & varium, quodque multa vulnera populo Romano & graviſſima intulit diſcrimina.

Non

Non igitur mirum videri debet, illum Romanæ militiæ triplicem fontem nunquam exaruiſſe, tàm validà potentiæ fundamenta nunquam convelli, tantas vires nunquam labefactari potuiſſe. Quod tot exemplis manifeſtum eſt. Cum Pyrrho quamvis victi paciſci in alias conditiones noluerunt, quàm ut Italiâ excederet. Ab Hannibale toties cæſi, cùm tandem ſubmittere cervices deberent, quatuor ſimul exercitus conſcripſerunt. A Perſeo profligati, tanquam viciſſent, Perſeo leges tulerunt, quibus ſe imperio Romano ſubmittere jubebatur. Nimirū, quouſque ſcaturiebat inexhauſtus ille fons, quantūvis maxima damna novis delectibus ſarcire poterant. Poſt Cannenſem pugnamHannibal victoriæ nuncium Carthaginem miſit Magonem fratrem. Is cum ei Senatus datus eſſet, res in Italia à fratre geſtas expoſuit. Cum ſex imperatoribus eum, cum ſex conſularibus exercitibus acie conflixiſſe: occidiſſe ſupra CC CIↃ. hoſtiū ſupra LCIↃ. cepiſſe: Brutios Apuloſq; partem Samnitū ac Lucianorū defeciſſe ad Pœnos, Capuam Annibali ſe tradidiſſe Secundum hæc dicta lætis omnibus, Hanno, qui ex factioneHannibali adversâ erat, quęſivit, ecquis Latini nominis populus defecerit ad Carthaginenſes? ecquis homo ex V. & XXX. tribubus ad Annibalē transfugerit? Cum utrumq; Mago negaſſet, hoſtiū quidem ergo, inquit Hanno, adhuc multum

ſupereſt.

ſupereſt. Sed multitudo ea quid animorum, quidve ſpei habeat ſcire velim. Cùm id neſcire ſe Mago diceret; Nihil facilius eſt ſcitu, inquit. Ecquos legatos ad Annibalem Romani miſerunt de pace? ecquam deniq; mentionem pacis Romæ factam eſſe allatum ad vos eſt? Cùm id quoq; negaſſet, bellum igitur, inquit tam integrum habemus, quàm habuimus, quâ die Annibal in Italiam eſt ingreſſus. (*Liv.* 33.)

Patet igitur ex dictis, Romanam magnitudinem ſuper arma fundatam, armis provectam, armis ſtetiſſe. Quod quanquam armorum dignitatem ac utilitatem ſatis oſtendat, tamen aliorum quoque populorum, qui ſolis armis ſibi potentiam, aliis terrorem pepererunt, exempla producere, non inutile erit. Mamaluchi Ægyptum & Syriam trecentos annos tenuerunt, magnâ ſcientiæ militaris famâ, & vicinorum populorum terrore. Quippe domeſticum militem legebant, à prima pueritia, ac penè infantia raptum ad arma, atque educatum multâ victus abſtinentiâ tolerantiaque laborum, & militarium operum exactione eò rigidiore, quia & ipſi duces ante toleraverant. In demortuorum locum ſuccedebant non filii, aut ſanguine propiores, ſed quos indoles & corporis animique robur bellicæ fortitudini idoneos fecerat. Hi, quorum numerus XVIII CIↃ. non excedebat, invicta bello manus, vicinas nationes domuerunt, Arabes

Arabes fregerunt, in prœlis cum Turcis aut rarò aut nunquam ſuccubuerunt; donec anno Chriſti cIↃ IↃ. XVIII. à Selymo Turcarum Imperatore & militia & nomen Mamaluchorum extinctum eſt. (*P. Iovius in Selym. Guicc.* XIII. *hiſt.*) Turcæ, publica Orbis lues, ſolis armis, & militari virtute in tot regnorum excidia evaluerunt. Centum ac quadraginta equitum, quos Spahos vocant, millia perpetuò alunt; quorum LXXX cIↃ. in Europæ finibus, LX cIↃ. in Aſia continentur. Iis agri (Timaros dicunt) aſſignantur, ex quorum proventu equos in bellum expeditos ſuſtentare queant, nec ob id quiſquam regiis theſauris decedit. Reliquis, qui millia quindecim cenſentur, ære publico ſtipendia perſolvuntur, Pedeſtrium copiarum robur in prætorianis, qui Janizari vocantur, ſitum eſt. Hoc inſtituto militari, hoc robore invictum hactenus Turcarum imperium ſtetit. Quanquam multum adhuc Turcis ad perfectam armorum ſcientiam, quâ tantopere Romani præcellebant, deeſt. Nam in aciem educunt illi copias ex immenſis imperii ſui ſpaciis contractas: Romanorum exercituum nervus ex Italia, atque adeò ipſis tribubus, in quas relati erant cives Romani, legebatur. Turcæ maximos exercitus uno in loco diu ſuſtinere nequeunt: quod potuēre tamen Romani Denique nec armis, nec pugnæ genere, nec fortaſsè diſciplinâ mili-

tari

tari cum Romanis comparari poterunt. Suffecerunt tamen ad jugum tot populis, tot regibus imponendum. Et omnia ipſorum inſtituta imperii dilationem, gloriamque militarem ſpectare ex eo quoque clarum evadit, quod impiæ legis lator Mahumetes ſine Dei reverentia, ſine honeſtatis cura, dominationis vinculum fecit religionem. Perſuaſum Turcis eſt. I.
ſuum quemque divinum, ſed mortalibus oculis inviſibilem charactera, fatorum & mortis inevitabilem ordinem fronte præferre; qua fide factum eſt, ut vitæ mortiſque contemptores cæca temeritate omnibus ſe periculis offerant; à fatali diſpoſitione ſalutem aut exitium ſibi impendere arbitrati.

Felices errore ſuo, quos ille timorum
Maximus haut urget lethi metus: inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis; *Lucan.* 1.)

Deinde Turcici Imperatores lege aut II.
morte prohibentur reſtituere regnum, aut urbem, aliudve ſolum, in quo ſemel ſuæ religionis ſacellum dedicaverint. Quæ conſtitutio mirè facit ad ſuperandas difficultates, quibus implicati novi Principes tenentur; & ad obſtinandam partorum

defenſionem: ſcientibus omnibus non pactis, non ullâ tranſactione, ſed ſolâ vi, armiſque perdi provincias armis acquiſitas. Sanè & ex Romana hiſtoria conſtat, ab urbis ortu ad Iovianum Imp. non inveniri Conſulem aut Imperatorem, qui ſemel Romani juris factas terras hoſti conceſſerit. (*Amm. Marcell.* xxv.)

III. Porro præceptum illud quo Turcis vini uſu interdicitur eò ſpectat ut priſcæ frugalitati aſſuetus miles parabili & obvio cibo potuque in caſtris degere velit; nec illâ impensâ gravetur, quæ in noſtris exercitibus enormis facit, ut nulla ſtipendia veſti, equis, armis emendis ac tuendis ſufficiant. Ex quo creberrimas oriri ſeditiones neceſſe eſt. Cui accedit, quòd cùm Turcis arva agrique, colles, & aperta camporum frumento producendo, & paſcendis armentis inſerviant; apud nos fertiliſſimum quodque ſolum ſit vitibus conſitum, & numeroſis exercitibus ſemper commeatus deficiant.

IV. Præterea, cùm noſtri Principes acerbiſſimis exactionibus, tributorum, ſed profectò malè ſano conſilio, ſæpe etiam peſſimo exitu infringere ſubjectorum animos tentent, in eoque ſecuritatem ſuam collocatam eſſe arbitrentur; Mahumetani Principes non vectigalibus, non tributis, ſed promiſcuâ conjugiorum licentiâ & uxo-

uxorum multiplicato conſortio illectos, ita miſeros populos ſuos, quanquam non ſentientes, faciunt, ut omni nervo deſtituti ferociam omnem oblivíſci cogantur. Cùm enim naturales liberi cum legitimis æquis partibus ſuccedant, & plerique patresfamil. domum ſuam ex tot uxoribus aut pellicibus refertam liberis habeant; fieri non poteſt, ut in tam numeroſam ſubolem diviſa bona, velut in multos rivulos diductus fons, tandem non exareſcant: ſitque perpetua neceſſitas militandi in caſtris, & ſtipendio à Principe præbito vitam tolerare. Vt taceam, polygamian iſtam ſane beſtiis magis quàm hominibus convenientem indeſinentem eſſe fontem, ex quo innumerabiles copiæ in aciem, velut magni pecorum greges in macellum educi poſſunt. Quid? ille mos, quo nulli Othomanidarum vel ad nominis famam, vel corporis ſepulturam, templa aliave publica opera extruere licet, niſi imperii fines protulerit, quid aliud eſt, quam incitamentum, & vehementiſſimus ſtimulus, quo vel ignaviſſimi Principis animus ad ambitionem, ad gloriam, & famæ ardentiſſimum deſiderium excitetur. (*ut exemplum de Selymo apud Thuan.* XLVII. *Maurocen. hiſt. Venet. P. Parut.* I *de bell. Cypr. M. Ant.* V.

VI. *Gratian.* 1. *de bello Cypr.*) Illud etiam quòd fèminas à ſuorum templorum liminibus arcent, quid aliud vult, quàm cùm illas ſua imbellia contemptas faciat, ſolos viros, quorum ferocia timeri meretur, fortiſſimo religionis vinculo ligare, mitigare, cicurare? Cui ſimile eſt, quòd olim mulieres ſacro Herculano abſtinebant. (*Gell.* XI. *c.* VI.) quare nec Herculis Gaditani templum mulieribus ingredi fas erat: ut ex Silio Italico obſervat Thom.

VII Dempſt. lib. I. de jurament. c. IV. Denique quod Turcæ credunt, illorum animos, qui cùm morerentur, infenſum Imperatorem habuerunt, æternis apud inferos affligi cruciatibus, nec eorum delicta ullá pœnitentiá expurgari poſſe; omni lege & omni pœná efficacius retinaculum eſt, ne quis in Imperatorem quid admittere velit, audeatve. Hæc de Turcis.

Superiori ſeculo Ferdinandus Aragonius propriam habebat militiam; cùm cæteri mercenaria uterentur. Geſſitque res majores, ſi verè rationem inimus, quàm quiſquam ſuorum æqualium.

Etiam in cunctis Reip. Venetæ finibus, vicis, pagiſque deſcripta eſt agreſtis pubes, quæ militari opere exercetur, ac promptam Reip. operam navare parata eſt. (*Iuſtinian. in hiſt. Ven.*) Quod idem de Allo-

Allobrogum & Hetruriæ Principibus tradit Joh. Boterus. Et in pleriſque Germaniæ Principum ditionibus arma peritè tractare docentur ſubjecti; maximè ad uſum bombardæ, certus nitrati pulveris, & plumbi, ex quo ferales illi globuli funduntur, modus certis temporibus diſtribui ſolet. Belgis denique fœderatis hodieq; uſitatum eſt cives in oppidis & munitis locis unà cum mercenario milite excubiis admovere; quò proditiones impediantur, & omne periculum, quod à peregrino milite imminet, amoveatur. Sed hæc exempla à ſuperioribus toto cœlo differunt. Nec enim aut Venetis, aut cæteris jam dictis Principibus commune cum Romanis aut turcis inſtitutum eſt, conſectari gloriam, extendere imperii terminos, bellum ex bello ſerere, nunquam otium velle; ſed ad defenſionem, & qualecunque auxilium comparatum eſt iſtud ſubſidium: quod tamen plerumque vanum exiſtit. Plebs enim, quantumcumque armorum uſum didicerit, & multiplicatis cohortibus impleat campos, par illis nunquam erit, qui inter vera pericula verſati timere deſierunt. Et hoc ipſum ad terrorem erit, quòd timidâ penſatione aciei & veri Martis diſcrimina à fictis certaminibus, & umbratili militia longiſſimè differre animadvertent. Palatino Comiti ſubjecti populi totâ Germaniâ ab armorum tractandorum peritiâ

celebrabantur. Nulli minus ad reſtituendum animi habuerunt. Nempe, aliud eſt, benè ad metam collimare, aliud hoſtem ferire.

Verùm enim verò, quamvis quæ hactenus diſputata ſunt, ſatis armorũ ſtudium in Rep. egregium eſſe aſſerant: tamen & alia in diverſum argumenta exemplaque ſunt, quibus armorum tractationem civibus commiſſam parum tutam eſſe oſtendi poteſt. Iis qui prudenter condere aut ſtabilire regna ſtudent, hęc duo videntur præcipua: primum, ne populus in Principem facilè poſſit inſurgere: deinde, ne, ſi obſequii vincula emolietur, ad inſaniam vires accedant, furorque militiæ vinculo firmetur. Utraque cautio intervertitur hoc armandorum civium conſilio. Nam & irati nihil prius videbunt, quàm datura fiduciam arma; & ubi arma rapuerint, ſecura erit, aut non niſi magnis laboribus ſedanda rebellio. Inde, quod in Gallia armis & militaribus exercitiis in nobilitate tantũ retentis; in plebe longo ocio emollitâ, opificiiſque & quæſtui dedita, antiqua gentis ferocia defecit, ſingulari Regum ſtudio factum eſſe ſcribit Guicciardinus; (2. *hiſt.*) ne tàm crebris à furioſo populo conſpirationibus ſeditionibuſque peterentur. Cyrus omnes gentes, quas ſuo imperio ſubjecerat, ſublatis armis ad fundarum uſum coëgit; quòd hoc armorum genus maximè ſervile arbitraretur. (*Xenoph.* 7. *Cyrop.*) Theodoricus

ricus Oſtrogothorum & Italiæ Rex tutiſſimũ pacis ſtabiliendæ modum ratus eſt, Romanos cæteroſque Italię populos armorum exercitio arcere (*orland. malavolt. 2. hiſt. Sen.*) Sanè civilium bellorum curandorum neceſſaria medicina eſt, civibus arma adimere. Quod Romanis quoque in uſu fuit, (*Dio.* 42. & 44. *Plin. lib.* 34. *cap.* 14) Et Senenſes cùm diverſo conſilio inſtitiſſent, ruerunt. Anno à nato noſtro Servatore CIↃ CC,XLV. cùm inter nobiles familias ſæpius in ipſa Senarum urbe ad arma & cædes ventum eſſet: Novem - Virûm magiſtratus infelici æquè ac imprudenti conſilio ex ſingulis urbis regionibus (quarum tres erant) quadringentos ſelegit, quibus zonam, arma, & inſignia publica dederunt; addito præcepto, ut ad pręconis vocem aut nolarum ſonum omnes ſub ſignis confluerent, accepturi magiſtratus imperia. Sed conſilium, quod ad ſedandas turbas, & arma nobilibus excutienda comparatum erat, in exitium Reip. vertit. Hoc enim inſtituto mucrones, qui in hoſtium ora intentari debebant, in Nobilitatem, alteram civitatis partem verſi civilem ſanguinem ſæpè hauſerunt: & tamdiu armatæ plebi cum nobilibus, pòſt & inter ſe diſſenſiones, certamina atque cædes exercitæ; donec Medicæi cuncta diſcordiis civilibus feſſa ſub imperium acceperunt. (*Orland. Malavolt.* 8. *hiſt. Sen.*) Nimirum non ad omne momentum

plebs armanda eſt. Auctoritas enim & poteſtas quæcunque in multitudinem collata, nunquã benè & feliciter uſurpata fuit. Turbas parturire facilè, iis autem excitatis occurrere ſummi laboris eſt. Sed quando ſuperiùs, potentiam Romanã armis omnia debere diximus, nunc quoque exitium illi Reip. ex armis proveniſſe dicemus. In ordinanda, & bonis legibus inſtituenda civitate duorum temporum haberi ratio debet, bellorum & pacis: ut & ab externa vi tuta eſſe, & civium inter ſe concordia conſtare poſſit. Verum Romanorum inſtituta propiùs inſpicienti manifeſtum eſt, unum illa finem atque ſcopum habuiſſe, imperii amplitudinem. Inde bellum ex bello excitabant: &, ut in hoſtes militem haberent fortem, & periculorum contemptorem, exercitia armorum, & virtuti militari prẹmia inſtituebant. Sed ut aſſueſcerent cives juſtitiæ, temperantiæ, modeſtiæ aliiſque virtutibus civilibus, quibus in pace concordes & tranquilli viverent, nullis aut paucis proviſum erat legibus. Ut inde Tacitus (3. *Annal.*) duodecim tabulas finem æqui juris fuiſſe, & ſecutas leges adipiſcendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob prava per vim latas eſſe verè dixerit. Numa quidem Pompilius, cùm omnia Romuli inſtituta ad militarem virtutem ſpectare videret, religione & cerimoniis Deûm, aliiſque civilibus virtutibus feroces animos imbuere tentavit:

vit: ſed prævalebat militare populi ingenium, & majores radices egerat armorum amor, quàm ut nudis legum in charta ſcriptarum verbis tolli poſſet. In quo illud à Numa imprudenter omiſſum eſt, quòd non, ut Lycurgus apud Spartanos, legibus latis earum aſſuetudinem & ad illarum præſcriptum civium educationem conjunxit, chartis eas inſcripſiſſe contentus. Quid enim vanæ leges ſine moribus proficiunt? Lycurgus parſimoniam juſſit, exiſtimans laborem militię aſſidua frugalitatis conſuetudine faciliorem fore. Iuvenibus non amplius unâ veſte uti toto anno permiſit, nec quenquam cultius quàm alterum progredi, nec epulari opulentius, ne imitatio in luxuriam verteretur. Fundos inter omnes æqualiter diviſit; ut æquata patrimonia neminem potentiorē altero redderent. Convivari omnes publicè juſſit, ne cujus divitiæ vel luxuria in occulto eſſent. Rempub. ita ordinavit, ut Senatus, Populus, Rex mutuo reſpectu ſe intra præſcriptos ſibi terminos continerent. Hæc & ſimilia inſtituta civium mores ac educationem & rempub. ſpectantia non chartæ inſcripta, ſed ſine ſcripturâ rethris incluſa, ut neceſſarium carmen à pueris ediſcebantur, & in animis potius exarata, quàm membranâ accuratiſſimè ſervabantur. Romæ autem, quis moralis virtutis, & civilis honeſtatis, artiumque pacis curam fuiſſe deceret, ubi ad honores

plerumque provehebantur, non qui juſtitia, quique vitæ innocentiâ inſignes; ſed qui belli ſcientiâ præcellebant, & magnis negotiis pares erant? Quis Syllam aut Marium bènè formatæ Reip. cives dicat? Nunquam quidem Roma etiam bonis civibus caruit. Habuit Camillos, Decios, Fabricios, alios. Sed id tantùm volumus, non eam Reip. conditionem fuiſſe, ui illi meliores Remp. gererent. Quippe cùm in univerſæ plebis manu eſſet, facere imperatores, alioſque creare magiſtratus; impetu, & conſilii inopiâ plerumq; peccabatur. ambitus quoq; potentiorum cuncta turbabat. Porrò ex eo, quod alibi docuimus, immoderatum gloriæ deſiderium in libera Rep. civibus timendum; manifeſtum eſt, quantum à perfectione Reip. Romanæ forma abfuit. Quippe ad imperii magnitudinem tendenti belliſque perpetuò implicitæ magnos in civibus ſuis, & gloriæ cupidos animos nutrire neceſſe fuit. Quæ res à libertatis curâ planè abhorret. Inde Venetiis vetere inſtituto invaluit, ut quemadmodũ navaliũ armorũ ſuprema authoritas penes patricios eſt, qui poſitâ togâ arma induti patriæ operam ſuam præſtant; ita quæ ad terreſtrem militiam ſpectant, exterorum ducum, quorum ſpectata in Remp. fides, atque eximia virtus præclaris facinoribus eminet, imperio fidei atque curæ committantur. Crediderim non tàm conſi-

lio

lio quàm caſu primitus invectum hunc morem. Quippe ante hæc tempora, qui in Italia vel amplitudine familiæ illuſtres, vel militari diſciplina clari erant, affinitatibus, clientelis atque amicitiis fulti, quoſcunque manu promptos, & ingenio ad militiæ munia obeunda idoneos exiſtimarent ad ſe trahebant, ut in eorum manibus, quicquid vel peditum vel equitum roboris erat reponeretur. Hos Principes ac Reſp. magna plerumque vi auri illectos annuiſque ſtipendiis obſtrictos militiæ ſuæ præficiebant: illorũ ductu atque auſpicio limites non tuebantur modò, ſed & aliquando provehebant. Inde Picinini, Sfortiæ, Fortebracii, Carmaniolæ fluxêre; qui egregiè militiæ muneribus functi memoriam in omnem poſteritatem propagarunt, & humili loco, abjectis parentibus orti, virtute ſibi ad ſummos honores, atque imperia gradum fecerunt. In ea tempora cùm Reſp. Veneta incidiſſet, ubi ad terreſtre quoque imperium animum appulit, à Procerum Rerum publicarumque, quæ tunc in Italia florebant, exemplo non abhorrens externos duces ad ſua ſtipendia accivit. Quod quia ſalutare Reip. eſſe animadverterunt Veneti, etiam hodiè ſervant; accedente ea quoque ratione quòd cùm illi pacem inter cives, concordiamque & æqualitatem ſemper ſummo ſtudio aluerint, quieti publicæ perperàm conſultum exiſtiment, civibus tantũ au-

ctoritatis impertiri, exercitus ſubjicere, ſummę rerũ præficere; ne dominandi aſſuetudine capti, clientelis, atque amicitiis nixi, & populari aura inflati opibus ac imperio in publicam olim perniciem abuterentur. (*Io. Boter. lib. 1. de Rep. Ven.*) Illud etiam digniſſimum obſervatione eſt, quod, cum Romani trophæis memoriã ſuam ad poſteros celebrarę permiſerint, ipſiq; ſtatuas ex ære aut marmore, quibus aliorum quoq; virtutem tanquam gloriæ ſtimulis excitarent, benè meritis civibus erexerint, Venetis tamen diverſum placuiſſe. Quanquam enim in ipſa urbe Coleono Bergomati, & Patavii Gatamelæ Narnienſi equeſtres ex ęre ſtatuas, virtutis teſtimonium poſuerint; tamen eundẽ aut ſimilem honorem nulli ſuorum civiũ quantumvis egregiè de patria merito habuerunt. Porrò popularis imperii neceſſaria lex eſt, temporarios habere magiſtratus: ut quia ad naturalem, in qua creati ſumus homines, paritatem quàm proximè accedit illa Reip. forma recedentibus aliis à Reip. gubernaculis, aliis locus detur. At Romæ contra hanc legem quàm ſæpè potentum ambitio peccavit? quoties ante tempus legibus conceſſum honores & magiſtratus incapacibus collati? quoties, ut bellis feliciter cœptis iidem nec mutati præeſſent, prorogati ultra tempus magiſtratus? Nimirum contemptæ leges; & paucorum ambitio, qui plebeculæ

gra-

gratiam aucupabantur, omnia poterat: adeoque inter externa populi Romani incrementa, inter egregias illas victorias & triumphos, quibus captivi Reges ducebantur, quibus in majorem quotidiè molem excreſcebat prodigioſa illa potentia; domi & in ipſis viſceribus tam vaſti corporis latens oriebatur malum, nimii civiũ ſpiritus, vivida & majora quàm quæ libertas ferret, ingenia bellis ſuetæ, & inde feroces atque turbidæ naturæ: cum quibus diu colluctata ſanior Reip. pars tandem impar morbo miſerè concidit. Conſtat igitur inde, Romanos bellorum quidem veteres, viroſque fortes, ſed ad pacis temporà neque legibus neque aſſuetudine inſtitutos fuiſſe. Ut nemini mirum videri debeat, Remp. illam bellis tantum quæſiviſſe imperiũ, tantamque gloriam, contra, cùm pace gaudere deberet, velut ferrum rubigine obſitũ omnem amiſiſſe ſplendorem: adeò ut, ubi primùm ceſſerunt minæ hoſtiles, cædes & bella inter ipſos cives exiſterent. Quocircà non injuriâ mihi Scipio Naſica excidium Carthaginis diſſuaſiſſe videtur: quòd conjicere potuit civitatem ad belli tantùm munia inſtitutam & factam in pace otioque ruituram. Quod non eum ſenſum habet, quaſi pax ſua natura rebuſpub. interitum afferre ſoleat. ſed noverat homo prudentiſſimus Romanæ Reip. labem & imperfectionem, quæ paci tolerandæ impar

erat,

erat. Si verò non minùs civilibus quàm militiæ inſtitutis floruiſſet Reſp. ſi exciſa Carthagine ſciviſſet arma ponere: poterat id eſſe via ad veram felicitatem, ſummumque bonum civile, non ad interitum. Et profectò, ex hactenus dictis manifeſtum eſt, non pacem, non ocium, ſed bella & arma veram fuiſſe civilium diſſenſionum cauſam. Hæc civiū quorundam ambitionem foverunt, hæc nimias opes atque potentiā privatis contulerunt, hæc civitatem in factiones diviſerunt, deduxeruntque ad ruinam. Et quomodo verum eſſe poteſt, pace corruiſſe Romam, quam novit nunquam? cùm Iani templum paulò minùs ſeptingentorum annorum ſpacio non niſi bis claudi potuerit; ſemel poſt primum bellum Punicum; iterùm ab Auguſto poſt devictum navali prælio M. Antonium. Certè Sparta octingentos annos libera vixit, non armorum gloriâ, ſed pacis inſtitutis: quod in diſſertationibus Politicis ſatis oſtendit Paulus Paruta. (1. *diſc.* 1.) Et quòd Venetæ Reip poſt mille ducentos annos illapſa mala ſunt, quibus perturbata atque everſa Roma eſt, quæ ferocibus nationibus gentibuſque perdomitis, poſt æquatum orbi terrarum imperium, inteſtinis civium odiis concidit, optimæ & perfectiſſimæ Reip. conſtitutioni, quæ pacem, non arma, quietis conſervationem, non imperii amplificationem ſpectat, acceptum ferri debet. Quippe Optima-

matum imperium, quale Venetis placuit, ſanctis moribus, civilibus alitur virtutibus: & ex diverſo incrementis externis bonæ leges, ſinceri mores, præclara inſtituta labefactantur. Et qui in illa vaſtitate, quam Attila Italiæ fecit, oppidis ſuis exuti, primi intimos iſtos Hadriatici maris ſinus, paludeſque occuparunt, metu ac ſalutis defendendæ ergò non quò aliis dominarentur, iſtam mirabilem urbem fundarunt. Is quoque civitatis ſitus eſt, qui civiũ ſtudia ad mercaturam potiùs & navigationes, ac divitias cumulandas, quàm ad arma convertere debuit. Præterea in ea tempora incidit urbis initium quibus Roma multo indomitarum nationum impetu, tanquam Orbis ſua ſpolia inde repeteret, de ſuæ magnitudinis ac opulentiæ faſtigio dejecta eſt: quâ tàm gravi procella mirandum eſt, nihil calamitatis novæ civitati infuſum eſſe, tantum abeſt, ut de imperio cogitare debuerit, aut potuerit. Porrò ceſſante iſta barbarorum armorum tempeſtate, reſtabant Græcorum imperium, & mox Francorum Germanorumque, & denique Ottomanidarum potentia, magna Veneti imperii impedimenta, & creſcentis potentiæ velut frænum. Quâ in re longè felicius Romanæ Reip fatum fuit: quæ primis ſuis initiis Aſſyriorum, & poſt Perſarũ Macedonumque arma procul habuit. Italia in plures populos, quorum quiſque ſui juris erat, di-

viſa. Ut facile fuerit, quoſdam armis, alios fœdere & ſocietate continere, ne incipienti, & deinde adoleſcenti potentiæ intercederent. Quemadmodum igitur, quod Una Urbs Orbi dominari potuit, quodque eadem libertatem ſuam, cùm ad ſummũ potentiæ culmen conſcendiſſet, amiſit; intemperantiâ armorum, artiumque pacis ſeu ignoratione, ſeu neglectu accidit: ita quod Veneta Reſp. in portentoſam, ſimilemque Romanæ magnitudinem ſurgere non potuit, quodque ex contrario non mirabilior imperio quàm libertate in hunc uſque diem per tot mala, & reliqui Orbis ſervitutem ſuperſtes eſt, utrumque non armis ſed pacis ſtudio & civili ſolertiâ contigit. Denique ex eo, quòd ſuprà Turcicum Imperium armorum ſtudio Romanæ Reip. ſimile dixi, conjicere poſſumus, eodem morbo, quo Romanum imperium, vaſtum illud Ottomanicæ potentiæ corpus interiturum; inteſtinis puta diſſidiis, & nimiâ militum licentiâ. Et ſanè dubium non eſt, quin corruptâ veteri diſciplinâ ad interitum vergat illud imperium: eſſent modò, qui propendens ad ruinam impellerent, præcipitarentque, Prætorianorum (in quibus peditum robur) virtus elanguit, Cùm enim ſua in manu rem Turcicam ſitam cognoſcant; ſuperbiâ inflati, obtemperare ultrà, ducibus recuſant. Cùmque olim non niſi lecta puerorum Chriſtianorum corpora à ſinu

matrum rapta in Prætorianorum diſciplinam inſtituerentur, hodiè meliorum inopiâ quivis, etiam interdum Turcarum filii à miniſtris prece & precio corruptis admittunt. Equitatus quoque non eadem, quę olim fortitudo eſt. Nam, quibus prædia, quæ Timaros appellari diximus, tributa ſunt, agros colere, peculiumque comparcere, quàm equos ſuos curare malunt: & dulcedine ocii capti non niſi invitiſſimi ab agellis ſuis militatum abeunt. Et in univerſum denique adeo luxu infractam eſſe priſtinam Turcarum virtutem ac ferociam ajunt, ut præter famam ex illa nihil ultrà ſit reliquum. (v. *Lazar. Superant. in Ottom. part.* 1.) Romani ſaluberrimũ ad continendam fidem militarem putabant, longis terrarum ſpaciis diſcerni exercitus, ne vitiis aut viribus miſceri poſſent; ſpargique per provincias militem, & externis bellis illigari. Unde Tacitus (1. *hiſt.*) ſæviſſimis poſt Neronis exceſſum temporibus non alias legiones innocentiùs egiſſe teſtatur, quàm Britannicas, *quòd procul & Oceano ab aliis diviſa erant.* Mihi illuſtris Stheno Bielke Baro Suedus affirmavit, cùm Conſtantinopoli eſſet, in una illa urbe Prætorianorum ad octoginta millia (in eum numerum à XII. millibus excreverunt) omnibus inſolentiâ graves fuiſſe. Quæ autum imprudentia eſt, tot armatos in unam urbem cogere, ſcilicet, ut ſub uno aſpectu ſeipſos mirari, & furo-

ris

ris cogitatione deſęvire queant. Ea animorum militarium natura eſt, ut dum hoſtis ſubmovet otium habentque milites, quos laceſſant aut timeant, vix aut poſſint ſuas vires agnoſcere, aut in ſuperbiam, quam illa contemplatio inſinuat, labi. Aſt ubi ſuis viribus pacem fecerint, nemoque novo diſcrimine interpellat. victoriæ memoriam: tunc ceu Principi exprobrent operam ſuam, ſecum expendunt, quantum effecerint. Unos ſe ſuis civibus ſalutares, ſua in manu ſitam Rempublic. ſuis victoriis augeri patriam, in ſe tranſlatum rerum arbitrium, & publica fata. Quaſi aliam à cæteris Remp. faciant. in ſe coguntur: otio deinde laſciviunt; quod quantum fortitudini adimit, tantum addit proterviæ. Mox ſi juſtis præmiis non putant ſe excoli, ſi continuò obſequiis non placantur; fervent animis, intumeſcunt, indignantur. Certè nos intra viginti, aut triginta annos plures rebelliones, ſeditiones, defectiones. in imperio Turcico audivimus. Anno Chriſti CIↃ. IↃ. XCIX. Caſſainus Cilicię Satrapa excuſſo Ottomanorum jugo, ingenti exercitu ſtipatus, Ciliciâ excurſionibus deformatâ, Iconium præcipuam urbem cepit. Huc inteſtinæ Principum diſſenſiones, corruptæque per luxum leges accedebant: unde libidine atque effrenatâ licentiâ prolapsâ militari diſciplinâ in dies non in provinciis modò, ſed & in urbe regia ingentes turbæ excitabantur;

bantur; ut propemodùm mole ſuâ oppreſſa immenſi imperii vis collabivideretur. Tunc quoque maritimarum rerum curâ relictâ littoralia loca incurſionibus patuerunt:& Ferdinandus Magnus Dux Hetruriæ poſt direptas Patras Chium occupavit. Anno CIƆ. IƆ. CIII. Amurathes Imp. ab efferata plebe & Prætorianis metuens furentium libidini amatiſſimos ſibi duos homines objicere coactus eſt. Eodemque tempore idem Imperator Aſiæ à ſe præpoſitum, cùm ab ipſo defeciſſet pollicitationibus premiiſque delinitum, honoribus ac præfecturis auctum in Pannoniam miſit. Quæ res ab Ottomanidarum inſtituto, & dominico imperio ſanè quàm vehementer abhorruit. Denique quantę turbę ab iiſdem profectæ cauſis ante pauciſſimos annos aulam & imperium Turcicum agitaverint, cùm omnibus nota res ſit, referre non attinet.

Dixi, quæ ab armis, & armipotente populo ad Principem & Rempub. mala, quæque ex diverſo bona perveniant. Summa in eo conſiſtit, quod Hetruſcus Politicus (1. *diſc.* 4.) ait, à ſolis armis magnam ſed brevem potentiam; à pacis ſtudio parvum, ſed fidum & diuturnum imperium eſſe.

Semelque adſumpti tenebantur, prorſus ſine modo, cum plerique iiſdem negotiis inſeneſcerent.] Cauſam dixit Tacitus libro 1. his verbis: *Id quoque morum Tiberii fuit, continuare*

tinuare imperia, ac pleroſque ad finem vitæ in iiſdem exercitibus, aut juriſdictionibus habere. Cauſæ variæ traduntur. Alii tædio novæ curæ ſemel placita pro æternis ſervaviſſe: quidam invidia, ne plures fruerentur, ſunt qui exiſtiment, ut callidum ejus ingenium ita anxium judicium, neque enim eminentes virtutes ſectabatur, & rurſum vitia oderat. Ex optimis periculum ſibi, à peſſimis dedecus publicum metuebat. &c.)

Prima dominandi ſpes in arduo] v. quæ dixi ad lib. 1. verb. *quantò ſummæ ſpei propior &c.*

Talia jaciebat] imprudenter! dixi ad lib. 2. verb. *in ea diviſione &c.*

Vero quoque & honeſto fidem dempſit.] Ita merentur, qui omnibus ſuis dictis factiſque ſimulationum nubes obducunt, ut etiam cum ſincerè agunt, fidem non mereantur.

Lygdi quoque Spadonis animum ſtupro vinxiſſe.] de hoc flagitioſo dominationis arcano dixi ad lib. 3. verb. *nam vulgatum erat &c.*

Quia Sejanus facinorum omnium repertor habebatur &c. quamvis fabuloſa & immania credebantur.] Ita meritis, qui per flagitia vivunt, ut non ſuorum modò ſcelerum, ſed & alienorum infamiam luant. In Alcibiade vigor ingenii, & vitiorum amor, & morum luxuria omnia credibilia faciebant. (*Juſtin.* v.)

Atrociore ſemper fama erga dominantium exitus.)

exitus.) Ita de Auguſti exceſſu dixit libro primo: *quidam ſcelus uxoris ſuſpectabant.* Eſt vulgata hiſtoricorum vox; hunc aut illum Principem obiiſſe, *non ſine ſuſpicione veneni.*

Igitur contumaciam ejus inſectari.] Nota delatorias artes; inſectari, criminari apud potentiores, ea maximè dicta factaque, quę maximè apud illos valere poſſunt: ſubmittere callidos criminatores, validoſque in animo dominantium: proximos illorum, quibus inſidiæ tales ſtruuntur, inlicere, ut pravis ſermonibus incautos ad peccandum perſtimulent. Cætera dixi ad lib. 1. verb. *Granium Marcellum &c.*

Nihil intermiſſa rerum cura, negotia pro ſolatiis accipiens &c.] Quomodo hoc ipſo libro paulò ſuperiùs Tiberius dixit: ſe fortiora ſolatia è complexu Reip. petiviſſe. Nimirum Principes in eum dignitatis gradum ſubvehuntur à Deo, ut omnium quietem illorum vigilia, omnium otium illorum labor, omnium delicias illorum induſtria & omnium vacationes illorum occupatio defendat. Talem Brutus apud Lucanum (2.) Catonem.

Invenit inſomni volventem publica curâ
Fata virum caſuſque urbis, cunctiſque timentem.
Securùmque ſui.

Sacratiſſimus Imperator noſter Ferdinandus Carolum Caraffam Epiſcopum Averſæ Pontificis apud ſe Oratorem interrogaſſe dicitur, ecquid

ecquid ipſi de cantoribus Muſicisque ſuis videretur? Cui cum Caraffa, ſummam omnium eſſe excellentiam, reſpondiſſet; ſed, ſi ſui arbitrii foret, juſſurum, ne nimia prolixitate in templo tædium auditoribus facerent: Cæſar ſubridens, tribus inſatiabiliter ſe intereſſe, dixit; ſacrorum celebrationi, conſultationibus diſputationibuſque de Republica,& venationum ſudoribus.

Claritudine infaſti generis &c.] v. quæ notavi ad lib. 1. verb. *Pollioniſque Aſinii patris ferociam retineret.*

De immodeſtia hiſtrionum &: *pulſi tum hiſtriones Italia.*) Optandum eſſet, toto orbe pellerentur. Fuit ſemper eſtque hodie quoque ſcena omnium vitiorum ſchola. Ibi quicquid obſcœnitatis hactenus occultum, paucioribuſque notum fuit velut ſtipendio propoſito, docetur: ibi turpi voluptate, velut lenocinio innoxii hactenus purique animi adulteriis, ſtupris & cæteris cum ſupercilio ac verecundia nominandis conciliantur: ibi furta, fraudeſque ac perjuria diſcuntur: ibi traducuntur Principes; & audientes reverentiâ erga magiſtratus dediſcunt: inde parentũ contemptus, prodigendi jactandique ſua amor, pudoris quoque & caſtitatis jactura domũ reportatur: ibi deniq; paulatim patrii mores funditus evertuntur, per accitã laſciviã, ut quod uſquã corrumpi & corrumpere queat, in urbe viſatur,

tur, degeneretque ſtudiis externis juventus, gymnaſia, & ocia, & turpes amores exercendo. (*Tac.* XIV. *annal.*) Cothurno tamen non eadem, quæ ſoccis, levitas: & non, ut comœdia, ita tragœdia quoque felicia ſcelera,& dolus præmia habet. Sua flagitiis nemeſis, & ultor Deus; ſua quoque virtutibus merces eſt.

Æquari adoleſcentes ſenectæ ſuæ impatienter indoluit.] Ita S. lib. I. *anxius invidiâ, & muliebre faſtigium in deminutionem ſui accipiens &c. moderandos feminarum honores dictitans &c.* Et plerumque Principibus ſuſpecti ſunt, qui proximi imperio deſtinantur, ne habere, quàm expectare imperium, ne acerbas Julio menſe, quàm Octobri maturas dulceſque uvas edere malint. Inde omnis nimia adulatio illis facta, omnis honor exhibitus in deterius trahitur. Inde idem noſter Tiberius Macroni Prætorio Præfecto, Orientem Solem ab illo adorari exprobravit: ad Caligulam illius ſtudia reſpicere innuens. (*Tac.* IV. *annal.*)

Incuſabatque diductam civitatem &c. ac ni reſiſtatur fore plures &c.] Hoc illud ſophiſma politicum, quod Itali elegantur injicere alteri Zelotypian dicunt: cujus artifex peritiſſimus fuit Coſmus Mediceus, Hetruriæ Dux; eoque præcipuè Senarum urbes ſuæ ditioni adjecit. Primùm, apud Philippum Hiſpaniæ Regem, qui Urbem illam tenebat, egerat,

egerat, ut ſibi pecunia in rem Caroli Cæſaris commodata reſtitueretur, aut loco ejus Plombienſis ditio traderetur. Reputatis deinde ſumptibus, quos in bellum Senenſe impenderat, ſpem de univerſa Senenſi ditione occupanda concepit. Quam tum cogitationē ille, ne fidem ſuā ſuſpectā Hiſpanis redderet, prudenter diſſimulavit, petitionibus ſuis crebrò renovatis, & de Plombino tantū facta mentione; tèmpus ſcilicet idoneū opperiens, quo declarandæ voluntatis occaſio ſe offerret; quæ ſe paulò pôſt in manus dedit. Etenim cùm ex literis oratoris ſui quem Romę habebat, & Albano Duce reſciſſet, Philippū cui tunc cum Pontifice omninò diſcedere, eique Senenſem ditionem tradere velle, primùm cum Albano, cui id negocium à Philippo commiſſum erat, egit, ut rem minimè præcipitaret. Miſit deinde ad regem Ludovicum Toletanum; qui poſt repetitam meritorum Coſmi ſeriem, modeſtè iis nullam rependi gratiam queſtus eſt. Tum quantum & ipſius Regis, & Coſmi rebus allatura ſit detrimentum, Senarum in Carafarum manus conſignatio, diſſeruit. Carafas non tàm recentis beneficii, quàm veteris injuriæ memores nova potentia auctos univerſam Italiam maximo cum Regis incommodo turbaturos; Coſmo verò, etſi univerſa pecunia debita exſolvatur, minimè cautū eſſe, ſi cogatur eos habere vicinos, quos, ut Regis rebus

rebus inſerviret, tanquã hoſtes hactenus perſecutus ſit. Proinde eum non poſſe tutò reſtituere, quæ in Senenſi ditione poſſideat, ut Carafis tradantur: quæ eadem tamen ſemper reſtituere paratus ſit, modò ea in Philippi poteſtate permaneant. Quod ſi verò certum ſit Regi, rem Senenſem à ſe abdicare, non poſſe ſine maximâ injuriâ in alium, quàm Coſmum transferri. Petere igitur eum, ut quando res ſuæ non ampliùs ferant, ut diutiùs in incerto dubii eventus ſalo fluctuet, quid ſuæ voluntatis ſit, Philippus definiat. Eodẽ tempore, quò Coſmus Toletanum ad Regem miſerat, Romę famam ſpargi curat, quaſi perpetuis Hiſpanorum deluſionibus irritatus Galliæ Regis amicitiam expeteret. Philippus igitur, qui rem ſeriò agi crederet, rebus ſuis in Italiâ, quibus ſeu evertendis ſeu fulciendis magnum momentum Coſmus afferebat, timere cœpit. Nutabant enim tùm temporis res Hiſpanorum in Italia, hinc Briſſaco duce Galliæ Regis in ſubalpinâ regione progreſſus indies faciente, hinc Guiſio in regnum motibus obnoxium irrumpente. Aſſenſit igitur, ut Coſmus ſuo beneficio Senenſem ditionem poſſideret. (*Ioh. Bapt. Cin. 6. de vita Coſm.*) Iiſdem artibus pòſt Franciſcus Coſmi F. Joannam Auſtriam uxorem adeptus eſt. Cùm enim eandem præter Franciſcum etiam Joannes Sigiſmundus Tranſylvaniæ Princeps, & Fridericus Daniæ

Rex ambirent: Franciſcus primò beneficiis Cæſarem Ioannæ patrem demerendum ratus, pecuniam & auxilia in bellum Turcicum promiſit, cum rumorem ſparſit, quaſi Galliæ Rex de ſorore ſibi in uxorem dandâ ſpem feciſſet. Cæſar ergo, qui ejus ope in bello uti conſtituiſſet, poſthabitis aliis Ioannam ei matrimonio junxit. (*Thuan.* 35.)

Nec aliud gliſcentis diſcordiæ remedium, quam ſi unus alterve maximè prompti ſubverterentur.] v. quæ notavi ad lib. 1. verb. *ne ipſis quidem, qui fecere laudatas.* & ad hunc lib. verb *numeroque & robore &c.*

Immodicè jactantis &c. Latè hæc explicavi ad lib. 3. verb. *fato potentiæ rarò ſempiternæ.*

Beneficia eò uſque læta ſunt, dum videntur exſolvi poſſe; ubi multùm antevenere, pro gratia odium redditur.] Senecæ eadem ſententia extat, epiſtola decimâ nonâ: quidam, quò plus debent, magis oderunt. leve æs alienum debitorem facit; grave inimicum. Et Epiſt. 82. eò perductus eſt furor, ut pernicioſiſſima res ſit, beneficia in aliquem magna conferre. nam quia putat turpe non reddere, non vult eſſe cui reddat, nullum eſt odium pernicioſius, quàm beneficii violati pudere. Et lib. 2. de benef. 24. Tutius eſt, quoſdam offendere, quàm demeruiſſe, argumentum nihil debentium odio quæritur. Dixi ego plura ad

ra ad lib. 3. verb. *fato potentiæ &c.*

Dubitare cogor, fato & ſorte naſcendi, ut cætera, ita Principum inclinatio in hos, offenſio In illos; an ſit aliquid in noſtris: liceatque inter abruptam contumaciam, & deforme obſequium pergere iter ambitione & periculis vacuum.] Alibi Tacitus ſine dubitatione ait, poſſe etiam ſub malis Principibus magnos viros eſſe: obſequiumque ac modeſtiam, ſi induſtria & vigor adſint, eò laudis excedere, quo plerique per abrupta, ſed in nullum Reip. uſum ambitioſâ morte inclaruerunt (*Tacit in Agric.*) Alius fortunæ tribuit ad gratiam Principis quoſdam provehere; plerumque autem prudentiæ eſſe in ea felicitate poſitos poſſe ſervare nam ut fortuna ſuâ ſponte non paucos Principibus conciliat: ita multos artificio & calliditate deſtitutos de tanto faſtigio excidere. Egò arbitror, aulicum non tantum ſuis conſiliis, ſuæque prudentiæ tribuere debere, ut nihil ſibi invium putet; nec viciſſim ita negligentem eſſe, ut omnia ſorti credat. Cogitet aulam navigationem eſſe, in qua etſi induſtria & ars nautica plurimùm valet, tamen interdum tam inſana tempeſtas maria exercet, ut omne nautarum conſilium pervertat, artemque iis omnem eripiat. Sæpè tranquillo mari.

--- cùm pluvium detergit cautibus Auſtrum
Cymothoe, & pectit virides in rupe capillos

 habi

habilis & in tempeſtates comparata navis, quæque ſæpe maris ſævitiam pertulerat, quodam infortunio mergitur; ſæpè etiam laceratum navigium.

nec ſævi patiens boreæ, cùm turbidus ille
Stridet, & alternis medium ſeſe obruit undis

vel media hyeme evaſit in tutum.

In animo revolvente iras, etiamſi impetus offenſionis languerat, memoria valebat] dixi ad lib. 3. verb. *ſibi tamen adverſus eum &c.*

Iuſſa principis magis, quàm incerta belli metuens.] Miniſtrum Principis; negotia, non ut ipſe melius putat, ſed ut juſſit Princeps, expedire æquum eſt. Una actionum ſuarum cynoſura eſſe debet, domini voluntas. Vix igitur ex fidelis miniſtri officio egit Vaſtius, ad quem cùm Vincentius Fidelis à Senatus Veneti ſecretis acceſſiſſet, ut an quæ de apparatu Hiſpanorum in Turcicum bellum ſpargebantur, vera eſſent expiſcaretur; ille ſe, depoſita miniſtri Cæſarei perſona, Venetis ſuadere dixit, ut rebus ſuis proſpiciant, nihil enim, quod in tanti belli uſus neceſſarium eſſet, proviſum. (*Andr. Maurocen. 4. hiſtor.*) Interdum tamen, ubi Principum juſſa parùm honeſta erunt, potius erit honeſtum, quàm voluntatem Principis reſpicere. Quemadmodum Papinianus fratricidium Caracallæ excuſare noluit. An-

to-

tonius Cardinalis Pratenſis fœderi à Franciſco I. Galliarum Rege cum Turcis inito, & Murcurinus Cattinara tranſactioni cum Franciſco Rege, jubente Carolo Cæſare, ſubſcribere recuſarunt.

Negatus honor gloriam intendit] notavi ad finem lib. 3.

Exprobraverat, ſuum tantum ſtudium &c.] v. quæ dixi ad lib. 3. verb. *fato potentiæ &c.*

Delatores, genus hominum &c.] quæ latè ſcripſi ad lib. 1. verb. *Granium Marcellum &c.*

Princeps proferendi imperii incurioſus erat.] Non ignaviâ credo, ſed conſilio, & quia Auguſtus Imp. breviario, quod ſua manu ſcriptum Tiberio reliquerat, conſilium addiderat, *coercendi intra terminos imperii.* (*Tac. 1. annal. v. Thom. Dempſter. lib. 2. apparat. ad hiſt. Scotic.*) Ego ad lib. 1. expoſui cauſam, quæ Auguſtum ad hoc conſilium movere potuit. Et generaliter verum eſt, magnorum imperiorum non ſemper optandam eſſe conditionem. Sunt, quæ mediocris potentiæ regna magis commendent. Primùm I. enim ſuperba illa imperii moles plerumque vanam ſui confidentiam affert, & inde ſecuritatem hoſtiumque contemptum; certiſſime futuræ ruinæ ſigna, imò

 cau-

cauſas. Qui non magis ſperandi, quàm timendi cauſas habent, acriter rebus ſuis invigilant; qui magnitudinis ſolâ opinione tutos ſe arbitrantur, per ocium & ignaviam hebeſcunt. Ecce! Darius tanti imperii Rex Alexandrum puerum vocabat; & ferulâ illum caſtigari volebat; ipſe deinde, ab hoc puero regno exutus. Deinde magnam potentiam odium & invidia vicinorum comitatur. Etiam disjuncti inter ſe coeunt, capeſſuntque conſilia, quibus ſuis rebus formidabilem fortunam evertant. Carolus V. poſt tot victorias, poſt, ut ipſe rebatur, victam & exutam omni potentia Germaniam, plures ſibi hoſtes concitavit. Hiſpaniæ Regum hodie adeò ſuſpecta omnibus magnitudo eſt, ut, ubi primùm ab illis ſcribi miles cœperit, omnes ſibi ſtrui inſidias arbitrentur. Nam potentia Regis, & genti innata ambitio, & affectati orbis terrarum imperii opinio etiam inania credibilia faciunt. Inde fœdera, inde mutuæ pro tuenda communi ſalute conventiones; & plura in arcano, quàm publicè pacta. Quæ res omnia Hiſpanis difficilia facit. Adeoque prudentium judicio ſummum nunc eſt ubi conſiſtit Hiſpana potentia, & monarchię illius velut ſolſtitium. Sed nunc hæc tranſmitto; plura dicturus ad librum 6. Redeo ad magna imperia; quæ plerum-

que

quæ mole quoque ſua laborant, ingentibus ſpaciis terrarum, & populorum varietate diffuſa. Cùm enim ad civium ſalutem imperium attendere debeat: quomodo unius ingenium tot gentium incolumitatem tueri poterit? Nimirum, dicet aliquis, amici Principum ſunt, in quos partem curarum transferant domini, qui longiùs remotorum populorum ſaluti invigilent. Benè id quidem, ſi illi tales non ſuas potiùs cupiditates, ſuam auri argentique ſitim extinguere vellent; quàm aut Principis famam, aut gentium bonum curare. Vos mihi teſtes, Neapolis & Mediolanum. Proreges, Præſideſque veſtri non ſibi apud vos regnum minus in ampliori Hiſpanico conſtituunt? non tradimini illis in certiſſimam ſervitutem? non tributis & vectigalibus exhaurimini quam ſæviſſimè? Mitto vetera. Anno cIↄ Iↄ c vii. Comes Fontanus Mediolanenſibus militem immiſit: in quem alendum ſola urbs ſingulis diebus ſeptem millia Philippicorum ſolvebat. Cumque ea de re cives ad Regem conqueſtum miſiſſent, obtinuiſſentque ad Fontanum de dimittendo milite mandatum; ille nihil motus, abſentes non intelligere præſentium rerum ſtatum, reſpondit. Hæc audent illi III.

homines penè in oculis ſuis Regis: quid non faciant Præfecti apud Indos, novique Orbis incolas; qui Regem ſuum, cùm videre nunquam poſſint, credere tantùm coguntur. In orbe terrarum penè alio, in poteſtate tàm libera, in gente ſervituti aſſueta quale ipſorum imperium eſſe putamus? maximè quia certiſſimâ cum impunitate peccant; non ſecuturis è provinciâ, qui eos repetundarum arguant. Hadrianus igitur ut malis occurreret, quæ ex Imperatoris abſentia in provinciis naſcuntur, omne vitæ & imperii ſui tempus in perpetuis peregrinationibus conſumpſit: reſtrinxitque imperium in Oriente, Euphratem pro limite conſtituens, & in libertatem ulteriores omnes populos remittens. Sed nullus Principum eſt, qui relicta regia ſua, cum Hadriano perpetui itineris laborem, & Scythicas pati pruinas velit.
IV. Alius magni imperii defectus eſt, quod cũ de majoribus negotiis ad Principem referri neceſſe ſit; non niſi poſt longũ tempus nuncii cum reſponſis redire poſſint, & ita *ex diſtantibus terrarum ſpaciis conſilia poſt res afferantur.* (*Tacit.* 3. *hiſt.*) Optandum igitur eſſet, Camelos imitarentur Principes: quos ajunt onera recepturos ſponte in genua ſubſidere, nec exſurgere priuſquam injectum illis

illis fuerit, quantum ferre poſſunt: graviora viribus non recipere, ſed antè, quam illa ſibi imponantur, in pedes ſurgere, & nec juſſos abire. Porro fieri quoque ſolet V.
ut mediocres principatus maximis imperiis, viris, opibus, potentia haut rarò nihil concedant. Xenophon (*lib. 1. de exped. Cyri min.*) Perſarum regnum, quamvis provinciarum amplitudine, & hominum numero maximum, tamen ob itinerum immania ſpacia, & quod copiæ militares hinc indè divulſæ ſint, infirmum atque imbecillum pronunciat. Et noſtri ſapientes GalliæRegem expeditis viribusHiſpano potiorem affirmant. Nam & ſterilitate homines, & indè ſolitudine præcipua regna damnata ſunt. Membra quoque tam vaſti corporis nimium diſtracta: quæ quamvis Genuenſium patronatu, & affinitate cum Allobrogum Principe inita jungere Reges Hiſpaniæ tentaverint; tamen quòd nos iiſdem finibus utantur Allobrox & Genuenſes, quibus Hiſpani, fruſtrà hactenus illa conſilia fuerunt.

Denique cùm rebus humanis nihil per- VI.
petuum ſit; fit ut cùm illæ eò progreſſæ ſunt, unde ultrà non poſſunt; neceſſariò iterum labantur, atque decreſcant. Virtus quietem parat, quies otium; otium porrò luxum generat, luxus interitum. Et

ſi nulla alia cauſa ſit, naturâ ita comparatum eſt, ut quod cœpit finiat. Ut cætera ita reſp. & regna naſcuntur, creſcunt, florent, decreſcunt, moriuntur: & ſicut ex ferro rubigo, ex ligno teredines gignuntur: ita rebuſpub. naturæ lex poſita eſt, ex ſe ipſis gignere, quæ eas aliquando convertent, aut evertent. Ut verè in hypomneſibus Guicciardinus dicat, non eſſe infelicem eam civitatem, quę cùm multa ſecula floruit, de dignitate ſua dejicitur, nec enim infelicitatem eſſe, ſubjici legi naturæ.

Nunc magnam potentiam mortalem eſſe etiam exemplis oſtendemus. Alexandri Magni furioſa ambitio Macedoniæ Græciæque imperio non contenta, ſceptra Perſica legitimo Regi excuſſa ſibi aſſeruit, Indos devicit, Afris jugi ſui minas intentavit, imperium denique uſque quò rerum natura diffunditur, proferre concupivit. At ille Alexander in ætatis flore, in medio rerum ſuarum curſu extinctus, regnum reliquit incompoſitum, hoc eſt, matri, uxori, liberis perniciem; & amicis eorumque ſtirpi perpetuam digladiandi, & inuſitatis ſceleribus in ſe invicem ſæviendi materiam. Alexandro in omni hiſtoria ſimiliorem non invenio, quàm Temir-lancum Scytharum Regem, qui infinito cum exercitu, non tàm jure regio, quàm prædonis more longinquis itineribus percurſando, quæ obtineri nequibant omne imperium cum vita amiſit,

amiſit, non diſſimilis illis hominibus, qui nimium ingerentes ventriculo, vomitu remetiuntur, quod concoquere nequeunt. *Roma modicis rebus virorum virtutumque feraciſſima fuit, Sed ubi ſubacto orbe, & æmulis urbibus regibuſque exciſis ſecuras opes concupiſcere vacuum fuit; prima inter patres plebemque certamina exarſere. modò turbulenti tribuni, modò Conſules prævalidi, & in urbe ac foro tentamenta civilium bellorum mox è plebe infima C. Marius, & nobilium ſæviſſimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Poſt quos Cn. Pompejus occultior non melior: & nunquam poſteà niſi de principatu quæſitum.* (*Tacit.* 11.*hiſt.*) In ſtuporem rapimur, ſi virorum præſtantiam intuemur, quos primi Io. urbis anni ediderunt; ſi virtutis excellentiam, ſi pietatem, ſi juſtitiam, continentiam, libertatis ſtudium ingens & amorem conſideremus. Nimirum cum illis gentibus adhuc luctabatur populus Romanus, quæ nihil ex tranſmarinis moribus in urbem invehere poterant. At poſtquam auratum eſſe Capitolium cœpit, & luxus in urbem tranſiit, atque piſcis pluris veniit, quàm bos: illicò evanuit virtus in theatris, emarcuit in Luculli villis & hortis, ſuffocata eſt Meſſalæ piſcinis, poſtremò extincta otio ac voluptatibus. Ut pronum fuerit atque expeditum Vandalis, Gothis, Herulis, aliiſque barbaris, Romanas ſibi vindicare pro-

vincias, atque adeò Romam ipſam capere, diripete, incendere. Somniabant quidem Romani *æternam urbem*, & imperium; pro æternitate Urbis vota nuncupantes, ludos edentes, victimas cædentes: ſed fruſtrà fuerunt. Cùm enim tempus fatis deſtinatum adveniſſet: ex obſcuro quodam angulo orbis terrarum, ubi vaſtitas feris tantùm habitata beſtiis putabatur, uno ferè momento inuſitatum antehac hominum genus ruens ut turbo montibus celſis (Ammiani Marcellini verba ſunt libro primo & triceſimo) prorupit tanto numero, ut totum terrarum orbem implere poſſe videretur. Tum ſtatim à Gothis ablata Romanis omnis ferè Græcia, inſuper Italia atque Hiſpania, à Bulgaris Dacia atque Myſia, à Vandalis tota Africa, à Francis Germania & Gallia, à Saxonibus Britannia, à Slavis Sarmatia, Illyricum: nec multò poſt à Saracenis Ægyptus, Arabia, Syria, Chaldæa; à Tartaris Armenia, Hircania, Colchis, & quicquid ad mare Caſpium & Hircanum interjacet; à Turcis univerſa minor Aſia, cum Cappadocia, Ponto, Bithynia, & reliquis ad Perſarum uſque terminos Aſiæ provinciis; à Perſis quicquid in Indiam uſque porrigitur. &c.

Cunctas nationes & urbes populus aut primores, aut ſinguli regunt.) Ab omnibus vulgare agitatur argumentum, ecquod inter homines optimum ſit imperii genus. Qua diſputatione

putatione aliud nihil hactenus profectum eſt, quàm quòd claruit inde, nullam omnibus numeris abſolutam potuiſſe fingi Rempub. & ubique eſſe, quæ omnium ſub ſole rerum imperfectionem arguant. Credo Numinis ſapientiam eſſe, quæ *non eſſe nobis hic permanentem civitatem*, oſtendere vult. Alia nobis patria eſt. Interim in terris peregrinantibus *id cuique genus imperii cariſſimum eſſe debet, ſub quo eſt genitus.*

Si evenit, haut diuturna eſſe poteſt.] Nulla mixtio tàm perfecta eſſe poteſt, cujus aliqua pars non denique reliquas exſuperet, inque ſuam naturam trahat.

Vt olim plebe valida, vel cum patres pollerent, noſcenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur; ſenatuſque & optimatum ingenia, qui maximè perdidicerant, callidi temporum, & ſapientes credebantur; ſic converſo ſtatu, neque alia rerum, quàm ſi unus imperitet, hæc conquiri, tradique in rem fuerit.] In repub. viventibus exploranda vulgi aut Optimatum natura, quibuſque ſtudiis aut artibus capiantur. Tum aptandus animus ad ea, quibus probari civitati poſſumus. Leges, jura, immunitates ignorari non debent. Tum quibus initiis fundata civitas ſit; quibus artibus creverit, floreatque: aut ex diverſo, quâ in re ab antiquis inſtitutis receſſerit: quæ interitum afferre poſſint; qui Cæſares, qui Catones in ea

ſint;

ſint; publicæ an privatæ divitiæ prævaleant; ſuis civibus armorum imperium committat, an externis ducibus utatur; denique quibus maxime artibus libertatem teneat. Qui verò Regibus naſcendi conditione obnoxii ſunt, quæ bonorum malorumque Principum artes ſint, ſcire debent; quibus modis habeantur, qui unius familiæ veluti hereditas ſunt, quibus item, qui ſui muneris regna faciunt. Sciendum item eſt, quibus artibus teneantur gentes, velut nata mancipia domini arbitrium ſimplicius expectantes, quibus ex diverſo populi nec totam libertatem, nec totam ſervitutem patientes. Præterea quâ calliditate civium nec ſentientium immunitates, & antiquas prærogativas minuant Principes; quis Regum ſuo ingenio utentium genius; quæque illorum natura, qui aliis ſe & regni adminiſtrationem tradiderunt; quæ fœderum, affinitatum, & amicitiæ inter regnantes conditio. Poſtremò aulam penitus noſcere, Procerum, cæterorùmque hominum ibi opes, famam, honorem quærentium ſtudia, delatorum ſcelus, veneficia, adulteria, & cætera dominationis flagitioſiſſima inſtrumenta, denique omnem bonarum malarumque artium diſciplinam non in uſum ſed cautionem didiciſſe neceſſarium erit. Nunc velim conſiderent qui *diſputando* Politicam diſcunt, ecquid ipſi harum rerum ſciant. Sed ſcilicet exterorũ

hæc

hæc ſunt artificia nihil adGermanorumRempub. pertinentia. Nobis *Auream Bullam* Caroli IV.interpretari, docere & diſcere ſatis eſt. Quaſi verò non iidem, qui hæc dicunt, imminui jura & privilegia, peſſumdari aureæ bullæ ſanctiones, Hiſpanos orbis imperium affectare, peregrinis artibus nobiſcum agi, conquerantur. Eccur igitur, quibus ſophiſmatis ſubvertantur leges, auferanturque immunitates, quibus artibus Hiſpani ad Catholicum regnũ graſſentur, quæ denique externæ technæ ſint, quibus petimur, diſcere nolunt? Diogenem in dolio diceres, qui ibi incluſus, quid reliquus orbis ageret, non curabat.

Spreta exoleſcunt &c.] v. notas ad lib. 1. verb *immotum adverſus &c.*

Libros per ædiles cremandos cenſuere patres, ſed manſerunt occultati & editi.] Multò minùs hodiè præſenti potentia extingui poterit ſequentis ævi memoria. Nam & typographiæ beneficio in plures libri ſparguntur; nec prohibitio ultra prohibentis territorium extenditur. Nulli ſunt Romani, qui Orbi dominentur. Ergò quod in Italia ſcribi non poterit, in Germania poterit, & quod ibi non licebit, Galli edent &c. Ex quo tamen non ſequitur, impios, aut improbos notæve obſcœnitatis libros non prohibendos. Quamvis enim verum ſit, ejuſmodi ſcripta plerumque avidè conquiri lectitàrique, donec cum periculo paran-

parantur; *mox licentiam habendi oblivionem afferre:* (*Tacit.* 14. *Annal.*) tamen quidam ignoratione libri, alii metu, plurimi emendi difficultate iſta vetita negligent: Ita quidam librum neſcient, quidam legere nolent, quidam non poterunt.

Leves, ignobiles pœnis adficiebantur.] Minutæ ſacrilegia puniuntur, & magna triumphis feruntur. (*Sen. Ep.* 87.) Muſcarum parvæ telis aranearum pendent; veſpæ perrumpunt.

Validus alioqui ſpernendis honoribus.] Non unum eſt in hac hiſtoria modeſtiæ Tiberii documentum. Atqui is mundi dominus erat. Hodie quorundam tanta dementia eſt, tantaque vanitas, ut titulos patrimoniis emant; titulos ſplendidos illos quidem, & famoſos, ſed omni re vacuos; quique non ad aliud utiles ſunt quàm ut quod ex patrimonio reliquum eſt devorent. Ventum eſt, in Italia maximè & Hiſpania, eò ineptiarum, ut cùm ejuſmodi par negotiorum aut officii cauſa congreſſum parant, priùs nunciis hinc indè commeantibus de mutuis titulis & cæremoniis, quibus utantur invicem, conveniant.

O curas hominum! ô quantum eſt in rebus inane!

Vaneſcet Auguſti honor, ſi promiſcuis adulationibus vulgatur.] Præcipuum vulgatorum honorum exemplum ſunt equeſtrium ordinum nomina: quæ olim virtutis præmium, nunc

nunc promiſcue etiam indigniſſimo cuique conferuntur. Ut quidam inde S. Michaëlis in Gallia Ordinem non ampliùs virtutis ſignum, ſed omnium beſtiarum monile dixerit.

Satis ſuperque memoriæ meæ tribuent &c.] Egregia verba, & auro ſignandâ! Summa eſt, unum inſatiabiliter parandum, proſperam ſui memoriam: quod duplici conſequimur viâ; virtutum famâ, & externis monimentis: quales ſtatuæ ſunt, effigies & ſimilia. Virtutum recordatio etiam ſine pictura aut ſculptura in hominum animis vivit. Quæ ſaxo ſtruuntur, ſi judicium poſterorum in odium vertit, pro ſepulcris ſpernuntur. Falluntur ergò, qui virtute deſtituti marmoreis molibus & mendacibus inſcriptionibus poſteritatem falli putant.

Moris tum erat etiam præſentem ſcripto adire.] Atque adeò hodie idem mos durat: ſive majeſtati ita conſultum Principes putant, ſive hoc modo tempus tanquam ad integrum conſultationem ſibi ſervant. An cùm à Principis facie neminem triſtem diſcedere oporteat, repulſæ pudorem ſublevant datæ per intermedias perſonas vel per epiſtolam, quæ non erubeſcere dicitur. Sed qualiſcunqne illa ſit ratio, quæ in Principibus iſtum morem probet, in privatis non ferenda ſuperbia erit. Quis non rideat ineptiam illius, qui cum infantem ex ſacro baptiſmate ſuſcipere rogaretur, ſcri-

pto id à ſe peti juſſit? Quis ſine riſu, imò quis ſine indignatione Pallantem Claudii libertum audiat, nihil unquam demi, niſi nutu aut manu ſignificaſſe; vel ſi plura demonſtranda eſſent, ſcripto uſum, ne vocem conſociaret? (*Tacit.* 13. *Annal.*) & tamen in univerſum veteres non voce, ſed poppyſmatis, ſibilis, & expreſſo digitis ſono famulos vocaſſe, raroque contuliſſe cum illis ſermonem obſervat accuratiſſimus Laurentius Pignorius in doctiſſimo de miniſteriis ſervorum commentario.

Quibus præcipua rerum ad famam dirigenda] v. quæ dixi latiſſimè ad lib. 1. paſſim. & lib. 3. verb. *provenere dominationes*. Non poſſum aptius exemplum afferrê, quàm Hiſpaniarum Regis. Ex quo ſecurâ Neapolitani regni & Mediolanenſis Ducatus poſſeſſione gaudet, nunquam illius rebus conducere poteſt, turbari Italiæ quietem. Et tamen ſuperioribus annis, cum inter Paulum V. Pontificem & Remp. Venetam nota Orbi diſſidia vix bene quietam Italiam ad novos motus ſolicitare viderentur, Philippus III. Rex, quò ſe Eccleſiæ defenſorem oſtentaret, largiſſimè Pontifici ſuas opes obtulit. Nec huc uſque res ſtetit. Mandatum Comiti Fontano, militem ſcriberet; Pontifici requirenti præſtò eſſet. Scriptus miles, omnia ad bellum parata: adeoque in iſta pietatis oſtentamenta impenſa ſunt octingenta millia philippicûm, ex regiâ pucunia; prêter id quod à civi-

à civitatibus & oppidis Ducatus Mediolanenſis depenſum eſt. Quod quantũ fuerit ex eo colligitur, quòd ſola Mediolanenſis civitas ſeptem Philippicum millia in ſingulos dies dedit. Et tamen Regis apud Venetos Orator ſanctè Senatui affirmavit, (& verum erat) Regem nolle bellum in Italia; omnia iſta fieri, quò Pontifici ampliſſimè de Regis pietate conſtaret &c.

Falleris enim Sejane, ſi te manſurum in eodem ordine putas] v. quæ dixi ad lib. 1. verb. *pridem inviſus, tanquam ducta &c.*

Vt Tiberium ad vitam procul Roma &c.] notavi hoc artificium ſ. hoc lib. verb. *mox Tiberium &c.*

Litterarumque magna ex parte &c.] vide dicto loco.

Minui ſibi invidiam adempta ſalutantium turba] & hoc eſt illud præceptum: *noli facere. conſervus tuus ſum*. de quo dixi ad librum tertium. Hoc modo Nicolaus Capponus, depoſita Vexilliferi (Gonfalonierum dicunt) dignitate, minuendæ invidiæ cauſa ruſticatum in villam abiit. Et Bernardus Cabrera ardentiſſimo apud Petrum Aragonium favore, eundem in finem monaſterio ſe incluſit: unde à Rege extractus, & majoribus admotus honoribus, non potuit æmulorum invidiam declinare. Horum enim ſuggeſtionibus incitatus Rex innocentiſſimo, nec cujuſquam ſceleris comperto caput demi juſſit.

Ca-

Cæſar objectam ſibi adverſus reos inclementiam eò pervicaciùs amplexus] Tyranni ut faciendis ſceleribus prompti, ita quæ fecerunt audiendi impatientes ſunt. Nolunt corrigi, reprehendi, moneri. Referunt Hiſpaniæ Regem circa annum Chriſti cIↃ. ccc. LVIII. tam furiosè puellam quandam deperiiſſe ut non modò in illius gratiam plurima rege indigna faceret, ſed & ſuâ manu quoſdam regii ſanguinis illius causâ occideret; denique eidem ab omnibus regni ordinibus fidelitatem, & obſequium jurari vellet. Abominati proceres rei indignitatem, duodecim ex primariâ nobilitate viros ad Regem ablegarunt; juſſos reverenter deformem amorem, cauſaſque propter quas pellici regiæ obſequium jurare nequeant, exponere. Quod cùm illi feciſſent, Rex, barbâ ſuâ tactâ; per hanc juro, dixit, malè vos locutos. Nec alio dato reſponſo eos dimiſit. Paucis interjectis diebus, cùm Hiſpalim veniſſet, 12. illos oratores noctu in ædibus ſuis interfici juſſit.

Ne regibus quidem parere, niſi ex libidine ſoliti.] Quod plerumque accidit in populis, qui immunitatibus & quadam libertatis imagine gloriantur. Indeque Boccalinus privilegia *lapidem ſcandali*, *ſeminarium zizaniorum* appellat: ex quâ cauſa omnia inter Principem & ſubjectos diſſidia oriantur. Sanè Principatus, quò propiùs dominatum accedit, & ſolu-

tam

tam legibus poteſtatem, eò firmior minuſque ſeditionibus obnoxius eſſe videtur: & ex contrario pronior eſt in rebelliones & civilia bella, omni tyrannide pejus malum, via, ubi Optimatibus, potentiæ & opum ſuarũ conſciis in Regem contumacibus eſſe licet. Nec in Regem modò, ſed & in mutuam plerumque perniciem arma ſumunt, qui in magno regno parvos ſe Reges ſciunt. Tacitus de Britannis: (*in Agric.*) *olim Regibus parebant; nunc per Principes factionibus & ſtudiis trahuntur. nec aliud adverſus validiſſimas gentes pro nobis utilius, quàm quòd in commune non conſulunt. Rarus duab. tribuſve civitatibus ad propulſandum commune periculum conventus. ita dum ſinguli pugnant, univerſi vincuntur.* De iiſdem Britanniæ populis, ſed recentioribus, Guilielmus Neubrigenſis, ſat prudens ſcriptor, in Hiſtoria rerum Anglicarum ſui temporis ita ait: *Caſtella per ſingulas provincias crebra ſurrexerant ſtudio partium; erantque in Anglia quodammodò tot Reges, quot domini caſtellorum; habentes ſinguli percuſſuram proprii numiſmatis, & poteſtatem ſubditis regio more dicendi juris. Cùm itaque ſinguli excellere quærerent, ut quidam ſuperiorem, quidam vel parem ferre non poſſent, feralibus inter ſe inimicitiis diſceptantes, rapinis atque incendiis pulcherrimas regiones corruperunt.* Denique Chriſtianorum Principum multitudinem exarmaſſe illorum potentiam

atque

atque, auxiſſe rem Turcicam, & noſtri homines agnoſcunt, (*v.Th.pol. cap* 33.& 36) & ipſi Turcæ ſciunt. Cùm enim Mahumetes Imp. vereretur, ne Occidentis Principes Conſtantinopoli à ſe obſeſſæ auxilia ſubmitterent; Sogam-Baſſa ei his verbis metum dempſiſſe dicitur: Noſti, Domine, Italorum Principum polyarchiam facere, ut anarchi ſint, nec concordes eſſe poſſint. Multa quidem illi ratiocinantur, conſultant, decernunt; ſed horum nihil aut parum exequuntur; & quod hodiè volunt, ejus cras pœnitet. (*Georg. Phranzes Protoveſt*.3.*hiſt.Conſtant*.) Et Ibraimus Baſſa in Comitiis Imperii Francofortenſibus dixiſſe fertur: Germanorum conſilia & actiones ſimiles eſſe belluæ multorum capitum, & plurium caudarum, quæ ſepem tranſire conaretur. & quia capitum quodq; ſibi diverſum foramen quæreret, fieri, ut ſimul univerſum corpus maneat immotum, impediaturque quò minùs ulterius progrederetur. Contrà ſuum Imperatorem unicipiti animali comparabat, plures habenti caudas: quod ubi ſemel capite tranſiiſſet, ſtatim corpore toto atque caudis omnibus ſine ullo impedimento penetraret. Barbari judicium minimè barbarum! Nam in comitiis, quæ ſarciendæ paci publicæ & communi bono ſtabiliendo augendoque ſacra eſſe debebant, quę conſiliorũ ſunt ſciſſuræ & factiones: imo quæ conſiliorum communium ſunt effu-

gia?

gia? Cùm jam ad portas eſt Hannibal, dum monentur Principes & civitates, dum delecti vocantur, dum tributa emendicantur, aliquot menſium labor eſt: & religioſum tamen hunc ordinem non expectant negotia; effluitque inter moras rei gerendæ occaſio, aut ingruit malũ, quod pręſentibus poterat repelli ſtipendiis. Bella non auro minùs, quàm ferro geri ſolent. Quia autem citiùs hoſtis adeſt, quàm Imperii Proceres conveniant, deſunt plerumque publicæ opes, quibus alatur domeſticus miles, & ex vicinis gentibus auxilia contrahantur.

Datis mitibus reſponſis, dum &c.] Qui alios repentino bello adoriri, aut aulicorum in ſe impetum remorari volunt, *pacem & concordiam ſpecioſis & irritis nominib jactant*, (*Tacit. 1. hiſt.*) & miſſis legatis, aut ad ſe miſſis detentis, adverſarium ludificant. Nonnunquam etiam dimittuntur hoſtium oratores non alio cum reſponſo, quàm ſecuturos mox relaturos reſponſionem: ij autem deinde aut planè non mittuntur, aut non niſi compoſitis neceſſariis rebus tardè nimis expediuntur. Romanorum legati à Perſeo è Macedonibus redeuntes, nullâ re magis gloriabantur, quàm decepto per induciam & ſpem pacis Rege. adeo enim apparatibus belli fuiſſe inſtructum, ut omnia opportuna loca præoccupari ab eo potuerint, quàm exercitus in Gręciam tranſmitteretur. Spatio autem induciarũ ſumpto venturum

turum illum nihilo paratiorem ; Romanos omnibus rebus inſtructiores cœpturos bellum. (*Liv*, XLII.) C. Cæſar Helvetios tranſitum petentes diſtulit, ad præſtitutam diem redire juſſos. interim aditus omnes validis præſidiis firmavit : reverſis deinde tranſitum negavit. (*Cæſ.* 1. *de bell. Gall.*) Et Sadinus, donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus reſponſis, dum Pomponius Labeo è Mœſia cum legione, rex Rhœmetalces cùm auxiliis popularium veniret, Thraces eluſit. (*Tac. hic.*) Simile exemplum de Ptolomæo Philopatore Ægypti Rege eſt apud Polyb. (*lib.* V.) aliud de Emanuele Imperatore Conſtantinopolitano apud P. Iuſtinianum: (11. *hiſt. Venet.*) aliud apud Hieronymum Coneſtaggium (*lib.* IV *de conjunct. Portug. cum reg Caſtil.*) de Philippo Rege Hiſpaniæ, Cardinalem Riarium à Pontifice ad ſe miſſum, in itinere per præfectos ſuos magnifice excipiente, ludiſque & ſpectaculorum varietate tàm diu detinente, donec Albæ Dux Luſitaniæ regnum (de cujus controverſâ ſucceſſione Pontifex ſibi cognitionem arrogabat) ſubegiſſet. Aliud de Coſmo Medicæo apud Io. Baptiſtam Cinum (*lib.* 1. *de vit. Coſm.*) Salviatum & Ridolfum Cardinales, ne noviter jacta imperii fundamenta convellerent, extra urbem per amicos detinente. Denique noſtra memoria in famoſiſſima Oſtendæ obſidione Albertus Archidux hoc modo

modo à præſidiariis deluſus eſt. Cum enim inducias pepigiſſent, quaſi de deditione acturi, dum ſimulant colloquium, furtim 5 cohortes auxiliares cum ingenti vi commeatus intromiſſæ ſunt. Sed non debuit præteriri inſignis ejuſmodi Themiſtoclis aſtus, quo Lacedæmonios decepit. Poſt Xerxis è Græcia fugam Athenienſes urbis ſuæ muros, quos ipſi ante diruerant, reſtaurare parabant. Quod cùm Lacedæmonii, quibus omnia illorum conſilia ſuſpecta erant, legatis miſſis impedire vellent adeoque verbis vim addituri viderentur: Athenienſes Themiſtoclis uſi conſilio, Lacedæmonios demittunt cum reſponſo: è veſtigio ſecuturos ſuos oratores, qui cauſam ſuam ſociis probaturi ſint. Illis abeuntibus, ipſe Themiſtocles Spartam ablegari ſe jubet, alioſque ſibi adjungit ſocios; qui tamen non ſecū abirent, ſed tam diu manerent, donec murum in eam altitudinem extruxiſſent, quæ hoſtium impetum repellere poſſet. Urgerent modò opus, nec ulli labori, ſumptuive parcerent. Peracto itinere, cum Spartam veniſſet, non illicò ad magiſtratus perrexit ſed initio cauſas ipſe ſibi pro arbitrio fingens, tandem ſocios ſe expectare dicens, miratuſque nondum adeſſe, rem in multum tempus extraxit. Tandem cùm illi quoque veniſſent, & Lacedæmonii interea certis nunciis comperiſſent, ſurgere Athenienſium muros, nec ullam nunciationis ſuæ cū-

ram haberi: Themiſtocles illos hortatur, ne vanis rumoribus fidē habeant: mitterent potiùs fidos ex ſuis homines, qui comperta cum fide referrent. Annuunt illi, mittunt Athenas (opinione ſua legatos, re autem vera pro Themiſtoclis ſalute obſides) & ſimul quoſdam ſuorum Themiſtocles, cum arcanis mandatis, retinerent à Spartanis miſſos, nec antè dimitterent, quàm ille rediiſſet. His omnibus compoſitis, Themiſtocles ad Regem & Ephoros prodit: fatetur, urbem ſuam muro cinctam. Poſtremò ille Athenas, iſti ſpartam redeunt. (*Thucyd.* 1. *Iuſtin.* 11.) Hæc ſophiſmata juſtè an ſecus uſurpentur, quærere libet. Certè Alexander Magnus latrunculorum & furum ſolertiam eſſe dicebat, noctu & ex inſidiis hoſtem adoriri· (*Q. Curt. lib.* IV.) Quod legati, Perſeum Regem induciarum ſpe deceperant, ut dixi, magna quidem Senatorum pars probabat. Sed addit Livius, veteres moris antiqui memores novam iſtam ſapientiā improbaſſe. non aſtu magis, quàm vera virtute bella geſſiſſe majores. Et Tiberius Adgandeſtrio Principi Cattorum reſpondit, non fraude, neque occultis, ſed palàm & armatum populum Romanum hoſtes ſuos ulciſci. (*Tacit.* 11. *Annal*) Ego arbitror rectiùs dici, facti quæſtionem eſſe; & principalem cauſam trahere hanc veluti conſequentē: ut ſi juſta ſit belli cauſa, juſti ſint etiam hi doli; ſin injuſta, etiam has tech-

nas

nas improbas pronunciem. Quidni enim ſummam publicæ rei quibuſcumque modis ſalvam præſtemus? Nihil turpe eſt, quod inimico detrimentum afferat. (*Achill. Tat.* 7.)

-- *Dolus an virtus, quis in hoſte requirat?*

Addo tamen neceſſariam limitationem, modò ſanctum illud Fidei numen nullo ſcelere violetur. (*v. Thom. Dempſter. lib. 1. de juram. cap. 2.*) Favent pietati fideique dî. Quomodo autem iſtiuſmodi artibus fides contaminetur, equidem non video. Sunt inter Principes uſitatæ, jure gentium probatæ; ut qui per illas decipitur, non de dolo hoſtis, & ruptâ fide (quippe quæ nulla data eſt) ſed de ſuâ imprudentiâ & credulitate conqueri debeat. Omnibus ſcriptum eſt hoc monitum: *νᾶφε καὶ μέμνασ᾽ ἀπιστεῖν. ταῦτα νεῦρα τῶν φρενῶν* i. vigila, & diffidere memento: ſunt hi nervi prudentiæ. Tractatus ad nihil obſtringit. (*Decian. lib. 2. conſ. 56.*) & multa tractantur, quæ non non cluduntur. (*Decian. conſ. 105. 133.* Huc contenditur ſæpiſſimè, ut per ejuſmodi injectas ſpes & tractationes hoſtis ſecurus reddatur, & negligens. Sed aliud erit dicendum, ſi jam pactum aliquid ſit, & conventum. Tunc enim, qui contra molitur, contra datam fidem agit. Non ergò callidum Petri Aragonii factum probare poſſum, quod tale hiſtorici memorant. Cùm inter Carolum Andegavenſem & Petrum de Siciliæ

regno armis decerneretur; & Carolus maritimis terreſtribuſque copiis ſuperior Inſulæ immineret, Aragonius, qui Caroli ſuperbum atque elatum ingenium noverat, ad equeſtre paucorum certamen provocat, profligari poſſe bellum duello, longiori mole attriturum mutuas opes, regna, populos. Placuit conditio, & Burdigala, quæ tunc Britanniæ Regi parebat, duello lecta. Igitur cùm Carolus ad præſtitutum diem ſe ſtitiſſet, & ad occidentem uſque fruſtrà Petrum aſpectaſſet, ſero agnito errore abſceſſit. Vix eſt, ut non improba ſit hæc ſolertia. Data enim fides erat in rem certam ad duellum, ad certamen; nec præſtita. Quod autem Xenophon. (*Cyrop.*) ducem militum inſidiatorem eſſe debere ait, & ſuæ mentis occultatorem, & fraudulentum, & furem, & veteratorem, & raptorem; eo, quo diximus, ſano ſenſu accipiendũ eſt, ne quid ſcil. in datam fidem peccetur. Ita enim ipſe Xenophon ſe explicat, cùm addit ſupradictis, operam dandam bono duci, ut cum ſuis paratis hoſtem non inſtructum deprehendat, cum armatis inermem, cum vigilantibus dormientem, conſpectum ab ſe, cum illum non videret, denique ut locorum difficultatibus impeditum ipſe conſtitutus in loco commodo adoriatur. Non igitur oportet hoſtes in conſilium adhibere; nec armorum magis eſt militia quàm temporum. Placet eam demum eſſe veram vi-

victoriam, quomodo nullum præter hominem animal vincere poteſt, id eſt, ingenii quadam ſolertiâ Nam corporis robore, urſi, leones, apri, lupi dimicant: qui ut viribus ſuperiores nobis, ita ingenio & ratione infra nos ſunt. Indeque Lacedæmonii, ſi quando ſtratagemate hoſtem ſuperaſſent, Marti bovem immolabant; ſin aperto prœlio, Gallum.

Ideò lædi, quia non regnaret) Iaſonis apophthegma eſt, miſerum ſe vocantis quod non regnaret. (*Ariſtot.* 3 *polit.* 3.) dixi ad libr. 2. verb. *cæterum Tiberio haut &c.*

Non ignarus quantum ex Rep. petetetur.] v. quæ dixi ad lib. 1. verb. *pridem inviſus &c.*

Immiſſis qui per ſpeciem amicitiæ monerent] has aliaſque callidorum æmulorum artes expoſui ad librum primum.

Cùm dominationem ipſam donum ejus acce-piſſet.] Grande donum, & quod non gratiam ſed odium mereri potuit. Quippe ubi impares merito ſe putant Principes, deſtrui fortunam ſuã rati, & velut exprobrantes, oculis ſuis obverſari tam invidioſos benefactores pro gratia odiũ reddunt. Agrippina Neronis mater cùm ad veſtem & gemmas dono ſibi à filio miſſas, non his inſtrui cultus ſuos, ſed cæteris arceri proclamaſſet,&dividere filium,quæ cuncta ex ipſa haberet; minareturque iturum ſe cum Britannico in caſtra, patefacturã ſuas nuptias,

ſuum veneficium; prægravis Neroni, interfecta ejus juſſu eſt. (*Tacit.* 13. & 14. *Annal*) v. quæ dixi ad lib. 3. verbo, *fato potentiæ rarò &c.*

A libertis & clientibus adipiſcendæ potentiæ properis exſtimulatur.] Magni conatus, & præcipitia incœpta non ſæpiùs ab ipſis Principibus, quàm ipſorum amicis, opes aut potentiam inde aucupantibus procedunt. Fridericus Comes Palatinus mitiſſimi ingenii Princeps ſemper habitus, ſuorum prava ſuggeſtione ad conſilia ſibi & Germaniæ univerſæ exitioſa impulſus eſſe dicitur. Quippe majores ſibi apud Regem honores ſpondebant. Iam opes, potentiam, præfecturas, regiæ denique fortunam omnes ſpe devoraverant &c.

Traxit in partes, ſpe objecta principis loci] Prima calliditatis ars eſt, ſuam cuique ſpem velut hamum objicere. Animus ſpe occupatus non vacat penſandis periculis, aut, quę ſtruuntur, inſidiis.

Spes implet tumidum naufragiis mare;
Spes captis onerat retia piſcibus:
Hac Bellona ferox uſa ſatellite,
Mortalem quoties ſolo
Fudit prodiga ſanguinem;

Præferocem & inſidiis magis opportunum] dixi ad lib. 2. verb. *in ea diviſione.*

Magna poſt prælia ſaucios largitione] notavi ad lib. 2. verb. *addit munificentiam Cæſar.*

Mos vulgò fortuita ad culpam trahentes] Burgundiones ſolio deturbabant Regem, ſub quo fortuna belli titubaſſet: & Ægyptii omnes caſus adſignabant rectoribus ſuis. (*Ammia. Marcell.* 28.) Moſsynœci, ſi fortuna cœptis non adſpiraſſet, reges ſuos totius diei inediâ puniebant (*Pompon. Mela lib.* 1. *cap*, 20.) Sed non eſt prudentis ex eventu ęſtimare conſilia: cùm ſæpe res ſapienter & maturè deliberatæ ſiniſtros exitus peſſimè vero conſulta bonum finem ſortiantur. Sæpe ſtulta conſilia hoſtium imprudentia correxit, ſæpe ſapienter deliberata inevitabilis fatorum neceſſitas evertit. Qui prava conſilia ex felici eventu laudant bona, ob adverſam fortunam damnant, ad male cenſendũ homines invitare videntur; inque cauſa ſunt, ut animi conſulentibus imminuantur, ne in apertũ ſententiam ſuam liberè promere auſint. Inde ſapienter Carthaginenſes cûm ducum ſuorum acta recenſerent, non eventum atque caſus; ſed conſiliũ ſpectarunt: cùm multos etiam qui pravo conſilio feliciter rem geſſerant, tanquã homines ſtultos, Reip. pernicioſos cruci affigerent. Sed hîc illud notandum venit, conſiliorum quoddam genus eſſe ſpecie temerarium, aut ſtultum, re autem vera ſapienter, & intuitu hoſtium ſocordię aut ignaviæ ſuſceptũ. Cum enim non omnes homines ſapientes ſint, ſed plures impetu abripiantur, alii deſidiâ marceſcant, quos nota pa-

riter & occulta fallunt: audere licebit interdum, quod, ſi in alium ſuſciperetur, imprudens & ſtultum foret. Cùm quidam Ferdinandi Ducis Albani factum quoddam ut temerarium, & inexperto juvene quā veterano duce dignius familiariter reprehendiſſet: reſpondit Albanus, non negare ſe, fuiſſe anceps & aleæ plenum factum: ſed fiduciam proſperi ſucceſſus ſibi feciſſe hoſtes rei militaris planè imperitos. (*Coneſtagg. 6. de conjunct: Luſit. cum Regn: Caſt.*

Nullo mirante, quòd diu egens, & parto nuper præmio malè uſus plura ad flagitia accingeretur.] Quod fieri neceſſe eſt, ubi delatores, genus hominum publico exitio repertum & pœnis quidem nunquam ſatis coërcitum per præmia illiciuntur. Delatores qui non caſtigat, irritat. (*Domitiani dictum apud Suet. in Domit. c. x.*)

Quibus additus miles &c. relatus eſt hic locus ad lib. 1. verb. *Granium Marcellum &c.*

Compoſitum inter ipſos] iſte tragœdiæ ordo explicatus ad libr. 1. verb. *Granium &c.*

Veteres & prægraves adſtitit.] retuli ad lib. 1. verb. *neque imperaſſe ſe*, & lib. 3. verb. *fato potentiæ raro ſempiternæ.* & verb. *audire me memini &c.*

Miſericordiam erga afflictos] notavi ad lib. 3. verb. *& cùm accuſatores &c.*

Pacem exuere; noſtra magis avaritia, quàm obſe-

obſequii impatientes.] Graviſſimè Deum offendi, acerbiſſimis tributorum exactionibus, adeò clarum eſt, ut nulla egeat demonſtratione. De Eduardo Angliæ Rege Polydorus Virgilius in Hiſtoria Anglica refert, cùm ingentem auri vim ex tributis redactam ad ſe afferri juſſiſſet, vidiſſe malum dæmonem fœdiſſimâ ſpecie pecuniis inſidentem: eoque ſpectaculo territum pium Regem præcepiſſe, ſuum cuique reddi. Sed & contra naturæ rationem inhumanitate iſta, ne quid ſævius dicam, peccatur. Principatus conditos ſcimus, ut vi ſublata, quæ omnia ad potentiores trahebat, ex naturæ & rationis imperio agerentur res humanæ. Quid autem ad naturam magis accedit, quàm ut quiſque partis induſtriâ ſuâ aut amicorum liberalitate opibus fruatur? Quid rationi civili commodius, quàm ut intelligamus, quid noſtrum, quidve apud nos fiſci ſit. Atqui Princeps, qui legitimè collatas pecunias, aut ipſe per luxum profundit, aut avaris hominibus committit, & inde novas ſuſtinendi militem rationes cogitare neceſſe habet, facit, ne ſciant cives, quantum ex domeſticis opibus Regi, quantum ſibi jura attribuant. Quî enim id ſciant, cùm non hoc ſuum ac legis quidem arbitrium ſit, ſed Principis duntaxat unius; cumque tributo ſemel exacto adhuc ipſi ſimpliciter ſuis bonis non gaudeant, quæ aliis ſcilicet Regis edictis poſſunt rurſus delibari?

Porrò quæ adverſus Deum & naturam peccat rapacitas,etiam inter homines non uſquequaque felix eſſe ſolet:quod hiſtoriis,quas deinde afferemus, clarum fiet. Quod enim quidam egeſtatem civiũ dominantis ſecuritatem eſſe exiſtimant; falluntur illi profectò. Paupertas quippe & egeſtatis faſtidium non abjectos homines facit & injuriarum patientes; ſed quia afflicta ipſorum fides eſt in pace, & unica ſpes in turbatis rebus, novarum rerum extremè cupidos: ut nihil ſit tam difficile, tamque anceps, quod illi non audeant. Semper compertum eſt egentiſſimũ quemque eſſe audaciſſimũ; & non rarò in deſperationem abire paupertatem:eam maximè, quæ neque terræ hiatu, neque aquarum inundatione, neque naufragii damno, neque hominum inſidiis, aut denique negotiationum caſibus, ſed crudeli illorum Principum avaritiâ contingit, qui non tondendo gregem ſuum, ſed excoriando & deglubendo opulentos ſe evaſuros paſtores ſtolide credunt. Qui hodiè nocere non poterunt, fortâſſe cras poterunt. Tempus,& mille nunquam cogitati caſus occaſiones afferunt, quibus non potens modò inimicus, ſed debilis & contemptus,& qui nunquam fortaſſe juvare potuit, poſſit in perniciem ultimam nocere. *Non tam omnibus fortunis nudari quis poteſt, ut non ad vindictam ei cultellus remaneat. Priùs necis paternæ, quam ablati patrimonii*

nii obliviſcuntur homines. Metus & terror infirma vincula caritatis ſunt; quæ ubi removeris, *qui timere deſierunt, odiſſe incipient.* (*Tacit. in Agric.* Non igitur immane latrocinium & atrociſſimum hoc furti genus probare nobis poſſunt, qui politicum præceptum tradunt; premendos frocientes, & reegnantibus periculoſos civium ſpiritus; adimenda ea, ad quæ, ſi reſpexrint, ſuperbia & opum conſcientia obſequium excutere poſſint. &, ut Italorum proverbium eſt, *bona ſubjectis populis ſenſim, & quaſi guttatim inſtillanda; mala ſimul & ſemel ingerenda.* In magnates ea cautio valeat; illis honores, opeſque, ne majora quàm par eſt, concupiſcant parce diſtribuant. Plebes eo nos metu liberat; quæ vilis humi ſerpit, & animo prędita eſt nunquam aſſurgénte ſublimibus conſiliis, & cogitationum magnitudine.

.. Satis eſt populis fluviuſque Cereſque.
(*Lucan.* IV.)

Vulgo una ex Rep. annonæ cura. (*Tac.* IV. *hiſt.*)
Lucan, 3. de Cæſare.

Gnarus & irarum cauſas, & ſumma favoris
Annonâ momenta trahi &c.

Nihil à principe requirit vulgus, quàm panem & frumentum in foro. Cererem & Bacchum & Ocii dulcedinē innocenti ſtupiditate colit; & rarò in alios, quam qui ad hæc numina ſua

avaras manus porrexerant, exarſiſſe legitur; eaque bona ſua pertinacius defendit, aut it recuperatum, quia ſola æſtimat. & horum intuitu omnium aliorum obliviſcitur. Romana plebs ſub peſſimis & crudeliſſimis Imperatoribus, & Florentini trucidato per inſidias Alexandro Duce nullam ſtatus mutationem expetebant. Quippe annonam vilem fuiſſe ſatis erat ad amandos iſtos principes. Hebræus populus etſi in Ægypto graviſſimam ſerviret ſervitutem, àPharaonis miniſtris continuis laboribus ita preſſus, ut vix reſpirandi haberet facultatem, in victûs tamen & rerum neceſſariarum abundantia facilè oblitus eſt libertatis. Poſtquam verò ſtupendis omnipotentis Dei miraculis & Potentia ineffabili velut manumiſſi Palæſtinam verſus per loca omni ſolitudine vaſta iter facerent, & initio panis, mox aqua denique carnes deficerent; non ſemel duriſſimum ſervitutis jugum, & *ollas Ægyptias* optare ſuſtinuerunt. Romani, quo Gallos recens domitos quietos tenerent, non efficacius ullum exiſtimabant remedium, quàm omnes diteſcendi præbere eis occaſiones. Quæ res tam feliciter illis ceſſit, ut de populis illis, qui bellicoſiſſimi olim fuerant, Tacitus (*in Agric.*) veluti de re, in quâ præter famam nihil duraverit, *Gallos quoque olim in bellis floruiſſe* dicat. Ex quo apparet, ſegnitiem cum otio intraſſe, & opum atque divitiarum; quas collegerant

gerant Galli, ingentem vim enervaſſe illum tam armipotentem olim populum: ut Taciti tempore penè fabulæ ſimile fuerit, Gallos aliquando bellicoſos fuiſſe. Quemadmodũ urſi, leones, aliaque morſu & unguibus nocentia animalia deponunt inſitam feritatem erga paſcentem, parent imperanti, blandiuntur: ita nulla re manſueſcunt homines meliore fide, quàm ſi opibus per induſtriam partis Principis beneficio frui poſſint. Inde ſævitiam annonæ incuſante plebe Romana Tiberius ſtatuit frumento pretiũ, quod emptor penderet, binoſque numos ſe additurum negotiatoribus in ſingulos modios. (*Tac. 2. annal*) Veſpaſiano & Aureliano Imperatoribus volupe fuiſſe dicitur, paſcere populum. Et hic quidem, quò vilior eſſet annona, libræ unciam addidit: ille architecto rationem monſtranti, qua prægrandes columnę exiguis impenſis & paucorũ hominum operis in Capitolium duci poſſent; placere quidem ſibi inventum, reſpondit; ſed ſineret ſe populum paſcere. Quò pertinet ſanctiſſimum cujuſdam & pientiſſimũ conſilium; fame populos urgente, Principem ditioribus tributum indicere debere ad pauperum ſuſtentationem, eamque pecuniam, vel eâ coëmptum frumentum poſtmodum pauperibus ſuo nomine diſtribuere. Carolus Flandriæ Comes Tamardum è gratioſiſſimis aulicis alendis è fiſco egentibus præfecit: ipſe cum

loculis in vulgus prodibat, circum templa obambulans, ſtipemque ſua manu mendicis promens. Dardaniorum, eorumque, qui annonam flagellabant, & clauſis horreis frumentum ſupprimebant, nequitiam compreſſit, apertis conditoriis, triticoque in egenos diſtributo. Qua popularitate adeò carus ſubjectis fuit, ut cæſi à ſceleratis hominibus corpus pro ſe quiſque tanquam ſanctas reliquias venerarentur, oſculaque ferrent; denique aliquid capillorum, barbæque atque adeo unguium & veſtimentorum, domeſtica religione aſſervarent, colerentque. (*P. Æmil.* v. *de reb. geſt. Franc.*)

Satis igitur conſtare arbitror, falli Principes, qui à pecuniâ ditibus ſibi periculum, ab exhauſtis, & excarnificatis ſecuritatem promittunt. Quia tamen *pauci prudentiâ honeſta ab deterioribus, utilia ab noxiis diſcernunt; plures aliorum eventis docentur*: *Tacit. ſ. hoc lib.*) ego quoque exemplis, quod dictum hactenus, adſtruam. Carthaginenſes ſuperbè & avariter Africanis imperitabant; mediam fructuum partem auferentes, tributa duplicantes, & ſolùm probantes miniſtros & præfectos, non qui clementer benigneque populos tractaſſent, ſed qui grandem ærario pecuniam per fas nefaſque corraſam intuliſſent. Quibus rebus factum eſt, ut pleræque civitates ſeditioſis militibus poſteà accederent. (*Polyb.* 1.)

Ob eandem cauſam ab illis Hiſpani quoque defecerunt: (*Polyb.* 11.) & ab Athenienſibus poſt cladem in Sicilia acceptam Socii.(*Thucyd.* 8. Etiam Romæ ſuſpecto Senatus populique imperio ob certamina potentium & avaritiam magiſtratuum, feſſa Reſp. in unius poteſtatem conceſſit: (*Tac.* 1. *annal.*) Et Gallis avaritia, aliis juncta cauſis, fatales fecit *Siculas Veſperas*: (*Leon. Aretin.* III. *hiſtor. Flor.*) & Ludovico Sforzæ Mediolani Principatum abſtulit. (*Guicciard.* 1. *hiſtor.*) In Gallis Carolo VI. Rege, rerum venalium viceſima indicta erat. Id onus urbes detrectabant. Contrà regii miniſtri nitebantur. Cùm igitur Pariſiis in foro olitorio femina quædam naſturtium venum expoſuiſſet, coactor Regius obulum poſtulat; muliercula ad aſtantium virorum auxilium provocat. Concurſu facto exactor à turba oppreſſus, obtrituſque eſt. Inermis plebs ad ædes publicas impetu fertur. dejectis foribus arma telaque corripiunt: exactores, redemptoreſque, quoſcumque urbem pervagati deprehendere poterant, plumbeis malleis confecerunt (*P. Æmil* 9.) Piſani olim à Florentinis, quod omne negotiandi genus ipſis interdiceretur & artes, præter manuarias, omnes exercere prohiberentur, defecerunt: nec niſi poſt multos annos, & immenſos Florentinorum ſumptus ſubigi potuerunt. (*Guicciard.* 11.) Hiſpanis Mediolani

occu-

occupationem facilem fecit populorũ ingens erga Gallicum nomen odium: qui à militibus gravia & intoleranda perpeſſi, cùm neqȝRex ob pecuniæ inopiam ſatis provideret, neque præfecti obſiſterent, incredibilis, quo Regem proſequebantur, ſtudii obliti omnia ſurſum deorſumque volvi miſcerique cupiebant. (*Andr. Maurocen.* 1. *hiſt. Ven.*) Eadem tributorum acerbitas Gandavi in Flandria (*Maurocen.* 4. *hiſt. Ven.*) & abſente Carolo Cæſare in Hiſpania *Guicciard.* 13.) periculoſiſſimam ſeditionem concitavit: & Clementi VII. Pontifici tantum odium fecit, ut cùm Borbonius cum hoſtili exercitu ad urbem contenderet, & Pontifex cives ad conferendas pecunias hortaretur; cæteris abnuentibus Dominicus Maximus Romanorum ditiſſimus centum aureos nummos mutuò ſe daturum promitteret. (*Guicc.* 18.) Gotricus Daniæ Rex, (Gothofredum Germani & Itali vocant) cùm Friſios oppreſsâ libertate, fortunis cunctis ablatis in turpem miſeramque fortunam adegiſſet; tributum quoque annuum injunxit: quod maximè fecit, ut ſervitus illa diuturna non eſſet. Ædificium, cujus longitudo erat CCXL. pedum, duodecim paribus ſpaciis maceriâ diremptis diſtinctum ſtruxit; ad cujus caput Quæſtor, cùm tributum pendendum erat, conſidere juſſus eſt. Ad finem verò clypeus concavus ex ære locatus, in quem ſinguli Friſiorum

ſiorum tributũ ſoluturi numum conjiciebant: cujus cadentis ſonum ſi Quæſtor ex longo intervallo exaudiret, in ſolutum cedebat: ſin minus; regio quidem fiſco ille accreſcebat; ſed qui jecerat, alium atque aliũ majoris ponderis eodẽ conjicere cogebatur, donec tinnitus Quæſtoris aures feriret. Addunt alii; auri & argenti uſu omni in corporis cultu vetito ad vimineos torques, ſimiliaque ſervitutis extremę argumenta eos latâ lege redegiſſe; præfectum dediſſe, qui in ſervili obſequio & operis miſeros detineret; oſtium in ædibus ad Septentrionem unum habere juſſiſſe, humilius quàm pro ſtatura corporum: cùm, ut jugum quotidiè turpiter ſubire, tũ ut exituri inflexo toto corpore regem Danũ ſerviliter venerari viderentur. Quis ex novæ ſapientiæ doctoribus nõ diceret, benè proviſum ne animos tollerent Friſii, omnia ad infringendos ſpiritus inſtituta erant. Sed iidem erectis talibus injuriis ad libertatem animis, cùm arma raptim undiquaque collegiſſent, Danorum præſidia paſſim oppreſſerunt, aut finibus ſuis ejecerunt. (*Vbbo Emm v. hiſt Friſ.*) Quod exemplũ eò notabilius eſt, quia Tacitus hîc eoſdem Friſios eandem ob cauſam ad iram & queſtus, & poſtquam non ſubveniebatur, ad bellũ veniſſe refert. Nunc alia addo. Imperante Valentiniano (placet novis vetera interſerere) multiplicata per Pannonias vectigalium augmenta.

Opti-

Optimates ultimorum metu exagitatos compulerunt mutare ſedes, & trans mare abire: & flagitantium miniſtrorum amaritudine quidam oppreſſi, cùm non ſuppeteret, quod darent, erant perpetui carcerum inquilini: è quibus aliquos, cùm vitæ jam tęderet & lucis, optata ſuſpendiorum remedia conſumpſerunt. Quibus populorum excoriationibus nudatum eſſe hoſtibus Pannoniæ latus ſcribit Ammian. Marcell. libro triceſimo. Guilielmus Auraici Princeps, quærentibus quâ ſpe contra potentiſſimum Hiſpaniarum Regem ipſe omnium rerum egens, patriâ extorris, bellum cieret? reſpondit: Hiſpaniarum avaritiam & crudelitatem duas ſibi fore portas aditum daturas in Belgium. Denique cum ſuperiori ſeculo à Fontano Comite & Hiſpanis Cameracum obſidione cingeretur, & jam Fontanus autumnali intemperie attritô exercitu de receptu cogitaret, nihil illi ad urbis occupationem magis profuit, quàm civium in Balagnium, qui ſe nuper Cameracenſem Regulum appellari à Galliæ Rege impetraverat, odium. Exaſperaverat illos, quod mercibus in foro venalibus numiſma æreum Balagnii juſſu percuſſum, accipere cogerentur: cum pro indictionibus tributiſque non niſi aureum & argenteum Balagnii exactores reciperent. Exempla prærer ſolitum plura attuli: ut iis receptam hodie quorundam opinionem con-

confellerem quâ ſubjectorum inopiâ principum ſecuritas conſtare putatur. Nunc ſupereſt, ut, quibus artibus tributorum neceſſariorum invidia leniatur, doceam. Ve- I.
teres limitanea regnorum loca non tàm gravibus vectigalibus, atque ea quę in meditullio regni ſunt, onerarunt; metu defectionis. Inde noluit Darius eſſe tributarios Æthiopes & Colchos, quia limitares erant. Veneti hodieque mitius tractare putantur Bergomates, Brixienſes, Cremenſes, Mediolanenſium olim ditionis oppida. Et Neapolitani acerbius ab Hiſpanis habentur, quàm Mediolanenſes; qui cum Allobroge, Gallis, Venetis conſilia Hiſpanis pernicioſiſſima inire poſſent. Illud II.
quoque conſilii pars eſt, non imos quæſtores exigendis à populo tributis præficere, & nec ipſi privatorum limina circumeant, nec miſſis lictoribus pignora capiant, divexentque oppidanos. Ipſorum civium ſit hoc munus; qui ex ſuo corpore eligant per quos ea pecunia cogatur humanius; inde ſingula oppida inferant ærario. Si quis enim privatus detrectet aut moretur: per aſſuetos magiſtratus, notoſque lictores præſtat ad ſolutionem adigi; quàm inhumano faſtu quæſtorum qui cum exactoribus ſuis brevem moram interdũ crudeliter vendunt; meliuſque præ-

dati

dati nunquam ſunt, quàm cum in vexatis laribus, & in quibus vix tantum eſt, quod tributo ſufficiat, ſibi quoque ſpolia illato
III. terrore inveniunt. Eſt etiam cautio, ea tributi nomine exigere, quæ quibuſque locis viliſſima habentur. Quomodo Romani à Friſiis coria boum, (*Tac. hic.*) à Siculis frumentum, à Corſis ceram (*Alb.*
IV. *Gent.* 3. *de jur. bell.* 4.) ſumebant. Præterea pium maximè eſt, tributis onerare ea magis, quæ divitum luxum inſtruunt, quàm quibus pauperes vitam exhibent: & ſumptuarias leges ferre, earumque con-
V. temptoribus multas irrogare. Curæ ærarii & vectigalium præponendi ſunt homines ſanctiſſimi, & qui puras innocenteſque manus habeant. Secus ſi fiat, nulla tributorum acerbitas ſufficiet; & Princeps ſemper vacuus, ut de Eriſichtonis fame pueris narramus, & erectis in futurum votis egebit. Et non inepta quorundam cautio fuit. ærarii & redituum curam ſacris hominibus mandaſſe. Cum enim illis Pontificia conſtitutio matrimonia abſtulerit, cur opes relinquere optarent liberis quos tollunt nullos? Præſumuntur itaque non divitiarum conquiſitioni operam dare, aut cæteris mortalium curis occupari, ſed pro domo, pro familia, pro poſteris cœlum habere. Ita Mediolani olim in ſacro ærarium erat.

erat pecuniæque plebis ſequeſter ſacerdos eſſe ex lege jubebatur (*Alciat. 2. hiſt. Mediol.*) & CIↃ. IↃXXIV. Senis Camerlingi officium (is ærarii curam habebat) monachis concedebatur: (*Malavolt. lib. 7. hiſt. Sen*)& nuper ſacratiſſimus Dominus Imperator noſter, Cameræ, ut vocant, Auſtriæ Crenſmunſteranum Antiſtitem Prę- VI. ſidem dedit. Multum quoque tributorum invidiam minuet, ſi Princeps fundos patrimoniales ſuos, & quicquid in domeſtica ejus hæreditate eſt, coli jubeat, & inde redactas opes publicis vectigalibus jungat. Quam curam hodiè hæc facilior popularis pecuniæ ratio atque fiducia penè evertit. Negligi enim patrimonia illa Regum tanquam anguſta aut laborioſa aut denique ad privatorum ſortem accedentia incipiunt; mox in gratioſos homines dividi, pignori dari, veràque aut ſimulatâ emptione excidere. Ita innocentiſſimum vivendi genus omittunt de ſuo vectigali, illudque tributorum inſtituunt prædæ proximũ. Denique exactam pecuniam cum artificioſa quadam parſimoniæ VII oſtentatione in publicam utilitatem erogare decet; ut videant gentes, non eam per luxum & ignaviam prodigi conviviis, ludis, venationibus & turpiſſimâ in ſycophantas & adulatores liberalitate. Sed

cùm

cùm fiat plerumq; ut malè exorta flagitioſiùs conſumantur; perpetua neceſſitate tenentur Principes novis indictionibus exſugere ſubjectos ſibi populos, & ad ea devenire, quæ ſine dedecore Principum, & infamia ſeculi dici ſcribive non poſſunt. Inde enim prodierunt modi noſtrâ aut avorum memoriâ reperti, quâ Principes carentes pecuniâ militem ſuum in hybernis vel præſidio retentum ex civium ſuorum expilatione, & vicini agri depopulatione alere ſolent. Nam quod Cyrus Babyloniis à ſe devictis præſidium impoſuiſſe, eique ab ipſis ſtipendium numerari juſſiſſe legitur, (*Xenoph. 7. Cyropæd.*) id fortaſſis in urbe recens captâ, & mobili, indeque ſuſpectâ, ſingulari ratione probari poterit. Inde quoque magnâ cum militiæ noſtræ infamia, quâ amici ac hoſtes pari diſcrimine habentur, orta conſuetudo, ſingulis civium ædibus unum aut plures imponere, quos illi cibo, potu, lecto, nocturno lumine & pro jumentis fœno, ſtramine, interdum & avena ſine precio inſtruant. Quem morem in Italiam ex Gallia tranſlatū Ludovici XII. temporibus Guicciardinus libro quarto & decimo tradit. Sed Joannes Baptiſta Pigna libro quarto Hiſtoriæ de Principibus Ateſtinis, Martinum Scaligerum multò ante equitum ad ccIↃ. pace aluiſſe ſcribit, utique leviore impendio, quia in privata hoſpitia diſtribuebantur. Ut ut ſit, mos illæ poſt ea tem-

tempora ab Hiſpanis tanta crudelitate atque acerbitate in urbe Mediolanenſi exercitus eſt, ut penè incredibile ſit, quod illorum temporum ſcriptores memorant. Milites per civium domos diſtributi non modò patresfamiliàs ad victum ſibi quotidiè lautum & delicatum ſuppeditandum, verùm etiam ad pecuniam, eaque omnia, quibus luxui ſervitur, cogebant. Quæ cùm intoleranda eſſent; non niſi clandeſtinâ ex urbe fugâ (quippe palam non licebat; cùm milites ſuſpectos domi cum conjugibus & liberis vincirent) vitari poterant. Quam ob rem tabernæ atque officinæ tota urbe clauſæ erant, & ubi ſe olim frequentia ſuffocabat, mœſta ſolitudo. Miſerabilis urbi facies, & hominum nimia clade ſtupentium attoniti vultus. Res certè ſumma miſeratione digna, & exemplum inconſtantis fortunæ planè ſingulare. Viderant homines urbem paulò ante; civium opibus, ſplendidiſſimis ædificiis, ſuperba rerum omnium copia nobiliſſimam; multitudine hominum tanta, ut credi poſſet ſeminarium eſſe, ex quo mortales Jupiter in orbem emittit, vel quò fatis vocantibus coëunt homines. Tunc verſa rerum vice innumeris partim peſtilentia abſumptis, partim ultimorum metu fugâ dilapſis, vacua habitatoribus ac penè deſerta erat, uterque ſexus incultus, ſordidatus, rerum omnium egens, nullum earum artium veſtigium,

gium, quibus precium luxus fecit, quarumque induſtria tàm ingentibus urbē opibus ditaverat. Ex quoin eam deſperationem civium animi lapſi ſunt, ut mortem in tot malorum remediū optantes, quidam ferro, alii laqueo, nonnulli præcipitio exiiſſe miſerias illas memorentur. Nec hactenus malum ſtetit. Sævitum in abſentes quorum, ſi vocati non comparuiſſent, bona publicabantur. Et erat tantus proſcriptorum numerus, ut minuendæ moleſtiæ cauſa, quæ in ſcribendo erat, proſcriptionū tabulas typis excudere neceſſe eſſet. Sacra quoque templorum ſpoliabantur pecuniâ, in militum ſtipendia. Denique Antonius Leva militum dux omnem civitatis annonam ad ſe contractam & in publicis locis conditam illis ipſis à quibus rapuerat, immoderato pretio vendebat. His veſtigiis noſtri Principes inſiſtentes cum ſumma ſua infamia (ſaltem apud bonos) atque miſerabili populorum exitio bella gerunt Nam quod temporum neceſſitate, & ſeculi ab antiquis longè diverſi conditione ſe excuſant, id verò vanum eſt. Non eſt, non profectò temporum vitium, quod eſt hominum iniquitas. Decidatur aliquid ex immenſo Regum luxu: reſtringatur effuſa illa in gratioſos & adulatores pecuniæ publicæ profuſio: coërceatur inſatiabilis quæſtorum miniſtrorumque avaritia, fraudes, dolique nunc conſuetudine peccandi nō excuſati modò,

dò, ſed pro juſtis, licitiſque habiti. Nunquam deerunt pecuniæ non in militum modò ſtipendia, ſed in magnificentiam quoque & reliqua majeſtatis oſtentamenta. Nec adeò infelix eſt noſtra aut ſuperior ætas, ut non protulerit viros Principes qui, quòd frugalitatem, & largiendi modum quendam habebant, ad exercitus ſuſtentandos, & viros in quaque arte præſtantes præmiis afficiendos, & cæteram regiam libertatem, pecuniæ ſatis habuerunt. Coſmus Magnus Hetruriæ Dux tenuibus novi imperii initiis, difficillimiſque temporibus, & exhauſto Prædeceſſore ſuo ærario, cùm in ſuam Carolique Imperatoris rem perpetuos feciſſet ſumptus, tantum comparcere potuit, quantum non ſolvendis modò integris ſtipendiis, ſed & præmiandæ virtuti, ſufficeret. (*v. Cin.6. de vita Coſm.*) Joannes 22. Pontifex decem & octo annis quibus ſedit, 25. *milliones* conquiſivit: & nuper Sixtus V. cùm obeliſcis erigendis, ædificiis ſtruendis, navibus armandis maximam pecuniæ vim inſumpſiſſet, ſexto Pontificatus anno decedens paulò minus *qninque millionibus* reliquit. (*Scip. Amirat. ad lib.* 1. *Tacit. diſc.* 3.)

Faſtus janitorum perpetiebantur.] Intolerabile, nec ipſis patronis multum honorificum eſt, habere janitores, à quibus ad dominum aditus plerumque pretio emendus eſt. Et tamen id etiam veterum ſeculorũ dedecus fuit;

ut patet ex hoc loco, & pluribus Senecæ. Etiam Lucii Junii Moderati Columellæ verba huc adſcribere haut abſurdum fuerit: *(lib. 1. de re ruſt.) an putem fortunatius à catenato repulſum janitore ſæpè nocte ſera foribus ingratiis adjacere, miſerrimeque famulatu per dedecus faſcium decus, & imperium profuſo tamen patrimonio mercari? Nam & gratuitæ ſervituti, ſed donis rependitur honor. &c.*

Finis Notarum politicarum in librum quartum Annalium

C. CORNELII TACITI.

CHRISTOPHORI FORSTNERI AUSTRII NOTÆ POLITICÆ

Ad Librum V. Annalium

C. CORNELII TACITI.

CUPIDINE *formæ aufert marito*] quaſi concedenti, inquit Sextus Aurelius Victor in Epitome. Rarò enim alienarum uxorum attrectatio Principibus impunita fuit. Et libido pene tot Principes, quot crudelitas, perdidit. Hæc Sardanapalum imperio dejecit, Reges Roma jecit, decemviros poteſtate ſua ſpoliavit, Trojam evertit, Mauros in Hiſpaniam introduxit, Gallos è Sicilia ejecit. Ne igitur privatum iſtud flagitium, & nihil mali in Remp. infundere putemus: Non poſſum facere, quin referam, quod agri Neapolitani in Auſtria homines ad quadrageſimum ab urbe Vienna lapidem hodieque narrant. Ajunt olim Principem familiariùs cum uxore Baronis Pottendorfii (quæ familia extincta, cæterùm arx hoc nomine ſupereſt) conſueviſſe, quàm aut ma-

ritus vellet, aut tanti Principis famam deceret: & Pottendorfium, cum Principem ſæpiùs monuiſſet, ut deſiſteret, fruſtrà fuiſſe. Igitur diſſimulato dolore, interjecto tempore, cùm Principem venantem comitaretur, fune ad id parato equo detractum jugulaſſe. Manent adhuc non procùl Neapoli in agro, qui Viennâ illuc euntibus ſiniſter eſt, duo faſtigati lapides, pyramidum inſtar, aliquo intervallo ab ſe invicem diſtantes, ſignum ſpacii, per quod à Barone Princeps, ut ab Achille Hector, aut ab Alexandro Batis tractus eſt. Hæc ita ab illius agri accolis memorantur, ſine temporis certa deſignatione. Poſtea ex Cuſpiniano didici, Fridericum fuiſſe cognomento bellicoſum, Auſtriæ Ducem, in quo maſcula primorum Auſtriæ Ducum ſeries defecit. Sunt quidē, qui in prælio cum Hungaris cecidiſſe affirmant; quod etiam veteres annales rethris ſcripti velle videntur, illis verbis:

Daz iſt Hertzog Fridereich
Von dez tode Oſterreich
Sol immer wainen und klagen
Vnd traurens nit Verdagen:
Wann ſein leip und ſein Nam
Sind noch heut ein pluender ſtam.
Durch Oſterfrid Ward es irſlagen
Verwuſt wart daz Lant zu den tagen.
Daz tet von Vngern Chunich Wela,
Sein Herrn geſigten an den Vngern ſa.

Daz

Daz man ihr klagen ſagt weit
Zu dem Heiligen Creutz er begraben leit.

Ego tamen illis accedo, qui cæde jam memorata occidiſſe aſſerunt. Argumentum habeo id, quod dixi de pyramidibus agri Neapolitani, Deinde, quòd in cœnobio S. Crucis epitaphium Friderici illius viſitur laqueis aut loris ſe implicantibus notabile. Tertiò, quod familia Pottendorffia, teſtante Cuſpiniano, ab illo tempore penè ducentos annos tanquam piaculo obſtricta infamis fuit, & ab omnibus honoribus ſubmota. Aliud huic ſimile exemplum extat in Friſiorum Batavorumque annalibus. Florentius V. Hollandiæ & Selandiæ Comes Gerardo Velſio, è prima nobilitate Batavica frequenter tùm in aula verſanti concubinam ſuam in uxorem obtrudere volebat. Quod ille abnuens, meretricem Principis ducere non convenire natalibus ſuis, nec honeſto animo reſpondit. At Princeps ſtultum eum eſſe ſubjiciebat, qui tàm probatæ pudicitiæ uxorem reperturũ ſe putaret, quam non ipſe ad ſtuprum ſe pertracturum confideret. Cumque Velſius pòſt uxorem duxiſſet, illa abſente fortè marito à Principe priorum memore eſt ſtuprata. Ea verò injuria vehementiſſimè pupugit animum Velſii. Ergò conjuratione inita cum propinquis uxoris ſuæ Florentium fortè Ultrajecto in Hollandiam redeuntem non

procul urbe exceptum, cùm videret, vivum avehere, & eripere perſequentibus non poſſe, educto gladio tranſverberat medium, & celeri fuga ſe proripit. (*Vbbo Emm.* XII. *hiſtor. Friſ.*)

Dicax idem & Tiberium acerbis facetiis irridere ſolitus quarum apud præpotentes in longum memoria eſt.] Fœcunda ſalium & arguta libertas grata ſolet eſſe in colloquiis, jocis, cæteriſque animi remiſſionibus. Quid enim elegantius, quàm ad omne argumentum ſententiolam dictaque conciſa, & veluti brevi fulgure micantia habere? quid urbanius quàm omnium dicta, factaque excipere improviſis ſalibus: & brevi nitidoque acumine ſemper intentum eſſe in aliorum ineptiam? ſed innoxii debent eſſe iſti joci, & qui non minùs eum, in quem dicuntur, quàm cęteros qui audiunt, delectent. Nam quibus acerbitas ineſt quæque multum ex vero trahunt, acrem ſui memoriam relinquere ſolent. Etiam jocorum libertas, quæ multum inter pares jucunditatis habet, in ſuperiores uſurpata ſcurrilitas eſſe videtur magis quã urbanitas: ejuſque ſæpe apud præpotentes in longũ memoria eſt. Reverenter habenda eſt principum familiaritas. Sæpe ex intimâ ſodalitate odium oritur. Nunquam ſine reverentia cum majori verſari debemus. Ecce Fuſius Geminus Tiberii offenſionem incurrit, quod eum acerbis facetiis irridere ſolitus

tus eſſet. (*Tac. hîc.*) Et eadem intempeſtivorum jocorum ferocia Atticum Veſtinum Neroni Cæſari aliàs cariſſimum ad mortem traxit. (*Tacit.* 15. *annal.*)Nec principes modò, & ſumma rerum capita, ſed & cæteri honoris famæque ſuæ retinentes ægrè petulantem iſtam jocorum licentiam ſufferunt. M. Cicero petulantiori lingua plurimam ſibi apud multos invidiam concitavit. (*Plutarch. in Cic.*) Petrus Philippi F. Strozius FlorentinusMaranumForojulii oppidum Auſtriacis Principibus interceptum Venetæ Reip. quinque ac triginta aureorum millibus vendiderat. Quod factum cùm Petrus Aretinus, homo impietate & Lucianiſmo non minùs quàm libertate linguæ celebratus, in Italico quodam carmine (ut nulli parcebat) traduxiſſet: Strorzius illi ſignificari juſſit, famam quàm carminibus quærebat, inventurum ſupplicio. Subornaturum ſe homines in ipſius necem; quos nullâ curâ nulla providentiâ vitaturus eſſet. Unde miſer ille, qui Stroziũ nõn plùs minis terribilem, quàm factis promptum noverat, adducto domus ſuę oſtio toto tempore quo hoſtem ſuum Veneta ditione morari ſciebat, nec pedem extra limen efferebat, nemine quoque ad ſe intromiſſo. Credo enſibus & pugionibus pluere opinabatur. Denique & id obſervandum eſt, inter remiſſiones tantum animi jocis utendum. Nam in ſeriis & publicis negotiis aliorum ri-

ſum ciere ſcurrile eſt. Cum Senenſes ejecto Hiſpanico præſidio ad Gallos defeciſſent, miſſus ab eis eſt Florentiam Alexander Sanſedonius, ut factum molliret civeſque ſuos Cęſareis miniſtris excuſaret. Igitur cùm Cæſariani delicta Senenſium exaggerarent; Sanſedonius nunc negando, nunc minuendo, atq; variâ arte excuſando objecta, reſpondebat. Verùm cum Cæſariani nova ſubindè proferrent, & violenter urgerent his verbis: quid ad hoc reſpondebitis? quomodo excuſabitis illud? qua ratione iſtud defenderis? non vox adverſum ea Sanſedonio, nec ſilentium, ſed verba ſua præpediens, & confuſionis manifeſtus tandem in hunc ſermonem prorupit: quid malum! non ſatis purgabit nos, quod omnibus notum eſt, Senenſes ſtultos eſſe? (*ò diavolo! non ci ſcuſerà il ſaperſi, che noi Saneſi ſiamo pazzi?*) Imo excuſabit, unus ex Cæſarianis reſpondit, ſed eâ conditione quæ mente imminutis convenit, quos quia ſui compotes non ſunt, catenis coërcemus ne vel ſibi vel aliis nocumento eſſe queant. Non erat oratoris, negotiũ tanti momenti ſcurrili levitate tractare, & ſtultam appellare ſuam civitatem, ſeque fatuũ oſtendere.

Donec pauci &c.] Ipſi Principes facinorum ſuorum nolunt authores videri. Sapientes, ſenatoreſque juris & æqui conſultos ſubornare, qui cupiditatibus dominorũ famulentur, minùs invidioſum eſt. Et inter illos ſemper erunt,

runt, quib. nulla ex honeſto ſpes, & publica mala ſingulis in occaſionem gratię trahuntur.

Bræuibus momentis ſumma verti poſſe] dixi ad lib. 1. verb. *cuncta mortalium incerta &c.* & ad lib. 4. verb. *princeps proferendi imperii incurioſus &c.*

Falſas literas &c.]Eum colorem omnes ſeditioſi initiò ſceleri ſuo obducunt. Prava conſilia, potentium in aula immodicam ſuperbiam, & nihil in Principe niſi nimiam bonitatem arguunt.

Druſum Germanici filium &c.] Frequenter in hiſtoria illorum dolus occurrit, qui inferunt ſe in alienam familiam, & velut adoptant ipſi, ludicro plerumque initio, ſed maximo regnorum motu, & periculoſis turbis. Memorantur in hiſtoria Pſeudo-Alexander, unus & alter Pſeudo philippi, Pſeudo-Nero, Pſeudo-Poſthumus Agrippa, Pſeudo-Druſus (*Tacit. hic.*) falſi in Anglia Eduardus & Richardus Reges, inter Turcas Pſeudo-Muſtafæ, ante non multos annos Pſeudo-Carolus in Hiſpania, & is denique qui ſe Caroli IX. filium in Gallia dicebat. Unum tamen & alterum horum exemplorũ merentur, ut explicatiùs recenſeantur. Balduinus VIII. ex Flandriæ Comite Conſtantinopolitanus Imperator factus in prœlio contra Bulgaros conſtanti famâ cæſus dicitur: Verùm pòſt annos xx. quidam redivivum ſe Balduinum finxit. Igitur in Flandriam cum

hac famâ venit & rarâ quadam oris gravitate, commemoratione hominum rerumque priorum ſtemmatis totius notitia, etiam ſagaces cautoſque inducit. Deſciſcunt & adhærent paſſim, faſtidio etiam & contemptu feminei imperii; quod Ioanna id temporis, Balduini filia, rebus præerat. Examinatus inquiſituſque planus ille à Ioannæ Senatu, mirâ confidentiâ & ex ipſa fidem præſtruens, Domi inquit, inclementiores cives, quam foris hoſtes reperi. Tu me Flandria, mater & altrix rejicis, quem Græcia, Macedonia, Thracia advenam excepit coluit: ipſa barbaria, majeſtatem verita ſervavit. At enim, ubi delitui audite & caſuum humanorum meſereſcite, ſi quid tamen humani in pectoribus iſtis habetis. Captus prœlio ad Hadrianopolim à Bulgaris, ab iiſdem in cuſtodiâ habeor, ſatis lenta & remiſſa, uſque eò, ut effugium etiam patuerit, & animo iſto ac Deo ducibus me liberarim. Cùm ad meos propero vagus & erro in alios barbaros incido, ignaros fortunæ meæ, & ab iis in Aſiam trahor ac vendor. Heu miſeriam! pudet, ſed vos narrare cogitis. Syri me habent, & in ergaſtulum ruſticum damnant. Ego Balduinus, Comes, Imperator qua manu ſceptra tenui raſtra tractavi, plures per annos: donec à Germanis mercatoribus caſu tranſeuntibus, quibus me aperui, pretio liberarer. Ii me domum remiſerunt. Vos expellitis; ingrati, immemores veterum bene-

beneficiorum quibus avi veſtri, patres, etiam tu atque ille à me affecti eſtis. En ſenium & hanc canitiem, quò reſervati ſumus? poſt tot fluctus ſcopulum reperi, ubi portum putabam: ipſa mea Joanna patrem non agnoſcit, ne Comitem cognoſcat. Hæc & plura differens magnitudinem vel fallaciam tuebatur, vario animorum motu, pleriſq; ad illum inclinatis. adeò, ut nobilium populariumq; bona pars ſtatim adhęreſceret, Comitem & Auguſtum ſalutaret. donec re jam pręcipiti Ioanna ad Ludovicum VIII. Franciæ Regem ſupplices legatos mitteret, ut Balduini memoriam ab impuri nebulonis contage tueretur. Suſcepit negotium Rex, diem homini dicit. Venit ille magno comitatu, ſolitaque fiducia, & faſtu. Veſtis erat purpurea, alba in manu virga: ſiſtitque ſe Regi Peronæ. Qui his ad eum verbis infit: ſi ille es, quem te jactas, breviter reſpondere & ſtatim potes. Quæro, tene pater meus Flandriæ Comitem dixerit, jura dederit? quo teſte, loco, tempore, ritu? baltheone te & inſigni militari donarit? Quæ mulier ex Francicâ nobilitate, quo conciliante, quo auſpice, loco, cœtu nupſerit? Quid hæres? hæc ignorare de ſe verus Balduinus non poteſt. Iſta Rex: tamen audacia illa, velut deprehenſa hærebat, & ſpacium cogitandi petebat. Inde pro impoſtore haberi, & contemptim dimitti. nam ſub fide publica venerat. Nec diu pòſt in

V 6 Bar-

Burgundia captus Ioannæ offertur: quæ convictum confeſſumque, ut dicunt, laqueo ſtrangulavit: non tamen ſine plebeculæ rumoribus, quæ patrem ab improba filia in ligno ſuſpenſum tunc & diu poſteà differebat. (*I. Lipſius in monit. & ex pol.*) Anno Chriſti cIↄ. Iↄ. XCVIII. qui mihi natalis eſt, Venetiis quidam Sebaſtianum Luſitaniæ Regem ſe finxit. Ajebat poſt pugnam infeliciter, in Africa pugnatam, cum ipſum cuncti cæſum putarent, pudore confuſum & conſpectum hominum veritum obvia celoce conſcenſa Algarbium perveniſſe, curatiſque vulneribus orbem terræ obire, Abyſſinorum Principes ditiones, aliaſque remotiores provincias luſtrare decreviſſe. Hoc conſilio in Perſiam uſque penetraſſe. variiſque prœliis ab eo tempore interfuiſſe, ac multa in iis vulnera accepiſſe: poſteà peregrinationum pertæſum apud Hiberos (*Georgiani* dicuntur) cum ſancto quodam latuiſſe. denique anno cIↄ. Iↄ. XCVII. ab eo diſceſſiſſe, & in Siciliam navi delatum: unde Romam euntem à famulis ſpoliatum Venetias divertiſſe. Commendabat ſermonem, quòd apud vulgus fama vigebat, ab Africano prœlio non amplius viſum Sebaſtianum: & quòd oris totiuſque corporis læva parte brevioris ſimilitudinem, in ſupercilio dextro cicatricem ex vulnere ab infantia notabilem, verrucam denique in imo pedis articulo haut multum digi-

digito minorem oſtenderet iſte, quiſquis fuit, Implacabile quoque in Caſtulonenſe nomen Luſitanorum odium faciebat, ut plerique crederent aut credere fingerent. Sed precibus Dominici Mendozæ Hiſpanici Oratoris datum, ut homo Venetis in carcerem conjiceretur, ex quo anno cIↄ. Iↄ. cII. dimiſſus, facto per Hetruriam itinere, à Franciſco Magno duce captus, & Hiſpanis traditus, Neapolim abductus & ad tranſtra ablegatus eſt. Tandem cum Neapoli in Hiſpaniam avectus eſſet, & eò acrius in Luſitania coitiones fierent, in arcem concluſus, ſive accelerata ſive naturali morte tragœdias quotidiè ex ea cauſa exorientes finivit. (*Thuan. lib.* 126. *Andr. Maurocen. lib.* 16.

Finis notarum politicarum in librum quintum Annalium.

C. Cornelii Taciti.

CHRI-

CHRISTOPHORI FORSTNERI AUSTRII NOTÆ POLITICÆ

Ad Librum VI. Annalium

C. CORNELII TACITI.

ABLATA *ærario, ut in fiſcum cogerentur. tanquam referreret.*] Volunt quidem Principes credi,ſe rationes àReip. ærario tenere: ſed opera diverſa ſunt. Cives cùm externo pavidi bello penſione; quam Princeps imperat, credunt ſe ſalutem redimere; Principis luxum inſtruunt, aut præpotentium in aula avaritiam paſcunt. Quota illorum pars, quæ ad militem alendum,ad urbes & oppida munienda, & cæteras publicas neceſſitates penduntur, in eos uſus; in quos deſtinata ſunt, erogantur? Tùm illud intolerandum eſt, quòd, quæ ſub diſcriminis articulo extraordinaria ratione ſolvuntur à civibus, pòſt perpetua fiunt: & *quæ gravia atque intoleranda, ſed neceſſitate armorum excuſata, etiam in pace manent plerumque.* (*Tac.* 2. *hiſt.*)

Neque præmia niſi ab Imperatore] dixi ad lib-

lib. 1. verb. *quantò ſummæ ſpei &c.*

Ne verba pravè detorta &c.] v. quæ ſcripſi ad libr. 1. verb. *immotum adverſus eos ſermones &c.* & verb. *Granium Marcellum.*

Dii me, deæque pejùs perdant, quàm perire quotidiè ſentio] O miſerum; qui contemnit conſcientię teſtem! Tiberius pudore ſcelerum & libidinum ſaxa & ſolitudinem maris Urbi Romæ prætulit. Sævitiam ac libidinem cùm factis promeret, locis occultabat. Nec tamen ipſum fortuna ſua, non ſolitudines protegebant, quin tormenta pectoris, ſuaſque ipſe pœnas fateretur. Cætera Gnomologi.

Qua Sejani amicitiam cæteri falsò exuerant.] Nemini fraude aut damno eſſe debet amicitia & familiaritatis cum eo habita; quem Princeps diu probatum, cultum, & ad ſummos honores evectum pòſt gratiâ ſuâ excluſit. Separari debet amicitiâ à crimine. Complices alii ſunt ſceleris, qui merito ſuo pœnas luunt: alii amant, colunt, venerantur, quos à Principe amari, & penè tanquam pares diligi ſciunt. Hi autem quid contrahunt ſceleris, ſi jure vel injuriâ Principis gratia mutet? Princeps qui omnia explorata habet, deceptus eſt. Quid mirum, ſi alius quoque in eundem errorem trahatur? Hæc defenſio M. Varroni, de quo hic Tacitus, truculentiſſimis Tiberii temporibus, quibus erat accuſandi frequens & penè publica rabies, accuſato incolumitatē dedit. Et gemina-

mina huic oratio Amyntæ, ob amicitiam Philotæ apud Alexandrum rei, extat apud Quinctum Curtium: (*lib.* 7) cujus partem huc adſcribere placuit. Amicitiam quæ nobis cum Philota fuit, adeò non eo inficias, ut expetiſſe quoque nos, magnoſque ex ea fructus percepiſſe confitear. (Idem initium cum M. Terentii exordio) An verò Parmenionis, quem tibi proximum eſſe voluiſti, filium omnes penè dignatione vincentem, cultum à nobis eſſe miraris? (Reſpondent orationis Terentianæ verba; Videram collegam patris &c.) Tu Herclè, ſi verum audire vis, Rex, hujus nobis periculi cauſa es. Quis enim alius effecit, ut ad Philotam decurrerent, qui placere vellent tibi? ab illo traditi ad hunc gradum amicitiæ tuæ aſcendimus. Is apud te fuit, cujus gratiam expetere, & iram timere poſſemus. (Confer verba M. Terentii, ut quiſque Sejano intimus, ita ad Cæſaris &c.) An non propemodum in tua verba, tui omnes, te præeunte juravimus? eoſdem nos inimicos amicoſque habituros eſſe, quos tu haberes? hoc ſacramento pietatis obſtricti adverſaremur ſcilicet, quem tum omnibus præferebats? (Similis Marci argumentatio in illis verbis; non enim Sejanum Vulſinienſem &c.) Igitur ſi hoc crimen eſt, tu paucos innocentes habes, imo herclè neminem. (comparia illa in Marci oratione verba; cunctos, qui &c.) Omnes enim

Phi-

Philotæ amici eſſe voluerunt: ſed totidem, quot volebant, eſſe non poterant. Ita ſi à conſciis amicos non dividis, nec ab amicis quidem ſeparabis illos qui idem eſſe voluerunt. (Idem in oratione Marci epilogus; imò juſtis terminis dividatur &c.)

Abditos Principis ſenſus, & ſi quid occultiùs parat, exquirere, illicitum, anceps] dixi ad lib. 1. verb. *quibus unus metus, ſi intelligere &c.*

Quod filii necem fleviſſet.] Sub tyrannis malorum omnium complementum eſt, non poſſe tutò flere mala; quòd non palàm triſtem eſſe licet, ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes neceſſe eſt felicium affectus exprimere. Tacitus infr. hoc libro; *neque propinquis aut amicis adſiſtere. inlacrimare, ne viſere quidem diutiùs dabatur, ſed circumjecti cuſtodes, & in mœrorem cujuſque intenti, corpora putrefacta adſectabantur, dum in Tiberim traherentur: ubi fluitantia aut ripis appulſa, non cremare quiſquam, non contingere. interciderat ſortis humanæ commercium vi metûs.*

Cum jam tabe fluunt, confuſaque tempore multo.
Amiſere notas, miſerorum dextra parentum
Colligit, & provido ſubducit cognita furto.
Meque ipſum memini cæſi deformia fratris
Ora rogo cupidum vetitis imponere flammis,

Omnia

Omnia Sullanæ luſtraſſe cadavera pacis;
Perque omnes truncos, cum qua cervice reciſum
Conveniat, quæſiſſe caput.
(*Lucan.* II.)

Sapienter moderans] exemplum, poſſe etiam ſub malis Principibus magnos viros eſſe, obſequiumque ac modeſtiam, ſi induſtria & vigor adſint, eò laudis excedere, quò plerique per abrupta ſed in nullum Reip. uſum ambitioſa morte inclaruerunt. (*Tacit. in Agric.*) v. quæ dixi ad lib. 4. verb. *dubitare cogor &c.*

Gello exprobrabat, quòd ſcientiæ ceremoniarumq; vetus &c.] Non eſt tolerabilis ejus artis ignorantia, quam quis profitetur. Turpe eſt, inquit Qu. Mucius Scævolæ I. C. patricio & nobili, & cauſas oranti, jus, in quo verſatur, ignorare. (lib. II. D. *de orig. jur.*) Pudendum igitur fuit, quòd Renatus Biragus, Galliæ Cancellarius cùm in regni comitiis oratio ipſi habenda eſſet, ætatem & rerum Gallicarum ignorantiam cauſatus, initiò ſe excuſavit. (*Thuan.* LXIII.

Neque habere privatum liceret] v. notata ad lib. 4. verb. *libros per ædiles &c.*

Felicitate ſæpiùs quàm induſtria commendabatur] dixi latè ad lib. 3. verb. *mihi quantò plura &c.*

Nam primò duodecim tabulis &c.] quibus legibus obviam itum ſit Romæ uſurarum fraudi-

fraudibus, & quomodo illæ toties repreſſæ rurſum ortæ ſint, ſatis diligenter tractat in Commentario ad leges 12. tabularum Franciſcus Balduinus, Cæterum vetus id malum pœniſque nunquam ſatis coërcitum, hodieque medullis civitatum regnorumque inhæret tàm altè, ut ejus pellendi nulla ſpes ſit. Nam qui mercimonia negotiationeſque exercent, ſuo jure fœnore urbes agroſque exhaurire ſe arbitrantur. Nobilitas & proceres, quibus omnis quæſtus indecorus eſſe debebat, inſtitorias fraudes egregiè prodidicerunt; quidam avaritiâ: alii quò habeant, quæ per luxum & vanitates aulicas prodigant. Principes ipſi Hebræos, tanquam neceſſarium regni inſtrumentum, interdum paulò meliori, quàm Chriſtianos, conditione, tenent. Iſta gens poſt immane occiſi Servatoris JESU CHRISTI piaculum, irâ Numinis omni exutâ dignitate, & quò cæteris mortalibus oſtentui eſſet, ſuis ejecta ſedibus, vaga atque egens, quà lucri fraudiumque tutò exercendarum ſpes duxit, omnibus ſe terris diſperſa effudit, perque omnes urbes prompta dolis; pecuniæque vias omnes callens, fœneratur. Ita juxtà plebs primoreſq; evertuntur fortunis, circumveniuntur, atque obruuntur fœnore. Principes illis ut ſpongiis utuntur, & poſtquam ſatis biberunt, exprimunt madidos: &c.

Acribus, ut fermè talia, initiis, incurioſo fine]

fine.] Neceſſarium illius præceptum eſt, qui reſpublicas, leges, & inſtituta ſæpè ad ſuorum initiorum vigorem reduci juſſit. Seneſcunt omnia; & ipſæ leges, quibus ſtat Reſp. dum novæ ſunt, ſervantur, dein fruſtrà habentur; *acribus initiis*, *incurioſo fine*. Nulla ergò melior ratio eſt, nulla prudentior, quâ reſpublicæ ſerventur, nulla Medea hujus Æſonis ſenium feliciùs rejuveneſcere fecerit, quàm ſi, qui vitio temporum & hominũ pravitate contracti ſunt nævi, tempeſtivè emendentur; & leges veteres, ne illarũ contemptus aut oblivio obrepere poſſit, novis ſanctionibus muniantur. Quemadmodũ corpori hominis per ſingulos dies aliquid vitii accreſcit, quod, niſi tollatur, tandem mortiferum parit morbum: ita Reſp. ſenſim à primo robore, primaque ſuâ conſtitutione abſcedunt: ad quam niſi revocentur, ſenio expirare eas neceſſe eſt. Florentiæ olim mos fuit, ſingulis quinquenniis refingere, ſi quid à primâ legum ſinceritate abiiſſet. Et Friſii (*Vbbo Emm.* 23. *hiſt. Friſ.*) cum anno Chriſti cIↄ cccc xxxix. in comitiis Leoardiæ coactis multa de pace, de bello, deque cæteris rempublicam concernentibus negotiis decreviſſent, quo ſanctiùs cuncta ſervarentur, in bienniũ ſolùm id decretum valere juſſerunt. Veneta Reſp. mortalitatem effugiſſe videtur non alius magis inſtituti beneficio, quàm hujus inſtaurandarum corrigendarumque legum;

gum; & reducendo revocandoque cuncta, quæ labare videntur, ad priſcum morem. Anno Domini CIↃ IↃ LXXXII. Collegii decemviralis auctoritas eò ſe provexerat, ut limites, intra quos olim ſe continuerat, tranſgreſſa, immodicâ nimiumque ſe efferente poteſtate terribilis eſſe liberæ civitati inciperet. Illo præſertim anno multa legibus adverſa facta dicebantur. publica pecunia ambitioſè in privatorum gratiam effuſa: patritii plerique majorum comitiorum lege ſoluti: alii, qui vel ob ætatem arcerentur, vel tempus, quo poſt exactos honores ad alios capeſſendos minimè idonei ſunt, nondum exegiſſent, ad magiſtratus admiſſi: denique cuncta ferè ad ſe nullo refragante, tracta. Sed re majoribus comitiis agitatâ, certis limitibus incluſa decemvirûm poteſtas eſt, ne noxia Reip. eſſet.

Quòd Theophanem Mitylenæum proavum eorum Cn. Magnus inter intimos habuiſſet.] Magnum ſanè crimen! quale fuit, quod Agathocles Ithacenſibus, Ulyſſem Ithacæ dominum, abactis ex Sicilia pecoribus paſtorem exoculaſſe poſt tot ſecula objecit. (*Plutarch. in apopht.*

Magnitudinem pecuniæ malo vertiſſe] v. quæ dixi ad libr. *Granium Marcellum &c.* Boni Principes, cùm injurias ſuas & læſæ majeſtatis crimen ulti ſunt, ne magnitudinem pecuniæ, quam damnatus habebat, & avari-

tiam

tiam ſuam reo exitium attuliſſe dici poſſet; bona damnatorum liberis aut agnatis damnati tranſmiſerunt. Quod Coſmus Magnus Hetruriæ Dux, qui pluribus, quàm quiſquam alius ſuorum temporum, conjurationibus petitus fuit, ſæpiùs feciſſe dicitur.

Non damnatione matris, non exilio fratrum rupta voce.] Hi ſunt iſti in aulis ſtruthiocameli, qui ferrum quoque, hoc eſt, indigniſſimas quaſque injurias deglutire, ac digerere poſſunt. dixi ad lib. 2. verb. *haut cunctatus &c.*

Fatone res mortalium] expoſui meam de fato ſententiam ad lib. 3. verb. *mihi quantò plura &c.*

Grave conſcientiæ, grave famæ ſuæ &c.] Talia quoque Neronis verba ſunt ad Senecam opibus ſuis renunciantem: *quòd ſi maximè continentia tua laudetur, non tamen ſapienti viro decorum fuerit, unde amico infamiam parat, inde gloriam ſibi recipere.* (*Tac.* XI. *annal.*)

Pars mœroris fuit, quòd Iulia Druſi filia denupſit in domum Rubellii Blandi, cujus avum Tiburtem equitem Romanum plerique meminerant.] Indigna ſanè res, regii ſanguinis virgines, aut viduas ignobilioribus in matrimonium dari. Quod tamen olim in Perſis, & nunc apud Turcas, moribus excuſatum eſt, quibus Regum filiæ Satrapis nubunt. Sed & con-

conjugum imparitas neceſſitate interdum defenditur. Inde Fridericus Neapolis Rex à prudentibus reprehenſus eſt, quòd Alexandri Pontificis filio ſuam filiam uxorem dare noluiſſet. (*Guicc.* 4.) Et Alfonſus tunc Ferrariæ Ducis primogenitus laudatur, quòd ducendo in uxorem Lucretiam Borgiam Pontificis filiam, Principatum ſuum, ob ambitionem Cæſaris Borgiæ aliàs in manifeſto periculo ſibi ſervare ſcivit. (*Guicc.* v.) Cætera dixi ad lib. I. verb. *nuptiis ſororis illectum.*

Non permiſſa provincia dignationem addiderat] retuli ad finem lib. 3.

Hæc incerto & fabuloſis aucta] quemadmodum pleraque, quæ majorum inexplorata authoritas pro veris tradidit famæ: quæ & viſu nocere baſiliſcum, & canere cygnos credidit, & formidinis opinione leones oneravit, qui in gallos cantantes incidiſſent &c.

Mirumque amorem adſecutus erat, effuſæ clementiæ, modicus ſeveritate. Principis munimentum tutiſſimum eſt amor civium. Sed & Metus cohibet. amari igitur, an timeri præſtet, quæritur? Sane optimum eſt ita temperare mores, ut nec facilitas auctoritatem, nec ſeveritas amorem diminuat. Ita amor, odium, & metus contemptum excludent. Nec ſufficit ſola clementiæ & benegnitatis fama, adeoque civium amor. Nam cùm impoſſibile ſit ita ſe gerere Principem, ut omnibus ſatisfaciat, nemi-

minemque offendat; neceſſe eſt ad incolumitatem ejus, ut qui amare nolint, timere debeant. Quod ſi alterutro carendum ſit, malim equidem pro ſevero arque adeò ſævo haberi, quam nimis facili, nec in injurias idonea ſeveritate acri. Nam & contemptum parit nimia bonitas, &, ut dixi, ſaltem illos, qui non amabunt Principem, metu continere opus eſt. Tum & ita plerumque etiam optimum Principem cives amant, ut ſe tamen plùs ament, & quanquam.

Pronior in regem eſt populus, pugnatque minaci
Cum terrore fides:

tamen

--ut cum mare poſſidet Auſter
Flatibus horriſonis: hunc equora tota ſequuntur.

ita plerumque neceſſariis maximè difficilibuſque temporibus *fides metu infringitur* (*Tac.* 3. *hiſt.*) & ſuis rebus, neglecto Principe, conſulere, prudentia habetur. Ita tamen rigorem, malo, ne is populi odium in Principem concitet. Furoris plena, & auctoribus ſuis exitiabilis illa vox fuit: oderint dum metuant. Severitatem volo juſtam, quam mali metuant, boni probent; quoque etiam expers odii eſſe poteſt. Ita namque M. Brutus, cùm nihil ad gratiam faceret omnia tamen grata videbantur; quæ faciebat. (*Ammian. Marcell.* 27.

cell. XXVII. *ex Tullio*) Cæſar apud Lucanum, (III.)

--gaudet tamen eſſe timori
Tam magno populis, & ſe nec mallet a-
mari.

JulianusCæſar à militibus dilectus eſt arctiſſimè, dum timetur. (*Ammian. lib* 25.) Prætextatus urbi Romæ ſub Valentiniano Præfectus adeptus eſt id quod rarò contingit, ut, cùm timeretur, amorem non perderet civium. (*Ammian. Marcell.* 27.) Concludo Ammiani Marcellini verbis; ſalutaris rigor vincit inanem ſpeciem clementiæ. (*Amm.* 29.)

Sibi fidem integram, & ſi nullis inſidiis peteretur, manſuram.] Xenophontis ſententia eſt (7. *Cyrop.*) viros honeſtos, cum ſibi fidem non adhiberi ſentiunt, odio proſequi diffidentes. Periculoſum igitur eſt, & intutum Principi, de potentibus miniſtris ſuis peſſima quæque credere, & vindictam meditari. Sæpè enim innocentes invidia defert; & qui primum horruiſſent ſcelus, pœnæ metu & Principis irâ in furioſa conſilia propelluntur. Caſſino & Bonifacio ducibus Honorius Imp. cum Vandalis, Alanis, Suevis in Hiſpania bella gerebat. Virtute, prudentia, felicitate Bonifacius præſtabat. Inde cũ gloria in invidiam vertiſſet, & Bonifacius à Caſſino non modò ſuperbo immodicoque imperio premeretur, ſed & in ſuſpicionẽ rebellionis apud Imperatorem

adductus eſſet; coactus eſt, ut ſecuritati ſuæ conſuleret, & ſeceſſione facta in Africam ſe proripere,& Vandalos Alanoſque in auxilium vocare. (*P. Æmil.* 1. *de geſt. Franc.*) Eodem modo fidiſſimi ſuis Principibus Sylvanus (*Ammian. Marcell.* 15. *hiſtor.*) & Alexius Philantropenus (*Niceph. Gregor. 6 hiſtor.*) rebellare coacti ſunt. Inde Principes quidam tam ad diffidendum tardi fuerunt, ut perire maluerint. Cum Dario Nabarzanis & Beſſi inſidiæ detectæ eſſent,& quidam ei ſuaderent, Græcis militibus, quorum erat nota fides, corporis ſui cuſtodiam committeret, reſpondit ille, difficilius ſibi eſſe damnare quàm decipi; quicquid ſors tuliſſet, inter ſuos perpeti malle, quàm transfugam fieri, ſerò ſe perire, ſi ſui milites nollent ſalvum (*Q. Curt. lib.* v.) Et Ludovicus Sforzia nunciatâ Sanſeverini copiarum ducis defectione, dixiſſe fertur; ſe non minorem exiſtimare imprudentiam, vanâ ſuſpicione fidiſſimorum operâ ſe privare, quàm incauta credulitate illorum ſe fidei committere, qui ſuſpecti eſſe debebant. (*Guicc.* 4. *hiſt.*) Ergò

Quoties neceſſe eſt fallere, aut falli à ſuis
Patiare potiùs ipſe, quàm facias ſcelus.
(*Senec. in Theb.*)

Reputante Tiberio, publicum ſibi odium, extremam ætatem, magisque fama, quàm vi ſtare res ſuas.]

ſuas.] Quorum Principum magnitudo non armis, non vera potentia nititur, ſed ſolâ famâ, ſolâ hominum opinione; ii nunquam vires ſuas ancipiti periculo committere debent: ne Elephantum more, qui ubi ſemel ceciderint, invalido ſunt ad reſurgendum niſu, amittant authoritatem, quam ipſis tribuebat publica gentium veneratio. Parum enim tuta ſine viribus majeſtas eſt; nihilque contemptius, neque infirmius, ſi ſint qui contemnant. Indeque his talibus neceſſe eſt, pondere quod urget, flecti velle, ne, ſi nolint, frangantur. Quanquam enim ſummam Princeps authoritatis & dignitatis rationem habere debeat; nec quicquam majeſtati tàm infeſtum ſit, atque contemptus; ut Princeps ſine authoritate juſtè ſine cauda pavo dici poſſit: ineptiſſimi tamen illi REPUTATIONIS etiam in minutulis quibuſque jactatores meritò habendi ſunt, quibus dignitatem Principis ſine regni ſalute ſalvam eſſe poſſe ſtolidè perſuaſum eſt. quique parùm cogitant, his talibus conſiliis dominos plerumque regnorum jacturâ multari, nec everſo principatu Principem eſſe poſſe. Quantò ſatius eſt, rei ſummam, cedendo, aliquid de jure ſuo remittendo, non omnia intempeſtivâ auſteritate denegando, ſervare, quàm eandem pertinaci & inconſultâ ſuperbiâ peſſumdare, omnem ſecum dignitatis exiſtimationē in caſum ruinamque tracturam. Optimi ducis

eſt non ſolum vincendi, ſed & cedendi tempora poſſe perſpicere:(*Polyb.* 1)nec minùs boni imperatoris, ſapienter quàm fortiter agere. Non eſt flagitioſum, urgente neceſſitate hoſti cedere; multò autem fœdius, ſtando pugnandoque temerè Remp. in periculum conjicere (*Thucyd.* 8.) Vincere apud ſapientes cedere eſt. (*Euſtath. lib.* 5. *de Iſmeniæ & Iſmenes amoribus*) Inde laudandus eſt meritò Philippus Alexandri pater, quod circa regni primordia rerum infinitâ multitudine in diverſas trahente partes, finitimis undique in Macedoniam irrumpentibus, quia omnibus par eſſe non poterat, alia bella interpoſitâ pactione compoſuit, alia redemit, facillima aggreſſus. Et Polybio valdè probatur Hamilcar Carthaginenſis, quòd quamdiu aliqua Carthaginenſium rebus ſpes ſuperfuit, nullo unquam labori perpercerit, nullum periculum ſubterfugerit: ubi verò rebus patriæ nullam ſpem relictam vidit, prudenter tempori cedens, de fœdere cum L. LuctatioCoſ. convenerit. Manuel quoq; Imperator Conſtantipolitanus ſapientiſſimè Ioannem filium ob intempeſtivè generoſos ſpiritus reprehendit: in eas anguſtias eſſe redactam priſtinam Urbis atque imperii majeſtatem dicens, ut ea non tam Imperatore quàm Oeconomo opus habeat. *Georg.* (*Phranzes Protoveſtiar* 2 *hiſtor.*)

Eandem in veteribus legibus inſtitutiſque tuendis

tuendis obſervatio valere debet. Nam cùm in eas anguſtias pervenerimus, ut aut violatis legibus ſalva Reſp. aut ſalvis legibus interitura ſit Reſp. poſthabitis legibus neceſſitati parendum, &, *dormiant hodiè leges*, dicendum. Majores noſtri res ſuas, ad ſeculi, quale tunc erat, genium curavêre. Nobis pro diverſitate temporum, in quæ incidimus, interdum pro ſalute eſt, à mente eorum, & conſiliis abire. Ut & profanæ ſuperbiæ putem, ubique negligere avitam prudentiam: & abſurdum reverentiæ genus eſſe, quod nos perpetuò illorum inſtitutis velit addicere. Athenienſes in ſanctius ærarium mille talenta ſepoſuerant, ſancitâ capitis pœna, ſi quis de ea eroganda cenſuiſſet. (*Thucyd* 2.) At iidem acceptâ in Sicilia ingenti clade, ad extermas deducti neceſſitates, antiquatâ lege, contrahendis copiis, & inſtruendæ claſſi pecuniam illam omnem inſumpſerunt. (*Thucyd* 8.) Non igitur immeritò culpatur Cato Uticenſis, quod cum patria in ultimo verſaretur diſcrimine, nimis antiqui moris retinens, ita omnes ſuas actiones inſtituit, quaſi fato delatus eſſet in Platonis rempublicam, non autem verſaretur in fæce Romuli. Nocuit etiam antiquus rigor & nimia ſeveritas Galbæ, cui jam paria non erant urbis vitia. Conſtat potuiſſe conciliari animos militum quantulacunque parci ſenis liberalitate: ſed cum intempeſtiva

 ſeve-

ſeveritate legi à ſe militem, non emi, pronunciaſſet, vita & imperio excidit. (*Tac.* 1. *hiſt.*)

Porrò non in legibus tantum obſervandis, veterique more tuendo, nec in hoſtes tantùm, ut diximus, & qui æquo cum Principe noſtro jure, ſimilique dignatione cenſentur, hoc monitum valeat: ſed & in cives, qui ſive provocati, ſive inconſulto animi impetu, in Principem peccaſſe videbuntur. Quare, ſi nimis laxè ac licenter populus habitus eſt; reſtringatur. nimis duriter; indulgeatur. offenſus eſt hoc aut illud contra conſuetudinem & immunitates tollendo; in priſtinum reponatur. rapacibus & inviſis hominibus officia demandata ſunt; removeantur. Cùm Athenis de Mitylenæis, qui ad Lacedæmonios defecerant, exſcindendis conſultaretur; prudentiſſimè Diodorus monuit, non eſſe nunc diſceptandum, ſitne juſtũ, puniri ſeditioſos: ſed ſitne id utile Reip. Non, inquit, ſi peſſimè egiſſe Mitylenæos liqueat, niſi è rep. ſit, damnari eos jubebo; nec etſi maximè veniam mereantur, eam niſi reipub. ſalutarem dari ſuadebo. (*Thucyd.* *lib.* 3.) Cùm Joannis Galeatii Viſcontii milites, qui Piſis in præſidio collocati erant, civium contumeliis irritatorum factione urbe pulſi eſſent: Galeatius increpando militum proterviam, laudandoque cives, quod neceſſitate adacti militum injurias ulti eſſent; Piſas retinuit, aſperioribus modis habitas confeſtim ad

ad hoſtes Florentinos tranſituras. (*Leon. Aret. in hiſtor. Florent.*) Quò magis reprehenſione dignus eſt Philippi II. Hiſpaniarum Regis rigor apud Hieronymum Coneſtagium, (4 *de bell. Belg.*) Maximiliano Cæſari reſpondentis, propugnaturum ſe omni ratione ac modo authoritatem ſuam: facturumque prius rerum ſuarum jacturam, quàm ut quicquam de reputatione ſua decedere patiatur. Sed quantum regi nocuerit hæc aſperitas, eventus docuit. & conſtat inter omnes, qui ferale iſtud Belgicum bellum deſcripſerunt, Alexandri Farneſii prudentiâ & moderatione atque conſiliis à priorum *Gubernatorum* ratione diverſis, reliquias Belgii Regi ſervatas: quemadmodum ex diverſo auſteritati Albani Ducis, quæ populorum illorum nec totam libertatem, nec totam ſervitutem ferre aſſuetorum rabiem concitavit, tot malorum cauſas adſcribunt penè omnes. (*Thuan. Coneſtag. Ioh. Bapt. Cin. &c.*) Atque ita ferè evenire videmus, ut poſtquam vehemens aliquis & imperioſus Appius rem imperio agendam cenſuit; laſcivire magis plebem quàm ſævire, unoque arrepto aut altero quieturos cæteros arbitratus, ex amicis dubios, ex dubiis hoſtes fecerit; tandem ad Servilii aut Quinctii alicujus popularitatem confugiendum ſit; qui blandâ oratione & lenibus remediis animos concitatos mulcere, ſuſpiciones eximere, parteſq; conciliare poſſit.

Mirè huc facit ſaluberrimum illud conſilium, quod olim Maximilianus II. Imperator Henrico III. Galliarum Regi, Viennæ apud ſe divertenti dediſſe perhibetur: ſucceſſorem illius, qui cum civibus ſuis bella exercuit civilia, necdum finita, primis regni auſpiciis debere omnibus pacem dare, amneſtian ſancire, & clementiam, nova imperia inchoantibus ſemper oſtendere. Sic enim funeſtam preteritorum memoriam ſepeliri, & eorum culpam ab univerſis in anteceſſorem rejici. (*Thuan.* 58.) Mocenicus quoque Venetiarum Princeps eundem Henricum, cùm Venetiis eſſet, ad inteſtinas diſſenſiones tollendas, ſubjectos beneficiis demulcendos, pacandoſque animos adhortatus eſſe dicitur. (*Andr. Mauroc.* 12. *hiſt. Ven.*) Quod conſilium cùm Henricus neglexiſſet, qui vivo fratre Carolo digniſſimus imperio habitus & omnium votis expetitus fuerat, converſâ omnium voluntate ſtatim ingens ſui faſtidium fecit. Et conſimili eventu olim in Romano imperio Galbæ feralis in urbem ingreſſus, trucidatis in oculis civium tot millibus, ſtudia omnium ab ipſo in Othonem vertit. (*Tacit.* 1. *hiſt.*) Qui autem indulgentiam, clementiam, & temporibus ſervientem prudentiam tantoperè Principis majeſtatem oppugnare arbitrantur, vehementer profectò falluntur. Nihil enim eſt in ſumma fortuna majus, quàm poſſe, nihil melius, quàm velle longè

longè lateque propagare pomœria clementiæ atque benignitatis. Nullâ dote, nullo genere virtutis mortalitas propiùs accedit ad naturæ divinæ ſimilitudinem, quàm miſerendo humanæ imbecillitatis, ignoſcendo erroribus, & injurias obliviſcendo. Quâ arte, quâ virtute majorem ſe divinioremque ſubjectis facere Princeps poſſit, quàm ſi videant, ſentiantque, omnia illum ſaluti civium poſtponere? Creſcit hîc majeſtas, dum remittitur; major fit, dum negligitur. Præter hæc, cùm duo ſint imperiorum fundamenta, auctoritas & civium benevolentia: quantum indulgentia majeſtati detrahere videtur, tantum ad amorem addit: qui conſervandæ publicæ rei non minùs inſervit, quàm illa. Et bona hîc cautio eſt, ſi quod faciendum eſt neceſſario, ſponte ſe facere Princeps præferat. &c.

--*cupias, quodcunque neceſſe eſt.*

(*Lucan.* 4.)

Nomine tantum & auctore opus] Hæc illorum plerumque conſilia ſunt, qui propriis deſtituti viribus, alios ad bellum movere nituntur. Exulum maximè nunquam fida poſſunt eſſe conſilia. Nam cùm illorum ſpes deſiderio potiùs quàm ratione menſurentur, plerumque infelicem ſortiuntur exitum. Patriæ & avitarum poſſeſſionum recuperandarum cupidine parùm penſi habent, quid juſtum, quid facile ſit aut poſſibile expeditu. Id ſolùm

cogitant, quo pacto alium moveant nunciis, literis, precibus urgent, mentiuntur, pejerant, omnia eſſe in expedito. veniat modò, tentet, audeat vincere. nomine tantum & authore opus. cunctos ab hoſte defecturos, & citrà ſenguinem plenam victoriam ſecuturam. Tali perſuaſione Philippus Macedoniæ Rex à Demetrio Phario Illyriorum Rege, (*Polyb.* v.) Sebaſtianus Luſitanus à Mahumete Mauritiano (*Thuan.* LXV. *Coneſtag.* 1 *hiſt. de conjunct. Luſit &c.*] & Athenienſes ab Egeſtanis exulibus (*Thucyd. lib.* 6.) inducti perierunt. Poſtremo Carolus VIII. Galliæ Rex ab exulibus regni Neapolitani, deſperatum illius ſtatum, amicoſque & clientes ſuos jactantibus ad damnoſam ſibi poſteriſque expeditionem impulſus eſſe ſcribitur. (*Guicc.* 1. *hiſtor.*)

Vt genus Arſacis ripam apud Euphratis cerneretur.] Semper alienis regnis turbandis, alliciendiſque populorum animis validum inſtrumentum fuere regis ſoboles, aut per alienam injuriam ſuo principatu pulſi. Indeque ſæpiſſimè, qui novis Principatibus inhiarunt, quo peregrinæ dominationis invidiam lenirent, ex veteri Principum ſanguine quendam oſtendere ſoliti ſunt. Quomodo Procopius tyrannus Conſtantii Imperatoris filiam parvulam cum matre Fauſtina & in agminibus, & cùm propinquæ acies ſtarent, lecticâ ſecum circumtulit: ut pro Imperiali ſanguine, cui ſe

quo-

quoque junctum credebat, pugnarent audentiùs milites. (*Ammian.* 26.) Eodem conſilio Petrus Aragonius, occupatâ Siciliâ, Conſtantiam uxorem, Manfredi, qui Siculis imperitaverat, filiam, ad confirmandos illorum animos præmiſit. (*P. Æmil* 7.) Ita Maroboduus Suevorum Rex duodeviginti annos Ravennæ à Tiberio habitus, ſi quando inſoleſcerent Suevi, quaſi rediturus in regnum oſtentabatur. (*Tacit.* 11. *annal*) Dum bella gliſcerent de ducatu Mediolanenſi inter Gallos & Hiſpanos; ut invidiam externi imperii mollirent victores, non aut ipſi, aut præfecti urbi & populo dominabantur; ſed primò Maximilianum, mox Franciſcum Sforziam, carum iſti genti nomen, ſed qui præter titulum ex principali faſtigio penè nihil tenerent. Duces impoſuerunt. (*Guicciar. Parut. in hiſtor. Venet.*) Et cùm Franciſcus ſine prole defunctus eſſet. Italique Principes ac Reſpublicæ ſuæ nationis Ducem Mediolanenſibus dari mallent quod Carolo Cæſari non placebat; ut in ſpeciem ſaltem eis ſatisfaceret, Ferdinandum Gonzagam Italum Principem Mediolano Præfectum dedit. (*Iulian. Goſelin. in vita Ferd. Gonz.*)

Conſiiis & aſtu res externas moliri, arma procul habere] Iſtæ pacis artes, & externarum rerum ſine ferro molitio à debilioribus neceſſariò, à majoribus conſulto uſurpantur. Nam multum ad ſuſcipienda conſilia valet, ſeipſum

noſſe, atque imperii ſui vires excutere; ut qui bello ſe imparem animadvertit, pacis artibus ſe tueri ſciat. Et magnorum quoque principum ea interdum conditio eſt, ut aſtu potius, quàm armis res hoſtium ſubvertere rebus eorum magis conducat.

I. Quod quibus modis utrobique fiat, videamus. Quibuſdam profuit, conſtanti pace arcere vim, quam armis non potuerunt. Intrantibus Romanis fines Tuſculanorum, non demigratum ex propinquis itineri locis, non cultus agrorum intermiſſus: patentibus portis urbis togati obviam frequentes exercitui proceſsēre: commeatus exercitui comiter ex urbe in caſtra & ex agris devectus: in urbe patentes januæ, & tabernæ apertæ: intenti opifices ſuo quiſque operi, & ludi literarum ſtrepere diſcentium vocibus: nihil uſquam non pavidis modò, ſed ne mirantibus quidem ſimile. Victus igitur hoſtium patientiâ Camillus, ad Senatum Tuſculanorum, ſoli, inquit, adhuc Tuſculani vera arma, veraſque vires, quibus ab ira Romanorum, veſtra tutaremini, inveniſtis. (*Liv 6*) Simili modo Amalaſuntha Gothorum Regina Juſtiniani legatis reſpondit; nolle ſe armis contendere: nec fore decoram de non adverſante victoriam. (*Procop.* 1. *Goth*)

Proxima huic debiliorum ſapientia eſt,

po-

potentiorum patrocinium ſubire. Piſani, II.
Aretini,& Florentini olim,cùm ab externis hoſtibus metuerent, ſuarum urbium dominium in annos V. Roberto Regi Neapolitano tranſcripſerunt: & alio tempore Florentini in decennium Carolo Calabriæ Duci ſe addixerunt. Senenſes Joanni Bohemiæ Regi,& Genuenſes triennio antè Carolo Franciæ Regi ſe dediderunt. (*v. Orland. Malavol. Hiſt. Sen. hinc indè.*) Lucenſes, & Genuenſes hodieque Hiſpaniarum Regis patrocinio tutiores ſe putant, quàm parato & ſemper in caſtris exercitu.

Florentini pleraſque belli tempeſtates III pecuniis à ſe depellere ſoliti ſunt. Auro libertatem contra ferrum defendebant. A quo inſtituto cùm ultimis illis bellis, quibus Medicæi in urbem reſtituti ſunt, per avaritiam receſſiſſent, rempublicam perdiderunt. Conſtat potuiſſe quadraginta millibus aureorum numûm Cæſarem, & exiguâ ſummâ Neapolitanum Proregem ſuæ urbis patronos facere: ſed ſeu negligentia, ſeu perverſo P. Soderini conſilio factum eſt, ut aliud placeret. Unde Medicæi Hiſpanis viribus ſubnixi, conjuratione ſuæ factionis, in urbem redierunt. (*Guicciard.* XI.

Pluribus placuit, quod ſuis viribus non IV.
potuerunt, fœderatâ ſibi junctâque alienâ

po-

.potentiâ obtinere. Coëunt igitur plures adverſus unum, quem metuunt omnes. Belli Peloponeſiaci, quamvis alii erant prętextus, ea fuit cauſa, quod Athenienſium vires cæteris Græcis formidoloſæ erant. (*Thucyd.* 1.) Sic Lacedæmonii Siciliæ Regem in commune contra Perſas bellum hortabantur: quòd victis reliquis Perſæ ad Siculos quoque arma tranſlaturi ſint. (*Herod.* 7) Sic Perſeus, ſic Mithridates adverſus Romanam potentiam movebant alios in communia fœdera. (*Saluſt. in Fragm*)

V. Nec tamen expreſſis ſemper fœderum contractibus in ſalutis & libertatis ſuæ defenſionem ita coëunt principes & reſpublicæ: ſed & tacita interdum inter quoſdam eſt conventio, ne quem nimis magnum velint. Quâ in re nobilitata eſt maximè Laurentii Medicæi prudentia; qui cùm Reipubl. ſuæ periculoſum animadverteret, ſi unius ex Italiæ Principibus opes nimium augerentur; omni adhibito ſtudio, ut res Italię in eâ ęquitate conſiſterent, ne in hanc magis quàm in illam partē propenderent, procurabat. quod quidem quia ſine pacis conſervatione obtineri nullo modo poterat, ſummo ſtudio annitebatur, ne alicubi ſemina bellorum ad maturitatem pervenire poſſent, ſed in ipſa herba opprimerentur. (*Guicciard.* 1. *hiſt.*) Hieron Syracuſarum

rum Rex populi Romani ſocius atque amicus, metu Romanæ potentiæ, Carthaginenſibus omnia, quibus in bellum opus habebant, liberaliter ſubminiſtravit. (*Polyb.* 1.) Lanojus Neapolitanus Prorex dixit, ſolemne eſſe Pontificibus, timere & odiſſe Imperatores: (*Guicciard.* 16.) Et Andreas Maurocenus (2. *Ven. hiſt.*) ait, Imperatorum potentiam ſemper Pontificibus adverſam eſſe. Et Andreas Grittus, nunquam Imperatorem Romanum in Italia tam parvum habiturum nidum affirmabat, quin ex eo univerſos Itali nominis ſit oppugnaturus: & Pontifici non abs re tam timendum *in temporalibus* Cæſarem, quàm *in ſpiritualib.* Turcam. (*Guicciard.* 7. *hiſtor.*) Ergò quanquam nullæ contra Cæſaris majeſtatem fœderum tabulæ publicè extent: tamen illò tendunt Italorum Principum conſilia, ne unquam priſtina Imperatorum potentia ibi reviviſcat. Quod idem de Germanicis Principibus atque civitatibus ſcribit Guicciardinus (7. & 13. *hiſtor.*) nolle eas eſſe Imperatoris opes, quibus ingratiis ad imperata facienda cogi poſſint. Plus eſt, quod quidam ſcribit, ideò nec in tempore nec juſtis viribus in bello Turcico Germanos Cæſari adeſſe; quòd vereantur, ne is recuperatum Hungarię regnum non imperio, ſed ſuæ familiæ vindicet, & hoc modo major virium Auſtriacarum jam antè formidandarum acceſſio fiat. Et M. Antonius

Gratia-

Gratianus libro tertio de bello Cyprio, Germanos objectos Turcis fines tueri, quam proferre malle ait: & audacius fortiuſque Trajanus Boccalinus, ſatius eſſe Germanis atque optabilius, amittere Viennam, quàm recuperare Budam. Ergò ſuſpecta ſemper eſt non hoſtium modò, ſed & amicorum fœderatorumque potentia: & quiſque à tantæ potentiæ vicino non aliud beneficium expectat, quàm quod Ulyſſi Polyphemus apud Poëtam promittit, ſcilicet, poſtremum & poſt omnes devoratum iri. Dudum nos Hetruſci politici & veterum exempla docuerunt, Principes qui alienis imperiis in varios dominos diſtractis inhiant, conjunctis ſibi minoris potentiæ Regulis majores oppreſſiſſe; quibus ſubactis nullâ priorum fœderum, nullâ auxiliorum aut beneficiorum habitâ ratione, ambitioſas & avaras manus ad ſocios extenderunt. Romani, latini nominis populos, poſt ſubactos illorum auxilio cęteros populos regeſq; in ſervitutem redegerunt. Quos potentiæ ſuæ inſtrumentum habuerunt, pòſt fruſtrà renitentes, idem, cujus aliis gentibus ipſi cauſa fuerant, jugum ſubire coëgerunt. Itaque non Italia modò, ſed & Aſia Africaque tanquam ſuâ opinione extra periculum, Romanæ potentiæ incrementa, ſibi olim gravi pondere incubitura, cum in herba opprimere potuiſſent, fatali ſocordia nutriverunt. Lugubris adhuc recorda-
tio

tio eſt, cum Pannones Imperii Græci ruinam, illos quoque ſua mole afflicturam, riſerunt: & Ludovicus XII. Galliæ Rex: non ægrè ferentibus Florentinis; Mantuæ, Ferrariæ, Faventiæ, Piſauri aliarum civitatum Regulis Italiam quanquam non diu retentam, penè univerſam occupavit. Ex quo clarum eſt, in illis regnis quæ multi principes inter ſe diviſerunt, unius cladem cæterorum eſſe ruinam, & inſtrumentũ ſervitutis omnium: honores uni factos, affinitates, fœdera, annuas penſiones eſſe fidei ſollicitamenta, hamos toxico illitos, & arrtificia, quibus ſopiti paucis deinde numis, aut vana ſpe vendant libertatem montibus auri non comparandam. Nimirum omnibus pereunt, quæ ſinguli amittunt; *& ſinguli dum pugnant, univerſi vincuntur.* (*Tacit. in Agric.*) Una hîc omnium ſalus eſt, Syrenum cantus auribus excludere, & armorum communium, ut ita dicam, aquâ extinguere ignem, quo proximus ardet Ucalegon. Hiſpana potentia tam omnibus ſuſpecta eſt, ut vix illi ſe moveant, quin univerſus orbis, omneſque gentes arma induant. Quæ res omnia conſilia cœptaque Hiſpanis difficiliora reddit. Tot anni ſunt, ex quo Batavi jugum eorum excuſſerunt. Vereri debebant alii, ne peſſimæ rei exemplum alii ſibi jus facerent. Omnes eò laborare debebant, ne orientem morem pellendi Reges inultum ſinerent.

No-

Ne ſancta quiſquam ſceptra violaret dolo,
Regi tuenda maximè eſt Regum ſalus,
(*in Oedip.*)

Sed tantum abfuit, cæteros Principes Hiſpanis jus ſuum adſeruiſſe, ut Britanni, Franci, Germani Batavos milite, pecuniaque juverint; & hodieque multi ſalutem ſuam cum Batavis conjunctam arbitrantur. Ajunt bellis illis cum ſubjectis populis, tanquam neceſſario cauterio, nimias opes potentiæque Hiſpanicæ velut humores exhauriri.

VI. Aliá potentium principum ars fuit, odia aliis populis ſubjicere: quomodo Romani Armeniam ſpecie largitionis turbandis animis præbuerunt. (*Tacit.* 12. *annal.*) Ita Manuel Comnenus diffidia inter Pontificem & Fridericum Imperatorem aluit: nec ulla erat in Italia cæteriſque Imperatoris ditionibus civitas, in qua non addictum ſibi hominem haberet Manuel. (*Nicet.* 7.)

VII Simile huic artificium eſt, hoſtem excitare ei, cujus in nos impetum timemus. Hoc modo Michael Palæologus à Carolo Cæſare bellum metuens Siciliæ Regem & Venetos ad bellum illi faciendum exemplo (*inquit Nicephorus Gregorias lib.* v. *hiſt.*) Artaxerxis, qui Ageſilai impe-
tum

tum formidans Thebanos & Athenienſes ad bellum ei inferendum impulit.

Referendum huc eſt Alcibiadis conſilium, quo Perſarum Regem inſtruxit: eatenus bellum inter Græcos ſuſtinendum, ne inopiâ deſeratur. Domeſticis bellis Græciam obterendam: inferiores auxilio juvandos, non tam ut vincant, quàm ne ſuccumbant. (v. quę dixi ad lib. 1. verb. *nam ſpe, inceſſerat.*) Quo conſilio Hiſpanum quoque ſpecie tuendæ religionis contra Henricum III. & pòſt adverſus Henricum IV. commoviſſe regni proceres ajunt, & proponendo nunc hunc, nunc illum pro Rege, mittendoq; auxilia prompta magis quàm magna, operam dediſſe, ne aut victoriam daret, aut deponendi neceſſitatem imponeret. Ita diſſentientibus ſeque mutuò conſumentibus Gallis ſe arbitrum pacis ac belli fore, & quos ſuis non poſſet, ipſorum armis victurum arbitrabatur. Sed animadvertêre fraudem Galli, & Hiſpanorum amicitiæ nuncium miſerunt. VIII

Iterum aliud ſophiſma eſt, quod paulò ſ. propoſui ad verb. *ut genus Arſacis.* &c. & item aliud de quo dixi ad lib. 1. verb. *Pompeium imagine pacis &c.*

Barbaris cunctatio ſervilis: ſtatim exe-

qui

qui regium videtur.] Et ſanè interdum imperioſa vehementia plus poteſt, quàm lenta indulgentia. *Prima hoſtibus prodit tempora belli, qui quos armis pellere promptum erat, epiſtolis increpat.* (*Tac.* 3. *hiſt*) Ita Cyrus Armeniis & Romani tertium bellum Punicum (*Appian. in pun.*)ſimul indixerunt ac intulerunt, nullo hoſti relicto ſpacio. Ageſilaus Spartanorum Rex, cùm tranſmiſſo Helleſponto iter faceret per Thraciam, nulli barbarorum, ut daretur tranſitus, ſupplex fuit; ſed miſſis ad ſingulos nunciis, quærebat, utrum per hoſtium an amicorum regionem iret? Cumque Macedonum Rex, ſe cum amicis conſulturum reſpondiſſet: conſultet igitur, inquit Ageſilaus, nos interim iter faciemus. (*Eraſm. in apophт.*)Cum Popilius ad Antiochum à Senatu Romano miſſus mandata ſua expoſuiſſet, & Rex deliberaturum ſe dixiſſet, Popilius virgâ quam in manu gerebat, circumſcripſit Regem: ac, priuſquam hoc circulo excedas, inquit, redde reſponſum Senatui. Obſtupefactus Rex tam violento imperio, faciam, inquit, quod jubet Senatus. (*Liv.* 25. *Iuſtin.* 34.)Foxius Gallicæ militiæ dux, is qui ad Ravennam occubuit, cum caſtra Bononiâ Brixiam verſus moviſſet, ex itinere Mantuano per internuncios mandavit, ut claves arcium, quæ tranſitus munirent, ſibi tranſmitteret. Miſit Mantuanus. nec enim aliud conſilium tempore excluſus capere poterat.

terat. Superioribus annis Bavariæ Dux (cIↄ. Iↄ. cxx.) qûinque dierum ſpatio dato ſuperioris Auſtriæ proceribus intra quos, velint nec ne Cæſaris mandatis parere, deliberarent, interim non elapſis adhuc illis quinque diebus, exercitum ad provinciæ limites admovit: qua re perculſos ad omnia obedientes Auſtrios habuit. Quæ quanquam Alberico Gentili videantur vafræ, & injuſtæ actiones; quod etiam in privatorum litibus poſtulato in jure tempus concedatur expendendi ſecum, cedere magis an contendere conducat; mihi tamen utriuſque rei ratio multum diverſa videtur. In privatis enim actionibus nulla ex dilatione fraus, nullum damnum eſt actoris, quô jus ejus imminuatur: at in iſta bellorum concertatione, ante quam ſe firmet hoſtis, aut vires paret, obviam eundũ; cum omnis mora hîc ſit cum irrecuperabili damno conjuncta. In bello bis peccare non licet: Oportet, inquit Niceph. (*lib.* 5.) occurrere imminentibus malis, & prævenire. Sed in his tamen ego eum tantum finem probo, quò celeritate iſtâ hoſtis terreatur, & promptiùs ad pacis petendæ neceſſitatem adigatur. In illum, enim, qui juſſa, quanquam præſenti armorum vi coactus, facturus eſt, arma ſtringere, bellicæ juſtitiæ non convenit.

Miniſtros Arſacis multo auro &c.] Vetus eſt, non noſtri tantum ſeculi ars non auro minùs quam ferro bella gerere.

Hor-

Horridam ſuorum aciem, picta auro Medorum agmina &c.] In ſcholis inter alias politicas quæſtiones etiam hanc excutiunt: ſitne miles auro argentoque ornandus? Credo parùm ad ſummam facere, utrumvis dicas.

Metu magis quàm benevolentia ſubjecti] v. quæ dixi ſ. hoc lib. verb. *mirumque amorem &c.*

Quàm ſi qui externorum &c. miniſtri ſceleribus.] Et tamen his talibus, quales hîc Tacitus deſcribit, hodiè bella geruntur à Principibus noſtris propriâ deſtitutis militiâ. Sed quam ab illis expectes obedientiam, quam conſtantiam aut fortitudinem? quæ inter illos valeat diſciplina caſtrenſis? licentia, protervià, ſeditionibus tantùm ſe nobilitant. Carthaginenſibus periculoſiſſimum fuit bellum cum mercenariis ſuis. (*Polyb.* I.) Anno Chriſti cIↃ. ccc. xxxix. equites Germani, cum à Ludovico Imperatore ſtipendiis ſuis fraudarentur, Lucam occuparunt, quam poſtea Gerardino Spinulæ Genuenſi xxx cIↃ. florenis vendiderunt. Anno cIↃ. ccc. LVII. Germani milites bellis Neapolitanis exerciti, duce quodam Lando, totâ Italiâ vagantur, incendiis, cæde, prædâ cuncta miſcentes· Senenſes incolumitatem ſuam XIII cIↃ. Pontifex Innocentius Sextus LcIↃ. aureorũ redimere coacti ſunt. Ex horum ſucceſſu annis ſequentibus licentiam aliæ quoque prædonum manus ſibi ſum-

ſerunt. Alii Capelletos, alii, qui Britanni erant, Albos, alii Stellatós, alii Sanctos ſe vocabant. Quibus tandem Braccius, Sforzia, Piccininus, egregia bello, ſed venalia nomina, operam ſuam majora offerenti ſtipendia addicere ſueta, ſucceſſerunt. Hodiernæ militiæ ſcelera ut nimis nota dicere ſupervacuum eſt.

Quoquo modo dicta vulgari malebat &c.] Paulus III. Pontifex, quo ſuæ per urbem famæ gnarus fieret, ſingulis diebus propoſitas apud Paſquinum famoſas chartas ad ſe deferri juſſiſſe dicitur.

Deferri cenſus, pati tributa) dictum latè ad lib. 4.

Quotiens concordes agunt, ſpernitur Parthus: ubi diſſenſere, dum ſibi quiſque contra æmulos ſubſidium vocant, accitus in partem, adverſum omnes valeſcit.] Plerumque externa auxilia vocanti exitioſa fuiſſe ad librum primum dixi; quod nunc exemplis monſtrandum eſt. Seluciénſes à Parthis, (*Tac. hic.*) Cari à Cyro, (*Xenophon.* 7. *Cyrop.*) Rhegini & Meſſanenſes à Romanis (*Polyb.* 1.) Carthaginenſes à Gallis, Hiſpanis, Liguribus, Balearibus, Græcis, (*Polyb* 1.) Græci à Philippo Macedone, (*Iuſtin.*) Britanni ab Anglo-Saxonibus (*Vbbo Emm.* 3. *hiſt. Friſ.*) Hieroſolymitani à Saladino (*Guil. Neubrig.* 3. *hiſt. Angl.*) Hiberni ab Anglis (*Guil. Neubr.* 11. *hiſt. Angl.*) Apuli à Normanis, (*Io. Bapt. Pignæ*

Pigna 8. *hiſt. Ateſt.*) Itali à Gallis & Hiſpanis (*Fr. Guicciard.* 1. *hiſt*) Demetrius Palæologus Peloponneſi Princeps. (*Pigna* 8.) & Conſtantinopolitani à Turcis, (*Georg. Phrantzes* 4. *hiſt.*) Friſii occidentales à Saxonibus (*Vbbo Emm.* 34.) aut oppreſſi aut inſidiis appetiti ſunt. M. Tullius (*in fragm.* 3. *de Rep*) gloriatur; populum Romanum ſociis defendendis in id faſtigium, in quo tunc erat, conſcendiſſe. Et Alcibiades apud Thucydidem (*lib.* 6.) Athenienſes auxilia ſociis & externis ferendo ad tantam potentiam perveniſſe ait. Gothi adverſus Herulos à Zenone Auguſto in Italiam miſſi, cum omnium populorum ſervitute eas opes ſibi pepererunt, quæ tot cladibus concuſſæ vix tandē conciderunt. Longobardi à Narſete acciti pulſis nobiliſſimis familiis ſedes ibi ſuas adeoque ſuperbum condiderunt imperiū, ut Narſes ſi diutiùs vixiſſet ſub ea mole expiraturus fuerit. Nec levia detrimenta accepere Pontifices Romani ab Anglis, cùm eos mercede conductos bellum adverſus Romanæ ditionis occupatores gerere juſſerunt: ſcilic. tam validis illorū copiis, ut quocunque loco conſtitiſſent, impunè debaccharentur, amicis plerumque quàm hoſtibus graviores, & promiſcuâ prædâ raptoque viventes. (v. *Blond. in hiſtor. ab inclinat. imp. Io. Bapt. Pign. hinc indè, Scip. Amirat. in hiſtor. Flor. lib.* 13. *& alibi*) Claudo veteri apologo, quo ajunt equum,

ne

ne cervum ejuſdem pabuli conſortem haberet, hominis imperio ſeſe ultrò ſubjeciſſe: atque illum quidem prato abactum, hunc ex eo tempore vindici ſubjectum fuiſſe.

Plebem primoribus tradidit ex ſuo uſu.] Civitates, quæ populi imperio regebantur, cum à principibus ſubjugantur, nullo felicius modo continentur, quàm ſi ſumma rei à populo ad Senatum à Principe conſtitutum, vel in unum aliquem ipſi Principi id beneficium debentem, conferatur. *Nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regiæ libidini propior eſt*: & facilius eſt multòque tutius, unius aut paucorum inniti fidei, quàm populo, omni momento variabili, ſe reſque ſuas credere. Hoc modo Carolus V. Florentinam Remp. ad Medicæos, Auguſtam aliaſque Germaniæ civitates à populo ad Senatum, quem ipſe fecerat, tranſtulit. Singulare regiæ dominationis arcanum!

Adſidendo caſtellum] relatus eſt hic locus lib. 2. verb. *genere pugnæ & armorum &c.*

Ea ſententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdageſen &c.] Quærunt utrum ſit optabilius, bonus Princeps, ſed qui bono amicorum conſilio deſtituatur, aut prudentes amici mali aut inſipientis Principis. Ego illum ſequor, qui pro certiſſima regula tradit, Principem ſæpè ſine amicis benè ſtatuere: Senatum autem ſub imprudenti & fatuo Principe

nunquam benè conſulere poſſe: niſi unus aliquis ex Senatu ſit, in quem tranſlatâ omnium negotiorum curâ, Princeps acquieſcat.

Nihil abnuentem: dum dominationis adipiſceretur] v. quæ dixi ſ. lib. 3. verb. *nam vulgatum erat &c.*

Occidentem ab eo deſeri, Orientem ſpectari exprobravit.] v. quæ dixi ad lib. 4 verb. *æquari adoleſcentes &c.*

Macro intrepidus opprimi ſenem injectu multæ veſtis jubet] non ignarus *ſumma ſcelera incipi cum periculo, peragi cum præmio.* (*Tacit.* 12. *annal.*) *Non opus eſt cunctatione, ubi perniciosior ſit quies, quàm temeritas.* (*Tacit.* 1. *hiſt.*) Indeque traditur regula à politicis doctoribus: quando eò quis redactus eſt, ut ſive quieſcendo, ſive agendo eadem illi ſuperſtent pericula; ſemper ea, quæ agunt, conſilia apprehendenda eſſe. Quippe dum ocioſa contemplatione rerum exitum opperimur, manent accidentia cauſæque periculi, quales fuerant: cùm è contrario, qui audacter contrait, aut invenit, quod depellere periculum poteſt, aut, ſi fruſtrà inſudavit; monſtrat tamen animum ſe habuiſſe obſiſtendi.

Morum quoque tempora illi diverſa] Raró Principes imperii ſui curſum æquabiliter ad metam decurrunt, inclinant ferè & deteriores fiunt. Nota ſunt exempla Alexandri Magni, Philippi Macedoniæ, Herodis Iudeæ Regis, Nero-

Neronis Romanorum Imperatoris. de Tiberio ſignanter Tacitus hoc loco: *egregius vita famaque quoad privatus, vel in imperiis ſub Auguſto fuit; occultus ac ſubdolus fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Druſus ſuperfuere. Idem inter bona malaque mixtus incolumi matre; inteſtabilis ſævitiâ, ſed obtectis libidinibus, dum Sejanum dilexit, timuitque; poſtremò in ſcelera ſimul ac dedecora prorupit, poſtquam remoto pudore & metu, ſuo tantùm ingenio utebatur.* Idem Tacitus de Galbâ: *major privato viſus, dum privatus fuit; & omnium conſenſu capax imperii, niſi imperaſſet. (1. hiſt.)* Et de Veſpaſiano; ſolum omnium ante ſe Principum in melius mutatum eſſe. (*Tac. 1. hiſt.*) In recentiori hiſtoria illuſtre hujus rei documentum eſt Clemens VII. Pontifex. Leo qui primus Pontificatûs dignitatem in Mediceam familiam intulit, & ſacræ purpuræ reverentiâ ſe ſuamque familiam, quæ ab excelſo loco in imum deciderat ſuſtinuit, ut ſecundam fortunam revertentem expectare potuerit, homo erat profuſiſſimæ liberalitatis. Hic inter alia, in quibus maximâ eſt uſus felicitate, non parùm propitiam habuit fortunam, quod Iulium patruelem, quem ex Rhodio equite, quamvis illegitimis nuptiis ortum, in ſacrum collegium cooptavit, apud ſe tenuit. Cum enim is naturâ gravis, ac maximis quibuſque negotiis par, atque à volup-

 tatum

tatum illecebris alienus haberetur, ideoque Pontifex ipſo in omnibus magni momenti rebus uteretur; multos errores, qui ex Leonis facilitate oriebantur, moderabatur aut emendabat. Quæ cauſa erat, ut multi Leonem ab Iulio gubernari, ipſumque tanto oneri imparem crederent. Hinc quicquid ſevere actum, quicquid magno animo ſuſceptum erat, Iulii impulſu fieri cenſebatur. Sed quàm vana fuerint de utriuſque ingenio hominum judicia, mox cognitum eſt. Nec enim Iulius Leone & mox Hadriano defunctis, Pontificatum adeptus, expectationi hominum reſpondit. Non rerum novarum cupiditatem, aut animi magnitudinem, & magnorum operum ſtudium demonſtrabat: & apud Leonem miniſter potius conſiliorum, quàm rector fuiſſe deprehendebatur. In conſiliis ſuſcipiendis ſumptuum vitandorum præpoſtero ſtudio & infinitâ quadam hæſitantiâ ſemper erat dubius atque ſuſpenſus. Unde cum ad conſiliorum executionem ventum erat, quodvis vel minimum momentum, quæcunque vel leviſſima difficultas ſufficiebat ad reducendum illum in eam confuſionem, in qua fuerat antequam conſultaſſet. Et indè quoque ſæpius re jam conſtituta ad rejectum paulo antè conſilium relabebatur. Qua in implicata natura, & perturbata rerum adminiſtrandarum ratione potius à miniſtris regi ducique quàm ipſe conſilium capere

vide-

videbatur. (*Guicciard.* 16.) Cæterum hujus rei cauſa in Clementis ipſius natura ingenioque eodem ante & poſt ſuſceptum principatum fuit. Quamobrem autem quidam Principes vi dominationis convulſi & mutati ſint, ſolerter Lipſius indagat in notis politicis. Prima eſt, quod initio principatus majòr pudor eſt & famæ ſtudium: quod paulatim cedit proterviæ & contemptui ex omnium obſequiis ſumpto. Alia, infirmitas humani ingenii: eoque magis in Principe, quem nihil tenet, quam honeſtum, pudor & metus Numinis: quo reſpectu quidam dixit, (*Ammian, Marcell.* 30) poteſtatis amplitudinem nudare ſemper animorum interna. Eſt enim imperium ſublime quiddam & excelſum, ſibique inſidentem altius effert, adverſus rationem ferociens. (*Theophylact Simocatt.* 1 *hiſt.*) Accedunt adulatores, inſita aulæ peſtis. Quid miremur, Principes violentâ adulationis procellâ inclinatos, quò ſponte jam volunt, iis vocibus credere, quas ſolas accipiunt: præcipuè nemine ruinam ſuſtinente, ad quam tanta vis impellit. Nam illi ſapientes, quos negotiis adhibent, ſeu vereantur fruſtrà monere, ſeu medicamentum, quamvis infundat ſalubritatem, ingratum eſſe ſciunt, his vulneribus non adhibent manum: aut certè vitia diſtinguunt, quibus ſeipſum Rex maculat, ab iis quibus perdit Rempublicam: & contenti utcunque mederi publicis,

non reſtituunt Principi oculos, quibus ipſe ſuam ſortem & blandientium fallaciam damnet. Quis familiarium Reges admonet, ſi avaritia infames ſunt ſi nimio venationum ſtudio omittunt reip. curam, aut cùm libidinis exemplis inficiunt ſeculum, vel inconſultis amicitiis publicam invidiam concitant? Laborant omnes virtutum nomina his cupiditatibus fœdare. Cura futuri, laborum aſſuetudo, comitas, liberalitas appellantur. Niſi igitur majorem Regibus genium, quàm qui populum informat, natura dediſſet, quotuſquiſque ex his plagis evaderet, quæ vel ipſa conſuetudine placent, quia naſcentium cunas circumdant, nec eas meminerunt ſibi poni? Senectutis etiam vitium eſt, timidum eſſe, & plus juſto ſuſpicacem, indeque crudelem. Putant enim ſenes, alios lætari ſuis infortuniis: & quia multos a ſe læſos recordantur; malè quoque de ſuorum fide ſentiunt ideòque ſuibus ſimiles ab Æliano dicuntur: quos ſi quis manibus tangat, protinus grunnire occipiunt, malè ſibi ominantes; quod nec vellera habeant, nec lac, nec aliud præter carnes. Etiam non raro accidit, ut Princeps, qui ſæpiùs conjurationibus & inſidiis appetitur, ex bono malus fiat. Conjurationes enim timorem incutiunt. qui timet ſecuritati ſuæ proſpicere cogitur, quod ſine multorum exiliis & cædibus fieri nequit. Cædes deinde & proſcriptiones popularium

odia

odia concitant: ex odio Principis exitium ſequitur. Et hæ quidem cauſæ in ipſo Principe ſunt. Eſt alia in nobis ipſis. Temerè enim initiò, & de malis aut ambiguis benè vana credulitate, & inſita pleriſque hominum levitate ſperamus. Nec igitur mirum eſt falli nos & decipi. Sanè hiſtoriæ Florentinæ ſcriptor ſapienter monet, Principi non eſſe optabilem nimiam de ſe expectationem: cui ſi non ubique reſpondeat, in contemptum & mox odium degenerare inconſultum iſtum affectum. Denique ex perpetuâ geſtorum infelicitate & fortunæ contumaci abverſitate tædium ſæpè omnium rerum & faſtidium oritur. Tunc fortunæ & ſubjectis, quamvis immeritis, ſuccenſet Princeps, & dat vela ventis. privatim oblectamenta quærit in conviviis, ludis, mulierculis, morionibus: publicum decus omne aſpernatur.

FINIS

Gratias tibi, Domine JESV!

ORATIO,

Qua Sereniſſimo Venetiarum

PRINCIPI,

JOANNI CORNELIO,

Nomine Nationis Germanicæ, quæ Patavii ſtudiis operatur,

Novum honorem gratulatus eſt IV. Idus Iul. cIↄ Iↄ c xxv. *Venetiis in Excellentiſſimo Collegio*

CHRISTOPHORUS FORSTNERUS AUSTRIUS.

Illuſtriſſimo, Excellentiſſimo

DOMINO,

D. DOMINICO MOLINO, &c.

Chriſtophorus Forſtnerus Auſtrius S. P. D.

ORATIONEM; *quam apud* SERENISSIMUM VENETIARUM PRINCIPEM *in Excellentiſſimo Collegio pro Natione noſtra habui, ad te mitto: non ut cedat in partem ſolutionis ejus debiti, quo tibi maximo obſtrictus ſum: ſed ut ſit grati animi velut chirographum, & infinitæ obligationis qualecunque pignus. Et cùm tot extent tua non in me modò, ſed in quàmplurimos Germanorum, beneficia, tot merita; inde ſe omnes correos debendi tibi meritò, lubenteſque mecum conſtituent. Sanè ego ſuavi conjecturâ mihi, meæque genti blanditus ſæpè ſum, te naturæ quadam ſimilitudine, & ſanguinis cognatione in noſtri amorem, & favorem ferri. Docuit enim nos, (nec vana fides eſt) Laurentius Pignorius V. Cl. in No-*

titiis hiſtoricis ad Solymeida Torquati Taſſi, nobiliſſimam MOLINORUM FAMILIAM *à fortiſſima Normannorum gente, quæ origine Germanica Neuſtriæ, Britanniæ, Apuliæ, olim dominata eſt, deſcendere. Vt inde omnes te meritò, tanquam domeſticum numen, & popularem Herba veneremur. ego præcipuè: qui beneficentiam tuam plus aliis ſenſi. Certè meæ ad Cornelium Tacitum (ad cujus majeſtatem, ac ſeveritatem non niſi animus illuſtres, ac eximias aſſurgere Heinſius tuus ait) Notæ politicæ te ſuum ſecundum parentem profitentur: ut ſi quid inde ad Rempublicam, aut rem literariam boni perventurum eſt; ejus gratiam non minus tibi, quàm mihi poſteritas rependere debeat. Quantum enim aberat, quin fœtus ille in ipſo partu periret? niſi tu difficultates ſubortas diſcuſſiſſes. Ignoſces igitur,* ILLUSTRISSIME, & EXCELLENTISSIME DOMINE, *magne Patrone, quòd pro tam magno beneficio rem tam parvam tibi reddo: quam tamen, ut dixi, non in ſolutum cedere, ſed ingentis obligationis qualequale teſtimonium eſſe cupio. Vale,* ILLUSTRISSIME DOMINE, *& Reipub. nobiſque diu vive.*

Patavii Cal. Septembr. CIↃ.IↃC.XXVI.

CHRI-

CHRISTOPHORI FORSTNERI AUSTRII

ORATIO GRATULATORIA

Ad Sereniſſimum

JOHANNEM CORNELIUM

VENETIARUM PRINCIPEM.

SERENISSIME PRINCEPS, AUGUSTISSIMI PATRES.

MIRAMINI, haud dubium eſt, Nationem noſtram in publico omnium gaudio, & reliquarum gentium applauſu tacitam hucuſque, & nullâ ob publicum bonum, quod orbi Chriſtiano ex novo SERENISSIMI JOANNIS CORNELII honore contigerat, lætitiæ ſignificatione egiſſe. Nam qui majoribus, quàm alii, beneficiis devincti vobis eramus; quibus ſolis ex duabus & viginti, qui Univerſitatem Patavinam componunt, Nationibus ſejunctim coram vobis orare ſingulari veſtro favore conceſſum eſt: primi utique officio defungi, lætitiamque collegii noſtri conteſtari debebamus. Sed ignoſ-

gnoſces, SERENISSIME PRINCEPS, quod ad tuarum virtutum ſplendorem caligantes animorum noſtrorum oculi, in illarum contemplatione defixi ſtupuerunt: nec ab illo ſtupore tam citò ſe colligere poterant. Præterea cum anni tempus itineribus faciendis commodum, & innata genti noſtræ peregrinandi, varioſque populorum mores, ritus, artes cognoſcendi lubido quoſdam Romam, alios aliò abduxiſſent: noluimus tibi, SERENISSIME PRINCEPS, honorem habere pauci, quem debebamus univerſi. Nunc autem, cum Italici cœli ardores, & ſua quemque peracta negotia Patavium (cujus civitatis aêrem nobis ſalubriorem, ac vicinitate Germaniæ penè cognatum putamus) compuliſſent: nefas duximus, ultra gratulationis officio ſuperſedere.

Non expectabis, SERENISSIME PRINCEPS, à nobis virtutum tuarum, laudumque præconia. Nam quamvis eæ tales tantæque ſint, quæ te mortali conditioni exemptum etiam in vivis agentem novâ apotheoſi in Divos tranſcribere poſſint: tamen nec hujus loci, nec temporis, nec inſtituti nunc noſtri eſt, panegyricum dicere: & mea in dicendo mediocritas, ne dicam infantia humilioribus argumentis aſſuevit. Quanquam etiam, ſi liceret, reprehenſione quadam mihi dignus videreris: quod durũ mortalitati impoſuiſti onus: quam poſſe

poſſe ad tantam perfectionem pervenire, tuo exemplo docuiſti; ad ſuperos uſque virtutis conſortio evectus, ut nemo poſthac humanæ naturæ imbecillitate errores ſuos tueri poſſit. Sed impręſentiarum nec laudare digna oratione virtutes tuas potero: nec Turpillianum timebo, ſi ab earum accuſatione deſtitero. Unum ſi dixero, te auguſtiſſimi hujus SENATUS Principem eſſe: omnia dixero. Hæc laudum tuarum ſumma eſt, hoc faſtigium, hæc certiſſima virtutum tuarum fides. Mirantur alii urbem veſtram felici miſerorum fugâ in hanc, quam videmus magnitudinem creviſſe: mirantur ſplendidiſſimas domos marmoraque & aurũ, & tecta operoſis minis pendentia: mirantur forum ingentibus ſpaciis apertum, ędeſque publicas, & armorum, naviumque perpetuam fabricam: denique in ſtuporem rapiuntur, cum terras velut æquoris victrices ligneis fundamentis in hanc audaciam ſuccreviſſe vident, vixque oculis ſuis credunt. Quæ quanquam per ſe mirabilia ſint: unum tamen eſt portento proximum, quòd veſtra Reſp. per tot mala, & cæteri orbis ſervitutem, ſoſpes, atque ingentibus inimicitiis ſuperſtes, in hunc uſque diem nõ memorabilior eſt imperio, quàm libertate. Roma quingentos annos libera vixit. Sparta octingentorum annorum libertate gloriatur. Venetiarum urbs raro; imò nullo exemplo ſupra mille ducentos annos vitam cum

cum libertate produxit. Quod igitur vobis non allapſa ſunt ea mala, quæ alias Reſpublicas perdiderunt; quod ab externis hoſtibus tutos nulla tyrannis delibavit; quod nec Syllas, nec Marios, aut Pompeji magnitudinem & ad veſtrum fatum gentem Iuliam inveniſtis: id omne, poſt Deum immortalem, in ſolidum prudentiæ hujus auguſtiſſimi ordinis acceptum ferendum eſt. Roma armorum inſano amore incenſa omnium actionum ſuarum finem gloriam belli habebat & imperii amplitudinem. Quo ſanè inſtituto factum eſt, ut non modò aliorum in ſe cohortos impetus ſuſtineret, ſed & ipſa alios laceſſeret; certiſſimo ſemper cum imperii incremento. Inde poſt perpetrata circummurana bella, poſt repreſſam igneam Pyrrhi regis vim, poſt ſuperatum denique Pœnum Hannibalem, aliosque Reges, ac populos; cum immortali gloria gentes multitudine innumerabiles, locis infinitas, imperio ſuo ſubjecit. Verum inter illam portentoſam felicitatem, inter tot victorias & trophæa, quæ ubique, quo rerum natura diffunditur, figebant Romani cùm gentibus jugum imponeretur, cùm Reges triumpharentur, interim domi peribat Reipub. libertas. Nec enim ut juſti, temperantes, modeſti eſſent cives, ut cum armis ferociam ponerent, ut denique quietè in civitate agerent, multum curabatur. Quo fiebat, ut ex continuis bellis majora,

quàm

quàm quæ libertas ferret, ingenia, præferoces ac turbarum cupidæ naturæ, nimiæ privatorum opes, & unius civitatis partes factionesſque enaſcerentur: in curia in foro cædes, civilium bellorum tentamenta. mox arma à civibus ſumpta non pro libertate; ſed pro Sylla, pro Mario, pro Pompejo, pro Cæſare. nec unquam poſtea, niſi de dominatione certatum: quam poſtremò C. Cæſar everſa libertate invaſit.

Veſtra autem, Serenissime Princeps, Sapientiſſimi Patres, majeſtas non ſolum armis decorata, ſed etiam legibus eſt armata. nec major belli, quàm pacis cura. Bella quidem etiam geſſiſtis maxima; hoſtes viciſtis potentiſſimos: fines imperii terra marique extendiſtis quàm latiſſimè. Sed hoc vobis cum Romana potentia commune eſt, Illud proprium, quod civitatem habetis ſaluberrimis legibus & prudentiſſimis inſtitutis ita munitam, ut non tutior ab externa vi, quàm privatorum ambitione exiſtat. Nulli vobis Periandri, nulli Cæſares timendi ſunt. Ingens in omnibus, & penè incredibilis patriæ amor; ferventiſſimum libertatis ſtudium; in Senatu tam numeroſo mirabile, & ſimillimum oblivioni ſilentium; rigidiſſima legum cuſtodia & ſubita eorum, quæ contra vetera inſtituta irrepunt, emendatio. Hac cura, hac induſtria, hoc indefeſſo, & ardenti ſtudio mortalitatem effugiſtis:

&

& Remp. qualis cum optima fuit, talem hodieque cum immortali prudentiæ veſtræ laude, & orbis ſtupore habetis.

Hujus igitur EXCELLENTISSIMI SENATUS, cujus ſapientiâ Reipub. hujus ſtat ſalus, cujus prudentiâ Italiæ quies, & tranquillitas conſervatur, te caput eſſe, SERENISSIME PRINCEPS, id verò egregium eſt, ſummumque, quod in tuam laudem dici poſſit. Nam ut ea ſumma in Reip. dignitas eſt: ita tam honorificum de te Sapientiſſimi Senatus judicium, tam magnifica opinio ampliſſimum ſunt divinarum tuarum virtutum teſtimonium. Quas quidem, cæteraque, quæ in te egregia ſunt, ſatiùs duco mirari adorareque, quàm jejunâ, & impari laudatione libare. Nam FAMILIÆ TUÆ vetuſtiſſimam nobilitatem, majorumque tuorum pro Repub. domi foriſque fortiter, benèque geſta, quomodo dicendo adæquem? Si vel minimam eorum partem percenſere velim:

Ante diem clauſo componat veſper olympo.
Id ſolum quantum eſt quòd CATHARINA CORNELIA JACOBO LUSINIANO CYPRI REGI nupta, florentiſſimum olim regnum illud, quod ex mariti teſtamento habebat, Venetæ Reip. donavit. Sunt quibus nihil ſatis antiquum ſatiſque egregium eſt, niſi quod à proditoribus, & erronibus Trojanis per incertiſſimas conjecturas repetatur. Tua gens, SE-

RENIS-

renissime Princeps, nulla ambitione, certa annalium fide nixa, à Nobiliſſima Corneliorum Romanorum ſtirpe deſcendiſſe ſe gloriatur. Porrò, ut ab eo, quod viro Principi primum, ac præcipuum eſſe debet, incipiam, quis tuam in Deum pietatem, religioniſque ſtudium pro dignitate laudare valeat? Plerique rerum domini religionem nihil aliud putant, quàm regnandi inſtrumentum quod bellis, & cupiditàtibus ſuis prætexant, quo gentes laudant, quo populorum diviſiones alant, foveantque. Alia tibi mens eſt, Serenissime Princeps: cui amorem timoremque Dei optimam, eandemque ſecuriſſimam (quicquid alii Mezentii judicent) regendi populos artem perſuaſum eſt. Inde tua in cultib. divinis aſſiduitas; inde in miſeros, & egenos pronus favor, & liberalitas, & penè profuſio. Jam verò juſtitiam tuam, temperantiam, & in ſumma fortuna eximiam moderationem, humanitatem, cæteraſque egregias tuas dotes, quantò in aliis Principibus rariores, tantò magis tibi decoras, qui ſatis prædicem? quibus verbis, qua orationis vi ſatis exprimam? Loquantur pro me tot honores (vera in veſtra Rep. meritorum argumenta,) tot dignitates certatim in te collatæ. Nam poſt primos honores obitos ſummos quoſque magiſtratus ordine geſſiſti: Patavio, Veronæ, Brixiæ, præcipuis imperii

veſtri

veſtri urbibus, inſigni cum integritatis & prudentiæ laude, ſummo cum imperio præfuiſti: cumque, quod ad nos quàm maximè pertinet, quodque nos tibi æterna beneficii recordatione devinciat, Patavinæ Univerſitatis Reformator eſſes, ſingulari ſemper Nationem noſtram favore proſecutus es. Poſtremò, cùm in hoc, quo nunc emines, ſolio collocatus eſſes: quàm faventes omnes habuiſti? quis plauſus erat? quanta omnium lætitia? quæ gaudentium, gratantiumque exultatio, & penè dixerim, intemperies. Nos quoque. quando tumultuantem gaudio animum utcumque compoſuimus, nunc adſumus, noſtro defuncturi officio, noſtrumque conteſtaturi adfectum. Tibi igitur, SERENISSIME PRINCEPS, ſummum hunc honorem, Sereniſſimæ autem Reipub. talem ac tantum Principem ex animo gratulamur: Deumque veneramur; ut ſancta hæc Reſp. virtutis templum, ſchola prudentiæ, inoffenſæ hactenus libertatis oculatiſſimus Argus, & contra peregrinam ambitionem validiſſimum propugnaculum, veræ denique dignitatis, & opulentiæ alumna ſub IOANNE CORNELIO vigeat, floreatque quàm feliciſſimè quàm diutiſſimè. Gloriam ejus, fortitudinem ſuſpiciant timeantque Chriſtiani nominis hoſtes. ipſa eam Salus ferat: præveniatque vota felicitas, ſi quid optaverit. Tibi denique; SE-
RE-

renissime Princeps, ſeculi gemma, longævam vitam, ſeramque immortalitatem precamur. De qua ne dubites, obſecro. Virtutes tuas orbis nunc loquitur: famam olim præſtabit æternam hiſtoriæ genius. Dixi.

FINIS.

CHRISTOPHORI FORSTNERI AUSTRII,

OMISSORUM IN NOTIS AD TACITUM,

Liber ſingularis.

Illuſtriſſimo Domino

D. PETRO HENRICO à STALENDORF. L. B. PRO-CANCELLARIO IMPERII ROMANI,

Chriſtophorus Forſtner. Auſtrius S.

Illuſtriſſime Domine. Magnam rem auſus ſum hoc libello. De Principum, quos hæc aut ſuperior ætas tulit, conſiliis & actionibus, prudentiâ vel errore aliquo inſignibus judicium mihi ipſe ſumpſi. Ea licentia excuſare ſe tibi non poteſt, niſi ingenuitate & modeſtiâ ſuâ. Nemini infenſa eſt, vel obnoxia: nec aut petulanter exultat, aut rurſum fœdâ adulatione ſe demittit. Innoxia libertas eſt, & fortaſſe, plus quàm in cenſurâ decet, verecunda. Hujus mei judicii, ego te, Domine, Iudicem facio, cui præter mortalitatis legem hactenus ſoli contingit. NUNQUAM ERRASSE. Ratiſp. Prid. Cal. Septemb. M. DC. XXX.

CHRISTOPHRI FORSTNERI AUSTRII,

Omiſſorum liber.

Ad librum I. Annalium.

§ QVantò quis ſervitio promptior: opibus & honoribus extollebantur] Intempeſtiva libertas plerumque eſurit. Obſequium dominantibus magis probatur. Pertinet huc Henrici III. Galliæ Regis conſilium, qui cum ſe bello contra Proteſtantes nihil proficere cerneret, doleretque; pace, otio, Regni fœlicitate debellandos cenſuit. Nimirum in illo ſereno omnia à Regis benignitate pendere: nullàs ex turbis ſpes eſſe aut præmia: quantò quis Regi obtemperantior, opibus & honoribus extollendum. Igitur; non tam odio eos, quam contemptu proſequutus eſt; honorum aditu, & ſpe regiorum munerum omninò præcluſa. Procerum filios in aulam miſſos ab interiori amicitia gratiaque ſeponebat: ſubornato interim Eſpernonio, qui religionis cauſa id fieri per amicitiæ ſpeciem in arcano moneret. In urbibus,

bus, his, qui Magiſtratum gerebant, ſi Proteſtantes eſſent, negotium moleſtis litibus faceſſebatur; quarum cognitionem ipſe Rex ſibi ſumebat, ferebatque contra hos tales ſententiam. Interceſſit his conſiliis Henrici Guiſii ambitio: qui cum pace nullum ſui in regno uſum fore metueret, Regem invitum in bellum traxit.

§ *Eadem magiſtratuum vocabula.*] Quomodo hoc eod. libro Tacitus de Tiberio: *Cuncta per Conſules incipiebat, tanquam vetere Repub.* Iterum: *Interceſſit Valerius Agrippa: increpituſque eſt Galli Aſinii oratione: ſilente Tiberio, qui ea ſimulacra libertatis Senatui præbebat.* Et lib. 3. Annalium: *Tiberius vim principatus ſibi firmans, imaginem antiquitatis ſenatus præbebat, poſtulata provinciarum ad diſquiſitionem Patrum mittendo.* IV. Annal. *ſua Conſulib ſua Prætoribus ſpecies.* Eod. lib. *multa adſeveratione, quaſi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro Conſul, aut illud Reſp. eſſet, coguntur Patres.* XIII. Annal. *manebat nihilominus imago quædam Reipublicæ.* Cætera in Notis dixi.

§ *Trucem Agrippam, & ignominia accenſum.*] Aſpera plerumque & immitia illorum regnandi initia ſunt, qui, dum privati eſſent, injuriis exacerbati, earum ſenſum in ſolium inferunt. Benè, & in ſpem boni principatus appoſitè Nero diſſeruit, *Iuventutem ſuam armis*

armis civilibus, aut diſcordiis domeſticis minimè imbutam, nulla odia, nullas injurias, nec cupidinem ultionis afferre. (*Tacit. XIII Annal.*)

Præterea hîc monendi ſumus, eos exercituum duces, qui rebelles civium ſpiritus contuderunt, imprudenter domitis provinciis Præfectos imponi, Nam truces fore, & belli contumaciâ accenſos credere par eſt. Cujus rei lugubre exemplum ſunt Belgium & Ferdinandus Albanus. Conſultius igitur, novos mittere Præſides, qui *ſine hoſtili ira, & ſuperbiâ victoris clementer deditis conſulant.*) *Tacitus XIV. Annal.*)

§ *Legiones, Provincias, claſſes, cuncta inter ſe connexa.*] Quamdiu libera urbs egit, atque à Senatu populoque Duces legebantur: fuère ſemper in armis Italiæ populi, quibus terræ ſibi mariſque imperium pepererunt. Poſteà verò, quàm Cæſar Auguſtus bellis civilibus confectis rerum potitus eſt, omnia Italicis arma ademit: militumque multas legiones deſcripſit, eaſque certis auctoramentis habuit ſtipendiarias; quæ Romanum à barbaris nationibus tuerentur imperiũ. Tum fluviorum magnitudine atque foſſarum, montibuſque aſperrimis, deſertiſque locis atque imperviis circumſeptos Imperii limites communivit. (*Herodianus lib.* 2.) Legionum claſſiumq; numerum recenſet, lib. IV. Annal. Tacitus. Au-

guſti conſilio inſtitit Theodoricus Oſtrogothorum & Italiæ Rex, qui exarmatis Italis, & Caſtello Verrucâ ad Atheſim munito, apud Auguſtam Prætoriam Herulos collocavit. (*Orlandus Malavol. in hiſtor. Senen. Hieronymus Rub. in Hiſtor. Ravenn.*) Sultani Ægyptii non aliam, quam Mamaluchorum militiam habebant. Ii autem omnes, ut Leo Africanus, & ex eo Petrus Bizarus ſcribunt, Chriſtiani pueri erant, Sultanis venditi: qui abjuratâ patria religione Saracenicis moribus, inſtitutis, armis erudiebantur. Turcæ denique Spahorum equitum, & Ianizarorum peditum fide & fortitudine, quam pepererunt, imperii molem conſervant. Cæteri, ut Renatus Luſinga tradit, non armis, non equis, ac ne cultris quidem, qui mucrones habeant, uti poſſunt. Ex quibus conſtat, libertati propius eſſe, & Reipub. magis proprium, omnes in univerſum cives, & ſine diſtinctione armatos atque bellicæ rei peritos habere: quales Romani fuerunt. Regiæ verò dominationi ſecurius eſt, præterquam illis, qui pace belloque perpetua ſtipendia faciunt, armorum uſum omnibus interdicere. Quod Auguſtum, Theodoricum Regem, Sultanos Ægyptios & Turcarum Imperatores factitare ſolitos dixi. Sed quæ ab armorum immodico ſtudio (ſive penes univerſum populum illud ſit, ſive principum arte inter paucos retineatur.) mala, quæ item

inde bona timenda ſperandaque ſint, dixi ad lib. IV. Annal. (*verb. plerumque inopes & vagi &c.*)

§ *Inter ſe connexa.*] Maximorum Imperiorum incommodam molem eſſe, ad lib. IV. Annal. (*verb. Princeps proferendi imperii incurioſus*) pluribus aſſerui. Sed hoc maximè locum habet, ſi disjunctæ ſint inter ſe locis, moribus, ingeniis ſubjectæ provinciæ: ſi noſtris ditionibus interjecti hoſtes aut æmuli. Quâ ratione Perſicum regnum debile Xenophon, & noſtri Politici Galliæ regnum, ut benè compactum corpus Hiſpaniæ viribus & potentiâ minimè cedere dicunt. Romani ad vaſtiſſimi Imperii conſervationem limitem legionibus, Caſtella præſidiis muniebant: Colonias, ad imbuendas legum officiis devictas gentes deducebant. Etiam *receptum erat, ut haberent inſtrumenta ſervitutis, & Reges* (*Tacitus in Agric de hoc arcano dixi ad lib. 6. verba: ut genus Arſacis &c.*) quibus integra regna, florentiſſimaſque gentes regendas dabant. Idem amicitiæ vinculum cum populis quibuſdam ipſis intercedebat: quos fœderatos, ut Reges amicos appellant. Tales memorantur Maſiniſſa, Juba, Attalus, Eumenes, Pruſias, Cogidunus, *Antiochus inſervientium Regum ditiſſimus (Tac. II. Annal.)* Maſſilienſes, Hedui, aliique. Hiſpaniarum Rex patrocinio Genuenſium, & affinitate cum Allo-

 brogum

brogum Principe contractâ, regnorum ſuorum diffuſam magnitudinem connectere tentavit: quod an aſſecutus ſit, aliorum judicio relinquo. Sanè non ſemel infida Allobrogis amicitia apparuit: & Genuenſes aurum magis Hiſpanicum, quàm Hiſpanorum Imperium amare videntur. Quod autem Joh. Boterus Hiſpanum maris dominum validâ claſſe cunctis regnis provinciiſque præſtò eſſe poſſe, & ideò nec disjunctas eas aſſerit; id me non capere fateor. Quid enim? quomodo in utraſque Indias, aperto ultimi, & quod ſine terris putabatur, maris ſecreto Batavi & Angli penetrare potuerunt? Cur tot ex Indiis redeuntes Hiſpanicæ naves ab iiſdem interceptæ? Quomodo ante non ita multos annos Gades ipſæ vi expugnari, & trucidatis præſidiariis incendi potuerunt? Sanè aut inſignem Senatus Hiſpanici væcordiam eſſe oportet, aut vires ſibi déeſſe fateantur neceſſe eſt, qui hoſtem toto mari vagantem non coërcent.

§ *Proſcriptionem civium, diviſiones agrorum.*]. Quod hic ſcripſi, vi parta Imperia non niſi per vim ſervari: & *periculum & miſericordia:* illuſtratur Vellei Paterculi his verbis: *Laudandum experientia conſilium eſt Panſæ atque Hirtii, qui ſemper prædixerant Cæſari, ut principatum armis quæſitum armis teneret Ille dictitans, mori ſe quam timeri malle, dum clementiam, quam præſtiterat, expe-*

ctat,

ſtat, incautus ab ingratis occupatus eſt. (*III. hiſtor.*)

§ *Pompejum imagine pacis.*] Perſto firmus in eo, quod hic ſcripſi, plus Hiſpaniæ Regem contra fœderatos Batavos duodecennalibus induciis, quam quadraginta annorum bellis profeciſſe. Nam inde diſcordiæ, negligentiæ, ac incuriæ aperta feneſtra, & per eas majo i vi, quàm per ruinas urbium & machinarum bellicarum violentiam labefactata eſt res Belgica. Præſagi malorum fuerunt jam olim Batavi, cum Anno a Chriſto nato CIↃ. IↃ. XCII. numos cuderent, cum inſcriptione: *Tuta ſalus bello.* Et: *Pax patet inſidiis.*

Eod. loco dixi, Turcas veteranum ſemper militem, noſtros novum inexpertumque in aciem educere. Huic incommodo ut mederetur Rodolphus Imperator, ſuperioribus annis Ratisbonæ in comitiis in continuum quinquennium militem ab Imperii ordinibus petiit: addito, Matthiam Corvinum Regem parvâ quidem, ſed lectiſſimâ & ſub ſignis aſſiduâ fortiſſimorum militum manu, quæ ab armorum colore Nigra vocabatur, ſæpè ingentes Turcarum exercitus fudiſſe.

§ *Poſt* [*Antonium*] *Tarentino Brudunſinoque fœdere.*] Clemens VIII. Pontifex Henrico IV. Galliæ Regi fœdus cum Eliſabetha Angliæ Regina, alleganti reſpondit: Principes ſibi omnia permittere, quæ ſibi utilia putant:

& eò rem deveniſſe: ut ob fœdus neglectum nemo reprehendatur. Laudabat quoque Franciſci Mariæ Urbini Ducis dictum, privatum quidem ob non ſervatum jusjurandum meritò culpari. Principibus autem regni ſervandi causâ licere contrahere, nec contractum implere, inire fœdera, eaque negligere, mentiri, prodere, & quæ his ſimilia ſunt. Quod Oſſatus Cardinalis in epiſtolis ſcriptum reliquit. Henricus IV. Galliæ Rex, cum in eo eſſet, ut pacem cum Hiſpanis faceret, Anglis fidem repoſcentibus reſpondit: Reges non aliter inter ſe pacem & fœdera facere, quàm cum hac tacita conditione, ut quod rebus ſuis utile eſt, ſemper amplectantur: quod perniciofum eſt, cautè devitent. Itaque à ſe exigi non debere: ut bellum periculoſi eventus cum Hiſpanis, quàm cum iiſdem pacem rebus ſuis ſalutarem habere malit. Vide quæſo, ut omnibus in ore fides eſt: quam tamen rebus ſuis damnoſam nemo ſervare velit! Omnes Machiavellicam perfidiam ore deteſtantur; conſiliis & actionibus ſuis exprimunt.

§ *Cum proferri libellum, recitarique juſſit.*] Cæteris, quos recitavi, principibus qui breviarium Imperii ſibi confecerunt, adde Guilielmum primum ex Normannis Angliæ regem, qui quicquid Gentium ſuo pareret imperio, cunctas ſimul urbes, oppida, vicos, pagos, Epiſcopatus, cœnobia, quantum quiſque terræ poſſi-

poſſideret,quantum quotannis vectigalium acciperet, milites quoque, qui ſtipendia facerent, ac ſingula juga boum paſſim omnibus locis recenſeri, inque tabulas referri juſſit. (*Polydor. Virg. IX. hiſt. Angl.*) Quod dixi,ex præteritâ regnorum conditione de hodierno ſtatu judicari non debere, exemplis demonſtrandum eſt. Itali Pariſiorum urbem octingenties mille hominibus habitatam credunt. (*Franciſc. Bocch. de magn. Rom.*) & tamen anno poſt Chriſtum natum cIↃ IↃ LXXX. peſte graſſante adeo deſolata erat, ut plebs per vicos aliàs frequentiſſimos trocho luderet. (*Thuan.*) Genuenſes aliquando ſexcentarum viginti ſeptem navium claſſem in mare deducebant (*P. Bizar.*) Ex urbe Patavina olim in hoſtem educta centum viginti millia (*Iac. Cavac.*) Quæ utique præſenti conditioni minimè reſpondent.

§ *Pollioniſque Aſinii patris ferociam retineret*] Non muto, quod integras familias rebellione infames in hiſtoria notavi. In Anglia tamen non tam ad infamiam, quam generis claritudinem pertinet, majores habuiſſe magnarum conjurationum duces aut conſcios. Et eorum, qui majeſtatis crimine damnati ac ſupplicio affecti ſunt, liberis ad honores aditus minimè præcluſus eſt. Quàm prudenter, non dico.

§ *Tum primum è Campo ad Patres tranſlata*

lata comitia] De hoc regiæ dominationis munimento dixi ad lib. VI. (*verb. plebem primoribus tradidit.*

§ *Intermiſerat munia ſolita.*] Non in militia modo & caſtris ſalutaris cautio eſt, labore ſubigere militem: ſed in univerſum inter ſingulares publicæ tranquillitatis tuendæ modos & hic traditur, expeditionibus bellicis occupatos tenere ſubjectos populos, ne in alia facinora otioſus ardor erumpat. Ita Romani quanquam Faliſcorum obſidionem rem longi temporis & immenſi laboris eſſe haud ignorabant: tamen ne domi reſides tribunitiis concionibus ad res novas impellerentur, quibus nulla ex honeſto ſpes, & omne in turbido conſilium: implicari quamvis difficili bello populum ſatius duxerunt. Et hoc remedio plerumque utebantur, ad motus turbulentos ex civitate ejiciendos, ut Plutarchus ſcribit in Camillo. Dionyſius Syracuſarum Tyrannus, grave otium regno ſuo ratus, copias in Italiam trajecit (*Juſtin. XX.*) Et Demetrius occupato Syriæ regno novitati ſuæ otium periculoſum ratus, ampliare fines regni & opes augere finitimorum bellis ſtatuit. (*Juſt. XXXV.*) Porrò Dionyſius Halycarnaſſæus VIII. Antiq. pro regula tradit, prudentes Reip. gubernatores ſemper alere bellorum ſemina: quippe ſatius eſſe foris conflictari, quam domi. Qui in cauſas accuratiùs inquirunt, cur Hiſpania hodiè nullis bellorum

lorum civilium fluctibus agitetur : cum ex contrario Gallia ab iiſdem ferè nunquam interquieſcat, inter alias eam quoque meo judicio mirè probam adducunt: quod Hiſpania perpetuò bellis externis inſudet: cum Gallia ferè ſolis civilibus armis robur ſuum vireſque impendat. Nec regnum Hiſpanienſe ab inteſtinis tantum diſcordiis tranquillum hæc cauſa præſtat, ſed & ab externâ vi tutum reddit. Nullibi non Hiſpana arma ſunt: omnibus bellis immixti Hiſpani ſunt: omnia tentant, omnia movent Hiſpani. In Italia, Gallia, Germania, ubique poſtremò Hiſpani ſummæ rei arbitrium ſibi ſumunt, nullibi quàm domi ſuæ imbecilliores. Ita dum omnes occupatos tenent, dum bello alios exercent, dum diſſidiorum ſemina aut ipſi ſerunt, aut callidè fovent: procul externa arma ab Hiſpania tenent, & ſecuri ex litore alienum naufragium contemplantur: Duos tamen hîc ſcopulos offendo. Nam qui hoc pacto à ſubjectis ſibi ſecuritatem procurant, dum externos temerè laceſſunt, ruinam ſibi ſæpè accerſunt. Injuria enim vindictam provocat. Ita ſæpè fit, ut qui alieno inhiant, ſua perdant. Hæc enim bellorum ſpargendorum ſolertia non minutorum dominorum, ſed potentium principum eſt, qui uno loco acceptam cladem è veſtigio reſarcire poſſunt. Cæteri aliis artibus inſtituunto. Denique meminerit, qui hæc

 leget,

leget, internæ pacis conſervandæ hunc eſſe, non ampliandi regni modum. Sæpè enim accidere ſolet, ut qui pluribus manum injicit, nihil apprehendat. Alter ſcopulus, quem hîc ſigno, eſt: ſemper nimium armorum ſtudium perpetuitati regnorum & Rempub. adverſum fuiſſe: quâ de re quam ampliſſimè dixi ad lib. IV.

§ *Ferrum parabant: ni miles Nonanus, preces & adverſus aſpernantes minas interjeciſſet.*] Non erit alienum hoc loco quærere, an Princeps civium ſuorum in ſe mutuò ſævientium alteri parti, cujus æquior cauſa videbitur, ſe jungere, an ſpectator potiùs alieni furoris eſſe debeat? Sanè, ubi ſperari poteſt, Principem interventu ſuo alteram partem perterrefacere, & hoc modo ad officium cogere poſſe: quin conſilio & adverſum aſpernantes minis, denique vi civili bello finem imponere debeat, dubitandum non eſt. Quomodo Ferdinandum Gonzagam Germanorum & Hiſpanorum militum jamjam in mutuam cladem eruptura diſſidia, minitando, iis ſe cum Italis acceſſurum, qui pacem reſpuerent, compoſuiſſe Julianus Goſelinus tradit. Sed ubi dubius exitus eſſe poteſt, & longo bello materia: nemini uni adeò indulgere Princeps debet, ut ipſe in partes & factionum odia deſcendat. Nam *& indecorum eſt attrectare, quod forſitan non obtineatur*, & utrique parti coli, nec ſu-

ſuſpectum haberi, quàm alteram ſibi hoſtem facere præſtat. Quò pertinet, quòd Leonem X. Pontificem imprudenter egiſſe nonnulli diſſerunt, cùm damnata Lutheri causâ, quæ initiò Pontificis majeſtatem in dubium non revocabat, Sylveſtro Prierati & ſociis acceſſit. Quin imò ſatius fuiſſe, libertatem calami, quem utique utrinque Pontificis cenſurę ſubjiciebant, in Monachis ferre, ſibique ſemper integrum ſervare judicium, quàm præcipiti damnatione alterius exaſperare ingenium. Et hæc diſtinctio ſervanda erit, quotieſcunq; altera diſſidentium partium Majeſtatem principis manifeſtè non oppugnat. Nam ſi id fiat, omninò alteri factioni Princeps nomine, auctoritate, vi ſuâ robur addere debet. Quâ in re Henricum III. Franciæ Regem graviter erraſſe cenſent, qui cùm Guiſianam factionem ſibi & regno perniciem machinari non ignoraret neutri tamen favere, quàm Henrici Navarræi partibus accedere maluit. Sed quia hac de re dicere occepimus: porrò explicemus, an duobus inter ſe principibus bella gerentibus, qui uni horum vel utrique vicinus eſt, mediū ſe gerere, aut accedere alteri debeat? Sed profectò ad hanc quęſtionem vix poteſt ſimpliciter, & ſine multâ cautione reſponderi. Illud certum eſt, magnū & ſuæ potentiæ vi nixum, principem utrumque tutò facere: Nam ſi uni ſuas vires jungat; prona erit victoria, & certus

victoriæ fructus. Ex diverſo, qui nimia virium imbecillitate alienæ injuriæ exponuntur, ſive alterius partis amicitiam, ſive neutrius profiteantur: vix unquam impedient, quin præda victoris & ludus eſſe cogantur. Nam priori caſu, ſi belli fortuna tibi & fœderato contrà dederit, uterque tantum habebitis, quantum victoris libidini placuerit: ſin viceritis; ad leoninæ ſocietatis legem victoriæ commodum ſocio, tibi labores, ſanguis impenſæ cedent. Poſteriori caſu utramque partē. etſi non verbis, re tamen hoſtē ſenties. Tranſitum militibus & commeatum concedere, inſolentiam & avaritiam Ducum, licentiam militum perferre neceſſe habebis. Nec hujus patientiæ ullum eſt precium. Nam quæ uni imputas, eadem illius hoſti conceſſa gratiam omnē corrumpunt. Poſtremo, qui vincet, ideò te pro hoſte habebit, quia amicus non fueris.

§ *Triſtiſſima quæque maximè occultantem.*] Dixi ſupra (*hoc lib. verb. Lætique interdum nuntii*) velociſſimè plerumque de principum morte famam diffundi: ideoque exceſſum eorum ſupprimendum: donec proviſis, quæ in rem ſunt, de certo ſucceſſore tranſactum ſit. Sed & cæterorum quoque negotiorum publicorum, cladium, victoriarum caſus fama portentoſâ celeritate procul diſſitis locis ſæpè nuntiaſſe memoratur: quod non niſi Spirituum Geniorumque per aërios tramites

incre-

incredibili pernicitate volantium, miniſterio fieri potuit. Plura ex veteri hiſtoria exempla prudens prætereo. Ex recentiori, clariſſima duo recenſebo. Florentinis, grave bellum erat cum Gregorio XI. Papa: quod non niſi poſt triennium Pontificis ipſius morte finiri potuit. Anno poſt mundi Redemptorem natum M. CCC. LXXVIII. Serezanam Papa, Florentinorum Procuratores, aliorumque Italiæ principum oratores, pacis conficiendæ cauſa convenerant. Cumque Florentiæ ſummum in omnibus & impatiens deſiderium pacis eſſet, & quicunque per portam, quâ Serezanâ venitur, ingrediebantur, anxiâ curâ de negotii ſucceſſu per plures dies interrogarentur: tandem VI. Kal. April. circa ſecundam noctis horam immanibus pulſibus porta civitatis cohorruit. Accurrunt vigiles, & quis? unde? quare hoc temporis veniat? quærunt. Reſpondet ille quiſquis erat oleæ ramum manu prætendens, Serezanâ ſe venire, proſperæ rei nuncium. Aperta igitur porta, nuncius quidem nullus, cæterum oliva ibi appenſa videbatur: & illicò quaſi certæ pacis rumor totam urbem pervagabatur. Subita igitur hilaritas: & ubique concurrebant: manibuſque, ut quiſque advenerat, plauſis, novam tranquillitatem, ſibi gratulabantur. Inde feſtus clamor, choreæ, ignes, & cætera lætitiæ oſtentamenta. Conſtitit poſtea, ipſa hora

horâ, quâ Florentia iſto ſpectro turbata eſt, Pontificem Serezanæ mortuum: & ſublato è rebus humanis hoſte, pax tantopere deſiderata populo Florentino contigit. Hanc, aliaſque id generis hiſtorias narrat in diſput. politicis Apollinaris Calderinus Ravennas. Ego his geminam addo ex Thomæ Fazelli hiſtoriâ rerum Sicularum. (*lib. XXVI.*) Syracuſæ à Saracenis graviſſimâ obſidione premebantur. Adrianus Braſinus Patricius à Baſilio Imperat. ad ſuccurrendum miſſus, ignavo mari & malacia in Peloponneſo apud Hieracis portum detinebatur. Quæ cauſa fuit, vi captæ interim urbis: Ejus rei nuncium Adrianus eodem die in Peloponneſo habuit. Quippe paſtores paludem portui, ubi ſtationem Græci habebant, proximam accolentes pridie captas Syracuſas conſtanter aſſeverabant. Interrogati, unde id ſcirent? à dæmonibus in ſuâ palude habitantibus id ſe accepiſſe reſponderunt. Cumque Adrianus paſtoribus fidem adhibere nollet, & ipſe ad paludem acceſſiſſet, percontantibus paſtoribus Spirituum voce ipſe triſte reſponſum ſuis auribus accepit. Nec multò poſt, qui ex clade evaſerant; dæmonum indicium confirmârunt.

§ *Nullis certis mandatis.*] Satius eſſe, quædam miniſtrorum, in bello maximè, prudentiæ relinquere, quàm nimium ſtrictis mandatis rerum gerendarum occaſiones corrumpe-

re,

re, recenti exemplo docemur. Immanis ille virium maritimarum apparatus, quem in Angliam effudit Philippus II. Hiſpaniarum Rex, non aliam magis ob cauſam ſucceſſu caruit, quam quòd Medinæ Sidoniæ Dux Claſſis Imperator, ſemper Regis contraria mandata cauſatus, omnes rei benè gerendæ occaſiones omitteret. Nam ut terreſtri expeditione ducis poteſtas certis limitibus circumſcribi poſſit: Ita in maritimis tàm ſtrictè itineris & rei peragendæ ratio præſcribi non poteſt. Maximè fortuitorum capax mare eſt. Opportunitas venti, temporis, cœli, fluxus ac refluxus, tenebrarum, lucis, & locorum profunditatis diverſa conſilia expoſcunt.

§ *Vt ſunt mobiles ad ſuperſtitionem perculſæ ſemel mentes.*] Ferdinandus Catholicus Hiſp. Rex omnes ſuas cupiditates colore religionis texit. Et tamen jurisjurandi religionem hic tantæ pietatis Princeps adeò neglexit, ut ipſe Conſalvus Magnus non ſemel in magnorum virorum coronâ de fluxa ejus fide conqueſtus feratur. Inde ejuſdem jocus in vulgus emanavit, dicentis: ejus ſe Numinis metu adſtrictutum Principem ſuum, cujus majore reverentiâ tangeretur. Quo dicterio parum ſinceram in eo de religione Chriſtianâ opinionem, adeoque Judaiſmo infectam (quâ labe hodieque ex Luſitanis plurimi laborare dicuntur) notabat (*P. Bizar. XIII. Hiſt. Genuen.*)

Idem

Icem Ferdinandus cum aliis principibus actu-rus, non ex optimatibus oratorem legebat, ſed ab alicujus monaſterii ſolitudine extractum: quod hodieque Hiſpaniæ Regibus uſitatum eſt. Ita præter reciſos Legationis ſumptus fidem quoque ejuſmodi feciales & reverentiam negotio conciliant.

§ *Quanquam rudis dicendi, nobilitate ingenti.*] Oſtentatio multiloquentiæ, & verborum anxius delectus in Principe neſcio quid ſcholaſticum ſapit. Indigna tanto rege oratoria erat, cum Jacobus Magnæ Britanniæ Rex orationem ob temporis brevitatem minus elegantem in Comitiis regni excuſaret. Eſt aliquid in Principum ſermone ipſa horriditate, libertateque, cui à dicentis dignitate gratia accedit, commendabile; aliquid denique, quod niſi in magnis viris (quos quia magna faciunt, parùm verbis valere, parùm intereſt) non laudes. Henricus IV. Galliæ Rex promptâ ac profluenti eloquentiâ erat, & quæ deceret Principem. Melchior Cardinalis Cleſelius, ſive loquatur ſive ſcribat, vehementi quadam naturali ac omni fuco aliena eloquentia pollet. Nihil arti, omnia naturæ & negotiis exercito ingenio debet.

§ *Extractum cubili Cæſarem tradere vexillum, intento mortis metu ſubigunt.*] Non carebit utilitate adnotare hîc, quibuſdam Principibus, quibus ſuorum fides ſuſpecta eſt, uſitatam

tam cautionem, *mutare cubilia*. Abas Perſarum Rex ſuperiori anno deceſſit, ſingulis diebus plures ſibi lectos in diverſis cubiculis parari juſſit: unde nemo, ubi Rex dormiret, ſcire poterat: maximè, cum una nocte pluries ſurgere, & ab uno loco in alium tranſire ſoleret. Quæ providentia Henricum quoque III Angliæ regem morti eripuit. Nam cum miles quidam incognitas ob cauſas Regi infenſus per feneſtram noctu cubiculum Regium ingreſſus eſſet, & ferro pulvinar, Regem ſe fodere iteratis ictibus percuſſiſſet: commodùm accidit, quòd Rex ea nocte alibi dormiret: uti libro decimo ſexto hiſt. Anglicanæ tradit Polyd. Virgilius. Similis cautio fuit, qua uſus eſt Ladiſlaus Neapolis Rex, quem in caſtris raró ſolum, ſed prout in militum contubernia incidiſſet, cum gregalibus, pane, caſeo, allio veſci ſolitum, refert Scipio Amiratus, (*in lib. de vita Ladiſlai*) non tam, quod populare rebatur, miſceri militum vulgo, quam quod à venenis, quæ aurea regum pocula miſcere ſolent, hoc modo ſe tutum arbitrabatur. Denique ſcitum eſt, quod idem Amiratus in paralellis ſcribit: Heleonoram Toletanam Coſmi Magni Hetruriæ Ducis uxorem, primis imperii annis & invalidis adhuc novi principatus fundamentis longiſſima noctium ſpatia luſu & alea tranſegiſſe: non prava laudendi libidine, ſed contra crebras, quæ tum in

mari-

maritum detegebantur, conjurationes.

§ *Quia plerumque ad concilianda vulgi ſtudia eo tegmine pedum induebatur.*] Abas Perſarum Rex, de quo modò dixi, jucundiſſimâ comitate exterorum regum gentiumque legatos apud ſe habebat. Tartari animalium cornibus pro poculis utebantur: Igitur in his Tartarorum legatis vinum miſcebat. Moſchovitas largis compotationibus ad hilaritatem provocabat. Hiſpani equis donabantur. Hiberis (quos Georgianos hodiè appellamus) ſuilla caro, quâ mirè delectantur, apponebatur, quanquam eâ veſci Mahumedis lege interdictum ſit. Apud eoſdem Iberos honoris & reverentiæ genus eſt, propinatos ſcyphos humili manu tradere: cùm ex contrario Perſis in more poſitum ſit, alterius ori quàm proximè admovere, ac penè infundere: ſed & hac in re patrium morem omittere, & quæ grata exteris, uſurpare Rex ſolebat.

§ *Et quidam bonorum cæſi.*] Nihil tam ſuâ naturâ bonum & ſanctum eſt, quod non corrumpat hominum improbitas! Publicis nominibus privatos affectus tegimus. Majeſtatis judicium, aliorumque criminum perſecutio res eſt ſanctiſſima: & tamen, quoties illa medicina in toxicum evaluit? Inimicitiæ, aut judicantium avaritia, quot hominis vita & fortunis everterunt, hodieque evertunt? Domitius Corbulo, plurima per Italiam itine-

ra

ra fraude mancipum,& incuriâ Magiſtratuum interrupta & impervia clamitando executionem ejus negotii ſuſceperat. Sed id haud perinde publicè uſui habitum, quàm exitioſum multis; quorum in pecuniam atque famam damnationibus & haſtâ ſæviebat (*Tacit. III. Annal.*) Inter initia Imperii Flaviani, cum nihil æquè fatigaret,quàm pecuniarum conquiſitio: non jus aut verum Mucianus in cognitionibus, ſed ſolum magnitudinem opum ſpectabat. paſſim delationes, & locupletiſſimus quiſque in prædam correpti. (*Tacit. II. Hiſtor.*) In Franciâ, regnante Henrico II. ſeveriſſimâ proſcriptione ibatur in illos, quos vulgus per mutatam religionem inviſos, Hugonotas appellat: non religionis curâ: ſed ad ſatiandam cupidinem Dianæ Valentiæ,amicæ Regiæ: cui Rex damnatorum ex cauſa Hæreſeos bona donaverat. Poſtremò tributa & vectigalia publica rerum gerendarum nervos eſſe, quis non lubens admittat? ſed quis ex diverſo adeò noſtrorum imperitus morum eſt, ut neſciat, ex illâ meſſe uberrimos fructus non tam ad Principem, quàm exactores,quæſtores, canonicarios, opinatores pervenire? His commodum, Principi invidia cedit.

§ *Nam ſpes inceſſerat diffidere hoſtem.*] Quas factiones externum principem in alieni regni poſſeſſionem introducere hîc dixi, eædem plerumque inſtabilis hautque diuturni

Impe-

Imperii cauſa fuerunt. Cave enim credas, proditione alieni domini jugum quemquam emere velle. Inimicitiæ ſunt, æmulationes, metus ambitio, quæ peregrinam amicitiam commendant: quas ubi cauſas removeris: qui tuâ operà non ultrà egebunt, odiſſe te incipient, ex ſaturatis odiis, & ſubverſis æmulis aut conciliatis: gravis eſt amicitia, quam ut neceſſariam ante ambiveramus. Ut taceam, quòd vel nimia cupiditatum ſuarum profeſſione, vel ſuperba beneficii conſcientia, vel alia aliqua cauſa ſuſpecti plerumque fiunt, aut inviſi, quos ut tutelares Genios pavlò antè colueramus. Carolus VIII Galliæ Rex à Ludovico Sforza, ut ſe contra Aragoniorum potentiam muniret, in Italiam accitus fuit. Ubi metus ceſſit, & ſuſpecta Caroli fortuna erat: Ludovicus ipſe cum fœderatis ejiciendo ex Italia Carolo egregiam operam navavit. Nuper Philippus II. Hiſp. Rex unicum labantis religionis in Gallia fulcrum vulgò audiebat. Guiſius, Meduanius, Mercurius, Aumalius, Nemoroſius in hunc, ut fidei columen reſpiciebant: hunc velut Meduſæ caput Henrico Navarræo opponebant. Et tamen, cum ille ſui, Erneſti Auſtrii, & Claræ Iſabellæ Eugeniæ filiæ in novi Regis electione, rationem haberi vellet, & nimis propere animi ſui cupiditates renudaret; repudium Hiſpanicæ amicitiæ miſerunt, quotquot antè ei innexi erant.

rant. Angli olim penè univerſum Galliæ regnum habebant; à Philippo Burgundo, potenti Principe, qui patris necem ultum ibat, velut in poſſeſſionem miſſi. Rex emota mente Anglum filiæ maritum,&Genero regnum, Carolo filio poſthabito, in dotem dederat Videbatur Deorum hominumque conſenſus eſſe & conſpiratio in Anglicanam fortunam: cum ecce ſubitò in pejus omnia labi,cunctaq; retrò ferri. Henricus,ille Regũ flos,illud belli fulmen, & ſuorum delicium, in medio victoriæ curſu, fatis oſtenſus tantùm moritur; infante regni bellique hærede relicto. Moritur & Carolus Galliæ Rex, (cogita, quàm facile Deo ſit, partium vertere fortunam.)ob læſam mentem eo rerum ſtatu, non inutilis modò regno,ſed perniciosus. Ita non tantum hoſtis morte, ſed & ſui Regis exceſſu res Gallica reſpirabat,pro fatuo Carolũ ſapientem impoſterùm Regem habitura.Is cunctando publicam rem reſtituit, fortunæ minimum permiſſo. Avaricum Biturigum, quod tutiſſimum è præſentibus, arcem belli elegerat, conſiliis & actu, armis procul oſtenſis, res hoſtium moliens. Interea Puellæ Aurelianenſis ductu, ſive prudenti fraude, quod Juſtus Lipſius mavult, in ſcenam producta) Aurelianũ obſidione liberatum;cunctis ad præſentiſſimum Dei auxilium animos recipientibus. Porrò & vivo Henrico Rege,& eo mortuo in Comitis Sariſberienſis

berienſis & Io: Talbotti virtute, fortitudine, prudentia Anglicarum partium fortuna maximè conquieverat. Horum alter in Aureliani obſidio tormenti ictu occiſus: alter poſteà captus eſt. Igitur ſeneſcentibus Anglorum viribus, cum præterea Burgundus à Carolo Rege, promiſſis, precibus, omni ambitu ad reconciliationem invitaretur: denique accedente indignatione, quod, cum Aurelianenſes non Anglis, ſed Burgundo ſe debere vellent, interceſſiſſent Angli: diſſiliit fœdus & amicitia. Simul Angli Galliâ cedere coacti ſunt.

§ *Spes inceſſerat, diſſidere hoſtem.*] Unum adhuc ſuprà notatis addam; Turcicæ potentiæ ut initium cauſamque, ab armorum ſtudio, ita occaſionem ex Principum Chriſtianorum multitudine, æmulatione, diſcordiiſque fuiſſe. Ita non modò per noſtra diſſidia invaluerunt, ſed & hodie per eadem tuti ſunt illi barbari. Dudum funus eſſent, & ſolum in hiſtoria nomen, ſi vires & conſilia jungeremus. Græci Imperatores Occidentis Principum arma in Turcas pro recuperandâ Palæſtinâ ſtricta, omni arte, molimine, fraude ſemper hebetare ſtuduerunt. Cujus rei non minima cauſa fuit religionum inter Græcos Latinoſque differentia: qua fiebat, ut alteri alterorum periculum vel læti, vel ſine curâ contemplarentur. Expulſis igitur Paleſtinâ Chriſtianis, Turcæ arma in ipſos Conſtantinopolitanos verterunt, dignum perfidiæ

præ-

præmium: Acceſſêre odia inter ipſos Byzantinos Principes accenſa, quibus occæcati, Turcas ipſos, ut ex hiſtoria Ioh: Cantacuzeni & Georgii Phranzæ conſtat, in mutuam perniciem acciverunt. Quod item non ſine perpetua nominis ſui infamiâ factitârunt ſuperiorum temporum Principes: Alfonſus II. Neap. Rex, Ludovicus Sforza, Iſabella Hungariæ Regina, Franciſcus I. & Henr. II. Franciæ Reges. Porrò quæ Chriſtianorum diſcordia Turcis immanis potentiæ occaſio fuit; eadem facit, ut de illâ deſtruenda nemo cogitet, & quiſque in lucro deputet, non laceſſi. Cauſæ diſſidiorum ſunt vel ab odiis inteſtinis, vel à poſitu terrarum, quibus hic aut ille imperat, vel denique à mutuis ſuſpicionibus. Satis loquuntur odia, quibus nos mutuò proſequimur, tot bella, quæ potiorem Europæ partem in hunc uſque diem infeſtant, affligunt, exhauriunt. Pleræque nationes, nullis privatis ſimultatibus, ſed Principum inclinationem & utilitates ſecutæ, velut juſſas immicitias acerrimè exercent. Hiſpani Gallos, & hi illos, & utroſque Angli, & univerſi Italos, & Itali univerſos infenſos averſoſque habent. Et quod lugubrius eſt, unius nationis homines in bella pluſquam civilia & profanis odiis decertata exarſiſſe aut meminimus, aut videmus. Neſcio quæ inſania, quæve furia noſtras mentes lymphavit? Belgæ Hiſpanici imperii vel afferendi

rendi vel excutiendi cauſa in Belgas, Galli contraGallos,& adverſus Germanos Germani infauſta arma aut ſtrinxerunt olim,aut tenent hodieque. Sic occupatos quæ ſalutis publicæ & juſtiſſimi belli in Chriſtiani nominis hoſtes cura ſubire poſſet?Nunquam de bono publico aut de communi periculo cogitare vacat iis, qui in ſuam tantum ultionem, in ſuam avaritiam, ambitionemque explendam vigilarit. Richardus II. Angl.Rex in Syriam olim exercitum duxit,& ad eos metus Sultanum adegit, ut jam Hieroſolyma tradere, & ſic cum Chriſtianis paciſci cogitaret: cùm ecce Philippus Auguſtus, Gallorum Rex, reverſus & ipſe è Syria, & Richardo infeſtus, cum exercitu in Normanniam, quod tùm Anglici juris erat, movet:& Richardum tùm publici orbis rebus intentum ad rerum ſuarum tutelam in Europam revocavit. Vix ſeculum inde effluxerat, cùm Philippus Valeſius omni regni ſui mole ad hæc bella tranſmarinæ pietatis converſus eſt. Et aderant in auxilium Navarræ, Aragoniæ, & Bohemiæ reges, multique prætereà mortales, quos pietas tangebat. Jam in anchoris claſſis ſtabat, quod quadraginta armatorum millia veheret: trium annorũ commeatus additus. Exercitus terra iturus trecentorum millium erat. Tam gravem apparatum tantamque ſpem mundi intervertit Eduardus *III.* Anglorum Rex, tunc primum Franciæ

ſcep-

ſceptrum, tanquam matris Iſabellæ hæreditatem aggreſſus vindicare. Sic in noſtra viſcera acti ſumus; & à nobis ſuperati, triumphos Saracenis Turciſque congeſſimus.

Præter mutuas inimicitias, Chriſtianorum conſilia fœduſque in Turcas disjungit periculi à communi hoſte impendentis major, aut tanquam ex longinquo minor & incertior vis ac metus. Quò fit, ut propiores tam voraci incendio aut miſerè abſumantur, aut iniquis pactionibus ſalutem redimant. Diu eſt, quod Pannones & Auſtriacę ditiones (Italorum Germanorumque auxilia mediocria erant) tanti hoſtis impetum ſuſtinuerunt: cæteris Principibus Chriſtianis ſecuritati ſuæ indormientibus, Gallis, Anglis, Batavis fœdus quoque cum Turcis intercedit, non eâ opinor neceſſitate, quâ Veneta Reſp. coactam cum Turcis amicitiam colit. Nam populus ille mediis undis velut innatans, nequit arare terram, quæ urbi panem ſuggerat: & inſulæ in mari ſparſæ, vix in tertiam anni partem frumenta proferre dicuntur: quæ minimo à Turcis petunt ſumptu. Præterea mercaturis creviſſe urbem illam ſcimus: quas intercidere, & conſequenter ruere urbem neceſſe eſt, commercio cum Turcis, & navigationibus in Orientem ſublatis. Denique præcipua hujus fœderis neceſſitas eſt, quòd Veneti ubique Turcis finitimi primi eorum impetus excipere neceſſe ha-

beant quibus cum ſoli reſiſtere nequeant,& in reliquorum Principum Chriſtianorum ut res ſunt, fœderibus parum ſpei ſit: ſatius ducunt, qualemcunque cum potentiſſimo Principe pacem habere, quam certiſſimo cum rerum ſuarum damno bellum. Nunquam enim aut moverunt arma, aut depoſuerunt ſine imperii ſui diminutione. Tertiam diſſidiorum inter Chriſtianos Principes velut nutricem eſſe dixi, mutuas ſuſpiciones,ob quas nulla tam ſancti fœderis ſpes eſſe poſſit. Nam qui ex fœderatis vel portuum commoditate vel aliâ opportunitate bellum expeditiùs proſequi, aut bello capta faciliùs tueri poterit: reliquorum æmulatione nunquam carebit. Auſtriaci Principes commodo ditionum, quibus imperant, ſitu, armis, pecuniâ, milite penè ſoli Turcicæ potentiæ opponi poſſent. Sed plerique fortunas ipſorum augeri non ęquis viſuri ſunt oculis: imò infringi illorum vires omnes præoptabunt. Adeoque auxilia Imperii Principum tuendis potiùs,quàm proferendis finibus mittuntur: ut Trajanus Boccalinus alicubi ſcribere non ſit veritus: Satius eſſe Germanis,amittere Viennam, quam recuperare Budam.

His igitur obicibus publicum bonum, & communis periculi depulſionem retardantibus neſcio ſanè, quid in noſtris armis, fœderibus, viribus ſpei ponendum: Legatos belli redemptores hucuſque in aulam Byzantinā miſimus:

ſimus: ſcilic: ne furiis noſtris intercederet hoſtium miſericordia, neve ferrum in noſtra viſcera ſæviens, ex manibus nobis eriperent inimici. Sancte Deus, Fortis, Magne, Terribilis! Peccatorum hæc à te noſtrorum pœna eſt. Tu quidem fædam gentem, cum tibi viſum fuerit, infortunio & excidio mactabis. Hoc gementes ſub tam feræ Tyrannidis mole exſpectant à te Chriſtiani, hoc templa tua, quæ veſani deleverunt: hoc denique Juſtitia tua; cujus eſt tot innocentium ſanguinem fuſum, barbarorum libidinem, & cætera nefanda belluarum iſtarum flagitia vindicare. Sed hoc non faciunt fœdera noſtra. Domine: Tu armabis manum ejus, quem elegeris, Tu facies, Domine Sabaoth.

§ *Achaiam ac Macedoniam onera deprecantes levari inpræſens pro conſulari imperio, tradique Cæſari placuit*] Cum Auguſtus ex S.P.Q.R. voluntate imperium ſingulare, quod minùs legitimum antè videbatur ſibi uni ſtabiliiſſet: quo regni occupandi omnem à ſe depelleret ſuſpicionem: nequaquam totius imperii curam ſibi uni depoſcit: ſed provincias omnes cum populo diviſit. Quæ pacatæ erant & imbelles, ac à finibus imperii longiùs aberant, militumq; præſidio non indigebant, populo tradidit: eas verò, quæ militaribus copiis inſtructæ erant, quo exercitus omnes, quibus ſua magnitudo innitebatur, in ſuâ poteſta-

te haberet, ſibi retinuit, tanquam eas quoque pacaturus, & denique populo redditurus. In eas, quæ populi erant, Proconſules: quæ Cæſaris, Legati Præſideſque, mittebantur. Cæterum, ut tectior ambitio eſſet, poteſtatem Reipub. conſtituendæ & provinciarum ordinandarum in decennium tantùm aſſumpſit Auguſtus. Decennio tranſacto, cum adhuc non ex ſententia compoſitæ res eſſent, in quinquennium, ac deinde etiam in tertium decennium, & petiit & impetravit, ita ut ſucceſſione quinquenniorum, & decenniorum perpetuo imperium adminiſtraverit. (*v. Onuphr. Panv. III. Comment. de Repub. Rom.*

Ad librum II. Annalium.

§ *Cæterum Tiberio haud ingratum accidit.*] Occidere, privare oculis, aut naſo, in Monaſterii ſolitudinem detrudere viros eminentes, & regnandi ſuſpectos, Tyrannica cautio eſt. Cui adde, quod Normanici generis in Sicilia Reges ſuper effoſſos oculos nervos ſuper talum magnis viris incidere, eoſque perpetuo poſteà carceri mancipare ſolebant: quod ex Thomæ Fazelli hiſtoria conſtat. Cautionem à Chr. Beſoldo V. C. Doctore meo, præſcriptam: adigere magnos viros ad ducendas uxores & ſuſcipiendos liberos: ancipitem eſſe, & tam nocere poſſe, quam prodeſſe dixi. Rationem dicti in notis habes. Certe

tè Henricus GuiſiusGaſpariSchonbergio monenti, moderationem ſervaret, Regis potentiæ ne nimium inſultaret,plebejo favori ne fideret, ad uxorem liberoſque reſpiceret, reſpondit *Non ſe duxiſſe uxorem, nec liberos ſuſcepiſſe, ut eſſent, qui ejus Conſilia interturbarent.* (*Thuanus*: XCIII.) Carolus Emanuel, qui nunc Allobrogibus imperat,SaluciarumPrincipatus invadendi eam rationem habuit,quod Deum tam pulchrâ & numeroſa ſobole minimè ſe auxiſſe diceret,ut ditione,quam à majorib. acceperat, exiguâ contentus eſſet.(*Thuan.* XCII.) Denique ſunt, quibus de magnis hominibus audacter, & plerumque in deterius judicare mos eſt, qui Mauritio Naſſovio, fœderatorum Belgarum ſummo Imperatori non conſtitutam integritatem fuiſſe putant, ſi ex unâ & legitimâ uxore liberos ſuſtuliſſet. Eodem loco neceſſarium præceptum poſui, magna imperia haut diuturna eſſe. Quo pertinet, quod Philippus II. Hiſp. Rex teſtamento filium juſſit, Pro-reges Indiæ Occidentalis crebrò mutare:quique revocabuntur, conſilio Indiarum adhibere, alteroſque alteris per vices ſuccedentes, quaſi exploratores apponi. Ita futurum, ut nec diuturnâ abſentiâ corrumpantur, & potius de gloria inter eos per æmulationem, quàm de privato compendio per factiones ſit certamen.

§ *Suum militem haud perinde vulneribus,*

bus, quàm ſpatiis itinerum, & damno armorum adfici: at ſi mare intretur, promptam ipſis poſſeſſionem, & hoſtibus ignotam:-ſimul bellum maturius incipi.] Vires maritimæ magnum pondus addunt expeditionibus bellicis. Nam ſine his nec miles cogi in tempore, nec commeatus & inſtrumenta belli convehi tam commodè poſſunt: milites quoque & jumenta per inopiam & labores fatiſcunt. Denique rerum bello neceſſariarum ſubvectio terrâ longè majores requirit ſumptus, quàm mari. Unde fit ut cum Turcarum Imperatores cum Hungaris & Perſis bellum habent, eundo & redeundo non modò major æſtatis pars, ſed etiam tot milites miſeriis & itinerum incommodis abſumantur, ut ferè nunquam lucrum impenſæ reſpondeat. Nec tamen iis aſſentimur, qui maritimam potentiam terreſtribus viribus præferunt, quos ipſa ſatis experientia refellit. Neque enim aut Cretenſes olim, aut Polycrates Samius Rex, qui mille naves armatas habuiſſe dicitur, aut Rhodii, aut Phœnices, aut denique Veneti, Genuenſes, Piſani, Britanni, Batavi, quamvis mari potentiſſimi aut fuerint, aut adhuc ſint, in terra continenti unquam latè protulerunt imperium. Ex diverſo Romani, Carthaginenſes, Saraceni Græcos Imperatores, Auguſtus Sextum Pompejum, maris dominio ſolâ terreſtri militiâ, quam in naves tranſtulerant, penè nullo negotio pepulerunt.

Ut

Ut proinde falli illos manifeſtum ſit, qui majorem fore Venetorum potentiam putant, ſi poſthabito Longobardicarum urbium imperio, maritimis rebus, quo cœperant, ſtudio incumbere perrexiſſent. (*vide Boter. X. della ragion di ſtat. & lib.* 1. *dell. Rep. di Venet.*)

§ *Flumen Viſurgis.*] Ad hæc verba adnotavi, moris eſſe, ut cùm duo Principes conveniunt, is, qui dignitate antiſtat, prior ad conſtitutum locum veniat. Honoris enim ſpeciem eſſe, quod alter poſterior, & ad hunc accedere videtur. Conſimilis obſervationis eſt, quod Arnoldus Oſſatus Cardinalis in epiſtolis tradit, Principum oratores, qui poſteriores advenerunt, à cæteris, quamvis majorum legatis primos honoris causâ adiri, ſalutarique.

§ *Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quàm ea ſpecies dolore & ira affecit.*] Templum Divo Claudio apud Britannos conſtitutum, quaſi ara æternæ dominationis aſpiciebatur. (*Tacit. XIV. annal.*) Genuenſes Alfonſo Regi quotannis auream pelvim ex pacto mittebant. Hanc cum ille, convocatis omnibus proceribus & populo inſpectante, non ſecus ac devictarũ gentium manubias in ſublimi ſolio, triumphantis ſpecie recipere ſoleret; Genuenſes inde deficiendi ab ipſo cauſam ſumpſerunt. (*P. Bizar. XII. hiſt. Genu.*) Prudentiùs Sereniſſimus Sigismundus Poloniæ Rex, Sereniſſimum Maximilianum Au-

ſtrium à Samoſcio captum Cracoviam ad-
d uci vetuit: ne tantæ dignitatis Princeps po-
tiùs in triumpho duci, quàm cuſtodiri vide-
retur: neque incenſis ſemel contumeliâ ani-
mis ad reconciliationem via præcluderetur.
Ad id, quod odia ultra inimici mortem non
extendenda dixi, ſpectat, quod Eliſabetha An-
gliæ Regina Mariæ Scotæ ipſius ſententiâ
damnatæ, & poſteà capite truncatæ exequias
c. florenorum clↄ. ſumptu inſtruxit. (*Thuan. LXXXVIII.*)

§ *Nec minor Germanis animus, ſed genere pugnæ & armorum ſuperantur.*] Retuli hoc lo-
co inter cauſas, propter quas diuturniora no-
ſtrorum temporum bella ſunt, & cur noſtri
Principes quanquam potentiſſimi, non ut ve-
teres parvo temporis ſpatio extendere regno-
rum ſuorum terminos potuerunt, tormento-
rum bellicorum incommodam molem &
pondus. Sed huic difficultati tollendæ facit
Abæ, qui ſuperiori adhuc anno Perſarum re-
gnum tenuit, conſilium: Sermo erat inter
Regis familiares de expeditione Ormuzanâ,
quam tùm ipſe animo agitabat: videbatur-
que impedita pleriſque ac penè impoſſibilis;
quòd naves regiæ portandis majoribus tor-
mentis, quæ ad arcem feriendam neceſſaria
erant, ineptæ eſſent. Quibus Rex, Mona-
chis aliquot Luſitanis coram, reſpondit: Si
non potero trajicere integra tormenta; me-
tallum

tallum in fruſta conciſum tranſportabo, fundamque tormenta in ipſa Inſula. Conſilium non aſpernandum Ducibus, quibus ſuperare montes, aut minoribus navigiis tranſire maria neceſſe eſt.

§ *Ita moderans, ne lenire neve aſperare crimina videretur.*] Præmia ipſe Princeps tribuere, pœnam non niſi per magiſtratus irrogare debet. Quod Philo Hebræus pulcrè docet in libro de Abramo, his verbis: *Cum illi ſapienti* (Abrahamo) *oblata eſſet trium virorum ſpecies: duos tantum ad exciſam regionem eloquia divina dicunt veniſſe, ut delerent ejus incolas: cùm tertius indignos adventu ſuo duceret. Is quantum equidem intelligo, erat ille, qui verè Eſt: æquum judicans; ut bona per ſe ipſum largiretur, contraria verò exequenda ſuis potentiis relinqueret: & ſic ſolorum bonorum author præcipuus, mali verò nullius exiſtimaretur. Id quod mihi videtur, & reges ad imitationem naturæ divinæ facere: dum per ſeipſos gratias porrigunt, pœnas per alios ſanciunt.*

§ *Et quanquam multi è domo Principis ſuſtentaſſe opibus, juviſſe conſiliis dicerentur, haut quæſitum.*] Retuli in notis ad librum primum Theodoſii Auguſti moderationem, qui cæſo Valentiniano rebellium duce, de conjuratis quæſtionem agitari noluerit. Hujus conſilii rationem reddit Ammianus Marcellinus: *ne formidine ſparsâ per multos, revi-*

 viſce-

viſcerent provinciarum compoſiti turbines. Interdum alii reſpectus à pœnarũ immaturitate abſtinendum ſuadent. Quidam crudelitatis famam horrent: alii ex paucorũ cæde ſurgentia plurium odia verentur. Viennæ urbis magiſtratus liberiores de Ladiſlao Rege Pragę veneno ſublato in Eizingeri, qui eum in Boemiam deduxerat, invidiam jactas voces cohibuêre: non tam Eizingeri amore, quàm ne Boëmi irritarentur: quos pacatos ſibi vicinos, quàm infenſos malebant. (*Æneas Sylv. hiſtor. Boëm. c. XXI.*) Iovius autor eſt, quanquam veneno perempti Leonis X Pontificis multa & magna ſuppeterent argumenta, tamen in autores inquiri vetitum: ne in nomen magni cujuſdam Principis inexpiabili cũ invidia quæreretur.

§ *Inviſus Tiberio, quod eum Rhodi agentem nullo officio coluiſſet.*] Franciſci Simonetæ exemplo commonſtravi, Principes ferè reconciliari, & depoſitas iras in miniſtros primarios vertere, ac velut ex pacto alteros ab alteris inviſos ſibi ad pœnam depoſcere. En tibi alia duo hujus rei documenta Hadrianus IV. Pontifex opere procerum Apulorum & Calabrorum, Guilielmo Regi, cùm eas provincias ademiſſet, non multò poſt, inconſultis omnibus, cum Rege pacem fecit: Proceribus, qui ab eo defecerant, neceſſitate, fugâ, ſibi ſalutem quærendi, impoſitâ. Ex quibus Robertus Capuæ Princeps ad Lirim fluvium à ſuis proditus,

oculis

oculis privatus, & in carcerem conjectus miſerè periit. (*Fazell. XXVI.*) Friderici Siciliæ & Caroli Neapolis Regum bella compoſita ſunt, additâ lege, ut Proceres, qui ad alterutrum Regem tranſierant, omni patrimonio, quod in violatis regnis poſſederant, in perpetuum privarentur. (*Fazell. lib, XXIX.*)

§ *Tiberius dimoverat Syria Creticum Silanum.*] Notavi hîc, Venetos in majoribus ſuæ ditionis civitatibus Iuſtitiæ curam, cæteramque civilem adminiſtrationem, & armorum præfecturam nunquam in unum aliquem conferre. Cui addendum eſt, quod Arnoldus Oſſatus Cardinalis in Epiſtolis præcipit: Urbis præfecturam, & arcis in eâ ſitæ cuſtodiam nunquam uni alicui committendam. Idem Oſſatus monet, nunquam provinciarum præſidibus concedi debere, ut ipſi civitatibus provinciæ ſuæ Rectores, aut præſidiis Præfectos imponant. Ipſius Principis id munus eſſe: eaque in re, ut in pleriſque regnandi capitibus graviter erraſſe Henricum III. Gallorum regem, quod, cùm maximarum provinciarum adminiſtrationem gratioſis in aula hominibus tradidiſſet, iiſdem, civitatibus, quos vellent, Iuridicos, quoſque vellent Tribunos centurioneſque arcibus imponere permiſerit.

§ *Offenſus urbi, propria quoque ira, quia Theophilum quendam Areo-judicio falſi damnatum precibus ſuis non concederent.*] Re-

fragari quanquam injuſtis deſideriis ſuis, injuriam potentes putant. Piſo Athenienſibus iratus erat, quod eum infra juſtitiam colebant. Rodericus Gomezius Sylva, ille in Philippi II. Hiſpan. Regis gratiâ adeò potens, Piſcaræ Marchioni, tunc Siciliæ Pro Regi, duos, qui ſe proximo ſanguine contingebant, in opulentarum nuptiarum ſpem (ſplendidiſſimæ enim in illo regno dotes dicuntur) commendaverat. Cum autem, niſi vis adhiberetur, confici negotium non poſſet; & Pro-Rex ab omni injuſtitia abhorreret: duo illi, læſos ſe, quod Pro-Rex poteſtate ſuâ uſus non eſſet, arbitrati, & jus malevolentiam interpretantes, ex Inſula ſe in Hiſpaniam proripuerunt, queſtibus aulam & Sylvam implentes. Nec à periculo longè aberat Pro Rex: cùm ipſum opportuna mors rebus humanis exemit.

§ *Ambigua gens antiquitus, non modò ingeniis, ſed ſitu terrarum; quo noſtris provinciis latè prætenta, penitus ad Medos porrigitur: maximiſque imperiis interjecti, & ſæpè diſcordes ſunt; adverſus Romanos odio, & in Parthum invidia*] Similis morum Armeniorum deſcriptio extat lib. XIII. Annalium in his verbis: *Armenii ambiguâ fide utraque arma invitabant; ſitu terrarum, ſimilitudine morum Parthis propiores; connubiiſque permixti, ac libertate ignota, illuc magis ad ſervitium inclinantes.* Hodiè non valde abſimilis Arme-

niæ

niæ Hungaria eſt: inter duo maxima imperia, Romano-Germanicum & Turcicum poſita. Cum neutris gentis illius mores conveniunt: Turcæ tamen veteres hoſtes, & religione diverſi, quotidianis denique injuriis infeſti, ſine exceptione inimici habentur. Adde vel præcipuam cauſam (quâ ab Armeniis, quos ignotâ libertate ad ſervitium inclinare Tacitus ait) differunt Hungari quod non alia in iſto regno ingentior nobilitati cura, quàm ne quid de iis prærogativis decedat, quas à tam multis ętatibus intemeratas habent. Turca autem in unam ſervitutem omnis claritudinis ſanguiniſque familias premit. Inde ex neceſſitate in Imperio & Auſtriacâ Domo quęſitum contra inimicam potentiam ſubſidium; & reges ex Germania ſumpti: quos tamen inde petere, quàm habere, hucuſque maluiſſe videntur. Nam nec Ferdinando I. nec Rudolfo II. nec Sereniſſimo Noſtro Ferdinando II. pacata ſemper illius regni poſſeſſio fuit. Suſpicax optimatibus ingenium, quod opum & potentiæ conſcientia, ac vicini Turcæ prompta auxilia acrius irritant. Stephanus Botſcajus non vi, non armis ſubigi potuit: pace obſtrictus eſt. Nuperrimè Buthianus cum Turcis incendio, cæde, rapinâ ad Viennæ uſque ſuburbia impunè evagabatur. Rodolfus Imperator, ſublato è medio Andrea Bathorio Cardinali per Michaelem Valachiæ Principem: ipſum poſtremò

ſtremò Michaelem turbidorum conſiliorum inſimulatum immiſſo milite occidit. Sigiſmundo Bathorio, ex ampliſſimo principatu in unum Moraviæ hypocauſtum deportato otium fecit legendis, quibus impensè delectabatur, Senecæ & Lipſii epiſtolis, atque ſtudendi puritati latini ſermonis. Nec cum Moſe Siculorum fortiſſimo Duce ad ultimum amicitia conſtitit. Qui reverenter de actis tanti Principis judicabant, infelicitatem temporum accuſabant; quibus ſine cædibus & injuria optimè meritorum Principum regnum ſervari non poſſe videbatur. Alii acriùs, familiare Auſtriis eſſe, dicebant, in novis regnis parandis ſic indigenarum & primariorum virorum opibus & operâ ad res firmandas uti, ut poſteà pro beneficio maleficium reddant; & ſubeunte faſtidio eos tanquam ſuſpectos, occaſione quæſitâ, de medio tollendos curent. Cæterùm, quod Tacitus (*XII Annal.*) *barbaros Roma petere Regem, quàm habere malle*; eorumque *acres impetus cunctatione languescere, aut in perfidiam mutari*, dixit; præter id, quod de Pennonum gente nunc retuli, aliud exemplum occurrit in Moſchorum populo. Stephanus Bathorius Poloniæ fortiſſimus Rex Livoniam illis & Pleſcoviam armis abſtulerat: & ad majora aſpirabat Theodoſius, qui Baſilio Patri in magno illo imperio, ſucceſſerat, nullo judicio juvenis, & nullâ rerum experien-

rientiâ erat. Itaque ad externas illi opes reſpectabant. Nec longa conſultatione opus. Domus Auſtriaca propria potentia, fœderibus & haut occultis in Polonum ſimultatibus tantæ fortunæ capax videbatur. Theodoſium juventa incautum, ut regno inhabilem, vel è vivis tollere, vel monaſterio includere animus erat. Igitur ſecreti nuncii Pragā ad Rodolfum Cæſarem mittuntur, reſque tam magna in aula Imperatoris ſummo cum ſilentio agitabatur. Et jam parum ab exitu res abeſſe videbatur: cum maximè alieno tempore Stephani Regis mors intervenit; magno quidem imperitorū gaudio, qui domus Auſtriacæ æmulum, ac penè profeſſum hoſtem mortuum publicè lætabantur. Verùm prudentiores, & quibus hujus ſecreti notitia, exceſſu Stephani Auſtriacos à tantâ ſpe excidiſſe, haud vanè augurabantur. Nam Moſchi metu, qui ipſos ad conſilium petendi ex Germania Principis adegerat, ſoluti, omiſſo negotio domum abierunt.

§ *Petere interim, ne Vonones in Syria haberetur, neu proceres gentium propinquis nuntiis ad diſcordias traheret*] Ita de Rheſcuporide Thraciæ Rege hoc eodem libro Tacitus inquit: *Damnatum in Senatu, ut procul regno ſuo teneretur. Et Antiſtio Veteri è primoribus Macedoniæ, ut turbido, & Rheſcuporidis conſilio permixto aquâ & igni interdictum eſt: additumque, ut inſulâ teneretur, neque*

Mace-

Macedoniæ, neque Thraciæ opportunâ (*Tacitus III. Annal.*) Hoc argumento Plautum & Syllam Neroni inviſos reddidit Tigellinus: nobilitatem eorum *& propinquos, huic Orientis, illi Germaniæ exercitus* commemorans. (*Tacitus XIV. Annal.*) Et Valerius Aſiaticus Claudio ſuſpectus fuit, quod *genitus Viennæ, multiſque & validis propinquitatibus ſubnixus turbare gentiles nationes promptum haberet.* (*Tac. XI. Annal.*) Cæſari Ateſtino inter alias tranſactionis cum Clemente VIII. Pontifice leges, ea quoque dicta fuit: ut intra præſtitutum tempus omne patrimonium, fundoſque, quos in Ferrarienſi ditione habebat, divenderet. Henricus III. Galliæ Rex Britanniæ Armoricæ præfecturam Philippo Emanueli Lotharingo Mercurii Duci conceſſit contradicentibus prudentioribus, & præcipuè Philippo Huralto Cevernio: Quod Mercurianus ab uxore Maria Luxemburgâ tanquam Penteuriæ Domus hærede Jus in Britanniam ſibi vendicaret. Et cùm poſteà Henricus IV. Carolo Guiſio provinciæ præfecturam detuliſſet: idem Cevernius regni Cancellarius interceſſit: regni arcanum eſſe dicens, ne ulli procerum, qui jus in aliquâ provinciâ haberet, præfectura ejus attribueretur. atqui notum eſſe, ab Jolanda, Renati Andini, Siciliæ Regis F. prognatos Lotharingos jus in Provinciæ Comitatu ſibi ſemper vindicaſſe. Denique quibus mortalium

talium actiones profanis tantùm finibus metiri ſolens eſt, Sigiſmundum Bathorium Tranſylvaniæ Principem imprudenter feciſſe diſputant, quod cum Rodolfo Cæſare contra Turcas fœdus fecerit: & pro fœdere cum Turcis rupto uxorem ex Domo Auſtriacâ, atque in dotem bellum Turcicum acceperit! Ita enim ei belli cum potentiſſimo hoſte gerendi neceſſitatem impoſitam: nec in Cæſare ſatis virium & auxilii: Denique iis qui Tranſylvaniam Regibus Hungariæ ſubjectam olim fuiſſe dicebant, aditum eſſe factum. (*Adde quæ ſcripſi ad lib. VI. verb. Vt genus Arſacis &c.*

§ *Arctâ cum Rege amicitiâ, eoque accommodatiorem ad fallendum.*] Pari falaciâ Archelaum Cappadociæ Regem Tiberius matris literis Romani elicuit (*Tacitus V. h. lib.*) & Otto III. Imperator Creſcentium in Mole Hadriani obſeſſum fide per Tanaum hominem ſibi familiariſſimum præſtitâ ſeſe dedentem, ſuſpendio necavit. Denique Henricus IV. Galliæ Rex Bironum per Petrum Fugæum Eſcurium, & præſidem Janinum, quibus ille multùm tribuerat, alter etiam caſtrorum metatoris munere ſub eo defunctus erat) in aulam ad ſupplicium pertraxit.

§ *Remmius Evocatus priori cuſtodiæ Regis oppoſitus, quaſi per iram eum gladio tranſigit. Vnde major fides, conſcientiâ ſceleris, & metu indicii mortem Vononi inlatam.*] Nota hæc

hæc facinoroſorum ars eſt. Henricus VII Angliæ Rex Iohannem Lincolnienſum, quem fabulam de Pſeudo Eduardo cudiſſe ſuſpicabatur, ut de ſociis ex eo reſciſceret, interfici vetuerat. Interfectus tamen eſt in prælio à conſciis, metu indicii. (*Polyd. Virg. XXVI. Angl.*) Comprehenſo Scarano quodam Turcâ, qui Cantacuzeno Imperatori inſidias ſtruxerat, cùm qui circumſiſtebant ad eum trucidandum proſilirent; edixit Imperator, pro hoſte habiturum, qui ei manus intulerit: ſumpturumque in argumentum communicati cum eo conſilii. (*Ioh. Cantacuz. lib. III. Hiſt.*)

§ *Miſſi à Piſone incuſabantur, ut valetudinis adverſa rimantes*] Suſpectum eſt omne nimium officium: & vix unquam ſuſpicione carent ab hoſte profecta amicitiæ oſtentamenta, Cùm Domitianus Cn. Agricolam ęgrotantem crebriùs per nuncios viſeret, & libertorum primi, & Medicorum intimi, quotidiè adeſſent, non tàm curam illud quàm inquiſitionem fuiſſe Tacitus ait, (*In Agric.*) Fredegundis Chilperici Galliæ Regis primò pellex, mox juſta uxor, Prætextatum Rhotomagenſem Antiſtitem in templo ſacra peragentem percutiendum curavit; lethali quidem vulnere, ſed cui aliquandiu ſupervixit. Mœſta eo ipſo venit viſere: ſive ut exploraret, ſive ut oculos in ejus angore paſceret. Atque ibi bellè, ut putabat, diſſimulans, queſtus & iram miſcuit,

ſcuit, quòd in talem virum tantum patratum eſſet facinus, & author lateret. Sed Prætextatus viciná morte liberior: minimè, inquit, latet; & teſtor me ejus ſcelere percuſſum, quæ Reges occidit. Ea Fredegundis erat.

§ *Obſiſtente Sentio civile bellum incipi*] Eadem penè verba eundem in ſenſum tendentia ſunt lib 1. *Si auxilia & ſocii adverſum abſcedentes legiones armarentur: civile bellum ſuſcipi.* Seditiones & rebelliones, prȩterquam uno caſu (quem notavi ad hunc lib. II. *verb. Cunctaque ejus facta, cum prohibere &c.*) adhuc in herba, & antequam adoleſcant, vireſque acquirant, armis, aut quovis modo opprimi debent: certo tùm ſucceſſu, & nullo regiæ majeſtatis periculo. Verùm dubiis rebus & ubi ambiguus exitus eſſe poteſt; omnia prius tentanda ſunt, quàm arma: nec niſi ex neceſſitate civile bellum ſuſcipiendum. Videtur igitur minus prudentèr feciſſe Sereniſſimus Sigiſmundus Poloniæ Rex, qui, cùm Carolus Sudermanus Patruus adhuc omnia ad Regis obſequium, regnique commodū referret, ac, ut verbis fidem faceret, eodem tempore naves bellicas, quæ regem ex Poloniâ in Sueciam tranſportarent, Dantiſcum miſiſſet; non niſi inſtructo cum exercitu in regnum venire maluit. Inde ſuſpicionibus & querelis patefactus locus, & denique regii obſequii ejuratio. Prudentius, Grimoaldus Longobardorum Rex adverſus

verſus Lupum Forojulienſem Ducem defectionem molientem, ne Longobardos civilibus armis imbueret, Cacanum Hunnorum Regem concitavit. (*Sigon. de Regn Ital.*)

§ *Haut ignavo ad miniſteria belli Iuvene Piſone, quanquam ſuſcipiendum bellum abnuiſſet*] Meo tamen conſilio & judicio conſultiùs fecerit Princeps, abſtinere miniſtrum ab executione conſilii quod non probavit. Vix enim magnis cœptis debitam alacritatem adhibet, qui de exitu non benè ſperat.

Ad librum III. Annalium.

§ *Nam vulgatum erat, miſſam à Cn. Sentio famoſam veneficiis.*] Sæpè mihi mirari contigit improbitatis ingenium, cùm veneficii varias ſpecies in hiſtoria legi: Ecce, quam ſolerti ſcelere Britannicum ſublatum Tacitus refert. Claudius veneno delectabili boletorum cibo infuſo necatus. Otto III. Imperator chirothecis veneno illitis peremptus. Conradus Friderici II. F. infecto venenis clyſtere à Manfredo fratre extinctus. Ladiſlaus Neapolis Rex ex coitu cum puella ab ipſo patre, pretio conducto, venenatâ periit. Et ô ſcelus! etiam ſacrum panem, in omnium malorum, atque adeò æternæ mortis antidoton ab ipſo Deo nobis datum, maleficis ſuccis tinxit

tinxit, eoque Henrico VII. Imperat. vitam ademit, unius monachi immanis audacia Taceo, quę quotidiè funera faciunt, facis venenatæ fumus; corrupta floris ſuavitas, fatalis cultelli illita àcies, & quæ alia inhumana hominum excogitavit immanitas! Magis juvat cautiones hîc referre, quas vitando huic malo præſcribit Excellentiſſimus Medicus, amicus noſter Ludovicus Septalius. Initio ait, nihil aut parum præſidii eſſe in iis, qui prægustare Principum cibos & potus ſolent. Nam & illos, ſi fidi ſunt, falli poſſe: nec veneni vires momento ſe exerere: denique perimere poſſe copioſum cibum potumque, qui guſtu tantum exploratus ſine noxa ſit. Quod ſi & ipſi hi tales ſceleſti eſſe malunt; mille modoś eſſe, quibus fallant: poſſe præſumendo medicamenta ſe adverſus noxiam vim munire: poſſe ventrem priùs multo cibo implere, dein vomitare virus: poſſe illam partem libare, quam veneni immunem ſciunt. Cæterum præcepta Septalii hæc ſunt:

I. Princeps in miniſteriis ſecretiorib. puerorum magis operâ, quàm adultorum, & horum, quàm ſenum, (niſi & illi exploratæ fidei ſint,) utitor.

II. Pauci ſunto, qui hæc intima miniſteria curent. Nam inter multos ſemper unus erit, ſceleri paratus.

III. Induſia, cæteraque linea ſupellex à fidiſ-

fidiſſimis aſſervator: ſitque infecta fumo odorifero ex foliis lauri & roſarum.

IV. Reconditas & atrâ bile involutas mentes caveto.

V. Aleæ deditos fugito.

VI. Uno ciborum genere nimis impensè ſe delectari ne monſtrato. (*adde quæ dixi in his parolipomenis ad lib.* 1. *verb. Extractum cubili Cæſarem.*)

VII. Boletos, fungos, ranas ne edito: ne ſub prætextu, quod his cibis ſuâ naturâ maligni aliquid inſit, tutius veneficia patrentur.

VIII. Plerumque appoſitum ſibi panem, quæſito colore duriorem eſſe, aut non ſatis coctum, mutato.

IX. Si cibus aut potio peregrinum oluerit, aut ſapuerit, exſpuito.

Hæc Septalius: qui idem falli eos ait, qui ſe ovorum ſorbilium eſu tutos putant: Nam & his venenum facillimè infundi. Quod qui fiat, equidem non me intelligere fateor. Illud ſanè ſcio, Dei & Genii tutelam eſſe, quæ non à venenis modo, ſed cæteris quoque inſidiarum dolis ſecuros nos & inviolatos præſtat. Abſque his nulla cura, nulla diligentia, nulla denique cautio profecerit.

§ *Inter irritamenta domus foro imminens.*] Invidiæ irritamentum Piſonis domus foro impoſita hîc dicitur. Quæ eadem res ſæpè affectati principatus argumentum fuit, aut rebel-

rebellionis cogitatæ ſuſpicionem præbuit. Valerius Poplicola ex eo, quod Romę in ſumma Veliâ ædificarat, atroci invadendæ Reip. crimine notatus eſt. (*Liv II.*) Genuæ olim privatorum turres depreſſæ ſunt, & ad altitudinem LXXX. pedum redactæ. (*Sigon. XV. de reg. Ital. P. Bizar. I. hiſt. Genuenſ.*) Et ante illa tempora iidem Genuenſes Piſanos hoſtes ſuos pertinaci obſidione coëgerunt, ædes ſuas uſque ad unam contignationem demoliri (*Sigon. XI. de reg. Ital.*

§ *Atque utinam ego potiùs filio juveni, quàm ille patri ſeni ceſſiſſet.*] Cantacuzenus imperator, in hiſtoria gloriæ ſuæ adſcribit, filios habuiſſe, quorum haud rarò conſilium exquirebat, & ſequebatur. Scipio Amiratus in Parallelis tradit; Philippum Valerium jamjam cum Patre, Coſmi Medicæi juſſu capite truncandum, his verbis uſum: alii quod patrum monita negligant, ego, quod nimis patris authoritati obſecutus ſum, ad mortem adigor.

§ *Sibi tamen adverſus eum integras.*] Principes nullo ſe pacto, nullo fœdere aut reconciliatione cum perduellionis reo teneri putant. Cùm apud Sixtum. V. Pontif. de Henrici Guiſii in urbem Pariſiorum adventu referretur, exclamaſſe ajunt: ô temerarium hominem, qui omnis ſalutis ſuæ poſthabitâ curâ irritatum Principem vitæ & mortis ſuæ arbitrum

trum fecit: dein cum à Rege benignè acceptum intellexit. clariore voce inclamaſſe: ô fatuum & ignavum Principem,qui inimicum hominem exitio ſuo natum ſibi è manibus elabi paſſus eſt. (*Thuan. XC.*) Cætera vide ſis in Notis.

§ *Quàm ſolus & nullis voluptatibus avocatus mæſtam vigilantiam &c.*] Nimium frequens Principale ſecretum, aut in arcanarum libidinum, aut ſævæ cogitationis argumentum plerumque trahitur. In Tiberii ſeceſſu fœdæ libidines & crudelium conſiliorum digeſtio erat: in Julio III. Pontif. nulla publici curâ marcidæ voluptates: in Henrico III. Franciæ rege, cùm ſolus eſſet, atrox & magni alicujus facinoris prævia meditatio: hyberno maximè tempore, quo Melancholiâ plerumque vexabatur. Tunc enim domeſtici tractabile ejus, reliquo anni ingenium moroſum & difficile experiebantur: tunc parci ſomni erat, & totam noctem vigilans, aut temporius ſurgens: IV. viros à ſecretis epiſtolis, & Cancellarium tractandis aſſiduè negotiis fatigabat. Denique parum illo tempore à furore aberat. Naturam ejus Cevernius, qui pueritiæ ejus admotus erat, optimè noverat: qui & fore prædixit, ut, ſi Guiſius eum ultrà laceſſere pergat,ab eo ſine ſtrepitu in cubiculo quodam die interficeretur. (*Thuan.XCV.*)

§ *Romana Civitas olim data.*] Id niſi vir-

virtuti olim Romæ precium erat. Veneti quoque ſummis Principibus volentibus, cupientibuſque, jus ſuæ civitatis tribuerunt. Ut ineptus ſit Cantacuzenus Imperator, qui lib. IV. ſuæ hiſtoriæ Crali Triballorum Principi exprobrat, quod ſe in Senatum Venetum adlegi paſſus eſſet.

§ *At hercule nemo refert, quod Italia externa opis indiget, quod vita populi Romani per incerta maris & tempeſtatum quotidiè volvitur.*] Certè Claudianis temporibus quindecim dierum alimenta non ampliùs urbi ſuperfuiſſe, Tacitus refert: (*XII. Annal.*) cùm magnâ Deûm benignitate; & modeſtiâ hyemis rebus extremis ſubventum eſt. At herculè olim ex Italiæ regionibus longinquas in provincias commeatus portabant: nec tunc infæcunditate laborabatur. Sed Africam potiùs & Aegyptum Romani exercebant: navibuſque & caſibus vita populi permittebatur. (*Tacitus XII. annal.*) Verùm hodiè, quanquam Italia aliquot locis, ut apud Benacum, in Gallia-Ciſalpina & Campania, amœna & fertilis ſit, ſupra cæterarum regionum felicitatem: tamen alibi tellus frequentiâ montium aſpera eſt, aut nimio & maximè ſterili æſtu aret. Malis quidem aureis, puniciſque, & diverſa ficuum ſtirpe, olivis quoque abundat: ſed frumento à Siciliâ & ex Oriente, denique a Belgicis Angliciſque navibus advecto (ipſi Ge-

dano. Lubecâ, Hamburgo petunt) vivit. Ut inde dicendum videatur, quod hodiè navibus & caſibus Italiæ vita permiſſa eſt, non tam hominum ignaviâ & agriculturæ neglectu quàm ſoli infœcunditate fieri. Quod nec Turcis ignotum eſt: qui ſuperioribus annis Amurathi Imperat. ſuo, poſt res in Perſia compoſitas, quò arma verteret, ambigenti, ſuadebant pluribus partibus eod. tempore, maturâ jam meſſe vim in Italiam faciendam eſſe. Ita populos in urbes compulſos, annonâ deficiente ad deditionem, & imperata facienda nullo negotio cogi poſſe. Nam vix in pace, cùm meſſis per otium colligitur, ad tot populos alendos eam ſufficere, & è Sicilia ac Oriente, atque longinquis ad Septentrionem poſitis regionibus frumentum difficillimis ſubvectionibus coëmere His accedere, quod homines ferè in Italia opificio vivunt: quo per bella ſublato protinus ſeditiones & defectiones ſecuturas: & prægrandes illas civitates fame & egeſtate preſſas facilè eò adductum iri, ut tributum pactæ, legem ab Othomanidis accipiant. (*Lazarus Superant. in Othom.*)

Hiſpaniam autem non ſoli vitio ſterilem eſſe, ſed habitatorum & agricolarum infrequentiâ laborare verius puto. Erat enim olim fertiliſſima, & omne genus frugum feraciſſima. hominibus quoque abundabat. Nec vanum eſt Roderici Archiepiſcopi Toletani elogium, quod

quod extat lib. III, rerum Hiſpan. Hiſpa- ,,
nia quaſi paradiſus Domini verè principali- ,,
bus fluminibus navigatur, ſcilicet Ibero, ,,
Doriâ, Tago, Anâ, & Bæti; montanis inter ,,
quælibet interjectis: mediæque valles ſui la- ,,
titudine deſerviunt ubertati, & humore flu- ,,
minum fœcundantur, & pro magna parte ,,
rivis & fontibus irrigantur. Sed & puteorum ,,
ſuffragia rarò deſunt. Fœcunda frugibus, ,,
amœna fructibus, delicioſa piſcibus, ſapi- ,,
da lacticiniis, clamoſa venationibus, guloſa ,,
armentis & gregibus, ſuperba equis, com- ,,
moda mulis, privilegiata caſtris, curioſa ,,
vino, deſes pane, dives metallis, glorioſa ſe- ,,
ricis, dulcis melle, copioſa oleo, læta croco, ,,
præcellens ingenio, audax in prælio, agi- ,,
lis exercitio, fidelis domino, facilis ſtudio, ,,
pollens eloquio, fertilis in omnibus &c. Et ,,
cultoribus ac habitatoribus olim frequentem fuiſſe, ut vetera omittam, argumento eſſe poteſt, quod Joh. Boterus (quamquam non ignorem, Ælium Antonium Nebriſſenſem in decadibus multò minorem numerum edere) ſcribit, Regem Granatenſem contra Ferdinandum & Iſabellam in aciem eduxiſſe c c I ɔ equitum. Porrò idem Nebriſſenſis ex ſolâ urbe Granata xxɪ cIɔ pedites per ſeptem portas effundi ſolitos teſtatur. Quod autem hodiè ad tantam hominum paucitatem redacta ſit Hiſpania, tri-

bus non immerito rationibus adſcribas. Prima eſt bellum inter Mauros & Hiſpanos per aliquot ſecula magnis odiis; & ſi Roderico Toletano credi par eſt, non minoribus viribus geſtum. Boterus rationem ſubduxit, intra tres menſes utrinque cæſa ſeptingenta hominum millia. Ex quo noſſe poſſumus, quantum ſanguinis ab utraq; parte ſeptingentorum annorum bellum hauſerit. Pax ſecuta, & barbarorum fuga non reddidit vaginę ſuę enſes Hiſpanicos, Bella Africana, Neapolitana, Mediolanenſia, Indica, Batava immenſum abſumpſerunt numerum. Altera ſolitudinis Hiſpanicæ ratio eſt, quòd Ferdinandi Catholici & Emanuelis Luſitanię Regis edictis plus quàm octingenties mille Hebræi ex regnis illis exacti, & in Turcarum oras deportati ſunt. Tertiò quod & naturâ ſua & arte Regum, quibus otium ſibi periculoſum amovere, & externa arma continuis bellis procul Hiſpaniâ tenere inter regni arcana eſt, aſſueti ſunt Hiſpani odiſſe ocium, tractare arma, & perpetuò militiam ſequi (*vide, quæ dixi in his paralip, ſ. ad lib. 1. verb. intermiſerat munia ſolita.*)

Anglia quidem felicibus paſcuis, & pabuli bonitate excuſat ut ſpontaneam, ſic utiliſſimam & ad ovilia factam ſterilitatem: & jam Henrico VIII. Rege cœperant rari coloni eſſe, caſæ ruſticæ complanari, ac ſolitudines agricultura neglectâ armentis & gregibus frequen

quentari. Sed exitioſum hoc fuiſſe regno conſilium tunc quoque patuit: cautumque ideo fuit Principis conſtitutione, ut domus dirutæ reficerentur, coloni reducerentur, ſepta paſcuorum refringerentur. Verùm tam ſanctum præceptum precium, ut ferè ſemper, & Vuolſæus, apud quem venalia cuncta erant, reſcidit. (*Polyd. Virg. XXVII. hiſt. Angl.*) Poſt illa tempora, cùm Eliſabetha per ſummam iniquitatem à prædeceſſoribus ſuis conceſſas Hanſeaticis urbib. immunitates reſcidiſſet, & lanæ Anglicæ pannorumque commercium in Germaniam propagaſſet: adeò lucri dulcedo agriculturæ ſtudium in contemptum neglectumque adduxit, ut jam tunc Cæcilius Reginæ à ſecretioribus Conſiliis regno exitium inde prædixerit. Nam valdè inde numerum hominum imminutum iri: pro mille agricolis, gregibus paſcendis decem ſufficere paſtores: qui in otio & ſub umbrâ, lacte & ſemper ad os fiſtulâ viventes, bellicis laborib. prorſus ſint inepti. Et ſanè jam tum hominum penuria in nobilium familiis, mercatorum tabernis, & artificum officinis, in militia denique laborabatur. Sed præſens commodum futuro damno potius habebatur.

§ *Dites olim familiæ ſtudio magnificentiæ prolabebantur.*] Hæc cauſa pleraſque in Auſtria mea dites olim nobilium familias afflixit. Incredibile eſt, quantum prodegerint in luxu-

menſæ, veſtis, equorum, domeſtici inſtrumenti. Sola Bacchanalium inſana pompa, in honorem Cæſaris (ita loquebantur, inſtituta,) integra patrimonia abligurivit. Inde lapidum & ſerici causâ noſtra pecunia ad exteras gentes tranſlata eſt: Inde nobilium patrimonia, Caſtella, prædia, mercatoribus & fœneratorum improbiſſimæ nationi ceſſerunt: Inde nova ruſticis impoſita onera,& nihil avaritiæ ac rapinis intactum: Inde virtutum neglectus: & tantum, qui per prodigentiam in aulâ noſcebantur,in honore & oculis erant: Virtus obſcura deliteſcere cogebatur. Tantò prudentiùsSanctiſſimus Imperator noſter Ferdinandus in ſuperioris anni Bacchanalibus edixit, ne quis ex aulæ Proceribus in paratum ludicri feſti ultra 9. florenos inſumeret. Sereniſſimus quoque MaximilianusBavariæ Dux Elector aulam ſuo exemplo antiquâ parſimoniâ compoſitam habet. Abas denique, qui paulò antè Perſarum Rex fuit, quanquam ſerico regnum abundet, non niſi lineam veſtem Proceribus & populo concedebat: ipſe quoque non alio cultu conſpicuus erat. Sericum aliis gentibus vendebatur.

§ *Sincerâ adhuc inter matrem & filium concordiâ, ſive occultis odiis.*] Ex eo quoque quòd Principum filiorum, etiam contra matres ſuas odia vetera, nec heri tantùm cognita ſunt, apparet: *cunctis affectib flagrantiorem*

domi-

dominandi libididem eſſe. Reginæ plerumque vel tutelæ poteſtate, vel ſaltem quod matri in filium omnia licere putent, tyrannidem nimis intendunt, nec tam filium Principem eſſe, quàm ſe matrem, cogitant. Muliebre quoque faſtigium pro diminutione principalis poteſtatis accipitur. Nero in matris uſque necem duravit. Tiberius cum Livia, Michael Porphirogenitus cum Theodora, Galeatius Mediolanenſis cum Blanca Maria, matribus ſuis manifeſtas ſimultates exercuerunt. Ea Reginæ Matris Mariæ Medicææ cum Ludovico Rege diſſidia, regnum Gallicum aliquando diſtractura, publico bono in tempore compoſita ſunt. Supereſt denique adhuc Princeps maximæ indolis, qui miniſtris ſuis venatum ire recuſantibus, matriſque imperium obtendentibus: ſibi rerum ſummam divino munere conceſſam, matris precarium imperium eſſe reſpondit.

§ *Pompeji theatrum igne fortuito hauſtum Cæſar extructurum pollicitus eſt.*] Adnotavi hîc, quæ ſint ædificia publica aut privata, quę Principis magnificentiam deceant: dixique inſaniam Neronis, qui domum ædificaverit, in qua haut perinde gemmæ & aurum miraculo eſſent, quàm arva & ſtagna, & in modum ſolitudinum, hinc ſylvæ, inde aperta ſpacia & proſpectus. Pyramides quoque in Ægypto regum pecuniæ otioſa & ſtulta oſtentatio fuerunt.

	runt.

runt. Tamen faciendi eas cauſa à C. Plinio hiſt. nat. lib. XXXVI traditur, quæ mihi valdè probatur, *ne plebs eſſet otioſa*. Egregia tranquillitatis publicæ conſervandæ ratio: *occupatum tenere populum, paſcereque plebem*. Potentiores honorum ſatietate, oppidani negotiationib. & mercaturâ, tenuiores victus quærendi occaſione ſubminiſtrâ in officio continentur. Inde Piſiſtratus, quos in foro otiosè oberrantes videbat, ad ſe vocatos his verbis interrogabat: Si tibi boves aratores mortui ſunt: de me alios cape: ſin ſemina non habes, de meo dentur tibi. (*Ælianus variarum hiſtor. IX. c. XXV.*)

Ad librum IV. Annalium.

§ *Mox Tiberium variis artibus &c.*] Illorum, qui Sejano ſimiles in animo Principis omnia poſſunt, primam artem dixi, dominum ab intima rerum cognitione, quam maximè poſſunt, excludere, atque ad vitam molli ocio degenerem impellere, ſibique omnium adrogare arbitrium. Quò pertinet, quod Abas Perſarum Rex, cujus jam ſæpius mentionem fecimus, cum ab amico reprehenſus familiariter eſſet, quod nimiâ popularitate, aſſiduoq; ſui conſpectu majeſtatem minueret, quam Turcarum Rex pauciſſima ſui oſtentatione

egre-

egregiè tueri ſciret, reſpondiſſe fertur: Has voces à miniſtrorum fraudibus & ambitione eſſe; quibus Principes in regiæ ſuæ ſolitudinem deportare inter artes ſit: quo ipſi tutius peccent. Veram regnantis magnitudinem eſſe, audire omnes, omnia ſcire, & jubere omnia.

Ejus, quod ſcripſi, vicinos Principes ſolere tantæ potentiæ viros, clàm vel muneribus aggredi, vel omni honore cultuque penè ut æquales colere, exemplũ eſt, Thomas Vuolſæus Anglici regni Cancellarius: quem Franciſcus I. Galliæ rex literis ſuis modò dominum, modò patrem vocando, ſimulandoque, ſe plurimùm ejus conſiliis deferre, adeò ſuum fecit, ut homo vaniſſimus Tornaci reddendi negotium paulò poſt regi confectum daret. Porrò mira res eſt, ſed vera tamen; quod in Hiſpania ex auro Indico claves fabricari narrant, quibus omnium Principum ſacraria recluduntur: & quod majus adhuc eſt, & fidem ſuperat, Tagum aliquando Pyrenæos tranſcendiſſe, ſeque in Ligerim & Sequanam exoneraſſe, Gallia magno ſuo malo ſenſit. Dicam ſine ambagibus; aurum Hiſpanicum in plerorumque Principum aulis immane quantum ſplendore ſuo plurium oculos perſtringere dicitur. Et Principes quidem ſuo jure, quibuſcunque modis aliena ſecreta expiſcari ſe putant: Illorum autem qui muneribus, fumoque honorum fidem

 ſuam

ſuam immolant nunquam excuſanda perfidia eſt.

Quod Reges immenſis donis non amari, ſed ſi quid in illis, quos ſic extollunt, veræ amicitiæ fuit, imprudenti liberalitate extingui dixi: duabus Taciti ſententiis comprobatur, quarum prima de Vitellio eſt; III. hiſtor. *amicitias, dum magnitudine munerum, non conſtantia morum contineri putat, meruit magis, quam habuit.* Altera ibidem: *Liberalitas, ni adſit modus, in exitium vertitur.*

Sejani artes, quibus ad tyrannidem, & ad eripiendum Tiberio imperium graſſatus eſt, hinc inde Tacitus recenſet, & ego velut in faſciculum collegi. Illuſtria magis erunt, quæ dixi, ſi, quas hîs apponam, binas hiſtorias cum Sejani actis contenderimus. Perennius quidam poſt Marci Antonini Philoſophi mortem, à Commodo, qui patri ſucceſſerat, Prætorio præfectus erat. Is Imperatorem juvenem & inſidiis facilem nactus, ſtatim ab initio ſceleratas ſpes concepit. Primum illud artificium fuit, voluptatũ illiciis adoleſcentem corrumpere, atque ab omni publici cura avertere. Inde immenſam auri cupidinem ut expleret, paternos Commodi amicos & nobiliſſimum quemque ac ditiſſimum calumniis, & fictis criminibus ad mortem adegit, bonaque damnatorum ipſe invaſit. Filii denique ſui, ut Illyricis exercitibus proponerentur, impetra

vit. Iamque maturum ſcelus videbatur. Imperator omnium ignarus, paterni ejus amici occiſi, prætorianæ cohortes, & Illyrici exercitus, quorum tùm maxima vis, per licita, per illicita corrupti, ingens pecuniæ vis, cætera denique parando regno ſubſidia & inſtrumenta: cum ſubitò patefacta conjuratio Perennio exitium attulit. (*Herodianus lib. II*) Guilielmus, qui poſtea Mali cognomentum adeptus eſt, Siciliæ, Apuliæ, Calabriæ Rex, Majonem quendam, patre ortum, qui Bari oleum vendere ſolebat, primum ab epiſtolis habuit, inde per gradus magnùm Regni Nomothetam, & poſtremò Admiratum fecit. Animus Majoni erat ſui obtegens, in alios criminator: arrogantiâ, avaritia, & cum conduceret, prodigentia, poſtremò libidine cuncta offendebat, ac polluebat: nec malis, boniſque artibus mixtus: pravitate tantùm & nocendi vi valebat. Hic igitur ſummâ adipiſcendi libidine agitatus, quo facilius voto potiretur, Hugonem Panormitanum Archi epiſcopum apud regem, apud proceres, & plebem variis artibus potentem conſiliorum ſocium adſciſcere ſtatuit. Ne autem ſceleris atrocitate deterreretur Hugo, diſſimulatâ regni cupidine, ignarum regem, impuberes ejus filios, peſſimam regni conditionem facundè miſerari Majo occæpit. Amoto rege, pueros regno, & regnum pueris tutò ſervari poſſe. Ita ſalutis

publicæ curam ambitio obtentui ſumpſit: & juramento firmata eſt ſceleſta actio. Sed quia florentes in aula proceres,& honeſtis conſiliis locus moram cupitis afferebant:cunctos, quos adverſos ſibi fore putabat,vi, dolove corripere aggreditur.Regem palatio clauſum calumniis & ſuſpicionibus implet, ſævitiâ, immanitate imbuit: & præterquam ſibi & Hugoni omnibus aditum ad eum præcluſit: ut inde rumores de morte illius divulgati Siciliam & Apuliam univerſam ſeditionibus & turbis compleverint. Præcipuus erat inter proceres virtute & fide Gotfredus Montis Canoſi Comes. Hunc ut ab Rege abalienaret, Regi Neetum, naturâ & arte ſituque munitiſſimam, ſimul & amœniſſimam ſedem, cujus præfecturam habebat Gotfredus, ei eripere perſuadet.Quâ injuriâ irritatus Gotfredus, ipſe quoque rebellibus acceſſit. Sed poſteà captum, orbatumque oculis, perpetuo carceri Rex addixit. Simon Polycaſtrenſis Comes variis criminationibus oppreſſus in carcere periit. Robertus Loricelti Comes, Robertus Surrentinus, Everardus Squillacenſis, Guilielmus Eleſinus, Boëmundus Tarſenſis,Robertus Bovenſis,& plures alii variis petiti criminibus, & Everardus Squillacenſis ob id tantùm, quod Majonis conſilia, & eorum, qui ſeceſſerant, deſideria ad regem detuliſſet, vincti, & ex iis, nonnulli vita, alii oculis & linguâ privati. Sublatis proceribus,

Majo

Majo ſuæ factionis homines ſubſtituit. Simonem Sororium toti Apuliæ, & Neapolitanæ regioni, Stephanum fratrem regiæ claſſi præfecit. Proximum conſilium fuit ſacerdotes beneficiis, milites Italos, Longobardos, Francos donis, populum largitione, & per ſpeciem clementiæ allicere: quoſdam pecuniâ, aut gratiâ juvare: inſerere ſæpius querelas, & ambiguos de Rege & nobilitate ſermones, duriora Regis edicta molliori interpretatione mitigare: quæque alia turbamenta vulgi: denique eò vecordiæ procedere, ut diadema, aliaque regni inſignia novo regno parata multis palàm oſtenderet. Unde nova quorundam Apuliæ Magnatum in Majonis necem conſpiratio exorta eſt. Calabri quoque hactenus immoti in turbas abierunt. Miſſus denique Majonis gener, Matthæus Bonellus, ipſe quoque in partes clàm tranſiit, ſed quò diſſimularet defectionem, in aulam rediit. Nec minus interea de Rege tollendo Majo ſollicitus erat. Verùm dum de amovendo Rege, de filiorum ejus cuſtodia, de theſauris ſervandis, de ſedandis populi rumoribus, ipſe & Hugo Archiepiſcopus conſilium capiunt: tandem de theſaurorum puerorumque cuſtodia, quam uterque ſibi deberi ajebat, contentio oritur; quæ in infeſtiſſimum utrinque odium deſiit, & Majoni tandem exitioſa fuit. Febri decumbebat Hugo: cui cum pro medicamento virus miſcuiſſet

Majo

Majo, neque dolus Hugonem lateret: iiſdem artibus graſſandum ratus hominem per benevolentiæ ſpeciem lectulo aſſidentem, ſaluberrimi medicaminis virtutem commendantem variis ſermonibus in multam noctem detinet:& interea Matthæum Bonellum tempus parandæ diu cogitatæ rei adveniſſe per internuncium monet. Igitur cùm infectâ tandem re Majo diſceſſiſſet: per tenebras a Bonello & ſociis excipitur, & lethali vulnere confoſſus trucidatur. Nec tamen morte ejus quies regno rediit. Longus tragœdiæ ſubſequutæ ordo eſt. Bonellus denuò à Majonis factione apud Regem delatus,& ad arma compulſus, nova Procerum fœdera, Rex a conjuratis captus, & mox à plebe Panormitanâ liberatus direpta gaza regia, Rogerius Regis filius,dum per feneſtram turris incauto proſpectu caput exerit, ſagittâ percuſſus, Bonellus perpetuo mancipatus carceri, procerum mors aut fuga, urbium everſiones, quæque alia ſolita regibus, qui mobilitate civium pulſi, arma per dominationem reſumunt. Quæ omnia Thomas Fazellus, & Hugo Falcandus Hiſt. Siculæ ſcriptores latè exequuntur.

Quod dixi miniſtros Principum commiſſa ſibi negotia ita plerumq; gerere, ut ſui magis commodi, quam domini rationem habeant, Domitii Corbulonis, & Andreæ Auriæ ſummorum Imperatorum exempliscomprobatur.

Cor-

Corbulo nulla evidenti neceſſitate coactus exercitum Romanum à Tigranocertis deduxit: deſeruitque per otium, quæ bello defenderat: atque diſtulit arma, ut Vologeſes hoſtis cum alio, quam cum Corbulone certaret: Corbulo meritæ per tot annos gloriæ periculum non faceret. (*Tacit. XV. annal.*) Andreas Auria, quanquam ad Nicopolim prope Actiacum promontorium, anno à Chriſto nato M. D. XXXVIII. certa ſpes eſſet vincendi claſſem Turcicam, confligere tamen noluit. Amicitia illi cum Hariadeno Ahenobarba hoſtium Imperatore olim in Gallia contracta: multa hinc inde commeantibus nunciis inter illos acta. Duæ roſtratæ naves, pridie quàm hoſtis ſe in conſpectum noſtræ claſſis daret, veſpere ex Ambracio ſinu egreſſæ: quarum una in Siciliam delata Panormi in portu aliquandiu ſubſtitit, altera cum propè ad Auriæ prætoriam acceſſiſſet, poſtea ſe in ſinum recepit Augebat ſuſpicionem quod Auria triremium Hiſpanicarum malos, & antennas atro colore inſici maudaverat: ſcilicet ut à cæteris internoſcerentur. (*Maurocen. V. hiſtor. Venet.*)

§ *Dubitare cogor, fato & ſorte naſcendi.*] Ut negari non poteſt, aliquos per virtutem ſibi ad honores gradum feciſſe: ita quibuſdam fortuna pro virtutibus fuit: & multis fata per caſum & fortuita favorem aulæ conciliarunt, Tiberius veſcebatur in villa, cui nomen ſpeluncæ.

Iuncæ, nativo in ſpecu. Ejus os lapſis repentè ſaxis obruit quoſdam miniſtros: hinc metus in omnes, & fuga eorum qui convivium celebrabant Sed Seianus genu, vultuque & manibus ſuper Tiberium ſuſpenſus, oppoſuit ſe incidentibus:atque habitu tali repertus eſt à militibus, qui ſubſidio venerant. Major ex eo, & quanquam exitioſa ſuaderet, ut non ſui anxius cum fide audiebatur. (*Tac. IV Annal.*) Aliud exemplum habet in Icone animorum Joan. Barclajus; Princeps,inquit,cum equo in itinere prolapſus afflicto latere febricula tentabatur. Quidam ex aulâ triſti perculſoque, ut videbatur, vultu, tota nocte inſtitit inſomnis: Sive ars ſive pietas fuit, ita domini animum permulſit, ut nemo deinde gratioſior haberetur. David Rizius cantandi peritia primum in aula Scotica innotuit. Qui nuper in Britanniâ ſicarii manu cecidit, Buchingamię Dux ob ſaltandi ſcientiam à Jacobo Rege primùm in aulam, mox penè in ſceptri ſocietatem adſcitus eſt. Denique, tali caſu Concinus Marię Medicææ favorem, opes, dignitates, & cætera virtutis præmia obtinuit. Quærebat illa Regi ſponſo munus: equum tota Italia generoſiſſimum. Hunc in ipſa urbe Florentiâ Concinus habuit,obtulitque dono precium offerenti. Inde cum Lugduno cæteri ex Italicis Proceribus domum remitterentur,ipſe in familia Reginæ retentus,perpetuam ejus gratiam,ſibi tamen

tamen poſtremò, non ſine aulæ Gallicæ magno motu, exitioſam habuit.

§ *Non ignarus, quantum ex Rep. peteretur.*] Explicavi hunc locum ad lib. I. (*verb. pridem inviſus &c.*) Illis adde quod Guilielmus I. Siciliæ Rex lege ſanxit, ne Virginibus nobilibus ſine ſua veniâ nubere liceat. (*Thom. Fazell. lib. XXVII. hiſt. Sicul*) Et Paulus IV. Pont. Joannæ Aragoniæ Aſcanii Columnę, qui Pontifici hoſtis fuerat, uxori filias ſuas ſine ſuo conſenſu elocare interdixit.

§ *Pacem exuere: noſtra magis avaritia &c.*] Vehementer falli Principes, qui à ditibus civibus ſibi periculum, ab exhauſtis, excarnificatis ſecuritatem promittunt, clariſſimè in notis oſtenſum eſt. Illa ſcitiſſimè illuſtrantur ſcitis Paraſiti Plautini uerbis in Menæchmis.

Homines captivos qui catenis vinciunt,
Et qui fugitivis ſervis induunt compedes,
Nimis ſtultè faciunt mea quidem ſententia.
Nam homini miſero ſi ad malum accidit malum.
Major libido eſt fugere & facere nequiter.
Nam ſe ex catenis eximunt aliquo modo:
Tum compediti januam lima proterunt,
Aut lapide percutiunt clavum: nugæ ſunt meræ:

Quem.

Quem tu aſſervare rectè, ne aufugiat voles:
Eſca atque potione vincire decet.
Apud menſam plenam homini roſtrum deliges.
Tum tu illi, quod edat, & quod potet, præbeas,
Suo arbitratu, & affatim còttidiè.
Nunquam ædopol fugiet, tametſi capital fecerit.
Facile aſſervabis, dum eo vinclo vincies.
Ita iſtæc nimis lenta vincla ſunt eſcaria.
Quàm magis intendas, tanto adſtringunt altius.

Præſcripſi ad hunc locum ęquiſſimam cautionem ea tributi nomine exigere quæ quibuſque locis viliſſima habentur. Hoc modo Romani à Friſiis (*Tac. hiç.*) & Angliæ Reges ab Hibernis (*Polyd. Virg. XIII hiſt. Angl.*) coria boum, & præterea Romani à Siculis frumentum, à Corſis ceram ſumebant. Veneti à Juſtinopolitanis vinum, a Polanis oleum exigebant. (*P. Marcell. in geſt. duc Venet.*) Edgarus Angl. Rex Ludovallo Vallorum Principi vectigalis nomine in annos ſingulos tricenos lupos imperavit (*Polyd. Virgil. VI. hiſt. Angl.*)

Ad Exempla illorum Principum, qui quod frugalitatem & largiendi modum quendam tenerent ad exercitus ſuſtentandos & viros præſtantes præmiis afficiendos, cæteramque regiam

regiam liberalitatem pecuniæ ſatis habuerunt, adde, quod Heoricus IV. Gall. Rex,ille, qui initio regni paulò ante Arquenſem pugnam ſe Regem ſine regno, maritum ſine uxore, militum Imperatorem ſine pecunia dixerat, ætarium *XVII. millionibus* ditavit: & quod magis mirêre, tantundem Auguſtus Saxoniæ Dux & Elector comparſit.

Ad librum V. Annalium.

§ *Dicax idem, & Tiberium acerbis facetiis &c.*] Jocos, qui multum ex vero trahunt, acrem ſui memoriam relinquere, quod dixi hîc: idem à Macrobio in ſeptimo Saturnalium aſſeritur his verbis: Sunt ſcommata, quæ in ſuperficie habent ſpeciem contumeliæ, ſed interdum non tangunt audientes, cum eadem, ſi obnoxio dicantur, exagitent: ut contrà ſunt, quæ ſpeciem laudis habent, & perſonam audientis efficiunt contumeliæ plenam. De priore genere prius dicam. L. Quinctus Prætor de provincia nuper reverterat, obſervatâ (quod mireris Domitiani temporibus) præturæ maximâ caſtitate. Is cum æger aſſidenti amico diceret,frigidas ſe habere manus, renidens ille ait: Atquè eas de provincia calidas paulò antè revocaſti. Riſit Quintus delectatuſque eſt:quippe alieniſſimus à ſuſpicione fur-

furtorum. Contra, ſi hoc dicerentur male ſibi conſcio, & ſua furta recolenti: exacerbaſſet auditum. Et quæ ibi plura in eundem ſenſum ſequuntur.

Ad Librum VI. Annalium.

§ *Ablata ærario &c.*] Nihil magis commune eſt, quam ad militem alendum, ad urbes, & oppida munienda, ad vim fluminum coërcendam, & cæteras publicas neceſſitates exigere, quod denique per vanitatem & luxum, atque prodigentiam conſumant principes. Pauci ſunt qui Athalaricum Gothorum Regem imitari velint: qui cum pecunia pro mœnibus reparandis extorta provincialibus, in alios uſus adhibita diceretur, aut reſtitui illam, aut mœnia, ſi opus eſſet, refici ſcivit. Nimis enim inquit, abſurdum eſt, ſpondere munitiones, & dare civibus execrabiles vaſtitates. (*Hiero. Rubeus III. Hiſt. Raven.*)

§ *Vt genus Arſacis ripam apud Euphratis cerneretur.*] Maroboduus Suevorum Rex duo de viginti annos Ravennæ à Tiberio habitus, ſi quando inſoleſcerent Suevi, quaſi rediturus in regnum oſtentabatur. (*Tac II. Annal.*) Et Cn. Agricola, qui in Britannia exercitibus Romanis præſidebat, expulſum ſeditione domeſtica, unum ex Regulis Hybernicis recepit,

ac

ac ſpecie amicitiæ in occaſionem turbandarum illarum gentium retinuit. (*Tac. in Agr.*) *Cætera dixi ad hunc locum, & ad lib.* 1. *verbo, cuncta inter ſe connexa.*

§ *Conſiliis & aſtu res externas moliri.*] De ſuſpecta Proceribus Germaniæ Imperatorum potentiâ ſatis multa ad hunc locum dixi. Porrò quanquam Pontificis autoritas omnibus Italiæ Principibus ſacroſancta, eſt: tamen ob familiarem, quam in Notis attigimus, Regibus æmulationem, nec illi augeri pontificiam ditionem æquis ferunt animis. Et Hiſp. quidem Rex non poteſt non expaveſcere potentem Pontificem: non modo, quod inter vicinos & accolas odiorum bellorumque cauſæ facilè exardeſcunt: ſed &, quod injuriis laceſſiſſe Papas conſcius ſibi ſit, vindicemque metuat: nec ignoret, exoſam eſſe Italis Hiſpanienſem dominationem: eamque à nullo ſubverti promptiùs poſſe, quam à Pontifice. Venetis quoque nulla potentia placet, quæ nimia eſt: arbitrium rerum Italicarum, quod nunc vel ſoli, vel cum Pontifice conjunctum habent in alium, quicunque tandem is ſit, transferri nollent. Denique agrum Rhodiginum tenent, partem olim ditionis Ferrarienſis, atque adeò Pontificiæ. Magnus Hetruriæ Dux undique ditione Pontificis circumcluditur; & Papas in quædam Hetruriæ loca, in quibus eſt Burgus S. Sepulcri: Jura quædam

antiqua

antiqua ſibi aſſerere, ignorare non poteſt. Reliqui, minorum, ut ita dicam, gentium Principes, ac Reſpub. præſentem rerum ſtatum amant, & unius prævalidas vires, quibus utique in prædam conceſſuri eſſent, magnopere verentur. Ad eundem locum hunc dixi, pleroſque Principes opinari, bello inter Hiſpanum, & Batavos ſuam ſalutem contineri: illoque velut neceſſario cauterio nimias Hiſpaniæ Regis opes egeri. Sane Eliſabetha Angl. Regina, toto regni tempore vel patrocinii, vel fœderis prætextu conſtantiſſimè Batavos tutata eſt. Sueciæ Rex quanquam nihil ab Auraſionenſi ſperare poſſet, tamen eodem Auſtriacæ potentiæ metu ſpretis ingentibus Philippi II. Regis promiſſis, ei magnorum navigiorum, quibus abundabat, uſum denegavit. Ob eandem cauſam ſemel atque iterum Auſtriaci Principes à Comitiis Poloniæ rejecti ſunt: ne accedente ad Bohemiam & Ungariam, tam latè patente regno, ejus beneficio Gedani potentes, interdicto commercio, negatoque frumento, ad officium Batavos cogerent.

§ *Quàm ſi qui internorum, &c. Miniſtri ſceler. &c.* Notavi alibi in externum militem has cautiones, I. Numero inferior ſit ex noſtris civibus lecto milite: ut hujus metu diſciplinam pati diſcat. II, ductores accipiat ex noſtris, quorumque nobis explorata fides ſit. III, Caſtris contineatur: & in acie virtutem oſtendat:

dat: præſidia & loca munita civium fidei concredantur. IV. Aut ſi urbium cuſtodiam illis quoque committere neceſſitas ſuadeat, vigilias nunquam ſoli, ſed civibus permixti obeant. V. Stipendia, eis juſto tempore & maximè poſito bello ſolvantur, ne magno cum ſubjectorum damno manendi prædandique occaſionem & prætextum inveniant.

Ac ſi ſtatim interiora, cæteraſque nationes petiviſſet, oppreſſa &c.] Turbaſſet hoſtes Tyridates, junxiſſet ſe amicis, firmaſſet dubios, & qui ad inimicos inclinabant mutare conſilia coacti fuiſſent. Nunc aſſidendo caſtellum hoſti ſpacium dedit arma viroſque cogendi: & amicos prodidit, & qui ad ipſum tranſiiſſent, ſi tuto licuiſſet, nunc metu ſubſiſtere, & nihil movere adacti ſunt. Barbarorum impetus acres cunctatione langueſcunt, aut in perfidiam mutantur. (*Tac. XII. Annal.*) Et denique generaliter dicendum eſt, meliori plerumque conditione eſſe, qui invadit hoſtem, quàm qui ſuſtinet. Nam & pulſu ſonituq; ac nube ipſa operit, ac ſuperfundit, & turbat, omnia, disjicitque, qui aggreditur, & proventus regni nervumque belli gerendi adimit hoſti: fruges, & agrorum reditus, aut in ſuum ipſe uſum vertit, aut quo magis incommodet, corrumpit: iis quos in regno infenſos hobet hoſtis, occaſionē præbet jungendi ſocia arma: denique aut vincit, aut parvo cum damno rerum ſuarū vincitur

tur: maximè ubi procul à domo bellum geritur.

§ *Conſilium, cui impar erat, fato permiſit.*] Sæpè deſperatis rebus tempus medetur, & quæ ineluctabilia videbantur, fatum, & fortuna confecta dederunt. Florentini non ſemel in perdendæ libertatis articulo erant: cum ſalus, unde minus ſperabatur, affulſit. Ut cum Caſtrutius Caſtracanus ſubita morte ſublatus: iterum, cum Henricus Luxenburgus Imp. Bonconventi, & alio tempore, cum Gregorius Pontifex Serezanę extinctus eſt. In eadem felicitatis parte ponenda fuit Joh Galeatii ducis Mediolanenſis mors: & quod Albericus Cuneus, cum mox urbis potens futurus videretur, majore rerum neceſſitate in regnum Neapolitanum avocatus eſt. Alphonſus itidē Aragonius cum potiendæ Genuæ, quam obſidebat, haut dubiâ ſpe teneretur, morte ſuâ Genuenſibus victoriā peperit. Superioribus annis quorundā Imperii Principum conſiliis & molitionibus Henricus IV. Franciæ Rex, Cæſareo nomini & faſtigio deſtinabatur. Conſilii hanc fuiſſe feriē ajunt. Dignierius Allobrogum duci, Venetiſque & Liguribus junctus, Mediolanenſem ducatum, deinde quicquid reſtitiſſet, violentiâ diſjecto, Hetruſcis, Romaniſque ſupplementis adjunctis Neapolim & Siciliam invadere debebat. Ipſe Rex copias, quibus Catalaunici Campi horrebant, in duos exercitus

diviſurus

diviſurus erat. Unum Mauritio Naſſovio, alterum ſibi reſervabat: quorum ille Alberto Archiduci bellum illaturus, hic Britannicis auxiliis robuſtior Walliæ Principe ductore ad Imperium properabat. Anhaltinus Princeps, Marchio Brandeburgus, alii regem in Lotharingiæ finibus magno cum exercitu ſuſcipere debebant. Pulcherrimus hominum & fortunæ in Henricum conſenſus videbatur: cum ille improviſo, & ſanè nefario vulnere orbem fœderatorumque ſpes deſtituit. Quæ addi debent iis quæ alibi de humanę prudentiæ incertitudine diſſerui.

NE PAGELLÆ

quædam vacarent, honorifica de Tacito teſtimonia quædam adjungere viſum eſt.

Plin. Iun. lib. 2. Epiſt. 1.

LAudatus eſt Verginius à Conſule Cornelio Tacito. Nam hic felicitati ejus ſupremus cumulus acceſsit, laudator eloquentiſsimus.

In eodem libro Epiſt. 11.

Reſpondit Cornelius Tacitus eloquentiſsimè, & quod eximium orationi ejus ineſt, σεμνῶς.

Idem lib. 7. Epiſt. 33. ad Tacitum.

Auguror, nec me fallit augurium, hiſtorias tuas immortales futuras.

Flavius Vopiſcus in Imp. Marco Claudio Tacito cap. 10.

Cornelium Tacitum, ſcriptorem hiſtoriæ Auguſtæ quod parentem ſuum eundem diceret, in omnibus bibliothecis collocari juſsit: & ne lectorum incuria deperiret, librum per annos

nos ſingulos decies ſcribi publicitus in archivis juſsit, & in bibliothecis poni.

Sidonius Apollinaris in panegyrico ad Anathemium:

Qua Criſpus brevitate placet, quo pondere Varro.
Quo genio Plautus, quo flumine Quintilianus.
Qua pompa Tacitus nunquam ſine laude loquendus.

Idem in Epigram.

Et te qui brevitate Criſpe polles:
Et qui pro ingenii fluente nulli
Corneli Tacite es tacendus ori.

Andreas Alciatus I C. in epiſt. ad Galeacium Vicecomitem.

Vt cæterorum hiſtoricorum laudi detrahere nihil auſim: ita Cornelium Tacitum nulli cedere conſtanter affirmo. Certat ſermonis gravitas cum elegantiâ, mavultque aliqua animo lectoris cogitanda relinquere, quam longis eum narrationibus oneratū dimittere. Qua ratione fit ut tametſi delicatioris ſtomachi lectorem, ejus nunquam ſatietas capiat, cum hujuſmodi viris etiam lactea Livii ubertas plerumque faſtidio fit: ut, ſicut illi non niſi inepte aliquid addideris, ita huic non niſi temere quicquam detraxeris.

Iuſtus Lipſius in Dedicatione Taciti, ad Imp. Maximilianum II.

Acer ſcriptor, Dii bonii & prudens: & quem ſi unquam in manibus hominum verſari utile fuit, his certe temporibus, & hac ſcena rerum expediat. Hic mihi quiſque Principum aulas, Principum interiorem vitam, conſilia, juſſa, facta conſideret; & obvia in pleriſque noſtrorum temporum ſimilitudine, ab iiſdem cauſis Pares exitus animo præcipiat. Invenies ſub tyrannide adulationes, delationes, non ignota huic ſeculo mala: nihil ſincerum, nihil ſimplex, & nec apud amicos tutam fidem: frequentatas accuſationes majeſtatis, unicum crimen eorum qui crimine vacabant: cumulatas illuſtrium virorum neces, & pacem quovis bello ſæviorem. Accedit genus ipſum ſermonis minimè ſordidum aut vulgare, diſtinctum crebris & neſcio unde ex abdito erutis ſententiis, quas vel veritate, vel brevitate, vicem oraculi poſſis accipere.

Idem in allocutione iterata.

Magnus ſcriptor eſt (Tacitus) & qui proprie facit magnis: id eſt, iis qui tractant Reipub. clavum, aut à Conſiliis monitiſque tractanti adſunt. Quæ pars prudentiæ eſt, militaris ſive civilis: quis affectus hominum, etſi occultus: qui caſus aut eventus rerum, quos

iſte

iſte non palàm aperit, aut ſub velo oſtendit? Audeo & debeo aſſerere, hunc hominem videri in alta quadam ſpecula rerum humanarum fuiſſe & illinc gnarum ſcientemque proclamare. Hoc cave, hoc facito: Iuvabit, aut lædet: Ille & ille effectus erit, &c. Non eſt in Græcis, aut Latinis, & fidenter dicam, non erit, qui prudentiæ omnigenæ laude huic ſe compatre: adeò non veremur, ne quis anteponat. Singulæ paginæ; quid paginæ? ſingulæ lineæ, dogmata, conſilia, monita ſunt: ſed brevia ſæpè aut occulta, & opus ſagace quadam mente ad odorandum & aſſequendum. &c.

Ioannes Mariana lib. 2. cap. 6. de Regis inſtitut.

Tacitus horrida oratione atque ſpinoſâ, ſed argutâ imprimis, magnum rerum theſaurum tegit, conſilia Principum, artes fraudeſque aulæ. In alienis periculis & malis, quaſi in ſpeculo, noſtrarum rerum imaginem contemplari licebit. Idoneus auctor quem nunquam Principes, nunquam aulici, deponant de manibus die noctuque verſent.

Joan. Owenus lib. 2. epigr. 157.

Veracem fecit probitas, natura ſagacem,
Obſcurum brevitas te, gravitaſque brevem.

FINIS.

RERUM PRÆCIPUARUM
INDEX.

A.

A*Dmiſſionalium moroſitas.* pag 457. fin.
Adoleſcentum voluptates excuſatæ. 329. med.
Adulatio ſpecie libertatis. 27. m.
Adulationis aulicæ peſtis. 509. m.
Adulatione princeps ad audiendi patientiam diſponendus. 308. f.
Adulteria in aulis, dominationis arcanum. 259. m. 260.
Advocatorum improbitas 220. f. 221 222 *imperitia.* 224. 225.
Ædificandi ſtudium quale Principi conveniat. 347.
Ægyptum cur Auguſtus ſepoſuerit. 156 m.
Ærarii cura ſanctiſſimis hominibus mandanda. 452. m. 453. p.
Affinitates Principum infidæ. 52. m.
Affinitatibus Principum innexi, iis fere inviſi. 57. f. 58.
Agere quàm quieſcere ſatius eſt, eodem utrobique imminente periculo. 506 m.
Albani inconſulta crudelitas. 37. m. *imprudentia.* 152. p. *auſteritas Belgium Hiſpano perdit.* 487. m.
Alexander Magnus fortunæ ſua debet. 273 m. *Temirlanco comparatus.* 418. f.
Alexandro M. mortuo cur non rebellarint populi

puli recens ab eo ſubacti. 135 f. 136.
Amicitia vera exulat aulâ. 45 f. 46.
Amiratus perſtringitur. 178 p. 180. m. 187 p.
Amor an tutius munimentum principis, an metus. 479. f. 480.
Annona principi ſumme curanda. 11. m.
Annonæ vilitas plebem in officio retinet. 443. f. 444. *& ſeq.*
Annuli γεγηπτυμβροι. 205 m.
Aragonenſium privilegia quomodo abolita. 209. f. 210. 211.
Arcanum dominationis. 328 m.
Arcanum regiæ dominationis. 505. m.
Arcanum dominationis, de modo privilegia abrogandi. 209 m.
Arcana dominationis injuſta 292 m. 293. 294.
Arcana Imperii non vulganda. 23. m. 24 *Principum non inquirenda.* 55. m.
Arces caſtellaque procerum non ſemper Principi tuta. 172.
Archibugiare. 83. m.
Armorum potentes, nervos poteſtatis tenent, 25. m. *ſtudium an ſit utile Reip. an vero damnoſum.* 3[illegible]. *& ſeqq.*
Artifices eximii propoſitis ſtipendiis in aulam vocandi. 140.
Artis quam profitearis, ignorantia turpis. 474.
Aſtus politici, 431. m. *& ſeqq. an ſint liciti,* 434. m. 435. 436.
Aſylorum abuſus. 328. f.
Athenæ converſionibus obnoxiæ. 7. p.

Athenienſes injuſti. 286 m.
Avaritia regentium, cauſa rebellionis. 446 m. *& ſeqq.*
Auctoritatem quibus modis Princeps ſibi paret. 89 m. 139 *& ſeqq.*
Audacia prompti vulgo magis fidi habentur. 99 m.
Audientiæ difficultas vetus malum. 457 f.
Auguſtus Imperat. & tyrannum & bonum principem egit. 229 p.
in Aulam propoſitis ſtipendiis vocandi præclari quacunque arte viri. 140
in Aulis omnia perſonata & fallacia. 46
Aulica gratia num fortuna vel induſtria concilietur. 411
Aulicæ æmulationes. — 109 p.
Aulici gratioſi, omnium facinorum rei aguntur. 71 m.
Aulici gratioſiſſimi quare tandem plerumque ruant, inveſtigatæ cauſæ. 302 f. *& ſeqq* *Talium exempla.* 318 m. *& ſeqq.*
Aulicorum procerum avaritia. 112. *& ſeqq.*
Aulicorum gratioſorum duo genera. 299 m.
Aulicis proceribus ſalutare præceptum ex Apocalypſi. 316, 427 m.
Auro vincendum ferrum. 493 m. 501 f.
Auſpicia ex uſu negotiorum interpretati Romani 180
Auſtria ſuperior à Bav. Duce ſubacta. 501 p.
Auſtriaca potentia formidabilis. 495 f.
Autoris natalis. 468

Auxilia externa vocanti pernicioſa. 502 m. 503 m. 504.

B

Barclaji laus. 161 m.
Belgis induciæ Hiſpan. plus bello nocent. 40 f.
Belgium nimio Philippi II. rigore amiſſum. 487
Bellando diu, bellicas artes hoſtem docemus. 41 *& ſeqq.*
Bellicæ artes ex libris non diſcuntur. 174 f.
Bellum quibus artibus arcere debiliores debeant. 491 f 492 *& ſeqq.*
Belli etiam juſti nefanda ſcelera. 32. *concitatores exules non audiendi* 489 f 490
Belli gerendi ratio vetus. 87. m. *& ſeqq. nova.* 196 m.
in Bello quænam vaſtare licitum, 92 p. *celeritas ducum laudata.* 188 m. 189. *quatenus cunctatio vel celeritas probanda* 192 f. 193 *feſtinatio & imperioſa vehementia præferenda lentæ indulgentiæ.* 500 501
Bella orta ex contumelia. 250 m. 251. *cum Rebuſpub. Principes cunctando feliciter gerunt.* 338 f.
Bellorum veterum in Italia ſimplicitas. 43. 44. *etiam imperium prætextus, Religio.* 75. 76.
in Bellis res adverſæ diſſimulandæ. 63 f 64.
Beneficiati. 346
Beneficia nimis magna odio rependuntur. 242 m. 410 f.
Beneficiis obligati Principes videri nolunt. 311 312.

Bombardarum inventio. 198
Breviarium imperii. 55 f.
è Brutis Lucius cur potuerit, Marcus non potuerit, libertatem recuperare. 3 f. 4 5 6

C.

Cæſaris Cædes an juſta. 27 f. 28
Callidi temporum & ſapientes qui. 422
Captivitatis magnorum hominum modus. 253 m.
Carthaginis excidium non fuit cauſa Romæ degenerantis. 237 m. *quatenus Romanis nocuerit.* 397 f.
Caſtalius fons obſtructus. 206 m.
Caſtellorum frequentia. 196 m.
Celeritas in ducibus priſcis laudata. 188 m. 189 *quatenus probanda.* 193
Chriſtianæ jurisprudentiæ ſumma. 297 m.
Clades in bello diſſimulandæ.
Clementia imperium inchoantibus utilis. 488
Cleſelius Card. fortunæ aulicæ viciſſitudinem expertus. Vlrico Ciliæ Comiti comparatus 319
ſub Clipeo pacta fida. 247 p.
Cognomine fundatori Principe, mutatur aut evertitur imperium. 30 f. 31
Collega addito commendi ambitioſi & ſuſpecti 155 m. 236 m.
Comitiorum Germanicorum incommoda. 440 f.
Conjugum Principalium imparitas. 478 f. 479 p.

Con-

Conjurationis vinculum, ſcelus aliquod inſigne 183 p.
Conjurationibus apta tempora. 91 m.
de Conjurationibus, & earum remediis 355 f. 356. *& ſeqq.*
Conſcientia, tyrannorum carnifex. 471 p.
Conſcientiæ caſus. 293 p.
Conſi ara cur ſubterranea. 185 m.
Conſilia ſecrete habenda. 185. 186 *fato reguntur.* 275 f. 276. *ſubita & arguta.* 373. 374. *intricata periculoſa* 375 p. *acuta nimis Rempub. perdunt.* 375 m. *bona ſæpe infelicia, & contra.* 439 m.
Conſiliorum, humanorum incertitudo 371 f. 372. *& ſeqq.*
Contumelia ſtultorum ultio. 250 p. *bellorum cauſa.* 250 m. 251
Coſmus Medicæus Florentinos ut ſubjugarit. 10 11
Cremſmunſteranus Præſul, Auſtriacæ Cameræ Præſes. 453 p.
Crimina exoleta non objectanda. 477 m.
Crudelitas ſub ſpecie clementiæ. 119 m.
Culpæ ſocietas pudorem detrahit. 258 m.
Cyprus injuſtè à Romanis occupata. 289 m.

D.

Damnatorum bona Heredibus relinquunt boni Principes. 477 f. 478 p.
Debiliores quibus artibus arcere bellum, & à potentioribus ſibi cavere debeant. 492. *& ſeqq.*

Decimatio antiquæ militiæ an juſta. 180 m.
Defectionem diſſimulantes magis noxii. 333 m.
Delatores quare congreſſum principis vitare debeant. 209 p. *præmiis illiciuntur* 440 m.
Delatorum artes. 112. *& ſeqq. fides ut exploranda.* 124 m. *improbitas.* 284 f.
Delatoriæ artes. 405 p.
Democratia corrupta corrigitur potenti dominatu unius. 2.
Democratiæ corruptæ mala. 299 p.
Democraticam civitatem à ſe ſubactam Princeps regendam primoribus tradat. 505 p.
Dempſteri obitus. 327 f. 328 p.
Deſperatio, cos fortitudinis. 181. 182 *cauſa rebellionis.* 330 m.
ad Deſperationem non adigendus hoſtis. 182 f.
Deſpoti Kyrii, 350. 351
Dicta impunè ſunto, facta arguantur, 110 m.
Dies quidam fataliter infauſti aut felices, 30
Differendum, ubi largiri flagitioſum, & negare periculum eſt. 71 p.
Diffidentia principum erga potentes miniſtros, periculoſa, 481 m. 482
Dionis hiſtorici laus, 101 m.
Diſſidentis populi pars infirmior auxilio malignè juvanda: 98 m.
Diſſidentem populum bello feliciter aggreditur, ab alterutra parte vocatus: qui à neutra, non item. 96 f. 97. 98.
Diſſidia inter ſubditos an Principi ferenda & alenda, 240 m. 241

Diverſio hoſtium. 99 f. 100. 179 m.
Divinatores de Principe vel Repub. conſulere, capitale, 204 m. 205. 206.
Divinatrices artes plerumque fallaces, 206. m. f. 207 (445 p.
Divitiarum ſtudium emollit populum. 444 f.
Dominationis origo à vi, 285 m. 286. *flagitio.* 292 & 293.
Domini voluntas, miniſtri cynoſura eſſe debet. 412 m.
Duces ævi noſtri cur ad gloriam veterum non accedant. 194. & ſeqq.
Ducibus belli, permittendum liberius rerum gerendarum arbitrium. 65 f. 66. 67.

E

Eminentes in Repub. quomodo à Principe in ordinem redigendi, 151. & ſeqq.
Equi fuga, cauſa panici terroris. 104. 105
Equorum diſpoſitorum (poſtas vocant) origo. 124 f. 125
Eventu non æſtimanda conſilia. 439 m.
Exercitus ex variis gentibus, non facilè ſeditionibus agitatur, 90 f 91 p.
in Exercitu, mulierum comitatus ridiculus. 327 f.
Externum imperium, Vide Imperium.
ab Extremo uno ad alterum ne tranſiliat Princeps, 96 m.
Exules, affligendæ patriæ inſtrumenta. 153 p.
Exulum & aliorum ſui commodi cauſa ad bellum impellentium infida conſilia, 489 f 490

F.

Fabulæ veteres pro veris creditæ, 479 m.
Facetiarum leges 462 & *ſeqq.*
Facundi vulgo grati, cavendi Principibus. 61 f.
Fœderis pignus, traditæ arces aut urbes munitæ. 246 f.
Fœdera neceſſitate inita vix ſervant principes, 243 f. 244 245. *tuta mutuo metu* 247 p. *inita metu potentioris.* 593 f. 494
Fœderum inter plures initorum infirmitas ac diſſolutio, 47 & & *ſeqq.*
Fœminæ illuſtres, 108 f.
Falſa tempore vaneſcunt, 254 *f.*
Fama de Principum morte velox aut antevertens. 20.
Fama non nimis metuenda. 84 m. 85. 86
ad Famam præcipua rerum dirigenda Principi. 426 m.
Fame urgente quomodo Principi curanda plebecula, 445 f. 446.
Familiæ ejuſdem hominibus officia plura ſimul conferre, intutum. 236 m.
Familiis aliorum ſeſe falsò inſerentes, 465 m. & *ſeq.*
Fati vis aſſeritur contra Machiavellum, 275 m. & *ſeqq.*
Ferdinandi Imper. apophthegma. 406 p.
Feſtinatio in bello, 500 501
Fides ſtratagemate non violanda. 434 f. 435
Fidem promiſſorum ex neceſſitate, raro ſervant Principes, 243 f 244

Florentia pacta libertate ſervit, 258 f.
Florentina Reſpub. non capax libertatis, 7 m.
uni ſubjecta à Carolo V. 17 f.
Florentini Principatus initium. 147 m. 150 p.
Florentini bellica conſilia paucis delectis mandant, 67 f.
Florentinorum libertas quibus artibus à Medicis oppreſſa, 10. 11.
Fluminum derivationes fruſtraneæ, 129 f.
Fortuita ad conſilium flectenda, 77 p. *ad culpam trahuntur more vulgi,* 439
Fortuna quid ſit, 277 f. *ad extremum deſtituit,* 348
Fortunane an induſtria in aulis plus valeat, 411. 412.
Fortunæ viciſſitudo in rebus humanis, 109. *vis in conſilia humana,* 271 f. *& ſeqq. Caſibus exerciti ſunt conſtantes in utraque fortuna,* 103 m.
Franciæ Reges non moriuntur, 156 p.
Fridericus Palatinus, 438 m.
Friderici Bellicoſi, Auſtriæ ducis mors, 360
Friderici Daniæ Regis majeſtas humanitate temperata, 142 m.
Friſiæ primus Comes, 17
Friſiorum factiones, 8
Fumum vendere, Regum mercatura, 46 f.

G

Gallia Hiſpaniâ potentior, 417 m.
Gallicæ turbæ unde, 148
Gallicum conſilium de infringenda procerum potentia, 173.

Gen.

Gentium tranſplantatio, 363 m.
Genuenſes in Hiſpani poteſtate, 336
Germaniæ Imperium feudis hereditariis infirmius redditum, 160. *& diſtractione in varios Principes,* 164 p.
Germani, politicas exterorum artes diſcere, ſuo malo negligunt 423. *ſunt multicipites, Turca uniceps,* 430 m. *nolunt Imperatoris ſui vires nimium augeſcere,* 495
Germanicus cur Tiberio formidatus & ſuſpectus, 25. 79 m.
Gratiæ tribunal, 212 p.
Gratioſi in aula, cur plerumque cadant, inveſtigatæ cauſæ, 302 m *& ſeqq. Talium exempla,* 318 m. *& ſeq.*
Gygis annulus, 205 f.

H

Helvetii cur ſeditionibus minus obnoxii, 362 m.
Helvetiorum victoria Novarienſis, 106 107
Hiſpana potentia omnibus ſuſpecta, 414 m. 497 f, 498 p.
Hiſpanica potentia diſtracta 417 m.
Hiſpanicæ divitiæ fama minores. 336 f. 337
Hiſpanicus typhus monarchiæ univerſalis obſtaculum, 143
Hiſpanus Italicas provincias quo modo retineat, 132 p. *Belgicis provinciis cur exciderit,* 132 f. 134 f.
Hiſpanus Galliæ inhiare dicitur, 499 m.
Hiſpani, Orbis imperium affectant, 414 423
Hiſpa-

Hiſpanorum Præſidum in exteris provinciis impotens dominatio, 415
cum Hiſpanis induciæ plus bello nocent Belgis, 394 0
Hiſtoria de vivo Principe, ſuſpecta. 33 m. *ſcelerum aulicorum incerta*, 259 m. 262 m.
Hiſtoricæ veritatis impedimenta, 9 m.
Hiſtriones urbibus exigendi, 406 m.
Honor merenti negatus, gloriam auget. 348 f.
Honoris ſpecie, potentia imminuta, 155
Honoris ſpecie inviſos aut æmulos amoliri, ars aulica, 231 m.
Honores vulgati vaneſcunt, 424 f.
Hoſtilium virium diſtractio. 99. 100. 179 m.
Hoſtis ad deſperationem non adigendus, 182 f. *eo redigendus, ut nocere aut nolit, aut non poſſit*, 252 p. 254 m. *non contemnendus*, 334 p.
Hoſti improviſa, fœlicem exitum ferè ſortiuntur, 106. 107
Hoſtem decipere quatenus licitum, 435
Hoſtium diſparitas, 198 f. 199. *ducem ſuis ſuſpectum faciendi ars.* 360

I

Imperator Pontifici tam timendus in temporalibus, quam Turca in ſpiritualibus, 495 p.
Imperatorem alibi quàm Romæ fieri, arcanum Imperii, 87 p.
Imperium intra terminos coercendum cur conſuluerit Auguſtus, 57 m. *externum odioſum, nec diuturnum*, 131. 132

Imperii boni ſigna, 11[illegible]
Imperii reditus & onera, in arcano ſunt, 56 f. *ſubinde mutantur,* 57 p *tranſlatio in Orientem, Occidentem invaſioni Barbarorum expoſuit,* 88
Imperii genus quodnam optimum, 421 p.
Imperium affectantium artes, 79. 80. 81
Imperia ſub cognomine fundatori Principe mutata aut everſa, 30 f. 31. *vi parta violenter conſervantur,* 34 f. *& ſeqq. potiora ſub Principe, temporaria ſunto,* 157 m. *& ſeqq. nova, pace ſtabiliuntur,* 252 m.
Imperiorum principia violenta, 285 f. 286. *magnorum incommoda vitiaque,* 413. *& ſeqq.*
Imperia magna eſſe mortalia, exemplis oſtenſum, 418 m. 419
Imperia ſuis quare continuarit Tiberius, 403 f. 404 p.
ad Imperia nova lætatur vulgus, 137 f. 138
Induciarum ſpe decepti, 431 m. *& ſeq.*
Ingenia ſubtilia novandis quam gerendis rebus aptiora, 376
Initia rerum acria finis incurioſus, 476
Injuriarum remedium, ſi non intelligantur, 208 m.
Inopinata, animum infringunt, 1[illegible] m. 102 106
Inquirendum non eſt in complices, oppreſſa conjuratione. 115 m.
Non intelligi, remedium injuriæ. 238 m.

Invidiæ in aulis eſſugiendæ ratio 315f. 316 427

Ioci grati, 462. *ne ſint acerbi*, 463. *neve in ſeriis negotiis uſurpentur*, 463 f. 464

Ira tacita implacabilior, 60 m.

Irati Principes quomodo tractandi. 340 m.

Iſabellæ Infantis votum, 183 f.

Italiæ quomodo Germanorum imperio ſubtracta. 81 f.

Italiæ diſtractio, 7 f. 8. *pax unde*, 252 f. *pax Hiſpano utilis*, 426

In Italia, immodica vectigalia venalium rerum, 129 m.

Itali nolunt Imperatoris vires in Italia reviviſcere, 495 m.

Italica bella olim fere incruenta, 43. 44

Iudæi uſurarii, 475. m.

Iudicum improbitati coercendæ remedia. 84. p. 213 m. & *ſeqq*.

Iuriſconſulti officium. 226.

Ius an Princeps ipſe dicere debeat. 126 f. 127 p.

Iuris principia. 295 m.

Iusjurandum judicum. 216 m. 217. 218

Iuſtinianeum jus contra Lipſium defenditur. 296 297.

Iuvenum luxus moroſo ſenum faſtidio excuſabilior. 329 m.

L

Latinæ linguæ honos. 178 m.

Laudando evertere, ars aulica. 231 m. 232

Legis Papiæ Poppææ ratio. 283 m.

Leges à multis conſervandæ, ab uno ferendæ. 30 m,

30 m. *abrogatæ* 294 m. *immotæ ſunto*. 298 f.
Legum ſuperfluæ citationes. 225 *multitudo non eſt cauſa litium, ſed contra*. 296 297 *reſtauratio utilis*. 476 478. *à Legibus in neceſſitate recedendum*. 485.
Liberalitati parſimoniam præferat Princeps 127 f. 128
Liberorum multitudo firmat regnum. 12 m.
Libertas, rebellionis prætextus. 331. 332. *populorum immodica, cauſa rebellionum* 428 f. 429
Libertatis ſpecie adulatio. 27 m.
Libertatem opprimentium artes. 9 f, 10.
Libertatem in ſervitute uſurpare, imprudens eſt. 356. 257.
Libido Principum, ipſis & Reipublicæ exitioſa. 459. 460. 461.
Libri prohibiti. 423 f.
Limitares ſubditi mitius tractandi. 451 p.
Lingua patria ubique uti, ad publicam autoritatem ſpectat. 178 m. 179 p.
Lipſii adverſus Iuſtinianeum jus objecta refelluntur. 296. 297.
Literæ bonæ, in paupertate natæ in eadem ut elemento ſuo proprio vivunt. 229 f.
Lites non exoriuntur ex multitudine legum. 296. 297.
Litium diuturnitas. 220. 221 p. *quomodo tollenda*. 222 & ſeqq.
Lucretiæ illatum ſtuprum non fuit cauſa Regum Roma exactorum. 135 m.

Luctus in publico, non decet Principem. 257 m.
Lugere à tyrannis peremptos, exitioſum. 257 f.
Luxus noſtrorum temporum. 342.
in Luxum remedia. 344 m.
Lycurgi leges. 393

M.

Machiavellica politica non eſt nova. 290 m.
Machiavellus notatur. 17 f. 34 p. 57.
Marchiavelli de fato doctrina refellitur. 275 m. *& ſeqq.*
Magicæ ſortes fortuitò veræ, plerumque fallaces. 206 m. 207
Magos de Principe vel Rep. conſulere, capitale. 204 m. 205. 206,
Magiſtratus præcipui, temporarii ſunto. 2. p. *an continuandi.* 130 p. *non ſunt vendendi* 213 m. 214 *potiores ſub Principe temporarii ſunto.* 151 m. *& ſeqq. temporarii ſint in Democratia.* 396 f.
Magiſtratuum improbitati coercendæ remedia. 213 m. *& ſeqq.*
Magiſtratus perpetuos quare Tiberius voluerit. 404 p.
Magnum nimis aliquem non fieri; vicinorum intereſt. 494 m. *& ſeqq.*
Magni homines aut non fodicandi, aut occidendi. 249 m. *& ſeq.*
Mahumeticæ leges & inſtituta, imperii dilatationem, & militarem gloriam ſpectant. 385 *& ſeqq*
Majeſtatis leges, 110 m. *falſum crimen* 112 f. *& ſeqq.*

& ſeqq. crimen nunquam bona fide remittitur Principibus. 281 m. 2
pro Majeſtatis crimine habita leviſſima quæque ap. tyrannos, 111. 11
Majori cedendum. 328 m
Malavolta de origine diſpoſitorum equorum erro 124 f. 125
Mamaluchorum imperium 313 m
Matrimonium & liberorum intuitus an reprimat ambitioſos ſpiritus, & amiciores Reipub. reddat, 155 f. 156
Matrimonia Principum infida. 52 m.
Medicæis, magnitudinis fundamentum, opes, 147 med.
Mediolanenſes exactiones, 426 m. 427 p.
Mediolanenſium, à milite Hiſpanico, per civium domos diſtributo, calamitas. 455. 456
Mediolanum Hiſpano Præſidi ſervit, 415 m.
Medium in paciſcendo cum hoſte, vitioſum, 247 248
Memoriæ ſui proſperæ parandæ via duplex, 425 p.
Mercatura facit imbelles, 338 m.
Mercaturam cum nobilitate pugnare, cur Principes credi velint, 339
Mercenarii milites exitioſi, 502 m. 503. 504
Merita in Principem, non jactanda, 310 m.
Metus amore an tutius munimentum Principis. 479 f. 480
Miles an auro argentoque ornandus, 502 p.
Militem in hybernis vel præſidio retentum, in cives alendum diſtribuere, dedecus Principum, & infamia ſeculi. 454. 455
Milites à commilitionibus affecti ſupplicio, 83 f.
Mulierum encomion, 328 p.
Militum hodiernorum miſeria præ veteribus Romanis, 62 m. ſtipendia malignè ſoluta aut intercepta, 201

Militibus præmia dare, ſolius Principis. 802
Milites externos eſſe vocanti pernicioſos, exemplis oſtenſum, 502 m. 503. 504
in Milites gratitudo veterum, 200
Militiæ hodiernæ corruptio, 378 f. 379 p. 386 m.
Militari ærario præfectorum variæ fraudes, 201 f. 202 203
Militaris ſeditionis remedium, ſpargere ac dividere militem. 355 f. 356. 401 m. 402
Militares ſeditiones ex otio, 61 m.
Minæ, ſtultorum ultio, 250
Miniſtri ſcelerum, ſupplicio affecti, placando populo, 22 m. 23 p.
Miniſtri iis adhibendi negotiis, ad quæ natura & inſtitutione facti, 68. 69
Miniſtri dominorum ſuorum domini, 350. & ſeqq.
Miniſtris potentibus diffidere, Principibus intutum, 481 m. 482
à Miniſtris prava conſilia ſæpius quam ipſis Principibus orta, 438 p.
Miſeris favemus, 271 p.
Moderatio in Repub. neceſſaria. 486
Mœnibus nudata ſuſpecta urbes. 364 f.
Molinæi judicium. 226 f.
Mores eorum, queis converſamur, aſſumendi. 83 p.
Morum mixtura an aulico neceßaria. 300 m. 301
Mors Principum. vide Principum.
Mortis locus ambiguè prædictus. 207
de Morte Principum. fama atrox. 404 f.
Mortalium cuncta incerta.
Mulieres caſtris arcendæ. 327 f.
Muphtis apud Turcas autoritas, 75 f. 76 p.
Mure captus amator. 323 m.
Mutinenſes. 8 p.

N

ex Neceßitate promißa vix ſervant Principes, 243 f. 244. at

244. at ſervare debent. 245 m.
Nembrodus, politicorum pater. 385 f. 286. p.
Nobilibus cur interdicta mercatura, 339 m.
Nobilitatis retinentes. 230 p.
Nobilitate virtus, an hac illa præſtantior, 326 m.
Nuptiæ Principum impares. 478 f. 479 p.

O

Obſequio graſſandum Principi, 486. 487. & ſeq.
Obſides firmando Principatui, 334. 335
in Obſidione caſtellorum, aut oppidorum, morum facientes improbantur, 189 f. 190
Odia privata Reipub. remittenda, 89 p. non ultra mortem inimici extendenda, 184 f. profeſſa perdunt vindictæ locum, 250 m. 253 m.
Officia non ex gratia. ſed merito mandanda, 69
Omina certa quibuſdam inſunt. 30 f. 31
Omnium horarum homines, 300 m. & ſeq.
Optimatum in regno potentia, ſeditionum cauſa, 429
Oracula ambigua, 207. 242 m.
Oratio quænam apta mulcendis rebellibus, 368
Oratores illuſtres. 223
Oſtraciſmi iniquitas, 152 m.
Otium cauſa ſeditionis militum. 61 m. 78 m.

P

Palatini ruina trahet alios. 497 m.
Papaverum ſumma capita deſecanda. 151
Papia Popaa lex. 283 m.
Parſimonia liberalitati præferenda in Principe. 127 f. 128
Parthenius litigioſus. 222
Paſquinus Rom. 593 f.
Paupertas gignit & fovet bonas literas, 229 f. 230 p. ſubditorum non præſtat tutum Principem. 442. 436 m.
Pax per interponentes ſe proxenetas ex dignitate procurata.

rata. 14 f. 1

Pacis leges æquiores, ſunt firmiores 274 m. 248 *artibus imperia diuturniora quam bello* 398. 399 403 f. *opinione decepti.* 431 m-432.

Pace opus eſt novis imperiis, 252 m. *arma victa.* 492.

Pecuniam ſine ſubditorum injuria comparcentes. 457

Perduellium punitorum bona heredibus relinquenda. 477 f. 478

Perduellium poſteri, ejuſdem criminis ſuſpecta 59 m.

Peregrinari Senatoribus extra Italiam cur non licuerit ſub Auguſto. 156 p.

Peregrini judices eſſe debent. 215 f. 216 p.

Pereziùs collatus cum Piſone. 266 m. & *ſeqq.*

Perezio reo confidentia noxia. 264 m.

Periculum commune concordes facit. 97 f.

non Petenda plura ſimul. 97 m. 98 p.

Petrus Sarpus, quis. 15 m.

Philippi II. Hiſp. Reg. modeſtia in Luſitanos recens ſubactos. 134 m.

Pignorij laus. 240 f. 426 p.

Pipinus. 146 f.

Piſonis errores. 263. f.

Plebs, alta non ſpirat, 443 m. *annonâ contenta eſt.* 443 f.

Plebis natura. 78 m.

Plebem ſubactam primoribus tradat Princeps. 505 p.

505 p.
Pœnas per magiſtratus irroget, præmia ipſe det Princeps. 211 f. 264 f. 561.
Poetæ famelici ſuaviùs canunt 229 f. 230 p.
Politica prudentia quibus in rebus conſiſtat. 422.
Politicæ diſputationes Politicum non faciunt. 422 f.
Poloni cur exteros ſibi Reges imponant. 137.
Poloni quatuor pro uno capone promiſſi. 183 f.
Polyarchiæ mala. 430
Polyarchici ſtatus incommoda. 67 m.
Pompejus à Cæſare victus cur deſperarit 101 m. 102. *(tur.* 281 f.
Pontificis majeſtatem lædentes non reconcilian-
Pontifices oderunt Imperatores. 495 m.
Populi favor infauſtus 25 f. 26 p. *murmur & queſtus in Principem inanis.* 60 f. 61 p.
Populo nuper acquiſito ſuos mores, ſua jura conſervet Princeps. 133
Poſtarum, quas vocant, origo. 124. f. 125
Potentia nimia quomodo frangenda privatorum ſingulorum: 148. *& ſeqq. magnatum unius provinciæ.* 160 f, *& ſeqq.*
Potentia unius nimia arcenda. 494. 495 496
Potentiæ inſtrumenta. 129 m.
Potentiorum injuriæ quomodo debilioribus arcendæ. 491 f. *& ſeqq.*
cum Potentioribus competere, ſtultum 328 m.
Pottendorffius Baro., Principem ſuum zelotypus

occidit. 459 f. 460 p.
Præcedentiæ jus ambiguum. 89 f.
Prædæ aviditas victoriam corrumpit. 103 f.
Præjudicio nemo damnandus. 263 m.
Præmia aurea, non laurea, ſeculi genius poſcit. 178 p.
Præmia det ipſe Princeps, pœnas per magiſtratus irroget. 211 f. 264 f.
Pragenſis victoria. 191 f.
Primogenituræ jus, 137 m, *jure procerum opes in unum collatæ, intutæ Regi*, 172 f. 173 p.
Princeps jubeat, non diſputet, 24 f. *ipſe pleraque tractet, & in miniſtrorum fidem cum diffidentia inquirat*, 123 f. *an ipſe jus dicere debeat*, 126 f. 127. *glorioſa certa ſibi ſumat, periculoſa legatis permittat*, 186 f. *ipſe præmia tribuat, pœnas per alios irroget*, 211 f. 561. *miniſtrum rebellem dolo capiat potiùs quàm bello petat*, 230 f. *autoritatem ſuam intempeſtivo rigore in caſum ne det.* 483 484.
Princeps bonus, ſed mali conſiliarii: an hi boni, iſte malus, utrum horum ſit optabilius, 505 f.
Principis ab educatione bona, ſalus Reipublicæ pendet, 54 m. *educatio quibus committenda*, 70. *propriæ virtutes*, 139 m. *ſermo, inceſſus, veſtis*, 141 *receſſus & popularitas cum modo*, 142. *irati conſpectui non obſer-*

ſandum, 262 m. *cædes, exempli cauſâ vindicanda Principi*, 263 princ. *exemplum pœnis efficacius*, 344 m. 345 p. *à juſſis miniſtro non recedendum, ſi tamen illa ſint honeſta*, 412 m.

de Principis ſalute vel Reipublicæ ſumma, divinatores conſulere. capitale, 204 m. *& ſeqq.*

Principi quænam deflenda. 257 m.

Principi miniſtri tribuant à ſe geſtorum gloriam, 311 f. 312. 313. 314.

Principem futurum, in occulto fortuna tenet, 279 f. 280.

Principes colunt amicitias ex utilitate, 46. *in exordio regnandi, poſtulationibus importunis obruuntur*, 61 f. 62 p. *an mutato habitu, diſſimulata perſona debeant ſui famam exquirere*, 279 f. *à pactis ferè reſiliunt*, 244. 245. *in ſucceſſivo regno ſunt immortales*, 258 f. *cenſuræ plebis perpetuæ ſubjecti*, 265 p. *ſe potiorem è ſuis neminem æquo animo ferunt*, 306. 307. 313. *quidam ſervis ſuis ſe regendos tradunt*, 350 351. *inde redundantia in Rempublicam mala*, 352 *& ſeqq. reprehenſionis ac monitionum impatientes*, 428. *beneficiis obſtricti videri nolunt*, 437 f. *nolunt videri peccaſſe*, 465 f. *exules, aut ſoboles regia, oſtentati, inſtrumentum turbandis regnis*, 490 f. 491

Principes in deterius mutati, 507. 508. *Ejus*

rei cauſæ, 509

Principes ævi noſtri, armorum gloria & imperii dilatione veteribus minime comparandi, 194. 195. *Ejus differentiæ cauſa prima, caſtellorum ac munimentorum frequentia,* 196 m. 197. *ſecunda inventio bombardarum,* 198. *tertia, diſparitas hoſtium,* 198 f. 199.

de Principum morte atrocia finguntur, 18 f.

Principum mors celeriter aut præproperè nunciata, 20. *occultanda donec neceſſariis proviſum,* 20 f. 21

Principum quorumcunque cædes divinitus vindicata, 27 f. 28 29. *actiones fucatæ,* 45 f. 46. *ira conſilio mollienda, à potentibus Aulicis, non incitanda,* 60 m. *congreſſus cum cautione ſunt inſtituendi,* 175 m. 176. *congredientium dignior, ad deſtinatum locum prior venire ſolet,* 177. *propinquorum iræ, poſt reconciliationem in miniſtrorum primariorum exitium deſinunt,* 234. 235. *educatio,* 236. *ſcelera per* rationem ſtatus *fruſtra excuſantur.* 292 f. *ingratitudo in miniſtros,* 355 m. *multitudo, Chriſtianorum potentiam minuit, Turcarum auxit,* 429 f. 430. *libido exitioſa.* 459. 460. 461. *gratia qui exciderunt, eorum amicitia nemini fraudi eſſe debet,* 471 m. 472

de Principum poteſtate diſputare periculoſum, 295 f.

Prin-

Principibus ſuſpecti generi, & alii qui uxores ex regio ſanguine ducunt, 58. *ſuſpecti poſteri perduellium*, 59. *& eminentes viri*, 60 f.* *& qui proximi imperio deſtinantur*, 407 m.

Principibus ferenda de ſe loquendi libertas, 84. *& ſeq. negotia pro ſolatiis accipienda*, 405 m.

cum Principibus & eorum conſanguineis reverenter agendum, in quacunque fortuna, 232 f. 233.

Principalis gratiæ levitas, 302 f. *& ſeqq.*

Principatus, antiquiſſima, eoque digniſſima Reipubl. forma. 1. *quò dominationi propior, hoc firmior*, 428 f.

Principatûs firmandi duæ rationes egregiæ, 334 *& ſeqq.*

Privatorum eminens virtus, potentia, opes, Principi formidabiles. 143 f. 144 *& ſeqq. nimii ſpiritus, quib. remediis cohibendi.* 148. *& ſeqq.*

Privilegia ſubditorum abrogandi modus. 209 m. 210. 337 f.

Privilegia, lapis ſcandali, ſeminarium zizaniorum. 428 f.

Procerum in Regem ſuum potentia quomodo contundenda, 160. f *& ſeqq. in aula gratioſorum duo genera.* 299 m.

Proditionis merces ab hoſte propoſita, ne noſtris innoteſcat curandum: & ſi innotuerit, ut eludenda.

denda. 65.
Proditores inviſi, 99 m.
Protectionis ſpecie imperium. 16 m.
Proximorum odia acerrima. 96 f.
Prudentiæ humanæ incertitudo. 271 f. *& ſeqq.* 600. 601.
Pſeudo-Alexander, & alii ſuppoſititii 465 m. *& ſeqq.*
Pudor placabiliores facit. 271 m.
Pugnæ ferè incruentæ 43 m. 44
Pugna ſtataria belli aleam experiri, mos veterum. 187 m.

Q

Quæſtionarii ICti. 225 m. 226

R

Ragion di ſtato, nefaria Politica. 292 f.
Rebellionis crimen à Principibus bona fide non remittitur. 281. 282.
ad Rebellionum initia connivere, ars Principum. 338 p.
Rebellium animos cauſa & Imperatorum majeſtas frangit. 70. m. *Cætera vide in Seditio.*
Receſſus ad majeſtatem facit, 142.
Regia ſoboles aut injuriâ regno pulſi, inſtrumentum alliciendis populorum animis, ac turbandis regnis. 490 m. 491.
Regnum antiquiſſima Reipub. forma. 1 *vi partum, violentè conſervandum.* 35 *& ſeqq.*
Regni ſymbola. 294 m.

Re-

Regna ſub Principe cognomine fundatori, everſa 31. *ſocium non ferunt*. 376 f. *mediocria, commendabiliora*. 413 f. 414.
Regnorum origo à vi. 285. 286.
Reis contumacia & confidentia noxia eſt. 263 f. & *ſeq*.
Religio prætextus bellorum. 75
Religionis (Chriſtianæ præcipuè) vis in animis hominum, 72. & *ſeqq*.
Religione Principes ambitionem ſuam velant. 53 f. 75 76.
Religione, regnandi inſtrumento uſi, 180
Religionum diverſarum libertas firmando regno, 240 f. 241.
Religionum libertas. 255 m.
Reputatio. 294 p.
Reputationis inepti jactatores. 483 f. 484
Reipublicæ nomen tributum Regno. 258 f. *forma quænam optima*. 420 f.
Rerumpub. converſiones ab ambitione vix præcaventur, 148 m.
in Rerumpublicarum converſione, quædam umbra ſtatus priſtini relinquenda, 15 f. 16. 17
Reſpublicas mori, naturale, 418 p.
Roma caput rerum, 86 f. *non temerè à Principe deſerenda*, 87 f. *à lepore capta*. 105 m.
Romæ privatorum quorundam opes regiæ, 145 m. 146 p.
Romam à Gallis capi, fatale. 278 m. 279
Romana potentia quibus modis ad faſtigium provecta.

vecta, 378 f. *& ſeqq.*
Romanæ Reipublicæ vitia & exitium, 392. *& ſeqq.*
Romanæ potentiæ incrementa & decrementa, 419. 420.
Romani auſpicia ſunt interpretati ex uſu negotiorum. 180.
Romanorum injuſtitia. 287 m. *& ſeqq.*
à Romulo latæ leges, 295 m.
ex Rumore non ſtatuendum. 345 f.

S.

Sacris præfectorum negligentia, 346
Scelerum miniſtri nec ipſis Principibus *jubentibus grati,* 22
Scena vitiorum ſchola, 406 m.
Scirifij. 147 f.
Scorta militaria, 327 f.
Scripto præſentem etiam Principem *adire, mos probus : in privatis tamen non ferendus,* 425 f.
Sebaſtiani Luſit. R. temeritas, 69 f.
Secreta Principum *periculosè miniſtri retegunt.* 19. *Imperii tegere oportet,* 23 m. *inquirere, capitale,* 55 m.
Securitas vitioſa, 92 m.
Seditio militum ex otio, 78 m.
Seditionis magnæ & implacabilis indicium, leges ordineſque ſeditioſorum, 78 f. 79 p.
Seditionis militaris contagio ut præcavenda, 83 f. *excitandæ modus.* 332. 333. *prætextus,* 465 m.

465 m.

Seditionem non facilè movet è diverſis gentibus mixtus exercitus. 90 f.

Seditiones violentis remediis exaſperantur interdum 77 f. 78 p. *peregrino milite cur opprimendæ.* 91 m.

Seditionum comprimendarum artes. 22. 23. 77 m. 81. 82. 254 m. 34 f. 348, *auctores inſigni aliquo ſcelere ſibi conjuratos obſtringunt* 183 p. *flabella.* 330 m. 331.

de Seditionibus, & earum remediis, 356. *& ſeqq.*

Senectus timida & ſuſpicax. 510 m.

Senenſi Republica quomodo potitus ſit Coſmus. 407 f. 408. 409.

Senenſes bellica conſilia XVIII. viris committunt, 67 fin. *Stulti joco dicti,* 464 m.

Senenſium factiones, 8 p. *gratitudo in milites.* 200

Senes, juvencularum amoribus obnoxii, 14 m. *ſæviores ſunt.* 350 p.

Senum vitia, 329 f.

in Senibus plerumque fortuna deficit, 349

Senioribus cum juvenibus malè convenit, 327 p.

Sententiæ in ſenatu dicendæ ordo, 126 m.

Severitas nimia nocet, 343. *juſta expers odii,* 480 f. *intempeſtiva, fugienda* Principi. 485 fin 486 487.

Silentium arcanorum principalium, neceſſaria mi-

miniſtro virtus, 19: *anima conſiliorum*. 185. 286.
Similitudo cultus & inſtitutorum, gratiam conciliat. 242 f.
Simulacra veteris Reipub. 16. 17. 25 p.
Simulatores fidem non inveniunt, etiam cum ſincerè agunt, 404 m.
Somnum & inertiam oſtentando, periculum ab æmulo Principe declinatur, 301 f. 302 p.
Spartani injuſti, 286 f.
Spe ſua quiſque facilimè capitur, 438 m.
Spectacula ludorum, inſtrumentum regnandi, 93 m. 94.
Stratagemata communia, eoque contempta, facilius fallunt, 108 m. *an & quatenus licita,* 434 m. 435. 436.
Structuræ, Principis cura dignæ. 347
Struthiocameli aulici, 478 m.
Studia literarum imbelles faciunt, 95 f. 96 p.
Subditi in pace armis exerciti, bello inutiles, 389.
Subditorum in inopia non conſiſtit Principum ſecuritas, 442. 443. 446 m.
Subditorum diſcordia an Principi fovenda, 240 f. 241.
Subditis an armorum tractatio permittenda, 390. 391.
Subita terrent, 102 106 m.
Succeſſor certus firmat imperium. 12 m. 13. *deterior deſiderabilem facit Principem,* 54 p.

 bonus

bonus potius exoptandus. bono Principi 54 m.
Summa maximè nutant, 109 m.
Superſtitio ad multitudinem regendam efficaciſſima, 71 f.
Superſtitionis vis, 180
Supplicium de gratioſis populo, clàm ſumendum, 231 p.
Supplicia de viris inſignibus in ſecreto ſumantur, 151 f. 152.
Suppliciorum executio tarda ſit, 341.
Syndicatus plebis. 265 p.
Syndicatores Genuenſes. 219 f.

T.

Taciti laus, 291 f. *hiſtoria ſcelerum aulicorum ſcena,* 292
Taciturnitas in conſiliis bellicis, & aliis, neceſſaria, 185. 186
Tarquinii conſilium decapitandi ſumma papaverum, quando valeat, 38 m.
Temerariis eſſe licet in hoſtem ignavum aut imperitum. 439 f. 440 p.
Temeritas felix. 272
Temir lancus Alexandro Magno comparatus, 418 f.
Templis in bello parcendum, 92 p.
Templis mulieres Turcæ cur arceant, 388 f.
Tempori cedat Princeps, 483. *& ſeqq.*
Ter-

Terror Panicus à leviſſima cauſa, 104. 105
Teſtamentum Auguſti cur recitatum, non item Claudii, 26 m.
Theologi & ICti ſæpe in ſpeciem conſuluntur à Principibus, 53 f. 54. p.
de Theſauro politico tripertito judicium, 56 f.
Tiberius ſenatui adverſatur. 228 f.
Tituli, ſi novis hominibus collati vulgentur, eviloſcunt, 174 m.
Titulorum inania contemnat Princeps, dummodo rem teneat, 16. 17. *typus*, 255. f. *vanitas hodierna,* 424 m.
Tribunalia à corruptelis ut vindicanda, 213 & *ſeqq.*
Tributorum diminutio, 243 p.
de Tributorum acerba exactione diſſertatio, 441 & *ſeqq.*
Tributorum neceſſariorum invidia qua ratione mollienda, 451. & *ſeqq.* & *vectigalium abuſus.* 470
Trophæa dolore & ira hoſtem accendunt, 184 m. *ideoque ex materia non durabili conſtruenda,* ibid.
Turca cur nunquam diuturnum cum Chriſtianis bellum gerat, 42
Turcis Auguſtus menſis felix. 30 m.
Turcica potentia, multitudine, æmulatione & diſcordiis Chriſtianorum principum aucta. 430 550. & *ſeqq.*
Turcicæ potentiæ fundamentum, 384 & *ſeqq.*

corruptio hodierna, & ad interitum inclinatio, 400 m. & *ſeqq.*
Turcicum regnum quæſitu difficile, retentu facile, 136 m.
Turcici judices. 214 f. 215
Tyrannis corrigitur ariſtocratia. 1 f.
Tyrannidis arcanum, voluptatibus ſubditos enervare, 93 f. 94. 95
Tyranni non omnes violenta morte pereunt, 36.
Tyrannorum tortor, conſcientia, 471 m.
Tyrannos an occidere fas ſit. 27 f. 28. 29
ſub Tyrannis inertiam ſimulare, ſapientia eſt. 301 f. *virtus inviſa & exitioſa eſt,* 306. 307. *propinquorum necem flere non licet.* 473 m.

V.

Vanæ à ſceleſtis differunt. 110 f.
Vectigalia venalium rerum, 129 m. *vide Tributa.*
Veneficia in aulis, dominationis arcanum & inſtrumentum regni, 259 m. & *ſeqq.*
Veneta cum Pontifice controverſia. 426
Venetæ Reipubl. diuturnitas unde, 476 f. 477 p.
Venetiæ cur ſeditionum expertes. 362 p.
Veneti Senatus ſimillimum oblivioni ſilentium, 186.

Veneti arcana Reip. ſuæ tegunt. 24 m.
Veneti à fœderatis deſerti, 49 *fœdera quædam exuunt, ſervandæ Reip. cauſa*, 50. 51
Veneti ducem belli certis finibus circumſcribunt, 67 m.
Veneti in magiſtratus Provinciarum ſuarum inquirunt, 124 p. *erga milites grati*, 201 p.
Veneti maritimam militiam ſuis patritiis, terreſtrem exteris ducibus quare committant, 393 f. 395. *cur trophæa, & ſimilia monumenta virtutis in ſuis non ferant*, 396 m.
Venetum Imperium quare tam diuturnum. 398 f. *cur non æquè latè ac Romanum extendi potuerit*. 399
Veſtitus & mores eorum, queis converſamus, ſumendi, 82 f. 83
Vetera non omnia meliora, 345 m.
Victoriam corrumpit prædæ aviditas, 103 f. *& ſæpe leviſſimum quoddam accidens*, 104 105.
Victoriam certam ſibi pollicentium vana confidentia, 183 m.
Vienna per hæc bella civilia purgamentis ſuis liberata, 363 p.
Viennam cur non petat Turca, 42 f. 43 p. *amittere ſatius Germanis quàm recuperare Budam*. 496 p.
Violentum non omne tyrannorum, 34 m.
Virtus oppreſſa præfulget, 348 f.
Vitæ ſpes magnos animos infringit, 265 f. 266 p.

de

de Vita hominis cunctanter ferenda ſententia. 341.

Vitia prævalida non punienda, 343

Vnius imperium neceſſarium ad inſtitutionem aut reformationem Rerump. 33 f.

in Vno ſæpe viro plurimum eſt momenti, 237 f. 238. 239

Voluptatibus, ſubditorum ferocia frangitur, 93 f. 94 95.

Vrbs princeps à Principe non temerè deſerenda, 87 f. 88.

Vrbes captæ, mox receptæ. 108 m.

Vrbes populoſas in officio continendi ratio. 338 m.

Vſurarii, 475

Vulgi minæ inanes, 60 f. 61 p. *ſermonibus moveri, prudentis non eſt,* 84 m. 85. 86. *iudicia ſpernenda Principi.* 110 f.

Vxor ne quem magiſtratum provincialem comitetur. 220 m.

Vxores ex regio ſanguine qui ducunt principibus ſuſpecti, 57 f. 58

Vxorum adulteria, regni cauſa tolerata, 92 f. 93.

Z.

Zelotypiam injicere, politicum artificium, 407 f. 408. 409.

FINIS.